Prof. Dr.
İBRAHİM CANAN

Kütüb-i Sit

MUHTASARI
TERCÜME VE ŞER

AKÇAĞ

AKÇAĞ YAYINLARI: 116

Hadis : 3/15

ISBN 975-338-054-2 (Takım)
ISBN 975-338-069-0 (15. CİLT)

Editör : *Ahmet Hikmet Ünalmış*
Tashih : *İsmail Karakaya, Ömer Parlak Ahmet Tülek*

Baskı Yeri : *Ankara 1995*
Cilt : *Balkan Cilt Sanayii*
Film Montaj : *Ekspress Basım Hizmetleri*

Prof. Dr.
İBRAHİM CÂNAN

Kütüb-i Sitte

MUHTASARI TERCÜME VE ŞERHİ

15. CİLT

Basım Yayım Pazarlama A.Ş.
Tuna Cad. No. 8/1 06420 Kızılay-Ankara
Tel: 0. (312) 432 17 98-433 86 51 Fax : 432 28 52

İKİNCİ FASIL
YALAN'IN MÜBAH OLDUĞU YERLER
(14. Ciltten devam)

5212 ٤ــ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولَ اللّهِ ﷺ: لَمْ يَكْذِبْ إبْرَاهِيمُ النَّبِىُّ عَلَيهِ السَّلاَمُ إلاَّ ثَلاَثَ كَذَبَاتٍ، ثِنْتَانِ فِى ذَاتِ اللّهِ؛ قَوْلُهُ إِنِّى سَقِيمٌ؛ وَقَوْلُهُ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هٰذَا، وَوَاحِدَةٌ فِى شَأْنِ سَارَةَ،فَإِنَّهُ قَدِمَ أَرْضَ جَبَّارٍ وَمَعَهُ سَارَةُ، وَكَانَتْ ذَاتَ حُسْنٍ؛ فَقَالَ لَهَا: إِنَّ هٰذَا الْجَبَّارَ إِنْ يَعْلَمْ أَنَّكِ امْرَأَتِى يَغْلِبْنِى عَلَيْكِ، فَإِنْ سَأَلَكِ فَأَخْبِرِيهِ أَنَّكِ أُخْتِى فَإِنَّكِ أُخْتِى فِى الْإِسْلاَمِ ، وَإِنِّى لاَ أَعْلَمُ فِى الْأَرْضِ مُسْلِماً غَيْرِى وَغَيْرِكِ فَلَمَّا دَخَلَ أَرْضَهُ رَآهُمَا بَعْضُ أَهْلِ الْجَبَّارِ، فَأَتَاهُ فَقَالَ لَهُ: دَخَلَ أَرْضَكَ امْرَأَةٌ لاَ يَنْبَغِى أَنْ تَكُونَ إلاَّ لَكَ، فَأَرْسَلَ إِلَيْهَا، فَأُتِىَ بِهَا، وَقَامَ إِبْرَاهِيمُ إِلَى الصَّلاَةِ. فَلَمَّا أَنْ دَخَلَتْ عَلَيهِ لَمْ يَتَمَالَكْ أَنْ بَسَطَ يَدَهُ إِلَيْهَا فَقُبِضَتْ يَدَهُ قَبْضَةً شَدِيدَةً فَقَالَ لَهَا: اِدْعِى اللّه أَنْ يُطْلِقَ يَدِى وَلاَ أَضُرُّكِ فَفَعَلَتْ فَعَادَ، فَقُبِضَتْ يَدُهُ أَشَدَّ مِنَ الْأَوَّلِ. فَقَالَ لَهَا: مِثْلَ ذٰلِكَ، فَفَعَلَتْ، فَعَادَ، فَقُبِضَتْ يَدُهُ أَشَدَّ مِنَ الْأَوَّلَتَيْنِ. فَقَالَ لهَا: اِدْعِى اللّهَ أَنْ يُطْلِقَ يَدِى وَلاَ أَضُرُّكِ فَفَعَلَتْ وَأُطْلِقَتْ يَدُهُ ، فَدَعَا الَّذِى جَاءَ بِهَا. فَقَالَ لَهُ: إِنَّكَ إِنَّمَا جِئْتَنِى بِشَيْطَانٍ وَلَمْ تَأْتِنِى بِإِنْسَانٍ فَأَخْرِجْهَا مِنْ أَرْضِى، وَأَعْطَاهَا هَاجَرَ، فَأَقْبَلَتْ تَمْشِى: فَلَمَّا رَآهَا أَبْرَاهِيمُ. قَالَ: مَهْيَم. قَالَتْ: خَيْراً، كَفَّ اللّهُ تَعَالٰى يَدَ الْجَبَّارِ وَأَخْدَمَ خَادِماً. قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: فَتِلْكَ أُمُّكُمْ يَا بَنِى مَاءِ السَّمَاءِ]. أخرجه الخمسة إلا النسائى.

«مَهيمٌ» كلمة يقال معناها: ما أمرك وما حالك؟

و «اَلْخَادِمُ» يقع على العبد والأمة.

و «بَنُو ماء السماء» العرب لِأَنَّهم كانوا يتبعون قطر السماء فينزلون حيث كان.

4. (5212)- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"İbrahim aleyhisselam sadece üç yalan söylemiştir: Bunlardan ikisi Allah'ın zatıyla ilgili; biri إِنِّى سَقِيمٌ sözüdür; diğeri de بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هٰذَا sözüdür.[1] Bir tanesi de zevce-i pâkleri Sâre Hatun hakkındadır. Hz. İbrahim zalim birinin diyarına (Mısır'a) beraberinde Sâre de olduğu halde gelmişti. Sâre güzel bir kadındı. Sâre'ye: "Bu cebbâr herif, bilirse ki sen karımsın, senin için bana galebe çalar. Eğer sana soracak olursa, kızkardeşim olduğunu söyle! Çünkü sen, zaten İslâm yönünden kardeşimsin, din kardeşiyiz. Ben yeryüzünde senden ve benden başka bir müslüman bilmiyorum" dedi.

Bunlar zâlim kralın memleketine girince, adamlarından biri bunları gördü. Hemen gidip:

"Senin memleketine öyle güzel bir kadın girdi ki, sizden başkasının olması münasib değildir" dedi. Kral derhal adamlar gönderip, Sâre'yi yanına getirtti. Hz. İbrahim namaza durdu. Sâre adamın yanına girince, kral (onu ayakta karşıladı, fakat) elini ona uzatamadı. Eli şiddetli şekilde tutuldu. Sâre'ye:

"Elimi salması için Allah'a dua et! Sana zarar vermeyeceğim!" dedi. Sâre de dediğini yaptı. Ama kral tekrar Sâre'ye sataşmak istedi. Eli, öncekinden daha şiddetli tutulup kaldı. Sâre'ye aynı şekilde ricada bulundu. O da kabul etti. (Adam normal hale dönünce tekrar) sataşmak istedi. Eli önceki iki seferden daha şiddetli şekilde tutuldu. Sâre'ye yine:

"Allah'a dua et, elimi salsın, sana zarar vermeyeceğim!" diye rica etti. Sâre dua etti, adamın elleri açıldı. Kral kadını getiren adamı çağırdı ve ona: "Sen bana insan değil bir şeytan getirmişsin. Bunu diyarımdan çıkar!" dedi. Sâre'ye, Hâcer'i bağış olarak verdi.

---

1) Bunlar 5209 numaralı hadisin *Açıklama* kısmında kaydedildi.

Sâre yürüyerek geldi. İbrahim onu görünce:

"Nasılsın, ne haber?" dedi. Sâre:

"Hayır var! Allah cebbârın elini tuttu ve (bana) bir hâdim verdi!" dedi."

Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh der ki:

"Ey sema suyunun oğulları! Bu kadın (Hâcer) sizin annenizdir." [Buhârî, Enbiyâ 9, Büyû' 100, Hibe 36, Nikâh 12, İkrâh 6; Müslim, Fezâil 154, (2371); Ebu Dâvud, Talâk 16, (2212); Tirmizî, Tefsir, Enbiya, (3165).]

AÇIKLAMA:

1- Burada, bir peygamber olan *Hz. İbrahim*'e üç yalan nisbet edildiğini görüyoruz. Bu yalanlardan ikisi Kur'ân-ı Kerîm'de mezkurdur. Burada, bizzat *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın *Hz. İbrahim'e "yalan"* nisbet etmiş olması ülemâ arasında *"peygamberler yalan söyler mi?"* meselesinin tahliline vesîle olmuştur. Hadisi tahlil eden *Nevevî hazretleri* şu açıklamaları dermeyan eder: *"Mâzirî der ki: "Peygamberler Allah'tan gelen hükümleri tebliğ hususunda yalandan berîdirler. İlâhî sıyanete (korunmaya) mazhardırlar. Bu mevzuda yalan büyük olmuş, küçük olmuş, az olmuş, çok olmuş farketmez, hepsine karşı korunma altındadırlar. Ancak tebliğ-i şerîata girmeyen ve sıfattan addedilen meselelerde –söz gelimi dünya işleriyle ilgili adi bir meselede bir kerecik bir yalan gibi– kizbe gelince, bunun peygamberlerden sudûr etmesinin imkanı veya bundan da ismetleri hususunda selef ve halef nezdinde iki meşhur görüş var:*

Kadı İyâz der ki: "Sahih olan şudur: Tebliğe müteallik meselelerde peygamberlerden kizbin vukûu tasavvur bile edilemez. Küçük günahları onlara caiz görelim görmeyelim, keza söylenen yalan az olsun çok olsun farketmez, hüküm budur. Çünkü peygamberlik makamı yalana tenezzül etmekten pek yücedir. Bu meselede en küçük bir yalanın tecvîzi, onların sözlerine olan güveni ortadan kaldırır. Resûlullah'ın: **"Yalanın ikisi Allah'ın zatıyla ilgili, biri de Sâre ile ilgili"** *sözüne gelince, bunun mânası şudur: Buradaki sözler, muhâtabın anlayışına göre yalandır. Nefsülemirde ise bunlar iki sebeple dinin reddettiği mezmum yalanlar değildir. Biri: Hz. İbrahim bunlarla tevriye yapmıştır. Mesela Sâre hakkında: "İslâm'da kardeşim" demiştir. Buradaki kardeşlik batında sahihtir. İkinicisi: Eğer bu tevriye değil de gerçekten yalan olsaydı, yine de zâlimin zulmünü defetme sadedinde câiz olurdu. Nitekim fukaha şu hususta ittifak eder: "Bir zâlim, gizlenmiş olan birini öldürmek üzere veya emanet bir malı gasben almak üzere gelse ve bunların yerini sorsa, bilen kimseye onları gizlemek ve bil-*

bahistir. Resûlullah, Hz. İbrahim'in yalanlarının mutlak olarak reddedilen mezmun yalana girmediği hususuna dikkat çekmiştir."

Mâziri der ki: "Bazı âlimler bu kelimeleri te'vil ederek "yalan" sınıfına girmediklerini göstermeye çalışmıştır. Ancak, Resûlullah aleyhissalâtü vesselâm'ın ıtlak ettiği bir lafızdan imtinaya kalkmanın bir mânası yok." Ben derim ki: "Onlara "yalan" kelimesinin ıtlakından kaçınmak mümkün olmaz, çünkü bizzat hadiste bu gelmiştir. Onların te'villerine gelince, bu da sahihtir, herhangi bir mani yoktur. Alimler der ki: Sâre hakkındaki yalan da aslında Allah'ın zatına âittir. Çünkü o da zâlim kâfiri zinadan menetmek için söylenmiştir. Bu husus Müslim *dışındaki rivayetlerde açık olarak gelmiştir. Te'vilciler, peygamberimizin, yalanın ikisi Allah'ın zatıyla ilgili, biri değil diye ayırıma yer vermesini, "onun da Allah'ın zatıyla ilgili olmasının yanında, Hz. İbrahim'in kendisi için de bir haz ve menfaat bulunmaması sebebiyledir"* diye açıklar.

Te'vilciler, Hz. İbrahim'in "Ben hastayım" sözü için de şunu söylemiştir: "Yani "Ben hasta olacağım" demek istemiştir. Çünkü her insan hastalığa maruzdur. Bu sözüyle, müşriklerle birlikte bayramlarına çıkıp batıl ve küfür merasimlerinde hazır bulunmamak için özür beyan etmiştir. (Ayet-i kerimenin ifadesiyle, bunu yıldızlara baktıktan sonra söylemesi[2] *onlar üzerinde ikna edici tesir hâsıl etmiş, bize de hastalık bulaşmasın diye, Hz. İbrahim'i koyup kaçmışlardır.) Alimler "Bunu en büyükleri yapmıştır" sözü ile ilgili olarak da şu açıklamayı yapmışlardır: "Hz. İbrahim burada, büyük putun yapmış olmasına, onun konuşmasını şart kıldı ve şöyle söyledi:* بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا فَسْئَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ *"Bunu yapsa yapsa şu büyükleri yapmıştır. Eğer konuşabiliyorlarsa onlardan sorun" yani: "Eğer bunlar konuşuyorlarsa büyükleri yapmıştır, konuşmuyorlarsa bir başkası yapmıştır, konuşmadıklarına göre... öyleyse bu sözde yalan yok" demek isterler. Ama çoğunlukla ülemâ zâhiri esas almak gereğine kaildir."*

2- *Ebu Hüreyre*'nin telaffuz ettiği *"Sema suyunun oğulları"* tabirini birçok âlim şöyle izah etmiştir: *"Bundan Araplar muraddır, nesebleri saf ve hâlis olduğu için, saf ve berrak olan sema suyuna benzetmiş olabilir."* Bazıları da: *"Araplar çoğunlukla hayvancılıkla geçinir, hayatları mer'alara ve münbit yerlere bağlı; bu da yağmur suyu ile hasıl olur. Göçebeler yağmur suyunun yeşerttiği yerleri kovalayarak hayatlarını devam ettirdiği için, onlara sema suyunun oğulları demek münasibtir"* demiştir. *el-Kâdı* der ki: *"Bana göre en doğrusu: "Bu tabirle kastedilenlerin ensar olduğunu söylemektir. Çünkü burada, onların*

2) *Hz. İbrahim*'in kavmi, yıldız falına yer verirdi. Yıldızlara bakmakla onların tarzına yer verip, ikna olmalarını sağlamıştır.

ceddi Amir İbnu Hâris İbni İmri'l-Kays İbni Sa'lebe İbni Mâzin İbni'l-Eded'e bir nisbet var. O zât Mâu's-Semâ (Semâ suyu) olarak biliniyordu."

3- Alimler, hadisten şu hükümlerin çıktığına dikkat çekerler:

Din kardeşine kardeşim denebilir, bu tabirle din kardeşi kastedilebilir.

Zâlim hükümdarın ve müşrik kimsenin hediyesi kabul edilebilir.

Halisane ve ızdırar halinde yapılan dua makbuldür.

Musibete uğrayan kimsenin öncelikle namaz kılması menduptur, İbrahimî bir sünnettir.

Hadiste *Hz. İbrahim aleyhisselâm*'ın mucizesi beyan edilmektedir.

Zâlim'in zulmünden kurtulmak için yalan söylemek câizdir.

PEYGAMBERLER GÜNAH İŞLER Mİ?

Sadedinde olduğumuz hadiste bazı peygamberlerin günah işlediği mevzubahis oldu. Halbuki peygamberlerle ilgili temel inançlardan biri ismettir. Sadece son peygamber *Hz. Muhammed Mustafa aleyhissalâtu vesselâm*'ın değil, *Hz. Adem*'den bu yana gelip geçen bütün peygamberlerin ismet sahibi olduğunu, yani günah işlemekten, yalan söylemekten uzak olduklarını, bu hususta ilahî himaye ve muhafazaya mazhar bulunduklarını kabul etmek icabeder. Aksi takdirde getirdikleri şeriata itimad ve güven sarsılır. Bu sebeple peygamberlerin büyük günah işlemeyecekleri hususunda ülemâ müttefiktir. Küçük günah hususunda ise bazı teferruatı bilmede fayda var. Bu maksadla yeri gelmişken Tecrîd-i Sarih mütercimlerinden Merhum *Kâmil Miras*'ın kıymetli bir tahlilini aşağıya aynen kaydediyoruz.

PEYGAMBERLER BÜYÜK-KÜÇÜK GÜNAHLARDAN MA'SUM MUDURLAR?

Mevzumuz bizi bu meseleyi de tedkike davet etmiştir, şöyle ki:

1) Enbiyâ-yı kirâm gerek kable'n-nübüvve (peygamberlikten önce), gerek ba'de'n-nübüvve (peygamberlikten sonra), gerek celî (açık) ve gerek hafî (kapalı) küfürden münezzeh ve mutahhardırlar. Bu bâbda icmâ' vardır.

2) Yine Enbiyâ-yı kirâm gerek âmden ve gerek sehven, gerek bilerek ve gerek bilmeyerek, gerek kable'n-nübüvve gerek ba'de'n-nübüvve, gerek bir maslahata mebnî olsun ve gerek olmasın, hilaf-ı vâkı' ihbâr etmekten ibâret olan kizibden de ma'sûmdurlar (korunmuşturlar). Yalnız bu ikinci hüküm muhtâc-ı tafsildir. Şöyle ki: Enbiyânın âmmden, bilerek ihtiyâr-ı kizb etmeyecekleri hakkında icmâ' vardır. Fakat sehven ihtiyâr-ı kizb etmekten masûniyyetleri Cum-

hûr-i ülemânın mezhebidir. Bu bâbda icmâ' yoktur. Sonra, ba'de'n-nübüvve kizibden masûniyyetleri hakkında da icmâ' vardır. Çünkü bir peygamberin kizbine ihtimâl vermek, peygamberin istinâdgâhı olan mu'cize mefhûmunun muktezâsına münâfîdir. Bir kısım alimler, bir peygamberin kable'n-nübüvve hayatında ne peygamberlik vasfı vardır, ne de ortada mu'cize mefhûmunun henüz müteallâkı olabilecek harikulade bir emir vardır ki, aralarında münâfat aranılsın, demişler. Ve bu nokta-i nazarı mebde-i hareket ittihaz ederek peygamberlerin kable'n-nübüvve bilâ-ihtiyar sehven kizbetmesinde aklî bir imtinâ' yoktur, demişlerdir. Üçüncü bir kaydımız ki, bir maslahata müstenid olan ve olmayan kizibden de peygamberlerin masûniyyeti idi. Ma'lumdur ki, Sa'dî: دروغ مصلحت آميز *به از راست فتنه انگيز* *beytinde; fitne ve fesâda bâdî olan doğrudan, câlib-i maslahat yalanın çok daha iyi olduğunu haber veriyor. Bu câlib-i maslahat yalan, ümmet hakkında mücâzdır. Fakat Cenâb-ı Hak, peygamberlerini bundan da sıyânet buyurmuştur.*

Şimdi enbiyanın kebâir ve sagâirden masûn olup olmadıklarına gelmiş bulunuyoruz. Enbiyâ-yı kirâm, günah-ı kebâirin bütün envâ' ve efrâdından tamamen ve bi'l-icmâ' masûndurlar. Bu bâbda ittifak eden âlimler bu masûniyyetin sehven sudûru mefrûz olan kebâire de şümûlü var mıdır? Yoksa âmmden irtikâb-ı kebâire mi hâs? Seyyid-i Şerif gibi birkısım ülemâ, peygamberleri Cenâb-ı Hak gerek âmmden ve gerek sehven günâh-i kebâir işlemekten muhafaza buyurmuştur, ictihadında bulunmuşlardır. Fakat sahib-i Mevâkıf *gibi bir kısmı sehven sudûrunu câiz görmüşlerdir.*

Küçük günahlara gelince: Sagâir iki kısımdır:

1) Sagâir-i müteneffiredir (nefret edilen) ki, onu irtikâb edenlere karşı her görenin tab'ında nefret ve istikrâh uyandıran sagîrelerdir. Gizlice bir lokma ekmek aşırmak; satılan bir şeyi tartarken meselâ, bir iki kiraz dânesi eksik tartmak gibi ma'siyetler ki, bunlar ne kadar küçük olsalar da yine bir kasa hırsızlığından daha ziyade mürtekibinin hissetine ve denâet-i tab'ına delâlet ettiklerinden, peygamberler gerek âmden ve gerek sehven böyle iğrenç sagâirden de muhafaza buyurulmuşlardır.

2) Müneffir (nefret ettirici) olmayan sagâire gelince, Enbiyâ-yi Kirâm ba'de'l-bise bunlardan mahfuzdurlar. Teftâzâni Şerh-i Makâsıd*'da bu ictihâdı iltizam etmiştir. Fakat* Şerh-i Akâid*'de: Cumhur'a göre peygamberlerden âmmden sagâirin sudûru caiz görülmüştür deniliyor. Sonra sehven sagâirin sudûrunun cevâzında ittifak bulunduğu bildiriliyor.*

Celâlüddîn-i Devvânî, biraz uzamış olan şu izahımızı icmal ederek diyor ki: Selef-i sâlihîne ve ehl-i hadisin muhakkiklerine göre, Enbiya-yi Kirâm ba's olunduklarından sonra günah-ı kebâirin bütün envâ' ve efradından gerek âmmden ve gerek sehven sıyânet-i ilâhiyye ile mahfûzdurlar. Yine böyle âmmden sağâirden de mahfuzdurlar. Binâenaleyh Enbiyâ-yi Kirâma kizib, ma'siyet isnâdına dair bir rivayet naklolunursa, o rivayet tarik-i âhad ile menkûl ise merdûddur. Tevâtür tarîkı ile naklolunmuş bulunuyorsa müevveldir.

Kelâm kitaplarından hülâsa ettiğimiz bu izâhâtı arzettikten sonra Kâdı İyâz'ın bu mevzûa dair Şifâ*'sındaki çok kıymetli malûmatı da bervech-i âtî hülasa ediyoruz: Enbiyalar 1) İ'tikadiyyat, 2) Akvâl, 3) A'mâl husûslarında bir mahzûr-i şer'îde bulunmaktan ma'sumdurlar:*

İ'tikâdiyyât: Enbiyâ-yi Kirâm'ın, Cenab-ı Hakk'ın zatına, sıfatına, ef'âline vukûfu, yakîn derecesinde bir ilimdir. Bu bâbda, Enbiya-yi Kirâm'da şekk, cehil bulunması bil'icmâ' mümteni'dir. İbrahim aleyhisselâm'ın: وَلٰكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي *"Yâ Rabbi! Senden ihyâ-i emvât mucizesini isteyişim, kemâl-i kudretin hakkında kalbimi son derece tatmin içindir" demesi, Cenab-ı Hakk'ın ihyâ-i emvât hususundaki kudretinden gönlünde bir ukde-i istifhâm, bir şüphe ve tereddüd bulunduğundan dolayı değildir, belki Cenâb-ı Hakk'ın duâsına icabet hususunda nezd-i Bârî'deki derecesini anlamak içindir. Yakîn, kuvvet ve za'fı kâbil bir hâlet-i rûhiyye olduğundan ilmü'l-yakîn derecesinden aynü'l-yakîn derecesine yükselmek içindir.*

Yine böyle Resûl-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâm'a فَإِنْ كُنْتَ فِى شَكٍّ مِمَّا اَنْزَلْنَا اِلَيْكَ فَاسْئَلِ الَّذِينَ يَقْرَؤُنَ الْكِتَابَ (Yunus, 94) *âyet-i kerimesi ile vâkî olan hitâb-ı ilahide Resûl-i Ekrem'in gönlünde hakikaten bir şekk ve tereddüdün mevcud olduğundan dolayı değildir. Belki bu ehl-i şekke böyle söylemesini ta'lim içindir:* قُلْ يَامُحَمَّد اِنْ كُنْتَ *takdirindedir. Nasıl ki* قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِنْ دِينِى ***"Ey nâs! Tebliğ ettiğim din-i İslâm hakkında şek ve tereddüdünüz varsa, de..."*** *âyet-i kerimesinde böyle ta'lim buyrulmuştu. Hülasa: Bu yolda varid olan hitâbât-i ilâhiyye*[3] *hep bu yolda müevveldir.*

Şu da ehl-i ilmin icmâı ile sâbit bir hakikattir ki: Şeytan, Enbiyâ-yi Kirâm'ın cisimleri şeytanın zarar vermesinden masun olduğu gibi kalpleri de vesvese ilkâ etmesinden mahfuzdur.

---

3) ومنه قوله تعالى خطا بالمحمد صلى الله عليه وسلم (وَلَو شَاءَ اللّٰهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدٰى فَلاَ تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ) ولنوح عليه السلام (فَلاَ تسئلنى مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ اِنِّى اَعِظُكَ اَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ) ليس لاثبات الجهل لهما بل المراد هو الوعظ بعدم التشبه فى الامور بسمات الجاهلين.

PEYGAMBERLERİN SÖZLERİNİN HATADAN MASUNİYYETİ: Ya ahkâm-ı diniyyenin tebliğine aid olur ki, zevât-ı Enbiya bu bâbda âmmden ve sehv ü nisyan suveriyle hata etmekten bi'l-icmâ' masundur. Yahut da umûr-ı dünyaya aid olur ki, bu bâbda da yine peygamberler âmmden veya nisyânen ve hatâen, ister hâl-i rızâda, ister hâl-i gadabda, ister ciddi, ister mizâhî, ister hâl-i sıhhatte, ister hâl-i marazda olsun peygamberler yine masûndurlar. Bu bâbda da selefin icmâı vardır. Halef, felsefi yollarda dolaşırken ihtilaf etmişlerdir. Bu bâbda en ziyade meşgul eden şey de yukarıda mükerreren izah edilen Zülyedeyn kıssasıdır. Bu hadisede Zülyedeyn hazretlerinin "Namaz kısaldı mı, yoksa nisyan mı buyurdunuz?" sualine karşı كُلُّ ذٰلِكَ لَمْ يَكُنْ *"Bunların ikisi de vâki' değildir" diye cevap vermişlerdir ki, nisyanın vukûu muhakkak idi. Hatta bu hadisin bâzı rivayet tariklerinde Zülyedeyn'in:* قَدْ كَانَ بَعْضُ ذٰلِكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ *"Bunun ikisinden birisi vâki' olmuştur yâ Resûlullah" sözüyle nisyanın vukûunu tevsik etmiştir. Bu hadise de günâgûn tevcih ve te'vil edilmiştir. Fakat en basiti bunun bir nisyan değil, sehiv olmasıdır. Buhârî bile bu mevzûa dair olan hadisleri (Bâbü's-sehiv) diye bir ünvân-ı umûmi altında toplamamış mı idi? (Bâbû'n-nisyân) dememişti. Çünkü sehiv ile nisyan arasında lügavi fark vardır. Nisyan; bir gaflet, bir rûhî afettir. Sehiv ise, bir şuğl-i kalbîdir. Bunun için Resûl-i Ekrem namazda sehveder de, namazda nisyan etmez.*

PEYGAMBERLERİN İŞLEDİKLERİ İŞLERİN HATÂDAN MASUNİYYETİ: Bu da ya peygamberlerden tebliğ muktezâsı olmayarak vârid olan akvâl-i enbiyaya şamil olur ki, bi'l-icmâ' peygamberlerin fevâhiş ve kebâirden masûn bulunduklarını mükerreren bildirmiştik. Yalnız ihtilaf, peygamberlerden ihtiyarlariyle veyâhut muktedir olamayarak meâsiden masuniyyetlerindendir. Bu da izah edilmiş idi.

Sagâire gelince, selef fukahâ ve muhaddislerinden birkısmı bunda bir masuniyyet aramamışlar, belki tecvîz etmişlerdir. Bazıları tevakkuf etmişlerdir. Ne lehte, ne de aleyhte beyân-ı re'y etmemişlerdir. Selefin muhakkikleri ise peygamberlerin kebâirden masûn oldukları gibi, sagâirden de masûn oldukları içtihâdında bulunmuşlardır. Bunlar, peygamberlere mutlak ve bilâ-kayd ü şart ittibâ' bu sûretle tahakkuk eder, demişlerdir ki, bu mevzûun şâheser bir fikir ve içtihadıdır. İmâm Ebû Hanîfe'nin, İmam Mâlik'in, İmâm Şâfi'î'nin rahimehümullah mezhebi budur. Bu mevzu' hakkındaki meslek-i muhaddisîn üzerine izâhımıza da burada nihayet veriyoruz."

ÜÇÜNCÜ FASIL

RESÛLULLAH HAKKINDA YALAN

5213 ١ ـ عَنْ عَلِىّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ: لاَ تَكْذِبُوا عَلَىَّ فَإِنَّهُ مَنْ كَذَبَ عَلَىَّ يَلِجُ النَّارَ]. أخرجه الشيخان والترمذى.

1. **(5213)**- *Hz. Ali radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:* **"Benim hakkımda yalan söylemeyin. Zira benim üzerime yalan uyduran cehenneme girer."** [Buhârî, İlm 38; Müslîm, Mukaddime 1, (1); Tirmizî, İlm 8, (2662).]

AÇIKLAMA:

Hadis, *Resûlullah*'a yalan nisbet etmeyi yasaklamaktadır. Yasağa yalanın her çeşidi dahildir. Bazı cahillerin: *"Şeriatının te'yidine yardım ediyoruz"* gibi bahanelerle tergîb ve terhîb hususunda hadis uydurmaya cüretleri, bu hadisin ıtlakı karşısında hiçbir meşruiyet kazanamaz ve *Resûlullah*'ın **"ateşe girer"** tehdidinin dışında kalamaz. *İbnu Hâcer* der ki: *"Resûlullah'ın söylemediği bir şeyi O'na söyletmek, Allah'a da yalan nisbet etmeyi gerektirir. Çünkü bu, dinde şer'î bir hüküm koymak demektir; bu hüküm vücub ifade etsin, nedb ifade etsin veya bunların mukabilleri haram ve mekruh olsun farketmez.."* *İbnu Hâcer,* sadece sapık mezheplerden Kerramiye'nin tergîb ve terhîb hususunda –Kur'ân ve sünnette gelen meselelerin yerleşmesi için– hadis uydurmayı tecviz edip *"Bu davraniş şeriatın aleyhine değil, lehine olduğu"* gerekçesini de eklediklerini belirtir. Ayrıca, bazılarının sadedinde olduğumuz hadisin bazı tariklerinde yer alan مَنْ كَذَبَ عَلَىَّ لِيُضِلَّ بِهِ النَّاسَ... **"İnsanları sapıtmak için, hakkımda yalan uyduranlar..."** şeklindeki bir ziyadeyi kendilerine delil yapmak istediklerini belirten *İbnu Hâcer,* bu ziyadenin sahih senetle gelmediğini belirtir.

Esasen *Resûlullah* hakkında yalan söylemeyi yasaklayan hadisler mütevatirdir.

5214 ٢ ـ وَعَنْ اِبْنِ الزُّبَيْرِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قُلْتُ لِأَبِى مَا لِى

لأَسْمَعُكَ تُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللّهِ ﷺ كَمَا يُحَدِّثُ فُلاَنٌ وَفُلاَنٌ؟ فَقَالَ: أَمَا إِنِّى لَمْ أُفَارِقْهُ مُنْذُ أَسْلَمْتُ وَلَكِنِّى سَمِعْتُهُ يَقُولُ: مَنْ كَذَبَ عَلَىَّ مُتَعَمِّداً فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ]. أخرجه البخارى وأبو داود.

«التَّبَوُّأُ» اتخاذ المنزل

2. **(5214)**- *İbnu'z-Zübeyr radıyallahu anhüma* anlatıyor: *"Babama dedim ki: "Ben niye senin Resûlullah'tan hadis rivayetini işitmiyorum. Halbuki falan ve falandan çokça işitiyorum?" Bana şu cevabı verdi:*

"Evet ben, müslüman olduğum günden beri Aleyhissalâtu vesselâm'ı hiç terketmedim. Hep beraber olduk. Ancak O'nun şöyle söylediğini de işittim:

"Kim bile bile bana yalan nisbet ederse ateşteki yerini hazırlasın." [Buhârî, İlm 38; Ebû Dâvud, İlm 4, (3651).]

AÇIKLAMA:

Burada, babasından *"niye çok rivayet etmiyorsun?"* diye soran *Abdullah*'tır; babası da *Hz. Zübeyr radıyallahu anhüma. Zübeyr*'in *"Resûlullah'tan ayrılmadım"* sözü ekseriyeti ifade eder. Nitekim o Habeşistan'a hicret ederek ayrılmıştır. Keza hicret sırasında *Aleyhissalâtu vesselâm*'la beraberliği yoktur. Öyleyse *"Beraberliğimiz fazladır"* demek istemiştir. Bu beraberliğin hakkı çok rivayeti gerektirdiği halde, *Hz. Zübeyr, Resûlullah*'ın söylemediği bir şeyi O'na nisbet etme korkusuyla rivayetten kaçınmıştır. Bu davranış sadece *Hz. Zübeyr*'e has değildir. *Hz. Ebu Hureyre, Hz. Aişe* veya *İbnu Abbâs* gibi kuvvetli hafızası olmayanlar, hafızalarının zayıflığı sebebiyle *Resûlullah*'ın sözüne ilavede bulunmaktan veya bazı eksikliklere yer vermekten korkarak hadis rivayetinden kaçınmışlardır. Bu hususu birinci ciltte yeterince açıkladık (s. 35-56). *Hz. Zübeyr*, çok hadis rivayet etmeyişteki sebebin, bu mevzudaki bir telakkiden, belli bir düşünce sisteminden ileri geldiğini, bu rivayetin bir başka veçhinde daha açık beyan etmiştir. Şöyle der: *"Oğulcuğum, Resûlullah'la aramızda, bildiğin üzere, akrabalık ve mânevî bağlar da vardı. Onun halası annemdi. Zevcesi Hz. Hatice, halamdı. Annesi Amine Bintu Vehb ve büyükannem Hâle Bintu Vüheyb, Abdu Menaf İbnu Zühre'nin kızlarıydı. Annen (Esmâ) yanımdaydı, onun kızkardeşi Aişe de Resûlullah'ın yanındaydı. Ne var ki ben Aleyhissalâtu vesselâm'ın* **"Bana bile bile yalan nisbet eden, cehennemdeki yerini hazırlasın"** *dediğini işittim."*

Buhârî'de *müteammiden* (bile bile) ibaresi mevcut değildir.

Hata yapanın günahkâr olmayacağı icma ile sabit olduğu halde, *Zübeyr*'in hata yaparım korkusuyla rivayetten kaçınmasını *İbnu Hacer* şöyle açıklar: *"Hata yapan, bi'l-icma, günahkâr sayılmasa da Zübeyr, çok rivayet sebebiyle farkına varmadan hata yapmaktan korkmuştur. Çünkü, hata sebebiyle günahkâr olmasa da, bazan çok yapmaktan dolayı günahkâr olunur. Zira çok yapma hata kaynağıdır. Güvenilir kişi (sîka) hatalı rivayette bulunsa, bu da ondan tahammül edilse (öğrenilip alınsa), o bunun hata olduğunu hissetmese, onun nakline güven sebebiyle bu hatalı rivayetle ilelebed amel edilir. Böylece, Şâri'in söylemediği bir şeyle amel etmeye sebep olmuş olur. Öyleyse, kim çok rivayetten hataya düşme korkusuna kapıldığı halde çok rivayete yönelirse, onun günaha düşmeyeceğinden emin olunamaz. Bu sebeple Zübeyr ve ashabtan daha birçokları çok rivayetten kaçındılar. Sahabeden çok rivayet edenler, titiz davrandıkları hususunda kendilerinden emin olmalarına hamledilir. Yahut da bunların ömrü uzadığı için, bildiklerine ihtiyaç hâsıl olunca onlardan sordular. Bunlar da sonuna kadar ketûm olmaya muvaffak olamadılar."*

Bu noktada *İbnu Hâcer*, müksirûndan olan *Enes hazretlerinin* de çok rivayet etmekten korkup, rivayetten kaçınanlardan olduğunu, ancak ömrü uzadığı için, birkısım hadisleri ketmetmeye muktedir olamadığını belirtir. Kanaatini te'yiden Ahmed İbnu Hanbel'de gelen bir rivayeti kaydeder: *"Attâb Mevla Hürmüz demiştir ki: "Enes'in şöyle söylediğini işittim: Hata etmekten korkmasaydım, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın söylediklerinden sana çok şey rivayet ederdim..." Ahmed İbnu Hanbel* bu rivayetle, *Hz. Enes*'in nazarında sıhhati tahakkuk edenleri rivayet edip, şekke düştüklerini terkettiğine işaret etmiştir. *İbnu Hâcer* de: *"Eğer Enes her duyduğunu rivayet etmiş olsaydı, onun merviyyatı,bilineni kat kat aşardı"* der.

5215 ٣ـ وَعَنِ الْمُغِيرَة بْن شُعْبَة رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إنَّ كَذِباً عَلَىَّ لَيْسَ كَكَذِبٍ عَلَى أَحَدٍ، فَمَنْ كَذَبَ عَلَىَّ مُتَعَمِّداً فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ]. أخرجَهُ الشَّيْخَان وَالتّرمِذِى

3. **(5215)**- *Muğîre İbnu Şu'be radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Benim üzerime söylenen yalan, bir başkası üzerine söylenen yalan gibi değildir. Öyleyse kim bile bile bana yalan nisbet ederse cehennemdeki

yerini hazırlasın!" [Buhârî, Cenâiz 34; Müslim, Mukaddime 4, (4); Tirmizî, İlm 9, (2664).]

AÇIKLAMA:

1- 5209 numaralı hadiste belirtilen üç durum dışında kizb, dinimizde şiddetle yasaklanmış olmakla birlikte, *Resûlullah* hakkındaki yalanın daha büyük bir cinayet ve günah olacağına bu hadiste ayrıca dikkat çekilmektedir. Bu hadis başkası hakkında yalan söylemeyi tecvîz etmiş değildir. Bilakis, başkası hakkında yalanın haram olduğu çeşitli nasslarla tesbît ve takrîr edilen bir husustur. Öyleyse burada, yalanların günah itibariyle bir olmadığı, *Aleyhissalâtu vesselâm* hakkındaki yalanın çok daha ağır cezayı getireceği, kişinin ateşteki yerini kendi eliyle hazırlayacağı ifade edilmiştir.

Şarihler emir sigasıyla olan **"hazırlasın!"** ifadesinin haber şeklinde yani, *"hazırlayacaktır, hazırlamıştır"* mânasında da anlaşılmasının doğru olacağına dikkat çekerler.

2- Şârihler *Resûlullah* hakkındaki yalanın farklılığını izahta iki nokta-i nazar zikrederler:

a) Alimlerden bir kısmına göre, *Resûlullah*'a bile bile yalan nisbet eden kimse tekfir edilir. *Ebu Muhammed el-Cüveynî* bu görüştedir. Ancak oğlu *İmamu'l-Harameyn* ve arkadan gelenler bu görüşü zayıf bulmuşlardır. *İbnu'l-Münir* de *Ebu Muhammed el-Cüveynî*'nin görüşüne meyletmiş, *"Resûlullah hakkında yalan söyleyen, bu haramı helal addetme haline düçardır veya helal addettiğine hamledilir, haramı helal addetmek küfürdür, küfre hamletmek de küfürdür"* açıklamasını getirmiştir. Bu görüş de su götürür bulunmuştur. Bu sebeple cumhur, *Resûlullah*'a yalan nisbet etmenin helal olduğuna itikad ederse tekfir edileceğine, aksi takdirde tekfir edilemeyecğine hükmetmiştir.

b) İkinci açıklamaya göre: *Aleyhissalâtu vesselâm* hakkında yalan, büyük günahtır, diğerleri hakkındaki yalan ise küçük günahtır. Böylece iki yalan arasındaki fark ortaya çıkar. Bu suretle anlaşılır ki, başkaları hakkında söylenen yalan ile *Resûlullah* hakkında söylenen yalanın *"haram olmak"*ta birleşmeleri bunlara terettüp edecek cezanın da eşit ve bir olmasını, cehennemdeki yerlerinin ve o yerde kalış müddetlerinin bir ve eşit olmasını gerektirmez. Gerçi *Resûlullah*'ın **"hazırlasın!"** ifadesinin zâhiri cehennemde kalıştaki müddetin uzunluğunu ifade eder. Çünkü ifadeye göre, kişi kendine bir başka yer hazırlamamış olduğu için cehennemden çıkamayacaktır. Ne var ki, Kur'ân ve hadiste gelen kat'î deliller, cehennemde ebedî kalışın kâfirlere mahsus olduğunu ifade etmektedir.

3- Bu hadis, pek çok tarikten gelen mütevatir hadislerden biridir. Bazıları tevâtür için koşulan şartları, kâmil mânada bu hadisin taşıdığını bile söylemiştir. Ancak *İbnu Hacer* bu ifadeyi ifratkâr ve isabetsiz bulur. مَنْ بَنَى لِلّهِ مَسْجِداً keza الْحَوْضُ keza الشَّفَاعَةُ keza رَفْعُ الْيَدَيْنِ keza الْمَسْحُ عَلَى الْخُفَّيْنِ keza اَلْأَئِمَّةُ مِنْ قُرَيْش keza رُؤْيَةُ اللّهِ gibi nice hadislerin tevatür şartlarını taşıdığını gösterir. Bu hadisi rivayet eden sahabelerin sayısı hususunda muhtelif tahkikler yapılmıştır. *Nevevî*'nin nakline göre hadisi ikiyüz sahabe rivayet etmiştir. Doğruyu Allah bilir.

5216 ٤ـ وَعَنْ مُجَاهِد قَالَ: [جَاءَ بُشَيْرٌ الْعَدَوِيُّ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُمَا فَجَعَلَ يُحَدِّثُ وَيَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: وَجَعَلَ ابْنُ عَبَّاسٍ لاَ يَأْذَنُ لِحَدِيثِهِ وَلاَ يَنْظُرُ إِلَيْهِ. فَقَالَ لَهُ بُشَيْرٌ: مَالِى أَرَاكَ لاَتَسْمَعُ لِحَدِيثِى، أُحَدِّثُكَ عَنْ رَسُولِ اللّهِ ﷺ وَلاَ تَسْمَعُ. فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: إِنَّا كُنَّا مَرَّةً إِذَا سَمِعْنَا رَجُلاً يَقُولُ؟ قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ اِبْتَدَرَتْهُ أَبْصَارُنَا وَأَصْغَيْنَا إِلَيْهِ بِأَسْمَاعِنَا. فَلَمَّا رَكِبَ النَّاسُ الصَّعْبَةَ وَالذَّلُولَ لَمْ نَأْخُذْ مِنَ النَّاسِ إِلاَّ مَا نَعْرِفُ]. أخرجه مسلم.

«لاَيَأْذَنُ» أى لايستمع.

و «الصَّعْبَةَ وَالذَّلُولُ» شدائد الأمور وضدها، والمراد ترك المبالاة بالأُمور والإِحْتِرَازِ فى القول والفعل.

4. (5216)- *Mücâhid* merhum anlatıyor: *"Büşeyr el-Adevî, Hz. İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ'ya gelip:*

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki..." diyerek birşeyler anlatmaya kalktı. Ancak İbnu Abbâs onu konuşmaya bırakmadı ve kendisine iltifat etmedi. Büşeyr:

"Sözlerimi niye dinlemiyorsunuz? Ben size Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan anlatıyorum, hiç tınmıyorsunuz, niçin?" diye sordu. İbnu Abbâs ona şu cevabı verdi:

"Biz vaktiyle, bir kimsenin "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki" dediğini işitince, gözlerimizi ona çevirip kulaklarımızı da dinlemek üzere uzatıyorduk. Ne zaman ki, insanlar hadis rivayetinde laubalileştiler, biz de onlardan ancak bildiklerimizi almaya başladık." [Müslim, Mukaddime 7, (7).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, *Resûlullah*'tan hadis rivayeti hususunda, daha ashab devrinde titizliğin başladığını gösteren rivayetlerden biridir. Daha nice emsali gibi bu da, hadis rivayetinin ta bidayette disiplin, kontrol ve itina ile yapıldığını, muhaddisleri bu hassasiyete bilhassa menfi faaliyetlerin sevkettiğini gösterir. Bir kısım âlimler, fitne ile ifade edilen menfi faaliyetlerden maksadın *Hz. Osman*'ın şehadeti olduğunu belirtir. Şu halde hadîste titizlik ve sened arama işini bu târihe kadar indirmek mümkündür.

Bu hususun bilinmesi, hadisin üçüncü asra kadar rastgele rivayet edilip, o asırda bir folklör derlemesi tarzında toplanıp yazıldığını söyleyen Batılı müsteşriklerle, bu iddialara kapılan yerli cühelânın ne derece esassız iddialara dayandıklarını anlamak için ehemmiyet taşır.

KİBİR VE UCUB BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Kibir, büyüklük, ululuk mânasına gelir. Dinî bir tabir olarak, kişinin kulluk edebine uymayacak şekilde kendisini diğer insanlara karşı ululaması, onları hakir görmesidir. Aslında insanın Allah'ın bir mahlûku olarak, diğer mahlûkata karşı da büyüklenmeye hakkı yoktur. Kul ve mahluk olma cihetiyle bir eşitlik mevcuttur. Ancak Allah Teâla hazretleri, insana, hilafet ve emanet gibi bazı ziyade mesuliyetler vererek, bunun gereği olarak diğer mahlukata karşı birkısım imtiyazlar vermiştir; akıl ve irade sahibidir, diğer mahluklar üzerinde tasarruf yetkisi vardır. Bu imtiyazları onu hayvanata karşı kibre değil, Cenab-ı Hakk'a karşı şükre ve hamde sevketmelidir. Tıpkı meyveli bir ağacın yerlere eğilmesi gibi, insanî imtiyazlara sahip beşeriyetin, Allah'ın huzurunda rükû-u tevazuya eğilmesi, secde-i şükr ve hamde kapanması gerekir, tekebbüre gitmesi değil.

İmam Gazali'ye göre, *"kibr, "bâtınî" ve "zâhirî" olmak üzere ikiye ayrılır: Batınî kibir nefsin derinliklerinde ruhî bir ahlâktır. Zâhirî kibir ise dışa akseden, âzalarda görülen kibirdir. Esasen en doğrusu, içteki ahlâka kibir demektir. Zahirdeki hareketler kaynağını içtekinden alır. Dıştaki hareketleri meydana getiren zâten bu iç ahlâktır. Bu sebeple, hastalık âzalarda kendini gösterince, kibirlendi denir. Görünmediği zaman "o kibirlidir" denir. Şu halde kibrin aslı insan tabiatındaki ahlâktır. Bu da kendisini başkasına üstün gösterme arzusudur."*

Dinimiz, her hayrın, her fazilet ve üstünlüğün Allah'tan geldiğini tedris eder. Bu sebeple kişinin mazhar olduğu bazı faziletler sebebiyle hemcinsine karşı büyüklenmesini, bu nimetlere nankörlük kabul eder, onu asıl veren Allah'tan gaflet alâmeti bilir. Bu sebeple kibir, şiddetle reddedilen, kınanan huylardan biridir. Meseleye Kur'ân-ı Kerîm'in müteaddit ayetlerle yer vermesi de, kibrin din nazarında ne kadar kötü olduğunu anlamaya yeterlidir. Birkaç ayetin mealini kaydediyoruz:

"Yeryüzünde haksızlıkla kibirlenenleri âyetlerimden çevireceğim" (A'raf 146).

"Allah, büyüklük taslayan her zorbanın kalbini mühürler" (Mü'min

"(Peygamberler hep) fütuhât istediler. (Buna kavuştular. Hakka karşı alabildiğine) inad eden her mütekebbir zorba ise nihayet hüsrana uğradı" (İbrahim 15).

"(Allah) o büyüklük taslayanları sevmez" (Nahl 23).

"Andolsun ki (kâfirler), kendi kendilerine büyüklenmişler, azgınlıkta pek ileri gitmişlerdi" (Furkan 21).

"Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler alçalmış olarak cehenneme gireceklerdir" (Mü'min 60).

"Yeryüzünde büyüklük taslayarak yürüme. Sen ne yeri yarabilir, ne de dağlarla boy ölçüşebilirsin. Bütün bunlar, Rabbinin katında çirkin sayılan günahlardır" (İsra 37-38).

"İnsanları küçümseyip yüz çevirme, yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Allah, kendini beğenip övünen hiçbir kimseyi şüphesiz ki sevmez" (Lokman 18).

Kur'ân-ı Kerîm'de kibre bu kadar yer verilmesinin sebebi, bunun küfrü tazammun etmesindendir. Çünkü büyüklük, izzet, azamet ve üstünlük sadece Allah'a yaraşır. Hiçbir şeye gücü yetmeyen, herşeyini Allah'a borçlu olan bîçare insanın kibir ne haddine! Kul kibirlendiği vakit, sırf Allah'a yaraşan bir sıfatta Allah'a karşı münazaaya, yarışa girmiş olmaktadır. *Gazalî* bu davranışı, bir hizmetçinin padişahın tacını giyerek onun tahtına oturup hükmetmeye kalkmasına benzetir. *"Bir uşak için, bundan daha büyük bir cür'et, bundan daha vahim bir cinayet olur mu?"* der ve: *"Şüphesiz bu uşak, padişahın en ağır cezasını hak eder"* diye hükmeder. Nitekim kaydedeceğimiz ilk hadiste, Rab Teâlâ hazretleri: **"Azamet benim gömleğim, ululuk benim cübbemdir. Kim benimle bu hususta ortaklığa kalkışırsa, ben onun belini kırarım"** buyurmuştur.

Kibirin zıddı tevazudur. Tevazuyu alçak gönüllülük olarak ifade eder isek de, esas itibariyle mazhar olunan nimetleri Allah'tan bilmeyi ifade eder. İslâm büyükleri, tevazunun insanları yücelteceğini, kibrin de alçaltacağını kabul eder. *Hz. Ömer* şöyle buyurmuştur: *"Alçak gönüllü, mütevazi ol ki, Allah seni yüceltsin. Kul kibirlenip böbürlendiği zaman Allah Teâlâ hazretleri onu alçaltır ve bir melek: "Uzak ol! Allah seni uzaklaştırsın!" der. Kibirli insan kendi kendini büyük görürse de, herkesin nazarında düşük, hatta domuzdan daha âdidir"* demiştir. Bu mânayı, *Ka'b radıyallahu anh* bir başka üslubla ifade etmiştir: *"Allah kime dünyalıktan bir nimet verdi de, adam bu nimetin şükrünü ödedi ve tevazuunu gösterdi ise, Allah Teâla o nimetin menfaatini dünyada ona gösterdiği gibi,*

Ahirette de derecesini yükseltir. Fakat verdiği nimete şükretmez ve tevazu göstermezse, Allah Teâla, dünyada o nimetten ona bir kâr sağlamadığı gibi âhirette de ona cehennemden bir kapı açar; dilerse affeder, dilerse azab eder."

Kibir, *Gazali*'ye göre, Allah'a, peygamberlere ve diğer insanlara karşı yapılır. Her üçü de mezmûm ise de, en kötüsü Allah'a karşı olandır. *Bediüzzaman,* insanların diğer mahlûka karşı da kibre düşebileceğini ifade eder: *"Ey insan! Kur'ân'ın desâtirindendir (düsturlarındandır) ki, Cenab-ı Hakk'ın mâsivasından (mahlukâtından) hiçbir şeyi, O'na taabbüd edecek bir derecede kendinden büyük zannetme. Hem sen kendini, hiçbir şeyden, tekebbür edecek derecede büyük tutma. Çünkü mahlûkât, mabudiyetten uzaklık noktasında müsavi oldukları gibi, mahlukiyet nisbetinde de birdirler."*

Kibir ve tevazu meselelerine zaman zaman temas eden *Bediüzzaman,* kibirin asıl kaynağının insandaki küçüklük olduğunu ifade eder. Ona göre; *"...Sığar-ı nefs, tekebbürün menbaıdır. Zaaf, gururun mâdenidir..."* Bu temel düşünceden hareketle: *"Büyük görünme küçülürsün"* der ve devam eder:

"Ey enesi (benliği) çifteli, kafası da kibirli,
Şu mizanı bilmeli: "Her adam için elbet,
Cemiyet-i beşerde, içtimâî binada,
Görmek-görünmek için şu mertebe denilen,
Bir penceresi var. Ger pencere,
Kamet-i kıymetinden (boyundan) yüksekse,
Tekebbürle tetâvül edecek, uzanacak.
Ger pencere, kamet-i himmetinden alçaksa,
Tevâzula tekavvüs edecek (bükülüp) eğilecek,
Kamillerde, büyüklük mikyasıdır, küçüklük.
Nâkıslarda, küçüklük mizanıdır büyüklük (tekebbür)."

Tekebbür kötü, tevazu iyi olmakla birlikte, *Bediuzzaman* bunların kullanılacağı yerin iyi tayin edilmesine dikkat çeker: *"Zaîfin kaviye karşı izzet-i nefsi, kavide tekebbür olur; kavînin zaife karşı tevazuu, zaifte tezellül olur. Bir ulü'l-emrin (âmirin) makamında ciddiyyeti vakardır; mahviyyeti, zillettir; hânesindeki ciddiyyeti, kibirdir; mahviyeti tevazudur..."*

Ucb'a gelince, bu kibre yakın mezmum bir haslet ise de, kibrden biraz farklıdır. *Ucb*'u *"kendini bir şey sanmak, kendini beğenmek, amele güvenmek, yaptığı hayırların kendini mutlaka kurtaracağı inancında olmak"* şeklinde tarif edebiliriz. Esasen *ucb,* lügat olarak beğenmek, hoşlanmak, hoşa gitmek mânasına gelir.

Gazali, ucbla kibir arasını tefrikte şöyle bir açıklama sunar: *"Ucb, mutlak surette kendini beğenmek, kibir ise, kendisini başkasından üstün görmektir. Her ucub sahibi mütekebbir olmaz. Çünkü çok def'a insan kendisini beğenir, fakat başkasını da kendisinden üstün görebilir ve ona karşı kibretmez."*

Kur'ân'da ucba temas eden ayetlerden biri, müslümanların Huneyn savaşı sırasındaki hâlet-i ruhiyelerini örnek verir. Huneyn savaşı, Mekke'nin fethinden sonra 12 bin kişilik bir kuvvetle yapılan bir savaştı. İlk defa müslümanlar böyle bir sayıya ulaşınca, bu durum, müslümanları ucba sevketmişti. Bir askerin: *"Benî Şeybân'la karşılaşacak bile olsak ehemmiyeti yok. Bugün kimse bize azlığımız sebebiyle galebe çalamaz"* dediği rivayet olunur. *Hz. Ebu Bekr* de: *"Ey Allah'ın Resûlü bugün artık bize azlık sebebiyle galebe çalınamaz"* demiştir. İşte bu halet-i ruhiyyeyi: **"Muhakkak ki Allah pek çok yerde ve Huneyn gününde size yardım etmişti. O gün çokluğunuza güvenmiştiniz. Fakat bu size fayda vermedi. Yeryüzü o kadar genişliğiyle beraber, size dar geldi ve arkanızı dönüp gittiniz"** (Tevbe 25) meâlindeki ayet tescil etmektedir. Ayet-i kerîme, sayıca çokluğa güvenip, harbin şartlarına riayet etmeyen, zaferin Allah'tan geldiği gerçeğinden gaflete düşen müslümanların, bu çokluğa rağmen ilk karşılaşmada bozguna uğrayıp kaçtıklarını belirtmektedir. Bir başka ayette kâfirlerin de kal'a ve maddî güçlerine güvenmelerine temas eder: **"...Halbuki onlar, kal'alarının kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı. Amma Allah'ın azabı onlara beklemedikleri yerden geldi"** (Haşr 2).

Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur: ثَلاَثٌ مُهْلِكَاتٌ شُحٌّ مُطَاعٌ وَهَوًى مُتَّبَعٌ وَاِعْجَابُ الْمَرْءِ بِنَفْسِهِ **"Üç şey helak edicidir: İtaat edilen aşırı cimrilik, uyulan hevesât ve kişinin kendini beğenmesi (ucb)."**

Ayet-i kerimede, **"Nefislerinizi temize** çıkarmayın **(kusursuz addetmeyin)"** (Necm 32) buyurmuştur.

Hadislerin verdiği derse göre, kişiye günah olarak ucb yeterlidir. Hatta kişinin, kendini günahsız bilme günahına düşmektense, günah işleyip tevbe etmesi daha iyidir: لَوْ لَمْ تُذْنِبُوا لَخَشِيتُ عَلَيْكُمْ مَا هُوَ اَكْبَرُ مِنْ ذٰلِكَ الْعُجْبُ اَلْعُجْبُ **"Siz hiç günah işlememiş olsanız, ben onun daha büyüğünden sizin için korkarım: O da ucübtür, ucübtür."**

Kibre düşen kimsenin haliyle ilgili bir tasviri *Gazalî*'den sunup, bu mevzuda daha fazla bilgi için onun ölmez eseri İhya'yı tavsiye edeceğiz (Ahmed Serdaroğlu tercümesi 3, 718-808).

"Kişi ne zaman başkasına nisbetle kendini büyük görürse, başkasını kendi-

sinden düşük, hakir ve alçak görmeğe başlar. Onu yanına yaklaştırmak istemez, meclisine almaz. Onu, karşısında bir hizmetçi gibi görmek ister. Hatta hizmetçi olarak da kendisini kabul etmeyebilir ve onu hizmetçi olarak da karşısında görmek istemez. Şayet kibri biraz daha hafif ise, müsâvî olmasından çekinir, yan yana gidemeyecekleri dar yollarda ve meclislerde öne geçer, onun selam vermesini bekler. Kendinin ihtiyacına bakmakta kusûr ederse, neden böyle yaptın diye ona hayret eder. Karşısına çıktığı zaman onu muhâtab almak istemez. Va'z u nasihatini dinlemez. Kendisine bir şey iade etse kızar. Muallimlik yaparsa talebelere hoş davranmaz. Onlara hakaret eder. Onlarla alay eder ve kendi işinde çalıştırır. Avâma bakışları, hayvana bakışlarından farklı olmaz. Hülâsa, kibirli adamın, sayılamayacak kadar çok çeşitli tavır ve davranışları vardır. Bunları herkes anlayabileceği için, burada sayılmalarına lüzum yoktur.

İşte bu, kibirdir. Kibirin âfetleri büyük, gaileleri pek çoktur. Havassın çoğu kibirden helaka gider. Avâm şöyle dursun, âbid, zâhid ve alimlerin çoğu da kibir hastalığından kurtulamazlar. Kibrin doğurduğu felâket nasıl büyük olmasın ki? Resûl-i Ekrem: لاَيَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ فِى قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ **"Kalbinde zerre kadar kibri olan cennete giremez"** *buyurmuştur."*

5217 ١ ـ عَنْ أَبِى سَعِيدٍ وأَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُمَا قَالاَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: قَالَ اللّهُ تَعَالَى: الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِى، وَالْعِزُّ إِزَارِى، فَمَنْ نَازَعَنِى شَيْئاً مِنْهُمَا عَذَّبْتُهُ]. أخرجه مسلم وأبو داود.

1. **(5217)**- *Ebu Saîd* ve *Ebu Hureyre radıyallahu anhümâ* anlatıyorlar: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Allah Teâla hazretleri şöyle dedi: "Büyüklük ridâmdır, izzet de izarımdır. Kim bu iki şeyde benimle niza ederse ona azab veririm." [Müslim, Birr 136; Ebu Dâvud, Libas 29, (4090).]

AÇIKLAMA:

1- Buradaki hadis metni, Müslim ve Ebu Dâvud'da mevcut metinlere tamamen tevafuk etmez. Ebu Dâvud'da الْعِزُّ yerine الْعَظَمَةُ kelimesi vardır. *İzz:* İzzet ve şeref, *azamet* de ululuk mânasına gelir. Şu halde ululuk, şeref, yücelik gibi sıfatlar hakiki mânasıyla Allah'a aittir. Kul tevazuyu unutarak bu duygulara kapılmamalıdır.

2- İzâr gömlek, rida da gömlek üzerine giyilen şeydir. Eskilerde kaftan denilmiş ise de, günümüz örfünde kaftan çok müstâmel değildir.

Şeref ve ululuğun Allah'a mahsus olduğu, onlar gömlek ve kaftana benzetilerek ifade edilmiştir. *Hattâbî,* Allah'ın sıfatı izzet ve azamet, kulun sıfatı da tevazu ve tezellül olması sebebiyle, kulun Allah'a mahsus sıfatları kendine mal etmesinin câiz olmadığını belirtir.

5218 ٢ـــ وَعَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: لاَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِى قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ. فقَالَ رَجُلٌ: إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَناً وَنَعْلُهُ حَسَنَةً؟ فَقَالَ: إِنَّ اللّٰهَ تَعَالَى جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ؛ اَلْكِبْرُ بَطَرُ الْحَقِّ وَغَمْصُ النَّاسِ].

أخرجه مسلم وأبو داود والترمذى.ج

2. **(5218)**- *İbnu Mes'ud radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:* **"Kalbinde zerre miktar kibir bulunan kimse asla cennete girmeyecektir!"** *buyurmuştu. Bir adam: "Kişi elbisesinin güzel olmasını, ayakkabısının güzel olmasını sever!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da:* **"Allah Teâla hazretleri güzeldir, güzelliği sever! Kibir ise hakkın ibtali, insanların tahkiridir"** *buyurdular."*

5219 ٣ـــ وَفِى أُخْرَى: [لاَ يَدْخُلُ النَّارَ أَحَدٌ فِى قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إِيمَانٍ، وَلاَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ أَحَدٌ فِى قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ كِبْرٍ].

والمراد بالكبر هنا كبر الكفر والشرك لمقابلته إياه بالإيمان.

«بطرُ الحقِّ» ردّه.

و «غَمْصُ النَّاس» احتقارهم.

3. **(5219)**- Bir diğer rivayette: **"Kalbinde hardal tanesi kadar iman bulunan bir kimse cehenneme girmez. Kalbinde hardal tanesi kadar kibir bulunan kimse de cennete girmez."** [Müslim, İman 147; Ebu Dâvud, Edeb 29, (4091); Tirmizî, Birr 61, (1999).]

AÇIKLAMA:

1- *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm,* burada kalbinde kibir taşıyanların

cennete giremeyeceklerini kesin bir üslubla ifade etmektedir. *Hattâbî* bu ifadeyi iki surette açıklamıştır.

"Bu hadisteki kibirden murad küfürdür. Yani kişi iman etme hususunda tekebbüre düşerek, imandan kaçınır. Haliyle bu şekilde ölen, küfür üzere ölmüştür, cennete giremez:

Hadisten maksad cennete giren kimsenin kalbinde oraya girerken kibir kalmaz demektir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ **"Biz onların kalbindeki her türlü kini çıkarırız"** (Hicr 47) *buyrulmuştur."*

Nevevî, Hattâbî'nin bu te'vilini yeterince isabetli bulmaz. Hadisin, herkesçe bilinen ve başkalarını küçük görmekten ibaret olan kibirlenmekten yasaklamak için vârid olduğunu, dolayısıyla kibir kelimesinin bu manadan ve hadisin de belirtilen maksaddan uzaklaştırılmaması gerektiğini söyler.

Umumiyetle benimsenen mânaya göre, kibir sahibi, bu kibrin cezasını çekip, onun günahından temizlenmeden cennete giremez demektir. Yani kibir cezayı gerektiren bir haldir. Bu hal mutlaka ceza ile temizlenir, bu temizlik olmadan kul cennete giremez.

Ne var ki, Allah her çeşit günahı affedebilir. Kibir günahını affetmeyeceği hususunda bir kayıt da mevcut değildir. Öyleyse hadisi "Allah'ın affetmemesi halinde, kibir sebebiyle ateşte ceza çekmeden hiç kimse cennete giremez" diye anlamak en makbulüdür. Zira kalbinde hardal tanesi kadar imanı olan kimse ebedî cehennemde kalmayacağına göre, sırf kibir, ebedî cehennem vesilesi olmamalıdır.

2- Hadiste, güzel giyinmeyi sevdiğini söyleyen sahabinin ismi ihtilaflıdır. *Nevevî, Mâlik İbnu Mürâre er-Rehâvî* olduğunu, *el-Kadı İyâz*'dan naklen kaydeder. Bazı muhakkiklerin *Ebu Reyhâne Şem'ûn, Rebî'atu'bnu Âmir, Sevâd İbnu Amr, Muaz İbnu Cebel, Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs, Harîm İbnu Fâtik* gibi başka isimleri zikrettiğini de kaydeder.

3- 5219 numaralı hadişte, kalbinde hardal tanesi kadar imanı bulunan kimsenin cehenneme girmeyeceği belirtilmektedir. Alimler bunu *"Kâfirler gibi ebedi olarak cehennemde kalmaz"* şeklinde anlamışlardır. Çünkü *"imanla birlikte birkısım günahları, zulümleri bulunabilir. O günahlarından af yahut ceza çekmeden kurtulamayacağına göre, hadisin kâfirler gibi ebedi cehennemde kalacak şekilde"* diye kayıtlanması gerekir.

4- Hadiste *"Allah'ın güzeli ve güzelliği sevdiği"* de ifade edilmiştir. Bunun mânası da âlimlerce farklı şekillerde anlaşılmıştır. Bu husustaki ihtilaf, *cemil* is-

minin Kur'ân'da ve mütevatir hadiste gelmemiş olmasından ileri gelir. Kati nassla sabit olmayan, haber-i vahidle gelen bir ismi Allah'a izafe edebilir miyiz, edemez miyiz, haber-i vahidle itikad sâbit olur mu olmaz mı ihtilafına dayanır. Bu sebeple bazı tevillerde *cemîlin*, Allah'a izafesi sabit olan bazı isimlere hamledildiği görülür:

Birkısmı: *"Her emri güzeldir. Nitekim güzel isimler (el-Esmâu'l Hüsnâ) O'nun, cemâl ve kemâl sıfatları da O'nundur"* demiştir.

Bazıları: *"Kerîm ismi, mükrim (ikram eden); Semî ismi de musmî(işittiren) mânasına geldiği gibi, Cemîl ismi de mücmil yani güzellik veren mânasına gelir"* demiştir.

Kuşeyrî, *"Cemîl"* isminin celîl yani büyük mânasında olduğunu söylemiştir.

Hattâbî, *cemil*in nûr ve güzelliğin sahibi mânasında kullanıldığını söylemiştir.

Bazı alimler cemîli *"Size karşı fiilleri lütufkar ve güzeldir, size az amel teklif eder, teklif ettiklerini ifâda size yardımcı olur, ifa edene ecrini bol kılar"* diye anlamıştır.

Nevevî, ülemâdan birkısmının bu *"Cemîl"* isminin, haber-i vâhidle sâbit olsa bile Allah'a izafesinin caiz olduğunu söylediğini nakleder.

İmamu'l-Haremeyn, sahih nassla, şeriatta sabit olan şeyi kabul etmek gerektiğine, haram ve helalin bu yolla kesinlik kazanacağına, şeriatta haram mı helal mi olduğu hususunda kesin bir hüküm bulunmayan şeylerde haram veya helal hükmüne gidilemeyeceğine dikkat çektikten sonra, Allah'a bir isim izafesi meselesinde, katî bir delilin şart olmadığını, ilim iktiza etmeyen, amel iktiza eden bir delille de Allah'a isim izafe edilebileceğini söyler.

Hülasa, Allah Teâla hazretlerini, şer'an vârid olmayan fakat yasak da edilemeyen *kemal*, *celâl* ve *medih* sıfatıyla tavsif etmenin caiz olup olmadığında ehl-i sünnet ve'l-cemaat mezhebi ihtilaf etmiştir. Birkısmı bunu caiz görmüş, birkısmı görmemiştir. Bunda esas, Kur'ân veya mütevatir hadis veya icma ile sabit olmaktır. Eğer bir isim, haber-i vahidle sâbit ise, bu ihtilaflıdır. Böyle bir isimle Allah'ın tavsifini bazıları câiz görürken, bazıları reddeder. Kabul edenler: *"Böyle bir isimle dua ve senâ, onunla amel babındandır. Esasen haber-i vâhidle amel câizdir"* demiştir. Reddedenler, bunun Allah hakkında câiz ve câiz olmayan (müstakil) şeye itikad meselesine girdiğini, bu meselede ise kesin delilin

esas alındığını söylerler. Bunlara göre Allah'a bir isim nisbet etmek kesin delille mümkündür.

Kadı İyaz, bu münakaşaya, *Cemîl* ismini Allah'a nisbetin caiz olacağı kanaatiyle katılır. Der ki: *"Bu mesele hem "amel" e, hem de* **"güzel isimler Allah'a mahsustur, ona bu isimlerle dua edin"** (A'raf 180) *mealindeki ayete şâmildir."*

Görüleceği üzere, haram-helal hükmü için şeriatten kesin nassın varlığını şart koşan ehl-i sünnet üleması bu meselede, câiz değil veya helal-haram diye kesin hükümde bulunmaya karşı ihtiyatı tercih etmiştir.

5220 ٤ـ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ: [أَنَّ رَجُلاً جَمِيلاً أَتَى النَّبِىَّ ﷺ فَقَالَ: إِنِّى أُحِبُّ الْجَمَالَ؛ وَقَدْ أُعْطِيتُ مِنْهُ مَا تَرَى، حَتَّى مَا أُحِبُّ أَنْ يَفُوقَنِى أَحَدٌ بِشِرَاكِ نَعْلٍ، أَفَمِنَ الْكِبْرِ ذٰلِكَ يَارَسُولَ اللّٰهِ؟ قَالَ: لاَ؛ وَلَكِنِ الْكِبْرُ مَنْ بَطَرَ الْحَقَّ وَغَمَصَ النَّاسَ]. أخرجه أبو داود.

«يَفُوقَنِى» أن يكون خَيْراً منى، ومنه الشئ الفائق: الجيد الخالص فى نوعه.

4. **(5220)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Yakışıklı bir adam Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek: "Ben güzelliği seviyorum. Gördüğünüz gibi bana güzellik de verilmiş. Kimsenin beni, ayakkabı bağı bile olsa bu hususta geçmesinden hoşlanmıyorum. Ey Allah'ın Resûlü! Bu (haram olan) kibre girer mi?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:*

"Hayır! *buyurdular.* **Ancak kibr, hakkı ibtal, halkı tahkirdir!"** [Ebu Dâvud, Libas 29, (4092).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bu hadislerinde güzel giyinmenin, ayakkabı bağına varıncaya kadar her hususta güzel olmaya, güzellikte başkasını geçmeye çalışmanın günah olan kibre girmediğini ifade buyurmaktadır.

Hadiste ayrıca, kibrin ne olduğu açıklanmaktadır. Buna göre kibir hakk'ın

iptali, insanların tahkiridir. Şu halde kibre düşen insanda iki büyük hata zuhur etmektedir:

1) Hakkın iptali: Allah'tan gelen nimeti kendinden bilerek Allah'ın hakkını iptal. Buna küfran-ı nimet de denilebilir.

2) İnsanları hakir görme. Bu önceki duygunun bir başka tezahürüdür: Mazhar olunan nimet sebebiyle, o nimete eremeyenleri küçük görmek.

Hadis, her iki duyguyu da yasaklamaktadır.

5221 ٥ـــ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ: [يُحْشَرُ الْمُتَكَبِّرُونَ أَمْثَالَ الذَّرِّ يَومَ الْقِيَامَةِ، يَغْشَاهُمُ الذُّلُّ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ، يُسَاقُونَ إِلَى سِجْنٍ فِى جَهَنَّمَ يُقَالُ لَهُ بُولَسُ، تَعْلُوهُمْ نَارُ الْأَنْيَارِ: يُسْقَوْنَ مِنْ عُصَارَةِ أَهْلِ النَّارِ: طِينَةِ الْخَبَالِ]. أخرجه الترمذى.

5. (5221)- *Amr İbnu Şu'ayb an ebîhi an ceddihi radıyallahu anh* anlatıyor: "*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Kıyamet günü, mütekebbirler küçük karıncalar gibi haşrolunurlar. Onları her yönden zillet bürümüştür. Cehennemde Bûles denen bir hapishâneye sevkedilirler. Ateşlerin ateşi onları bürür. Cehennem ehlinin irinleri kendilerineiçecek olarak verilir. Bu içeceğe tînetu'l-habâl denir." [Tirmizî, Kıyamet 48, (2494).]

5222 ٦ـــ وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: لاَ يَزَالُ الرَّجُلُ يَذْهَبُ بِنَفْسِهِ حَتَّى يُكْتَبَ فِى الْجَبَّارِينَ فَيُصِيبُهُ مَا أَصَابَهُمْ]. أخرجه الترمذى.

«يَذْهَبُ بِنَفْسِهِ» أى يترفع ويتكبر.

6. (5222)- *Selemetu'bnu'l-Ekvâ' radıyallahu anh* anlatıyor: "*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Kişi kendisini (halktan büyük görüp) uzak tuta tuta cebbarlar arasına kaydedilir de onların başına gelen musibete dûçar olur." [Tirmizî, Birr 61, (2001).]

AÇIKLAMA:

Hadis, bir kimsenin, insanlardan, onları küçük görerek mesafeli dura dura, cebbarlar yani zalimler sınıfına geçeceğini haber vermektedir. Bu husus, eşyanın tabiatına uygundur. Çünkü, mesafeli durmak bir alışkanlık haline gelir. Halbuki dinimiz, cemaati, sıla-i rahmi, selamlaşmayı, büyükleri ziyaret ve karşılıklı hediyeleşmeyi vs. emrederek, kişinin, insanlarla kaynaşmasını emretmektedir. Uzlet normalde tavsiye edilmez. İnzivayı çok sıkı şartlarla dinimiz tecviz eder.

Şu halde, insanlara karşı uzak duran kimseler, *Firavun, Nemrud, Şeddâd* gibi zalim cebbarlar defterine ismiyle resmiyle geçme ve onların maruz kaldığı dünyevî musibetlerle ve uhrevî cezalarla karşılaşma tehlikesiyle başbaşadırlar, el-İyâzu billah.

5223 ٧ ــ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: لَيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ يَفْتَخِرُونَ بِآبَائِهِمُ الَّذِينَ مَاتُوا، إِنَّمَا هُمْ فَحْمُ جَهَنَّمَ، أَوْ لَيَكُونُنَّ أَهْوَنَ عَلَى اللّٰهِ مِنَ الْجِعْلاَنِ الَّذِى يُدَهْدِهُ الْخِرَاءَ بِأَنْفِهِ. إِنَّ اللّٰهَ تَعَالَى قَدْ أَذْهَبَ عَنْكُمْ عُبِّيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ، إِنَّمَا هُوَ مُؤْمِنٌ تَقِىٌّ أَوْ فَاجِرٌ شَقِىٌّ. اَلنَّاسُ كُلُّهُمْ بَنُو آدَمَ، وَآدَمُ خُلِقَ مِنْ تُرَابٍ].

أخرجه أبو داود والترمذى، وهوآخر حديث فى كتابه.

«عُبِّيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ» بضم العين المهملة وكسرها وتشديد الباء والياء: الكبر.

7. **(5223)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"İnsanlar, ya cehennem kömüründen başka bir şey olmayan ölmüş ecdadlarıyla övünmekten vazgeçerler, yahut da Allah katında, burnuyla pislik yuvarlayan mayıs böceğinden daha adi bir derekeye düşerler. Allah Teâlâ hazretleri sizlerden cahiliye kibrini temizledi. Artık o, muttaki bir mü'min yahut bedbaht bir fâcirdir. İnsanların hepsi Hz. Âdem'in evlatlarıdır. Âdem ise topraktan yaratılmıştır." [Ebu Dâvud, Edeb 120, (5116); Tirmizî, Menâkıb (3950, 3951).]

AÇIKLAMA:

1- *Aleyhissalâtu vesselâm,* bu hadislerinde kabile taassubunu tel'in etmek-

tedir. Kabile taassubu, bir cahiliye örfü olup, günümüzde ırkçılık veya faşistlik denen şeyi ifade eder. Bu, ecdadla övünmek şeklinde tezahür eder. Ecdadla tefahur etme hadisesi cahiliye Araplarında pek yaygındı. Tekâsür sûresi bu maksadla, kabirleri ziyaret edip sayım bile yaptıklarına dikkat çekerek, müslümanları bu çeşit davranışlardan men eder.

Sadedinde olduğumuz hadis, ırkçıları, burunlarıyla yuvarladığı pisliği sürükleyen mayıs böceklerine teşbih buyurmakta ve son derece alçaltmaktadır. Hadisteki tehvîn ve teşbihin ağırlığı, ırkçılığın İslâm kardeşliğine vurduğu büyük darbe ile izah edilebilir. Hele günümüzde İslâm âleminin dağınık ve perişan halinin temelinde kavmiyetçiliğin bulunduğu, hatta bu noktaya gelmeye zemin hazırlayan *"Osmanlı Devletinin çöküşü"*nde de aslında, baş âmilin ırkçılık olduğu gözönüne alınınca, kavmiyetçi taassubun çok daha ağır ifadelerle tel'îninin isabetli ve yerinde olacağı anlaşılır.

2- *Hattâbî,* hadisten hareketle insanların iki grup teşkil ettiğini söyler. Buna göre:

1) Mü'min ve muttakî olanlar. Bunlar halk nazarında itibar sahibi olmasalar da Allah nazarında kıymetlidirler, faziletlidirler.

2) Fâcir (haddini tecavüz eden) ve bedbaht olanlar. Bunlar, halk nazarında itibar ve şerefli kimseler bile olsalar Allah yanında değersiz adî kimselerdir.

3- Hadisten şu mâna da çıkarılmıştır: *"Mütekebbir ve müftehir kimse, ya müttaki mü'min bir kimsedir, bu durumda ona hiç kimseye karşı tekebbür (büyüklenme) yakışmaz; yahud da fâcir, bedbaht bir kimsedir. Böyle birisi Allah indinde zelildir. Zelil kimsenin tekebbür etmesi hiç uygun değildir. Öyleyse tekebbür her halukârda menfidir, merduddur."*

4- Hadiste insanların esas itibariyle topraktan geldiklerine dikkat çekilmek suretiyle de büyüklenmeye mahal olmadığı hatırlatılmaktadır. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm,* Ebu Dâvud, et-Tayalisî'de gelen bir rivayette şöyle buyurmuştur: لاَتَفْخَرُوا بِآبَائِكُمُ الَّذِينَ مَاتُوا فِى الْجَاهِلِيَّةِ فَوَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ كَمَا يُدَحْرِجُ الْجُعَلُ بِاَنْفِهِ خَيْرٌ مِنْ آبَائِكُمُ الَّذِينَ مَاتُوا فِى الْجَاهِلِيَّةِ

"Câhiliye devrinde ölen ecdadınızla övünmeyin. Nefsimi elinde tutan Zât'a yemin olsun, mayıs böceğinin burnuyla yuvarladığı pislik, cahiliyede ölen ecdadınızdan daha hayırlıdır."

Irkçılığın İslâm'daki yeri hususunda daha önce geniş açıklama sunduk.

5224 ٨ــ وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ

ﷺ: لاَ يَنْظُرُ اللّهُ يَوْمَ الْقِيامَةِ إِلَى مَنْ جَرَّ إِزَارَهُ بَطَراً؛ وَفِى أُخْرَى: إِلَى مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خُيَلاَءَ]. أخرجه الستة إلا أبا داود.

8. **(5224)**- *İbnu Ömer radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Allah, Kıyamet günü, büyüklenerek elbisesini sürüyenin yüzüne bakmayacaktır."

Bir diğer rivayette: **"Elbisesini çalımla sürüyene bakmayacaktır"** denmiştir. [Buhârî, Libas 1, 2, 5, Fezâilu'l-Ashab 5, Edeb 55; Müslim, Libas 42, (2085); Muvatta, Libas 11, (2, 914); Tirmizî, Libas 8, (1730); Nesâî, Zinet 102, (8, 206); Ebu Dâvud, Libas 28, (4085).]

AÇIKLAMA:

Hadiste ifade edilen *"Allah'ın bakmaması"* ndan murad, rahmettir. Yani elbisesini kibirle yerde sürüyen erkeğe Allah merhamet etmeyecek veya merhamet nazarıyla bakmayacak demektir.

5225 ٩ـ وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: مَنْ أَسْبَلَ إِزَارَهُ فِى صَلاَتِهِ خُيَلاَءَ فَلَيْسَ مِنَ اللّهِ فِى حِلٍّ وَلاَ حَرَامٍ]. أخرجه أبو داود.

9. **(5225)**- *İbnu Mes'ud radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Kim namazda izarını (gömleğini) çalımla yere değecek kadar uzatırsa, Allah onun ne günahını affeder, ne de onu kötü amellere karşı korur." [Ebu Dâvud, Salât 83, (637).]

AÇIKLAMA:

1- *Resûlullah,* burada namazda dahi kibirle elbisenin uzatılmasını yasaklamaktadır. Esasen erkekler için normali, elbisenin baldırların ortasına kadar uzanmasıdır. Ancak topuklara kadar inen elbiseye de *"câiz"* denmiştir. Bunu taşan kıyafet erkeklere câiz değildir. Kadınların müstehab olan kıyafeti ise erkeğe câiz olandan bir karış uzun olanıdır. Bir zirâ uzun olanı da onlar hakkında caiz olan kıyafettir.

Hadisten şu mâna da çıkarılmıştır: *"Elbisesini namazda kibirle uzatan kişi,*

cennetin helâl, cehennemin haram olduğu kişi değildir."

Keza şöyle de denmiştir: *"O kimse, helal amelde değildir. Allah indinde bir saygısı da yoktur."*

2- Elbisenin namazda topukları aşağıya taşması, *Ebu Hanîfe, Şâfi'î* ve diğer ülemâya göre mekruhtur. Sâdece *Mâlik,* namazda caiz olacağını söylemiş, yürümede o da mekruh olduğuna hükmetmiştir.

5226 ١٠ ـ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي فِي حُلَّةٍ تُعْجِبُهُ نَفْسُهُ مُرَجِّلٌ رَأْسَهُ، يَخْتَالُ فِى مِشْيَتِهِ إِذْ خُسِفَ بِهِ فِى الْأَرْضِ فَهُوَ يَتَجَلْجَلُ فِيهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ] أخرجه الشيخان.

«الجَلْجَلة» بجيمين: صوت مع حركة، والمراد يغوص فى الأرض.

10. (5226)- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Bir adam, nefsinin hoşuna giden bir takım elbise içinde saçları da yapılmış olarak giderken yürüme sırasında kibre düşmüştü ki, birden yere battı. Kıyamet kopuncaya kadar orada zorlukla batmaya devam edecek." [Buhârî, Libâs 5; Müslim, Libâs 49, (2088).]

5227 ١١ ـ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَتِك رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: إِنَّ مِنَ الْغَيْرَةِ مَا يُحِبُّ اللّٰهُ تَعَالَى، وَمِنْهَا مَا يُبْغِضُ اللّٰهُ تَعَالَى. فَأَمَّا الَّتِى يُحِبُّ اللّٰهُ تَعَالَى: فَالْغَيْرَةُ فِى الرِّيبَةِ وَأَمَّا الْغَيْرَةُ الَّتِى يُبْغِضُهَا اللّٰهُ فَالْغَيْرَةُ فِى غَيرِ رِيبَةٍ، وَإِنَّ مِنَ الْخُيَلَاءِ مَا يُبْغِضُ اللّٰهُ، وَمِنْهَا مَا يُحِبُّ اللّٰهُ: فَأَمَّا الَّتِى يُحِبُّهَا اللّٰهُ تَعَالَى: فَاخْتِيَالُ الرَّجُلِ بِنَفْسِهِ عِنْدَ الْقِتَالِ، وَاخْتِيَالُهُ عِنْدَ الصَّدَقَةِ؛ وَأَمَّا الَّتِى يُبْغِضُهَا اللّٰهُ تَعَالَى: فَاخْتِيَالُهُ فِى الْبَغْيِ وَالْفَخْرِ] أخرجه أبو داود والنسائى.

وعند النسائى: [فَالِاُخْتِيَالُ فِى الْبَاطِلِ].

11. (5227)- *Câbir İbnu Atîk radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Kıskançlıktan bir nevi var ki Allah sever; bir kısmı da var ki Allah onu sevmez. Allah'ın sevdiği kıskançlık, kişinin (mehariminden haram kılınmış bir fiil görmesi ile) şüphe halinde duyduğu kıskançlıktır. Allah'ın sevmediği kıskançlık, şüphe olmadan kıskançlık duymasıdır.

Aynı şekilde birkısım gurur vardır ki Allah hoşlanmaz, birkısmı da var, Allah hoşlanır. Allah Teâlâ'nın sevdiği gurur, kişinin savaş sırasında ve sadaka verme esnasında nefsine güvenerek duyduğu gururdur. Allah'ın buğzedip sevmediği gurur ise, taşkınlık ve övünme sırasında duyduğu gururdur." [Ebu Dâvud, Cihâd 114, (2659); Nesâî, Zekât 66, (5, 78).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bu hadisleriyle insanlardaki bazı huyların hem iyi ve hem de kötü yönlerinin olacağına dikkat çekmektedir. Bunlardan iki tanesine misal vermektedir: Kıskançlık ve gurur. Kişi, akrabalarından birinde haram bir davranış görünce, kıskançlığa düşerse bu memdûh, güzel bir davranıştır. Allah Teâlâ Hazretleri bu çeşit kıskançlığı sevmektedir. Ama, yakınlarını helallerine karşı kıskanacak olursa bu câiz değildir. Allah bundan memnun kalmaz. Zira Allah'ın nikah gibi meşru yolla helal kıldığı şeye rıza göstermemiz vâcibtir. Bunun aksini düşünmek câhiliye hamiyyetini Allah'ın teşriatına tercih etmek olur; el-Iyâzu billah.

Gurur meselesi de böyle: Kişinin, düşman karşısında kendine güvenerek şecaata gelmesi, pervasızca atılması, düşmanı korkutur ve onu zafere götürür. Allah bu gururu sevmektedir. Keza sadaka sırasındaki gurur da daha çok vermeye sevkedeceği için Allah indinde makbul olmuştur.

Taşkınlıktaki gurur, kişinin yaptığı zulüm ve tecavüzlerle, gasb ve yağmalama gibi yasak fiilleriyle övünmesidir. Allah'ın bunu sevmeyeceği açıktır.

Övünme sırasındaki gurur ise; kendi nesebi, şerefi, malı, makamı, şecaati ve sair varlık ve imtiyazlarıyla övünmesidir. Sırf övünmek için yaptığı ikram ve cömertlikler de bu gruba girer. Allah bu çeşit gururları da sevmez.

5228 ١٢ـ وَعنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطعِمْ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [تَقُولُونَ: فِىَّ التِّيهُ وَقَدْ رَكِبْتُ الْحِمَارَ، وَلَبِسْتُ الشَّمْلةَ، وَحَلَبْتُ الشَّاةَ، وَقَدْ قَالَ لِى النَّبِىُّ ﷺ: مَنْ فَعَلَ هٰذَا فَلَيْسَ فِيهِ مِنَ الْكِبْرِ شَىْءٌ] أخرجه الترمذى

12. **(5228)**- *Cübeyr İbnu Mut'im radıyallahu anh* demiştir ki: *"Benim hakkımda "Sende kibr var" diyorsunuz. Ben eşeğe binmiş, (dikişsiz) kumaşı (elbise olarak) sarınmış, keçiyi sağmış birisiyim. Üstelik Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana:* **"Bun(lar)ı yapan kimsede hiçbir kibir bulunmaz"** *buyurdular."* [Tirmizî, Birr 61, (2002).]

AÇIKLAMA:

Hadis, sayılan şu üç davranışın kibirli kimselerce yapılmadığını ifade etmektedir: Eşeğe binmek, elbise olarak kumaşa sarınmak ve keçi sağmak.

KEBAİR BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA:

Kebâir, lügat olarak kebîrenin cem'idir. *Kebire* büyük mânasına gelir. Dinî bir ıstılah olarak, büyük günahları ifade eder. Allah'ın emirlerine isyanın her çeşidi günah ise de, değer olarak hepsi bir değildir. Bir kısmına *sağire* (cem'i *seğâir*), bir kısmına da *kebîre* denmiştir. *Sağîre* küçük günah demektir. Büyük ve küçük günahlar arasında çok kesin bir sınır çizmek zordur. Zira küçük günahlarda ısrar etmek de *kebîre* sayılmıştır.

Günahların *büyük* ve *küçük* diye taksimi ayet ve hadiste rastlanan bir keyfiyettir. Mesela bir âyette (meâlen): **"Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız sizin öbür kabahatlarınızı örter ve sizi şerefli bir mevkie sokarız"** (Nisa 31) buyrulmuştur. Diğer bir ayette güzel davrananlar, **"Küçük günahlar hariç olmak üzere, günahın büyüklerinden ve fuhuşlardan kaçınanlar"** (Necm 32) olarak tarif edilirler. Görüleceği üzere hadislerde de büyük günahlar birçok kereler ele alınmıştır.

Büyük günahların sayısı hususunda ashab ihtilaf etmiştir. *İbnu Mes'ud* dört, *İbnu Ömer* yedi, *Abdullah İbnu Amr* dokuz olduğunu söylemiştir (radıyallahu anhüm ecmain). *İbnu Abbâs, İbnu Ömer*'in: *"Büyük günahlar yedidir"* dediğini işitince itiraz eder ve: *"Yediden daha fazladır, yetmişe yakındır"* der.

Bazı alimler cehennemle korkutulan her günahın büyük günah olduğunu söylemiştir. Bazıları: *"Dünyada had, cezasını gerektiren günahlar büyük günahtır"* demiştir. Bazıları *"Kadir gecesi ramazan geceleri içinde gizlendiği gibi, büyük günah da günahlar arasında gizlenmiştir"* demiştir. *Ebu Tâlib el-Mekkî*'nin tahkikine göre, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın hadislerinde zikredilenlerin sayısı 17'dir.

Gazalî'nin verdiği bilgiye göre, selef ülemâsının açıklamalarından, *Ebu Talib el-Mekki* şöyle bir tabloya ulaşır:

★ Büyük günahların dördü kalptedir. Bunlar şirk, günahta ısrar, Allah'ın rahmetinden ümid kesmek ve azabından emin olmaktır.

★ Dördü dildedir: Yalan şahidliği, namuslu kadına iftira, hakkı iptal eden yalan yere yemin ve sihirdir.

★ Üçü midededir: Sarhoş edici içkiler almak, yetim malı ve faiz yemektir.

★ İkisi el'dedir: Hırsızlık ve adam öldürmek.

★ İkisi edeb yerindedir: Zina ve livâtadır.

★ Biri ayaklardadır: Savaş sırasında kaçmak.

★ Biri de bütün vücuda dağılmıştır: Anne ve babaya isyan.

Gazali bu taksimi ve sayıyı yetersiz bulur. Mesela insanların gözünü çıkarmayı, el kesmeyi, dayak atıp işkence yapmayı da büyük günah sayar ve zikredilmediğine dikkat çeker. Hadiste gelen **"Bir sövmeye iki sövme ile mukabelenin, müslüman kardeşinin ırz ve şerefine dil uzatmanın da büyük günah"** olduğunu belirten hadisi kaydeder.

Sözü fazla uzatmadan *Şemseddin ez-Zehebî*'nin bu mevzuda kaleme aldığı Kitabu'l-Kebâir'de tam yetmiş günahı bu sınıftan zikrettiğini belirtmek isteriz. *Zehebi*, bunları delillere dayandırarak kaydetmektedir. Onun kitabında yeralan son beş kebireyi kaydediyoruz:

★ Cum'a'yı ve cemaati özürsüz olarak terketmede ısrar.

★ Vasiyette (birini kayırarak diğer vârise) zarar vermek.

★ Hile ve aldatmada bulunmak.

★ Müslümanlar aleyhine casusluk yapmak, gizli olan hallerini ifşa etmek.

★ Ashab radıyallahu anhüm'den herhangi birine sebbetmek (dil uzatmak).

5229 ١ــ عَنْ أَبِى بَكْرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: أَلاَ أُنَبِّئُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكَبَائِرِ؟ ثَلاَثاً. قُلْنَا: بَلَى. قَالَ: الإِشْرَاكُ بِاللّٰهِ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ، وَقَتْلُ النَّفْسِ، وَكَانَ مُتَّكِئاً فَجَلَسَ فَقَالَ: أَلاَ وَقَوْلُ الزُّورِ، وَشَهَادَةُ الزُّورِ. فَمَا زَالَ يُكَرِّرُهَا حَتَّى قُلْنَا لَيْتَهُ سَكَتَ]. أخرجه الشيخان والترمذى.

1. (5229)- *Ebu Bekre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:* **"Size büyük günahların en büyüğünü haber vereyim mi?"** *buyurmuş ve bunu üç kere tekrar etmişlerdi. Biz: "Evet!" deyince:*

"Allah'a şirk koşmak, anne ve baba haklarına riayetsizlik, cana kıymak!" *buyurdular. Bu sırada dayanmış durumda idi, yere oturup:*

"Haberiniz olsun! Yalan söz, yalan şahidlik!" *dedi ve bunu o kadar tekrar etti ki, "Keşke kesse artık!" temennisinde bulunduk."* [Buhârî, Şehâdât 10, Edeb 6, İsti'zân 35, İstitâbe 1; Müslim, İmân 143, (87); Tirmizî, Şehâdât 3, (2302).]

AÇIKLAMA:

1- *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın burada büyük günahlardan olarak zikrettiği yalan söz ve anne-baba hakkına riayetsizliği yasaklayan ayetler Kur'ân'da yer almıştır. (Meâlen):

★ **"Allah ile birlikte başka bir ilah edinme ki, kınanmış ve terkedilmiş bir halde kalmayasın. Rabbin şunu da emretti: "Ondan başkasına ibadet etmeyin. Anne ve babaya da iyilikte bulunun..."** (İsra 22-23).

★ **"...Putlara tapmak gibi bir pislikten ve yalan sözden de kaçının"** (Hacc 30).

2- Hadiste *Resûlullah*'ın, dayanırken oturmak suretiyle vaziyet değiştirmesi, son cümlesini çokça tekrarı, muhataplarını uyarmak, onların dikkatlerini kendi üzerine iyice toplamaya, sözlerindeki müessiriyet ve öğreticilik vasfını artırmaya râcidir.

Ashabın *"keşke sussa temennisi"*nin *Resûlullah*'a karşı duydukları şefkatten ve *Aleyhissalâtu vesselam*'ı rahatsız eden şeylerden hoşlanmamaktan ileri geldiği belirtilmiştir.

3- Hadis, günahı *büyük* (kebir) ve en büyük (ekber) diye taksim etmektedir. Bu taksimle *Resûlullah*'ın günah hususunda *küçük* ayırımı da yaptığı anlaşılır. Alimler arasında *küçük günah*ın sübûtu münakaşalıdır. *"Allah'ın emir ve yasağına muhalefetin küçüğü olmaz"* denmiştir. Muhalefet, Allah'ın büyüklüğü karşısında, kebiredir. Sağîrenin varlığını söyleyenler buna, daha büyüğe nisbetle sağîre derler. Şu da var ki, birkısım hadisler, ibadetlerin birkısım günahlara kefaret olacağını bildirmiştir. Öyleyse, ibadetlerin kefaret olduğu günahlar küçük (sağîre), kefaret olmadığı günahlar büyük (kebîre)dirler. Bu, hadislerle sabit olduğu için, ülemâ umumiyetle, günahların büyük ve küçük diye taksimini inkar etmeyi uygun bulmamıştır. Şurası da muhakkak ki, *"büyük"*- *"küçük"* tavsifi izafîdir. Her günah kendinden büyüğe nisbeten küçük, kendinden küçüğe nisbeten de büyüktür. Sözgelimi bir kimsenin kolunu kesmek, dövmeye nisbetle bü-

yük ise de, öldürmeye nisbetle küçüktür. Keza yabancı bir kadını öpmek, bakmaya nisbetle büyük ise de, zinaya nisbetle küçüktür.

Ayet ve hadiste cehennemle korkutulan günahların *kebîre* olduğu kabul edilmiştir.

5230 ٢ـــ وَعَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ أَبِيهِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ. [أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: وَقَدْ سَأَلَهُ رَجُلٌ عَنِ الْكَبَائِرِ فَقَالَ: هُنَّ تِسْعٌ: اَلشِّرْكُ، وَالسِّحْرُ، وَقَتْلُ النَّفْسِ، وَأَكْلُ الرِّبَا، وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ، والتَّوَلِّى يَوْمَ الزَّحْفِ، وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ، وَاسْتِحْلاَلُ الْبَيْتِ الْحَرَامِ قِبْلَتِكُمْ أَحْيَاءً وأَمْوَاتاً]. أخرجه أبو داود والنسائى.

«الفِرارُ مِن الزَّحْفِ» هو الفرار من مصاف الجهاد ومقاتلة الكفار.

«المُحصنات» جمع محصنة وهن العفائف ذوات الأزواج.

و «قذْفهنَّ» رميهن بالزنا.

2. **(5230)**- *Ubeyd İbnu Umeyr babası radıyallahu anh*'tan anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir adam kebâirden sormuştu, şöyle cevap verdiler:*

"Onlar dokuzdur!" *buyurdular ve saydılar:* **"Şirk, sihir, insan öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaştan kaçmak, namuslu kadınlara iftirada bulunmak, anne ve babaya haksızlık, kıbleniz olan Beytu'l-Haram (da masiyet işlemey)i sağlığınız veya ölümünüzde helal addetmek."** [Ebu Dâvud, Vesâya 10, (2875); Nesâî, Tahrim 3, (7, 89).]

5231 ٣ـــ وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قُلْتُ يَانَبِىَّ اللّٰهِ، أَىُّ الذَّنْبِ أَعْظَمُ عِنْدَ اللّٰهِ؟ قَالَ: أَنْ تَجْعَلَ لِلّٰهِ نِدّاً وَهُوَ خَلَقَكَ. قُلْتُ: ثُمَّ أَىٌّ؟ قَالَ: أَنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ مَخَافَةَ أَنْ يَطْعَمَ مَعَكَ. قُلْتُ: ثُمَّ أَىٌّ قَالَ: أَنْ تُزَانِىَ حَلِيلَةَ جَارِكَ] أخرجه الخمسة إلا أبا داود.

3. **(5231)**- *İbnu Mes'ud radıyallahu anh* anlatıyor: *"Dedim ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Allah nezdinde en büyük günah hangisidir?"*

"Seni yaratmış olan Allah'a eş koşmandır!" *buyurdular.*

"Sonra hangisidir?" dedim.

"Seninle birlikte yiyecek diye, evladını öldürmendir!" *buyurdular. Ben yine:*

"Sonra hangisidir?" dedim.

"Komşunun helalliği ile zina etmendir!" *buyurdular."* [Buhârî, Tefsir, Bakara 3, Furkân 3, Edeb 20, Muhâribîn 20, Diyât 1, Tevhid 40, 46; Müslîm, İmân 141, (3181, 3182), Tefsîr, Furkân; Nesâî, Tahrim 4, (7, 89, 90); Ebu Dâvud, Talâk 50, (2310).]

5232 ٤ ـ وَعَنْ اِبْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: إِنَّ مِنَ الْكَبَائِرِ أَنْ يَشْتِمَ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ. قَالُوا: وَهَلْ يَشْتِمُ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، يَسُبُّ أَبَا الرَّجُلِ فَيَسُبُّ أَبَاهُ، وَيَسُبُّ أُمَّهُ فَيَسُبُّ أُمَّهُ] أخرجه الخمسة ألا النسائى

4. **(5232)**- *İbnu Amr İbni'l-As radıyallahu anhüma* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:*

"Kişinin anne ve babasına sövmesi büyük günahlardandır!" *buyurmuşlardı. Orada bulunanlar:*

"Hiç kişi anne ve babasına söver mi?" dediler.

"Evet! Kişi, bir başkasının babasına söver, o da babasına söver; annesine söver, o da bunun annesine söver!" *buyurdular."* [Buhârî, Edeb 4; Müslim, İmân 146, (90); Tirmizî, Birr 4, (1903); Ebu Dâvud, Edeb 129, (5141).]

AÇIKLAMA:

Bazı rivayetlerde şetm (sövme) yerine la'net kelimesi kullanılmıştır. Şu halde şetm, lanet, sebb hakaret ifade eden söz mânasında birbirine müteradif olmaktadırlar. Hadis, anne-babaya sövmeyi büyük günah saydığı gibi, başkasının anne-babaya sövmesine sebep olmayı da büyük günah olarak değerlendirmektedir. Bu hal bize, anne ve baba karşısında hassasiyeti ileri götürme gereğini te'yîd

eder. Şu halde, sövmeye sebep olmak büyük bir günahsa, bizzat sövmek çok daha büyük bir günah olmaktadır.

İbnu Battâl:: "Bu hadis, sedd-i zerâîde asıldır" demiştir. Hadis, kişi bizzat haram kasdetmemiş bile olsa, fiili harama müncer olacaksa bu fiilin ona haram olduğunu ifade eder.

Bu hadis, ayette gelmiş olan bir asla dayanmaktadır:

وَلاَ تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ

"Onların Allah dışında taptığı şeylere sövmeyin, onlar da cahillikle hadlerini aşıp Allah'a söverler" (En'am 108).

Maverdi, bu hadisten hareketle, ipekli kumaşı, bizzat giyeceğinden korkulan kimseye satmanın,keza parlak kölenin, livataya yer vereceğinden korkulan kimseye satılmasının, şıranın, ondan şarap yapacağından korkulan kimseye satılmasının caiz olmayacağı hükmünü çıkarmıştır.

LİBAS (GİYECEKLER) BÖLÜMÜ

(Bu bölüm altı fasıldır.)

BİRİNCİ FASIL

GİYİM VE KIYAFET

★ SARIKLAR

★ KAMÎS VE İZAR

★ İZARIN YERE DEĞMESİ

★ KADIN İZARLARI

★ İHTİBA VE İŞTİMAL

★ KADIN BAŞÖRTÜLERİ

★ AYAKKABI GİYİNMEK

★ SÜSÜ TERK

★ SÜSLENME

İKİNCİ FASIL

GİYECEK ÇEŞİTLERİ

ÜÇÜNCÜ FASIL

ELBİSELERİN RENKLERİ

★ BEYAZ

★ KIRMIZI

★ SARI

★ YEŞİL, SİYAH

DÖRDÜNCÜ FASIL

İPEĞİN HÜKMÜ, TAHRİMİ

★ İPEKTEN MÜBAH OLAN

BEŞİNCİ FASIL

YÜN

ALTINCI FASIL

DÖŞEK VE YASTIKLAR

UMUMİ AÇIKLAMA

Libâs, beşer kültürünün temel unsurlarından biridir. Cenab-ı Hak, dileseydi insanlarda, hayvanlarda olduğu gibi fıtrî bir elbise giydirebilirdi. Ancak, bütün mahlukata halife ve üzerlerinde tasarrufa yetkili kıldığı insanoğlunu, onlardan ayırarak sunî kıyafet üniforması ile tezyîn etmiştir.

Bir kıyafete bürünmek, bir başka açıdan, Rab Teâla'nın *Settâr* ismine mazhar olmak demektir.

Kıyafet insanoğlunun hayatında ciddi bir yer işgal eder. Bir yönüyle o tekniktir: Sıcak ve soğuğa karşı korur, avret yerlerimizi örterek mahremiyetimizi sağlar. Bir başka yönüyle kültürel değer taşır, dinî, millî, mahallî, örfî ve ferdî şahsiyetlerimizi temsil eder. Her dinin, her kavmin, her bölgenin, her örfün ve hatta her ferdin kendini ifade ettiği, başkasından farklı bir kıyafeti vardır. Taşıdığı kıyafetten insanın dini, milliyeti, bölgesi, maddî ve mânevî durumları, hatta halet-i ruhiyesi hakkında bilgi edinmek mümkündür. "Pejmürde", "pasaklı"; "zevk sahibi", "kibar giyinişli" gibi tabirler hep kıyafetle ilgilidir. Bazan kıyafetin iyi bir tavsiye mektubu olduğu söylenir.

İslâm medeniyetinin kurucusu olan *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*, medenî hayatımızdaki ehemmiyetine muvafık şekilde,kıyafet üzerinde çokça durmuştur. Kadın ve erkeğin kıyafeti, çocukların kıyafeti, kıyafetlerin boyu, dar ve geniş oluşu, rengi, kumaşların cinsi, temizlik ve kirlilikleri, cuma ve bayram kıyafetleri, kıyafetin İslâmî olan ve olmayanları vs. hep hadislerde mevzubahis edilmiştir. Bu sebeple bütün hadis kitaplarında *Kitâbu'l-Libas* veya *Kitabu'z-Zinet* adı altında müstakil bölümler yer alır.

Kur'ân-ı Kerîm'de de kıyafet ve libasla ilgili ayetler mevcuttur: (Bakara 187, 233, 259; Nisa 5; Mâide 89; A'raf 26, 27, 32; Hud 5; İbrahim 50; Nahl 5, 14, 81, 112; Kehf 31; Enbiya 80; Hacc 19, 23; Mü'minun 14; Nur 58, 60; Furkan 47; Ahzâb 59; Fâtır 12, 33; Duhân 53; Nuh 7; Müddessir 4; İnsan 21; Nebe 10).

Libas ve kıyafet bahsine saç kıyafeti, ayakkabı, elbise hepsi dahildir.

Keza süs ve takılar da bu bahis içerisinde ele alınıp işlenmiştir.

İslâm'ın kıyafetle ilgili olarak vazettiği esasları anlamada sünnette gelen bazı yasakları şöyle özetleyebiliriz:

1- İslâmî tesettürü sağlamayan giyecekler:

a) Kısa olanlar.

b) Vücut hatlarını ortaya vuracak kadar dar olanlar.

c) Alttan vücûdu gösterecek kadar ince olanlar.

2- Dini kültüre (sünnete) zıd düşen kıyafetler:

a) Yabancı kültürü temsil eden kıyafetler.

b) Şekil veya renk yönleriyle mukaabil cinse ait olan giyecekler.

c) Tekebbür verecek kıyafetler.

d) Erkekler için, ipekten mâmul giyecekler.

e) Mevkiine uygun düşmeyen kıyafetler (belli bir sınıfa (mesela zahidlere) alem olan elbiseyi başkalarının giymesi, zenginin fukaraca giyinmesi gibi).

f) Dikkat çekici elbiseler (hadislerde şöhret elbisesi diye geçer ve şârihlerce *"cemiyetin umûmi modasına uymadığı için dikkat çeken "çok güzel veya çok çirkin olan"* diye açıklanır.

g) Pejmürde olan kıyafetler.

Kıyafetle alâkalı olarak vârid olan birkısım hadisleri tedkik sonucu, çıkarılan yukarıdaki esasların teker teker açıklanması, bizi belli bir ölçüde asıl mevzumuzun dışına çıkaracağı için burada, bilhassa yabancı kültürü temsil eden kıyafetler üzerinde duracağız.

Farklı medeniyete (dine) mensup kimselerin daha ilk nazarda, kıyafetiyle tefrik edilmesini esas kabul eden İslâm dini, bu maksadla bilhassa baş kıyafetine ehemmiyet verir. Hadislerde sakal ve bıyığın traş şeklinden, bunlara gereğinde vurulacak rengin çeşidine, başı örten serpuşun çeşit ve şekline varıncaya kadar bazı teferruat üzerinde ehemmiyetle durulmuştur. Bu cümleden olarak sarık *"imanla küfrü"*, *"müşriklerle bizi"* ayıran alâmet-i fârıka olarak tavsif edilir.

"Yahudiler gibi iştimâl[4] etmeyin" hadisiyle, tesettürü sağlasa bile, bazı hususi giyim tarzlarında Ehl-i Kitâb'a benzemekten kaçınmak dile getirilmektedir.

Rivayetler *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*'ın, bir Hristiyanlık sembolü olan haç işaretinin, değil elbiseler, eşyalar üzerinde bile bulunmasına izin vermediğini, **"üzerinde haç bulunan her eşyanın haçını mutlaka bozduğunu"** belirtir.

(4) Burada yasaklanan *"yahûdi iştimâli"*ni şârihler: *"Elbisenin, ucu aşağıya serbestçe sarkmaksızın, vücûdu sımsıkı sarması"* şeklinde izâh ederler.

Yabancı kültür unsurları karşısında İslâm'ın bidayetteki tutumunu anlamak için *Hz. Ömer*'in tatbikatından da bir misal vermeyi faydalı görüyoruz. Rivayetler, ehl-i zimmenin kendilerine has kıyafetlerini muhafaza ederek müslümanlara benzemeye yeltenmelerini önlemek için **"Başın ön kısmındaki saçlarını kesip, orta kısımdakileri uzatmalarını ve hiçbir şeylerinde müslümanlara benzememelerini emrettiğini"** kaydeder. Hatta Şam'daki hıristiyanlarla yaptığı anlaşmada, kıyafet meselesi ile alakalı müstakil bir pasaja rastlamaktayız. Orada hıristiyanlar şu taahhüdde bulunurlar: *"Biz, gerek ayakkabılarında, gerekse baş kıyafetlerinde (imame, kalansuve) ve libaslarında hiçbir surette müslümanlara benzemeyeceğiz; onların lisanlarıyla konuşmayacağız, künyelerini kendimize künye yapmayacağız... yüzüklerimize Arapça kelime nakşetmeyeceğiz... başlarımızın önünü traş edeceğiz. Ziyyimiz*[5] *eskiden nasıl idiyse aynen takınacağız. Bellerimize zünnâr bağlayacağız. Müslümanların sokaklarında haçlarımızı ve kitaplarımızı izhâr etmeyeceğiz..."*

Klasik İslâm alimleri, imânî ayrılık halinde bir kısım kültürel tezâhürlerdeki ayrılığa o kadar ehemmiyet vermişler ki, bunu, yukarıda görüldüğü üzere, sadece kılık kıyafete, dile, yazıya inhisar ettirmemişler, daha da ileri giderek binaların hâricî şekillerinde bile aramışlardır. Hanefîlerce meşhur ve muteber el-Hidâye'de şöyle denir: **"...Evlerine tefrik edici alâmetler de koymak gerekir, tâ ki, dilenciler gelip, yanlışlıkla kapılarında durup mağfiret duasında bulunmasınlar."**

(5) *Ziyy:* Kıyâfet, dış görünüş. *Zünnâr:* Papazların bellerine bağladıkları kuşağın adı.

BİRİNCİ FASIL

GİYİM VE KIYAFET

★ SARIKLAR

5233 ١ـ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ رُكَانَةَ عَنْ أَبِيهِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: فَرْقُ مَا بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْمُشْرِكِينَ الْعَمَائِمُ عَلَى الْقَلاَنِسِ]. أخرجه أبو داود والترمذى

1. **(5233)**- *Muhammed İbnu Rükâne, babası radıyallahu anh*'tan anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Bizimle müşrikler arasındaki fark, kalansuveler üzerindeki sarıklardır." [Ebu Dâvud, Libas 24, (4078); Tirmizî, Libâs 47, (1785).]

AÇIKLAMA:

1- *Amâim*, *imâme*nin cem'idir, *amâme* diye de okuyan olmuşsa da, doğrusu *imâme* şeklinde okumaktır.

2- Hadis müslümanlarla müşrikler arasında bâriz farkın baş kıyafetinde bulunmasını ifade etmektedir. Baş kıyafetinin İslâmî şekli kalansuve üzerine sarıktır. Kalansuve fes, takke nev'inden başı örten serpuştur. Bazı alimler, kalansuveyi müşriklerin de giydiğine, buna sarık ilavesinin İslâmî kıyafet olduğuna işaret ederler.

Şarihler, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın, sarığın altına kalansüve giydiğini, kalansüve olmadan da tek başına sarığı başına koyduğunu, ama sarıksız kalansüve giydiğinin hiç görülmediğini; bu durumun da, kalansüvenin tek başına olması halinde müşriklere mahsus bir kıyafet olduğunun tescili bulunduğunu kaydederler. Kalansuve için *"fes"* dir, *"takke"* dir, *"külah"* dır, *"şapka"* dır diye tek bir şeyle ifade etmek muvafık düşmemektedir. *"Sarık konulmasına mâni olmayan bir serpuş"* diye tarif etmek daha uygun gözükmektedir.

5234 ٢ـ عَنْ أَبِى الْمُلَيْحِ عَنْ أَبِيهِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ

اللّهِ ﷺ اِعْتَمُّوا تَزْدَادُوا حِلْماً؛ قَالَ: وَقَالَ عَلِىٌّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ :
اَلْعَمَائِمُ تِيجَانُ الْعَرَبِ]. أخرجه أبو داود

2. **(5234)**- *Ebu'l-Müleyh babası radıyallahu anh*'tan anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:*

"Sarık sarın da hilminiz ziyadeleşsin!" *buyurdular."* Ravi devamla der ki: *"Hz. Ali radıyallahu anh da: "Sarıklar Arapların taçlarıdır" buyurdular.*

[NOT: Hadis, Teysîr'de Ebu Dâvud'a nisbet edilmiş ise de, onda mevcut değildir. Camiu's-Sağîr'de mevcuttur (1, 555).]

AÇIKLAMA:

1- Sarığın insandaki hilmi (hoşgörülü ve sabırlı olma halini) artırması meselesinde *Münavi* şu açıklamayı sunar: *"Sarıkla hilminiz artar, göğsünüz genişler. Çünkü kıyafetin güzelleşmesi kişiyi vakar ve ihtişama sevkeder, hafifliği, seviyesizliği ve düşük davranışları terke zorlar. Sünnette, sarık sarıldığı zaman, sarığın bir ucunun omuz arasında serbest bırakılması irşad buyrulmuştur, bu müsneddir."*

2- Sarığın taç olarak ifadesi, yine *Münavî*'ye göre, onda izzet, cemal, heybet ve vakar bulunması sebebiyledir. Nitekim krallar da taçlarıyla başkalarından ayrılmaktadırlar. Sarıksız olan diğer kalansuveler ise Acemler ve hafifmeşreb insanlara aittir ve onları tefrik eden taçları durumundadır.

Bir başka hadiste: **"Sarıklar Arapların taçlarıdır. Onu bıraktıkları vakit izzetlerini de bırakırlar"** denmektedir. *Deylemî*'nin bir rivayetinde sarığın terkedilip kalansuvenin alınması Kıyamet alameti olarak ifade edilmiştir.

5235 ٣ــ وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [كَانَ رَسُولُ
اللّهِ ﷺ إِذَا اعْتَمَّ سَدَلَ عِمَامَتَهُ بَيْنَ كَتِفَيْهِ]. أخرجه الترمذى

3. **(5235)**- *İbnu Ömer radıyallahu anhüma* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm başına sarık sardığı zaman, ucunu iki omuzu arasından sarkıtırdı."* [Tirmizî, Libâs 12, (1736).]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet sarığın nasıl olacağı hususunda bir fikir vermektedir. Buna göre sarık sarılınca bir ucunun iki omuz arasında sarkıtılması mendub olmaktadır.

Bununla ilgili birçok rivayet gelmiştir. Bazısında sarkacak kısmın dört parmak uzunluğunda olacağı tasrih edilir. Çok zayıf bir rivayette, *Resûlullah*'ın taşraya vali tayin ederken, göndereceği kimselere sarık sardığı, sarığın ucunu kulağı hizasına inecek kadar sağ omuzundan sarkıttığı ifade edilir. *Abdullah İbnu Zübeyr*'in sarığın ucundan bir zirâlık bir kısmı sarkıttığı rivayet edildiği gibi, bir karış ve hatta daha az bir kısmı sarkıttığı da rivayet edilmiştir. es-Sübülu's-Selam'da: *"Sarığın âdabı onun sarkan kısmını kısa tutmaktır, aşırı gitmemektir"* denir. *Nevevî* de: *"Sarığın sarkıtılan kısmında ifrat etmek, tıpkı elbiseyi fazla uzatmak gibidir, kibirlenenlere haram, başkalarına da mekruhtur"* demiştir.

Muhakkikler, *Resûlullah*'ın sarığının boyu hakkında rivayete rastlamadıklarını belirtirler.

5236 ٤ـ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَوْفٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [عَمَّمَنِى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ بِعِمَامَةٍ فَسَدَلَهَا مِنْ بَيْنِ يَدَىَّ وَمِنْ خَلْفِى أَصَابِعَ]. أخرجه أبو داود.

4. (5236)- *Abdurrahman İbnu Avf radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana bir sarık sardı, onu önümden ve arkamdan birkaç parmak sarkıttı."* [Ebu Dâvud, Libâs 24, (4079).]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, sarığın bir ucunun göğüs istikametinde sarkıtıldığı, diğer ucunun ise arka tarafında sarkıtıldığı ifade edilmektedir. Rivayet zayıf olmaktan başka, kendisinden kuvvetli olan rivayetlere de muhalefet etmektedir. Zira diğer rivayetlerde sarığın önden sarkıtıldığı mevzubahis edilmemekte, hepsinde iki omuz arasından sarkıtıldığı belirtilmektedir. *İbnu Ömer, Nafi, Sâlim* ve *Kâsım*'ın da hep omuzlarının arasından sarkıttıkları rivayetlerde gelmiştir. Bu sebeple çoğunluk sarığın önden değil, arkadan sarkıtılacağını söylemiştir.

5237 ٥ـ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ وَعَلَيْهِ عِمَامَةٌ سَوْدَاءُ، قَدْ أَرْخَى طَرَفَيْهَا بَيْنَ مِنْكَبَيْهِ]. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى.

5. (5237)- *Amr İbnu Hureys radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı gördüm, üzerinde siyah bir sarık vardı. İki ucunu omuzları*

arasından sarkıtmıştı." [Müslim, Hacc 453, (1359); Ebu Dâvud, Libâs 24, (4077); Nesâî, Zînet 109, (8, 211).]

5238 ٦ ـ وَعَنْ أَبِى كَبْشَةَ الْأَنْمَارِى قَالَ: [كَانَتْ كِمَامُ أَصْحَابِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ بُطْحاً، يَعْنِى لا طِيَةً]. أخرجه الترمذى.

6. **(5238)**- *Ebu Kebşe el-Enmârî* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın ashabının kalansuveleri geniş idi."* [Tirmizî, Libâs 40, (1783).]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen *kimâm* kelimesi iki ayrı tefsire tabi tutulmuştur. Birine göre *kummen*in cem'idir. Bu yuvarlak kalansuvenin adıdır, başı tam olarak örter. Bazıları küçük, dar kalansüve diye açıklamıştır. Bu durumda ashabın, üzerine sarık sardıkları serpuşun, külah gibi uzun olmayıp, takke gibi başlarına yapışık olduğu anlaşılmıştır. Ancak *küm* kelimesi ile ilgili bir başka yoruma göre, kalansüve geniştir ve yüksektir. Zira kim'in cem'idir.(6) Araplar kalansüveyi az giyerlerdi. *Buth*, geniş arazi mânasına gelen *bathâ'*nın cem'idir. Hadis bu durumda kalansüvenin geniş olduğunu ifade etmelidir. Öyleyse, mezkur kalansüveler Rumî ve Hindî kalansüveler gibi dar olmayıp geniş olmalıdır, hatta genişliği (yüksekliği) bir karışa ulaşmalıdır. *Aliyyu'l-Kâri*, birkısım Hanefî kitaplarında kalansüvenin bir karış kadar geniş tutulmasının müstehab olduğunun kayıtlı bulunduğunu zikreder. Şu halde Mevlevî külahlarının uzunluğu menşeini bu te'vilden almış olmalıdır. Ancak *İbnu Hacer el-Heytemî* yukarıda belirttiğimiz önceki görüşte cezmeder ve *kimâm*'ın *kim* değil, *kümmen*in cem'i olduğunu söyler ve kalansüvelerin genişlemesini mezmûm bid'alardan sayar. *Kârî*, bu ifadenin ifrata kaçan genişlik hakkında olabileceğini belirterek, sahabeden nakledilenin zahiri, *Heysemî*'nin söylediğinin aksini teyid ettiğini ilave eder.

Başta *Tirmizî*, ülemanın büyük çoğunluğu, hadisten, ifrata kaçmayan genişliği anlamışlardır.

★ KAMÎS VE İZAR

5239 ١ ـ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدِ بْنِ السَّكَنِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [كَانَتْ يَدُ قَمِيصِ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ إِلَى الرُّسْغِ]. أخرجه أبو داود والترمذى

(6) Kim, çiçek ve meyveyi örten kabuk mânasına gelir. Bilahare bu kabuk açılır.

1. **(5239)**- *Esmâ Bintu Yezîd İbni's-Seken radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın gömleğinin kolu bileğe kadardı."* [Tirmizî, Libâs 28, (1765); Ebu Dâvud, Libâs 3, (4027).]

AÇIKLAMA:

Kamîs, beden üzerine giyilen, cilde temas eden çamaşırdır.

İzâr ise, peştemal gibi belden aşağıyı örten, bele bağlanmak suretiyle giyilen libasa denir.

Sadedinde olduğumuz hadis, yen uçlarının bileğe ulaşıp, bilekten öte taşmadığını göstermektedir. Bazı rivayetlerde kamîsin boy itibariyle topukların yukarısında kaldığını görmekteyiz. Ancak yenlerin parmaklara kadar uzandığını te'yid eden rivayetler de var. Alimler, kamîsin kolunun, parmakların yen ile bilek arasında olacak bir uzunlukta bulunmasının müstehab olacağı hükmünü çıkarırlar.

5240 ٢ — وَعَنِ الْعَلاَءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: [سَأَلْتُ أَبَا سَعِيدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ الْإِزَارِ. فَقَالَ: عَلَى الْخَبِيرِ سَقَطْتَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: أُزْرَةُ الْمُؤْمِنِ إِلَى نِصْفِ السَّاقِ، وَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْكَعْبَيْنِ، وَمَا كَانَ أَسْفَلَ مِنْ ذٰلِكَ فَهُوَ فِي النَّارِ، وَمَنْ جَرَّ إِزَارَهُ بَطَراً لَمْ يَنْظُرِ اللّٰهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ]. أخرجه مالك وأبو داود. ولم يقل أبو داود: يومَ الْقِيَامَةِ.

2. **(5240)**- *Alâ İbn Abdirrahman babasından* nakllediyor: *"Ebu Saîd radıyallahu anh'a izar hakkında sordum. Dedi ki:*

"Tam bilene düştün! Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle demişti:

"Mü'minin izarı bacağın yarısına kadar uzanmalıdır. Burası ile topuklar arasında olmasının da bir günahı yok. Ama topuktan aşağı inen kısım ateştedir. Kim de, gururla izarını (yerde) sürürse Kıyamet günü Allah ona (rahmet) nazarı ile bakmaz." [Muvatta, Libas 12, (2, 914, 915); Ebu Dâvud, Libas 30, (4093); İbnu Mâce, Libas 7, (3573).]

Ebu Dâvud'un rivayetinde **"Kıyamet günü"** ibaresi mevcut değildir.

5241 ٣ـ وَعَنْ ابنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنهُما قَالَ: [مَا قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ فِى الْإِزَارِ فَهُوَ فِى الْقَمِيصِ]. أخرجه أبو داود.

3. **(5241)**- *İbnu Ömer radıyallahu anhüma* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm izar hakkında ne söylemişse o, kamîs hakkında da muteberdir."* [Ebu Dâvud, Libas 30, (4095).]

AÇIKLAMA:

Hadis, izarın boyu, yerde sürünmesi ile ilgili olarak *Resûlullah*'ın beyan ettiği bütün hükümlerin kamîs için de geçerli olduğunu belirtmektedir. Nitekim bir hadiste şöyle buyrulmuştur: **"İzarda, Kamîsde, sarıkta isbâl (sarkıtma) vardır. Kim bu sarkıtılan kısımdan bir miktarını yerde kibirle sürüyecek olursa Allah Kıyamet günü ona rahmet nazarında bulunmaz."**

★ İZARIN SARKITILMASI

5242 ٣ـ وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رسُولُ اللّهِ ﷺ: لاَ يَنْظُرُ اللّهُ إلَى مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خُيَلاَءَ. قَالَ أبو بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ : يَارَسُولَ اللّهِ، إن إزَارِى يَسْتَرْخِى إلاَّ أنْ أتَعَاهَدَهُ؟ فَقَالَ ﷺ: لَسْتَ مِمَّنْ يَفْعَلُهُ خُيَلاَءَ]. أخرجه الخمسة إلا الترمذى.

1. **(5242)**- *İbnu Ömer radıyallahu anhüma* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:* **"Allah, elbisesini kibirle sürüyene bakmaz"** *buyurmuştur. Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh:*

"Ey Allah'ın Resûlü! İzârım salık durumda, dikkat etmezsem sürünüyor" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Sen, bunu kibirle yapanlardan değilsin!" *cevabını verdi."* [Buhârî, Libas 5, 1, 2, Fezâilu Ashâb 5, Edeb 55; Müslim, Libas 45, (2085); Ebu Dâvud, Libas 28, (4085); Nesâî, Zînet 102, 105, (8, 206).]

AÇIKLAMA:

Hadis, izarın yerde kibirle sürünmesinin haram olduğunu beyan etmektedir. Ancak bu, kibir, gurur gibi bir kasda makrûn olmazsa haram değildir. Fakat yine de mekruhtur. İzarın erkeklerde topuklardan aşağı düşmemesi gerekir.

★ KADIN İZARLARI

5243 ١ـ عَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خُيَلاَءَ لَمْ يَنْظُرِ اللّٰهُ إلَيهِ يَومَ الْقِيَامَةِ. فَقَالتْ أُمُّ سَلَمَةَ: كَيْفَ تَصْنَعُ النِّسَاءُ بِذُيُولِهِنَّ؟ قَالَ يُرْخِينَ شِبْراً. قَالتْ: إذَنْ تَنْكَشِفَ أَقْدَامُهُنَّ. قَالَ: فَيُرْخِينَ ذِرَاعاً وَلاَ يَزِدْنَ عَلَيْهِ]. أخرجه أصحاب السنن، وهذا لفظ الترمذى والنسائى.

1. **(5243)**- *İbnu Ömer radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm:*

"Kim elbisesini gururla yerde sürürse, Kıyamet günü Allah ona (rahmet nazarıyla) bakmaz!" *buyurmuştu. Ümmü Seleme atılarak:*

"Öyleyse kadınlar zeyllerini ne yapacaklar?" diye sordu.

"Bir karış salarlar!" *buyurdu. Ümmü Seleme:*

"Bu taktirde ayakları açılır!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Öyleyse bir zirâ salsınlar, bunu daha da artırmasınlar! *buyurdular."* [Tirmizî, Libâs 9, (1731); Nesâî, Zinet 106, (8, 209); Ebu Dâvud, Libas 40, (4119).]

AÇIKLAMA:

1- *Zeyl*: Her şeyin son kısmına denir. Kadın elbiselerinde yerde sürünen kısımdır.

2- Daha önce de geçtiği üzere şârihler erkek ve kadın kıyafetlerinin boyu hususunda iki durum beyan ederler: Erkekte normal uzunluk, baldırların ortasına kadar uzanmalıdır. Ancak topuklara kadar uzaması da câizdir.

Kadınlarda ise yerde sürünen kısım bir arşın olmalıdır, bu normal uzunluktur. Bir karışlık bir kısmın sürünmesi de câizdir:

★ İHTİBA VE İŞTİMAL

5244 ١ـ عَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ

وَهُوَ مُحْتَبٍ بِشَمْلَةٍ قَدْ وَقَعَ هُدْبُهَا عَلَى قَدَمَيْهِ]. أخرجه أبو داود .

1. (5244)- *Hz. Câbir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı bir örtü ile ihtiba etmiş gördüm. Örtünün saçağı ayaklarının üzerine dökülmüştü."* [Ebu Dâvud, Libâs 23, (4075).]

AÇIKLAMA:

İhtiba, dizlerini dikip karnına çekmiş vaziyette kabalarının üzerine oturmaktır. Çömelmeye benzer ise de çömelme değil. Dilimizde çömelme deyince kabaların üzerine oturma hatıra gelmez. Halbuki ihtiba ile ilgili lügatlerde gelen tarifler, kabaların üzerine oturmaktan bahsederler. *Azimâbâdî* hadiste belirtilen oturuş tarzını şöyle tasvir eder: *"Aleyhissalâtu vesselâm ihtiba şeklinde oturmuş, örtüsünü dizlerinin arkasına atmış, her bir eliyle örtünün birer ucundan tutmuştu, ta ki, bir şeye dayanır vaziyette olsun. Bu tarz (oturuş), bir şeye dayanmadıkları zaman başvurulan bir Arap adeti idi."*

Müteakip hadiste görüleceği üzere, üzerinde izar gibi tek parça giyecek taşıyan kimsenin ihtibâ tarzında oturması yasaklanmıştır. Çünkü avret mahalli üzerinde o tek parça giyecekten bir şey yoktur, tesettür olmaz.

5245 ٢ ـ وَعَنْهُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [نَهَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنِ الصَّمَّاءِ وَالإِحْتِبَاءِ فِى ثَوْبٍ وَاحِدٍ]. أخرجه أصحاب السنن.

2. (5245)- Yine *Hz. Câbir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, sammâ sarınmasını ve tek bir giysi içerisinde ihtiba oturuşunu yasakladı."* [Ebu Dâvud, Libas 25, (4081); Tirmizî, Edeb 20, (2768); Nesâî, Zînet 18, (8, 210);

AÇIKLAMA:

Sammâ, vücudun, el, kol çıkacak bir aralık bırakılmadan sarılmasıdır. Bu tarz bir giyinme yasaklanmıştır. Çünkü kişi gereğinde elini kullanamayacağı gibi, zarar ihtimali de vardır. Lügatciler, sammâyı vücudun, kollardan birini kaldıramayacak ve elin de çıkmasına imkân tanıyan bir delik olmayacak şekilde sarılması diye tarif etmişlerdir. *İbnu Kuteybe,* bu tarz bir giyinmeye *sammâ* denmesini *"Bütün menfezlerin kapanması sebebiyle hiçbir çatlağın bulunmadığı kayaya benzemesiyle"* izah eder. Esasen sammâ sert kaya mânasına gelir. Fukahâ da: *"Bu, kişinin bir kumaşla sarındıktan sonra bunun bir tarafını kaldırıp omuzlarına koyması ve fercini açık bırakmasıdır"* diye tarif etmiştir.

Nevevî der ki: *"Lütgatçilerin açıkladığı tarza göre, sammâ mekruhtur. Ta ki, ihtiyaç halinde kişinin elini çıkarmada karşılaşacağı zorluk sebebiyle zarara uğramasın. Fukahâ'nın açıklama tarzına göre ise, avret yerinin açılmasına meydan vereceği için haramdır."* Hadisin *Buharî* tarafından kaydedilen veçhinde, fukahanın yorumunu te'yîd eden Nebevî açıklama şöyledir: أنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ اشْتِمَالِ الصَّمَّاءِ وَأنْ يَحْتَبِىَ الرَّجُلُ فِي ثَوبٍ وَاحِدٍ وَلَيْسَ عَلَى فَرْجِهِ مِنْهُ شَيْءٌ

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm sammâ sarınmasından ve kişinin ferci üzerinde bir başka örtü almadan, tek bir elbise ile ihtiba şeklinde almadan, yasakladı."

5246 ٣ـ وَعَنْ أبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [نَهَى رَسُولُ اللّهِ ﷺ عَنْ لِبْسَتَيْنِ: عَنْ اِشْتِمَالِ الصَّمَّاءِ، وَهُوَ أنْ يَجْعَلَ ثَوْبَهُ عَلَى عَاتِقِهِ فَيَبْدُو أحَدُ شِقَّيْهِ، لَيسَ عَلَيْهِ ثَوْبٌ آخَرُ، وَأنْ يَشْتَمِلَ عَلَى يَدَيْهِ فِي الصَّلاَةِ؛ ولِلُّبْسَةِ الأُخْرَى اِحْتِبَاؤُهُ بِثَوْبِهِ وَهُوَ جَالِسٌ لَيْسَ عَلَى فَرْجِهِ مِنْهُ شَىْءٌ]. أخرجه الستة

3. (5246)- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, şu iki çeşit giyinmekten men etti: "Sammâ sarınması ki bu, üzerinde bir başka giysi olmadığı halde giysisini omuzuna koyup bir yarısını açık bırakması ve namazda iki elini de sarmasıdır. Diğer giyinme de, fercini örtecek kadar olmayan tek giysisi içinde ihtiba tarzında oturmasıdır."* [Buhârî, Libâs 20, 21, Büyû' 62, 63, Salât 10, Mevâkît 30, 31, Savm 67; Müslim, Büyû' 2, (1511); Muvatta, Büyû 76, (2, 666); Ebu Dâvud, Libâs 25, (4080); Tirmizî, Libâs 24, (1758); Nesâî, Büyû' 23, 25 (7, 259-260).]

AÇIKLAMA:

İhtiba oturuşu ve *sammâ* sarınmasının ne olduğu hususundaki tarifleri önceki iki rivayetin açıklamasında yaptık.

★ KADIN BÜRGÜLERİ

5247 ١ـ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [لَمَّا نَزَلَ قَوْلُهُ تَعَالَى: يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلاَبِيبِهِنَّ. خَرَجْنَ نِسَاءُ الأنْصَارِ كَأنَّ عَلَى

رُؤُسِهِنَّ الْغِرْبَانُ مِنَ الأَكْسِيَةِ]. أخرجه أبو داود

1. **(5247)**- *Ümmü Seleme radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Cenab-ı Hakk'ın şu (mealdeki) kavl-i şerifleri indiği zaman,* **"Ey peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin hanımlarına söyle. Evlerinden çıktıklarında dış örtülerini üzerlerine alsınlar..."** (Ahzâb 59) *Ensâr kadınları başlarında (siyah) örtüden kargalar taşıyor oldukları halde dışarı çıkarlardı."* [Ebu Dâvud, Libas 32, (4101).]

AÇIKLAMA:

Burada başların kargaya teşbihi, örtülerinin siyah olması sebebiyledir.

5248 ٢ ـ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [دَخَلَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِى بَكْرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَعَلَيْهَا ثِيَابٌ رِقَاقٌ فَأَعْرَضَ عَنْهَا. وَقَالَ: يَا أَسْمَاءُ: إنَّ الْمَرْأَةَ إذَا بَلَغَتِ الْمَحِيضَ لَمْ يَصْلُحْ أَنْ يُرَى مِنْهَا إلاَّ هٰذَا وَهٰذَا، وَأَشَارَ إلَى وَجْهِهِ وَكَفَّيْهِ]. أخرجه أبو داود.

2. **(5248)**- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Esmâ Bintu Ebi Bekr radıyallahu anhümâ, üzerinde ince bir elbise olduğu halde Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın huzuruna girmişti. Aleyhissalâtu vesselâm, ondan yönünü ters istikamete çevirdi ve:*

"Ey Esmâ! Kadın hayız yaşına girdi mi ondan sadece şunun ve şunun dışında hiçbir yerinin görünmesi câiz değildir!" *dedi ve yüzü ile ellerine işaret etti."* [Ebu Dâvud, Libâs 34, (4104).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, fitneden emin olunduğu takdirde, bülûğa ermiş yabancı kadının el ve yüzüne bakılmasının câiz olduğunu ifade eder. Nur suresinde geçen وَلاَ يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ اِلاَّ مَا ظَهَرَ مِنْهَا **"Zinetlerini de açmasınlar, ancak görünenler hariç"** âyeti de bu mânaya delil kılınmıştır. Celâleyn tefsirinde zinetten istisna edilen yerlerin eller ve yüz olduğu belirtilir. *Ebu Hanîfe* ve bir kavlinde *Şâfi'î rahimehümullah* böyle hükmederler. *Şâfi'î hazretleri*, yabancı kadının yüz ve ellerine bakmanın fitne tehlikesi taşıdığı için haram olduğunu da söylemiştir. Buradaki istisnadan maksadın yüz ve eller olduğuna dâir *İbnu Abbâs*'dan da rivayet gelmiştir. *İbnu Abbâs*'ın bir rivayetinde bu açıklama *Resûlullah*'a aittir.

5249 ٣ـ وَعَنْ دِحْيَةَ الْكَلْبِى رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [أُتِىَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ بِقَبَاطِىَّ فَاَعْطَانِى قُبْطِيَّةً. وَقَالَ: اصْدَعْهَا صِدْعَيْنِ، فَاقْطَعْ إِحْدَاهُمَا قَمِيصاً، وَأَعْطِ الْآخَرَ امْرَأَتَكَ تَخْتَمِرُ بِهِ، وَلْتَجْعَلْ تَحْتَهُ ثَوْباً لاَ يَصِفُهَا]. أخرجه أبو داود.

«القَباطُّى» ثياب رقاق بيض بمصر، واحدتها قبطية بضم القاف، وأما بكسر القاف فمنسوب الى القبط، الجيل المعروف.

و «الصَّدْعُ» الشق: أى شقها نصفين، وكل واحد منهما صِدع بكسر الصاد، وأما بالفتح فهو المصدر.

3. **(5249)**- *Dihye el-Kelbî radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a (Mısır'dan), (beyaz renkli ve ince olan) kubâtî kumaşlar getirilmişti. Bana ondan bir kupon verdi ve:*

"Bunu ikiye böl, bir parçayı kendine kamîs yap, diğerini hanımına ver. Bununla kendine bürgü yapsın!" *buyurdular. (Ayrılmak üzere Dıhye) geri dönünce:*

"Hanımına söyle, bunun altına bir astar koysun da bedenini vasfetmesin!" *buyurdular."* [Ebu Dâvud, Libâs 39, (4116).]

AÇIKLAMA:

Kubatî, kıbtî kelimesinden gelir. Kıptî, Mısır'ın yerli halkına verilen isimdir. Kopt da denir. Kubatî, Mısır'da koptlar tarafından imal edilip, hâriç memleketlerde pazarlanan bir kumaş nev'idir. Hadis bu kumaşın beyaz ve ince olduğunu, giyen kimsenin bedenini gösterdiğini belirtmektedir. Bu sebeple *Aleyhissalâtu vesselâm* bunu giyecek kimsenin alta, astar dediğimiz bir başka kumaş koymasını emreder. Bu emir iki ayrı mahzuru bertaraf etmeye matuf olabilir:

a) Kumaşın teni göstermesi,

b) Vücud hatlarını göstermesi. Dinimiz, vücud hatlarını gösterecek darlık ve incelikte olan elbiselerin giyilmesini tecvîz etmemiştir.

5250 ٤ـ وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [كَانَتْ أُمُّ سَلَمَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنهَا لاَ تَضَعُ جِلْبَابَهَا عَنْهَا وَهِىَ فِى الْبَيْتِ طَلَباً لِلْفَضْلِ].

أخرجه رزين.

4. (5250)- *İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Ümmü Seleme radıyallahu anhâ, evinde iken de cilbâbesini (başörtüsünü) fazilet ümidiyle üzerinden hiç çıkarmazdı."* [Rezîn tahric etti.]

5251 ٥ـ وَعَنْ مَالِكٍ [أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ أَمَةً كَانَتْ لِعَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ رَآهَا عُمَرُ وَقَدْ تَهَيَّأَتْ بِهَيْئَةِ الْحَرَائِرِ فَأَنْكَرَ ذٰلِكَ عَلَيْهَا]

3. (5251)- *İmam Mâlik rahimehullah*'a ulaştığına göre, *Abdullah İbnu Ömer'in bir cariyesi vardı. Hz. Ömer onu, hürlerin kıyafetine bürünmüş vaziyette görünce bu davranışını normal karşılamayıp müdahale etti. [Kızı Hafsa'nın yanına girip:*

"Oğlan kardeşinin cariyesini halkın içine karışmış görmedin mi, hürlerin kıyafetine bürünmüş değil mi?" dedi ve Hz. Ömer bu hali hoş karşılamadı]." [Muvatta, İsti'zân 44, (2, 981).]

AÇIKLAMA:

Kılık kıyafet, kişinin içtimaî statüsünü de tayin eden bir faktördür. İslâm dini, herkesin kendine uygun kıyafeti taşımasını esas kabul etmiştir. Erkek kadına, kadın erkeğe kıyafette benzememelidir. Kölenin hür olana benzemesini de uygun görmez. *Hz. Ömer*, köle-hür ayırımının kıyafette korunması taraftarıdır.

★ AYAKKABI GİYİNME

5252 ١ـ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: إِذَا انْتَعَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِالْيُمْنَى، وَإِذَا خَلَعَ فَلْيَبْدَأْ بِالشِّمَالِ].

1. (5252)- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Biriniz ayakkabı giyince sağdan başlasın, çıkarırken de soldan başlasın [ya ikisini birlikte giysin, ya ikisini birlikte çıkarsın]." [Müslim, Libas 67, (2097).]

5253 ٢ــ وفى رواية: [لاَيَمْشِى أَحَدُكُمْ فِى نَعْلٍ وَاحِدَةٍ لِيُحْفِهِمَا جَمِيعاً أَوْ لِيَنْعِلْهُمَا جَمِيعاً]. أَخْرَجَهُ الأَوَّلُ مسلم، والثانية الستة.

2. **(5253)**- Bir rivayette de: **"Sakın kimse tek ayakkabı ile yürümesin, ya ikisini de çıkarsın, yahut ikisini de giyinsin"** buyrulmuştur. [Buhârî, Libâs 39; Müslim, Libâs 68, (2097); Muvatta, Libas 14, 15, (2, 916); Ebu Dâvud, Libâs 44, (4139); Tirmizî, Libâs 37, (1780).]

5254 ٣ــ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا. قَالَتْ: [كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يُعْجِبُهُ التَّيَمُّنُ فِى تَنعُّلِهِ أَوْ تَرَجُّلِهِ وَفِى طُهُورِهِ وَفِى شَأْنِهِ كُلِّهِ]. أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ.

«التَّرَجُّل» تسريح الشعر وغسله.

3. **(5254)**- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ayakkabı giymede, başını taramada, temizlikte ve bütün işlerinde sağdan başlamayı severdi."* [Buhârî, Salât 47, Vudû 31, Et'ime 5, Libas 38, 77; Müslim, Tahâret 67, (268); Ebu Dâvud, Libas 44, (4140); Tirmizî, Salât 428, (608); Nesâî, Tahâret 90, (1, 78).]

5255 ٤ــ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ وَأَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالاَ: [نَهَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: أَنَّ يَنْتَعِلَ الرَّجُلُ قَائِماً]. أَخْرَجَهُ التِّرمِذِىُّ وَأَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ عَنْ جَابِرٍ.

4. **(5255)**- *Hz. Ebu Hureyre ve Hz. Enes radıyallahu anhüma* anlatıyorlar: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kişinin ayakta giyinmesini yasakladı."* [Tirmizî, Libas 35, (1776, 1777). Bu hadisi Ebu Dâvud *Hz. Câbir radıyallahu anh*'tan rivayet etti: Libâs 44, (4135).]

AÇIKLAMA:

Ayakkabının ayakta giyilmesinin yasaklanış sebebiyle ilgili olarak *Hattabî* şu açıklamayı yapar: *"Resûlullah bunu yasaklamıştır. Çünkü ayakkabıyı oturarak giymek kişiye daha kolay ve daha rahattır. Ayrıca ayakta giyinmesi, adamın başaşağı olmasına da bir sebeptir. Bu sebeple oturmayı ve elini de kullanarak, sıkıntıya düşmeden giyinmeyi emretti."*

5256 ٥ ـ وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [مِنَ السُّنَّةِ إِذَا جَلَسَ الرَّجُلُ أَنْ يَخْلَعَ نَعْلَيْهِ فَيَضَعَهُمَا بِجَنْبِهِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُد.

5. (5256)- *İbnu Abbas radıyallahu anhüma* diyor ki: *"Kişi oturduğu zaman, ayakkabılarını çıkarıp (sol) yanına koyması sünnettir."* [Ebû Dâvud, Libas 44, (4138), Salât 89, (648).]

AÇIKLAMA:

Şârihler, bu hadisi açıklama sadedinde şu bilgiyi sunarlar: *"Ayakkabının oturulacağı zaman çıkarılması sünnettir.* Ebu Dâvud'*un namazla ilgili bölümünde gelen rivayette, çıkarılan ayakkabının sol tarafa konması emredilir. Kârî'nin yorumuna göre sağa konmayış, sağın bereketi sebebiyledir. Öne konmayış da kıbleye hürmetendir. Çalınma endişesiyle de arkaya konulmaması uygundur."*

Hadis, sergisiz olan *Resûlullah* devrinin mescit şartlarını aksettirir. Günümüzde, mescide ayakkabıyla girmek mevzubahis olamaz. Ayrıca ayakkabılıklar varken, halıların üzerine ayakkabı taşımak da tecviz edilemez. Hırsızlık endişesi galebe çalan kimselere, hadiste ayakkabıyı beraberinde götürme ruhsatı vardır. Ancak bunu naylon torbalarda yapmak gerekir. Hadisleri anlarken veya tatbik ederken, *Aleyhissalâtu vesselâm* devrinin içtimâî ve teknik şartlarını gözönüne almak, muhataplarıyla ilgili değişken unsurlara dikkat etmek gerekir.

5257 ٦ ـ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: فِى غَزْوَةٍ غَزَوْنَاهَا: اِسْتَكْثِرُوا مِنَ النِّعَالِ فَإِنَّ الرَّجُلَ لاَ يَزَالُ رَاكِباً مَا انْتَعَلَ]. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُد.

6. (5257)- *Hz. Câbir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, katıldığımız bir gazvede buyurdular ki:*

"Ayakkabıları çoğaltın. Çünkü kişi ayakkabı giydiği müddetçe binmeye devam eder." [Müslim, Libas 66, (2096); Ebu Dâvud, Libas 44, (4133).]

AÇIKLAMA:

Hadiste, sefer sırasında ayakkabı giymeye teşvik var. Ayakkabı giymekle biniyor olmanın mânası, *"ayakkabılı kimsenin ayakları, binen kimsenin ayakları gibi birkısım zararlardan ve meşakkatlerden selamette kalır"* demektir.

5258 ٧ـ وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ: يَلْبَسُ النِّعَالَ السِّبْتِيَّةَ، وَهِىَ الَّتِى لَيْسَ عَلَيْهَا شَعْرٌ، وَيَتَوَضَّأُ فِيهَا، وَأَنَا أُحِبُّ أَنْ أَلْبَسَهَا]. أَخْرَجَهُ النّسَائِى.

«السِّبْتِيَّةُ» جلود بقر مدبوغة بالقرظ قد سبت عنها شعرها: أى حلق.

7. **(5258)-** *İbnu Ömer radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı sebtiyye ayakkabısını giyerken gördüm. Sebtiyye ayakkabısı, üzerinde hiç tüy bulunmayan ayakkabıdır. Aleyhissalâtu vesselam bu ayakkabı içinde abdest alıyordu. Ben bu ayakkabıyı giymeyi severim."* [Nesâî, Tahâret 95, (1, 80), Zinet 67, (7, 186).]

AÇIKLAMA:

1- *Sebtiyye:* Debbağlanmış sığır derisi demektir. Üzerindeki bütün kıllar, debbağlanma sırasında yolunmuştur. *Sebt* kelimesi yolunmayı ifade eder. Yumuşama mânası da bulunduğundan, ismin bu mânadan geldiği de söylenmiştir.

2- Hadis, ashabın zevklerini bile sünnete göre ayarladığına güzel bir örnektir.

5259 ٨ـ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [كَانَ لِنَعْلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ قِبَالاَنِ] أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ إِلا مُسْلِماً.

«قِبالُ النَّعلِ» زمامها، وهو السير الذى يكون بين الأصبع الوسطى والتى تليها.

8. **(5259)-** *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın ayakkabısında parmak arasına geçen atkısı vardı."* [Buhârî, Libâs 41, Ebu Dâvud, Libâs 44, (4134); Tirmizî, Libâs 33, (1773, 1774); Nesâî, Zinet 117, (8, 217).]

AÇIKLAMA:

Burada *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın ayakkabısı hakkında bilgi verilmektedir. Yapılan tarife göre, ayakkabısında parmak aralarından geçen bir at-

kı mevcuttur. Kıbâl, bu parmak atkısına denmektedir. Sırımdan olan bu atkı, orta parmakla onu takip eden parmak arasına girmelidir. *Aliyyu'l-Kârî*'nin *el-Cezerî*'den nakline göre, *"Resûlullah'ın ayakkabısında iki sırım vardı. Birini başparmağı ile onu takip eden parmağın arasına geçirirdi, diğerini de orta parmakla onu takip eden parmağın arasına geçirirdi. Bu iki sırımın birleşme yeri ayağın üst yüzünün üzeri idi. Bu, ayakkabının şirâk denen bağlama takımını teşkil ediyordu."* *Kıbâl*'ı, *Cevherî* şöyle açıklamıştır: *"Ayakkabı atkısı: Ortaparmakla onu takibeden parmak arasında bulunan zimâm (yular)dır."*

5260 ٩ ـ وَعَنْ اِبْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ قَالَ: [قِيلَ لِعَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا. هَلْ تَلْبَسُ الْمَرْأَةُ النَّعْلَ؟ فَقَالَتْ: قَدْ لَعَنَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ الرَّجُلَةَ مِنَ النِّسَاءِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُد.

«اَلْمُترجِّلَةُ» من النِّسَاءِ: هِيَ الَّتِي تشبّه بالرجال فى هيئتهم وأحوالهم وأخلاقهم وأفعالهم.

9. **(5260)**- *İbnu Ebî Müleyke* anlatıyor: *"Hz. Aişe radıyallahu anhâ'ya:*

"Kadın (erkeğe mahsus) ayakkabı giyer mi?" diye sorulmuştu:

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kadınlardan erkekleşenlere lanet etti!" diye cevap verdi." [Ebu Dâvud, Libâs 31, (4099).]

AÇIKLAMA:

1- Na'l kelimesi, nalın veya ayakkabı diye çevrilebilir. en-Nihaye'de *"yürüme sırasında giyilen şey"* diye açıklanmıştır. Şu halde bunu sadece takunya diye anlamak hatalı ve eksik olur. Bu durumda hadisi *"erkek ayakkabısı"* diyerek kayıtlayarak anlamak gerekecektir.

2- Hadis, kadınların ayakkabıda dahi erkeklere benzememesi gereğini teşri buyurmaktadır. *Recüle* kelimesi *Recûl*'ün müennesidir. Erkekleşmiş, kılık kıyafetiyle, konuşma tarzıyla erkeğe benzemiş kadın demek olur.

5261 ١٠ ـ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [لَعَنَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: اَلرَّجُلَ يَلْبَسُ لِبْسَةَ الْمَرْأَةِ، وَالْمَرْأَةَ تَلْبَسُ لِبْسَةَ الرَّجُلِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدْ.

10. **(5261)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kadın elbisesini giyen erkeğe ve erkek elbisesini giyen kadına lanet etti."* [Ebu Dâvud, Libas 31, (4098).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, benzeşme meselesini önceki hadise nazaran daha umumî olarak ele almaktadır. Anlaşılacağı üzere, sadece ayakkabıda değil, kılık kıyafete giren her hususta cinsler birbirlerine benzememelidir. en-Nihâye'de, *"Kadınların rey ve ilimde erkeklere benzemelerinin mahmûd olduğu"*nu, bunun takdir edilecek bir meziyet olduğunu belirtir.

★ ZİNETİN TERKİ

5262 ١ ـ عَنْ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قال رسولُ اللّٰهِ ﷺ: مَنْ تَرَكَ اللِّبَاسَ تَوَاضِعاً لِلّٰهِ، وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَيْهِ، دَعَاهُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رُءوسِ الْخَلاَئِقِ حَتّٰى يُخَيِّرَهُ مِنْ أَىِّ حُلَلِ الْإِيمَانِ شَاءَ يَلْبَسُهَا]. أَخْرَجَهُ التِّرمِذِى.

1. **(5262)**- *Muâz İbnu Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Kim muktedir olduğu halde tevazu maksadıyla [Allah için] (kıymetli) elbise giymeyi terkederse, Allah Kıyamet günü, onu mahlukatın başları üstüne çağırır ve dilediği iman elbisesini giymekte onu muhayyer bırakır." [Tirmizî, Kıyamet 40, (2483).]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste sadece *"elbise"* kelimesi geçmektedir. Ancak bundan maksad pahası yüksek olan kıymetli, süslü elbisedir. Ayrıca Teysiru'l-Vüsûl'de eksik olduğu halde, Tirmizî'deki aslında لِلّٰهِ *"Allah için"* tâbiri vardır. Bu ziyade, hadis metninde olmasaydı bile takdiren var kabul edilecekti. Çünkü sırf "mütevazi" veya "zahid" desinler diye güzel elbise giymeyi terketmek zikredilen fazîlete sebep olamaz.

2- Mahlukatın başları üstüne çağrılması, onun herkese gösterilip, ammenin huzurunda taltif ve tebcîl edilmesi demektir.

Bir başka rivayette, *Resûlullah*'ın şöyle söylediği de belirtilmiştir: مَنْ تَرَكَ

لَبْسَ ثَوْبِ جمال وهو يقدر عليه... كَسَاهُ اللّه حُلَّةَ الكَرَامة **"Kim almaya gücü yettiği halde güzellik elbisesini terkederse... Allah ona keramet elbisesini giydirir."**

Resûlullah: **"Allah, nimetini kulu üzerinde görmeyi sever"** hadisleriyle herkesi geliriyle mütenasib giyinmeye teşvik etmiş, iyi ve kıymetli şeylerin giyilmesinin günah olmadığını belirtmiş ise de, sadedinde olduğumuz hadiste, Allah rızası için mütevazi giyinmenin faziletini de belirtmiş olmaktadır. Şu halde, bu hadis, mütevazi giyinmeye bir emir olmayıp, bir irşaddır.

5263 ٢ ــ وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰه عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: مَنْ لَبِسَ ثَوْبَ شُهْرَةٍ أَلْبَسَهُ اللّٰهُ ثَوْبَ مَذَلَّةٍ؛ وفى رواية: أَلْبَسَهُ اللّٰهُ أَيَّاهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ أَلْهَبَ فِيهِ النَّارَ]. أَخْرَجَ الرواية الأُولَى أبو داود، والثانية رزين.

«ثَوْبُ الشُّهْرَةِ» هو الذى إذا لبسه الإِنْسَان افتضح به اشتهر بين الناس، والمراد به مالا يجوز للرجال لبسه شرعاً ولا عرفاً.

2. **(5263)**- *Hz. İbnu Ömer radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Kim şöhret elbisesi giyerse, Allah ona zillet elbisesi giydirir."

Bir rivayette de şöyle denmiştir: **"...Kıyamet günü Allah ona onun aynısını giydirir, sonra içinde ateşi tutuşturur."** [Ebu Dâvud, Libas 5, (4029, 4030).]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Ebu Dâvud'daki aslı ile Teysir'deki metin arasında, mânaya tesir etmeyen bazı farklılıklar mevcuttur.

2- *Şöhret elbisesi: İbnu'l-Esîr* bunu, *"rengi, herkesin giydiği elbiselerin rengine muhalefetle dikkatleri kendine çeken elbisedir, sahibi böylece hâsıl ettiği istiğrabla tekebbür eder"* diye açıklar. Dikkat çekmek her zaman renk farklılığı ile olmaz. Giyilen elbisenin şekli, tarzı da dikkatleri kendine çekebilir. Bir başka ifade ile, hadisin mutlak ifadesi gözönüne alınınca, bölgenin umumî ve mutad modasına ters düştüğü için şu veya bu yönüyle garabet arzederek dikkatleri üzerine çeken her çeşit elbise bu gruba girmeli ve yasak olmalıdır. Nitekim bu elbise *"Şeriate ve örfe uymayan kıyafet"* diye de tarif edilmiştir.

Öyleyse İslâm kıyafeti, sadece tesettürün sağlanmasıyla gerçekleşmez, başka esaslar da arar. İşte bunlardan biri dikkat çekici olmamaktır. Aksi takdirde, Allah, Kıyâmet günü, kişinin işlediği suça muvafık bir ceza ile cezalandırıp onu zillete atacaktır. الجزاءُ مِنْ جِنْسِ العَمَلِ.

★ SÜSLENME

5264 ١ ـ عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: [أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَعَلَيَّ ثَوْبٌ دُونٌ. فَقَالَ: أَلَكَ مَالٌ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: مِنْ أَيِّ الْمَالِ؟ قُلْتُ مِنْ كُلِّ الْمَالِ قَدْ أَعْطَانِي اللّٰهُ تَعَالَى. قَالَ: فَإِذَا أَتَاكَ اللّٰهُ تَعَالَى مَالاً فَلْيُرَ أَثَرُ نِعْمَةِ اللّٰهِ عَلَيْكَ وَكَرَامَتِهِ]. أَخْرَجَهُ النَّسَائِيُّ.

1. **(5264)**- *Ebu'l-Ahvas babasından* naklen diyor ki: *"Üzerimde âdi bir elbise olduğu halde Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına gelmiştim. Bana:*

"Senin malın yok mu?" *diye sordu.*

"Evet var!" cevabıma:

"Hangi çeşit maldan?" *sorusunu yöneltti.*

"Her çeşit maldan Allah bana vermiştir [deve, sığır, davar, at, köle, hepsinden var]" demem üzerine:

"Öyleyse Allah Teâlâ hazretleri sana bir mal verdiği vakit Allah'ın verdiği bu nimetin eseri ve fazileti senin üzerinde görülmelidir!" *buyurdular."* [Nesâî, Zinet 83, (8, 196).]

AÇIKLAMA:

Dinimiz, her ne kadar mütevazî bir hayat tavsiye ediyorsa da, tevazuda ileri gidip varlık içinde yokluk hayatı yaşamayı hoş görmez. Ayet-i kerîme dünyadaki nasibin unutulmamasını emreder (Kasas 77). Hadiste de: إذَا أعْطَى اللّٰهُ أحَدَكُمْ خَيْراً فَلْيَبْدَأْ بِنَفْسِهِ **"Allah birinize bir mal verdi mi, onu önce kendine harcasın"** buyurarak daha açık bir üslupla kişinin kendisi için makul ölçülerle harcaması gereğine dikkat çeker.

5265 ٢ ـ وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانٍ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: مَا عَلَى أَحَدِكُمْ إِنْ وَجَدَ سَعَةً أَنْ يَتَّخِذَ ثَوْبَيْنِ لِيَوْمِ الْجُمْعَةِ

غَيْرُ ثَوْبَىْ مِهْنَتِهِ]. أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدْ.

«المهنة» الخدمة ومعاناة الأشغال.

2. (5265)- *Muhammed İbnu Yahya İbnu Hibbân* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Sizden biri bolluğa erince iş elbisesinden başka bir de cuma elbisesi edinirse üzerine (bir vebal) yoktur." [Ebu Dâvud, Salât 219, (1078); İbnu Mâce, İkametu's-Salât 82, (1095).]

AÇIKLAMA:

Rivayetin Ebu Davud'daki aslında, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın bu irşadı hutbe sırasında beyan ettiği belirtilir. Böylece cum'a ve bayramlarda giyilmek üzere hususî bir elbise bulundurmanın dinen reddedilen *israf* sayılmayacağı beyan edilmiş olmaktadır. Bu, hem cum'aya katılan insanların, iş elbiselerinin neşredeceği nahoş kokulardan uzak tutulmasını sağlayarak mescidleri daha cazip, daha huzurlu kılar, hem de müslümanların bayramı olan cum'a'ya tazim ifade eder.

Hadis, cum'a günü güzel ve temiz elbise giymenin ve hatta sırf cum'aya mahsus bir takım bulundurmanın müstehab olduğunu ifade eder.

5266 ٣ـ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [نَظَرَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: إِلى صَاحِبٍ لَنَا يَرْعَى ظَهْراً لَمَا وَعَلَيْهِ بُرْدَانِ قَدْ أَخْلَقَا. فَقَالَ: أَمَالَهُ غَيْرُ هٰذَيْنِ؟ قُلْتُ: بَلَى لَهُ ثَوْبَانِ فِى الْعَيْبَةِ كَسَوْتُهُ إِيَّاهُمَا. فَقَالَ: ادْعُهُ، فَلْيَلْبَسْهُمَا، فَلَبِسَهُمَا. فَلَمَّا وَلَّى؛ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: مَالَهُ؟ ضَرَبَ اللّٰهُ عُنُقَهُ. أَلَيْسَ هٰذَا خَيْراً؟ فَسَمِعَهُ الرَّجُلُ فَقَالَ: فِى سَبِيلِ اللّٰهِ يَارَسُولَ اللّٰهِ؟. فَقَالَ: فِى سَبِيلِ اللّٰهِ؟. فَقُتِلَ الرَّجُلُ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ]. أَخْرَجَهُ مَالِك.

3. (5266)- *Hz. Câbir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bize binek hayvanlarımızı güden bir adamımızı gördü. Üzerinde eskimiş (çizgili) iki parçalı giysi vardı.*

"Onun bu eskilerden başka giyeceği yok mu?" *buyurdular. Evet var dedim. Çamaşır torbasında iki giysisi daha var, ben onları giydirmiştim."*

"Öyleyse çağır onu da, bunları giysin!" *emrettiler. (Çağırdım, emr-i Nebevîyi söyledim), o da onları giyindi. Geri gitmek üzere dönünce, Aleyhissalâtu vesselâm:*

"Nesi var (da bu yenileri giymiyor?) Allah boynunu vurasıca! Bu daha hoş değil mi?" *buyurdular. Adam bu sözü işitti ve: "Allah yolunda mı (boynum vurulsun) ey Allah'ın Resûlü?" dedi.*

"Evet *buyurdular,* **Allah yolunda!"** *Adam Allah yolunda öldürüldü."* [Muvatta, Libas 1, (2, 910).]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Muvatta'daki aslında, mevzumuz açısından ehemmiyetli bir ziyade var. *Hz. Câbir* bu hâdisenin bir sefer sırasında (Enmâr gazvesinde) cereyan ettiğini belirtir. Yani savaş sırasında bile olsa, çoban bile olsa eski-püskü pejmürde bir kıyafetten imkân nisbetinde kaçınılmalıdır. İslâm üleması, nusûsun karînesine dayanarak kıyafetin insan ruhuna tesir edeceğini kabul etmiştir.

2- Hadiste geçen **"Allah boynunu vurasıca!"** tabiri, bir bedduadan ziyade memnuniyetsizliği ifade eden bir tâbirdir. Dilimizde *Allah hayrını veresice* tâbirini bu makamda kullanırız. Hadisin devamındaki inceliğin hatırına, dilimizdeki örfî karşılığını kullanmadık.

Hadisin devamı *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın bir mucizesiyle tamamlanmaktadır.

5267 ٤ـــ وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [نَهٰى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: عَنْ هَاتَيْنِ اللِّبْسَتَيْنِ: اَلْمُرْتَفِعَةِ، وَالدُّونِ]. أَخْرَجَهُ رَزِين.

4. (5267)- *İbnu Ömer radıyallahu anhüma* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şu iki kıyafeti yasakladı: Çok yüksek kıyafet, çok düşük kıyafet."* [Rezîn tahric etmiştir.]

AÇIKLAMA:

Rivayet *Rezîn İbnu Muâviye*'ye aittir. Ancak mütedâvil kaynaklarda bulunamamıştır. Hadiste, insan haysiyetine yakışmayacak derecede düşük bir kıyafetin yasaklanması yanında, kişiye kibir telkin edecek çok pahalı bir kıyafet de yasaklanmaktadır. Böylece, **"Her işin hayırlısı vasat olanıdır"** hadisi kıyafette de cârî olmaktadır. Çok düşük kıyafet kişiyi ruhen sefilleştirip, insanî itibarını da haleldâr edeceği gibi, yüksek bir kıyafet de israfa kaçmaktan öte, ruhta mezmum olan tekebbür hissini doğurabilecek, normal insanların uzaklaşmasına ve

İKİNCİ FASIL
ELBİSE ÇEŞİTLERİ

5268 ١ـــ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [كَانَ أَحَبُّ الثِّيَابِ إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ: اَلْقَمِيصُ] أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِىُّ.

1. **(5268)**- *Ümmü Seleme radıyallahu anhâ* anlatıyor: ***"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın en ziyade sevdiği elbise kamîs idi."*** [Ebu Dâvud, Libâs 3, (4025); Tirmizî, Libâs 28, (1762, 1763).]

AÇIKLAMA:

1- Arapçada vücudu örtmek üzere giyilen veya sarılan her şeye sevb denir. Sevb dikişli de olabilir, dikişsiz de. Dilimizdeki giysi kelimesi *sevb*in karşılığı olabilir. *Kamîs* ise dikişli giysidir. Bunun baş ve kolların geçmesini sağlayan oyukları vardır. Şu halde, *kamîs*, bedenin yukarı kısmını örten dikişli giysinin adıdır ki, *gömlek* demekteyiz.

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, vücudu örtmede, *rida* ve *izâr* gibi dikişsiz olup sargı ve atkı suretiyle vücudun örtülmesine bedel, dikişli olan *kamîs*in giyilmesini tercih etmektedir. Rida belden yukarıyı atkı suretiyle, izar da belden aşağıyı, sarınma suretiyle örten giysilerin adıdır. Şu halde dikişli olan *kamîs*, örtünme işini daha iyi, daha sağlam yapacağı için *Aleyhissalâtu vesselâm* bunu daha çok sevmiş olmalıdır. *İzâr* ve *rida*nın ayrıca bağlanarak bedene rabtedilmeye ihtiyacı vardır.

5269 ٢ـــ وَعَنْ سُوَيْدِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ: [جَلَبْتُ أَنَا وَمَخْرَفَةُ الْعَبْدِىُّ بَزًّا مِنْ هَجَرَ، فَأَتَيْنَا بِهِ مَكَّةَ، فَجَاءَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَسَوَّنَا سَرَاوِيلَ فَبِعْنَا مِنْهُ فَوَزَنَ ثَمَنَهُ وَقَالَ لِلَّذِى يَزِنُ زِنْ وَأَرْجِحْ]. أَخْرَجَهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ.

2. **(5269)**- *Süveyd İbnu Kays* anlatıyor: ***"Ben ve Mahrefetu'l-Abdî, Hecer'den bez alıp, Mekke'ye getirdik. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm [yanımı-***

za] gelip bizimle bir şalvar pazarlık etti ve satın aldı. Fiyatını bize tartıp ödedi. Tartan kimseye de: **"Tart (ve ibreyi lehine) kaydır!"** *emretti."* [Ebu Dâvud, Büyû' 7, (3336); Tirmizî, Büyû' 66, (1305); Nesâi, Büyû' 54, (7, 284).]

AÇIKLAMA:

1- Hecer, Medine'ye yakın bir yer adıdır.

2- Alimler bu hadisten, tartma ve ölçme işinin ücretle olabileceği, bu hizmete mukabil ücret alınabileceği hükmünü çıkarmışlardır. Bundan hareketle taksim eden ve muhasebe işini yapanların da bu hizmetleri mukabil ücret alabileceği hükmüne varılmıştır. Sadece *Ahmed İbnu Hanbel* ile *Saîd İbnu Müseyyeb rahimehümallah*'ın taksim eden ve hesap yapanların (kassâm ve hâsib) ücret almalarını mekruh addettikleri rivayet edilmiştir.

3- *Resûlullah*'ın hitabından, fiyatın tartılma (ve bozdurulma) ameliyesinin müşteriye terettüp ettiği hükmü çıkarılmıştır. Sözgelimi bu iş bir külfet, bir ücret mukabili yapılacaksa bu külfet ve ücret müşteriye aittir, satıcıya değil. Günümüzdeki tatbikat buna uymuyor denebilir. Müşteri bütün para verir, bozma veya bozdurma zahmetine satan katlanır. Paranın tartılması günümüzde mevzubahis değildir. *Resûlullah* devrinde madrub dediğimiz dökme para mevcut değildi. Altın ve gümüş, tartılarak ödeme yapılırdı. Şimdilerde dövizden bozdurarak ödeme mevzubahis olabilir.

Alimler, bu hadisten hareketle, satın alınan eşyaya terettüp eden tartma, bölme gibi ameliyenin külfet ve ücretinin de satıcıya ait olacağına hükmetmişlerdir.

5270 ٣ــ وَعَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ قَالَ: [قَسَمَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ أَقْبِيَةً فَلَمْ يُعْطِ مَخْرَمَةَ مِنْهَا شَيْئاً. فَقَالَ: يَابُنَيَّ انْطَلِقْ بِنَا إِلٰى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ، فَانْطَلَقْتُ مَعَهُ. فَقَالَ: ادْخُلْ، فَادْعُهُ لِى. فَدَعَوْتُهُ، فَخَرَجَ وَعَلَيْهِ قِبَاءٌ مِنْهَا. فَقَالَ: خَبَأْنَا هٰذَا لَكَ ثُمَّ نَظَرَ. رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إِلٰى أَبِى، فَقَالَ: رَضِىَ مَخْرَمَةُ]. أَخْرَجَهُ الْخَمْسَةُ.

3. **(5270)**- *Misver İbnu Mahreme radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, (ashabına) birkısım kaftanlar taksim etti, fakat (babam) Mahreme'ye hiçbir şey vermedi. Bunun üzerine babam:*

"Haydi Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gidelim!" dedi ve beraber git-

tik. Bana: "Gir de Aleyhissalâtu vesselâm'ı bana çağır!" dedi. Ben de çağırdım. Resûlullah, üzerinde dağıttığı kaftanlardan biri olduğu halde dışarı çıktı ve **"Bunu senin için sakladık!"** *buyurdu. Sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm babama baktı ve:* **"Mahreme râzı oldu!"** *buyurdu."* [Buhârî, Farzu'l-Humus 11, Libâs 12; Müslim, Zekât 129, (1058); Ebu Dâvud, Libâs 4, (4028); Tirmizî, Edeb 53, (2819); Nesâî, Zînet 100, (7, 205).]

5271 ٤ــ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [كَانَ أَحَبَّ الثِّيَابِ إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ أَنْ نَلْبَسَهُ الْحِبَرَةُ]. أخرجه الخمسة.

«الْحِبَرَةُ» واحِدَة الْحِبْرُ، وهى البرود الْمَوشِيَة الْمَنْقُوشَة.

4. **(5271)**- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm en çok, hıbere (denen Yemen'de mamul, çubuklu) kumaştan giyinmemizi severdi."* [Buhârî, Libas 18; Müslim, Libâs 32, (2079); Ebu Dâvud, Libâs 15, (4060); Tirmizî, Libas 45, (1788); Nesâî, Zinet 95 (8, 203).]

5272 ٥ــ وَعَنْ أَبِى زميل قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [لَمَّا خَرَجَتِ الْحَرُورِيَّةُ أَتَيْتُ عَلِياً رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ. فَقَالَ: ائْتِ هٰؤُلاَءِ الْقَوْمُ، فَلَبِسْتُ أَحْسَنَ مَا يَكُونُ مِنْ حُلَلِ الْيَمَنِ، قَالَ أَبُو زُمَيْلٍ: وَكَانَ ابْنُ عَبَّاس رَجُلاً جَمِيلاً جَهِيراً. قَالَ ابْنُ عَبَّاس: فَأَتَيْتُهُمْ فَقَالُوا: مَرْحَباً بِكَ يَا ابْنُ عَبَّاس،مَا هٰذِهِ الْحُلَّةُ؟ قُلْتُ: مَا تَعِيبُونَ عَلَىَّ؟ لَقَدْ رَأَيْتُ عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسَنَ مَا يَكُونُ مِنَ الْحُلَلِ]. أخرجه أبو داود.

5. **(5272)**- *İbnu Abbâs radıyallahu anhüma* anlatıyor: *"Harûriyye (denen Hâricîler) çıktığı zaman Hz. Ali radıyallahu anh'ın yanına geldim. Bana:*

"Şu adamlara bir uğra!" dedi. Ben de mevcut Yemen hullelerinin en güzelini giydim."

Ebu Zümeyl der ki: "İbnu Abbâs radıyallahu anhüma yakışıklı ve gür sesli biriydi." İbnu Abbâs der ki:

"Harurîlerin yanına vardım. Bana:

"Hoş geldin ey İbnu Abbâs! Bu takımın da ne?" dediler. Ben:

"Beni ayıplıyor musunuz? Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm üzerinde mümkün olan en güzel elbiseyi gördüm!" dedim." [Ebu Dâvud, Libâs 8, (4037).]

5273 ٦ ـ وَعَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ أَيْمَنَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: [دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا وَعَلَيْهَا دِرْعٌ قِطْرِيٌّ ثَمَنُ خَمْسَةِ دَرَاهِمَ فَقَالَتْ: ارْفَعْ بَصَرَكَ إِلَى جَارِيَتِي فَإِنَّهَا تَزْهَى أَنْ تَلْبَسَهُ فِي الْبَيْتِ، وَقَدْ كَانَ لِي مِنْهَا دِرْعٌ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَمَا كَانَتِ امْرَأَةٌ تُقَيَّنُ بِالْمَدِينَةِ إلاَّ أَتَتْ إِلَيَّ تَسْتَعِيرُهُ]. أخرجه البخارى

«اَلدُّرُوعُ الْقِطْرِيَّةُ» دروع حمر لها أعلام فيها بعض الخشونة، وقيل هى حلل جياد تحمل من قبل البحرين.

و «تَزْهى» أى تتكبر.

و «تُقَيَّنُ» أى تزين للدخول على زوجها.

6. (5273)- *Abdülvâhid İbnu Eymen babasından* anlatıyor: *"Hz. Aişe'nin yanına girdim. Üzerinde kalın Yemen bezinden yapılmış fiyatı beş dirhem olan bir elbise bulunuyordu. Hz. Aişe:*

"Gözünü cariyeme kaldır da ona bir bak! Zira o, şimdi benim giydiğim şu elbiseyi evin içinde giymekten arlanır. Halbuki, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zamanında benim o (kaba kumaş)tan bir elbisem vardı. Medine'de zifaf için süslenen her kadın gelip o elbiseyi benden iâreten alırdı." [Buhârî, Hibe 34.]

AÇIKLAMA:

Kıtrî: Bahreyn'deki *Katar* karyesine mensup demektir. Şu halde *dır'un kıtrî*, orada imal edilen bir kumaştır. Lügatçiler bunun çizgili sert kaba bir kumaş olduğunu söylerler. *Dır'* (cem'i: durû') kadınların giydiği kamîs (gömlek)dir. Zırh kelimesi bundan gelir.

Şu halde *Hz. Aişe radıyallahu anhâ, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'dan sonra kavuştuğu fevkalâde bolluğa rağmen zâhidane bir hayatı tercih etmiş, in-

ce, narin kumaşlar varken kaba ve sert olan düşük kumaşlarla iktifa etmiştir. Kumaşın kalitesinin düşüklüğünü ifade için câriyelerin bile giymekten ar duyacaklarını söylemektedir.

Hadis, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* zamanında Arap cemiyetinde, evlenecek olan kadınların gelinlik elbise iare ettiklerini ve dolayısıyla bunun câiz olduğunu da belirtmektedir.

5274 ٧ ـ وَعَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنهُ قَالَ: [وَضَّأْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ مِنْ صُوفٍ شَامِيَّةٌ ضَيِّقَةُ الْكُمَّيْنِ، فَذَهَبَ يُخْرِجُ يَدَهُ مِنْهَا، فَضَاقَتْ عَلَيْهِ، فَأَخْرَجَهَا مِنْ تَحْتِ بَدَنِهِ فَغَسَلَهُمَا].

أخرجه الترمذى.

7. **(5274)**- *Muğîre İbnu Şu'be radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a üzerinde yünden şâmî bir cübbe olduğu halde abdest suyunu döktüm. Cübbenin yenleri dar idi. Elini çıkar(ıp cübbenin yenlerini çemre)mek istedi. Fakat kol dar gelince, (cübbeyi omuzuna atarak) ellerini bedeninin altından çıkardı ve yıkadı."* [Tirmizî, Libas 30, (1768, 1769).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah bu Şâmî (bazı rivayetlerde Rûmî) cübbeyi Tebük seferi sırasında giymiştir. Giyme sırasında temizliğini tahkik etmediği için küffardan satın alınan elbisenin pisliği belli olmadıkça temiz addedileceği hükmü çıkarılmıştır.

ÜÇÜNCÜ FASIL

ELBİSELERİN RENKLERİ

★ BEYAZ

5275 ١ـ عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: اَلْبَسُوا مِنْ ثِيَابِكُمُ الْبَيَاضَ، فَإِنَّها مِنْ خَيْرِ ثِيَابِكُمْ، وَكَفِّنُوا فِيهَا مَوْتَاكُمْ]. أخرجه أبو داود والترمذى.

1. **(5275)**- *İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Elbiselerden beyaz olanları giyin. Çünkü onlar en hayırlı giyeceklerinizdir. Ölülerinizi de beyazla kefenleyin." [Tirmizî, Cenâiz 18, (994); Ebu Dâvud, Tıbb 14, (3878).]

★ KIRMIZI

5276 ١ـ عَنْ هِلاَلِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: [رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ بِمِنًى يَخْطُبُ، وَعَلَيْهِ بُرْدٌ أَحْمَرُ، وَهُوَ عَلَى بَغْلَتِهِ، وَعَلِىٌّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ أَمَامَهُ يُعَبِّرُ عَنْهُ]. أخرجه أبو داود

2. **(5276)**- *Hilâl İbnu Âmir babasından* naklediyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı Mina'da halka hitap ederken gördüm. Sırtında kırmızı bir bürde vardı ve katırının üzerinde idi. Hz. Ali radıyallahu anh da önüne durmuş, Aleyhissalâtu vesselâm'ın söylediklerini tekrarlıyordu."* [Ebu Dâvud, Libas 21, (4073).]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın kırmızı renkli elbise giydiğine delalet etmektedir. Erkeklerin kırmızı giymesini hoş karşılamadığını ifade

eden rivayetler de var. Bu sebeple renk hususunda mezhepler ihtilaf etmiştir. Rivayetlerin değerlendirilmesi, kırmızı renk için Hanefîleri *"mekruh"* demeye sevkederken, Şâfi'î, Mâlikî gibi bazılarını da *"mübah"* demeye sevketmiştir. Bu meseledeki ihtilafın teferruatına inmeyi, her iki tarafın delillerini, mütelaalarını burada kaydetmeyi gereksiz görüyoruz. Zaten birkısmı müteakiben kaydedilecek. Şu halde sadedinde olduğumuz hadis, *"Kırmızı renk erkekler için mübahtır"* diyenlerin delillerinden birini teşkîl etmektedir.

5277 ٢ ـ وَعَنِ الْبَرَاءِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ:[كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مَرْبُوعاً، وَقَدْ رَأَيْتُهُ فِى حُلَّةٍ حَمْرَاءَ مَا رَأَيْتُ شَيْئاً أَحْسَنَ مِنْهُ قَطُّ]. أخرجه الخمسة

2. (5277)- *Hz. Bera radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm orta boylu idi. Ben onu kızıl bir hulle içerisinde gördüm. Ben Aleyhissalâtu vesselâm'dan daha güzel bir şeyi hiç görmedim."* [Buhârî, Libas 35, Menâkıb 23; Müslim, Fezâil 91, (2337); Ebu Dâvud, Libas 21, (4072); Tirmizî, Libas 4, (1724); Nesâî, Zînet 94, (8, 203).]

5278 ٣ ـ وَعَنْ اِبْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [مَرَّ رَجُلٌ وَعَلَيْهِ ثَوْبَانِ أَحْمَرانِ، فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِىِّ ﷺ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ]. أخرجه أبو داود والترمذى.

3. (5278)- *İbnu Amr İbni'l-As radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Üzerinde kırmızı renkli iki giyecek bulunan bir adam geldi ve Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a selam verdi. Ama Aleyhissalâtu vesselâm adamın selamını almadı."* [Ebu Dâvud, Libâs 20, (4069); Tirmizî, Edeb 45, (2808).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi, birkısım alimler kırmızı renkli elbise giymenin erkeklere yasak olduğu istikametinde değerlendirmiştir. *Resûlullah*'ın selamı almayışı için bir başka sebep olabileceği söylenmişse de, o sebep belli değildir ve hadisin siyakı, selam almama hadisesinin adamın kırmızı giymiş olmasından ileri geldiğini müşirdir.

2- Hadisten çıkarılan diğer bir hükme göre, münker iş yapan kimseye, onu bu davranışından zecretmek (vazgeçirmek) için selamını almamak, selam vermemek caizdir. Yine denmiştir ki: *"Bid'at ehline ve açıktan günah işleyene,*

tahkir olsun diye selam vermemek ve bu yolla onları davranışlarından zecretmek müstehabtır." Nitekim Tebük seferine mazeretsiz ve izinsiz katılmayanlardan *Ka'b İbnu Mâlik*'e vahiyle af gelinceye kadar *Resûlullah* ne selam vermiş, ne de selamını almıştır.

5279 ٤ـ وَعَنْ اِمْرَأَةٍ مِنْ بَنِي أَسَد قَالَتْ: [كُنْتُ يَوْماً عِنْدَ زَيْنَب امْرَأَةِ النَّبِيِّ ﷺ وَنَحْنُ نَصبُغُ ثِيَاباً لَهَا بِمَغْرَةٍ، فَبَيْنَا نَحْنُ كَذٰلِكَ إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللّهِ ﷺ فَلَمَّا رَأَى الْمَغْرَةَ رَجَعَ. فَلَمَّا رَأَتْ زَيْنَبُ رَضِيَ اللّهِ عَنْهَا ذٰلِكَ عَلِمَتْ أَنَّهُ كَرِهَ ذٰلِكَ. فَغَسَلَتْ ثِيَابَهَا وَوَارَتْ كُلَّ حُمْرَةٍ! فَرَجَعَ؛ فَاطَّلَعَ. فَلَمَّا لَمْ يَرَ شَيْئاً دَخَلَ]. أخرجه أبو داود.

4. **(5279)**- *Benî Esed*'den bir kadın anlatıyor: *"Bir gün, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın zevcelerinden Zeyneb'in yanında idim ve kızıl toprakla onun elbiselerini boyuyorduk. Biz bu işle meşgulken Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm çıkageldi. Ancak kızıl toprağı görünce geri döndü. Zeynep bu hali görünce, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bunu mekruh addettiğini anladı ve derhal elbiselerini yıkadı ve bütün kırmızılığı örttü. Aleyhissalâtu vesselâm geri döndü ve âniden geldi. (Boyadan) hiçbir şey görmeyince içeri girdi."* [Ebu Dâvud, Libâs 20, (4071).]

5280 ٥ـ وَعَنْ عِمْرَان بِنْ حُصَيْنٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولَ اللّهِ ﷺ: لاَ أَرْكَبُ الْأَرْجُوَانَ، وَلاَ أَلْبسُ الْمُعَصْفَرَ، وَلاَ الْقَمِيصَ الْمَكْفُوفَ بِالْحَرِيرِ؛ أَلاَ وَطِيبُ الرِّجَالِ رِيحٌ لاَ لَوْنَ لَهُ. أَلاَ وَطِيبُ النِّسَاءِ لَوْنٌ لاَ رِيحَ لَهُ]. أخرجه أبو داود.

«اَلْأَرْجُوانُ» صبغ أحمر شديد الحمرة.

5. **(5280)**- *İmrân İbnu Husayn radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Ben erguvan (koyu kızıl) renkli şeyin üzerine binmem. Ne sarıya boyanmışı, ne de (eteğinin ucuna, yakasına, yenine) ipekli geçirilmiş gömleği giymem. Bilesiniz erkeğin sürünme maddesi kokuludur, renksizdir. Bilesiniz kadının sürünme maddesi renklidir kokusuzdur." [Ebu Dâvud, Libâs,

11, (4048); Tirmizî, Edeb 30, (2789).]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen *"el-ercuvân*'dan maksadın *meyseretu'l-ercuvân* olduğu belirtilir. Meyseretu'l-ercuvân ise, en-Nihaye'nin açıklamasına göre, kırmızı ipekten ve atlastan yapılan yumuşak küçük bir minderdir. İçerisine pamuk veya yün doldurulmuştur. Deve vs. bineklerde semerin üzerine konulur. Hayvana binen kimse bunun üzerine oturur. Hadiste *Aleyhissalâtu vesselâm* bu evsafta minderlerin konduğu hayvana binmeyeceğini ifade etmektedir.

Şârihler bu nebevî yasağın israf sebebiyle konduğunu, bunun bir erkek giysisi olmadığını belirtirler.

2- Bu hadis, Müslim'de *Hz. Esmâ*'dan gelen ve *Hz. Peygamber*'in cübbesinin iki oyuğunun (yenler ve yaka) ipek şeritle kaplı olduğunu belirten rivayete muhalif gözükmekte ise de, *el-Kâdî,* burada muaraza olmadığını, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın ipekle şeritlenmiş cübbeyi giymiş olsa bile aşırı bir süslenme ve tereffüh bulunduğu için ipekle şeritlenmiş gömleği giymediğini belirtir. *Aliyyu'l-Kârî* aradaki teâruzu te'lif sadedinde der ki: *"Bundaki şeridin eni ruhsat verilen dört parmaklık miktardan fazla olabilir veya biri verâ ve takvaya hamledilir, diğeri de ruhsata."* Yasak ifade eden beyanın, cübbenin giyilmesinden önceya ait olabileceği ihtimali de söylenmiştir.

3- Kırmızı renkli elbisenin hükmü hususunda, ülemânın nusûsa dayanarak ileri sürdüğü ihtilafları *İbnu Hacer* yedi görüşe irca eder ve delilleriyle birlikte zikreder. Biz sadece görüşleri kaydederek özetleyeceğiz:

1) Mutlak cevaz var.

2) Mutlak yasaktır.

3) Kırmızılık galebe çalan elbiseyi giymek mekruhtur.

4) Şöhret ve zînet kasdıyla kırmızı giyinmek mutlak haramdır; evde, iş hayatında giymek câizdir.

5) İpliği kızıl olmakla birlikte sonradan dokunmuş olan kumaşın giyilmesi câizdir, dokunduktan sonra boyanan yasaktır.

6) Kırmızı boyalıyı giymek *Resûlullah*'a hastır, sonrakilere yasaklanmıştır.

7) Yasak tamamı boyanmış elbiseye hastır, başka renkler de ihtiva eden elbiseler giyilebilir.

İbnu Hacer en sonda der ki: *"Bu makamda tahkik şudur: Kızıl, giymekten*

nehiy, kâfir kıyafeti olduğu içinse, burada hüküm mîseretu'l-hamrâ (kızıl renkli eyer minderi) hakkındaki gibidir. Onun, kadın kıyafeti olmasından dolayı ise, yasak kadınlara benzemekten zecre râcidir. Bu durumda yasak rengin kendisi sebebiyle (li-zâtihi) değildir. Şöhret veya mürüvveti yaralaması sebebiyle ise, yasak bu durumun bulunduğu yerde mevzubahis olur. Aksi takdirde, İmam Mâlik'in, evlerle mahfiller arasında yer verdiği tefrik görüşü kuvvet kazanır."

★ SARI

5281 ١ — عَنْ اِبْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [رَأَى عَلَىَّ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ ثَوْبَيْنِ مُعَصْفَرَيْنِ. فَقَالَ: أُمُّكَ أَمَرَتْكَ بِهٰذَا؟ قُلْتُ: أَغْسِلُهُمَا يَا رَسُولَ اللّٰهِ. قَالَ: بَلْ اِحْرِقْهُمَا؛ وَفِى رِوَايَةٍ: إِنَّ هٰذِهِ مِنْ ثِيَابِ الْكُفَّارِ فَلاَ تَلْبَسْهُمَا]. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى.

1.**(5281)**- *İbnu Amr İbni'l-As radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm üzerimde sarıya boyanmış iki giysi görmüştü. Derhal:*

"Bunu giymeni annen mi sana emretti?" *diye sordu. Ben: "Bunları yıkayayım mı, ey Allah'ın Resulü" dedim.*

"Hattâ yak onları!" *buyurdular."*

Bir rivayette: **"Bu, kâfirlerin kıyâfetidir, sakın bunları giyme!"** *buyurdular"* denmiştir. [Müslim, Libas 27, (2077); Ebu Dâvud, Libâs 20, (4066, 4067, 4068); Nesâî, Zinet 96, (8, 203, 204).]

AÇIKLAMA:

1- Sarı renge boyanmış elbisenin giyilip giyilmeyeceği de âlimler tarafından münâkaşa edilmiştir. Sadedinde olduğumuz hadis câiz görmeyenlere delildir.

Sahâbe ve Tâbiîn'in cumhuru bunun cevazına hükmetmiştir. *Ebu Hanîfe, Şâfiî* ve *Mâlik* de cevaza hükmedenler arasında yer alır. *İmam Mâlik,* varid olan nehye binaen, bir başka renge boyanmış olanı sarıya tercih ettiğini söylemiştir. Sarı en ziyade dikkat çeken bir renk olduğu için *İmam Mâlik*'in insanların çoklukla bulunduğu mahfillerde mekruh olacağına, evlerde, iş yerlerinde caiz olacağına hükmettiği de rivayet edilmiştir.

2- Rivayette, *Resûllah*'ın *Abdullah İbnu Amr*'a **"Bunu giymeni annen mi**

emretti?" demesi, sarı kıyafetin kadınlara has olduğuna delil kılınmıştır. Yasak erkekler hakkında mevzubahistir.

Ateşte yakılmasının emredilmesi, başkalarını da zecre, yasağın ciddiyetini ifadeye hamledilmiştir.

5282 ٢ ـ وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [نَهَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنْ لِبْسِ الْقَسِّيِّ وَالْمُعَصْفَرِ]. أخرجه أبو داود والترمذى.

«القَسِّى» ثياب كتان مخططة بابريسم كان يجاء بها من مصر.

2. **(5282)**- *Hz. Ali radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, kasîy (yol yol ipek bulunan keten) kumaşla sarıya boyanmış kumaşı yasakladı."* [Ebu Dâvud, Libâs 11, (4044); Tirmizî, Libas 5, (1725); Müslim, Libâs 29, (2078).]

AÇIKLAMA:

Kasiyy ipekli bir kumaştır. Dokuma sırasında yol yol ipek tabakasına yer verilmiş bir ipekli çeşidi. Tariflerde ipek damarlarının kaburga kemiği kalınlığında ve onun gibi eğrice olduğu belirtilir. Kumaş, Kass şehrinde imal edildiği için *kasî* veya *kısî* diye nisbet ismini almıştır.

Hattâbî, gerek ipekli kumaşın ve gerekse sarıya boyanmış elbisenin kadınlara helal, erkeklere haram olduğunu belirtir.

★ YEŞİL

5283 ١ ـ عَنْ أَبِى رَمْثَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [رَأَيْتُ عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ ثَوْبَيْنِ أَخْضَرَيْنِ]. أخرجه أصحاب السنن.

1. **(5283)**- *Ebu Remse radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın üzerinde iki yeşil giysi gördüm."* [Ebu Dâvud, Libâs 19, (4065); Tirmizî, Edeb 48, (2813); Nesâî, Zînet 97, (8, 204), Iydeyn 16, (3, 185).]

AÇIKLAMA:

Hadis, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın yeşil renkli elbise giydiğini ifade etmektedir.

Birkısım rivayetler, yeşilin cennetliklerin çoğunun elbiselerinin rengi olduğunu teyid etmektedir. Ayet-i kerimede de: عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُنْدُسٍ خُضْرٌ "Üzerlerinde

ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır" (İnsan 21) buyrulmuştur. Göz için en uygun rengin yeşil olduğu, yeşili seyretmenin gözde dinlendirici etki yaptığı bilinmektedir. Yeşile gerek âyet-i kerîmelerde yer verilmiş olması ve gerekse *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın onu sevmesi sebebiyle, yeşil İslâm'a sembol olmuştur.

★ SİYAH

5284 ١ـ عَنْ أُمِّ خَالِدْ بِنْتُ خَالِدِ بْنِ سَعِيدِ بْنِ الْعَاصِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَتْ: [أُتِىَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ بِثِيَابٍ فِيهَا خَمِيصَةٌ سَوْدَاءُ. فَقَالَ: مَنْ تَرَوْنَ أَكْسُو هٰذِهِ؟ فَسَكَتُوا. فَقَالَ: اِئْتُونِى بِأُمِّ خَالِدٍ فَأُتِىَ بِى، فَأَلْبَسَنِيهَا بِيَدِهِ، وَقَالَ: أَبْلِى وَأَخْلِقِى مَرَّتَيْنِ، وَجَعَلَ يَنْظُرُ إِلَى عَلَمِ الْخَمِيصَةِ وَيُشِيرُ بِيَدِهِ إِلَىَّ، وَيَقُولُ: يَاأُمَّ خَالِدٍ هٰذَا سَنَا يَاأُمَّ خَالِدٍ هٰذَا سَنَّا. والسَّنَا بِلِسَانِ الْحَبَشَةِ: الْحَسَنُ]. أخرجه البخارى وأبو داود.

«أَخْلقى» بالفاء والقاف.

و «الخميصةُ» كساء اسود له علم، فإن لم يكن له علم فليس بخميصة.

1. **(5284)**- *Ümmü Hâlid Bintu Hâlid İbni Sa'îd İbni'l-Âs radıyallahu* **anhü***ma* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a benekli siyah bir giysi getirilmişti.*

"Bunu kime giydirmemi uygun bulursunuz?" *buyurdular. Herkes susmuştu.*

"Bana Ümmü Hâlid'i getirin!" *emrettiler. Beni yanına götürdüler. Giysiyi elleriyle bana giydirdi ve sonra da:*

"Üstünde eskit, üstünde eskit!" *diye iki sefer tekrarladılar. Siyah kumaşın beneğine bakıyor, eliyle de bana işaret ediyor ve:*

"Ey Ümmü Hâlid! Bu senna (güzel), ey Ümmü Hâlid bu sennâ!" *diyordu. Sennâ, Habeşistan dilinde güzel demekti."* [Buhârî, Libâs 22, 32, 188; Menâkıbu'l-Ensar 37, Edeb 17; Ebu Dâvud, Libas 1.]

AÇIKLAMA:

1- *Hamîsa*, yün veya ibrişimden mâmul siyah benekli kumaşa denmektedir. bu kumaşa hamîse denmesi için benek bulunmasının gereğine dikkat çekilir. Hadis, siyah renkli kumaştan giysi yapmanın caiz olduğuna delil kılınmıştır. *Aleyhissalâtu vesselâm*'dan, siyahın cevazına delalet eden, başka rivayetler de gelmiştir.

2- Hadis, ayrıca yeni bir elbise giyene nasıl duada bulunulacağı hususunda da fikir vermektedir. أَبْلِ أَخْلِقِى eskit, parçala demektir. Ancak dilimizde bu makamda: *"Üzerinde eskisin, sağlıkla eskit!"* gibi tabirler kullanırız. Yani *"O eskiyinceye kadar ömrün uzun olsun, kazadan beladan uzak kalasın!"* mânasında bir dua...

DÖRDÜNCÜ FASIL
İPEK HAKKINDA

★ İPEĞİN TAHRİMİ

5285 ١ـ عَنْ أَبِى عُثْمَان النَّهْدِى قَالَ: [كَتَبَ إلَيْنَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ، وَنَحْنُ بِأَذْرِبِيجَان مَعَ عُتْبَةَ بْنِ فَرْقَدٍ. فَقَالَ: يَاعُتْبَةُ، إنَّهُ لَيْسَ مِنْ كَدِّكَ وَلاَ كَدِّ أَبِيكَ وَلاَ كَدِّ أُمِّكَ، فَأَشْبِعِ الْمُسْلِمِينَ فِى رِحَالِهِمْ مِمَّا تَشْبَعُ مِنْهُ فِى رَحْلِكَ، وَإيَّاكُمْ وَالتَّنَعُّمَ، وَزِىَّ أَهْلِ الشِّرْكِ، وَلَبُوسَ الْحَرِيرِ، فَإنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ نَهَى عَنْ لَبُوسِ الْحَرِيرِ إلاَّ هٰكَذَا، وَرَفَعَ لَنَا رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ الْوُسْطَى والسَّبَابَةَ وَضَمَّهُمَا] أخرجه الخمسة.

1. (5285)- *Ebu Osman en-Nehdî* anlatıyor: *"Ömer İbnu'l-Hattâb radıyallahu anh, biz Utbe İbnu Ferkad ile Azerbaycan'da iken bize şöyle yazmıştı:*

"Ey Utbe, (bu mal) ne senin emeğin, ne babanın emeği ne de annenin emeğidir. Öyleyse mü'minleri, evlerinde, kendi evinde doyduğun şeyden doyur. Zevk için yemekten ve şirk ehlinin zinetinden, ipekli giymekten kaçın. Zira Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şu kadarı hariç ipekli giymekten yasakladı ve Resûlullah bize orta ve işaret parmağını kaldırarak birbirine bitiştirdi." [Buhârî, Libâs 25; Müslim, Libâs 12, (2069); Ebu Dâvud, Libâs 10, (4042); Nesâî, Zinet 93, (8, 202); İbnu Mâce, Libas 18, (3593).]

AÇIKLAMA:

Hadis, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın elbiselerde, şehadet ve orta parmak enindeki bir genişlikten fazla ipeği tecviz etmediğini ifade etmektedir. İpek bahsinin sonunda teferruata yer vereceğiz.

5286 ٢ـ وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [أَخَذَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ حَرِيراً فَجَعَلَهُ فِي يَمِينِهِ؛ وَذَهَباً: فَجَعَلَهُ فِي شِمَالِهِ. فَقَالَ: إِنَّ هٰذَيْنِ حَرَامٌ عَلَى ذُكُورِ أُمَّتِي]. أخرجه أبو داود والنسائى

وفِي أُخرى للترمذى والنسائى، عن أَبِى موسى: [حُرِّمَ لِبَاسُ الْحَرِيرِ وَالذَّهَبِ عَلَى ذُكُورِ أُمَّتِي، وَأُحِلَّ لِإِنَاثِهِمْ].

2. **(5286)**- *Hz. Ali radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir miktar ipek alıp sağ avucuna koydu, bir miktar da altın alıp sol eline koydu, sonra da:*

"Şu iki şey ümmetimin erkek kısmına haramdır!" *buyurdu."* [Ebu Dâvud, Libâs 14, (4057); Nesâî, Zinet 40, (8, 160).]

Tirmizî ve Nesâî'de *Ebu Mûsa*'dan gelen diğer bir rivayette: **"Ümmetimin erkeklerine, ipek elbise ve altın haram kılındı, kadınlarına helal kılındı"** buyrulmuştur.

5287 ٣ـ وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: إِنَّمَا يَلْبَسُ الْحَرِيرَ فِي الدُّنْيَا مَنْ لاَخَلاَقَ لَهُ فِي الآخِرَةِ]. أخرجه الشيخان والنسائى

3. **(5287)**- *İbnu Ömer radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Dünyada ipeği, ahirette nasîbi olmayanlar giyer." [Buhârî, Libâs 25; Müslim, Libâs 6, (2068), Nesâî, Zînet 91, (8, 201).]

5288 ٤ـ وَعَنْ أَبِى أمَامَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: مَنْ لَبِسَ الْحَرِيرَ فِي الدُّنْيَا لَمْ يَلْبَسْهُ فِي الآخِرَةِ]. أخرجه الشيخان.

4. **(5288)**- *Ebu Ümâme radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"İpeği dünyada giyen, âhirette giyemez." [Buhârî, Libâs 25; Müslim, Libâs 23, (2075); Nesâî, Zînet 91, (8, 200).]

5289 ٥ـ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [رَأَى عُمَرُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ حُلَّةً مِنْ إِسْتَبْرَقٍ تُبَاعُ فَأَتَى بِهَا النَّبِىَّ ﷺ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ: اِبْتَعْ هٰذِهِ فَتَجَمَّلْ بِهَا لِلْعِيدِ وَالْوُفُودِ. فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: إِنَّمَا هٰذِهِ لِبَاسُ مَنْ لاَخَلاَقَ لَهُ. ثُمَّ لَبِثَ عُمَرُ مَا شَاءَ اللّٰهُ أَنْ يَلْبَثَ فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ بِجُبَّةِ دِيبَاجٍ فَأَتَى عُمَرُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ؛ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ، قُلْتَ: إِنَّمَا هٰذِهِ لِبَاسُ مَنْ لاَخَلاَقَ لَهُ، ثُمَّ أَرْسَلْتَ إِلَىَّ بِهٰذِهِ؟ فَقَالَ ﷺ: إِنِّى لَمْ أُرسِلْهَا إِلَيْكَ لِتَلْبَسَهَا، وَلَكِنْ لِتَبِيعَهَا وَتُصِيبَ بِهَا حَاجَتَكَ].

أخرجه الستة إلا الترمذى.

«اَلإِسْتَبْرَقُ» ما غلظ من الديباج

5. **(5289)**- *İbnu Ömer radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"(Babam) Ömer radıyallahu anh satılmakta olan atlas bir elbise gördü. Onu Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a getirip:*

"Ey Allah'ın Resûlü! Bunu satın al da bayramlarda ve taşradan gelen heyetlerin karşılanması sırasında tecemmülen giyin!" dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:

"Bu, (ahirette) nasîbi olmayanların giysisidir" *buyurdular. Sonra Hz. Ömer, Allah'ın dilediği kadar kaldı. Aleyhissalâtu vesselâm ona atlastan mâmul bir cübbe gönderdi. Ömer gelerek:*

"Ey Allah'ın Resûlü! Siz(ipek hakkında): **"Bu, (ahirette) nasîbi olmayanların giyeceğidir"** *demiştiniz. Sonra bana bunu gönderdiniz, (hikmeti nedir?)" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm, buna karşılık:*

"Bunu, sana bizzat giyesin diye göndermedim. Bilakis, satasın ve parasıyla ihtiyaçlarını göresin diye göndermiştim" *buyurdular."* [Buhârî, Libâs 30, Cum'a 7, İydeyn 1, Büyû' 40, Hibe 27, 29, Cihâd 177, Edeb 9, 66; Müslim, Libâs 6, (2068); Muvatta, Libâs 18, (2, 917, 918); Ebu Dâvud 10, (4040, 4041); Nesâî, Zînet 84, 86, 87, (8, 196-198).]

5290 ٦ــ وَعَنْ عَلِى رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [كَسَانِى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ حُلَّةً سِيَرَاءَ فَخَرَجْتُ بِهَا، فَرَأَيْتُ الْغَضَبَ فِى وَجْهِهِ فَأَطَرْتُهَا خُمُراً بَيْنَ نِسَائِى]. أخرجه الخمسة إلا الترمذى.

6. **(5290)**- *Hz. Ali radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana siyerâ (denen yol yol sarı kalemli dokunmuş ipek) kumaştan bir takım elbise giydirdi. Sonra ben onu giyip çıktım. (Resûlullah bunu üzerimde görünce bana kızmıştı), öfkesini yüzünde görüyordum. Hemen dönüp, onu hanımlarım arasında başörtüsü yapmaları için taksim ettim."* [Buhârî, Libâs 30, Hibe 27, Nafakât 11; Müslim, Libâs 19, (2071); Ebu Dâvud, Libâs 10, (4043); Nesâî, Zînet 85, (8, 197).]

5291 ٧ــ وَفِى رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: [أَنَّ أُكَيْدِرَ دُومَةِ الْجَنْدَلِ أَهْدَى إِلَى النَّبِىِّ ﷺ ثَوْبَ حَرِيرٍ فَأَعْطَاهُ عَلِيًّا، وَقَالَ: شَقِّقْهُ خُمُراً بَيْنَ الْفَوَاطِمِ].

«والفواطم» جمع فاطمة، وهن: فاطمة الزهراء بِنْتِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ، وفاطمة بنت أسد: أم على بن أبى طالب، وفاطمة بنت حمزة. وقيل الثالثة فاطمة بنت عتبة ابن ربيعة، وكان قد هاجرت.

«الحُلةُ السِّيراءُ» المخططة بالابريسم والقز.

و «أطرتْها» شققتها وقسمتها بينهن

7. **(5291)**- Müslim'in bir diğer riayetinde şöyle denmiştir: *"Dûmetu'l-Cendel şefi Ukeydir, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a ipek bir elbise hediye etti. Aleyhissalâtu vesselâm da onu Hz. Ali radıyallahu anh'a verdi ve:*

"Bunu Fatımalar arasında taksim et!" *buyurdu."* [Müslim, Libâs 18, (2071).]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen *Fevatım*, Fâtımalar demektir. Bundan üç kadın kastedilmiştir:

1) *Fâtımatu'z-Zehra: Resûlullah*'ın kızı ve *Hz. Ali*'nin zevce-i tahireleri.

2) *Fâtıma Bintu Esed: Hz. Ali*'nin annesi.

3) *Fâtıma Bintu Hamza İbni Abdilmuttalib*... Üçüncünün hicrete katılan *Fâtıma Bintu Utbe İbni Rebî'a* olduğu da söylenmiştir.

2- Kaydedilen hadisler ipek ve ipekli kumaşların erkeklere haram, kadınlara ise helal kılındığını ifade etmektedir. İpek olmayan kumaş üzerine, yaka şerit, alem, yama gibi ipekten parçaların belli bir ölçüyü aşmayan miktarı caiz görülmüştür. Keza bazı hallerde erkeğe de ipek kumaş caiz görülmüştür. Bu hususta teferruat, bahsin sonunda (5295. hadisten sonra) yer alacak.

★ İPEKTEN MÜBAH OLAN MİKTAR

5292 ١ــ عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [إِنَّمَا نَهَى رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ عَنِ الثَّوْبِ الْمُصْمَتِ مِنَ الْحَرِيرِ، وَأَمَّا الْعِلْمُ وَسَدَى الثَّوْبِ فَلاَ بَأْسَ بِهِ]. أخرجه أبو داود

1. **(5292)**- *İbnu Abbâs radıyallahu anhüma* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm saf ipekten yapılmış elbiseyi yasakladı. Ama alem olarak konan ve kumaşın direzisinde kullanılan ipeğe yasak yoktur."* [Ebu Dâvud, Libâs 12, (4055).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kumaşta ipek karışımı olur, fakat bu karışım galebe çalmazsa bunun kullanılmasının câiz olduğuna delil var. Cumhur bu görüştedir. Ancak sahâbeden *İbnu Ömer, Tâbiînden İbnu Sîrin* gibi bazıları ipek karışımı kumaşın da (kasîyy) yasaklandığını ifade eden rivayetlere dayanarak ipek karışımı kumaşların da erkeklere haram olduğuna hükmetmişlerdir.

5293 ٢ــ وَعنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [رَخَّصَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ لِلزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ وَعَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَوْفٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا فِى لُبْسِ الْحَرِيرِ لِحِكَّةٍ كَانَتْ بِهِمَا]. أخرجه الخمسة

2. **(5293)**- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Zübeyr İbnu'l-Avvâm ve Abdurrahmân İbnu Avf radıyallahu anhümâ için kendilerindeki uyuz sebebiyle ipekli giymelerine izin verdi."*

5294 ٣ـ وفى رواية: [شَكَوْا إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ اَلْقَمْلَ، فَرَخَّصَ لَهُمَا فِى الْحَرِيرِ فِى غَزَاةٍ لَهُمَا].

3. (5294)- Bir rivayette de şöyle denmiştir: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a (hacc sırasında) bitten şikayet ettiler. Aleyhissalâtu vesselâm onlara katıldıkları gazveleri sırasında ipek gömlekler giymeye ruhsat tanıdı."* [Buhârî, Libâs 29, Cihad 91; Müslim, Libâs 25, (2076); Tirmizî, Libâs 2, (1722); Ebu Dâvud, Libâs 13, (4056); Nesâî, Zînet 93, (8, 202).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın *Hz. Zübeyr* ve *Hz. Abdurrahman radıyallahu anhümâ*'ya tanıdığı ipek ruhsatının sebebi bazı rivayetlerde *"bit sebebiyle"*, bazı rivayetlerde *"uyuz sebebiyle"* diye ifade edilmiştir. Ülema bunu çeşitli şekillerde yorumlamıştır:

★ Bu iki zattan birine bit, diğerine de uyuz sebebiyle ruhsat vermiş olabilir.

★ Rivayetin birinde bir hata veya bir te'vil olabilir.

★ Her ikisi için de ruhsat çıkmış olabilir.

★ Uyuz bit sebebiyle hâsıl olur. Öyleyse ruhsat, bazan sebebe (uyuz), bazan da sebebin sebebine (bite) nisbet edilerek ifade edilmiş olabilir.

Keza rivayetlerde bazan *"sefer"*de, bazan *"gazve"*de ruhsatın geldiği belirtilmiş, bazan da "bit"den veya "uyuz"dan dolayı ipekliye ruhsat verildi denilerek mutlak bırakılmıştır. Bu ifadelerin her biri ülemanın farklı değerlendirmelerinde müessir olmuştur.

★ *İmam Mâlik* ve *Ebu Hanîfe*'ye göre ipek mutlak olarak haramdır.

★ *Şâfi'î* ve *Ebu Yûsuf*'a göre zaruret halinde cevaz vardır.

★ *İbnu Mâceşûn*'a göre harpte müstehabtır.

★ *Mühelleb: "Harpte ipeğin, düşmanı korkutmak maksadıyla giyilmesi, harpte hileye ruhsata benzer"* demiştir.

★ *Nevevî: "İpeğin giyilmesindeki hikmet onda mevcut olan soğukluk hassasına dayanır"* demişse de *"onun hassası sıcak olmaktır"* diye tenkit edilmiştir. *İbnu Hâcer*, ipeğin bazı hastalıklarda giyilmesine verilen ruhsatın hikmetini, *"onda uyuzun hâsıl olmasına sebep olan bit gibi bazı haşaratın defedilmesine müessir bir hassanın bulunmasıyla"* izah eder.

5295 ٤ـ وَعَنْ سُوَيْدُ بْنِ غَفَلَةَ قَالَ: [خَطَبَ عُمَرُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ بِالْجَابِيَةِ، فَقَالَ: نَهَى رَسُولُ اللّهِ ﷺ عَنْ لُبْسِ الْحَرِيرِ إِلاَّ مَوْضِعَ إِصْبَعٍ أَوْ إِصْبَعَيْنِ أَوْ ثَلاَثٍ أَوْ أَرْبَعٍ]. أخرجه مسلم.

4. (5295)- *Süveyd İbnu Gafele* anlatıyor: *"Hz. Ömer radıyallahu anh el-Câbiye'de halka hitap ederek: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm iki, üç veya dört parmak yeri hariç, ipek giymeyi yasaklamıştı!" dedi."* [Müslim, Libâs 12, (2069).]

AÇIKLAMA:

İpekle ilgili kaydedilen rivayetlerden de anlaşılacağı üzere, bazı hallerde giyilmesine cevaz verilmiş olmasına rağmen erkeklere haram kılınmış olması esastır. Tahrîm ve ibahe ile gelen rivayetler alimlerin hükümde ihtilafa düşmelerine sebep olmuştur. *Ebu Bekr İbnu'l-Arabî* on farklı görüşün ileri sürüldüğünü belirtir:

1) Mutlak olarak haramdır.

2) Harpte mübahtır.

3) Sefer (yolculuk) halinde helaldir.

4) Sadece hastalık sırasında helaldir.

5) Sadece gazve sırasında helaldir.

6) Sadece alem olarak mübahtır(7).

7) Kadınlara da erkeklere de haramdır.

8) Üste giymek haramdır, yerde yaygı olarak kullanmak mübahtır. *Ebu Hanîfe* ve *İbnu Mâceşun* böyle demişlerdir.

9) Mutlak olarak mübahtır.

10) Başka bir şeyle karışık da olsa haramdır.

Seferde helal diyenler, ipeğin insanlara kibir verdiği için yasaklandığını

(7) Müslim Şerhinde *Ahmed Davudoğlu* merhum metinde geçen, اَلْعِلْمُ kelimesini *ilm* olarak okuyarak ipeğin ilim tahsilinde giyilmesi helaldir şeklinde yorum kaydetmiştir. (9. cilt. s. 426).

ileri sürer. *"Çünkü derler, kâfire karşı gurur ve tekebbür câizdir."*

Seferde mübah diyenler, *Zübeyr* ve *Abdurrahman radıyallahu anhümâ*'ya sefer ve gazve sırasında *Resûlullah*'ın, uyuz sebebiyle tanıdığı ruhsatı esas almışlardır. Bu rivayette ruhsata üç illet müessir olmaktadır. Sefer, gazve, hastalık... *İbnu'l-Arabî,* ipekten nehyin sebebi hususunda başka sebepler üzerinde durulduğunu da belirtir:

★ Kadınlara benzeme,

★ İsraf,

★ Kibir.

Yasakta israfın asıl sebep olduğunu belirten *İbnu'l-Arabî,* bidayette ipeğin helal olduğunu, sonradan tahrîm edildiğini not eder. Bazı hadislerde, bu sebeple *Resûlullah*'ın ipek giydiği, sonra çıkarıp, *"Bu muttakîlere uygun değildir"* dediği gelmiştir. *İbnu'l-Arabî,* ipeğin bazı kayıtlar ve şartlar altındaki ruhsatını ifade eden hadislerin bu yasaklamadan sonra *Aleyhissalâtu vesselâm*'dan vârid olduğunu belirtir.

BEŞİNCİ FASIL
YÜN HAKKINDA

5296 ١ـ عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [صَنَعْتُ لِرَسُولِ اللّٰهِ ﷺ بُرْدَةً سَوْدَاءَ فَلَبِسَهَا، فَلَمَّا عَرِقَ فِيهَا وَجَدَ مِنْهَا رِيحَ الصُّوفِ، فَقَذَفَهَا، وَكَانَ تُعْجِبُهُ الرِّيحُ الطَّيِّبَةُ]. أخرجه أبو داود.

1. **(5296)**- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a siyah bir bürde (hırka) yaptım, bunu giydi. İçinde terlediği zaman ondan yün kokusu hissetti. Bunun üzerine o hırkayı çıkarıp attı. Aleyhissalâtu vesselâm güzel kokudan hoşlanırdı."* [Ebu Dâvud, Libâs 22, (4074).]

AÇIKLAMA:

Hadis, yün kumaşın giyilebileceğini ifade ettiği gibi, siyah renkli kumaşın giyilmesinin câiz olduğuna da delalet eder. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* güzel kokuya karşı hassas olduğu için fena koku neşredecek elbiselere karşı ihtiyatlı olmuştur. Sadedinde olduğumuz rivayet, neşrettiği ağır koku sebebiyle yünden mâmul hırkasını attığını göstermektedir. Bu rivayet yünün haram olduğunu ifâde etmez. *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın yünden mâmul esvap kullandığını ifade eden rivayetler vardır. Müteakiben bazılarını göreceğiz.

5297 ٢ـ وَعَنْ أَبِى بُرْدَةَ بْنُ أَبِى مُوسَى الْأَشْعَرِى قَالَ: [دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا فَأَخْرَجَتْ إِلَيْنَا كِسَاءً مُلَبَّداً وَإِزَاراً غَلِيظاً. فَقَالَتْ: قُبِضَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فِى هٰذَيْنِ]. أخرجه الخمسة ألا النسائى.

2. **(5297)**- *Ebu Bürde İbnu Ebî Mûsa el-Eş'ârî* anlatıyor: *"Hz. Aişe radıyallahu anhâ'nın yanına girdim. Bana yamalı bir giysi ve kaba bir izar çıkardı ve "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şu iki (parça)nın içinde vefat etti!" dedi."* [Buhârî, Humus 5, Libâs 19; Müslim, Libâs 35, (2080); Ebu Dâvud, Libâs 8, (4036); Tirmizî, Libas 10, (1733).]

AÇIKLAMA:

Hadis, devlet reisliği gibi dünyevî en büyük makamı da elinde tutan *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın dünyalık karşısındaki zühd ve istiğnasına da bir örnek olmaktadır. *Resûlullah*'ın bu zühdü yokluktan gelmiyordu. Rabb-i Kerîminden zaten bunu istiyor اللهم احينى مسكينا وامتنى مسكينا **"Ey Allahım beni fakir olarak yaşat, fakir olarak huzuruna al!"** diye dua ediyordu.

Ümmeti, zengin bile olsa, Fahr-i kainatın bu sünnetine uyma hakkına sahiptir.

5298 ٣ــ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [خَرَجَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ ذَاتَ غَدَاةٍ وَعَلَيْهِ مِرْطٌ مُرَحَّلٌ مِنْ شَعْرٍ أَسْوَدَ]. أخرجه مسلم وأبو دادو والترمذى.

«اَلْمِرْطُ» كساء من خزّ أو صوف يؤتزر به.

و «المرحلُ» بالحاء المهملة: الذى فيه صور الرحال، وقيل المقرش.

3. **(5298)**- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir sabah üzerinde, siyah kıldan yapılmış desenli bir giysi olduğu halde çıktı."* [Müslim, Libâs 36, (2081); Ebu Dâvud, Libâs 6, (4032); Tirmizî, Edeb 49, (2814).]

AÇIKLAMA:

Mırtın, yün veya kıldan mamul bir giysi olup, izar olarak vücuda sarıldığı belirtilir.

Murahhal, üzerinde daha ziyade rihal (deve) desenleri bulunan kumaş demektir.

Şu halde *Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz* üzerinde bazı desenler bulunan kaba kumaştan mamul giysileri giymiştir. Bu rivayet, aynı zamanda *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın tek parça giysi ile dışarı çıktığını da ifade eder.

5299 ٤ــ وَعَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: كَانَ عَلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلاَمُ يَوْمَ كَلَّمَهُ رَبُّهُ تَعَالَى سَرَاوِيلَ

صُوفٍ، وَجُبَّةُ صُوفٍ، وَكِسَاءُ صُوفٍ، وكُمَّةُ صُوفٍ وَنَعْلاَنِ مِنْ جِلْدِ حِمَارٍ مَيِّتٍ]. أخرجه الترمذى.

4. **(5299)**- *İbnu Mes'ud radıyallahu anh* anlatıyor: "*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Hz. Musa aleyhisselâm'ın Rabbi Teâlâ hazretleriyle konuştuğu gün, üzerinde yünden bir şalvar, yünden bir cübbe, yünden bir kisâ, yünden küçük bir serpuş (takke) vardı. Ayağında da ölü eşek derisinden mamul bir ayakkabı vardı." [Tirmizî, Libâs 10, (1734).]

ALTINCI FASIL

MİNDER VE YASTIKLAR

5300 ١ـ عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [كَانَ فِرَاشُ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ مِنْ أَدَمٍ حَشْوُهُ لِيفٌ]. أخرجه الخمسة إلا النسائى.

1. **(5300)**- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın minderi deridendi ve içi hurma lifiyle dolu idi."* [Buhârî, Rikâk 17; Müslim, Libâs 38, (2082); Ebu Dâvud, Libâs 45, (4146, 4147); Tirmizî, Libâs 27, (1762).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, *Resûlullah*'ın zühdünü ve hayatının ne kadar sade olduğunu gösteren rivayetlerdendir. Evinde minder ve yastık olarak içerisi hurma lifi ile doldurulmuş, deri kılıf kullanmaktadır.

Bir başka rivayet, bazı hücrelerinde sadece hasır üzerinde oturduğu, hasırın, bedeninde izler bıraktığı belirtilmiştir. Hatta hasır üzerine konacak bir başka sergi getirilmesi teklif edilince: **"Ben kendimi dünyada yolcu gibi biliyorum. O yolcu bir ağacın dibinde bir miktar dinlenmiştir, sonra da bırakıp gitmiştir. (Bu yolcu ağacın altını tefrişle, tezyinle uğraşmaz)"** buyurmuştur.

5301 ٢ـ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [ذُكِرَ لِرَسُولِ اللّٰهِ ﷺ الْفَرْشُ فَقَالَ: فِرَاشٌ لِلرَّجُلِ، وَفِرَاشٌ لِلْمَرْأَةِ، وَفِرَاشٌ لِلضَّيْفِ، وَالرَّابِعُ لِلشَّيْطَانِ]. أخرجه أبو داود والنسائى.

2. **(5301)**- *Hz. Cabir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a (evde bulunması gereken) yataklar zikredilmişti. Şöyle buyurdular:*

"Kişinin kendisi için bir yatak, kadın için bir yatak, misafir için bir yatak lazımdır. Dördüncü yatak şeytanadır." [Ebu Dâvud, Libas 45, (4142); Nesâî, Nikâh 82, (6, 135); Müslim, Libas 41, (2084).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm burada, gösteriş için ihtiyaç fazlası eşya bulundurmayı yasaklamaktadır. Görünüşte dördüncü yatak israfa girmektedir. Ancak, hadisin gayesi evlerde bulunması gereken kesin yatak sayısını belirtmek olmamalıdır. Bilakis prensip vazetmektedir. Çünkü, çocuk yatağından bahis yoktur. Hele çocuklar kız-erkek şeklinde ayrı cinsten iseler, yaş itibariyle bülu-ğa yaklaşmış iseler, her birisi için ayrı bir yatağa ihtiyaç olacaktır. Ya anne-baba gibi barındırdığı yaşlılar da varsa?

Şu halde evdeki kesin yatak sayısı her ailede değişebilir. Esas olan, gösteriş için israf sayılacak ihtiyaç dışı yatağın bulundurulmamasıdır.

Fazla yatak şeytana nisbet edildiğine göre, bu mezmumdur, yasaktır.

Erkek ve kadın için ayrı ayrı yataklar bahsi, hastalık gibi, ihtiyaç durumlarında kullanılmak üzere cevazı ifade eder. Asıl olan beraber yatmalarıdır.

5302 ٣ـ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ مُتَّكِئاً عَلَى وِسَادَةٍ عَلَى يَسَارِهِ]. أخرجه أبو داود والترمذى.

3. **(5302)**- *Hz. Câbir İbnu Semüre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın bir yastığa solu üzerine yaslandığını gördüm."* [Ebu-Dâvud, Libâs 45, (4143); Tirmizî, Edeb 23, (2771).]

5303 ٤ـ وَعَنْ أَبِى الْمَلِيحِ عَنْ أَبِيهِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [نَهَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنْ جُلُودِ السِّبَاعِ أَنْ تُفْتَرَشَ]. أخرجه أصحاب السنن.

إنما نهى عن جلود السباع قبل أن تدبغ ومع بقاء شعرها فإن الشعر لايقبل الدباغ.

4. **(5303)**- *Ebu'l-Melih, babası radıyallahu anh*'tan anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm vahşi hayvanların derilerinden yaygı yapılmasını nehyetti."* [Ebu Dâvud, Libâs 43, (4132); Tirmizî, Libâs 32, (1771); Nesâî, Fere' 12, (7, 176).]

AÇIKLAMA:

Bu hadisle istidlal eden bazı alimler vahşi hayvanların derisinden istifade

etmenin caiz olmayacağına hükmetmiştir. Yasağın hikmeti hususunda ihtilaf vardır. *Beyhakî: "Bu yasak deride kalan kıllar sebebiyle olabilir. Çünkü debbağlamanın kılların temizliğine tesiri olmaz"* demiştir. Bazıları da: *"Yasak, debbağlanmamış deriler hakkında varid olmuş olmalı; çünkü necistir veya yasak, bu çeşit deriler, tereffüh ve israf ehlinin, kibirlilerin oturduğu yaygılar olduğu içindir."* demiştir.

Şevkânî münakaşayı şöyle özetler: *"Vahşi hayvan derisini yasaklayıcı hadis ve onun mânasındaki rivayetlerle, bu hadisin, "debbağlamak bütün derileri temizleyicidir" diye hükmeden hadisler için muhassıs (tahsis edici) olmasına binaen, "debbağlama vahşi hayvanların derisini temizlemez" şeklindeki istidlal zâhir değildir. Çünkü hadisin nihâî gayesi, o deriden faydalanmayı mücerret bir nehiydir; bu yasak, derinin necîs olmasını şart kılmaz, nitekim altın ve ipeğin yasak olması onların necîs olmasını gerektirmiyor."*

5304 ٥ ـ وَعَنْ عُتْبَةَ بْنِ عَبْدِ السُّلَمِى رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [اِسْتَكْسَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ فَكَسَانِى خَيْشَتَيْنِ. فَلَقَدْ رَأَيْتُنِى وَأَنَا أَكْسِى أَصْحَابِى]. أخرجه أبو داود

5. **(5304)**- *Utbe İbnu Abdi's-Sülemî radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan beni giydirmesini talep ettim. Bunun üzerine bana iki parça hayşe (âdi keten) bezi giydirdi. Kendimi, bununla arkadaşlarım arasında en iyi giyinmiş gördüm."* [Ebu Dâvud, Libâs 6, (4032).]

AÇIKLAMA:

Hayşe: Kaba ve âdi keten ipliğinden dokunan bir bezin adıdır. Kalite ve değer yönüyle düşük olan iki parça bezle giyinen kimsenin kendisini, arkadaşları arasında en iyi kıyafette görmesi, diğerlerinin kıyafetleri hakkında bir fikir verir.

İslâm böylesi bir fukaralık içerisinde neşv ü nema bulmuştur. İslâm memleketlerinin geriliğini maddi darlıkla izah edip, kalkınmak bahanesiyle kâfir milletlere borçlanmayı tercih edenlerin gittiği yolun yanlışlığı açıktır. Tabiî ki bu bir bahanedir. Nitekim bütün bu borçlara rağmen kalkınma ve terakkî bir türlü gerçekleşmiyor. Demek ki teşhis yanlış, reçete ve yol yanlış.

LUKATA (BULUNTULAR) BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Lukata, kelime olarak *lakit*den gelir; *yerden kaldırılmış şey* mânasına *"buluntu"* yerine kullanılır. *Lakit* alıp kaldırmak demektir. Istılah olarak *lukata* "canlı ve cansız yitik mal", "mâliki bilinmeyen düşmüş mal", "yolunu şaşırmış hayvan", "ziyana maruz herhangi masum bir mal" gibi netice itibariyle aynı mânada birleşen tabirlerle tarif edilmiştir.

Gerek mal ve gerekse çocuk olsun, bulunan şeyler, İslâm dininde birçok teferruat gerektiren hukuka tabidir. Fıkıh kitaplarında bunlarla ilgili meseleler *Kitâbu'l-Lukata* adını taşıyan müstakil bölümlerde inceleme konusu yapılmıştır.

5305 ١ــ عَنْ يَزِيد مَوْلَى الْمُنْبَعِث قَالَ: [سَمِعْتُ زَيْد بْنِ خَالِد رَضِيَ اللّٰهُ عَنهُ يَقُولُ: سُئِلَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنْ لُقَطَةِ الذَّهَبِ أَو لْوَرِقِ. فَقَالَ: إعْرِفْ وِكَاءَهَا وَعِفَاصَهَا ثُمَّ عَرِّفْهَا سَنَةً، فَإنْ لَمْ تَعْرِفْ فَاسْتَفِقْهَا، وَلْتَكُنْ وَدِيعَةً عِنْدِكَ، فَإنْ جَاءَ طَالِبُهَا يَوْماً مِنَ الدَّهْرِ فَأَدِّهَا إلَيْهِ، وَسُئِلَ عَنْ ضَالَّةِ الْإبِلِ. فقَالَ: مَالَكَ وَلَهَا، دَعْهَا فَإنَّ مَعَهَا حِذَاءَهَا وَسِقَاءَهَا، تَرِدُ الْمَاءَ وَتأْكُلُ الشَّجَرَ حَتَّى يَجِدَهَا رَبُّهَا. وَسُئِلَ عَنِ الشَّاةِ. فَقَالَ: خُذْهَا، فَإنَّمَا هِيَ لَكَ أَوْ لِأَخِيكَ أَوْلِلذِّئْبِ]. أخرجه الستة إلا النسائى .

«العِفَاصُ» الوعاء الذى تكون فيه اللقطة.

و «الوِكَاءُ» الخيط الذى يربط به الوعاء.

1. (5305)- *Yezîd Mevlâ'l-Münbais* anlatıyor: *"Zeyd İbnu Hâlid radıyallahu anh'ı işittim. Diyordu ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a altın veya gümüş buluntu hakkında sorulmuştu.*

"Kesesini ve bağını belle, sonra onu bir yıl ilan et. (Sahibini) bilemezsen, onu harca. O yanında bir emânet olsun. Günün birinde arayanı gelecek olursa, ona ödersin" *buyurdu. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm'a kaybolmuş develerden soruldu.*

"Kaybolan develerden sana ne? Onları (kendi hâline) bırak. Zira sahibi onu buluncaya kadar, ayağında çarığı, sırtında su tulumu vardır. Suya gider, ottan yer" *buyurdular. Bu sefer (kaybolmuş) davardan soruldu:*

"Onları alın. Zira onlar ya senindir, ya (kaybeden) kardeşinindir, ya da kurdundur" *buyurdular.* [Buhârî, İlm 28, Şürb 12, Lukata 2, 3, 4, 11, Talâk 22, Edeb 75; Müslim, Lukata1, (1722); Muvatta, Akdiye 46, (2, 757); Ebu Dâvud, Lukata 1, (1704, 1705, 1706, 1707, 1708); Tirmizî, Ahkâm 35, (1372, 1373).]

AÇIKLAMA:

1- *Resûlullah,* devenin sahibi onu buluncaya kadar kendisini koruyabileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla onun yakalanmasını tecviz etmiyor. Ancak ziyana uğrayacak şeyin sahibini bulmak maksadıyla koruma altına alınabileceğini belirtiyor.

2- *Hattabî*'nin açıklamasına göre, *"bu hadis, buluntu az da olsa çok da olsa, şayet bir yıl kalabilecek neve giren bir şeyse sahibini bulmak üzere ilan etmek gerekmektedir. Zira, Aleyhissalâtu vesselâm lukata tâbirini âmm ve mutlak kullandı, kayıtlamadı."* Bazıları: *"Bulunan şeyin değeri düşükse, bulanın bunu kullanabileceğini söylemiştir; ayakkabı, kamçı, çorap gibi kendisinden istifade edilen fakat mal edinilemeyen şeyler böyledir."*

Bazı âlimler, on dirhemden daha düşük değerde olanlar için bu hükme varmışlar, *"değerce düşüktür"* demişlerdir. Bazısı *"buluntulardan değeri bir dinarı aşanlar ilân edilir"* demişler ve görüşlerine rivayetlerden delil göstermişlerdir.

3- *Kastalânî,* küçük vahşilere karşı kendi gücüyle korunabilen öküz, at gibi hayvanların da bu meselede hükümde deveye tâbi olacağını söyler.

Bulunan devenin alınıp alınmayacağı hususunda alimler ihtilaf etmiştir. *İmam Mâlik, Evzâî, Şâfiî* hazretleri, hadisteki nehyi esas alarak *"yitik deve alınmaz, ilân da edilmez"* derken, *Kûfîler,* alınıp ilân edilmesinin efdal olacağını söylemişlerdir. *"Zira derler, deveyi kendi haline bırakmak onun ziyan olmasına sebep olur."*

İbnu'l-Cevzi: "At, deve, sığır, katır, merkeb, davar ve geyiğin alınması sadece imâma (devlet temsilcisi) câizdir. O, muhafaza maksadıyla alır" der.

5306 ٢ــ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْب عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [سُئِلَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنِ الثَّمرِ الْمُعَلَّقِ. فَقَالَ: مَنْ أَصَابَ بِفِيهِ مِنْ ذِى حَاجَةٍ غَيْرَ مُتَّخِذٍ خُبْنَةً فَلاَ شَىْءَ عَلَيْهِ، وَمَنْ خَرَجَ مِنْهُ بِشَىْءٍ فَعَلَيْهِ غَرَامَةُ مِثْلَيْهِ وَالْعُقُوبَةُ، وَمَنْ سَرَقَ مِنْهُ شَيْئاً بَعْدَ أَنْ يُؤْوِيَهُ الْجَرِينُ فَبَلَغَ ثَمَنَ الْمِجَنِّ فَعَلَيْهِ الْقَطَعُ، وِسُئِلَ عَنِ اللُّقَطَةَ: فَقَالَ: مَا كَانَ مِنْهَا فِى الطَّرِيقِ الْمَيْتَاءِ والْقَرْيَةِ الْجَامِعَةِ فَعَرِّفْهَا سَنَةً، فَإِنْ جَاءَ طَالِبُهَا فَادْفَعْهَا إِلَيْهِ وَإِنْ لَمْ يَأْتِ فَهِىَ لَكَ، وَمَا كَانَ مِنْهَا فِى الْخَرَابِ فَفِيهِ، وَفِى الرِّكَازِ الْخُمُسُ]. أخرجه أبو داود والنسائى.

«الخُبنةُ» ما يجعل فى طرف الثوب ويخبأ فيه.

و «الجَرِينُ» للتمر كالبيدر للحنطة والشعير.

وقوله «فَعَلَيْهِ غَرَامَةُ مِثْلَيْهِ والعُقُوبَةُ» على سبيل الوعيد لينزجر فاعل ذلك، وإلا فلا يجب على متلف الشىء أكثر من مثله.

و «الطَّرِيق المَيْتَاءُ» هى التى يطرقها الناس كثيراً.

2. (5306)- *Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihi radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a (dalında) asılı meyve hakkında sorulmuştu:*

"İhtiyaç sahibi, sepetine almaksızın ağzıyla ulaşırsa, kendine bir vebal gelmez. Ancak kim de, eteğinde (birşeyler) alarak oradan çıkarsa, aldığının iki kat değeriyle borçlanır. Ayrıca (tâzir nevinden) ceza da yer. Kim de yığın yapıldıktan sonra meyveden çalarsa ve bunun değeri miğfer fiyatını bulursa, eli kesilir" *buyurdu. Sonra kendisine lukata (buluntu)dan sorulmuştu:*

"İşlek yolda bulunmuş olanla, insanların çokça yaşadığı meskun karyede bulunmuş olanı bir yıl boyu ilân et. Eğer sahibi gelirse hemen ver.

Eğer gelmezse artık o senin olmuştur. Harâbede bulunmuş ise, bununla, maden için humus (beşte bir) vergisi vardır" *buyurdular."* [Ebu Dâvud, Lukata 1, (1710, 1711, 1712, 1713); Nesâî, Kat'u's-Sârik 11, (8, 84-85).]

AÇIKLAMA:

Burada, ağaçtan alınacak meyve ile ilgili bazı hükümler mevzubahis edilmektedir:

1) Başkasının ağacından, ihtiyaç sahibi, orada yemek üzere olabilir. *"Ağzıyla ulaşmak"*tan murad, mahallinde yemektir.

Eteğine veya sepetine koyarak oradan meyve çıkarmamalıdır. Hadis, bu çeşit çıkarmayı menediyor, haram ilân ediyor.

2) Hadis ağacın dalında veya dağda iken çalınana borçlanma takdir ederken, harmandan veya meyvelerin toplandığı yer olan *"kurutma yerleri"*nden nisab miktarı çalındığı takdirde hadd cezasını takdir etmektedir.

3) *"Değerinin iki misli"* tâbiri zecr içindir. Değerinin misliyle borçlanmak esastır. Borçlanmaya ilave edilen ukubet, ta'zir cezasıdır.

Ancak bazı alimler, *"iki misliyle"* tâbirini esas alarak, bu durumlarda malla ceza verilebileceğini söylemiştir. Çünkü bu bir nevî mâlî ceza olmaktadır: İmâm *Şâfi'î*, kavl-i kadiminde bunu caiz görmüş ise de kavl-i cedidinde bundan rücu etmiştir. *"Borç, hiç kimseye, hiçbir şeyde katlanmaz, ceza bedendedir, malda değil"* demiştir. *Şâfiî* bu hükmün mensuh olduğunu, nâsih rivayeti *"geceleyinsürüsüyle zarar verenlere, Resûlullah'ın aynıyla tazmin edeceklerini bildiren hadisin teşkil ettiğini"* söyler.

Hattâbî de hadisteki *"iki misli"* ile ödeme emrini, bu işlerden vazgeçirmek için korkutmak gayesine hamleder. Aslolanın bir şeye zarar verenin, o şeyi misliyle tazmin etmek olduğunu belirtir. Bazı âlimler de: *"Bu, İslâm'ın başında fiillere karşı konan cezalardan biridir, sonradan neshedilmiştir"* demiştir. Ağacın başındaki meyveyi çalandan el kesme cezasının düşmesi, o zaman Medine bahçelerinin etrafında duvarların bulunmaması ile izah da edilmiştir.

4) Çalınan, miğfer fiyatına ulaştığı takdirde el kesme cezasının uygulanması meselesine gelince: Miğfer, o zamanda üç dirhem değerinde idi. Üç dirhem bir dinarın dörtte biridir. *Şâfi'î* nezdinde bu miktar hırsızlık için nisabtır.

5) Hadiste, harabe yerde bulunan buluntu ile, insanların yaşadığı köyde veya insanların gelip geçtiği yolda bulunan buluntuyu ayrı hükümlere tabi kılmak-

tadır. Hemen şunu belirtmede fayda var. Harabe deyince sahipsiz harabe ile, sahibi olan harabeyi ayırmak gerekmektedir. Sahibi olmayan, eski milletlerden kalma harabede bulunan mal, mâdenler gibi beşte bir nisbetinde vergiye tâbi tutulmaktadır. Ama böyle olmayan mal, bulana aittir. Sahibi olan harabede bulunan mal, harabe sahibine aittir, bulana bundan herhangi bir pay yoktur. Eğer sahibi bilinmezse bu takdirde lukatadır; buluntuya uygulanan hükümler buna da aynen uygulanır.

6) Hadiste geçen *rikâz* kelimesi –ki maden diye tercüme ettik– Hicaz ülemâsı ile Irak ülemâsı arasında farklı anlaşılmıştır. Bundan murad, Iraklılara göre *madenler*dir, Hicazlılara göre ise *cahiliye devrinin defineleri*dir. Lügat açısından ikisi de muhtemeldir.

5307 ٣ـ وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ [أَنَّ عَلَىَّ بْنِ أَبِى طَالِبٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ دَخَلَ عَلَى فَاطِمَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا، وَحَسَنٌ وَ حُسَيْنٌ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا يَبْكِيَانِ. فَقَالَ: مَا يُبْكِيكُمَا؟ فَقَالَتِ: الْجُوعُ. فَخَرَجَ، فَوَجَدَ دِينَاراً بِالسُّوقِ، فَأَتَى فَاطِمَةَ فَأَخْبَرَهَا، فَقَالَتِ: ائْتِ فُلاَناً الْيَهُودِىَّ فَاشْتَرِ بِهِ دَقِيقاً فَجَاءَهُ فَأَخَذَ الدَّقِيقَ، فَقَالَ لَهُ الْيَهُودِىُّ: أَنْتَ خَتَنُ هٰذَا الَّذى يَزْعُمُ أَنَّهُ رَسُولُ اللّٰهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَخُذْ دِينَارَكَ، وَلَكَ الدَّقِيقُ. فَخَرَجَ عَلِىٌّ حَتَّى جَاءَ فَاطِمَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا بِالدَّقِيقِ وَالدِّينَارِ فَأَخْبَرَهَا بِهِ. فَقَالتِ: اذْهَبْ إلَى فُلاَنٍ الْجَزَّارِ فَخُذْ لَنَا بِدِرْهَمٍ لَحْماً. فَذَهَبَ فَرَهَنَ الدِّينَارَ بِدِرْهَمٍ لَحْمٍ فَجَاءَ بِهِ فَعَجَنَتْهُ وَنَصَبَتْ وَخَبَزَتْ، وَأَرْسَلَتْ إلى أَبِيهَا فَجَاءَهُمْ. فَقَالَتْ: يَارَسُولَ اللّٰهِ أَذْكُرُ لَكَ، فَإنْ رَأَيْتَهُ حَلاَلاً أَكَلْنَاهُ وَأَكَلْتَ مَعَنَا، مِنْ شَأْنِهِ كَذَا وكَذَا. فَقَالَ: كُلُوا بِسْمِ اللّٰهِ، فَأَكَلُوا مِنْهُ. فَبَيْنَمَا هُمْ مَكَانَهُمْ إِذَا غُلاَمٌ يَنْشُدُ اللّٰهَ وَالإسْلاَمَ الدِّينَارَ فَدَعَاهُ النَّبِىُّ ﷺ فَسَأَلَهُ؟ فَقَالَ: سَقَطَ مِنِّى بِالسُّوقِ. فَقَالَ: يَا عَلِىُّ اذْهَبْ إلَى الْجَزَّارِ. فَقُلْ لَهُ: إنَّ رَسُولَ اللّٰهِ

ﷺ يَقُولُ لَكَ: أَرْسِلْ إِلَيَّ بِالدِّينَارِ، وَدِرْهَمُكَ عَلَيَّ. فَأَرْسَلَ بِهِ: فَدَفَعَهُ ﷺ إِلَى الْغُلاَمِ]. أخرجه أبو داود.

3. **(5307)**- *Sehl İbnu Sa'd radıyallahu anh* anlatıyor: *"Ali İbnu Ebi Talib radıyallahu anh, (bir gün), Hz. Fatıma radıyallahu anhâ'nın yanına girmiş idi. O sırada Hz. Hasan ve Hüseyin ağlamakta idiler. "Niye ağlıyorsunuz?" diye sordu. Hz. Fâtıma: "Acıktılar!" dedi.*

Hz. Ali (bir yiyecek temin etmek üzere) çıktı. Derken yolda bir dinar para buldu. Dönüp Hz. Fâtıma'ya gelerek haber verdi. O da:

"Falan yahudiye git, bununla un satın al!" dedi. Ali radıyallahu anh ona vardı ve un aldı. Yahudi ona:

"Sen, kendini Allah elçisi zanneden şu zâtın damadı mısın?" dedi. Hz. Ali'nin "evet"i üzerine:

"Dinarını al, un da senin olsun!" dedi. Ali oradan ayrılıp, Fâtıma radıyallahu anhâ'ya unu ve dinarı getirdi, durumu da anlattı. Hz. Fâtıma:

"Şimdi de şu falan kasaba git, bize bir dirhemlik et al!" dedi. Hz. Ali gidip, dinarı bir dirhemlik et mukabilinde rehin bıraktı. Eti Hz. Fâtıma'ya getirdi. O hamur yaptı, (tencereye) koydu, ekmek pişirdi. Babasına haber gönderdi. Resûlullah yanlarına gelince, Hz. Fâtıma:

"Ey Allah'ın Resûlü! (Şu yemeğin) hikayesini size anlatayım da eğer helalse yiyelim, bizimle siz de yiyin. Bunun mahiyeti şöyle şöyledir..." diye anlattı. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Allah'ın adıyla yiyin!" *buyurdular ve hep beraber ekmekten yediler. Onlar daha yerlerinde iken, bir köle gelip, Allah ve İslâm adına dinar bulan var mı?" diye sormaya başladı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm onu çağırıp (dinarı hakkında) sordu. Köle:*

"Çarşıda benden düştü!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Ey Ali! Haydi kasaba git. Ona: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm sana "Dinarı bana göndersin, dirhemini ben ödeyeceğim!" diyor de!" *emretti. Kasap dinarı gönderdi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm onu köleye verdi."* [Ebu Dâvud, Lukata 1, (1714).]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette dikkat çeken husus, *Hz. Ali radıyallahu anh*'ın çarşıda buldu-

ğu dinarın sahibini aramadan, hemen onu harcamasıdır. Halbuki, önceki hadislerde de gördüğümüz üzere kaideten bir yıl boyu ilân ederek sahibini araması gerekliydi, bunu yapmadı. *Hz. Fatıma*, sofraya konan bu ekmek ve etin hikâyesini anlattığı vakit, *Aleyhissalâtu vesselâm*, bu yiyeceklerin helal olduğunu söylemekle, *Hz. Ali*'nin davranışını te'yid etmiş olmaktadır.

Hadisteki müşkile dikkat çeken *Münzirî*, müşkilin çözümü sadedinde, sadece hadisteki zayıflığa dikkat çekmekle kalmaz, *İmam Şâfi'î*'nin kaydettiği iki ayrı veçhinde *Resûlullah*'ın *Hz. Ali*'ye ilan etmeyi emrettiğini, buna rağmen *Hz. Ali*'nin ilan etmediğinin yer aldığını belirtir. Sözlerine şöyle devam eder: *"Buluntu malı ilânda müddet şartını zikreden hadisler hem sayıca çok ve hem de sıhhatçe daha üstündür"* der ve sonra ilave eder: *"Belki de Hz. Ali, onu, ilân müddeti geçmezden önce, zaruret sebebiyle harcadı..."*

Bazı âlimler: *"Hz. Ali hadisinde Resûlullah aleyhissalâtu vessselâm buluntunun ilanını emretmemektedir... burada müşkilat var. Çünkü, hiç bir fakih, buluntu malla ilgili "ilân" prensibini kaldırma sonucunu veren fetvada bulunmamıştır"* dedikten sonra şöyle bir çözüm teklif etmiştir: *"İlanın alışılmış bir tarzı yok. Hz. Ali'nin, Aleyhissalâtu vesselâm'a kalabalığın huzurunda müracaatı da bir nevî ilandır. Bu durum, buluntuyu bir kere ilân etmenin yeterli olacağına delildir." İmâm Şâfi*'nin rivayetinde ilan etme emredildiğine göre bu yorum isabetli olmamaktadır.

Bu hadisten hareket eden bazıları da: *"Lukatada azın miktarı bir dinar ve daha aşağı değerde olan eşyadır"* demiştir. Bazıları da yine bu hadisi delil göstererek: *"Az malın ilanı gerekmez"* diye hükmetmiştir.

5308 ٤ــ وَعَنْ عِيَاضِ بْنِ حِمَارٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: مَنْ وَجَدَ لُقَطَةً فَلْيُشْهِدْ ذَا عَدْلٍ أَوْ ذَوَىْ عَدْلٍ، وَلاَ يَكْتُمْ وَلاَ يُغَيِّبْ. فَإِنْ وَجَدَ صَاحِبَهَا فَلْيَرُدَّهَا عَلَيْهِ وَإِلاَّ فَهُوَ مَالُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ]. أخرجه أبو داود.

الأمر بالاشهاد هنا أمر تأديب وإرشاد لما يخشى من تسويل النفس والرغبة فيها فتدعوا إلى الخيانة فيها، أو ينزل به حادث الموت فيدّعيها وارثه ويجعلها فى جملة تركته.

4. (5308)- *İyaz İbnu Hımâr radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Kim bir buluntu ele geçirirse, buna adâlet sahibi birini şâhid kılsın, ne filanı terkederek buluntuyu gizlesin, ne de (bir başka yere yollayarak) nazardan kaçırsın. Sahibini buldumu hemen ona versin. Sahibini bulamazsa (bilsin ki) bu mal Allah'ın malıdır, Allah onu dilediğine verir." [Ebu Dâvud, Lukata 1, (1709).]

AÇIKLAMA:

1- *Hattâbî* der ki: *"Şâhid kılma emri, irşâdî ve te'dibî bir emirdir, iki mâna taşır:*

Birinci mâna; şeytanın iğvasından duyulan peşin korkudur. Kişinin mala rağbet duyarak temellük etmeye kalkması melhuzdur. Bu hıyâneti şahid önler.

İkinci mâna: Kişiye ölümün gelme ihtimalidir. Bu halde şâhid, varislerin o buluntuya sahip çıkma iddialarını önler. Bu hadisi esas alan Ebu Hânife, lûkata'da şahidlemenin vacib olduğunu söylemiştir. Şâfi'î hazretlerinin iki görüşünden biri de böyledir. Bunlar: "Lukata ve evsafı üzerine işhâd vacibtir" demişlerdir. İmam Mâlik'le, Şâfi'î'nin diğer görüşüne göre işhad vâcib değildir. Bu kanaatte olanlar: "Sahih hadislerde şahidlemenin zikri geçmez, öyleyse sadedinde olduğumuz hadisteki şâhidleme emri, nedbe hamledilir" derler.

Doğru olanın şahidleme olduğu kabul edilmiştir.

2- Hadiste geçen "gizlememe" emrinin *lukata* (buluntu eşya), *"gözden kaçırmama"* emrinin de yolunu kaybetmiş (deve, sığır, at gibi) hayvanlarla ilgili olabileceği de belirtilmiştir.

3- Sahibi bulunamayan buluntu hakkında geçen *"Allah'ın malı"* tâbiri, zahirîlerin: *"Bu artık bulanın malı olmuştur; sonradan sahibi çıksa da tazmin etmez"* iddialarına delil kılınmıştır. Ancak bu iddiaya: *"Bu mutlak değil, geçmiş olan tazminin vâcib olduğu şartı ile mukayyeddir"* diye cevaplandırılmıştır.

4- *"Allah dilediğine verir"* tabiriyle *"Bir yıl ilân edildikten sonra kullanılması, bulana helal olur"* denmek istenmiştir.

5309 ٥ــ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللّٰهِ عَنْهُ قَالَ: [رَخَّصَ لَنَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فِي الْعَصَا وَالسَّوْطِ وَالْحَبْلِ وَأَشْبَاهِهِ يَلْتَقِطُهُ الرَّجُلُ يَنْتَفِعُ بِهِ].

أخرجه أبو داود.

5. **(5309)**- *Hz. Câbir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm değnek, kamçı, ip ve benzeri şeylerde ruhsat tanıdı. Bunları bulan kimse (ilân etmeksizin) onlardan faydalanabilir."* [Ebu Dâvud, Lukata 1, (1717).]

AÇIKLAMA:

Bu hadise dayanarak "az" sayılan (yani kıymeti fazla olmayan) buluntu eşyaların bir yıl ilân edilmeden kullanılabileceğine hükmedilmiştir. *Bağavî*, Şerhu's-Sünne'de: *"Bu hadiste, az'ın ilan edilmeyeceğine delil vardır"* der.

5310 ٦ـ وَعَنْ عَامِرُ الشَّعْبِي قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: مَنْ وَجَدَ دَابَّةً قَدْ عَجِزَ عَنْهَا أَهْلُهَا أَنْ يَعْلِفُوهَا فَسَيَّبُوهَا فَأَخَذَهَا فَأَحْيَاهَا فَهِيَ لَهُ]. أخرجه أبو داود

6. **(5310)**- *Âmiru'ş-Şa'bî rahimehullah* der ki: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Kim, sahibinin beslemekten aciz kalarak bırakıverdiği bir hayvan bulur da, onu alıp ihya edecek olursa o onun olur." [Ebu Dâvud, Büyû' 77, (3524, 3525).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, yürümekten âciz kalması sebebiyle sahibinin salıverdiği hayvanı, bir hamiyet sahibi, su ve gıda vermek suretiyle canlandırıp aktif hale getirdiği takdirde, bu hayvanın, bakan kimseye ait olacağı belirtilmektedir. *Ahmed İbnu Hanbel* ve *İshak İbnu Râhuye*, bu hadise dayanarak: *"Sahibi hayvanı helak olmaya terketmiş idiyse, bu,ihya edene aittir"* demişlerdir. Ancak birkısım fukahâ da hayvanın mülkiyetinin asıl sahibinden acz sebebiyle düşmeyeceğine hükmetmiş, bunun lukata ahkâmına tabi olacağını söylemiştir. Öyleyse, sahibi geldiği takdirde, alan kimse bunu vermek zorundadır.

2- Hadis, hayvanın, bakmaya aciz kalındığı takdirde helak olmak üzere çöle, kıra salıverilmesinin caiz olacağına da delil kılınmıştır. *Şâfi'î* ve ashabı: *"Hayvanı beslemesi veya satması veya kıra salıvermesi, sahibine vâcibtir. Bunlardan birini yapmamakta inad ederse mecbur edilir"* demiştir. *Ebu Hânife ve ashabı* ise: *"Bu ağaçta olduğu gibi kesin bir emir şeklinde değil, istıslâh (iyileştirme) olarak talep edilir"* demiştir. Ruh sahiplerinin ağaçtan ayrı olacağı söylenerek cevaplandırılmıştır.

Doğru olanı şudur: Eğer hayvan, eti yenen cinsten ise, sahibinin onu kesip muhtaçlara yedirmesi gerekir.

İbnu Raslân: "Sakatlık gibi bir sebeple kullanılmaz hale gelen hayvanı salıvermesi sahibine câiz olmaz, nafaka vermesi vacibtir" der.

Müslümanların hayvan hakları karşısındaki titizliğini görme bakımından bu yorumların ayrı bir ehemmiyeti vardır.

5311 ٧ـ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ وَأَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالاَ: [مَرَّ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ بِتَمْرَةٍ فِى الطَّرِيقِ. فَقَالَ: لَوْلاَ أَنِّى أَخْشٰى أَنْ تَكُونَ مِنَ الصَّدَقَةِ لأَكَلْتُهَا]. أخرجه الشيخان وأبو داود.

7. **(5311)**- *Hz. Ebu Hureyre* ve *Hz. Enes radıyallahu anhümâ* anlatıyorlar: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yolda giderken bir hurma tanesine rastlamıştı.* **"Eğer sadakadan (düşmüş) olacağından korkmasaydım bunu yerdim!"** *buyurdular."* [Buhârî, Büyû' 4, Lukata 6; Müslim, Zekât 165, (1071); Ebu Dâvud, Zekat 29, (1651).]

AÇIKLAMA:

1- Alimler, bu hadîse dayanarak yolda bulunan, yenecek şeylerin lukata (buluntu) ahkâmına tâbi olmayacağı, ilân etmek, sahibini aramak gerekmeyeceği, hemen alınıp yenebileceği hükmünü çıkarmışlardır.

2- *Resûlullah* "sadaka" malından düşmüş olabilir diye almıyor. Çünkü sadaka malı *Resûlullah*'a ve Âl-i Beytine haramdır. *Aleyhissalâtu vesselâm*, hediye kabul ederdi, fakat sadaka almazdı.

3- *Resûlullah*'ın bu hurma tanesi için **"...yerdim"** buyurması, nimete hürmet ve tazim içindir. Şu halde, yolda bulunan nimet, tepilip geçilmemeli, imkan nisbetinde alınıp yenmelidir.

4- Hadiste, bir şeyin helal olup olmayacağında tereddüt edildiği takdirde muttakilerin ondan kaçınması gerektiğine de bir irşad vardır.

5312 ٨ـ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عُثْمَانَ التَّيْمِى قَالَ: [نَهٰى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنْ لُقَطَةِ الْحَاجِّ]. أخرجه مسلم وأبو داود.

8. **(5312)**- *Abdurrahman İbnu Osman et-Teymî* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hacının lukatasını nehyetti."* [Müslim, Lukâta 11, (1724);

Ebu Dâvud, Lukâta 1, (1719).]

AÇIKLAMA:

Sahîheyn'de merfu olarak: وَلاَتَحِلُّ سَاقِطَتُهَا اِلاَّ لِمُنْشِدٍ **"Mekke'de bulunan bir yitik, ilân için olmadıkça alınması helal olmaz"** buyrulmuştur. Bu sahîh hadise dayanan cumhur, sadedinde olduğumuz hadisteki nehyi, *"temellük için alma"* ya hamletmiş, *"ilan etmek için almak haram değildir"* demiştir. Hacıların yitiği üzerinde durulması, bunun sahibine ulaşma imkanının mevcudiyetine bağlanmıştır.

İbnu Battâl, Mekke'nin, bu meselede diğerlerinden farklı olmadığını söyler. Ona göre Mekke üzerinde hususen durulması, ilân meselesinde mübalağa içindir. Çünkü hacı memleketine döner, çoğunluk durumda bir daha Mekke'ye uğramaz, öyleyse yitiği bulan kişi, ilanda mübalağa etmek zorundadır.

Şunu da belirtelim ki, bu hadisi, *"Mekke'de bulunan yitiği, sahibi buluncaya kadar almak câiz değildir"* şeklindeki yorumu Hanefî fakihlerden *İbnu'l-Hümâm* tenkid eder ve: *"Bu mânada, hadîsle şu zamanda amel edilmez. Çünkü Mekke'de, terkedilenin yerinde kalması şöyle dursun, Kâ'be'nin çevresinde hırsızlık artmıştır"* der. Bu yorum, muahhar alimlerin takdirini kazanmıştır.

Münzirî şunu söyler: *"Sahih olan şudur: Kişi, Harem'de bir yitik bulursa, onu, sahibi için muhafaza ve ilan gayesiyle almalıdır. Bu, diğer memleketlerde bulunan yitiklere muhaliftir. Çünkü onların temellük için alınması da câizdir. Mamafih birkısım alimler de Mekke'nin buluntuları ile diğer memleketlerin buluntuları arasında fark olmadığını söylemiştir."*

5313 ٩ ـ وَعَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ [أَنَّهُ اشْتَرَى جَارِيَةً فَفَقَدَ صَاحِبَهَا فَالْتَمَسَ سَنَةً فَلَمْ يُوجَدْ فَأَخَذَ إِبْنُ مَسْعُودٍ يُعْطِى الدِّرْهَمَ وَالدِّرْهَمَيْنِ، وَيَقُولُ: اللّهُمَّ عَنْ فُلاَنٍ، فَإِنْ أَتَى فَلِي وَعَلَيَّ، وَقَالَ: هٰكَذَا فَافْعَلُوا بِاللُّقَطَةِ إِذَا لَمْ تَجِدُوا صَاحِبَهَا]. أخرجه البخارى تعليقاً.

9. **(5313)**- *İbnu Mes'ud radıyallahu anh*'ın anlattığına göre: *"[Yediyüz dirheme] bir cariye satın almış ve (borcunu ödemeden) sahibini kaybetmiştir. Bir yıl sahibini arayan İbnu Mes'ud onu bulamaz ve bu parayı, bir dirhem, iki dirhem şeklinde parça parça vermeye başlar ve: "Ey Allahım, bunu falanca adına*

sadaka kabul et! Eğer adam gelirse sadaka benim adıma olacak, borç da uhdemde kalacak!" der. İbnu Mes'ud derdi ki:

"Sahibini bulamadığınız buluntu hakkında böyle hareket edin!" [Buhârî, Talâk 22, (Tercümede (bab başlığında) muallak olarak kaydedilmiştir).]

AÇIKLAMA:

İbnu Mes'ud'la ilgili *Buhârî*'nin bu muallak rivayeti, sahibi bulunmayan buluntu (lukâta) hakkında takip edilmesi uygun düşecek bir yol gösterilmektedir: Buluntunun bedelini, sahibi adına tasadduk etmek.

Buna benzer bir vak'a şöyle cereyan eder: Bir zat, Mekke'de esvab satın alır, ancak bedelini ödemeden, kalabalık sebebiyle satıcıyı kaybeder ve bulamaz. Durumu, gelip *İbnu Abbâs*'a sorar. *İbnu Abbâs* şöyle der: *"Gelecek sene aynı yerde satıcını ara, borcunu ilan et. Bulabilirsen ödersin, bulamazsan bu borcu tasadduk et. Eğer sonradan gelirse, onu muhayyer bırak. Kendi adına sadaka olmasını kabul ederse mesele yok, kabul etmezse borcu ona ödersin, sevabı senin adına sadaka olmuş olur."*

LİAN BÖLÜMÜ

(Bu bölümde iki fasıl vardır)

BİRİNCİ FASIL

LİAN'IN AHKÂMI

İKİNCİ FASIL

ÇOCUĞUN İLHAKI VE NESEB İDDİASI

★ KÂFE

UMUMÎ AÇIKLAMA

Li'an kelimesi, kovma, uzaklaştırma, nefret gibi mânalara gelen *la'n* kökünden gelir. Aynı kökten olmak üzere dilimizde *lânet, tel'în* gibi kelimeler mevcuttur. Aynı kökten *telâun*, birbirine lânet okumak, sövüşmek mânasına gelir.

Fıkıh ıstılahı olarak *liân, "yemin ile müekked la'n ve gazab lafızlarına makrun olarak karı ile koca tarafından, belli bir şekil çerçevesinde yapılan dörder şehâdete"* denir. Yani koca, karısına zina suçunu isnad eder fakat şâhid getiremezse, bu isnad ve ithamını hâkimin huzurunda, belirtildiği şekilde dört kere yemin ederek tekrar eder. Kadın da bu ithamı, yemin ederek ve yalancı olduğu takdirde Allah'ın lanet ve gazabının üzerine olmasını dileyerek dört kere reddeder. Bu şekilde cereyan eden hadiseye *liân* denir. *Liân hâdisesi* karısına zina isnadında bulunan koca hakkında *hadd-i kazf* denen bir "ağır ceza"nın yerine geçer. Kadın hakkında da –yine İslâm'ın en ağır suçlarından biri olan– *hadd-i zina*nın yerine geçer.

Li'an sonunda karı ile koca boşanır. Koca kazf cezasından, kadın da zina cezasından kurtulur.

Istılahât-ı Fıkhıye Kamusu'nda *Ömer Nasuhî Bilmen* bu yeminleşmeyi şöyle anlatır:

"Bir kimse, zevcesine hem zina isnadı ve hem de çocuğunun nesebini nefy suretiyle kazfde bulunmuş, mesela "sen zâniyesin, bu doğurduğun çocuk da benden değildir" demiş olursa şu vecihle lian yapılır:

Evvela zevc: "Eşhedu billahi ben bu zevceye zina isnadında ve çocuğunun nesebini nefy hususunda sâdıklardanım" diye dört defa şehâdet eder. Beşinci defa da:

"Eğer bu zina isnadında ve bu nesebi nefy hususunda kâziblerden isem üzerime Allah'ın lâneti olsun" diye kendisine lanet okur.

Sonra da kadın: "Eşhedü billahi. Bu kocam bana zina isnadında ve çocuğumun nesebini nefy hususunda kâziblerdendir!" diye dört defa şehadet eder. Beşinci olarak da:

"Eğer zevcim bana zina isnadında ve çocuğunun nesebini nefy hususunda sadıklardan ise Allah'ın gazabı üzerime olsun!" der.

Bu vechile mülâaneyi müteâkib hâkim tarafından beyinlerinin tefrîkine (boşanmalarına) karar verilir."

BİRİNCİ FASIL
LİANIN AHKÂMI

5314 ١ـــ عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [جَاءَ هِلاَلُ بْنُ أُمَيَّةَ، وَهُوَ أَحَدُ الثَّلاَثَةِ الَّذِينَ تَابَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ. فَجَاءَ مِنْ أَرْضِهِ عِشَاءً فَوَجَدَ عِنْدَ أَهْلِهِ رَجُلاً، فَرَأَى ذٰلِكَ بِعَيْنَيْهِ وَسَمِعَ بِأُذُنَيْهِ، فَلَمْ يَهِجْهُ حَتَّى أَصْبَحَ. فَغَدَا عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ، إِنِّى أَتَيْتُ أَهْلِى عِشَاءً فَوَجَدْتُ عِنْدَهُمْ رَجُلاً فَرَأَيْتُ بِعَيْنَىَّ وَسَمِعْتُ بِأُذُنَىَّ. فَكَرِهَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ مَا جَاءَ بِهِ، وَاشْتَدَّ عَلَيْهِ؛ فَنَزَلَتْ: وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلاَّ أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللّٰهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ؛ إِلى قَوْلِهِ: وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ. فَسُرِّىَ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَقَالَ: أَبْشِرْ يَاهِلاَلُ، فَقَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لَكَ فَرَجاً وَمَخْرَجاً. فَقَالَ هِلاَلٌ: قَدْ كُنْتُ أَرْجُوا ذٰلِكَ مِنْ رَبِّى تَعَالَى . فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: أَرْسِلُوا إِلَيْهَا، فَجَاءَتْ فَتَلاَ عَلَيْهَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ الْآيَاتِ، وَذَكَّرَهُمَا، وَأَخْبَرَهُمَا أَنَّ عَذَابَ الْآخِرَةِ أَشَدُّ مِنْ عَذَابِ الدُّنيَا. فَقَالَ هِلاَلٌ: وَاللّٰهِ لَقَدْ صَدَقْتُ عَلَيْهَا. فَقَالَتْ: قَدْ كَذَبْتَ. فَقَالَ ﷺ: لاَعِنُوا بَيْنَهُمَا. فَقِيلَ لِهِلاَلٍ: اشْهَدْ فَشَهِدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللّٰهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ. فَلَمَّا كَانَتِ الْخَامِسَةُ قِيلَ لَهُ: يَاهِلاَلُ: اتَّقِ اللّٰهَ،

فَإِنَّ عَذَابَ الدُّنْيَا أَهْوَنُ مِنَ عَذَابِ الْآخِرَةِ، وَإِنَّ هٰذِهِ الْمُوجِبَةُ الَّتِى تُوجِبُ عَلَيْكَ الْعَذَابَ. فقَالَ: وَاللّهِ لاَ يُعَذِّبُنِيَ اللّٰهُ عَلَيْهَا كَمَا لَمْ يَجْلِدْنِى عَلَيْهَا فَشَهِدَ الْخَامِسَةَ أَنَّ لَعْنَةَ اللّٰهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ. ثُمَّ قِيلَ لَهَا اِشْهَدِى. فَشَهِدَتْ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللّٰهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبينَ. فَلمَّا كَانَتِ الْخَامِسَةُ: قِيلَ لَهَا: اِتَّقِى اللّٰهَ، فَإِنَّ عَذَابَ الدُّنْيَا أَهْوَنُ مِنْ عَذَابِ الْآخِرَةِ، وَإِنَّ هٰذِهِ الْمُوجِبَةُ الَّتِى تُوجِبُ عَلَيْكِ الْعَذَابَ فَتَلَكَّأَتْ سَاعَةً. ثُمَّ قَالَتْ: وَاللّٰهِ لاَأَفْضَحُ قَوْمِى سَائِرَ الْيَوْمِ. فَشَهِدَتِ الْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنْ الصَّادِقِينَ، وَفَرَّقَ ﷺ بَيْنَهُمَا وَقَضٰى أَنْ لاَ يُدْعٰى وَلَدُهَا لِأَبٍ وَلاَ تُرْمَى وَلاَيُرْمَى وَلَدُهَا، وَمَنْ رَمَاهَا أَوْ رَمَى وَلَدَهَا فَعَلَيْهِ الْحَدُّ، وَقَضٰى أَنَّهُ لاَبَيْتَ عَلَيْهِ لَهَا وَلا لِوَلَدِهَا قُوتٌ مِنْ أَجْلِ أَنَّهُما يَتَفَرَّقَانِ مِنْ غَيْرِ طَلاَقٍ وَلاَ وَفَاةٍ. وقَالَ ﷺ: إِنْ جَاءَتْ بِهِ أُصَيْهِبَ أُرَيْصِحَ أُثَيْبِجَ فَأَتِىءَ الْأَلْيَتَيْنِ أَحْمَشَ السَّاقَيْنِ فَهُوَ لِهِلاَلٍ وَإِنْ جَاءَتْ بِهِ أَوْرَقَ جَعْداً جُمَّالِيًّا خَدَلَّجَ السَّاقَيْنِ سَابِغَ الْأَلْيَتَيْنِ فَهُوَ لِلَّذِى رُمِيَتْ بِهِ. فَجَاءَتْ بِهِ أَوْرَقَ جَعْداً جُمَّالِيًّا خَدَلَّجَ السَّاقَيْنِ سَابِغَ الْأَلْيَتَيْنِ. فَقَالَ ﷺ: لَوْلاَ الْأَيْمَانُ لَكَانَ لِى وَلَهَا شَأْنٌ قَالَ عِكْرِمَةُ: وَكَانَ وَلَدُهَا بَعْدَ ذٰلِكَ أَمِيراً عَلَى مُضَرَ وَمَا يُدْعَى لِأَبٍ].

أخرجه بو داود بهذا اللفظ، وللستة عن ابن عمر بمعناه.

قوله: «فتلكأت» أى تباطأت وتوانت عن اتمام اليمين.

و «الأصَيْهِبُ» تصغير أصهب وهو الأشقر، والأصهب من الأبل: ما يخالط بياضه حمرة.

و «الأُرَيْصِحُ» تصغير أرصح بصاد وحاء مهملتين: وهو خفيف لحم الأليتين.

و «الأثيبج» تصغير أثبج وهو الناتِىء الثبج، وهو مابين الكتفين، وجاء بها مصغرة لأنها صفة لمولود.

و «حْمَشَ الساقين» دقيقهما.

و «الأورق» الأسمر

و «الْجَعْدُ» القصير

و «الجمليُّ» العظيم الخلقة كأنه الجمل فى القدّ.

1. **(5314)**- *İbnu Abbâs radıyallahu anhüma* anlatıyor: *"Allah Teâla hazretlerinin (Tebük seferinden geri kalmaları sebebiyle) tevbelerini kabul edip affettiği üç kişiden biri olan Hilâl İbnu Ümeyye radıyallahu anh geldi. (Anlattığına göre) tarlasından evine yatsı vaktinde dönmüştü. Hanımının yanında bir adam buldu. Manzarayı gözleriyle görmüş, kulaklarıyla işitmişti. Sabah oluncaya kadar adamı ürkütüp telaşlandırmadı. Sabah olunca doğru Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına gitti.*

"Ey Allah'ın Resûlü dedi, ben aileme geceleyin dönmüştüm, yanlarında bir adam buldum. Üstelik gözlerimle gördüm, kulaklarımla işittim."

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm getirdiği bu haberden hoşlanmadı, adama karşı sert davrandı. Bunun üzerine:

"Kendi hanımlarına zina isnad eden, ancak, kendisinden başka şahidi bulunmayan kimse ise, doğru söylediğine dair Allah adına yemin ederek dört defa şahitlik eder. Beşinci şahitliğinde ise, eğer yalan söylüyorsa Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını ister. Kadının Allah adına yemin ederek kocasının yalan söylediğine dâir dört def'a şahidlik etmesi ve beşinci şahitliğinde, eğer kocası doğru söylüyorsa Allah'ın lânetinin kendi üzerine olmasını istemesi, onun hakkındaki cezayı kaldırır" (Nur 6-9) *meâlindeki âyet nazil oldu. Vahiy hali Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın üzerinden kalkınca:*

"Ey Hilâl, müjde! Allah senin için bir kurtuluş ve kurtuluş yolu gös-

terdi" *buyurdular. Hilâl:*

"Ben Rabbim Teâla hazretlerinden bunu ümid ediyordum!" dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:

"Kadına adam gönderin gelsin!" *emretti. Kadın geldi. Ayet-i kerimeyi Resûlullah ona okudu. İkisine de meselenin ciddiyetini hatırlattı ve ahiret azabının dünyadaki azabtan daha şiddetli olacağını haber verdi. Bunun üzerine Hilâl:*

"Vallahi kadın hakkında doğruyu söyledim!" dedi. Kadın da:

"Hayır yalan söyledin!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:

"Aranızda lânetleşin!" *emretti. Hilâl'e:* **"Şehadet getir!"** dendi. O da doğru söylediğine dair dört kere Allah'a şehadet etti. Beşinci sefer olunca kendisine:

"Ey Hilâl, Allah'tan kork, zira dünya azabı âhiret azabından pek hafiftir, senin bu yaptığın, üzerine azâbı vacib kılmaktadır!" *dendi. O yine:*

"Allah'a yemin olsun, ona iftira ediyorum diye bana celde yapılmadığı gibi, Allah da onun sebebiyle bana azab vermeyecektir!" dedi ve "Eğer yalancı ise, Allah'ın lâneti üzerine olsun!" diye beşinci kere şehadette bulundu.

Sonra kadına: **"Şehadet getir!"** *dendi. Kadın da: "Hilâl yalancıdır diye dört kere Allah'a şehadette bulundu. Beşinci şehâdete sıra gelince, kadına:*

"Allah'tan kork, zira dünyadaki azab ahiret azabından hafiftir. Bu yaptığın, üzerine azabı vacib kılmaktadır!" *dendi. Kadıncağız bir müddet duraklad. Sonra:*

"Kavmimi, geri kalan zamanlarda rezil rüsvay edemem!" dedi ve beşinci defa: "Hilâl doğru söyledi ise Allah'ın gadabı üzerime olsun!" diye şehadette bulundu.

Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm aralarını ayırdı. Kadının çocuğuna babasının adıyla çağrılmamasına, kadına zina isnad edilmemesine, çocuğa da veled-i zina denmemesine, kim kadına veya çocuğa böyle bir isnadda bulunacak olursa, hadd-i kazfe maruz kalacağına hükmetti. Keza bunlar ne boşanma ne de ölüm sebebiyle ayrılmadıkları için Hilâl üzerinde, ne kadın için mesken ne de çocuk için nafaka mesuliyeti olmadığına hükmetti. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Eğer kadın kızılımsı, kabaları etsiz, sivri omuzlu, iki kabası sivri, bacakları ince bir çocuk dünyaya getirirse, bu çocuk Hilâl'dendir. Eğer es-

mer, kısa saçlı, iri yapılı, iri bacaklı, iri kabalı bir çocuk dünyaya getirirse bu çocuk, zina nisbet edilen şahsa aittir" *buyurdular. Gerçekten kadın esmer renkli, kısa saçlı, iri yapılı, iri bacaklı, iri kabalı bir çocuk doğurdu. Aleyhissalâtu vesselâm:*

"Eğer (şehadetlerle yapılan) yeminler olmasaydı benimle o kadın arasında mesele olacaktı" *buyurdular. İkrime der ki: "Kadının çocuğu bundan sonra Mudar üzerine emir oldu, Tesmiye'de babasına nisbet edilmezdi."*

Hadisi *Ebu Dâvud* bu metnin aynısıyla rivayet etti. Kütüb-i Sitte, *İbnu Ömer*'den bu mânada rivayette bulundular. [Buhârî, Talâk 28, Şehâdât 21, Tefsir, Nur 3; Ebu Dâvud, Talâk 27, (2254, 2255, 2256); Tirmizî, Tefsîr, Nur, (3178).]

AÇIKLAMA:

Hadis, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* zamanında cereyan eden bir li'an hadisesini nakletmektedir. Hadisten anlaşılacağı üzere:

★ Mülâane ile boşanan kadına zina nisbet edilemez. Zina nisbet eden, "zâniye" diyen kimseye hadd-i kazf tatbik edilir. Böyle bir kadından doğan çocuğa da *veled-i zina* denemez. Çünkü, kocanın yeminiyle suç tam olarak sübût bulmuş değildir. Öyle ise burada aslolan *"harama düşmemiş olduğu"* dur. Sadece lian ile, kadın iffetten çıkmış olmaz. Irzlar, yakîn hâsıl olmadıkça ayb'a karşı korunmuştur.

★ Mülâ'ane ile ayrılmalarda ayrılış boşanma değil, nikahın feshidir. *Şâfi-î*'ye göre, erkek kadına karşı nafaka ve meskenle mükellef olmaz. *Ebu Hanîfe* ve *Muhammed İbnu'l-Hasan: "Bâin bir boşamadır, iddet boyunca kadın nafaka ve süknâ hakkına sahiptir"* demişlerdir.

★ Li'an yemindir diyenlere bu hadiste delil mevcuttur. *İmam Şâfi'î* ve cumhur bu görüştedirler. *Ebu Hanîfe, Mâlik* ve bir görüşünde *Şâfi'î rahimehümallah* lian'ın yemin değil, şehâdet olduğunu söylemişlerdir. Fethu'l-Bari'de başka yorumlar da kaydedilmiştir.

5315 ٢ — وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَيْضاً قَالَ: [لاَعَنَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ بَيْنَ عُوَيْمِرِ الْعَجْلاَنِى وَامْرَأَتِهِ وَكَانَتْ حُبْلَى]. أخرجه النسائى

2. **(5315)**- Yine *İbnu Abbâs radıyallahu anhüma* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Üveymir el-Aclânî ile hanımı arasında lian uyguladı. Hanımı bu sırada hâmile idi."* [Nesâî, Talâk 36, (6, 171).]

5316 ٣ــ وفى رواية له [أَمَرَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ رَجُلاً حِينَ أَمَرَ الْمُتَلاَعِنَيْنِ أَنْ يَتَلاَعَنَا أَنْ يَضَعَ يَدَهُ عِنْدَ الْخَامِسَةِ عَلَى فِيهِ. وَقَالَ: إِنَّهَا مُوجِبَةٌ]

3. **(5316)**- Yine ona ait bir rivayette: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, birbirine liânda bulunan iki eşe lianlaşmayı teklif ettiği zaman, beşinci yeminde, erkeğe elini ağzının üzerine koymasını emretti ve:* **"Bu (Allah'ın azabını) gerektiricidir!"** buyurdu. [Nesâî, Talâk 40, (6, 175).]

İKİNCİ FASIL
ÇOCUĞUN İLHAKI VE NESEB İDDİASI

5317 ١ــ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: الْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ] أخرجه الخمسة إلا أبا داود

«العاهرُ» الزانى، وقوله للعاهر الحجر: أى يرمى به إن كان محصنا. وقيل معناه: له الخيبة.

1. (5317)- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Çocuk yatağa aittir. Zâniye de mahrumiyet vardır." [Buhârî, Hudûd 23, Ferâiz 18; Müslim, Rada' 37, (1458); Tirmizî, Rada' 8, (1157); Nesâî, Talâk 48, (6, 180).]

5318 ٢ــ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا: [أَنَّ عُتْبَةَ بْنَ أَبِى وَقَّاصٍ عَهِدَ إِلَى أَخِيهِ سَعْدٍ أَنَّ ابنَ وَلِيدَةِ زَمْعَةَ مِنِّى فَاقْبِضْهُ إِلَيْكَ فَلَمَّا كَانَ عَامُ الْفَتْحِ أَخَذَهُ سَعْدٌ وَقَالَ ابْنُ أَخِى قَدْ عَهِدَ إِلَىَّ فيهِ. وَقَالَ عَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ: هُوَ أَخِى وَابْنُ وَلِيدَةِ أَبِى، وُلِدَ عَلَى فِرَاشِهِ. فَتَسَاقَا إلى النَّبِىِّ ﷺ. فَقَالَ سَعْدٌ رَضِىَ اللّٰهِ عَنْهُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ ابْنُ أَخِى عَهِدَ إِلَىَّ فِيهِ، أَنْظُرْ إِلَى شَبَهِهِ. وَقَالَ عَبْدٌ: أَخِى وَابْنُ وَلِيدَةِ أَبِى، وُلِدَ عَلَى فِرَاشِهِ فَنَظَرَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إلى شَبَهِهِ، فَرَأَى شَبْهاً بَيِّناً بِعُتْبَةَ فَقَالَ: هُوَ لَكَ يَاعَبْدُ بْنَ زَمْعَةَ، الْوُلَدُ لِلْفِرَاشِ، وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ. ثُمَّ قَالَ لِسَوْدَةَ بِنْتِ زَمْعَةَ: اِحْتَجِى مِنْهُ لِمَا رَأَى مِنْ شَبَهِهِ بِعُتْبَةَ فَمَا رَآهَا حَتَّى لَقِىَ اللّٰهَ

عَزَّ وَجَلَّ، وَكَانَتْ سَوْدَةُ زَوْجَةَ النَّبِىِّ ﷺ]. أخرجه الستة إلا الترمذى

2. (5318)- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Utbe İbnu Ebî Vakkâs, kardeşi Sa'd'a: "Zemâ'a'nın cariyesinden doğan oğlan bendendir, onu sahiplen" diye vasiyet etmişti. Fetih yılında, onu Sa'd yakalayıp: "Bu, kardeşimin oğludur, kardeşim onu bana vasiyet etmişti!" dedi. Abd İbnu Zemâ'a da:*

"O, benim kardeşimdir ve babamın cariyesinin oğludur, onun yatağında doğmuştur!" dedi. Problemin halli için Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a koştular. Sa'd radıyallahu anh:

"Ey Allah'ın Resûlü! Bu kardeşimin oğludur. Kardeşim onun hakkında bana vasiyette bulundu. Hele onun benzerliğine de bakın!" dedi. Abd:

"O benim kardeşimdir ve babamın cariyesinin oğludur. Babamın yatağında doğdu!" dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, ondaki benzerliğe baktı. Utbe'ye açık bir benzerlik gördü. Sonra:

"Bu sana aittir ey Abd İbnu Zemâ'a. Çocuk yatağa aittir, zâni için de mahrumiyet vardır" *buyurdu. Sonra da Sevde Bintu Zem'a'ya:*

"Bun(u kardeşin bilme, ihtiyat et, ona karşı) tesettür et!" *emretti. Bu emri, onun Utbe'ye olan benzerliği sebebiyle vermişti.*

O, kadını, Allah'a kavuşuncaya kadar göremedi. Sevde, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın zevcesi idi." [Buhârî, Vesâya 4, Büyû' 3, 100, Husûmât 6, Itk 8, Ferâiz 18, 28, Hudûd 23, Ahkâm 29; Müslim, Radâ' 36, (1457); Muvatta, Akdiye 20, (2, 739); Ebu Dâvud, Talâk 34, (2273); Nesâî, Talâk 48, 49, (6, 180,181).]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen meselenin anlaşılması için önce Arapların bir cahiliye âdetinden bahsetmek gerekmektedir. Şarihlerin kaydettiğine göre, cariyeler, efendilerine belli bir meblağ öderlerdi. Bunu kazanmak için zinaya bile tevessül edenler olurdu. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerîm'de, cariyelerin zinaya zorlanmaması emredilmiştir (Nur 33). Zinaya giden câriyelerin sâhipleri de onlarla münasebet-i cinsiyede bulunurdu. Cariye doğum yapınca efendisi veya zina yaptığı kimse *"çocuk bendendir"* diye iddiada bulunabilirdi. Efendi, çocuk hakkında *"bendendir", "değildir"* diye bir beyanda bulunmadan ölecek olsa, varislerinin dileğiyle çocuk cariye sahibine ilhak olunurdu. Ancak çocuk varis olamazdı. Miras-

çı olabilmesi için miras taksiminden önce nesebi ilhak olması gerekli idi.

Efendi, cariyesinden olan çocuğun nesebini reddedebilirdi. Bu durumda çocuğun nesebi, efendiye ilhak olunmazdı.

2- Hadiste bahsi geçen *Zema'a İbnu Kays, Ümmühâtu'l-Mü'minîn*'den olan *Sevde radıyallahu anhâ*'nın babasıdır. *Zema'a*'nın, cinsi münasebette bulunduğu bir cariyesi vardı. Bir ara gebe kalan cariyenin çocuğuna *Sa'd İbnu Ebî Vakkâs*'ın kardeşi *Utbe* sahiplenmiş, kardeşi *Sa'd*'a cariyeden doğacak çocuğun kendisine ait olduğunu, sahip çıkması gerektiğini vasiyet etmişti. Müşrik olarak ölen *Utbe*'nin kardeşi *Sa'd*, yapılan tenbihe uygun olarak, *Zema'a*'nın cariyesinden doğan oğlan çocuğunu sahiplenmek istemişti. Üstelik çocuk *Utbe*'ye benzerliğiyle dikkat çekiyordu. Ancak, *Zemâ'a*'nın oğlu *Abd, Sa'd*'a itiraz ederek, çocuğun babası *Zemâ'a*'ya ait olduğunu söyler. Aralarındaki ihtilafı *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'a arzederler. *Aleyhissalâtu vesselâm* çocuk kimin yatağında doğdu ise, yatak sahibine ait olacağı kaidesini vazederek benzerlik veya kuru iddia gibi sebeplerle çocuğa sahip olunamayacağını belirtir.

3- Rivayette *çocuk yatağa aittir* denirken, **"Zaniye de mahrumiyet vardır"** buyrulmuştur. Hadiste geçen ve *mahrumiyet* diye tercüme ettiğimiz *hacer* kelimesinin *taş* manasını esas alan bazı âlimler: *"Zâniye de taşlama (recm) cezası vardır"* şeklinde anlamışlardır. Ancak bu mâna çok uygun bulunmamıştır. Çünkü her zâni taşlanmaz. Recm cezası, birçok şartların tahakkukundan sonra verilmektedir. Öyleyse *"zina edenin, doğacak çocuk üzerinde bir hakkı yoktur, neseb, mâlikiyet vs. iddia edemez"* mânasında *"...mahumdur"* denmiştir.

4- HADİSTEN ÇIKAN BAZI HÜKÜMLER:

★ Erkek, karısını, kadının kardeşlerine görünmekten men edebilir.

★ Bir adamla zina eden kadın, o adamın oğullarına haram olur. Bu hükmü beyan eden *Ebu Hanîfe,* hadiste geçen **"Ondan kaç ey Sevde!"** ibaresiyle istidlâl etmiştir. Ancak *İmam Mâlik, Şâfi'î* ve *Ebu Sevr* haram olmadığı kanaatindedir. Onlarca kaç-göç emri vâcib ifade etmez, tenzihidir.

★ Neseb meselesinde hüküm, zâhire göre verilir. Benzerlik ve iddia gibi şeylerle neseb sübut bulmaz. Nitekim hadiste *Resûlullah* yatağı esas almış, benzerliğe itibar etmemiştir. Fakat bu zâhire göre verilen hüküm, bâtinen de o meseleyi helal kılmaz. Bu sebeple *Resûlullah, Sevde*'ye –zâhirde kardeşi olmasına rağmen– o çocuktan kaç-göçte bulunmasını emretmiştir.

★ **"Çocuk yatağa aittir"** ifadesinden hareket eden ülemâ, çocuğun nesebini babanın mücerred bir nehiy suretiyle reddemeyeceğini belirtmiştir. Çünkü yatak, doğacak çocuğa, anne ve babadan neseb hakkı getirmektedir. Anne ve baba, lian vs. ile, onun bu hakkını iptal edemezler, kendi çocukları olmaktan çıkaramazlar.

5319 ٣ــ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [أَتَى رَجُلٌ اَلنَّبِىَّ ﷺ فَقَالَ: يَارَسُولَ اللّهِ، وُلِدَ لِى غُلاَمٌ أَسْوَدُ، وَهُوَ يُعَرِّضُ بِنَفْيِهِ، فَلَمْ يُرَخِّصْ لَهُ فِى الإنْتِفَاءِ مِنْهُ. فَقَالَ: هَلْ لَكَ مِنْ إِبِلٍ؟ قَالَ: نَعَمْ. فَقَالَ: مَا أَلْوَانُهَا؟ قَالَ: أَحْمَرُ. قَالَ: هَلْ فِيهَا مِنْ أَوْرَقَ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: أَنَّى ذٰلِكَ؟ قَالَ: لَعَلَّهُ نَزَعَهُ عِرْقٌ. فَقَالَ ﷺ: لَعَلَّ ابْنَكَ نَزَعَهُ عِرْقٌ]. أخرجه الخمسة.

3. **(5319)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Bir adam Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek:*

"Ey Allah'ın Resûlü! Benim siyah bir çocuğum dünyaya geldi" dedi. Adam, ta'rîz yoluyla çocuğu nefyetmeyi teklif ediyordu. Aleyhissalâtu vesselâm, onun nefyedilmesine ruhsat vermedi.

"Senin bir deven var mı?" *dedi. Adam: "Evet" deyince:*

"Bunların renkleri nasıldır?" *diye sordu. Adam: "Kırmızı!" dedi. Resûlullah tekrar sordu:*

"Bunlar arasında boz renkli var mı"

"Evet!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Peki bu nereden (geldi)?" *dedi. Adam:*

"Belki de bir damar çekmiştir" deyince, Aleyhissalâtu vesselâm da:

"Senin oğlun da bir damara çekmiştir!" *buyurdular."* [Buhârî, Talâk 26, Hudud 41; Müslim, Li'ân 20, (1500); Ebu Dâvud, Talâk 28, (2260, 2261, 2262); Tirmizî, Velâ ve Hibe 4, (2129); Nesâî, Talâk 46, (6, 178, 179).]

AÇIKLAMA:

1- **Hadiste** ta'riz yoluyla çocuğunu nefyetmek isteyen kimseye karşı *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın davranışını görmekteyiz. Kendisi beyaz

renkli olan bir bedevinin –ki ismi *Damdâm İbnu Katâde*'dir– hanımı siyah renkli bir çocuk doğurunca, bunu hanımının bir başkasından peydahladığı vehmine düşerek çocuğu nefyetmek ister. *Resûlullah*'a gelip çok sarîh olmayan bir üslubla gayesini ifade eder. İşte bu dolaylı ifadeye ta'rîz denmektedir. Ta'rîz kelimesi dilimizde *tarizde bulunmak* şeklinde kullanılır. *Aleyhissalâtu vesselâm* develerden misal verip, bizzat adamı konuşturmak suretiyle, çocuğun uzakta kalan bir ceddine çekebileceğini, bu durumun tabiî olduğunu ifade buyurur. Ta'riz üslubu bir meseleyi açık bir şekilde ifade etmediği için burada kazf mevzubahis olmamıştır. Bu sebeple *Resûlullah*, bedevinin, hanımı hakkındaki dolaylı ithamı karşısında kazf muamelesine veya liana başvurmamıştır. Bu sebeple ülemâ *ta'rîz*in kazf sayılmayacağına, lian gerektirmeyeceğine hükmetmiştir. Sadece *İmam Mâlik*, çok açık ifade ettiği takdirde ta'rizin *hadd-i kazf* ve *liân* gerektireceğine hükmetmiştir. *İbnu Dakîku'l-Îd*, Mâlikîlere şöyle cevap verir: *"Burada bedevi, fetva sorma durumundadır. Müsteftiye ne hadd ne de ta'zîr gerekir."*

İbnu Hacer bu meselede der ki: *"Fetva sorma işi, soruş tarzına göre, hadd gerektirebilir. Şöyle ki: Söz gelimi biri gelip şöyle sorabilir: "Bir kadının kocası beyaz olduğu halde, kadın siyah doğuracak olursa hüküm nedir?" Bu tarz suale bir şey terettüp etmez. Ama gelen adam: "Hanımım siyah bir çocuk dğurdu. Ben ise beyazım" derse, bu ta'rîz olur. Eğer bu ifadesine "zina yaptı" ibâresini de eklerse, burada tasrîh mevzubahis olur. Sadedinde olduğumuz hadiste ikinci tarz vârid olmuştur." Hattâbî, "bu durumda adam "hanımın doğurduğu çocuk benden değil" diye tasrihte bulunsa da adama hadd-i kazf terettüp etmeyeceğini"* söyler. *"Çünkü der, adamın, şüphe yoluyla kadına temas edilmiş olmayı veya imkan halinde çocuğu önceki kocadan doğurmuş olabileceğini kastetmiş olması câizdir."*

2- Hadis, meçhul olan bir şeyin anlaşılmasını kolaylaştırmak için teşbihte bulunmaya, malum şeylerden misal vermeye örnek vermektedir.

3- Keza hadiste, kıyasla amelin sıhhatine delil bulunmuştur.

4- Koca, sırf zandan hareket ederek, çocuğunu nefyedemez.

5- Çocuk, annesinin rengine muhalif doğsa bile, baba onu kendi nesebine ilhak etmek zorundadır. Şâfiîler, *"Koca, kadını itham etse ve itham ettiği kimsenin rengine uygun bir çocuk doğsa, –sahih görüşe göre– kocanın nefyi câiz olur"* demiştir. Hanbeliler de, bir karîne olduğu takdirde çocuğun nefyini tecviz etmiştir.

6- Yatağın hükmü, benzerlikten hasıl olan muhalefetin hükmüne takdim edilir.

7- Neseb meselesinde ihtiyat edilir ve imkân nisbetinde bekası esas alınır, bu husustaki su-i zannın tahkikine gidilmez.

8- *Kurtubî*'ye göre, hadiste men-i teselsül var; hâdiseler, hâdis olmayan bir evvele dayanır.

5320 ٤ــ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: [قَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنَّ فُلاَناً ابْنِى عَاهَرْتُ بِأُمِّهِ فِى الْجَاهِلِيَّةِ. فَقَالَ ﷺ: لاَدَعْوَى فِى الإِسْلاَمِ، ذَهَبَ أَمْرُ الْجَاهِلِيَّةِ، الْوَلَدُ لِلفِرَاشِ وَلِلعَاهِرِ الحَجَرُ]. أخرجه أبو داود.

4. (5320)- *Amr İbnu Şu'ayb an ebîhi an ceddîhi radıyallahu anh* anlatıyor: *"Bir adam kalkarak: "Ey Allah'ın Resûlü! Falan benim çocuğumdur. Cahiliye devrinde ben annesiyle zina yapmıştım!" dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şu cevapta bulundu:*

"İslâm'da (neseb) iddiası yok. Cahiliye işi bitti artık. Çocuk yatağa aittir, zaniye de mahrumiyet vardır!" [Ebu Dâvud, Talâk 34, (2274).]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste reddedilen neseb iddiası, cahiliye devrinde rastlanan bir durumdu. Kişi, kendisini, hakiki babası ve hakiki aşiretinden başkasına nisbet ederdi. *Resûlullah,* İslâm'ın böylesi sahte intisabları haram ettiğini beyan etmiştir. Kişi, kimin yatağında doğmuşsa nesebi onadır, kendini bir başkasına nisbet edemez.

2- **"Zaniye mahrumiyet vardır"** sözüyle zani mezhep hakkı iddia edemez demektir. Hadiste geçen *hacer* taş mânasına geldiği için bazı fakihler *"zaniye de taşla öldürülmek vardır"* şeklinde anlamıştır. Ancak her zâninin cezası *"taş"* olmadığı için bu ikinci te'vil zayıf bulunmuş, öncekinin asıl olduğu çoğunlukla kabul edilmiştir.

★ KÂFE

5321 ١ــ عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [دَخَلَ عَلَىَّ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مَسْرُوراً تَبْرُقُ أَسَارِيرُ وَجْهِهِ. فَقَالَ: أَلَمْ تَرَى مُجَزِّزاً الْمُدْلِجِىَّ؟ نَظَرَ آنِفاً إِلَى زَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ وَأُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ. فَقَالَ: إِنَّ هٰذِهِ الأَقْدَامَ

بَعْضها مِنْ بَعْضٍ]. أخرجه الخمسة.

قال أبو داود: قال أبو صالح: كان أسامة أسود شديد السواد مثل القار، وكان ابوه ابيض من القطن

«الأساريرُ» تكاسير الجبين.

و «بريقها» ما يعرض لها عند الفرح والاستبشار بالشيء السارّ من البشاشة

1. **(5321)**- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün) yanıma mesrur olarak girdi, yüzünün çizgileri parlıyordu.*

"Hani, Mücezziz el-Müdlicî var ya, az önce, Zeyd İbnu Hârise ve Üsame İbnu Zeyd'e baktı da: "Şu ayaklar var ya (aralarında öyle benziyorlar ki) sanki birbirlerinden hâsıllar" dedi" *buyurdular."* [Buhârî, Fezailu'l-Ashab 17, Menâkıb 23, Ferâiz 31; Müslim, Rada' 38, (1459); Ebu Dâvud, Talâk 31, (2267, 2268); Tirmizî, Velâ ve'l-Hibe 5, (2130); Nesâî, Talâk 51, (6, 184).]

AÇIKLAMA:

1, *Kâfe, kâif*in cem'idir. *Kâif* benzerlikleri bilen, iz takip edip, izleri ayıran teşhîs eden kimsedir. Kâiflik Araplarda câri bir adetti. *Hz. Ömer'*in de kâif olduğu rivayet edilmiştir. İz takibi ile benzerliklerle meşgul olup yorum yapma işine *kıyafet* denir. Bu sahada yazılan eserlere Osmanlılar döneminde *kıyâfetnâme* denmiştir.

2- *Mücezziz el-Müdlicî* kâifti. Cahiliye devrinde savaşlarda esir ettiği kimselerin alnını çizip salıverdiği için *Mücezziz* denmiştir.

3- Hadis, muhtelif şekillerde rivayet edilmiştir. Farklı rivayetlerin açıklamalarına göre, *Üsâme İbnu Zeyd* koyu siyahî idi. Babası *Zeyd* ise pamuktan da beyazdı. *Üsâme*'nin annesi *Ümmü Eymen* de siyahî idi. *Üsâme* ile babası *Zeyd* arasındaki renk farklılığı sebebiyle bazı dedikodular vardı. *Resûlullah* bu durumdan üzülmekteydi. Bir gün, *Mücezziz el-Müdlicî, Resûlullah*'ın yanına girer. O sırada *Zeyd* ve *Üsame* bir kadife örtü altında yatmaktaydılar. Örtü baş taraflarını örtse de ayakları açıktaydı. *Mücezziz,* onları tanımadan: *"Bu ayaklar (renk farkına rağmen) birbirlerine çok benziyorlar. Sakın birbirlerinden hâsıl olma-*

sınlar?" diyerek aralarında kan karâbeti bulunacağı hususunda kanaat beyan etti.

O devirde sözlerine itibar edilen kâiflerden birinin bu teşhisi, *Resûlullah*'ı ziyadesiyle memnun eder. Hadisin kaydedilen veçhinde bu memnuniyetin derecesi ifade edilmiş ise de, bir başka veçhi de burada kayda değer. Buna göre *Resûlullah Hz. Aişe*'ye gelince: أَلَمْ تَسْمَعِى مَا قَالَ الْمُدْلِجِىُّ لِزَيْدٍ وأُسَامَةَ وَرَأَى اَقْدَامَهُمَا وَقَالَ إِنَّ بَعْضَ هَذِهِ الأَقْدَامِ لِمَنْ بَعْضٍ **"el-Müdlicî'nin Zeyd ve Üsame hakkında ne dediğini işitmedin mi? Onların ayaklarını (yan yana) görünce: "Bu ayakların bazısı diğer bazısından hâsıl olmuştur" dedi"** der.

4- Hadisten bazı faideler çıkarılmıştır:

★ Bir kimsenin yüzü görülmeden hakkında şehâdette bulunulabilir.

★ Kişinin oğlu ile birlikte bir örtü altında yatması câizdir.

★ Töhmet olmama hâlinde, şâhidlik talep edilmeden şehadette bulunan kimsenin şehadeti kabul edilebilir.

★ Hevâdan selamet halinde, hâkim, ihtilaflı meselede hak ortaya çıkınca sevinç izhar edebilir, câizdir.

★ Kâiflerin beyanıyla amel edilebilir.

5322 ٢ــ وَعَنْ سُلَيْمَانِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: [كَانَ عُمَرُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ يُلِيطُ أَوْلاَدَ الْجَاهِلِيَّةِ بِمَنِ ادَّعَاهُمْ فِى الإِسْلاَمِ. فَأَتَى رَجُلاَنِ: كِلاَهُمَا يَدَّعِى وَلَدَ امْرَأَةٍ. فَدَعَا عُمَرُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَائِفاً، فَنَظَرَ إِلَيْهِمَا. فَقَالَ: لَقَدِ اشْتَرَكَا فِيهِ: فَضَرَبَهُ عُمَرُ بِالدِّرَّةِ. فَقَالَ: مَايُدْرِيكَ؟ ثُمَّ دَعَا الْمَرْأَةَ؛ فَقَالَ: أَخْبِرِينِى بِخَبَرِكِ. فَقَالَتْ: كَانَ هٰذَا، تَعْنِى أَحَدَ الرَّجُلَيْنِ، يَأْتِيهَا وَهِىَ فِى إِبِلِ أَهْلِهَا، وَلاَ يُفَارِقُهَا حَتَّى يَظُنَّ وَتَظُنَّ أَنْ قَدِ اسْتَمَرَّ بِهَا الْحَمْلُ ثُمَّ انْصَرَفَ عَنْهَا، فَهُرِيقَتْ عَلَيْهَا الدِّمَاءُ. ثُمَّ خَلَفَهُ الآخَرُ فَلاَ أَدْرِى مِنْ أَيِّهِمَا هُوَ؟ فَكَبَّرَ الْقَائِفُ. فَقَالَ عُمَرُ رَضِىَ اللّٰهِ عَنْهُ لِلْغُلاَمِ: وَالِ أَيَّهُمَا شِئْتَ]. أخرجه مالك.

2. (5322)- *Süleyman İbnu Yesâr* anlatıyor: *"Hz. Ömer radıyallahu anh, İslâm döneminde neseb iddiasında bulunanları cahiliye doğumlulara ilhak ediyordu. (Bir gün) iki kişi geldi. Her ikisi de, bir kadının çocuğunun kendisine ait olduğunu iddia ediyordu. Hz. Ömer, bir kâif çağırdı. Kâif adamlara baktı. Sonra:*

"Her ikisinin de çocukta iştirakleri var!" dedi. Hz. Ömer bu söz üzerine elindeki değneği kâife indirdi ve:

"Nereden biliyorsun?" dedi. Sonra kadını çağırıp:

"Bana haberini söyle!" emretti. Kadın, iki adamdan birini kastederek:

"Şu var ya, dedi ben ailemin devesini güderken bana gelirdi ve benden ayrılmazdı. O da ben de hamilelik başladı zannettik. Sonra o benden ayrıldı. Arkadan kan aktı (âdet gördüm). Sonra da onun yerini diğeri aldı (bana temasta bulundu). Çocuğun hangisinden olduğunu bilmiyorum!" dedi. Kâif bu cevabı işitince tekbir getirdi. Hz. Ömer çocuğa dönerek:

"Hangisini dilersen onu veli kıl!" dedi." [Muvatta, Akdiye 22, (2, 740).]

AÇIKLAMA:

Hadis, *Hz. Ömer radıyallahu anh*'ın, doğduğu yatak belli olmayan kimseler için neseb iddia eden çıktığı taktirde, bu iddiayı resmen ikrar edip neseb tescili yaptığını göstermektedir. Burada şu noktanın belirtilmesinde gerek var: *Hz. Ömer*'in bu tutumu cahiliye devrinden intikal eden nesebi belli olmayan çocuklar içindi. Cahiliye devrindeki pek çok doğumlar bu şekildeydi. İslâm devrinde doğan çocuklara bunu yapmak mümkün değildir. Çünkü İslâm, zina mahsulü doğumlara neseb tanımaz, böylesi çocukları *"o çocuk bendendir!"* iddiasında bulunanlara ilhak etmez.

el-Bâcî'ye göre, *Hz. Ömer*'in kâife vuruş sebebi, onun sözüne itibar etmemesi değil, insanın yaratılışında iki erkeğin suyunun birleşmeyeceği hususundaki kanaatidir. Zira, âyet-i kerîme bu hususta açıktır: إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى **"Biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık"** (Hucurat 13). Yani insanın yaratılışında iki erkek mevzubahis değildir, bir erkekle bir kadın mevzubahistir. Kâiflere itibar etmeyenlerin, *Hz. Ömer*'in vurmasını, onun sözüne değer vermemekle yorumladıklarını belirten *el-Bâcî*, bu görüşe katılmaz ve: *"Hz. Ömer'in kâiflerin sözüne dayanarak verdiği hükümler, izah gerektirmeyecek kadar meşhur bir husustur"* der ve ilave eder: *"Görmez misin, bu rivayette de kâifin sözünü esas alarak, oğlana "Hangisini istersen onu veli kıl!" diye hükmetmiştir."*

İmam Mâlik de, bu durumda, büluğa erdiği zaman, dilediğini veli seçmede çocuğu muhayyer bırakmıştır. *İbnu'l-Kâsım*, her ikisinin de velayetinin câiz olacağına, çocuğun, ikisine ait olacağına hükmetmiştir.

5323 ٣ ـ وَعَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِي قَالَ: [سَمِعْتُ سَعْدَ بْنَ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: مَنِ ادَّعَى أَباً فِي الإِسْلاَمِ غَيْرَ أَبِيهِ، وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ غَيْرُ أَبِيهِ، فَالْجَنَّةُ عَلَيْهِ حَرَامٌ]. أخرجه الشيخان وأبو داود.

3. (5323)- *Ebu Osmân en-Nehdî* anlatıyor: *"Sa'd İbnu Ebî Vakkâs radıyallahu anh'ı dinledim. Demişti ki: ""Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"İslâm'da bir kimse asıl babası varken bir başkasının babası olduğunu söylerse ve bu iddiasını da o kimsenin babası olmadığını bilerek yaparsa, cennet ona haramdır." [Buhârî, Ferâiz 29, Megâzî 56; Müslim İman 114, (63); Ebu Dâvud, Edeb 119, (5113).]

AÇIKLAMA:

Cahiliye devrinde, evlat edinme vardı. Bir kimse, birini evlat edinecek olsa, bu çocuk, hakiki evlad mânasını, örfen, hukuken kazanırdı. İslâm bunu ayet ve hadislerle yasaklamış, intisabda kan bağını esas almıştır. Mesela bir ayet meâlen şöyle: **"Onları kendi babalarına nisbet edin. Allah katında doğru olan budur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, zâten onlar sizin din kardeşlerinizdir ve dostlarınızdır. Bu hususta unutarak veya bilmeyerek yaptığınız hatadan dolayı sizin için bir günah yoktur; siz ancak kasten yaptıklarınızdan mesulsünüz"** (Ahzab 5).

Bundan önceki âyet, daha sarîh olarak evlatlıkların hakiki evlat kılınmadığını belirtmiştir: **"Allah... evlatlıklarınızı, oğullarınız hükmünde kılmamıştır. Bunlar sizin ağzınızdaki mânasız bir sözden ibarettir"** (Ahzâb 4).

Şu halde sadedinde olduğumuz hadis, cahiliye örfünü devam ettirerek, bile bile kendini bir başkasına nisbet eden, yabancıyı baba gösteren bir kimsenin cennete giremeyeceğini belirtmektedir. Hadisin Buhârî'de ve başka kaynaklarda yer alan diğer vecihlerinde bu davranış Allah'a küfür olarak ifade edilmiştir: وَمَنِ ادَّعَى لِغَيْرِ أَبِيهِ وَهُوَ يَعْلَمُهُ إِلاَّ كَفَرَ بِاللّٰهِ . Bu davranıştan zecreden hadisler çok-

tur. Birinde de şöyle buyrulmuştur: لاَ تَرْغَبُوا عَنْ آبَائِكُمْ فَهُوَ كُفْرٌ رَبِّكُمْ **"Babalarınızdan nefret etmeyin. Bu Rabbinize karşı bir küfr(ân-ı nimet)dir."**

Hemen belirtelim ki, ülemâ, buradaki küfr ile ebedî cehennem gerektiren *"hakiki küfr"*ün kastedilmediğini, daha çok *küfrân-ı nimet*in kastedildiğini belirtirler. Bazı şârihler de: *"Bu davranışa "küfür" ıtlak olunmasının sebebi, Allah'a karşı bir kizb (yalan) olmasındandır. Zira bu sözüyle kul, sanki: "Allah beni falan kimsenin suyundan yaratmıştır ama bu böyle değildir. Çünkü, O beni başkasından yaratmıştır" demiş olmaktadır"* diye yorumlamışlardır.

İbnu Battâl, asıl babası herkesçe bilindiği halde, galat olarak bir başka kimseye nisbet edilmekle şöhret kazanmış kimselerin, bu ayet ve hadislerde ifade edilen vaîde (yani tehdide) girmediklerini belirtir ve *Mikdâd İbnu'l-Esved*'i misal verir. Cahiliye devrinde ayıplanmayan bu çeşit tesmiye sebebiyle, hakiki babasının ismi *Amr İbnu Sa'lebe* olan *Mikdâd,* kendisini evlat edinmiş olan *el-Esved İbnu Abdi Yeğûs*'a nisbet edilmekle meşhur olmuş ve herkes onu *Mikdâd İbnu'l-Esved* diye tanımıştır. Öyleyse onu bu meşhur nisbetiyle tesmiye, bir nevi *târif* maksadına yönelmektedir. Nesebe nisbet gayesi gütmemektedir. Öyleyse bunda bir vebal ve günah mevzubahis değildir.

Yeri gelmişken şu hususu da belirtelim: Sahih hadislerde gelen ابْنُ أُخْتِ الْقَوْمِ مِنْ اَنْفُسِهِمْ **"Bir kavmin kızkardeşlerinin oğlu kendi nefislerindendir"**, مَوْلَى الْقَوْمِ مِنْ اَنْفُسِهِمْ **"Bir kavmin azadlısı kendilerindendir"** gibi hadislerde ifade edilen nisbetteki murâd şefkât, iyilik, sıla-i rahm ve yardımlaşmadır. Bu içtimaî vazifeler yönüyle yeğenler, azadlılar birbirlerinden sayılmış, aynı içtimâî bütünlüğün parçası ve devamı addedilmiştir. Zira insan gerçek şahsiyetini bulmada içtimâî çevreye muhtaçtır. Akrabalar, dostlar, aralarında şu veya bu şekilde hukuk teessüs etmiş kimseler insanın içtimâî çevresini teşkil eder. Kaydettiğimiz son iki hadis ve benzerlerinde *Aleyhissalâtu vesselâm* bu beşeri ihtiyacı ifade buyurmuştur.

5324 ـ ع ـ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: حِينَ نَزَلَتْ آيَةُ الْمُلاَعَنَةِ: أَيُّمَا امْرَأَةٍ أَدْخَلَتْ عَلَى قَوْمٍ مَنْ لَيْسَ مِنْهُمْ فَلَيْسَتْ مِنَ اللّهِ فِى شَىْءٍ، وَلَنْ يُدْخِلَهَا اللّهُ الْجَنَّةَ، وَأَيُّمَا رَجُلٍ جَحَدَ وَلَدَهُ وَهُوَ يَنْظُرُ إِلَيْهِ احْتَجَبَ اللّهُ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَفَضَحَهُ عَلَى رُؤُسِ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ]. أخرجه أبو داود والنسائى

4. **(5324)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm mülâ'ane (lânetleşerek boşanma) âyeti indiği zaman şöyle buyurdular:*

"Hangi kadın, bir kavme, onlardan olmayanı dahil edecek olursa, hiç bir hususta Allah'la irtibatı kalmamıştır. Artık Allah onu asla cennete koymayacaktır. Hangi erkek de göre göre evladını inkâr ederse, Allah Kıyamet günü onunla kendi arasına perde koyar ve herifi öncekilerin ve sonrakilerin önünde rezil rüsvay eder." [Ebu Dâvud, Talâk 29, (2263); Nesâî, Talâk 47, (6, 179).]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, bir başka erkekten gayr-ı meşru surette aldığı çocuğu kocasına nisbet etmek suretiyle, o aileye dahil eden kadını tehdîd etmektedir. Bu kadın için Allah'tan hiçbir surette af, mağfiret, lütuf, ikram gelmeyeceği, o kadınla Allah arasında hiçbir Rab-kul bağıntısının kalmayacağı, Cenab-ı Hakk'ın sanki **"O bütün işlerinde artık Allah'tan berîdir"** demiş olduğunu belirtmektedir. İnanan kişi için bundan daha büyük hüsran olur mu? Önündeki ebed yolculuğunda O'nun rahmetinden mahrum kalmak ne demektir? Rabbimizden bu hallere düşürmemesini niyaz ederiz.

Resûlullah, bu tehditten sonra onun tabiî neticesini ifade buyurmuştur: **"Allah onu asla cennete koymayacaktır."**

2- Hadisin ikinci kısmında, bile bile evladını inkâr eden babanın durumunu mevzubahis etmektedir. Allah'ın onunla kendisi arasına perde koyması, yani ona hiçbir rahmet ulaştırmaması ve onu bütün insanların önünde rezil rüsvay etmesi... Alimler, gerek âyet ve gerekse hadiste cehennemle tehdîd edilerek yasaklanan amellerin haram olduğu hükmünü çıkarırlar. Öyleyse kadının aileye yabancıyı sokmak, erkeğin bile bile evladını inkar etmek suretiyle neseb meselesinde işledikleri cinâyetler, din açısından son derece ciddi amelleri ifade etmektedir ki, basit bir yasaklama suretiyle değil, şiddetli zecri ifade eden ağır tehditlerle nazar-ı dikkate arzedilmiştir.

Münavî bu babta birçok hadisin geldiğini belirtir.

3- Hadiste baba için: وَهُوَ يَنْظُرُ اِلَيْهِ **"...oğluna bakar olduğu halde"** ifadesiyle *"kendi oğlu olduğunu bildiği halde"* denmek istenmiştir. Bu ifadeyi *"göre göre"* diye çevirdik.

5325 ٥ــ وَعَنْ عَمْرُو بْنِ شُعَيْب عَنْ أَبِيهِ عَنْ جِدِّهِ قَالَ:] قَضَى

رَسُولُ اللّهِ ﷺ أَنَّ كُلَّ مُسْتَلْحَقٍ اسْتُلْحِقَ بَعْدَ أَبِيهِ الّذى يَدَّعِى لَهُ ادَّعَاهُ وَرَثَتُهُ، فَقَضَى أَنَّ كُلَّ مَنْ كَانَ مِنْ أَمةٍ يَمْلِكُهَا يَوْمَ أَصَابَهَا فَقَدْ لَحِقَ بِمَنِ اسْتَلْحَقَهُ، وَلَيْسَ لَهُ مِمَّا قُسِمَ قَبْلَهُ مِنَ الْمِيراثِ شَيْءٌ، وَمَا أَدْرَكَ مِنْ مِيرَاثٍ لَمْ يُقْسَمْ فَلَهُ نَصِيبُهُ، وَلاَ يُلْحَقُ إِذَا كَانَ أَبُوهُ الّذِى يَدَّعِى لَهُ أَنْكَرَهُ، وَإِنْ كَانَ مِنْ أَمَةٍ لَمْ يَمْلِكْهَا أَوْ مِنْ حُرَّةٍ عَاهَرَ بِهَا فَإِنَّهُ لاَ يُلْحَقُ بِهِ وَلاَ يَرِثُهُ. وَإِنْ كَانَ الّذِى يَدَّعِى لَهُ هُوَ ادَّعَاهُ فَهُوَ وَلَدُ زِنيَةٍ مِنْ حُرَّةٍ كَانَتْ أَوْ أَمَةٍ]. أخرجه أبو داود.

قال: الخطابى: هذه أحكام وقعت فى أول زمان الشريعة، وفى ظاهر لفظ الحديث تعقد وإشكال. وتحريره، وبيانه: أن أهل الجاهلية كان لهم إماء يبغين، أى يزنين، ويلم بهن ساداتهن ولا يجتنبونهن فإذا اتت منهن واحدة بولد، وقد وطئها السيد وغيره بالزنا وادّعياه، فحكم به ﷺ لسيدها لأنها فراش له كالحرة ونفاه عن الزانى. فإن دعى للزنى مدة حياة السيد ولم يدعه السيد فى حياته ولم ينكره ثم ادعاه ورثته من بعده واستلحقوه لحق به، ولايرث أباه ولايشارك أخوته الذين استلحقوه فيما اقتسموه من ميراث أبيهم قبل الاستلحاق. وإن أدرك ميراثاً لم يقسم حتى ثبت نسبه بالاستلحاق شاركهم فيه أسوة من يساويه فى النسب منهم، وأن مات من إخوته أحد ولم يخلف من يحجبه من الميراث ورثه، إن أنكر سيد الأمة الحمل ولم يدّعه فإنه لايلحق به، وليس لورثته استلحاقه بعد موته.

5. **(5325)**- *Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihi radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, varisler tarafından babaya nisbeti talep*

edilip de, (hayatında inkâr etmediği için) babanın ölümünden sonra nesebe dahil edilen bu çocuğun o babanın cima yaptığı gün mülkünde bulunan cariyeden doğmuş olması halinde, varislere ilhak edilmesine; ancak çocuğa, bu ilhaktan önce taksim edilen mirastan herhangi bir payın geçmeyeceğine; fakat taksim edilmeyen mirastan pay alacağına; çocuğun kendisine nisbet edildiği baba, şayet ölmezden önce çocuğun kendisinden olduğunu inkâr etmişse, bu çocuğun o babaya ilhak edilemeyeceğine; eğer çocuk mülkünde olmayan bir cariyeden veya kendisiyle zina yaptığı bir hür kadından ise, bu çocuğun da o babaya ilhak edilmeyeceğine ve o babaya varis olamayacağına, –hatta çocuk kendisine nisbet edilen şahsın bizzat kendisi, onun hür veya köle kadından edindiği veled-i zinası olduğunu itiraf etse bile– o çocuğun varis olamayacağına hükmetti." [Ebu Dâvud, Talâk 30, (2265, 2266).]

AÇIKLAMA:

Hadisin tercümesini aslına muvafık surette yaptığımız için, mâna biraz karışık ve hatta mübhem ise de, *Hattâbî*'den kaydedeceğimiz açıklama, hadiste ifade edilen hükümleri daha net olarak anlamamıza imkân verecektir. Der ki:

"Bu hükümler İslâm'ın ilk başlarında cahiliye ile İslâm'a geçiş döneminde vaki olmuştur. Hadis metninin zahirinde bazı tıkanıklık ve zorluklar var. Açıklaması şöyledir: "Cahiliye hakkında, Nur sûresinin 33. ayetinde de temas edildiği üzere zina yaparak gelir sağlayan cariyeler vardı. Böylesi cariyelere efendileri de temasta bulunurlar, (neseb karışır endişesiyle) temastan kaçınmazlardı. Bu cariyelerden yani hem efendisinin, hem de zina suretiyle bir başkasının temasta bulunduğu cariyelerden biri bir çocuk dünyaya getirince, her iki şahıs da "çocuk benim"dir diye neseb iddiasında bulunacak olsalar, Resûlullah çocuğun efendisine ait olacağına hükmetmiştir. Çünkü kadın, efendinin firaşıdır, tıpkı hür kadın gibi, çocuğun zâniye ait olması hadiste reddedilmiş olmaktadır.

Eğer zâni, efendinin hayatta olduğu sıralarda bu iddiada bulunmuş olduğu halde, efendinin "çocuk bendendir" diye bir iddiası görülmediği ve zâniyi "çocuk senden değil" diye inkârı duyulmadığı takdirde, efendinin varisleri, efendinin ölümünden sonra çocuğu "babamızdan" diye kendi neseblerine ilhak etmek isteseler, ilhak edebilirler, bu durumda çocuk, babasına vâris olamaz. Yani kendisini nesebe ilhak etmiş bulunan kardeşlerine, bu ilhaktan önce vâki olmuş bulunan miras taksiminde iştirak edemez. Eğer ilhak yoluyla sübut bulan nesebe kadar taksim edilmemiş mirasa yetişirse, bu mirasta kardeşlerine, diğerlerinden biri gibi eşit haklarla iştirak eder. Kardeşlerinden biri ölse, buna mirasın geçmesini engelleyen bir varis bırakmadı ise ona da varis olur. Eğer, kölenin efen-

disi çocuğun kendinden olduğunu inkâr etmiş, çocuğun talibi olmamış ise bu çocuk, varis olamaz. Efendi sağlığında inkâr ettiği takdirde, ölümünden sonra, çocuğun varisleri de nesebe ilhak edemezler. Bu söylenenin benzeri, Abd İbnu Zem'a ve Sa'd İbnu Mâlik'in hikayesinde geçmiştir. Bunlar İbnu Ümmi Zem'a hakkında iddiada bulunmuştur. Sa'd: "Kardeşimin oğludur, o bana onun kardeşim olduğunu vasiyet etmiştir" demiş, Abd İbnu Zem'a: "O kardeşimdir, babamın yatağında doğdu" demiştir. Meseleyi Resûlullah: **"Çocuk yatağa aittir"** *diyerek onun Zem'a'ya olduğuna hükmetmiştir."* (Bu hâdise daha önce 5319 numarada geçti.)

5326 ٦ـ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ لاَمَسَاعَاةَ فِي الْإِسْلاَمِ. مَنْ سَاعَى فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَقَدْ لَحِقَ بِعَصَبَتِهِ. وَمَنْ ادَّعَى وَلَداً مِنْ غَيْرِ رِشْدَةٍ فَلاَ يَرِثُ وَلاَ يُورَثُ]. أخرجه أبو داود .

«المُساعاةُ» الزنا بِالْإِمَاءِ. و «الرَّشدَةُ» النكاح الصحيح، ضد الزنية

6. **(5326)**- *İbnu Abbâs radıyallahu anhüma* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"İslâm'da cariye ile zina yoktur. Kim câhiliyede câriye ile zina yapmış ise, (bundan hasıl olan çocuk) asabesine (efendisine=cariyenin efendisine) dahil olur. Kim, meşru nikahdan olmayan bir çocuğun kendine ait olduğunu iddia ederse, ona vâris olamaz, kendisine de varis olunamaz." [Ebu Dâvud, Talak 30, (2264).]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen *müsâ'at,* en-Nihâye'ye göre, cariye ile yapılan zinadır. *Müsâ'ât,* dilimizde mevcut olan ve çalışma mânasına gelen *sa'y* ve *mesâî*'den gelir. Cahiliye devrinde, câriyeler, efendilerine belirlenen bir meblağı ödemek zorunda idiler. Cariyeler bunu kazanabilmek için zinaya da yer verirlerdi. İşte cariyelerin bu maksadla yaptıkları zina, sa'y masdarının müfâ'ele babıyla ifade edilirdi. *Resûlullah* **"İslâm'da müsâ'at yok"** demekle *"cariyelerin zinaya teşviki", "onlarla zina yapmak yok"* buyurmuş olmaktadır. Önceki hadisleri açıklama sadedinde temas edildiği üzere, Kur'ân-ı Kerîm'de (Nûr 33) cahiliye devrindeki bu

çirkin adete temas edilmiş ve yasaklanmıştır. Öyleyse hiç kimse çıkıp da meşru nikah dışında kalan zina çeşitlerinden birine fetva veremez.

Hadisin devamında, cahiliye devrinde cereyan eden bu çeşit zinadan hasıl olan çocuğun neseb durumu beyan edilmektedir: Çocuk cariyeye ve dolayısıyla câriyenin efendisine aittir.

İster köle, ister hür kadından olsun, meşru nikahla hâsıl olmayan çocuğun varis olamayacağı, çocuğa da varis olunamayacağı daha önce de ifade edildi.

5327 ٧ـ وَعَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [جَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْيَمَنِ إلَى رَسُولِ اللّهِ ﷺ فَقَالَ: إنَّ ثَلاَثَةَ نَفَرٍ أَتَوْا عَلِيًّا رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ يَخْتَصِمُونَ إلَيْهِ فِى وَلَدٍ قَدْ وَقَعُوا عَلَى امْرَأَةٍ فِى طُهْرٍ وَاحِدٍ. فَقَالَ لِإثْنَيْنِ: مِنْهُمْ طِيباً بِالْوَلَدِ لِهٰذَا فَغَلَيَا. ثُمَّ قَالَ لِإثْنَيْنِ مِنْهُمْ طِيباً بِالْوَلَدِ لِهٰذَا، فَغَلَيَا. فَقَالَ: أَنْتُمْ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ، إنِّى مُقْرِعٌ بَيْنَكُمْ فَمَنْ قُرِعَ أَصَابَتْهُ الْقُرْعَةُ فَلَهُ الْوَلَدُ، وَعَلَيْهِ لِصَاحِبَيْهِ ثُلُثَا الدِّيَةِ. فَأَقْرَعَ بَيْنَهُمْ فَجَعَلَهُ لِمَنْ قُرِعَ أَصَابَتْهُ الْقُرْعَةُ. فَضَحِكَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ حَتَّى بَدَتْ أَضْرَاسُهُ أَوْ نَوَاجِذُهُ]. أخرجه أبو داود والنسائى.

«التشاكس» الاختلاف والافتراق.

7. **(5327)**- *Zeyd İbnu Erkâm radıyallahu anh* anlatıyor: *"Yemen'den bir zât Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelip:*

"Üç kişi Hz. Ali'ye gelip, tek bir tuhur zamanı içerisinde cimada bulundukları bir kadından doğan bir çocuk hakkındaki ihtilaflarını arzettiler. Hz. Ali ikisine:

"Çocuk şu üçüncüye mübarek olsun!" dedi. Bunun üzerine diğer ikisi feverân ettiler (olmaz böyle hüküm diye çıkıştılar). Hz. Ali bunun üzerine:

"Siz, ihtilaflı ortaklarsınız. Ben aranızda kur'a çekeceğim. Kime çıkarsa çocuk onundur. Diğer iki arkadaşına da bir diyetin üçte ikisini ödeyecektir!" dedi ve aralarında kur'a çekti ve çocuk kime çıktı ise ona verdi.

(Adamın bu anlattıklarına) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, azı dişleri

–veya kesici dişleri– görülünceye kadar güldü." [Ebu Dâvud, Talâk 32, (2270); Nesâî, Talak 50, (6, 182, 184).]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, çocuğun birden fazla babaya nisbet edilip ilhak edilemeyeceğine delil olmaktadır. Ayrıca, çocuk meselesinde dahi kur'aya başvurulabileceği anlaşılmaktadır. Esasen kur'a şeriatımızda birçok ihtilaflı meselelerde bir çözüm yolu olarak benimsenmiştir: Köle azadında, iki ve daha fazla sayıda kimsenin bir şeyi eşit değerde beyyinelerle taleb etmeleri halinde, sefere çıkarken beraberine alacağı kadını tefrikte, mirasların taksim edilip hisselerin dağıtımında... Bazı âlimler bu söylenenlerin hepsinde kur'aya cevaz verirken bazıları bir kısmında tecviz etmiş, bazılarında etmemiştir. Kur'aya başvurma işine Kur'ân-ı Kerîm'de de örnek görülmektedir (Al-i İmrân 44).

2- Üçte iki diyet demek, kıymetin üçte ikisi demektir. Bundan da maksad annenin kıymetidir. Çünkü, böylece anne temas ettiği günden itibaren kendisine (kur'a çıkana) intikal etmiş olmaktadır.

3- Bazı alimler, bu hadisin zahirini, çocuk ihtilaflarının çözümünde esas kabul etmiştir. *İshak İbnu Râhuye* bunlardandır. *İmam Şâfiî* de kavl-i kadiminde bu görüştedir. Bazıları da bunun mensuh olduğunu söylemiştir.

5328 ٨ ـ وَعَنْ أبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: مَنْ تَوَلى قَوْماً بِغَيْرِ إذْنِ مَوَالِيهِ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللّهِ وَالْمَلائِكَةِ، لاَ يَقْبَلُ اللّهُ مِنْهُ صَرْفاً وَلاَعَدْلاً]. أخرجه مسلم وأبو داود.

«العدل» الفريضة او الفدية و «الصرف» النافلة او التوبة

8. (5328)- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Bir kimse kendini azad edenlerin izni olmadan bir kavmi velî ittihaz ederse, Allah'ın, meleklerin [ve bütün insanların] laneti üzerine olsun. Allah ondan ne bir farz ne de bir nafile kabul eder." [Müslim, Itk 19, (1508); Ebu Dâvud, Edeb 119, (5114).]

AÇIKLAMA:

1- Azad edilen köle ile azad eden arasında, aynen neseb gibi muvâlat denen bir bağ vardır. Bu bağ hukukî yükümlülük getirir. Köle ölse, eski efendisi veya

vârisleri ona vâris olur. Köle, diyeti gerektiren bir cinayet işlese, eski efendileri ödenmesine iştirak ederler. Bu velayet hakkı satılamaz, devredilemez. Sadedinde olduğumuz hadiste bunu satacak olan azatlının mâruz kalacağı âkibet belirtilmektedir: Allah ve mahlukatın laneti...

Gerçi hadis "azad eden efendisinin izni"yle kayıtlıyor gözükmektedir. Yani eski efendisinden izin alarak, yeni bir muvâlat akdi yaptığı taktirde bu, câiz gözükmektedir. Hadisi böyle anlayıp, velayetin satılabileceği söylenmiştir. Ancak cumhur hadisi böyle anlamamış, buradan mefhum-u muhalifle amel edilebilir hükmü çıkmaz demiştir. Bunlara göre Kur'ân'da geçen: **"Evlerinizdeki üvey kızlarınızla evlenmek de haram kılınmıştır"** (Nisa 23) veya **"Çocuklarınızı açlık sebebiyle öldürmeyin"** (İsra 31) ayetlerinden de mefhum-u muhalifle amel hükmü çıkmaz. Yani, *"Üvey kızlarınız evlerinizde değilse onlarla evlenebilirsiniz"* veya *"açlık korkusu yoksa çocuklarınızı öldürebilirsiniz"* şeklindeki mâna-yı muhalifle amel edilir mânası çıkmaz. Şu halde, sadedinde olduğumuz hadisi de bu grupta mütalaa eden cumhur, hadisin mâna-yı muhalifi muteber değildir, amel edilemez demiş ve velâ'nın azad edenin izniyle başkasına devredilemeyeceğini söylemiştir.

2- Hadiste *farz* diye tercüme ettiğimiz *adl* kelimesi *fidye* diye anlaşılmıştır. Keza *nafile* diye tercüme ettiğimiz *sarf* kelimesi de *tevbe* diye de anlaşılmıştır. Şu halde *vela*yı azad edenden başka birine devreden, satan bir kimsenin Allah ne farzını ne fidyesini ne nafilesini ne de tevbesini kabul etmeyecektir.

5329 ٩ـ وَعَنْ عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنِ جَعْفَرَ قَالَ: [أَخْبَرَنِى أَبِى عَنْ جَدِّى رَافِعِ بْنِ سِنانٍ رَضِىَ اللّٰهُ عنْهُ أَنَّهُ أَسْلَمَ وَأَبتِ امْرَأَتُهُ أَنْ تُسْلِمَ، وَقَالتِ: ابْنَتِى؛ وَهِىَ فَطِيمٌ، وَقَالَ رَافِعٌ: اِبْنَتِى؟ فَقَالَ لَهَا ﷺ: اِقْعُدِى نَاحِيَةً، وَأَقْعَدَ الصَّبِيَّةَ بَيْنَهُمَا، ثُمَّ قَالَ: اِدْعُوَاهَا، فَمَالتِ الصَّبِيَّةُ إلَى أُمِّهَا. فقَالَ ﷺ: اَللّٰهُمَّ اهْدِهَا، فَمَالتْ إلَى أَبِيهَا فَأَخَذَهَا]. أخرجه أبو داود والنسائى؛ وعنده ابن: بدل البنت

9. (5329)- *Abdulhamid İbnu Ca'fer* anlatıyor: *"Babamın dedem Rafi' İbnu Sinân radıyallahu anh'tan anlattığına göre dedem Râfi' müslüman olmuş, fakat hanımı müslüman olmamakta direnmiş ve [(iş ayrılma noktasına gelince) kadın, Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek:] "Kızım benimdir, sütten de kesilmiştir" demiştir. Râfi' de: "Kızım benimdir" demiştir. [Resûlullah, Râfi'e:* **"Sen bir köşeye otur!]"** *kadına da:* **"Sen de bir köşeye otur!"** *der. Çocuğu da ikisinin arasına oturtur. Sonra kadına ve erkeğe:* **"Çocukları kendinize çağırın!"** *buyurur. Çağırırlar. Çocuk annesine meyleder. Aleyhissalatu vesselam:* **"Allahım ona doğruyu göster!"** *diye dua eder. Bunun üzerine kız babasına yönelir. Baba böylece çocuğu alır."* [Ebu Dâvud, Talâk 26, (2244); Nesâî, Talâk 52, (6, 185).]

AÇIKLAMA:

Hadis, boşanma halinde çocukların anne veya babadan hangisine verileceği hususuna temas etmektedir. *Hattâbi* der ki: *"Bu hadiste, çocuk kâfirle müslüman arasında ise müslümanın çocuğa ehak olduğu beyan edilmektedir." Şâfiî de* bu görüştedir. Ashab-ı rey ise: *"Boşanan iki eşten zevce zımmîyye ise, anne çocuğa, bekar kaldıkça ehaktır. Bu hususta müslime veya zımmiyye arasında fark yoktur"* demiştir.

Bu mevzu üzerine gelen birkısım teferruat *hidane* ile ilgili bahiste geçti.

LAKÎT BÖLÜMÜ

١ـــ عَنْ سُنَيْنٍ أَبِي جَمِيلَةَ السُّلَمِيِّ: [أَنَّهُ وَجَدَ مَنْبُوذاً فِي عَهْدِ
5330 عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ، قَالَ: فَجَاءَ عُمَرُ، فَلَمَّا رَآنِي قَالَ: عَسَى الْغُوَيْرُ
أَبْؤُساً. مَا حَمَلَكَ عَلَى أَخْذِ هٰذِهِ النَّسَمَةِ؟ قُلْتُ: وَجَدْتُهَا ضَائِعَةً
فَأَخَذْتُهَا، وَكَأَنَّهُ اِتَّهَمَنِي. فَقَالَ عَرِيفِي: يَاأَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، إِنَّهُ رَجُلٌ
صَالِحٌ. فَقَالَ عُمَرُ: أَ كَذٰلِكَ؟ قَالَ: نَعَمْ. فَقَالَ اذْهَبْ بِهِ فَهُوَ حُرٌّ،
وَعَلَيْنَا نَفَقَتُهُ]. أخرجه مالك.

وزاد رزين: «وَوَلاَؤُهُ لِلْمُسْلِمِينَ يَرِثُونَهُ وَيَعْقِلُونَ عَنْهُ». أخرجه البخارى فى ترجمة باب.

«المنبوذ» الطفل الذى تلقيه أمه عند ولادته فى الأرض لايعرف أبواه.

ومعنى قوله: «عَسَى الغُوَيرُ أَبْؤُساً» أى عسى باطن أمرك رديئاً لأنه اتهمه أن يكون صاحبه.

1. (5330)- *Süneyn Ebu Cemîle es-Sülemî*'nin anlattığına göre, *Hz. Ömer radıyallahu anh zamanında atılmış bir çocuk bulmuştur. (Hadiseyi işiten) Ömer yanına gelir ve onu görünce:*

"Bu işte bir bit yeniği olabilir. Bu yavruyu niye aldın?" der. Süneyn de: "Bunu helâke maruz buldum, o yüzden (kurtarmak için) aldım!" der ve Hz. Ömer'in tavrından kendisini itham ediyor anlar. Ancak (Ömer'in) arîfi:

"Ey mü'minlerin emîri bu sâlih bir kimsedir" (diyerek lehinde tezkiyede

bulunur. Bunun üzerine) Hz. Ömer:

"Öyle mi?" der. Arîf te'yiden: "Evet!" deyince Hz. Ömer: "Götür onu! O hürdür [velâsı sanadır] nafakası da bizim üzerimizedir!" der." [Muvatta, Akdiye 19, (2, 738).]

Rezîn şu ilavede bulunmuştur: **"Onun velası da müslümanlara aittir, ona varis olurlar, hîn-i hâcette onun diyetini öderler."** Buhârî, bu ziyadeyi bir babta bab başlığı olarak senedsiz şekilde kaydetmiştir (Şehâdât 16).]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Muvatta'daki aslında, çocuğu bulan *Süneyn,* çocuğu *Hz. Ömer*'e götürür.

Bir rivayette, *Hz. Ömer*'in *Süneyn* hakkındaki ithamkâr tavrı, çocuğun kendinin olması zannından ileri gelmektedir. Yani, çocuk kendinindir, fakat devletten *buluntu nafakası* almak maksadıyla *bulunmuş çocuk* olarak göstermiş olabilir zannına kapılır.

el-Bâcî, bu ithamkâr tavrı, *Hz. Ömer*'in, bazı açıkgözlerin, devletten *buluntu nafakası* almak ve onların muvâlatını elde etmek üzere, atılmamış olan çocukları da kapıp *atılmış* diye getirmeye kalkacaklarından korktuğu için ızhar etmiş olabileceğini söyler. *İbnu Abdilberr* de *Hz. Ömer*'in ithamkâr tavrının, adamın, çocuğa veli olmak, ona tahsis edilecek parayı alıp istediği gibi kullanmak düşüncesiyle hareket etmiş zannına düşmesiyle izah eder. *Hz. Ömer*'in *"Adamı, kadınla zina yapıp, doğan çocuğa da buluntu süsü vermekle itham ettiğini"* söyleyen de olmuştur. Ancak *İbnu Hacer,* bunun çok uzak bir ihtimal olduğunu söyler.

En doğrusu, *Hz. Ömer*'in buluntu çocuk hakkında bir tahkikatta bulunup rapor tutma prensibini tesis etmek gayesini güttüğünü söylemek olmalıdır. Nerede buldu, nasıl buldu, bulanın durumu nedir, çocuğa bakmaya ve terbiye etmeye ehil midir?

Hz. Ömer bu hususlarda gerekli bilgileri aldıktan sonra, çocuğu bulana teslim edip hukukî durumları esasa bağlar:

1) Nafaka devlete aittir.

2) Velâ hakkı ona bakacak olana aittir.

3) Buluntu çocuklar hürdür, köleleştirilemez, satılamaz. *Hz. Ömer*'in meseleye bir soruşturma sistemi vazetmeye çalıştığını, hadiseyi daha teferruatlı ola-

rak aksettiren rivayetlerden de anlamaktayız. *Zürkânî*'nin kaydettiği bir veçhinde, çocuğu bulan kimsenin ankete verdiği cevap meyanında: *"Zayi olmaya maruz bir çocuk bulmuştum. Almadığım taktirde, ziyan olmasından ve Allah'ın beni bundan sorumlu tutmasından korktum..."* sözleri de yer alır.

2- *İbnu Abdilberr, 'Buluntu hür olduğu için, kimsenin onun üzerinde velâ hakkı olmaması gerekir. Zira Aleyhissalâtu vesselâm* اِنَّمَا الْوَلاَءُ لِمَنْ اَعْتَقَ **"Velâ hakkı azad edene aittir"** *buyurmuştur"* der. *İmam Mâlik* de: *"Buluntu hürdür, velâsı müslümanlar üzerinedir. Onlar ona varis olurlar ve diyetini öderler"* demiştir. *el-Bâcî* der ki: *"Hadis sahihtir. Ancak lafzı tevile açıktır. Bulan kimse onun terbiyesini ve işlerini yürütmeyi üzerine almayı istemiş olabilir. Zira çocuğu bulan, buna, bir başkasından ehaktır. Eğer biri çocuğu elinden alacak olsa, bulana iade edilir. Yeter ki terbiyesini yapacak güçte olsun. Bu iki kişi eşit güçte veya durumda olsalar yine bulan, alma hakkında önceliklidir. Ancak, bulanın yanında ziyana uğrayacağından korkulursa o zaman ikincisi almaya ehak olur. Fakat birincinin yanında çokça kalmış, zarar da görmemişse, yine haklılığını korumaya devam eder."*

3- *Arîf*, halkın ahvalini bilmekle vazifeli memurdur. Hîn-i hâcette, ilgili makamlara ve zatlara, insanlar hakkında bilgi verir. Hadiste, arîf, kişinin yüzüne karşı senada bulunmaktadır. Aslında bu câiz değilse de *"ihtiyaç halinde câiz olur"* denmiştir.

Ayrıca, kişi hakkında tezkiye şehadetini burada tek kişi yapmıştır ve *Hz. Ömer* de bunu makbul addetmiştir. Ülemâ çoğunluk itibariyle bu hususta tek kişinin şehadetini yeterli görmüştür. Ancak Malikîler ve Şâfiiler nezdinde müreccah olanı, şehâdette olduğu gibi, tezkiye işinde de iki kişiyi şart koşmaktır. *İmam Muhammed* de bu görüştedir. *Tahâvî* de bu görüşü benimsemiş ve hatta: *"Rivayette, Hz. Ömer'in yanında arîften başka birinin bulunmadığı da sarîh değildir"* demiştir.

OYUN VE EĞLENCE BÖLÜMÜ

Not: İslâm'da oyun ve eğlencenin yeri hakkında, daha önce muhtelif vesilelerle açıklama yaptığımız için[8] burada, tekraren umumî açıklama yapmayacak, sadece Teysîru'l-Vüsûl'de yer alan hadislerin tercüme ve gerekli açıklamalarına yer vereceğiz.

5331 ١ ـ عَن أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [رَأى رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ رَجُلاً يَتْبَعُ حَمَامَةً يَلْعَبُ بِهَا. فَقَالَ: شَيْطَانٌ يَتْبَعُ شَيْطَانَةً]. أخرجه أبو داود.

1. **(5331)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir güvercinin peşine düşüp onunla eğlenen bir adam görmüştü:* **"Bir şeytan bir şeytaneyi takip ediyor!"** *buyurdular."* [Ebu Dâvud, Edeb 65, (4940); İbnu Mâce, Edeb 44, (3765).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, büyük adamın güvercinle eğlenmesini, boş, faidesiz ve mâlâyâni bulduğu için şeytana nisbet etmiştir; kendisine şeytan demiştir. Çünkü faidesiz bir meşguliyetle vakit geçirmektedir. Güvercine de şeytan demiştir. Zira adamı mâlâyânî bir meşguliyete çekmiştir; zikrullah, faydalı tefekkür ve müsmir bir iş gibi her çeşit faydalı amelden alıkoymuştur.

Nevevî der ki: *"Yavru ve yumurta elde etmek veya yalnızlığa karşı ünsiyet bulmak veya mektup taşıtmak gibi maksadlarla güvercin beslemek caizdir. Hiçbir kerâheti yoktur. Fakat uğur çıkarmak maksadıyla onunla meşguliyet ise, sahih görüşe göre mekruhtur. Buna bir de kumar ve benzeri haramlar inzimâm ederse, o kimsenin şahidliği reddedilir."*

İbnu Hâcer gibi birkısım âlimler, *Enes*'in küçük kardeşi *Ebu Umayr*'ın kuşla oynamış olmasına dair rivayetleri esas alarak, çocukların kuşla oynamasının

(8) Genişçe bir açıklama 11. ciltte gelmiştir (s. 217-221).

câiz olduğuna hükmetmişlerdir; yeter ki eziyet etmesinler ve atış talimlerinde hedef olarak kullanmasınlar.

5332 ٢ــ وَعَنْ اِبْنِ عَبّاسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [نَهَى رَسُولُ اللّهِ ﷺ عَنِ التَّحْرِيشِ بَيْنَ الْبَهَائِمِ]. أخرجه أبو داود والترمذى.

«التَّحْرِيشُ بَيْنَ الْبَهَائِمِ» إغْرَاءُ بعضها ببعض

2. (5332)- *İbnu Abbâs radıyallahu anhüma* anlatıyor: "*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (dövüştürmek için) hayvanların arasını kızıştırmayı yasakladı.*" [Ebu Dâvud, Cihâd 56, (2562); Tirmizî, Cihâd 30, (1708, 1709).]

AÇIKLAMA:

Araplar deve, keçi, horoz gibi birkısım hayvanları kızıştırarak dövüştürürlerdi. *Resûlullah* bu hareketi, hayvanlara sırf eğlence için elem vermek ve onları boş yere yormaktan başka bir şey sağlamadığı için yasaklamıştır. Bu gibi meşguliyetler, hayvanlara verilen eziyetten başka, insanların zamanlarını da boşa harcamaktır. Halbuki insan, pek yüce maksadlarla yeryüzüne gönderilmiştir. Onun boşa geçireceği zamanı yoktur. Hayatının her anından hesap verecektir. Bu sebeple hesabını vermekte zorluk çekeceği meşguliyetleri *Resûlullah*'ın tecvîz etmesi, hoş karşılaması mümkün değildir.

5333 ٣ــ وَعَنْهُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ لاَتَتَّخِذُوا شَيْئاً فِيهِ الرُّوحُ غَرَضاً]. أخرجه مسلم والترمذى والنسائى.

«الغَرَضُ» الذى يقصد رميه بالسهام من قرطاس وَغَيْرِهِ.

3. (5333)- Yine *İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ* anlatıyor: "*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Kendisinde ruh olan hiçbir canlıyı (atışlarınıza) hedef ittihaz etmeyin." [Müslim, Sayd 58, (1957); Tirmizî, Sayd 1, (1475); Nesâî, Dahâya 41, (7, 238, 239).]

5334 ٤ــ وَعَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ أَبِى طَالِبٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [مَرَّ رَسُولُ اللّهِ ﷺ عَلَى نَاسٍ يَرْمُونَ كَبْشاً بِالنَّبْلِ، فَكَرِهَ ذٰلِكَ،

وَقَالَ: لاَتُمَثِّلُوا بِالْبَهَائِمِ]. أخرجه النسائى.

«التَّمْثِيلُ بِالْحَيَوَانِ» هو التشويه كالجدع ونحوه.

4. **(5334)**- *Abdullah İbnu Cafer İbni Ebî Tâlib radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir keçiyi hedef ittihaz ederek ok atmakta olan bir kalabalığa rastlamıştı. Bu halden hiç hoşlanmadı ve:* **"Hayvanlara eziyet vermeyin!"** *buyurdu."* [Nesâî, Dahâya 42, (7, 239).]

5335 ٥ـ وَعَنِ الشَّرِيدِ بْنِ سُوَيْدٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: مَنْ قَتَلَ عُصْفُوراً عَبَثاً عَجَّ إلَى اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. يَقُولُ: يَارَبِّ إنَّ فُلاَناً قَتَلَنِى عَبَثاً وَلَمْ يَقْتُلْنِى لِمَنْفَعَةٍ]. أخرجه النسائى

«العبثُ» اللعب.

5. **(5335)**- *Şerîd İbnu Süveyd radıyallahu anh* anlatıyor: *"Kim bir kuşu boş yere sırf eğlence olsun diye öldürürse Kıyamet günü, o kuş, sesini yükselterek Allah'a şöyle seslenir:*

"Ey Rabbim! Falan beni boş yere öldürdü, bir menfaat için öldürmedi." [Nesâî, Dahâya 42, (7, 239).]

5336 ٦ـ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّٰهِ عَنْهُ قَالَ: [نَهَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ أنْ يُقْتَلَ شَىْءٌ مِنَ الدَّوَابِّ صَبْراً]. أخرجه مسلم.

«صَبْرَ الْحَيَوَانَ عَلَى الْقَتلِ» إذ نصبه ليقتله وحبسه على القتل.

6. **(5336)**- *Hz. Câbir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, hayvanlardan herhangisi olursa olsun, "sabran" öldürülmesini yasakladı."* [Müslim, Sayd 60, (1959).]

AÇIKLAMA:

Sabran öldürme, hayvanı kasd-ı mahsusla bir yere bağlayarak atışa hedef yaparak öldürmektir. Binaenaleyh, canlı hayvan atış tâlimlerinde hedef olarak kullanılamaz. Bu, hayvana eziyet olduğu gibi, hayvan etinin ziyan olmasına da sebep olmaktadır. Zira bazı hadisler, bu çeşit hedef yapılarak öldürülen hayvanın etinin yenilmesini yasaklamıştır. Gerçi ölmezden önce kesildiği takdirde ye-

nebileceğini söyleyen âlim de olmuştur. Ancak yemek için hayvan kesmenin hususî âdabı var, o adaba uymak esastır. Canlı hayvanı bağlayıp atışlara hedef yapmak, insandaki merhamet duygularını da zayıflatacağından çok yönlü mahzurları vardır. *Resûlullah* âlemlere rahmet olduğu için, her çeşit merhametsizliklere yasak koymuştur.

5337 ٧ــ وَعَنْ بُرَيْدَةٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: مَنْ لَعِبَ بِالنَّرْدَشِيرِ فَكَأَنَّمَا صَبَغَ يَدَهُ فِى دَمِ خِنْزِيرٍ]. أخرجه مسلم وأبو داود.

7. **(5337)**- *Hz. Büreyde radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Kim tavla oyunu oynarsa elini domuz kanına bulamış gibi olur." [Müslim, Şi'r 10, (2260); Ebu Dâvud, Edeb 64, (4939).]

AÇIKLAMA:

Hadisin Ebu Dâvud'daki veçhinde **"...elini domuzun etine ve kanına sokmuş gibidir"** buyrulmuştur. Ülemâ bu teşbihten maksadın domuz etini yemekle bir kıyaslama yapmak olduğunu söyler. Yani *"tavla zarını atmak, domuz eti yemek gibi haramdır"* demek olmaktadır. Nitekim *İmam Şâfi'î* ve cumhur bu hadise dayanarak tavlanın haram olduğuna hükmetmiştir. Satranç hakkında umumiyetle *"haram değil"* denmiştir. Hanefîler de bu görüşü benimser. Ancak mekruh olduğunda ihtilaf edilmez. *İmam Mâlik* ve *Ahmed İbnu Hanbel* satranca da *"haram"* demiştir. Hatta *Mâlik*: *"Satranç tavladan da beter ve hayır yapmaktan daha çok oyalayıcıdır"* demiştir.

5338 ٨ــ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا: [أَنَّهَا أَرسَلَتْ إِلَى قَوْمٍ سُكَّانٍ فِى دَارِهَا عِنْدَهُمْ نَرْدٌ لَئِنْ لَمْ تُخْرِجُوهَا وَإِلاَّ أَخْرَجْتُكُمْ مِنْ دَارِى، وَأَنْكَرَتْ ذٰلِكَ عَلَيْهِمْ]. أخرجه مالك.

8. **(5338)**- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ*'nın anlattığına göre, *"[Mahallesinde oturan bir ailede tavla bulunduğu haberi kendisine ulaşır. Bunun üzerine onlara:]*

"Eğer tavlayı evinizden çıkarmazsanız ben sizi mahallemden çıkaracağım!" diye haber gönderir. Böylece onların tavla bulundurmalarını hoş karşıla-

madığını ifade eder." [Muvatta, Rü'ya 6, (2, 958).]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen *dâr* kelimesi, bazı kullanışlarda *ev* mânasına gelir ise de, Arapların eski yerleşme sistemlerinde aynı akrabaların aynı avlu etrafında teşkil ettikleri, çoğu kere birbirine bitişik olarak inşa edilen meskenler topluluğuna denmektedir. Bugünkü mânada *mahalle* kelimesini karşılamaz ise de, bu mânada bir mesken grubunu ifade etmeye en yakın kelimemiz mahalle olduğu için böyle tercüme ettik.

2- Hadis, tavlaya "haram" diyen *İmam Mâlik*'in delillerinden biridir. *"Hz. Aişe'nin tavrı, haram olduğundandır"* denmiştir.

★ MÜBAH OYUNLAR

5339 ١ ـ عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [كُنْتُ أَلْعَبُ بِالْبَنَاتِ عِنْدَ رَسُولِ اللّهِ ﷺ وَكُنَّ يَأْتِينَنِى صَوَاحِبِى فَيَنْقَمِعْنَ مِنْ رَسُولِ اللّهِ ﷺ. وَكَانَ يُسَرِّبُهُنَّ إِلَىَّ فَيَلْعَبْنَ مَعِى]. أخرجه الشيخان وأبو داود.

«اَلإِنْقِمَاعُ» الاستتار والتغيب.

و «يُسَرِّبُهُن»: أى يبعثهن ويرسلهن إلى.

1. (5339)- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında bebeklerle oynardım. Arkadaşlarım (da oynamak için) yanıma gelirlerdi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (eve gelince, utanarak) saklanırlardı. Ama Aleyhissalâtu vesselâm onları tekrar bana gönderirdi. Beraber oynamaya devam ederdik."* [Buhârî, Edeb 81; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe 81, (2440); Ebu Dâvud, Edeb 62, (4931, 4932).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kız çocuklarının bebeklerle oynamasının câiz olduğuna delil kılınmıştır. Her çeşit put yasağından, bebekler istisna edilmiştir. Cumhurun görüşü budur. Kızlar için bebek ve benzeri oyuncakların satın alınması *"küçüklüklerinden itibaren onların ev işlerine ve çocuk bakımına alıştırılmaları için"* tecviz edilmiştir. İslâm ülemâsı, oyuncakların terbiyevî yönüne, Batılı terbiyecilerden çok önce dikkat çekmiş olmaktadırlar. Ancak şunu da belirtelim: Cumhurun tec-

vizine rağmen bazı fakihler bu ruhsatın mensuh olduğunu, dolayısıyla bebek ittihazının câiz olmadığını söylemiştir.

5340 ٢ـ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [بَيْنَمَا الْحَبَشَةُ يَلْعَبُونَ بِحِرَابِهِمْ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ اذْ دَخَلَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ فَأَهْوَى بِيَدِهِ إِلَى الْحَصْبَاءِ فَحَصَبَهُمْ بِهَا. فَقَالَ ﷺ دَعْهُمْ يَاعُمَرُ]. أخرجه الشيخان والنسائى.

2. **(5340)**- *Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Habeşliler, harbeleriyle, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında oynarlarken Ömer İbnu'l-Hattab radıyallahu anh içeri girdi. Hemen yere eğilip çakıl alarak onlara fırlattı. Aleyhissalâtu vesselâm:* **"Ey Ömer! Bırak onları (oynasınlar)! Zira onlar Benî Erfide'dirler"** *buyurdu."* [Buhârî, Cihâd 79; Müslim, Iydeyn 22, (893); Nesâî, Iydeyn 35, (3, 196).]

AÇIKLAMA:

1- *Benî Erfide,* Habeşlilerin lakabı veya ecdadlarının adı olduğu söylenmiştir. Habeşli mânasına cins isim olduğu da söylenmiştir.

2- Alimler, bu hadisten harbe hazırlayıcı mahiyetteki kılınç-kalkan oyunlarını oynamanın cevazını istidlal etmişlerdir.

5341 ٣ـ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَسْتُرُنِى بِرِدَائِهِ وَأَنَا أَنْظُرُ إِلَى الْحَبَشَةِ يَلْعَبُونَ فِى الْمَسْجِدِ حَتَّى أَكُونَ أَنَا الَّتِى أَسْأَمُهُ فَاقْدِرُوا قَدْرَ الْجَارِيَةِ الْحَدِيثَةِ السِّنِّ الْحَرِيصَةِ عَلَى اللَّهْوِ]. أخرجه الشيخان والنسائى.

3. **(5341)**- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Ben mescidde oynayan Habeşlileri seyrederken Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın beni ridası ile örttüğünü hatırlıyorum. Bu hal ben seyretmekten usanıncaya kadar devam etti. Benim gibi, genç yaşında bir kızın eğlenceye ne kadar düşkün olacağını varın siz takdir edin."* [Buhârî, Salât 69, Iydeyn 2, 3, 25, Cihâd 81, Menâkıb 15, Fezâilu'l-Ashab 46, Nikâh 82, 114; Müslim, Iydeyn 18, (892); Nesâî, Iydeyn 35, (3, 195).]

5342 ٤ـ وللنّسائِى فِى أُخْرَى عَنْهَا قَالَتْ: [جَاءَتِ السُّودَانُ يَلْعَبُونَ بَيْنَ يَدَىْ رَسُولِ اللّهِ ﷺ فِى يَوْمِ عِيدٍ، فَدَعَانِى ﷺ فَكُنْتُ أَطَّلِعُ عَلَيْهِمْ مِنْ فَوْقِ عَاتِقِهِ حَتَّى كُنْتُ أَنَا الَّتِى انْصَرَفْتُ].

4. (5342)- Yine *Hz. Aişe radıyallahu anhâ,* Nesâî'de gelen bir başka rivayetinde şöyle demiştir: *"Bir bayram günü Sudanlılar, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına oynayarak geldiler. Aleyhissalâtu vesselâm beni çağırdı. Resûlullah'ın omuzunun üstünden onları seyrediyordum. Kendi arzumla ayrılıncaya kadar bakmaya devam ettim. (Resûlullah seyretmemi kesmedi)."* [Nesâî, Iydeyn 34, (3, 195).]

5343 ٥ـ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [لَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ اَلْمَدِينَةَ لَعِبَتِ الْحَبَشَةُ لِقُدُومِهِ بِحِرَابِهِمْ فَرَحاً بِذٰلِكَ]. أخرجه أبو داود

5. (5343)- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Medine'ye (hicretle) geldiği zaman, onun gelişinden sevinç izharı olarak, Habeşliler harbeleriyle oynadılar."* [Ebu Dâvud, Edeb 59, (4923).]

LANETLEME VE SÖVME BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Daha önce mükerrer olarak *la'net, sebb, şetm* gibi kelimeler geçti ve her seferinde gerekli açıklamalar yapıldı. Bu kelimeler, lügat olarak mâna farklılıkları taşırlarsa da örfî kullanışta müterâdif gibidirler. Biri diğerinin yerine kullanılır. Dilimizde *kötü söz söylemek* şeklinde vasat bir ibare o kelimelerin karşılığı olabilir.

Müteakiben kaydedilecek ilk hadisten itibaren görüleceği üzere, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kötü sözlü olma*yı mü'minlik vasfıyla bağdaştırmıyor. Mü'minin, hangi çeşidi olursa olsun, kötü sözü ağzına almamasını emrediyor. Hayatının her anından, her anında yaptığı her fiilinden hesap vereceği bildirilen insanın âhirette hesabını zor vereceği amellerden olduğu için midir, kalplerde ve ruhlarda açtığı yaranın, kılıncınkinden, kurşununkinden daha derin olmasından mıdır, her ne ise *"Allah'a ve âhirete inanan kimsenin hayır konuşması veya sükut etmesi"* tavsiye edilmiştir hadislerde.

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, sadece insanlara karşı kötü sözlü olmayı yasaklamaz, hayvanlara ve eşyaya da kötü söz söylenmemesini, lânet edilmemesini emreder.

5344 ١ ـ عَنْ إِبْنِ مَسْعُودٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ لَيْسَ الْمُؤْمِنُ بِطَعَّانٍ، وَلاَ لَعَّانٍ، وَلاَ فَاحِشٍ، وَلاَبَذِىٍّ]. أخرجه الترمذى.

«الطَّعَّانُ» الذى يطعن فى أعراض الناس ويقع فيها، ومنه الطعن فى النسب، وهو القدح فيه.

و «البَذاءُ» الفحش فى القول.

1. (5344)- *İbnu Mes'ud radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Mü'min ne ta'n edici, ne lanet edici, ne kaba ve çirkin sözlü, ne de hayasızdır." [Tirmizî, Birr 48, (1978).]

AÇIKLAMA:

1- Şarihler, mü'mine yakıştırılamayan bu vasıflara yer veren insanın tekfir edilmeyeceğini belirtirler. Bu maksatla mü'min kelimesini *"kâmil mü'min"* diye kayıtlarlar. Şu halde kötü söz sarfetme alışkanlığı olan insan imanını kaybetmez ise de imandaki kemâli kaybeder. Mü'min kişinin, şahsî planda hadisi *mutlak* ifadesiyle anlayıp *"ağzımdan çıkan kötü söz imanımı tehlikeye atıyor"* diyerek kötü söz sarfetmekten kaçınması gerekir. Kulluk ve Fahr-ı kâinata ümmetlik edebi bunu gerektirir. Fakat kötü söz sarfeden kimseleri tekfire yeltenmemek gerektiği de bilinmelidir.

2- Hadiste geçen kelimelerin hepsini kötü söz olarak anlamamız mümkün ise de, aralarında mânâ farklılıkları da var. Şöyle ki:

★ *Ta'n etmek:* Ayıplamak, şerefini düşürmek, izzet-i nefsini kırıcı kusur izafe etmek demektir.

★ *Lanet etmek: "Allahın lanetine uğra", "lanet olsun", "mel'un"* gibi tabirleri kullanmaktır. *Allah'ın rahmetinden uzak olasın* mânasına gelir.

★ *Fahiş söz,* kaba ve çirkin olan, kabalığı pek açık, söylenmesi çirkin olan sözdür, fuhşa müteallik müstehcen söz mânasına da anlaşılabilir.

★ *Beziyy,* hayasız demektir. Zaten gerçek bir hayaya sahip olan insanın ağzından, önce vasfedilen kelamlar çıkmaz. en-Nihaye'nin açıklamasına göre *beziyy,* lisanında fuhşiyat olan yani ağzı bozuk dediğimiz kimseye denmektedir.

5345 ٢ــ وَعَنْ أَبِى الدَّرْدَاءِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: لاَ يَكُونُ اللَّعَانُونَ شُفَعَاءَ وَلاَ شُهَدَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ]. أخرجه مسلم وأبو داود.

2. (5345)- *Ebu'd-Derda radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Lâneti çok yapanlar Kıyamet günü şefaatçi olamazlar, şehid de olamazlar." [Müslim, Birr 85, (2598); Ebu Dâvud, Edeb 53, (4907).]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Kıyamet günü mü'minler muhtaç olanlara şefaatte bulunurlarken, dilinden laneti düşürmeyen kimselerin bu şerefe eremeyecekleri, dolayısıyla yakınlarına şefaat edemeyecekleri belirtilmektedir.

Lânetçi mü'minin şehid olamaması *Nevevî* tarafından üç ayrı mânada izah edilmiştir:

1) En doğru ve en meşhur olanına göre: *"Kıyamet günü diğer ümmetler üzerinde, peygamberlerinin kendilerine Allah'ın risaletini tebliğ ettiklerine dair şehadette bulunamaz.*

2) Dünyada şahidlik yapamazlar. Yani fıskları sebebiyle dünyada şahid olamazlar, şehadetleri kabul edilmez. Zira fâsığın şehadeti merduddur.

3) Şehidlik nimetini tadamazlar. Yani Allah yolunda ölemezler."

Şu da var ki, âyet ve hadislerde Allah'ın, Resûlünün ve meleklerin lânetine müstehak oldukları belirtilenler var. Onlara lânet etmek bu yasağa girmez; zâlimlere, yahudi ve hıristiyanlara, içkicilere, faiz yiyenlere.. lanet gibi.

5346 ٣ـ وَعَنْ سَمُرَةِ بْنُ جُنْدُبٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ لاَ تَلاَعَنُوا بِلَعْنَةِ اللّٰهِ وَلاَ بِغَضَبِ اللّٰهِ وَلاَ بِالنَّارِ]. أخرجه أبو داود والترمذى.

3. **(3546)**- *Semüre İbnu Cündüb radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Birbirinize, Allah'ın laneti, Allah'ın gadabı ve cehennem temennisiyle bedduada bulunmayın." [Ebu Dâvud, Edeb 53, (4906); Tirmizî, Birr 48, (1977).]

5347 ٤ـ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قِيلَ يَارَسُولَ اللّٰهِ، ادْعُ اللّٰهَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ وَالْعَنْهُمْ. فَقَالَ: إِنِّى إِنَّمَا بُعِثْتُ رَحْمَةً وَلَمْ أُبْعَثْ لَعَّاناً]. أخرجه مسلم

4. **(5347)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a: "Ey Allah'ın Resûlü! Müşriklere beddua et, onları lânetle!" denilmişti. Şu cevabı verdi:*

"Ben rahmet olarak gönderildim, lanetleyici olarak değil!" [Müslim, Birr 87, (2597).]

AÇIKLAMA:

Dinimiz mü'minleri birbirine kardeş kılmıştır. Ayette إنّما الْمُؤْمِنُونَ إخوَةٌ **"Mü'minler birbirlerinin kardeşleridir"** (Hucurât 10) buyrulmuştur. Dili, rengi, içtimâî seviyesi, maddî durumu ne olursa olsun birbirlerinin kardeşi olan mü'minler bir bedenin azaları mesabesindedirler ve dayanışma içinde olmaları gerekir. Birbirlerine dua edecekler, rahmet okuyacaklar رَبَّنا اغْفِرْ لِى وَلِى وَالِدَىَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ **"Ey Rabbimiz, beni, annemi, babamı ve mü'minleri hesap günü mağfiret buyur"** (İbrahim 41) diyeceklerdir. Şu halde birbirine karşı ahlakı bu olması gereken mü'min, mü'min kardeşine nasıl bedduacı olur, lânetçi olur? Mü'min kardeşe lanet, kişinin imanıyla, ahlakıyla ters düşmesi, tezad içinde kalması Allah'a ve Resûlüne karşı gelmesi demektir. Hele alemlere rahmet olarak gelen peygamberin lânetçi olması hiç düşünülemez. Bu sebeple *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm,* beddua etmesi talebini reddederek, **"Ben rahmet olarak gönderildim, lanetçi değil"** demiştir. Bu hususta da örneğimiz olan Efendimizin yolunda giderek, bilhassa mü'minlere karşı merhametkâr, sabırlı, bağışlayıcı, hayırhah, hayır dualar edici olmamız gerekir.

5348 ٥ــ وَعَنْ أبِى ذَرٍّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: لاَ يَرْمِى رَجُلٌ رَجُلاً بِالْفِسْقِ أوِ الْكُفْرِ إلاَّ رُدَّتْ عَلَيْهِ إنْ لَمْ يَكُنْ صَاحِبُهُ كَذٰلِكَ]. أخرجه البخارى

5. **(5348)**- *Hz. Ebu Zerr radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Bir kimse diğer bir kimseyi fıskla veya küfürle itham etmesin. Aksi taktirde, itham edilen arkadaşında bunlar yoksa, kelime kendine dönderilir." [Buhârî, Edeb 44.]

AÇIKLAMA:

Mü'mini, diğer mü'min kardeşine karşı tekfir edici veya tefsîk edici olmaktan men etmede en müessir hadislerden biri bu hadis olmalıdır. Eğer "fâsık" veya "kâfir" denen kimse fâsık veya kâfir değilse, o kelime bunu söyleyen üzerine dönüyor. Kendisi fâsık veya kâfir oluyor. Bir mü'mine fâsık veya kâfir demenin ne mânaya geldiğini bilen ve anlayan bir kimsenin bu meselede dikkatli olması gerekir.

Bu pek tehditkâr hadis, Buhârî hadisidir, yani sahih hadistir ve muhtelif vecihlerde gelmiştir. Her bir veçhi aynı mânayı te'yîd eder. Yine Buhârî'de gelen hadislerde *"Mü'mine lanet onu katletmek"*, *"mü'mini tekfir onu katletmek"*, *"mü'mine sövmek fısk"* olarak ifade edilmiştir.

Bu hadislerde herhangi bir mübalağa olmadığını anlamak için şöyle bakabiliriz: Fısk, bir haramın alenen işlenmesidir. Lügat olarak da haddi aşmak, yasağı dinlememek mânasına gelir. Namazı kılmamak, içki içmemek gibi. Şu halde bu yasakları yapan fâsıktır. Dinimizin diğer bir yasağı yalan söylememek, mü'min kardeşine lânet etmemek, rahmet, mağfiret duasında bulunmaktır. Şu halde bu emre uymayanın fâsık olacağı açıktır. Eğer fâsık dediği kardeşi fâsık değilse yalan söylemiş, iftira etmiş olmaktadır. Böylece fıska düşmektedir.

Küfür ithamı, daha büyük bir cinayettir. Dinimizin temel kaidelerinden biri اَلْجَزاءُ مِنْ جِنْسِ الْعَمَلِ **"Ceza amel cinsindendir"** şeklindedir. Öyleyse mü'min kardeşini tekfir etmekle işlenen cinayetin cezası, işlenen cinayet cinsinden olacaktır: Küfre düşmek... El-Iyazu billah.

Bilhassa günümüzde, cehalet ve siyasî mülahazaların yönlendirdiği bazı şahısların ortaya attığı sloganların tesiriyle, âyet ve hadislerin pek kaba saba te'villeriyle mü'minleri tekfir edivermek yaygınlık kazanmıştır. *Resûlullah*'ın bu tehdidi karşısında tekfir meselesinde çok dikkat etmek gerekecektir. Hatta şahsî müşahedemiz, şahsî ilmimiz, kendini mü'min addeden bir kimse hakkında *"küfrüne hükmetmemizi gerektirse bile, te'vîl edip bundan kaçınmak daha selametli bir yoldur."* Bir kâfire bile *"ey kâfir!"* diye hitap etmeyiz. Sözgelimi alış-veriş yaptığımız kimse veya komşumuz bir yahudi veya hıristiyan olabilir. Hatta dinimiz hıristiyan bir kadınla evlenme müsaadesi verdiğine göre zevcemiz hıristiyan olabilir. Biz bunlara hitap ederken: *"Ey kâfir!"* diye hitap etmeyiz. Böyle hitapta bulunmayı dinimiz emir de etmiyor. Böyle bir hitap mürüvvete sıla-i rahme aykırı olduğu için bunu din ne tecviz eder ne de hoş karşılar. Öyleyse "nazarımızda" küfre düşen bir insanı tekfir etmek, kâfir olarak teşhîr etmek dinî bir emir değildir. Kaldı ki, onun hakkındaki hükmümüzde isabet ettik mi? Kalbini yarmadığımıza, içine girmediğimize göre yanılma payımız da vardır. Öyleyse bu ihtimali düşünüp, tekfir etmek gerekir diye dini bir emrin yokluğunu düşünüp, tekfir etmenin müeyyidecinin ağırlığını düşünüp, mü'mini tekfirden kaçınmak en selametli yoldur. Tekfir etmemekle hiçbir kayıp yok, ama tekfirde büyük risk var.

İbnu'l-Esir, en-Nihâye'de مَنْ قَالَ لِأَخِيهِ يَا كَافِرُ فَقَدْ بَاءَ بِهِ أَحَدُهُمَا **"Kim kardeşine "ey kâfir!" derse, bu söz, ikisinden birine rücû eder, (itham edilen kâfir değilse itham eden kâfir olur)"** hadisiyle ilgili şu açıklamayı yapar:

"Hüküm böyledir. Çünkü, ithamı yapan onun hakkında ya doğru söyledi ya da yalan. Eğer doğru söyledi ise, öbürü kâfirdir. Eğer yalan söyledi ise itham, müslüman kardeşine olan tekfiri sebebiyle kendi üzerine döner. Küfür iki sınıftır:

★ *Biri, imanın aslını inkârdır. İşte bu imanın zıddıdır.*

★ *Diğeri, İslâm'ın teferruatından birini inkârdır. Bunu yapan, bu davranışı ile imanın aslından çıkmış olmaz.*

Birkısım âlimler şöyle söylediler: "Küfür dört çeşittir:

1) Küfr-i inkârî: Bu, Allah'ı hiç tanımamak, varlığını itiraf ve kabul etmemekle hâsıl olur.

2) Küfr-i cuhûdî: Bu, Allah'ı bildiği halde inkârdır; tıpkı İblis'in küfrü gibi: Kalben Allah'ı bildiği halde diliyle ikrâr etmez.

3) Küfr-i inâdî: Kalbiyle itiraf ettiği, diliyle de itiraf ve ikrarda bulunduğu halde, hased ve tuğyan sebebiyle imanın gereğini din olarak benimsemez. Ebu Cehl'in küfrü bu nev'e girer.

4) Küfr-i nifâkî: Diliyle ikrar ettiği halde kalbiyle inanmayan insanın küfrüdür.

Herevî der ki: "el-Ezherî'ye "Kur'an mahluktur" diyen kimse hakkında sorulmuş, buna kâfir denilebilir mi denmişti.

"Söylediği şey küfürdür!" diye cevap verdi. Sual kendisine üç kere tekrar edildi. Her seferinde aynı cevapta bulundu. Sonuncu cevabına şunu ekledi:

"Bâzan müslümanın ağzından küfür çıkar."

İbnu'l-Esir, bu meselede başka tekfir ve te'vil örnekleri de verir:

★ *"Buna İbnu Abbâs radıyallahu anh'ın bir ayetle ilgili cevabı da örnek verilebilir: Kendisine:* وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ **"Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler, işte bunlar kâfirlerdir"** (Mâide 44) *âyetinden sorulmuştu. Şu cevabı verdi: "Onlar kâfirlerdir, fakat Allah'ı ve âhiret gününü inkâr edenler gibi değillerdir."*

★ *Yine İbnu Abbâs bir başka hadiste şöyle demiştir: "Evs ve Hazreç kabileleri, cahiliye devrindeki kusurlarını sayıp dökerek birbirlerini ayıpladılar. Bu, onları birbirlerine kılıç çekip saldırmaya sevketti. Bunun üzerine Allah Teâla hazretleri şu âyeti inzal buyurdu:* وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَاَنْتُمْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ آيَاتُ اللّٰهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ **"Size Allah'ın ayetleri okunmakta olduğu ve aranızda Allah'ın**

Resûlü de bulunduğu halde nasıl olur da küfredersiniz?" (Âl-i İmran 101). *Buradaki "küfür"le Allah'ı inkâr kastedilmez. Buradaki küfür, aralarındaki ülfet ve sevgi nimetine olan nankörlük, onun inkârıdır.*

★ *İbnu Mes'ud'un bir hadisinde şöyle denir: "Bir kimse bir başkasına: "Sen bana düşmansın" dese, bunlardan biri İslâm'ı inkâr etmiştir." Burada inkâr (küfür) ile, nimetin inkârını kasdetmiştir. Çünkü Allah kalplerini kaynaştırmış, O'nun nimetiyle kardeşler olmuşlardır. İşte bu nimeti itiraf etmeyen onu inkâr etmiş olur. (Bu inkâr da Allah'ı ve âhireti inkâr değildir, nimete nankörlüktür.)*

★ *Bir başka hadiste* مَنْ تَرَكَ قَتْلَ الْحَيَّاتِ خَشْيَةَ الثَّأْرِ فَقَدْ كَفَرَ **"İntikamından korkarak yılan öldürmeyi terkeden küfretmiştir."** *Yani nimete nankörluk etmiştir.*

★ *Bir başka hadiste* مَنْ اَتَى حَائِضًا فَقَدْ كَفَرَ **"Hayız halinde kadına temas eden küfretmiştir"** *hadisi de bunun gibi.*

★ *Yıldızla ilgili hadis de böyle:* اِنَّ اللّٰهَ يُنْزِلُ الْغَيْثَ فَيُصْبِحُ قَوْمٌ بِهِ كَافِرِينَ يَقُولُ مُطِرْنَا بِنَوْءِ كَذَا وَكَذَا **"Allah yağmur yağdırır da, birkısım insanlar bu sebeple kâfir olarak sabahlarlar ve şöyle derler: "Falan falan yıldız sebebiyle yağmura kavuştuk."** *Yani, bu meselede kâfirler yağmuru Allah'a değil, yıldıza nisbet etmiş oluyorlar.*

★ *Şu hadis de buna örnektir:* فَرَأَيْتُ اَكْثَرَ اَهْلِهَا النِّسَاءَ لِكُفْرِهِنَّ. قِيلَ اَيَكْفُرْنَ بِاللّٰهِ قَالَ لاَ وَلٰكِنْ يَكْفُرْنَ الْاِحْسَانَ وَيَكْفُرْنَ الْعَشِيرَ *"[Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:* **"Cehennem bana arzedildi] ehlinin çoğunu, küfürleri sebebiyle kadınlar gördüm"** *buyurmuştu. "(Ey Allah'ın Resûlü) dediler. Allah'ı mı inkâr ediyorlar?" diye sordular.* **"Hayır dedi. Fakat iyiliği inkâr ediyorlar, kocalarının iyiliğini inkâr ediyorlar."**

★ *Şu hadis de bu gruba girer:* سِبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ وَقِتَالُهُ كُفْرٌ **"Müslümana sövmek fısk, öldürülmesi küfürdür."**

★ وَمَنْ رَغِبَ عَنْ اَبِيهِ فَقَدْ كَفَرَ **"Babasından yüz çeviren, küfretmiştir"** *hadisi de böyle.*

★ وَمَنْ تَرَكَ الرَّمْىَ فَنِعْمَةٌ كَفَرَهَا **"Atıcılığı terkeden, bir nimete küfretmiştir"** *hadisi de böyle.*

Bu çeşide giren hadis çoktur."

İbnu'l-Esir, küfür kelimesinin hadislerde değişik kullanılışlarına başka örnekler vererek açıklamasına devam eder.

KÜFRÜN TEKFİR EDENE DÖNMESİ MESELESİ

Bu mesele, müslümanların birliğe en ziyade muhtaç oldukları zamanımızda, iyi anlaşılması, söz ve tavırlarımızı ona göre ıslah etmemiz gereken bir meseledir. Ehemmiyetine binaen Buhârî şârihî *İbnu Hâcer*'in hadisle ilgili kaydettiği açıklamalardan bazı özetlemeler kaydedeceğiz:

"Hadis, bir kimsenin: "Sen fâsıksın" veya "sen kâfirsin" dediği taktirde bu ithamı yiyen kimsenin fâsık veya kâfir olmaması hâlinde, söyleyen kimsenin bu mezkur vasfa müstehak olduğunu ifade eder. Ama, müttehem kişi dediği gibi ise, bu itham kendine dönmez. Ancak şunu da ilave edelim ki, bu ithamı yapan kimse, sözü hedefini bulduğu için kâfir veya fâsık olmaz ise de, yine de ona sarfettiği "sen fâsıksın" sözünün sureti sebebiyle günahkâr olmaktan uzak kalmaz.

Öyleyse bu ifade tarzı üzerinde durmak gerekmektedir. Şöyle ki: "Eğer bu sözüyle, ona nasihat etmek veya onun halini beyanla başkasının ibret almasını kasdetti ise, bu sözü sarfetmesi câiz olur. Fakat bu sözüyle onu kınamayı ve bu kınayıcı vasıfla teşhir etmeyi ve ona eza vermeyi kasdetti ise bu tabiri kullanması câiz değildir. Çünkü mü'min, muhatabının kusurunu örtmek ve ona gerçeği öğretmek, güzeli va'z u nasihat etmekle memurdur. Bunu da imkân nisbetinde rıfkla, tatlılıkla, yumuşaklıkla yapmalıdır. Bu vazifesini, şiddetle, kabalıkla yapması câiz değildir. Çünkü sertlik, onun fıskında iyice taassub ve ısrarına sebep olabilir. Nitekim birçok insanın tabiatında bu aksilik vardır. Hususen hayrı emreden kimse, makam itibariyle, emredilen kimsenin altında ise.

Müslim*'in rivayetinde ibare şöyle gelmişti::* وَمَن دَعَا رَجُلاً بِالْكُفْرِ اَوْ قَالَ عَدُوُّ اللّٰهِ وَلَيْسَ كَذَلِكَ إلاَّ حَارَ عَلَيْهِ **"Kim bir kimseye kâfir diyerek çağırırsa veya "Allah'ın düşmanı" dediği halde o kimse böyle değilse bu sözü kendi üzerine döner."**

Nevevî der ki: "Hadiste geçen "geri dönme" meselesinde ihtilaf edilmiştir.

★ *Bazıları: "Eğer bu, (tekfiri) helal gören biriyse, küfür üzerine döner" demiştir. Ancak hadisin siyakından bakarsak bu, uzak bir ihtimaldir.*

★ *Bazıları: "Bu Hâricîlere hamledilir. Çünkü onlar mü'minleri tekfir ediyorlar" demiştir. Kadı İyâz, İmam-ı Mâlik'in böyle söylediğini nakleder. Bu da zayıf bir yorumdur. Çünkü, ülemânın ekserisinin görüşüne göre, Hâricîler, bid'aları sebebiyle tekfir edilemezler. Bana göre, İmam-ı Mâlik'in sözünün muteber bir yönü var: Onlardan (Hâricîlerden) birkısmı, sahabeden Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın cennetlik olduklarına ve mü'min olduklarına şehadet ettiği kimseleri bile tekfir etmektedirler. Böylece onların tekfiri, Resûlullah'ın*

şehadetini tekzib mânasına gelmekte, bu iş, onlardan tevili yapılabilen basit bir tekfir etme fiilinin sâdır olmasından başka bir mahiyet kazanmaktadır.

Gerçek şu ki, sadedinde olduğumuz hadis, müslümanı, müslüman kardeşine bu sözü sarfetmekten zecretmek maksadıyla beyan edilmiştir ve bu da henüz ortada Hâricîler ve diğer fırkalar mevcut değilken söylenmiştir.

★ *Bazı âlimler: "Hadisin mânası "kişinin arkadaşına izafe ettiği "eksiklik" ve "tekfir etme günahı" üzerine döner demektir" şeklinde yorumlamıştır. Bu yorum yabana atılmaz bir açıklamadır.*

★ *Bazı âlimler: "Bu söz onu küfre götüreceğinden korkulur. Nitekim, günah küfrü hedefler, günahı devam ettiren ve günahta ısrar edenin kötü bir âkibete uğramasından korkulur" demiştir.*

Bütün bu söylenenlerin ercah (en makbul) olanı şudur: "Müslüman olduğu bilinen biri hakkında böyle bir söz (tekfir) sarfeden kimse, itham ettiği kimse hakkındaki kâfir olduğuna dair zu'munu te'yid edecek bir şüphe (bir delil) getiremezse, o kimse ileride açıklayacağımız üzere kâfir olur. Hadisin mânası ise: "tekfiri üzerine döner" demektir, küfür değil. Sanki o, kendi emsalini tekfir ettiği ve İslâm dininin bâtıl olduğuna inanan kâfirden başka kimsenin tekfir etmeyeceği kimseyi tekfir ettiği için, kendisini tekfir etmiş olmaktadır. Bu hususu, hadisin bir tarikinde gelmiş olan وَجَبَ الْكُفْرُ عَلَى اَحَدِهِمَا **"küfür ikisinden birine vâcib olmuştur"** *ibaresi te'yid eder.*

Kurtubî der ki: "Şer'î lisanda her nerede küfür vaki oldu ise, bu, İslâm dininde şer'an zarurî olan malum bir şeyin inkârıdır. Nitekim, şeriatta küfür, ni'metlerin inkârı, mü'minin şükrünü terk ve O'nun hakkını yerine getirme işini ihmal mânalarında gelmiştir.

Elhasıl, tekfir edilen kişi, gerçekten şer'an küfür addedilen bir inanç sebebiyle kâfir ise, tekfir eden doğru söylemiş olur, küfür ithamı onunla birlikte gider. Eğer kâfir değilse, bu sözün cinayeti ve günahı söyleyen üzerine döner."

Tekfirin mükeffir üzerine dönmesi meselesinde bu açıklamayı en doğru te'vîl olarak tavsif eden *İbnu Hâcer,* mevzuyla ilgili Ebu Dâvud'un *Ebu'd-Derdâ*'dan kaydettiği bir hadisle açıklamasını tamamlar: **"Kul herhangi bir şeyi lanetleyince, lanet semaya çıkar, ama önünde sema kapılarını kapanmış bularak geri döner, arza iner. Sağa sola gider, gidecek bir yer bulamazsa lânet edilene uğrar. O buna ehilse mesele yok, değilse, lâneti yapana döner."**

Bu açıklamalar bize, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın **"Allah ve ahirete inanan ya hayır konuşsun ya sükût etsin"** irşadının bilhassa mü'mini tekfir veya tefsîk etme meselesindeki ehemmiyetini bir kere daha ortaya koymaktadır.

5349 ٦ـ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: اَلْمُسْتَبَّانِ مَا قَالاَ، فَعَلَى البَادِىءِ مِنْهُمَا حَتَّى يَعْتَدِى المَظْلُومُ].

أخرجه مسلم وأبو داود والترمذى.

6. **(5349)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Sövüşen iki kişinin söyledikleri(nin vebali), mazlum olan tecavüzde bulunmadıkça başlayana aittir." [Müslim, Birr 68, (2587); Ebu Dâvud, Edeb 47, (4894); Tirmizî, Birr 51, (1982).]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, birbirlerine söven iki kişi ile ilgilidir. Böyle bir durumda sorumluluk, ilk defa söverek karşı tarafı da sövmeye zorlayan kimseye aittir. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın bu ölçüsü, hâdisenin çıkmasını imanlı vicdanlarda oldukça önler ve frenler. Çünkü, sorumluluktan korkan kişi ilk başlatan olmaktan kaçınır.

Hadiste geçen **"mazlumun tecâvüzde bulunması"**ından murad, kendisine sövülen kimsenin sövene daha fazla, daha şiddetle sövme suretiyle mukabelede bulunmasıdır. Dinimiz, bize yapılan kötülüğe misliyle mukabelede bulunmayı tecvîz eder. Affetmenin daha iyi olacağını da hatırlatarak bu cevazı verir ise de, bize yapılandan fazlasını yapmayı uygun bulmaz. Şu halde hadiste, yapılan miktarda kalmak şartıyla sövene söverek cevap vermek câiz olmaktadır. Bu cevazı ifade eden ayet de mevcuttur. وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ **"Ceza verecekseniz, uğradığınız muamelenin misliyle ceza verin. Eğer sabrederseniz, bu sabır, sahipleri için daha da hayırlıdır"** (Nahl 126).

2- Hadiste dikkat edilirse, her iki taraf için de vebalden bahsedilmektedir. Başlayanın vebali açıktır. Öbürünün vebali, ilk başlayanı sövmeye sevkeden davranışıdır. Şu halde belli bir ölçüde ikisi de vebal taşımaktadır. Ancak mazlum taraf ölçüyü korursa, her iki vebal de başlayana gidiyor.

5350 ٧ـ وَعَنْهُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: قَالَ

اللّٰهُ تَعَالَى: يُؤْذِينِى اِبْنُ آدَمَ، يَسُبُّ الدَّهْرَ، وَأَنَا الدَّهْرُ. بِيَدِى الْأَمْرُ أُقَلِّبُ اللَّيْلَ والنَّهَارَ]. أخرجه الثلاثة وأبو داود.

وقوله: «وأنا الدَّهْرُ» كان من عادة العرب ذم الدهر عند حدوث النوازل والنوائب اعتقاداً منهم أن الدهر: الزمان فاعل ذلك. فقال اللّٰه تعالى: أنا الدهر: أى أنا الذى احل بهم ذلك، لا الدهر الذى يزعمونه، واللّٰه اعلم.

7. **(5350)**- Yine *Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Allah Teâla hazretleri şöyle dedi: "Ademoğlu, dehre söverek beni üzüyor. Halbuki ben dehrim. Emir benim elimde. Gece ve gündüzü ben çeviririm." [Buhârî, Edeb 101, Tefsîr, Câsiye 1, Tevhîd 35; Müslîm, Elfâz 2, (2246); Muvatta, Kelâm 3, (2, 984); Ebu Dâvud, Edeb 181, (5274).]

AÇIKLAMA:

1- Hadis muhtelif şekillerde rivayet edilmiştir.

2- *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm,* bu hadisleriyle dehre sebbetmeyi yasaklamaktadır. Dehr mutlak zaman mânasına gelir. en-Nihaye'de *"Dehr: Uzun zaman ve dünya hayatı için isimdir"* diye açıklanır. Kur'ân-ı Kerîm'den de anlaşılacağı üzere, cahiliye Arapları, hoşlarına gitmeyen hadiselerle karşılaştıkları zaman, dehri zemmedip, ona hakaretler savururlar, başlarına gelen musibeti ondan bilirlerdi. (Meâlen): **"Dediler ki: "Ancak bir dünya hayatımız vardır. Burada ölür, burada yaşarız. Bizi helak eden de dehirdir." Bu söyledikleri-ne dâir hiçbir bilgileri yoktur. Sadece bir zanna kapılmış gidiyorlar"** (Câsiye 24).

Hayır ve şer her şeyi yaratan, takdir eden Allah'tır. Bu sebeple hoşumuza gitmeyen şeyleri dehrden bilmek, bir nev'i şirktir, tevhid inancını rencide eder. Bu sebep *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın diliyle, insanların dehr kelimesiyle kasdettikleri mânanın Allah'a raci olduğu bildirilmiştir. Rab Teâlâ'nın **"Ben dehrim, geceyi de gündüzü de ben çeviririm"** veya bazı rivayetlerde geldiği üzere **"Ben dehrim, günler ve geceler benimdir. Onları yeniler ve eskitirim. Krallardan sonra yeni krallar getiririm"** veya **"Ben dehrim, geceyi de gündüzü**

de ben gönderirim, diledim mi onları tutarım da" denmesi, hoşumuza gitmeyen hadiseler sebebiyle zamana sebbedilmesinin mü'minin edebine uymadığını, o çeşit inançların yanlış olduğunu ifade eder. Alimler: *"Kim herhangi bir fiili gerçekten dehre nisbet ederse küfre düşer"* diye hükmetmiştir. Ancak, bu çeşit ifade, gerçek bir itikada mukarin olmaksızın dilden çıkacak olsa, küfre nisbet edilmez. Her hal u kârda bu nevî sözler kâfirlerin sözüne benzediği ve İslâm'ın tevhid inancına uygun gelmediği için mekruhtur, kaçınılması gerekir. Dilimizde, dehr kelimesi yerine *felek* kelimesi vardır. Bazan *şans, tâlih* kelimeleri bu mânalarda kullanılır. *"Felek ne verdi ki, neyi mi alacak?"* sözüne yaygınca yer verilir. Ne kadar mahzurlu olduğu izah gerektirmeyen bir husustur.

3- *Kadı İyaz,* bazı tahkiksiz ve bilgisiz kişilerin dehr kelimesini Allah'ın isimlerinden biri zannettiklerini belirtir ve *"Bu yanlıştır, dehr dünya zamanının müddetidir"* der.

4- *Kurtubî, "Allah'ı üzme"* tâbirini, insanlardan hiçbir eziyetin Allah'a ulaşmayacağı gerçeğinden hareketle şöyle açıklar: *"Bunun mânası şudur: "İnsanlar bazan bana, üzülen kimseleri üzen tâbirlerle hitap eder. Halbuki Allah, kendisine eziyet ulaşmasından münezzehtir. Bundan murad, kimden böyle bir ifade sadır olmuş ise kendini Allah'ın gadabına maruz kılar demektir."*

5- **"Ben dehrim"** sözünü *Hattabî* şöyle anlar: *"Dehrin sahibi benim. Dehre nisbet edilen işleri çeviren de benim. Öyleyse kim hoşlanmadığı işlerin fâili bilerek dehre söverse, bu sövme, o işlerin gerçek faili olan Rabbine döner. Dehr ise, vukûa gelen işlerin zarfıdır."*

5351 ٨ ـ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهِ عَنْهُمَا: [أنَّ رَجُلاً نَازَعَتْهُ الرِّيحُ رِدَاءَهُ فَلَعَنَهَا فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: لاَ تَلْعَنْهَا فإنَّهَا مَأْمُورَةٌ مُسَخَّرَةٌ، وَإنَّهُ مَنْ لَعَنَ شَيْئاً لَيْسَ لَهُ بِأهْلٍ رَجَعَتِ اللَّعْنَةُ عَلَيْهِ] أخرجه أبو داود والترمذى

8. **(5351)**- *İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Bir kişinin ridasını rüzgâr savurmuştu, tutup rüzgâra lanet etti. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm müdahale buyurdu:*

"Sakın rüzgâra lanette bulunmayın. O memurdur, (Allah'ın emriyle) iş görmektedir. Şunu bilin ki, kim bir şeye haksızlıkla lanet ederse, lanet kendisine döner." [Ebu Dâvud, Edeb 53, (4908); Tirmizî, Birr 48, (1979).]

5352 ٩ ــ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: إِنَّ هٰذِهِ الرِّيحَ مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ، تَأْتِى بِالرَّحْمَةِ وَتَأْتِى بِالْعَذَابِ! فَإِذَا رَأَيْتُمُوهَا فَلاَ تَسُبُّوهَا. وَاسْأَلُوا اللّٰهَ خَيْرَهَا، وَاسْتَعِذُوا بِاللّٰهِ مِنْ شَرِّهَا]. أخرجه أبو داود.

9. (5352)- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Bu rüzgâr, Allah'ın rahmetindendir. Rahmeti de, azabı da getirir. Onu görünce, sakın ona sövmeyin. Allah'tan rüzgârın hayr (getirmes)ini dileyin, şerr (getirmes)inden Allah'a sığının." [Ebu Dâvud, Edeb 113, (5097).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bu hadislerinde her gün esip duran rüzgâra dikkatlerimizi çekmekte, onların rastgele, tesadüfen esmeyip, Allah'ın irade ve emriyle, çok ciddî gayeler için estirildiğini belirtmektedir. Bazan rahmet için eser, bazan azab için eser. Kirlenen havayı temizlemesi, baharda bitki telkihini yapması, rahmet dolu bulutları sürüklemesi, herkesin idrak ettiği rahmetlerdendir. Ne var ki, onun esişi bazan da azab getirir: Çatıları uçurur, ekinlere, ağaçlara hasar verir. Bu da tesadüf değil, ilahi bir tecellidir. Kur'ân-ı Kerim, bir kısım azgın milletlerin rüzgârla helak edildiğini haber verir.

5353 ١٠ ــ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: لاَ تَسُبُّوا الْأَمْوَاتَ فَإِنَّهُمْ قَدْ أَفْضَوْا إِلَى مَا قَدَّمُوا]. أخرجه البخارى وأبو داود والنسائى.

10. (5353)- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Ölülere sövmeyin. Çünkü onlar (sağken hayırdan ve şerden) gönderdiklerine kavuştular." [Buhârî, Cenâiz 97, Rikâk 42; Ebu Dâvud, Edeb 50, (4899); Nesâî, Cenâiz 51, 52, (4, 52, 53).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis kâfir, fâsık, mü'min ayırım yapmaksızın, mutlak bir şekilde

ölülere sövmeyi yasaklamaktadır. Âlimler, hadisi başka rivayetler muvâcehesinde değerlendirince, fâsık ve kâfirlerin ölülerine, sağların ibret alması melhuz ise sebbetmenin câiz olacağını söylemişlerdir.

2- Burada *sebbetme*'yi *kötü yönleriyle anma* olarak anlamak daha uygundur. Gerçi sebbetmek, *sövmek*, hakâret etmek şeklinde anlamaya da muvafıktır.

3- Kâfir ve fâsık ölüler hakkındaki sebbetme ruhsatını âlimler, ashâbın, geçen bir cenaze hakkında menfi konuşması üzerine *Resûlullah*'ın: **"(Sizin şehadetiniz sebebiyle ona cehennem vacib olmuştur.) Sizler Allah'ın yeryüzündeki şahidlerisiniz"** mânasındaki açıklamalarından çıkarmışlardır. Çünkü *Resûlullah,* o hadiste, ölü hakkındaki menfi konuşmalarına rağmen ashaba itabda bulunmamıştır.

4- Alimler, kâfir ve fâsık ölüye yapılacak sebb hayatta olan müslümanı üzecekse, buna da cevaz vermezler. *İbnu Battâl,* ölüye sebbetmenin gıybet gibi olduğunu, gıybetin câiz olmadığı hallerde ölü hakkında sebbetmenin câiz olmayacağını söyler: *"Kişinin ahvali çoğunluğuyla hayır üzere olduğu halde, bazı bozuk davranışları varsa gıybet câiz değildir. Eğer fıskını ilân eden bir fâsıksa o da gıybet edilmez; ölü de böyle.."*

İbnu Hâcer'e göre, hadiste gelen nehyin, definden sonrası için umumî olma ihtimali de var. Kişide mevcut kusurların söylenmesinin mübahlığı definden öncedir, bu da, sağlar arasındaki fâsıkların ibret alıp kendilerine gelmeleri içindir. Kabre kondu mu, gönderdiklerine kavuşmuş olması sebebiyle artık hakkında menfi konuşmaktan vazgeçilir. Rivayete göre *Hz. Aişe radıyallahu anhâ,* nazarında gıybeti câiz olan bir kimseyi *(Yezid İbnu Kays el-Ercî)* hayatı boyu lanet etmiş, öldüğünü işitince bundan vazgeçmiştir. Sebebi sorulunca, *Resûlullah*'ın yasakladığını hatırlatmıştır.

5354 ١١ ــ وَعَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: لاَ تَسُبُّوا اْلأَمْوَاتَ فَتُؤْذُوا اْلأَحْيَاءَ]. أخرجه الترمذى.

11. **(5354)**- *Muğîre İbnu Şu'be radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Ölüler hakkında kötü konuşmayın, sonra dirileri üzersiniz." [Tirmizî, Birr 51, (1983).]

AÇIKLAMA:

Bu mevzuda gerekli açıklamayı önceki hadiste yaptık. Burada *ölüler* kelimesinin başındaki elif-lâm üzerinde duran bazı şarihlerimizin görüşünü kayde-

deceğiz: *"Bu, ahd içindir. (Yani bütün ölüleri değil, birkısmını kastetmektedir). Onlar da müslümanların ölüleridir. Bu mânayı* Tirmizî'*de gelen* اذكروا محاسن موتاكم **"Ölülerinizin hayırlarını yâdedin, kusurlarını zikretmeyin"** *hadisi de te'yid eder. Öyleyse kâfirlerin kötülüklerini zikretmede mahzur yoktur. Üstelik, onların şayet varsa, ölülerinin dürüstlük, köle azadı, yemek yedirmeleri nev'inden hayırlarını zikretmek de emredilmemiştir. Ancak bununla, onun zürriyetinden gelen bir müslüman üzülecekse, bu takdirde onun kötülüklerini söylemekten de içtinab edilir."* Bu hususta kaydedilen bir örnek Ahmed İbnu Hanbel ve Nesâî'de gelen bir rivayettir. Buna göre: *"Ensardan bir zat Hz. Abbâs'ın cahiliyedeki kusuru sebebiyle babasına hakâret eder. Abbâs radıyallahu anh da ona bir tokat aşkeder. Adamın kavmi silahlarını kuşanıp gelirler ve Abbâs'a tokat vurmak isterler. Durum Hz. Peygamber'e ulaşınca minbere çıkar ve:* **"Ey insanlar, yeryüzü ahalisinden kim Allah'a en yakındır?"** *der. "Sen!" derler.* **"Öyleyse bilin"** *buyurur Aleyhissalâtu vesselâm,* **"Abbas bendendir, ben de ondan. Sakın ölülerimize kötü söylemeyin, dirilerimizi üzersiniz!"** *Halk gelip Aleyhissalâtu vesselâm'dan özür dilerler."* Bir rivayette *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın Bedir'de öldürülen müşriklere kötü söylemeyi yasakladığını görüyoruz. Sebebini şöyle açıklar: **"Onlara sebbetmeyin, çünkü söylediklerinizden hiçbir şey onlara ulaşmaz, üstelik hayatta olanları üzersiniz."**

Şu halde, kâfir ölüsü bile olsa, dile dolamazdan önce, bir maslahat olacak mı diye değerlendirmek gereklidir. Fayda değil, mahzur melhûz ise kötü söz sarfetmemek evladır.

5355 ١٢ ـ وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اُذْكُرُوا مَحَاسِنَ مَوْتَاكُمْ، وَكُفُّوا عَنْ مَسَاوِيهِمْ]. أخرجه أبو داود والترمذى.

12. **(5355)**- *Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Ölülerinizin iyiliklerini zikredin, kötülüklerini zikretmeyin." [Ebu Dâvud, Edeb 50, (4900); Tirmizî, Cenâiz 34, (1019).]

5356 ١٣ ـ وَعَنْ عِمْرَانِ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [بَيْنَمَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فِى بَعْضِ أَسْفَارِهِ وَامْرَأَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ عَلَى نَاقَةٍ لَهَا، فَضَجِرَتْ فَلَعَنَتْهَا، فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: خُذُوا مَا عَلَيْهَا وَدَعُوهَا

فَإِنَّهَا مَلْعُونَةٌ. قَالَ عِمْرَانُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ: فَكَأَنِّى أَرَاهَا تَمْشِى فِى النَّاسِ، مَا يَعْرِضُ لَهَا أَحَدٌ]. أخرجه مسلم وأبو داود.

13. **(5356)**- *İmrân İbnu Husayn radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir seferdeydi. Ensârdan bir kadın devesinin üzerinde giderken yüksek sesle devesine lânet okudu. Bunu işiten Aleyhissalâtu vesselâm:* **"Devenin üzerindeki eşyaları alın ve deveyi salıverin, zira artık o lânetlenmiştir"** *buyurdular."*

İmrân radıyallahu anh der ki: *"Sanki ben deveyi insanlar arasında yürürken görür gibiyim, kimse ona dokunmuyordu."* [Müslim, Birr 80, (2595); Ebu Dâvud, Cihâd 55, (2561).]

AÇIKLAMA:

Alimler, kadının lânet okuduğu devenin salıverilmesi hususundaki nebevî emri iki şekilde yorumlamıştır:

★ Birkısmına göre, kadının lâneti indallah hemen kabul görmüştür. Nitekim deve için *mel'une* (lanetlenmiştir) tâbiri hadiste mevcuttur.

★ Birkısmı da, *"kadın (ve diğer müslümanlar) bir daha hayvanlarını tel'în etmesin diye, kadına ceza olarak hayvanı salıvermesi emredilmiştir"* der.

Bazı yorumcular, hadisin yine Müslim'de gelen bir başka veçhindeki **"Üzerinde Allah'ın laneti bulunan bir deve bizimle beraber olmasın!"** ibaresini nazar-ı dikkate alarak, *"Bu deveden, Resûlullah'ın olmadığı yerde binilmek, kesilmek, başka işlerde çalıştırılmak gibi yollardan biriyle istifade edilebilir"* demiştir.

5357 ١٤ـ وَعَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: لاَ تَسُبُّوا الدِّيكَ فَإِنَّهُ يُوقِظُ لِلصَّلاَةِ]. أخرجه أبو داود

14. **(5357)**- *Zeyd İbnu Hâlid radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Horoza sövmeyin! Zira o, namaz için uyandırıyor." [Ebu Dâvud, Edeb 115, (5101).]

AÇIKLAMA:

Horoz, namaz gibi dinen son derece ehemmiyetli ve kıymetli olan bir şeye

uyandırdığı için mübarek sayılmıştır. Elbette kötü söze değil övülmeye ve sevilmeye layıktır. Bir başka hadiste *Aleyhissalâtu vesselâm:* **"Horozun öttüğünü işittiğiniz zaman, Allah'tan fazlını talep edin. Zira horoz melâikeyi görmüştür..."** buyurur.

RESÛLULLAH ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM'IN LANET ETTİKLERİ

5358 ١ــ عَنْ أَبِى الطُّفَيْلِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [أَتَى رَجُلٌ عَلَى بْنَ أَبِى طَالِبٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ. فَقَالَ: مَا كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يُسِرُّ إِلَيْكَ؟ فَغَضِبَ، وَقَالَ: مَا كَانَ يُسِرُّ إِلَىَّ شَيْئاً يَكْتُمُهُ النَّاسَ؛ غَيْرَ أَنَّهُ حَدَّثَنِى بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ. قَالَ: مَا هُنَّ؟ قَالَ: لَعَنَ اللّٰهُ مَنْ ذَبَحَ لِغَيْرِ اللّٰهِ: لَعَنَ اللّٰهُ مَنْ لَعَنَ وَالِدَيْهِ. لَعَنَ اللّٰهُ مَنْ آوَى مُحْدِثاً. لَعَنَ اللّٰهُ مَنْ غَيَّرَ مَنَارَ الْأَرْضِ]. أخرجه مسلم والنسائى

وزاد رزين عن ابن عبّاس: [مَلْعُونٌ مَنْ صَدَّ أَعْمَى عَنْ طَرِيقٍ. مَلْعُونٌ مَنْ وَقَعَ عَلَى بَهِيمَةٍ مَلْعُونٌ مَنْ عَمِلَ عَمَلَ قَوْمِ لُوطٍ]:

«المحدث» الذى قد أذنب ذنباً أو فعل أمراً منكراً، والمعنى من نصره ومنع منه، وضمه أليه ليحميه.

و «منارُ الأرضِ» العلامة التى تكون على الطرق والحدّ بين الأراضى.

1. **(5358)**- *Ebu't-Tufeyl radıyallahu anh* anlatıyor: *"Ali İbnu Ebi Tâlib radıyallahu anh'a bir adam gelerek:*

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın sana tevdi ettiği sır nedir?" diye sormuştu. Hz. Ali buna öfkelendi ve:

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, halka gizlediği hiçbir şeyi bana sır olarak vermedi. Şu kadar var ki, bana dört kelime söyledi!" dedi. Adam:

"Nedir onlar, söyler misin?" deyince, Hz. Ali:

"Allah'tan başkasının adına kesene Allah lânet etsin. Ebeveynine lanet edene Allah lanet etsin. Bid'atçıyı himaye edene Allah lânet etsin. Tarlanın sınır taşlarını değiştirene Allah lânet etsin!" [Müslim, Edâhî 43, (1978); Nesâî, Dahâya 34, (7, 232).]

Rezin, İbnu Abbâs'tan şu ziyadede bulundu: **"A'mayı yoldan men eden mel'undur. Bir hayvana temasta bulunan mel'undur. Lût kavminin pis işini yapan mel'undur."**

AÇIKLAMA:

1- *Hz. Ali radıyallahu anh*'a, *Resûlullah*'ın husuŝî talimde bulunduğu, başkalarından ayrı olarak ona birkısım şeyler öğrettiği hususunda şüyû bulan dedikodular üzerine, kendisinden bu hususî bilgilerin ne olduğunu soranlar olmuştur. *Hz. Ali* bu çeşit sorulara, daima hususi bir sırra, ayrı bir bilgiye sahip olmadığını belirterek cevap vermiştir. Böyle bir sırrı reddederken, bazı cevaplarda, kılıncında asılı olan tomarı istisna eder, tomarda ne var denilince, bazan bu hadiste geçen dört istisnayı, bazan da fıkha giren bazı meseleleri zikreder. Râfizîler tarafından çıkarılan dedikodular, *Hz. Ali*'ye *Resûlullah*'ın siyasi vasiyette bulunduğunu, *Hz. Ali*'nin halife olmasını vasiyet ettiğini propaganda etmekteydi. Ama verilen cevaplarda hiçbir siyasî vasiyetin olmadığı belirtilmiştir.

Hz. Ali'nin kızması, sorulan soruların gerçekle hiçbir alâkasının bulunmayışı sebebiyledir. Böylece Râfizî, İmâmiye ve Şiîlerin iddiaları suya düşmüştür.

Bu bahis daha önce de geçti.

2- Anne ve babaya lanetle ilgili olarak 5232. hadiste açıklama geçti.

3- Allah'tan başkasının adına kesmek İslâm'ın yasakladığı bir husustur. Kesilen hayvanın helal olabilmesi için Allah'ın adıyla kesilmesi, İslâm'ın bu meselede vazettiği âdaba uyulması gerekir. Putlar için kesilen, müşrik kimsenin kestiği, keserken kasten besmelenin terkedildiği hayvanların eti yenmez. Bu husus, ilgili bahislerde açıklandı.

5359 ٢ـ وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [لَعَنَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ آكِلَ الرِّبَا وَمُوكِلَهُ وَكَاتِبَهُ، وَمَانِعَ الصَّدَقَةِ، وَالْوَاشِمَةَ، وَالْمُسْتَوْشِمَةَ إِلاَّ مِنْ دَاءٍ، وَالْمُحَلِّلَ وَالْمُحَلَّلَ لَهُ]. أخرجه النّسائى.

2. (5359)- *Hz. Ali radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ribayı yiyeni, yedireni, riba akdini yazanı, sadakaya (zekata) mâni olanı, dövme yapanı, dövme yaptıranı –hastalık sebebiyle olan hâriç– hulle yapanı, hulle yaptıranı lanetledi."* [Nesâî, Zinet 25, (8, 147).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bu hadislerinde, mü'minler ve hatta hayvan ve eşya hakkında bile kullanılmasına cevaz vermediği "lanetleme"nin, kimler hakkında kullanılabileceğinin örneğini vermektedir:

1- Faizle ilgili muamelelere girişenler: Alan, veren, faizin girdiği akidleri yazan, şahidlik yapan vs. Riba veya faiz aynı mânaya gelir, lügat olarak artmak, ziyadeleşmek demektir. İslâm dini alış-verişte faizi şiddetle yasaklamıştır.

Kur'ân-ı Kerîm birçok ayette faizin haram olduğunu belirtmiş, mü'minlere "faiz yemeyin!" uyarısında bulunmuştur (Al-i İmran 130, Nisa 161, Rum 39). Faizle ilgili birkaç ayetlik uzunca bir pasaj aynen şöyle: **"Faiz yiyenler, kendilerini şeytan çarpmış (birer mecnun)dan başka bir halde (kabirlerinden) kalkamazlar. Böyle olması da onların: "Alım satım da ancak riba gibidir" demelerindendir. Halbuki Allah, alış-verişi helâl, ribayı haram kılmıştır. (Bundan böyle) kim Rabbinden kendisine bir öğüt gelip de (faizden) vazgeçerse, geçmişi ona, ve işi (hakkındaki hüküm) de Allah'a aittir. Kim de tekrar faize dönerse onlar o ateşin yâranıdırlar ki, orada onlar bir daha çıkmamak üzere ebedî kalıcıdırlar...**

Allah ribanın bereketini tamamen giderir. Sadakası verilen malları ise artırır. Allah haramı helal tanımakta ısrar eden çok kâfir, çok günahkâr hiçbir kimseyi sevmez...

Ey iman edenler! Gerçek mü'minler iseniz Allah'tan korkun, faizden henüz alınmamış olup da kalanı bırakın, almayın. İşte böyle yapmazsanız Allah'a ve peygamberine karşı harbe girmiş olduğunuzu bilin. Eğer (faizciliğe) tevbe ederseniz mallarınızın başları (sermayeleriniz) yine sizindir. Bu suretle ne haksızlık yapmış ne de haksızlığa uğratılmış olursunuz" (Bakara 275-279).

Ribanın ne olduğunu açıklama sadedinde *Taberî*, cahiliye âdetini anlatır: *"Cahiliye devrinde kişi bir malı belirlenen bir vâde ile satardı. Vade dolunca, borçlu borcunu ödeyemez ise vade uzatılır, borcu da artırılırdı."* İşte bu artma riba idi.

Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu'nda şer'an haramı olan riba iki kısımda incelenir:

1) Riba-i fazl: Mevzunat (tartıya giren) veya mekîlât (kile ile ölçülen, hacme giren) kabilinden olan şeyleri kendi cinsleri ile peşin olarak mütefâzılan (artırılmış olarak) mübâdele etmektir. Ağırlıkları müsavi iki altını iki buçuk altına veya iki altın ile şu kadar kuruşa filhal (aynı anda) satıp tekabuzda bulunmak (alış-verişi tamamlamak) gibi.

Kezalik bir kile buğdayı bir buçuk kile buğday ile peşin satıp kabzetmek gibi.

2) Riba-i nesîe: Ya bir cinsten iki şeyin birini diğeri mukabilinde veresiye olarak satmaktır veya başka başka cinslerden olup veznî, keylî veya zirâî veya adedî olmak hususunda müttehid bulunan iki şeyden birini diğeri mukabilinde veresiye olarak mübadele etmektir ki, miktarları müsavi olsa da yine câiz olmaz.

Meselâ on dirhem gümüşü, on dirhem veya onbir dirhem veya dokuz dirhem gümüş mukabilinde veresiye olarak satmak –bir riba-i nesîe olacağından– câiz değildir.

Kezalik iki kile buğdayı bir veya iki veya üç kile buğday mukabilinde veresiye olarak satmak câiz olmadığı gibi, iki kile buğdayı bir veya iki veya üç kile arpa mukabilinde veresiye olarak satmak da câiz olmaz.

Kezalik bir metre Şam kumaşını, yine aynı cinsten bir veya iki metre Şam kumaşı veya başka cinsten, mesela o kadar Basra kumaşı mukabilinde veresiye olarak satmak da câiz değildir.

Kezalik yüz yumurtayı, yüz veya yüzyirmi yumurta mukabilinde veresiye satmak da bu kabildendir."

Ribâ-yı fazlın haram oluşundaki illet *"cins"* ile *"miktar"*dır. Yani vezniyatta *"vezn"*, keyliyâtta *"keyl"*dir. Riba-yı nesîenin haram oluşundaki illet ise *"yalnız cins"* ve *"yalnız miktar"*dır.

Şu halde cinsleri ve miktarları aynı olan şeylerde *riba-yı fazl* cereyan ettiği gibi, yalnız cinsleri veya yalnız veznî, keylî, ziraî veya adedî olmak itibariyle miktarları aynı olan şeylerde de riba-yı nesîe cereyan eder.

2- Hadiste lanetlenen ikinci taife, sadakayı men edenlerdir. Sadaka hadiste *zekât* mânasına gelir.Daha umumî bir tabirle, İslâm devletine kişinin vermesi gereken her çeşit vergiler. Devlet, kendine düşen birkısım hizmetleri yürütebil-

mek için vergi almak zorundadır. Şu halde bunu vermeyenler Allah'ın lanetine müstehak olmaktadırlar.

3- Dövme muamelesi yapan ve yaptıranlar. Bu, tedavi gayesiyle olursa câiz kılınmıştır. Ancak süs maksadına yönelik olursa haram edilmiştir. Dövme yaptırmak, Allah'ın insana koyduğu fıtratı beğenmeyip değiştirmek mânasını taşımaktadır. Estetik mülahazası ile fıtratı değiştirmeye yönelik müdahaleleri dinimiz kesinlikle yasaklar. Başka hadislerde dişlerin törpülenerek inceltilmesi, takma saç (peruk) takılması da zikredilir. Buna zamanımızda gündeme gelen yaşlanmadan mütevellit yüz kırışıklıklarını gidermek üzere yapılan ameliyatlar da ilave edilebilir. Kaza, yanık gibi arazlarla hâsıl olan çirkinliklere yapılacak cerrahî müdahaleler, bu söylenenden hariç tutulmalıdır. Zira bu ikincisi tedaviye girer.

4- Muhallil=boşanmış kadını, eski kocasına helal kılmak niyetiyle nikah yapan. *Muhallel leh* hulle yoluyla eski karısıyla yeniden nikahlanan. Dinimiz, boşanmış kadının eski kocasına dönmesini, *bir başka erkekle evlenip boşanmış olma* şartına bağlamıştır. Bu şart yerine gelmedikçe boşananların tekrar evlenmeleri haramdır. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* bu müessesenin suistimal edilmemesi için boşanmış kadının eski kocasına dönmesini sağlamak için birkaç gün sonra hemen boşamak düşüncesiyle evlenen erkeği ve bu suretle evlenmiş-boşanmış eski karısıyla hemen nikâh yapan eski kocayı da lanetlemiştir.

Dinimiz nikahın müebbet olmasını emreder. Muvakkat nikâh kesinlikle haramdır. Muvakkat nikâha mut'a nikâhı denmektedir. Cahiliye devrinde cârî olan bu nikahı *Resûlullah* bidayette yasaklamamış, hatta talep üzerine ruhsat da beyan etmiştir. Ancak Mekke Fethi sırasında kesinlikle yasaklamıştır. Bu yasağı işitmeyen bazı sahabilerin *Resûlullah*'ın vefatından sonra da buna yer verdikleri görülmüş ise de, *Hz. Ömer* bunu işitince nebevî yasağı hatırlatarak İslâm'ın kesin hükmünü her tarafa tamîm etmiştir. *Hz. Ömer*'in bu yasaklamasına hiçbir sahabi çıkıp da *"Resûlullah zamanında bu serbestti, senin böyle bir yasak koymaya hakkın yok"* diye itiraz etmemiş ve dolayısiyle mut'a nikâhının haram olması icma ile kesinlik kazanmıştır. Sünni mezhepler arasında bazı meselelerde ihtilaf var ise de mut'anın haram oluşunda hiçbir ihtilaf yoktur. Sadece Râfizîlerden bir kısmı, eski İran İbâhîliğinin bir devamı olarak –nesihten önceki nebevî ruhsatı delil yaparak– mut'a nikâhının helal olduğunu iddia etmektedirler.

Hülasa, muhallil ve muhallel leh'in lisan-ı nübüvvetle tel'îni de mut'a nikâhının haram olmasının bir delilidir. Hüllecilik, dinin en ziyade hassasiyet göster-

diği nikâh müessesesi ile bir oynama, bir başka hadisin ifadesiyle dinle temerrüs (dinle kaşınma)dır. Allah'ın, peygamberlerin, meleklerin lânetine müstehak olmadır.(9)

5360 ٣ــ وَعَنْ مُحَمّدِ بْنِ عَبْدِ الرّحْمٰنِ عَنْ أُمِّهِ عَمْرَة بِنْتِ عَبْدِ الرّحْمٰن. [أَنَّ النَّبِىَّ ﷺ لَعَنَ الْمُخْتَفِى وَالْمُخْتَفِيَةَ، يَعْنِى نَبَّاشَ الْقُبُورِ]. أخرجه مالك.

3. **(5360)**- *Muhammed İbnu Abdirrahmân, annesi Amra Bintu Abdirrahmân*'dan naklen anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm nebbâş (mezar soyan) erkek ve kadınlara lânet etti."* [Muvatta, Cenâiz 44, (1, 238).]

AÇIKLAMA:

Hadiste lânetlenen *muhtefi*den muradın nebbâş, yani mezarları açıp kefenlerini soyan kimseler olduğu hususu *İmam Mâlik*'e has bir tefsirdir. Ancak bu tefsire hiçbir âlim itiraz etmemiştir.

Hadiste nebbâşlık tel'în edildiğine göre, bu fiil, diğer tel'în edilen ameller gibi (riba, içki, dövme, zekatın verilmemesi, hüllecilik) haram ameller arasına dâhil edilmiş bulunmaktadır.

Alimler, nebbâşa hırsız muamelesi yapılıp yapılmayacağı hususunda ihtilaf etmiştir.

5361 ٤ــ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: اَللّٰهُمَّ إِنِّى أَتَّخِذُ عِنْدَكَ عَهْداً لَنْ تُخْلِفَنِيهِ، فَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ، فَأَىُّ الْمُؤْمِنِينَ آذَيْتُهُ، شَتَمْتُهُ، لَعَنْتُهُ، جَلَدْتُهُ، فَاجْعَلْهَا لَهُ صَلاَةً وَزَكَاةً وَقُرْبَةً تُقَرِّبُهُ بِهَا إِلَيْكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ]. أخرجه الشيخان.

4. **(5361)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Allahım, ben senden hulf etmeyeceğin bir ahd talep ediyorum. (Biliyorsun) ben bir beşerim. Hangi mü'mine (hatâen) eziyet verir, kırıcı söz sarfeder, lânette bulunur, değnek vurup (canını yakar)sam bu haksızlığı

---

(9) Mut'a nikâhı ileilgili geniş bir tahlili kitabımızın nikâhla ilgili bölümünde, birinci faslın sonunda bulacaksınız (5651. hadisin sonunda).

onun hakkında, Kıyamet günü bir rahmet, (sevabında) bir artış, sana bir yaklaşma vesilesi kıl." [Buhârî, Da'avât 34; Müslim, Birr 90, (2601).]

5362 ٥ــ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [دَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ رَجُلاَنِ فَكَلَّمَاهُ بِشَيْءٍ لاَ أَدْرِى مَا هُوَ، فَأَغْضَبَاهُ، فَسَبَّهُمَا وَلَعَنَهُمَا. فَلَمَّا خَرَجَا قُلْتُ: وَاللّٰهِ يَارَسُولَ اللّٰهِ لِمَنْ أَصَابَ مِنَ الْخَيْرِ شَيْئاً مَا أَصَابَهُ هٰذَانِ. قَالَ: وَمَا ذَاكِ؟ قُلْتُ: سَبَبْتَهُمَا وَلَعَنْتَهُمَا. قَالَ: وَمَا عَلِمْتِ مَاشَارَطْتُ عَلَيْهِ رَبِّى؟ قُلْتُ: لاَ؛ قَالَ: قُلْتُ: اَللّٰهُمَّ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ فَأَىُّ الْمُؤْمِنِينَ سَبَبْتُهُ أَوْ لَعَنْتُهُ فَاجْعَلْهَا لَهُ زَكَاةً وَأَجْراً]. أخرجه مسلم.

5. (5362)- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına iki kişi girdi. Resûlullah'a bir şeyler söylediler. Fakat ne söylediklerini bilmiyorum. Söyledikleriyle Aleyhissalâtu vesselam'ı kızdırmışlardı. Onlara lânet etti, sebbetti (kırıcı konuştu). Adamlar çıkınca:*

"Vallahi! Ey Allah'ın Resulü! Bunların kazandığı hayrı kim kazanabilir?" dedim.

"Bu da ne?" *buyurdular.*

"Onlara lanet ettin, sebbettin" dedim.

"Benim Rabbime ne şart koştuğumu bilmiyor musun? Dedim ki: "Allahım, ben bir beşerim. [Beşerin razı olduğu gibi razı olur, beşerin kızdığı gibi kızarım.] Öyleyse mü'minlerden hangisine [hak etmediği halde] lanet edersem, sebbedersem bunu onun hakkında [tahûr (günahlarından temizlik vesilesi)], (sevabında) bir artış ve ücret kıl" *buyurdular."* [Müslim, Birr 88, (2600).]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadis, *Resûlullah*'ın ümmetine karşı şefkatini ne kadar ileri götürdüğünü göstermektedir. Zira herhangi birini yanlışlıkla üzme ihtimaline karşı, bunun o kimse hakkında bir rahmet olması için Rabbinden ahidde bulunmuştur. Hadis, bu muhtevasıyla ilk nazarda bazı suallere sebep olabilmekte, peygamber yanlışlıkla da olsa haksız fiil ve sözde bulunur mu? sorusunu akla getirmektedir.

Bu meseleye açıklık getirenler olmuştur. Meselâ *Şârih Mâzirî* der ki: "*Eğer: "Hak etmeyene Resûlullah nasıl bedduada bulunur?" denilirse şöyle cevap verilir: "Hak etmeyene* لَيْسَ لَهَا بِأَهْلٍ *tâbiri "senin indinde hak etmeyen" demektir. "Benim beddua ettiğim sırada zahirde hak etmeyen, bize intikal eden haline ve cinayetine uymayan" demek değildir. Sanki Aleyhissalâtu vesselâm şöyle demek istemiştir: "Yaptığı işin iç yüzü senin indinde kendisinden razı olduğun şekilde olan kimse hakkında, bana akseden dış görünüşüne uygun olarak yaptığım bedduayı, onun hakkında günahlarından bir temizlenme, sevabında bir artış vesilesi kıl."* *Mâzirî* devamla der ki: "*Bu mana sahihtir, muhal olan hiçbir yönü yoktur. Çünkü, Aleyhissalâtu vesselâm zâhire göre hareket ederdi. İnsanların iç hesabını Allah'a havale ederdi.*"

İbnu Hâcer der ki: "*Bu söz, Resûlullah, hükümlerinde zahirî delillere dayanarak hareket ederdi" diyenlerin sözüne mebnidir. Ama, "O hep vahye müstenid konuşurdu" diyenlere göre, bu cevap tatminkâr olmaz.*"

Mâzirî devamla der ki: "*Eğer:* **"Ben de beşer gibi öfkelenirim"** *sözünün mânası nedir" denilirse –ki bu söz, bedduanın öfke sebebiyle vâki olduğunu, şeriatın muktezasıyla vâki olmadığını gösterir– bundan da yeni sorular çıkar.*

Buna cevabımız şudur: Muhtemeldir ki, Aleyhissalâtu vesselâm, kişi hakkındaki sebbi, lâneti ve dövmesi ile, suçluya ceza olarak tatbikte veya bu cezaları terkederek bunlar dışında bir vasıta ile zecretmede muhayyer bırakıldığı sebb, lânet ve dövmeleri kastetmiştir. Bu durumda, onun öfkesi, kendisini lânet etme veya dövme ruhsatıyla göndermiş olan Allah için olmuş olur, bu da şeriatten hâriç bir davranış değildir."

Mâzirî devamla der ki: "*Bu halin, bir şefkat ve ümmete Allah'ın hududunu aşmaya karşı korkmayı öğretmek maksadıyla vârid olması da muhtemeldir. Sanki Aleyhissalâtu vesselâm, öfkenin, câniyi cezalandırmada –öfkenin yokluğu durumunda meydana gelmeyecek– ziyade bir ceza vermeye kendini sevketmesinden duyduğu korkuyu izhar etmektedir. Yahut, caniyi cezalandırmada –öfkelenmeseydi meydana gelmeyecek olan azıcık bir ceza artmasından korkusunu izhar etmiş olmaktadır. Böylece bu, peygamber hakkında caiz görenlerin kavlince– küçük günahlardan sayılır yahut da küçük günah olmaksızın hâsıl olan zecr olmuş olur.*

Lânet ve sebbin Aleyhissalâtu vesselâm'dan kasıdsız olarak vukûu da muhtemeldir. Bu durumdaki lânet ve sebbin hükmü, Allah rızası için ve kabul edilmesi arzusuyla yapılan lânet gibi olmaz."

Kadı İyaz bu son ihtimali tercih etmiştir. Bu maksadla der ki: "*Aleyhissalâtu vesselâm'ın zikrettiği sebb ve bedduanın, bizzat kastedilmeyen, niyet de edilmeyen, Arab âdetince sözlerinin gelişi icabı, münasebetsiz haller karşısında, itabı te'kiden kendiliğinden dile geliveren, vukûa gelmesi hiç niyet edilmeyen ifadelerden olması muhtemeldir.*" Sonra *Hattâbî* تَرِبَتْ يَمِينُكَ "*Sağ elin toprağa bulansın*" tâbirini misal verir. –Nitekim bizde de anneler çocukları için "*Allah canını alsın*" diye sıkça kullanırlar, ama gerçekten canını almasını kastetmezler. Hatta dikkatli anneler: "*Allah canını almasın...*" demeyi tercih eder.– *Hattâbî* devamla der ki: "*Aleyhissalâtu vesselâm, herşeye rağmen, bu kasıtsız bedduasının, duaların kabul gördüğü saat-i icabeye rastlamasından korkarak bu nahoş sözü, söylediği mü'min hakkında rahmet ve yakınlık vesilesi olmasını Rabbinden ahdetmiştir.*"

Kadı İyaz mesele üzerine son bir yorum daha ilave ederek der ki: "*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, öfkeli halde iken de ancak hakkı söyler, hak olanı yapardı. Fakat Allah adına olan öfkesi, ona, muhalifinin cezalandırılmasında sabır ve teenniyi terkettirir ve ta'cîle sevkederdi. Bu hususu Hz. Aişe'nin şu sözü teyid eder:* مَا انْتَقَمَ لِنَفْسِهِ قَطُّ اِلاَّ اَنْ تُنْتَهَكَ حُرُمَاتِ اللّٰهِ "*Aleyhissalâtu vesselâm hiçbir vakit nefsi için intikam peşinde koşmadı. Onun tecziyesi, Allah'ın haramlarının ihlaline karşı idi.*"

Esasen, *Resûlullah* pek nadir durumlarda öfkelenmiş, kırıcı sözler sarfedip ceza verme cihetine gitmiştir.Yukarıdaki bütün yorumlar pek nadir olan vakalarla ilgilidir. Bu da şahsıyla ilgili değil, Allah rızası, dinin menfaatiyle, tebliğle ilgilidir.

Bize her hususta en güzel örnek veren Resûlümüze sünnetleri, kelâmları adedince salât ve selâm olsun!

MEV'İZELER BÖLÜMÜ

5363 ١ــ وَعَنْ أَبِى إِدْرِيسِ الْخَوْلاَنِى عَنْ أَبِى ذَرٍّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: فِيمَا يَرْوِى عَنْ رَبِّهِ عَزَّ وجَلَّ أَنَّهُ قَالَ: يَاعِبَادِى إِنِّى حَرَّمْتُ الظُّلْم عَلَى نَفْسِى، وَجَعلْتُهُ بَيْنَكُم مُحَرَّماً، فَلاَ تَظَالَمُوا. يَاعِبَادِى كُلُّكُمْ ضَالٌّ إِلاَّ مَنْ هَدَيْتُهُ فَاسْتَهْدُونِى أَهْدِكُمْ. يَاعِبَادِى كُلُّكُمْ جَائِعٌ اِلاَّ مَنْ أَطْعَمْتُهُ، فَاسْتَطْعِمُونِى أَطْعِمُكُمْ. يَاعِبَادِى كُلُّكُمْ عَارٍ إِلاَّ مَنْ كَسَوْتُهُ، فَاسْتَكْسُونِى أَكْسِكُمْ. يَا عِبَادِى إِنَّكُمْ تُخْطِئُونَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ، وَأَنا أَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعاً فَاسْتَغْفِرُونِى أَغْفِرْ لَكُمْ. يَاعِبَادِى، إِنَّكُمْ لَنْ تَبْلُغُوا ضُرِّى فَتَضُرُّونِى. وَلَنْ تَبْلُغُوا نَفْعِى فَتَنْفَعُونِى. يَا عِبَادِى، لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ كَانُوا عَلَى أَتْقِى قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ مِنْكُمْ مَازَادَ ذٰلِكَ فِى مُلْكِى شَيْئاً. يَاعِبَادِى لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ كَانُوا عَلَى أَفْجَرِ قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ مِنْكُمْ مَا نَقَصَ ذٰلِكَ مِنْ مُلْكِى شَيْئاً. يَاعِبَادِى، لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ قَامُوا فِى صَعِيدٍ وَاحِدٍ وَسَأَلُونِى، فَأَعْطَيْتُ كُلَّ إِنْسَانٍ مَسْأَلَتَهُ، مَا نَقَصَ ذٰلِكَ مِمَّا عِنْدِى إِلاَّ كَما يَنْقُصُ الْمِخْيَطُ إِذَا أُدْخِلَ فِى الْبَحْرِ. يَاعِبَادِى، إِنَّمَا هِىَ أَعْمَالُكُمْ أُحْصِيهَا لَكُمْ، ثُمَّ أُوَفِّيكُمْ إِيَّاهَا. فَمَنْ وَجَدَ خَيْراً فَلْيَحْمَدَ اللّٰهَ وَمَنْ وَجَدَ غَيْرَ ذٰلِكَ فَلاَ يَلُومَنَّ إِلاَّ نَفْسَهُ]. أخرجه مسلم والترمذى.

«الصَّعِيدُ» وجه الأرض، وقيل التراب وحده.

و «المِخيطُ» بكسر الميم الإبرة.

1. (5363)- *Ebu İdrîs el-Havlânî, Ebu Zerr radıyallahu anh*'tan anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, azîz ve celîl olan Rabbinden naklen anlattığına göre, Rabb Teâla şöyle buyurmuştur:*

"Ey kullarım! Ben nefsime zulmü haram ettim, onu sizin aranızda da haram kıldım. Öyleyse birbirinize zulmetmeyin.

Ey kullarım! Hidayet verdiklerim dışında hepiniz dâll (doğru yoldan sapmışlar)sınız. Öyleyse benden hidayet isteyin de sizi hidayet edeyim!

Ey kullarım! Benim yedirdiklerim hâriç, hepiniz açlarsınız. Öyleyse benden yiyecek isteyin de size yiyecek vereyim!

Ey kullarım! Benim giydirdiklerim hariç hepiniz çıplaklarsınız! Öyleyse benden giyinme talep edin de sizleri giydireyim!

Ey kullarım! Sizler gece ve gündüz hata işliyorsunuz. Ben ise bütün günahları affederim. Öyleyse benden mağfiret talep edin de sizleri bağışlayayım.

Ey kullarım! Bana zarar verme mevkiine ulaşamazsınız ki bana zarar veresiniz! Bana fayda sağlama mertebesine de ulaşamazsınız ki bana menfaat sağlayasınız.

Ey kullarım! Şayet sizlerin öncekileri sonrakileri; insî olanları, cinnî olanları hepsi de sizden en müttakî bir insanın kalbi üzere olsaydınız, bu benim mülkümde hiç bir şeyi zerre miktar artırmazdı.

Ey kullarım! Eğer sizin öncekileriniz ve sonrakileriniz, insî olanlarınız, cinnî olanlarınız sizden en fâcir bir kimsenin kalbi üzere olsaydınız, bu benim mülkümden zerre kadar bir eksiklik hâsıl etmezdi.

Ey kullarım! Eğer sizlerin öncekileri ve sonrakileri, insî olanları, cinnî olanları bir düzlükte toplanıp bana talepte bulunsaydınız, ben de her insana istediğini verseydim, bu, benim nezdimde olandan, iğnenin denize batırıldığı zaman hasıl ettiği eksilme kadar bir noksanlık ancak meydana getirirdi.

Ey kullarım! Bunlar sizin amelleriniz, onları sizin için sayıyorum. Sonra bunların karşılığını size ödeyeceğim. Öyleyse sizden kim bir hayırla

karşılaşırsa Allah'a hamd etsin. Kim de hayır değil de başka bir şey bulursa, kendinden başka bir şeyi levmetmesin (kınamasın, başına geleni kendinden bilsin)." [Müslim, Birr 55, (2577); Tirmizî, Kıyamet 49, (2497).]

AÇIKLAMA:

1- *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*, bu hadislerinde Rab Teâla'dan naklen bazı İslâmi hakikatları beyan etmektedir. Bu çeşit, mânası Cenab-ı Hak'tan, elfazı *Aleyhissalâtu vesselâm*'dan olan hadislere *hadis-i kudsî* denmiştir. Sıhhat yönünden bu hadisin diğerlerinden bir farkı yoktur. Bunlar da senedlerine göre değerlendirilir. Sahih, hasen, zayıf ve hatta mevzu olabilir. Hüküm yönüyle de diğer hadislerden farklı bir imtiyaz taşımazlar. Zira, diğer hadislerin de *Resûlullah*'a vahyi, gayr-ı metluv olarak geldiği, âlimlerin müşterek görüşüdür. Hadis-i kudsîlerde **"Rabbim buyuruyor"** üslubuyla medar-ı bahs edilen meselelerin diğer hadislerle de ifade edildiği gözönüne alınırsa, iki hadis çeşidi arasında temelde bir üslub farklılığından başka bir şeyin olmadığı anlaşılır: Kudsi hadis daha çarpıcı, daha dikkat çekici bir beyan üslûbuna sâhiptir.

2- Bu hadis, mühim esaslara şâmil olduğu için usul-i İslâm'dan mühim bir asıl kabul edilmiştir. İslâm'ı öz olarak ifade eden mühim rivayetlerden biridir. Bunun üzerine müstakil şerh telif edenler olmuştur. *Ebu İdris el-Havlânî*'nin bunu rivayet ederken, hürmeten, tazîmen diz çöktüğü, *Ahmed İbnu Hanbel* merhumun *"Şam ehlinin bundan daha şerefli başka bir hadisleri yoktur"* dediği rivayet olunur.

3- Hadiste, Cenab-ı Hakk'ın zulmü kendisine haram kıldığı belirtilmektedir. Alimler, Allah'ın zulme yer vermesini akıl dışı kabul ederler, *"müstahildir"* derler. Nasıl müstahil olmasın ki, bütün kâinatın mülkü Allah'a aittir. Kendi mülkünde dilediği gibi tasarruf eder. Allah Teâla hazretlerinin bir eksiği, bir ortağı yok ki, onu, ortağının mülkünden alarak, zulmederek tamamlasın.

Allah kendisi zulmetmediği gibi, insanların da zulümden kaçınmalarını emretmektedir. Allah'ın en ziyade sevmediği şeylerden biri zulümdür. Öyle ki, bu, bazı hadislerde cezası derhal verilecek amel olarak ifade edilmiştir. Allah'ın hoşlanmadığı zulüm mutlaktır: Mü'mine karşı işlenmiş, kâfir veya fâsığa karşı işlenmiş farketmez, hepsi haramdır.

4- Hadiste geçen **"Hepiniz dalâlettesiniz"** tâbiri **"Her çocuk fıtrat üzere doğar"** hadisine muhalif görünüyor ise de, bu hadiste peygamber gelmezden önceki durumun kastedilmiş olabileceği veya *"insanlar tabiatlarındaki şehvet, rahat düşkünlüğü gibi zaafları ve adem-i tefekkür halleri üzerine bırakılsalar*

dalâlete düşerlerdi" mânası kastedilmiş olabileceği belirtilerek arada bir tezadın olmayacağı gösterilmiştir.

5- Denize batırılan iğneye bulaşacak suyun denizde meydana getireceği azalma, Cenab-ı Hakk'ın zenginliğini ifadede bir temsildir. İdraki zor hakikatlerin bu tarz temsillerle ifâdesi, âyet ve hadiste sıkça yer verilen bir üsluptur. Deniz, bilinen şeylerin en büyüğü, iğne ise en küçüğüdür. Aslında iğne batırmakla denizde hiçbir eksilme hasıl olmaz. Bu örfi teşbih Cenab-ı Hakk'ın zenginliğinin sonsuzluğunu ifadede gayet muvafıktır.

6- Hadisin son kısmı, fevkalâde ehemmiyet taşıyan bir İslâm telâkkisi veriyor: Mazhar olunan her hayrı Allah'tan bilip hamdetmek, maruz kalınan bütün şer ve kötülükleri kendinden bilip tevbe etmek. Bu ölçüyü hakkıyla anlayıp, istenen seviyede hayatına tatbik edemeyen kimseler, dinimizce ciddiyeti belirtilen birkısım vartalara düşebilirler: Hayrı kendinden bilen *ucb*a ve *fahr*a düşer; şerri kendinden bilmeyen, kendini düzeltme istikametinde bir aksiyona geçme yerine, kaderi tenkid, içtimaî, fizikî şartları itham gibi ataletlere düşer, başını kayalara vurur. Her iki halden de Allah'a sığınırız.

5364 ٢ ـ وَعَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إذَا ذَهَبَ ثُلُثَا اللَّيْلِ قَامَ فَقَالَ: يَاأيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا اللّٰهَ، اذْكُرُوا اللّٰهَ. جَاءَتِ الرَّاجِفَةُ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ. جَاءَ الْمَوْتُ بِمَا فِيهِ. قَالَ أُبَىٌّ، قُلْتُ يَارَسُولَ اللّٰهِ، إنِّى أُكْثِرُ الصَّلاَةَ عَلَيْكَ، فَكَمْ أَجْعَلُ لَكَ مِنْ صَلاَتِى؟ قَالَ: مَاشِئْتَ؛ قُلْتُ الرُّبُعَ؟ قَالَ: مَا شِئْتَ، وَإنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ؛ قُلْتُ: النِّصْفَ؟ قَالَ مَاشِئْتَ، وَإنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ؛ قُلْتُ: الثُّلُثَيْنِ؟ قَالَ: مَا شِئْتَ، وَإنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ؛ قُلْتُ: أَجْعَلُ لَكَ صَلاَتِى كُلَّهَا؟ قَالَ: إذاً تُكْفَى هَمُّكَ وَيُغْفَرُ ذَنْبُكَ]. أخرجه الترمذى.

«الرَّاجِفَةُ» النفخة الأولى التى يموت بها الخلائق.

و «الرَّادِفَةُ» النفخة الثانية التى يحيون بها يوم القيامة.

2. (5364)- *Ubeyy İbnu Ka'b radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm gecenin üçte ikisi geçince kalkar ve:* **"Ey insanlar! Allah'ı zikredin! Allah'ı zikredin! "Sarsıcı" kesinlikle gelecektir; "takipçi" de onun arkasından gelecektir. Ölüm, içindeki (şiddet ve sıkıntı)larla gelecek, (öyleyse ahirete hazırlanın!)"** *derdi."*

Übey devamla dedi ki:

"Ey Allah'ın Resûlü dedim, ben sana çok salât oku(mak isti)yorum. (Duamda) ne miktarını sana salât u selam yapayım?"

"Dilediğin kadar!" *buyurdular.*

"Dörtte bir (yeter mi)?" dedim.

"Dilediğin kadar!" *buyurdular,* **"Eğer artırırsan, bu senin için daha hayırlı!"** *dediler.*

"Yarı(ya ne dersiniz)?" dedim.

"Dilediğin kadar!" *buyurdular,* **"Eğer artırırsan, bu senin için daha hayırlı!"** *dediler.*

"Üçte iki(ye ne dersiniz?)" dedim.

"Dilediğin kadar!" *buyurdular,* **"Eğer artırırsan, bu senin için daha iyi!"** *dediler.*

"(Kendim için dua ettiğim vaktin) tamamını size salât u selam okumaya ayırayım mı?" dedim.

"Bu takdirde, (dünyevî ve uhrevî) dileğin kabul edilir, günahın affedilir!" *buyurdular."* [Tirmizî, Kıyamet 24, (2459).]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen ve *sarsıcı* diye çevirdiğimiz kelime *râcife*dir. Şarihler, bununla *nefhâ-i ûlâ* denen *İsrâfil aleyhisselâm*'ın yapacağı birinci üfürmenin kastedildiğini söylerler. Bu üfleme ile bütün canlılar ölecektir.

Takipçi diye çevirdiğimiz *râdife* ise, *nefha-i sâniye* de denen ikinci üfleme diye açıklanmıştır. Bununla Kıyamet günü dirilme vukûa gelecektir.

Bu ibareler, Nâzi'at sûresinde geçen يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ **"O gün sarsan sarsacak, onun takipçisi de peşinden gelecek"** (Nâzi'at 6-7) âyetlerine bir işaret vardır. Müfessirler burada birinci ve ikinci nefhanın kastedildiğini belirtmişlerdir. Gelecek diye, gelecek zamanla ifade ettiğimiz fiilin aslı

geçmiş zamanladır, vukûa geleceği kesin olması sebebiyle, aynen olmuş gibi geçmiş zamanla ifade edilmiştir.

2- *"Ölümün içindeki"*nden maksat, can çekişme anında, kabirde ve daha sonraki safhalarda karşılaşılacak sıkıntılı ve şiddetli hallerdir.

3-Hadiste *Resûlullah*'a çok salâvat okumanın fazileti görülmektedir. Hadîs, dua etme sırasında kişinin, nefsi için şunu bunu talep edinceye kadar, *Resûlullah*'a salât u selam okuması, hem dünyevî ve hem de uhrevî muradlarına ermede daha müessir, daha kârlı bir hareket olacağını haber vermektedir.

İslâm âlimleri, nassa dayanarak, salâvatın Allah katında en makbul bir dua olduğunu kabul ederler. *"Öyleyse* derler, *müslüman dünyevî veya uhrevî, her ne talep edecekse, önce makbul olan salâvatı çokça okumalı, sonra dileklerini ifade etmeli, dileklerini tekrar salâvat takip etmelidir."* Makbul iki dua arasında yapılacak duanın, kabule daha yakın olduğunu belirtirler.

Dua edebi ile ilgili olarak şunu da belirtelim ki, gerek salâvat duamız ve gerekse diğer taleplerimiz için, önce istiğfarla mânevi bir temizlik yapmamız, bu manevî temizlikten sonra salâvat okumaya geçmemiz tavsiye edilmiştir.

5365 ٣ـ وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [خَرَجَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَوْماً فَصَلَّى عَلَى أَهْلِ أُحُدٍ صَلاَتَهُ عَلَى الْمَيِّتِ، ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى الْمِنْبَرِ فَقَالَ: إِنِّى فَرَطٌ لَكُمْ، وَأَنا شَهِيدٌ عَلَيْكُمْ، وَإِنِّى وَاللّٰهِ لأَنْظُرُ إِلَى حَوْضِى الْآنَ، وَإِنِّى أُعْطِيتُ مَفَاتِيحَ خَزَائِنِ الْأَرْضِ، وَإِنِّى واللّٰهِ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ أَنْ تُشْرِكُوا بَعْدِى، وَلٰكِنْ أَخَافُ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنَافَسُوا فِيهَا]. أخرجه الشيخان

«الفرط» السابق فى السير إلى الماء، والمراد أنى لكم سابق فإذا قدمتم علىّ وجدتمونى انتظركم.

«المنافسة» المغالبة على تحصيل الشىء والانفراد به.

3. **(5365)**- *Ukbe İbnu Âmir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir gün çıkıp, Uhud şehidlerine cenazelere kıldığı namazla namaz kıldı. Sonra minbere geçti:*

"Ben dedi, sizden önce (havuzun başına) varacağım ve ben size şahidlik yapacağım. Şimdi, şu anda ben, vallahi havzımı görüyorum. Bana arzın hazinelerinin anahtarları verildi. Vallahi ben artık sizin benden sonra şirke düşmenizden korkmuyorum. Fakat sizin dünya hususunda birbirinizle rekabete, çekememizliğe düşmenizden korkuyorum." [Buhârî, Rikâk 53, 7, Cenâiz 73, Menâkıb 25, Megâzî 17, 27; Müslim, Fezâil 30, (2296).]

AÇIKLAMA:

1- Bazı rivayetlerde *Resûlullah*'ın bu namazı Uhud şehidlerine, Uhud savaşından (yuvarlak hesap) sekiz yıl sonra kıldığı belirtilir. Rivayet, şehidlerin ardından namaz kılınabileceğine bir delil kabul edilmiştir. *Tahâvi* der ki: *"Resûlullah'ın şehidler üzerine namaz kılmasının üç mânası olabilir:*

★ *Bu hadis, onlara namaz kılmayı terketmesini nesh etmiş olabilir.*

★ *Şehidler için namazın bu mezkur müddetten sonra kılınabilmesi sünnettir.*

★ *Namaz şehidler hakkında, diğer insanlara nazaran câizdir. Çünkü diğerleri hakkında farzdır.*

Hülasa bu ihtimallerden hangisi esas olursa olsun, Aleyhissalâtu vesselâm'ın Uhud şehidlerine kılmış bulunduğu bu namazla, şehidler üzerine namaz sübut bulmuştur." Tâhavî devamla der ki: *"Bu hususta, günümüzde ihtilaf edenlerin sözü, daha çok şehidlerin defninden önceki namazları hakkındadır. Definden sonra namaz sabit olunca, definden önce kılınması (haydi haydi caizdir ve) evlâdır."*

İbnu Hacer, Tahâvî'nin yorumunu isabetli bulmayarak şu mülâhazayı dermeyan eder: *"Şehide namaz kılınmaz" diyenlerin dayandığı ihtimaller de var:*

★ *Resûlullah'ın kıldığı namaz, onun hasâisinden olmasın?*

★ *Rivayette geçen salât (namaz) kelimesi dua manasını taşımasın? (Çünkü salât hem namaz, hem de dua manasında kullanılan bir kelimedir).*

Ayrıca bu rivayet umumi bir prensipten ziyade belli bir hadiseyi aksettiriyor. Öyleyse bunu tamim edip "şehide namaz kılınmaz" diye kesinlik kazanan bir prensibi kaldıran bir içtihada nasıl gidilir?" Nevevî de bu görüşte olmak üzere: *"Buradaki "salât" tan murad duadır. Bunun "ölülere yapılan şekilde" olmasının manası "Aleyhissalâtu vesselâm'ın şehidlere, ölüler hakkında yapmayı âdet edindiği dualar gibiydi" demektir"* der.

2- Hadiste geçen havz, *kevser*dir. Havz inancı, müslümanların ahiret inancının bir parçasıdır. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* havzla ilgili pek çok beyanlarda bulunmuştur. Birkısım âlimler, bazı hadisleri esas alarak *"ahirette kevseri olmak, peygamberlerden sadece bizim peygamberimize mahsus bir imtiyazdır"* demiştir. Ancak diğer bazı hadislere göre, her peygamberin cennette bir havzı olacak, ümmetiyle orada buluşacak. Peygamberler orada toplanan ümmetlerinin çokluğuyla övünecekler. Ama, bazı ümmetler çok olduğu halde, bazıları az olacak; kimisi bir grup, kimisi birkaç kişi, kimisi iki, bir kişilik ümmete sahip olacak, hatta tek ümmeti olmayan peygamber de bulunacak. *Aleyhissalâtu vesselâm* sözünü وَإِنِّي لَأَكْثَرُ الأَنْبِيَاءِ تَبَعاً يَوْمَ الْقِيَامَةِ **"Kıyamet günü, tâbisi en çok olan peygamber ben olacağım"** diye tamamlar.

Havuzla ilgili hadisler elliden fazla sahabe tarafından rivâyet edilmiştir.

Rivayetler arasındaki farklılık, bazı âlimlerin: *"Resûlullah'ın havzı ikidir; biri Mevkıf denen hesap vermek üzere insanların toplandığı meydandadır, diğeri de cennettedir. Birinin etrafında, Sırat köprüsünden geçilmezden önce buluşulacaktır, diğerinde ise, Sırat'tan sonra buluşulacaktır. Bu, cennetteki Havz-ı Kevserdir"* şeklinde yoruma sevketmiştir.

3- Bazı âlimler, sadedinde olduğumuz hadisi *Resûlullah*'ın mucizelerinden biri olarak değerlendirmişlerdir.

5366 ٤ ـ وَعَنْ أَبِي كَبْشَةَ الأَنْمَارِى قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: ثَلاَثَةٌ أُقْسِمُ عَلَيْهِنَّ وَأُحَدِّثُكُمْ حَدِيثاً فَاحْفَظُوهُ! مَا نَقَصَ مَالٌ مِنْ صَدَقَةٍ، وَلاَ ظُلِمَ عَبْدٌ مَظْلَمَةً فَصَبَرَ عَلَيْهَا إِلاَّ زَادَهُ اللّهُ بِهَا عِزًّا، وَلاَ فَتَحَ عَبْدٌ بَابَ مَسْئَلَةٍ إِلاَّ فَتَحَ اللّهُ عَلَيْهِ بَابَ فَقْرٍ]. أخرجه الترمذى.

4. **(5366)**- *Ebu Kebşe el-Enmârî radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Üç şey vardır, (bunların doğruluğu hususunda size) yemin ederim. Ayrıca bir de hadis söyleyeceğim, bunları iyi belleyin: Kişinin malı sadaka sebebiyle eksilmez. Bir kula haksız zulüm yapılır o da sabrederse, Allah onun izzetini (dünya ve ahirette) mutlaka artırır. Bir kul dilenme kapısını açtı mı, onunla birlikte Allah da o zavallıya fakirlik kapısını açar." [Tirmizî, Zühd 17, (2326).]

5367 ٥ ـ وَزَادَ فِي رِوَايَةٍ: [وَمَا تَوَاضَعَ عَبْدٌ لِلّٰهِ إِلاَّ رَفَعَهُ اللّٰهُ، وَأُحَدِّثُكُمْ حَدِيثاً فَاحْفَظُوهُ؛ إِنَّمَا الدُّنْيَا لِأَرْبَعَةِ نَفَرٍ: عَبْدٍ رَزَقَهُ اللّٰهُ مَالاً وَعِلْماً فَهُوَ يَتَّقِي فِي مَالِهِ رَبَّهُ، وَيَصِلُ بِهِ رَحِمَهُ، وَيَعْلَمُ أَنَّ لِلّٰهِ فِيهِ حَقًّا، فَهٰذَا بِأَفْضَلِ الْمَنَازِلِ؛ وَعَبْدٍ رَزَقَهُ اللّٰهُ عِلماً وَلَمْ يَرْزُقْهُ مَالاً فَهُوَ صَادِقُ النِّيَّةِ، يَقُولُ لَوْ أَنَّ لِي مَالاً لَعَمِلْتُ عَمَلَ فُلاَنٍ، فَهُوَ بِنِيَّتِهِ، فَأَجْرُهُمَا سَوَاءٌ، وَعَبْدٍ رَزَقَهُ اللّٰهُ مَالاً وَلَمْ يَرْزُقْهُ عِلْماً فَهُوَ يَخْبِطُ فِي مَالِهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ، لاَيَتَّقِي فِيهِ رَبَّهُ، وَلاَ يَصِلُ فِيهِ رَحِمَهُ، وَلاَ يَعْلَمُ لِلّٰهِ فِيهِ حَقًّا فَهٰذَا بِأَخْبَثِ الْمَنَازِلِ، وَعَبْدٍ لَمْ يَرْزُقْهُ اللّٰهُ مَالاً وَلاَ عِلماً؛ فَهُوَ يَقُولُ: لَوْ أَنَّ لِي مَالاً لَعَمِلْتُ فِيهِ بِعَمَلِ فُلاَنٍ فَهُوَ بِنِيَّتِهِ وَوِزْرُهُمَا سَوَاءٌ].

«الخَبطُ» فعل الشيء على غير نظام وكذلك فى القول

5. **(5367)**- Bir rivayette şu ziyade mevcuttur: **"Bir kul, Allah rızası için mütevazi olur, alçalırsa Allah onu mutlaka yüceltir. Size bir hadis söyleyeceğim, onu iyi belleyin: "Dünya dört kişi içindir:**

★ Bir kul vardır, Allah kendisine mal ve ilim vermiştir de kul, malı hususunda Allah'tan korkmakta, (mal ve ilmi kullanarak) sıla-ı rahm yapmakta, (mal ve ilimde) Allah'ın hakkı olduğunu bilmektedir; işte bu kimse en faziletli bir makamdadır.

★ Bir kul vardır. Allah ona ilim vermiştir, mal vermemiştir, ama iyi niyetlidir ve "Malım olsaydı onu falan kişi gibi (hayırda) harcardım" der. İşte bu kimse niyetindekini yapmış gibi sevaba nâil olur, ikisi de eşit şekilde ücrete konar.

★ Bir kul vardır Allah ona mal vermiştir, fakat ilim vermemiştir. Malını cahilane harcar. Malı hususunda Rabbinden korkmaz. (Cimriliği, cahilliği sebebiyle) malıyla sıla-ı rahim yapmaz; malında Allah'ın da hakkı olduğunu hiç düşünmez. İşte bu kimse, mertebelerin en düşüğündedir.

★ Bir kul vardır, Allah ona ne ilim ne de mal vermiştir ama: "Eğer malım olsaydı onunla falan kimsenin yaptıklarını ben de yapardım" der. Bu da niyetiyle muamele görür. Niyet ettiği kimsenin vebalini aynen elde eder." [Tirmizî, Zühd 17, (2326); İbnu Mâce, Zühd 21, (4228).]

AÇIKLAMA:

Hadis, bir kimse cahil ve fakir bile olsa niyetiyle, alim ve zengin kişilerin sevap veya günahlarını aynen kazanabileceğini anlatmaktadır. Nitekim bir sahih hadiste **"Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır"** buyrulmuştur. Şu halde elde edilmesi zor olan, mesuliyetli olan ilim, mal gibi nimetlerden mahrum olan mü'mine âlim ve zenginin uhrevi kazancını zahmetsiz elde etmenin yolu gösterilmektedir: İyi bir niyet! Mü'min âkil davranarak farzlarını hakkıyla yerine getirdikten sonra himmetini yüce tutup, hayırlı işlere niyet etti mi, fiilen yapmasa bile örnek edindiği, özlediği mümtaz büyüklerin sevabına iştirak edebilir. Burada, özlenen, örnek alınacak olan kişilerin de mümkün mertebe daha büyük olanlarının seçilmesine teşvik var.

Tabii ki aksi durum da mevzubahis. Kişi, fakir ve cahil haliyle, "param olsaydı da falanca gibi yaşasaydım" diye dünyevi hayat yaşayan, dinle diyanetle alakası olmayan birkısım sefil meşhurlara özlem duyup, onların tarzına özenebilir. Bu da onun kötülüklerine iştirak etmiş olur. Cenab-ı Hak mü'minleri bu çeşit ziyanlardan muhafaza buyursun.

Son olarak şu noktayı belirtmemiz gerekir: Mü'minin sâde bir niyetle âlim ve zengin kimselerin –yani fiilen yapmaya güç yetiremeyeceği işlerin– sevabını elde edebilmesi için, gücü dahilinde olan hayırlardan geri kalmaması gerekir. Yani farz olan ibadetlerini yapmalıdır. Gücü yettiği halde farzlarını işlemeyen, haramlardan kaçınmayan insanın niyetiyle, bu hadiste vaad edilen yüce sevaplara ermesi uzak bir ihtimal olur.

5368 ٦ـ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ:
مَنْ كَانَتِ اْلآخِرَةُ هَمَّهُ جَعَلَ اللّٰهُ غِنَاهُ فِى قَلْبِهِ، وَجَمَعَ عَلَيْهِ شَمْلَهُ
وَأَتَتْهُ الدُّنْيَا وَهِىَ رَاغِمَةٌ. وَمَنْ كَانَتِ الدُّنْيَا هَمَّهُ جَعَلَ اللّٰهُ فَقْرَهُ بَيْنَ
عَيْنَيْهِ، وَفَرَّقَ عَلَيْهِ شَمْلَهُ، وَلَمْ يَأْتِهِ مِنَ الدُّنْيَا إِلاَّ مَا قُدِّرَ لَهُ. فَلاَ يُمْسِى
إِلاَّ فَقِيراً، وَلاَ يُصْبِحُ إِلاَّ فَقِيراً، وَمَا أَقْبَلَ عَبْدٌ عَلَى اللّٰهِ بِقَلْبِهِ إِلاَّ جَعَلَ

اللّٰهُ قُلُوبَ الْمُؤْمِنِينَ تَنْقَادُ إِلَيْهِ بِالْوُدِّ وَالرَّحْمَةِ، وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ خَيْرٍ إِلَيْهِ أَسْرَعَ]. أخرجه الترمذى.

6. (5368)- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Kimin arzusu ahiret olursa, Allah onun kalbine zenginliğinden koyar ve işlerini derli toplu kılar, artık dünya ona hakîr gelmeye başlar. Kimin hedefi de dünya olursa, Allah iki gözünün arasına (dünyanın) fakirliğini koyar, işlerini de darmadağınık eder. Netice olarak, dünyadan da eline, kendisine takdir edilmiş olandan fazlası geçmez." [Tirmizî, Kıyamet 31, (2467).]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, *Aleyhissalâtu vesselâm,* dünyayı asıl hedef edinen insanın, dünyalık için, nasıl şu iş, bu iş derken darmadağın olduğunu, her şeye rağmen takdir edilenden fazla bir şey de elde edemediğini anlatmaktadır. Asıl hedefi âhiret olan kimselere de dünya karşısında nasıl bir tavır takınmaları gerektiğini gösteriyor: Dünyalığa hırs göstermemek, kanaatkâr olmak, fazla, çeşitli işlerde dağılmamak. İşlerin çokluğu insanın aklını, fikrini, zihnini onlarla meşgul edecektir. Dünyayı birinci hedef yapanı derhal hırs bürüyecektir. Hırs, onu aklına gelen, teşebbüs gücü çerçevesinde gördüğü her işin peşine takacaktır. Derken meşguliyetlerin içinde boğulacak,uhrevî hazırlık şöyle dursun, dünyayı da yeterince yaşayamayacaktır.

Hadiste, dünyayı esas gaye yapanların iki gözünün arasına *dünyalığa karşı fakrın* konmuş olması, üzerinde düşünülmesi gereken psikolojik bir prensiptir.

Hadis, gerçekten biri ehl-i dünya, diğeri muttakî iki kişinin ruh hallerini ve dünyevî yaşayışlarını tasvir ettiği gibi, ehl-i takvaya da nasıl hareket etmesi gerektiği hususunda yol göstermektedir.

5369 ٧ــ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: يَقُولُ اللّٰهُ تَعَالَى: يَاابْنَ آدَمَ، تَفَرَّغْ لِعِبَادَتِى أَمْلأْ صَدْرَكَ غِنًى وَأَسُدَّ فَقْرَكَ. وَإِنْ لاَتَفْعَلْ مَلأْتُ يَدَيْكَ شُغْلاً وَلَمْ أَسُدَّ فَقْرَكَ]. أخرجه الترمذى.

7. **(5369)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm dediler ki:*

"Allah Teâla hazretleri şöyle buyurdular:

"Ey ademoğlu! Kendini ibâdetime ver, gönlünü zenginlikle doldurayım, fakrını kapayayım. Böyle yapmazsan ellerini meşguliyetle doldururum, fakrını da kapamam." [Tirmizî, Kıyamet 31, (2467); İbnu Mâce, Zühd 2, (4107).]

AÇIKLAMA:

Bu kudsî hadis, ihlâsla ibadete yönelen kimselere Cenab-ı Hakk'ın gönül zenginliği vereceğini haber veriyor. Bazı hadislerde gerçek zenginlik gönül zenginliği olarak ifade edilmiştir. لَيْسَ الْغِنَى عَنْ كَثْرَةِ الْعَرَضِ اِنَّمَا الْغِنَى غِنَى النَّفْسِ

"Hakiki zenginlik mal çokluğu değildir. Bilakis, zenginlik kalb zenginliği, gönül tokluğudur." Kalp zenginliğine eremeyen kimselerin, –insanlardaki insiyâkî olan madde hırsı sebebiyle– iki vadi dolusu altına mâlik olsa bile bir üçüncü vâdiyi talep ettirecek bir açgözlülük içerisinde olacağı yine hadislerde ifade edilmiş bulunan hakikatlerdir. Sadedinde olduğumuz hadis, insanoğlunu bu fıtrî zaafın vartalarından kurtaracak çâreyi göstermektedir: Hayatını hakiki kulluk mânasına göre tanzim etmek... Bu tanzîm, her şeyden önce niyet işidir. Kişi, niyeten, her hareketinin Allah yolunda, Allah'ın rızasına uygun, ibadet mânasında olmasını düşünmelidir. Bu takdirde ticaret hayatı da, ziraat hayatı da, ilim hayatı da ibadet yerine geçer. Bu ihlâsa ermedi mi, ibadeti bile riyaya dönüşebilir, el-iyâzu billah.

5370 ٨ــ وَعَنْهُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قُلْنَا يَا رَسُولَ اللّٰهِ؟ مَالَنَا إذَا كُنَّا عِنْدَكَ رَقَّتْ قُلُوبُنَا وَزَهِدْنَا فِى الدُّنْيَا، وَكَانَتِ الْآخِرَةُ كَأَنَّهَا رَأْىُ عَيْنٍ، وَإذَا خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِكَ فَعَافَسْنَا أَهْلِينَا وَشَمَمْنَا أَوْلاَدَنَا أَنْكَرْنَا أَنْفُسَنَا. فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ: لَوْ تَدُومُونَ عَلَى حَالِكُمْ عِنْدِى لَزَارَتْكُمُ الْمَلاَئِكَةُ فِى بُيُوتِكُمْ، وَلَصَافَحَتْكُمْ فِى طُرُقِكُمْ، وَلَوْ لَمْ تُذْنِبُوا لَذَهَبَ اللّٰهُ بِكُمْ وَلَجَاءَ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ يُذْنِبُونَ وَيَسْتَغْفِرُونَ فَيَغْفِرُ لَهُمْ]. أخرجه الترمذى

8. (5370)- Yine *Hz. Ebu Hureyre radayıllahu anh* anlatıyor: *"Aleyhissalâtu vesselâm'a: "Ey Allah'ın Resûlü dedik, senin yanında iken kalplerimiz mâneviyatta rikkate gelip inceliyor, dünyaya karşı alâkamız kesiliyor ve ahireti sanki görmüş gibi oluyoruz. Yanınızdan ayrılınca ailemizle ünsiyet edip çocuklarımızı kokladık mı, önceki hâlimizi inkâr ediyoruz, bunun sebebi nedir?"*

Aleyhissalâtu vesselâm şu cevabı verdi:

"Eğer siz, ayrıldıktan sonra da yanımdaki halinizi devam ettirseydiniz, melekler, sizi evlerinizde ziyaret eder, yollarda sizinle müsâfahada bulunurdu. Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah sizi toptan yok eder, günah işleyip istiğfar edecek yeni bir mahlûk yaratır ve onları mağfiret ederdi." [Tirmizî, Cennet 2, (2528); İbnu Mâce, Siyâm 48, (1752).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, insan tabiatının her zaman aynı hâlette, aynı kesafeti muhafaza eden dini doygunlukla olamayacağını ifade etmektedir. *Aleyhissalâtu vesselâm,* bazı hâricî şartlarla kesif bir dinî hâlete girilebileceğini, o şartların değişmesiyle bu kesafetin azalacağını ve bunun normal karşılanması gerektiğini, insan olarak aynı dinî kesafet üzere yaşamanın mümkün olamayacağını ve hatta böyle bir şeyi talep etmemenin daha doğru olacağını belirtmektedir. Dahası, Müslim'de gelen bir rivayette *Hanzala İbnu'r-Rebî*'in *Resûlullah*'ın yanından ayrıldıktan sonra dinî heyecanının zayıflamasını münafıklaşma olarak değerlendirip, halini *Resûlullah*'a şikayet ettiğini görüyoruz. *Resûlullah* ona: لَوْ تَدُومُونَ عَلَى مَا تَكُونُونَ عِنْدِى وَفِى الذِّكْرِ لَصَافَحَتْكُمُ الْمَلَئِكَةُ عَلَى فُرُشِكُمْ **"Eğer siz, hep benim yanımda olduğunuz şekilde devam etseniz ve zikir halinde bulunsanız melekler sizinle yataklarınızda, yollarda müsafaha ederdi"** diyerek dışarıdaki değişme halinin münafıklık olmadığını, bunun tabii olduğunu ifade buyurur; *Hanzala*'yı ve beraberindekileri teselli eder.

2- Hadiste geçen ikinci ana fikir, günah işlemenin insan tabiatından gelen bir şe'niyet olduğudur. Mü'min için, günah işlemesinden çok, tevbe etmemesi daha ciddi bir durumdur. İnsanlar hiç günah işlemeyecek duruma gelseler, yaratılış hikmetlerinin dışına çıkma gibi bir durum hâsıl olacaktır. Cenab-ı Hakk Rezzâk isminin gereği olarak rızka muhtaçları yarattığı gibi, Tevvâb ve Gaffâr isimlerinin gereği olarak da tevbe edecek, istiğfar edecek mahlûklar yaratacaktır. Bu isimlerin tecellisi için tevbe, istiğfar şartları ve sebepleri olacaktır. Ayrıca kişinin kendini günahsız bilerek Allah'a karşı *ucba, fahra, naza* düşmesi ciddi bir vartadır. Günah işlemiş olarak tevbe, istiğfar ve niyaz ile Allah'a iltica ve yönelmesi daha iyi bir durumdur, kulluk edebine daha muvafıktır.

5371 ٩ــ وَعَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: اَلْكَيْسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ، وَالْعَاجِزُ مَنْ اتْبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا وَتَمَنَّى عَلَى اللّٰهِ]. أخرجه الترمذى

«دانَ نَفسَهُ» أى حاسبهَا.

9. **(5371)**- *Şeddâd İbnu Evs radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Akıllı kimse, nefsini muhâsebe eden ve ölümden sonrası için çalışandır. Âciz de, nefsini hevâsının peşine takan ve Allah'tan temennide bulunan kimsedir." [Tirmizî, Kıyamet 26, (2461).]

AÇIKLAMA:

Akıllı diye tercüme ettiğimiz *kayyis, "işlerini iyi çeviren", "işlerini rıfkla, tatlılıkla yürüten", "hayra ulaşmakta en iyi kararı veren"* gibi mânalara da gelmektedir. Şu halde nefis muhasebesi bu vasıflara uyan bir davranış olmaktadır. *İbnu Arabî* der ki: *"Büyüklerimiz, konuştuklarını ve yaptıklarını bir deftere yazarak, yatsıdan sonra kendilerini muhasebeden geçirirlerdi. Deftere bakıp kendilerinden sâdır olan söz ve fiil hepsini gözden geçirirlerdi. Bunlardan tevbe gerekenler için tevbe, istiğfar gerekenler için de istiğfar, şükür gerekenler için de şükrederlerdi. Onlar bu muhasebeyi yaptıktan sonra uyurlardı."*

Acizin Allah'tan temennisi bazı kuruntulardır. Yani, nefsine uyup, günahlarda ısrar ettiği, tevbe edip dönüş yapmadığı halde, Allah'ın kendini affedeceği, cennetine koyacağı hususundaki temenni ve ümiddir.

5372 ١٠ــ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: بَادِرُوا بِالأَعْمَالِ سَبْعاً؛ هَلْ تَنْتَظِرُونَ إِلاَّ فَقْراً مُنْسِياً، أَوْ غِنىً مُطْغِياً، أَوْ مَرَضاً مُفْسِداً، أَوْ هَرَماً مُفْنِداً، أَوْ مَوْتاً مُجْهِزاً، اوِ الدَّجَّالَ، فَشَرُّ غَائِبٌ يُنْتَظَرُ، أوِ السَّاعَةَ فَالسَّاعَةُ أَدْهَى وأَمَرُّ]. أخرجه الترمذى والنسائى

يقال «أفند الشيخ» إذا خرج بالكلام عن سنن الصحة.

و «الموت المجهز» السريع.

10. (5372)- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:* **"Yedi şeyden önce amelde acele edin:**

★ Unutturucu fakirliği mi bekliyorsunuz?

★ Tuğyan ettirip azdırıcı zenginliği mi bekliyorsunuz?

★ İfsad edici hastalığı mı bekliyorsunuz?

★ Aklınızı götürecek ihtiyarlığı mı bekliyorsunuz?

★ Ani ölüm mü bekliyorsunuz?

★ Deccali mi bekliyorsunuz. Bu beklenen gaib bir şerdir.

★ Yoksa Kıyameti mi bekliyorsunuz? Kıyamet ise hepsinden kötü, hepsinden daha acıdır." [Tirmizî, Zühd 4, (2308); Nesâî, Cenâiz 123, (4, 4).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm dindeki ihmali sebebiyle mü'mini tevbîh (azarlama) üslubuyla, hayırlı amellerde bulunmakta gecikmemek gerektiğini ders veriyor. Hadiste sayılan yedi hallerden birkısmı hemen gelebilecek durumdadır. Onlardan biri geldi mi hayır yapma imkânı kalmayacaktır. Öyleyse, bu musibetli durumlar gelip çatmadan elinizdeki fırsatı hayır işlemede değerlendirin denmiş olmaktadır.

5373 ١١ـــ وَعَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ:[قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: اَلْخَمْرُ جِمَاعُ الإِثْمِ وَالنِّسَاءُ حَبَائِلُ الشَّيْطَانِ، وَحُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ]. أخرجه رزين.

«جماع الْإِثم» أى مجمعة ومظنته

و «الحبائل» الشراك التى يصطاد بها.

11. (5373)- *Hz. Huzeyfe radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Hamr (sarhoş edici içki), günahın her çeşidinin kaynağıdır. Kadın,

şeytanın oltasıdır, dünya sevgisi her çeşit hatanın başıdır." [Rezîn tahric etmiştir.]

5374 ١٢ ـ وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ تَصَدَّقْنَ، وَأَكْثِرْنَ مِنَ الْإِسْتِغْفَارِ فَإِنِّى رَأَيْتُكُنَّ أَكْثَرَ أَهْلِ النَّارِ. فَقَالَتِ امْرَأَةٌ مِنْهُنَّ جَزْلَةٌ: وَمَا لَنَا أَكْثَرُ أَهْلِ النَّارِ؟ قَالَ: تُكْثِرْنَ اللَّعْنَ وَتَكْفُرْنَ الْعَشِيرَ. مَارَأَيْتُ مِنْ نَاقِصَاتِ عَقْلٍ وَدِينٍ أَغْلَبَ لِذِى لُبٍّ مِنْكُنَّ. قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ، وَمَا نُقْصَانُ الْعَقْلِ وَالدِّينِ. قَالَ: أَمَا نُقْصَانُ الْعَقْلِ: فَشَهَادَةُ الْمَرأَتَيْنِ تَعْدِلُ شَهَادَةَ رَجُلٍ، فَهٰذَا نُقْصَانُ الْعَقْلِ، وَتَمْكُثُ اللَّيَالِى مَا تُصَلِّى، وَتُفْطِرْنَ فِى رَمَضَانَ، فَهٰذَا نُقْصَانُ الدِّينِ]. أخرجه مسلم.

«العَشِيرُ» المعاشر، والمراد به هنا الزوج.

و «كُفْرُهنَّ إياه» جحدهن إحسانه إليهن.

11. **(5374)**- *İbnu Ömer radıyallahu anhüma* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtü vesselâm (bir bayram namazında kadınlar tarafına geçerek):*

"Ey kadınlar cemaati! (Allah yolunda) sadakada bulunun, istiğfarı çok yapın. Zira ben siz kadınların cehennemde çoğunluğu teşkil ettiğini gördüm" *buyurdular. Dinleyenlerden cesaretli bir kadın:*

"Niye cehennemliklerin çoğunu kadınlar teşkil ediyor, neyimiz var?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Ağzınızdan kötü söz çok çıkıyor ve kocalarınıza karşı nankörlük ediyorsunuz. Aklı ve dini eksik olanlar arasında akıl sahibi erkeklere galebe çalan sizden başkasını görmedim!" *dedi. O kadın tekrar:*

"Ey Allah'ın Resulü! Aklı ve dini eksik ne demek?" diye sorunca Aleyhissalâtu vesselâm açıkladı:

"Aklı noksan tabiri, iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olmasını ifade eder. Dinlerinin eksik olması tâbiri de onların (hayız dönemlerinde) günlerce namaz kılmamalarını, Ramazan ayında oruç tut-

mamalarını ifade eder." [Buhârî, Hayz 6, Zekât 44, İman 21, Küsûf 9, Nikâh 88; Müslim, Küsûf 17, (907), İman 132, (79); Nesâî, Küsuf 17, (3, 147); Muvatta, Küsuf 2, (1, 187).]

AÇIKLAMA:

1- *Resûl-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâm,* bu hadislerinde kadınları mânen en ziyade ziyana atan fıtrî zaaflarına dikkat çekmektedir. En ziyade diyoruz, çünkü cehennemdeki çokluklarının sebebi bu zaafa bağlanmaktadır. O zaaf da: Kötü sözü çabukça, çokça sarfetmeleri, kocalarına karşı nankörlükleri, erkeklerin aklını çelici olmaları. Erkekleri günaha attıkları için, sebep olmadan dolayı kendilerine mesuliyet gelmektedir.

2- Hadis, ilk nazarda, kadınlara karşı her zaman her yerde görülen istihfaf edici bir tavır taşıyor gibi gelebilir. Fakat aslında, bunu söylemek hadisteki inceliği kavramamak olur. *Resûlullah,* kadınlarda tabii olarak mevcut, fakat farkında olamadıkları zaaflarını göstererek, şuurlu olarak o zaaflarının üzerine gidilmediği takdirde hasıl edecekleri zararın büyüklüğüne dikkat çekmiştir. Şöyle ki: Kadınlar annelik gibi, şefkat ve hissilik gerektiren bir vazife üzere yaratıldıkları için, birkısım hissiliklerde erkeklere nazaran daha üstündürler. Bu hissî güçlülüğün, beraberinde getirdiği yan zaaflar var. Bu zaaflar hususunda şuurlu olunmaz, irade ile yönlendirilmez ve tabii hallerine bırakılırsa sahibini zarara atıcı menfi tezahürleri olacaktır. *Resûlullah* cehennemdeki sayı çokluğunun bu fıtrî zaaftan ileri geldiğini belirtmiştir.

Sözünü ettiğimiz fıtrî zaaf âyet-i kerîme ile gündeme getirilmiştir: Onların şehâdeti, birçok meselede erkeğin şehadetinin yarısına denktir: **"...Erkeklerden iki şahid yapın. Eğer iki erkek bulunmazsa, o halde razı (ve doğruluğuna emin) olacağınız şahidlerden bir erkekle iki kadın (yeter. Bu suretle) kadınlardan biri unutursa öbürünün hatırlatması (kolay olur)..."** (Bakara 282). Alimler, âyette geçen **"biri unutursa diğerinin hatırlatması"** ibaresinin, kadınların hadiseyi zabt yönüyle zayıf olduklarına delil olduğunu, Cenab-ı Hakk'ın bu ibâre ile onların zaafına dikkat çektiğini söylerler. Mülk sûresinde her şeyin gerçeğini, yaratanının bileceğini belirtir: " أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ **"Yaratan mı bilmeyecek?"** (Mülk 14).

Kadınların aklen nâkıs olduklarını söylemek onları levmetmek, kınamak veya onlara herhangi bir hakaret mânası taşımaz. Çünkü bu, yaratılıştan gelen bir hususiyettir. Bunun zikri, o zaafın getireceği fitneye karşı uyarma, tedbirli olmaya çağırma gayesini güder. Nitekim, abdest sırasında hususi dikkat sarfedilmediği takdirde kuru kalma tehlikesine mâruz olan ökçeler için *Aleyhissalâtu*

vesselâm وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ **"Ateşte yanacak o ökçelere yazık!"** demiştir. Aslında sadece ökçelere değil, diğer abdest uzuvlarına da *"ateşten yazık!"* var, iyi yıkanmazlarsa. Bu *"iyi yıkanmama"* riskinin acı neticesi, iyi yıkanmama tehlikesine en ziyade mâruz olan ökçeler zikredilerek gündeme getirilmiş, dikkatlere arzedilmiştir.

Kadınlar, kendilerini çokça ateşe atan zaaflarından bîhaber olduklarını *"Niye cehennemliklerin çoğunu kadınlar teşkil ediyor?"* şeklindeki sorularıyla ortaya koymuş olmaktadırlar.

Dikkat çekeceğimiz bir incelik, hadiste kadınların aklen nâkıs olmaları sebebiyle ateşle tehdit edilmemiş olmalarıdır. Ateş tehdidi, *"kötü sözü çok yapmaları"*, *"kocalarına karşı küfranları"*, *"erkeklerin aklını çelici olmaları"* sebebiyle yapılmıştır.

Aynı şey dinî noksanlık için de söylenebilir. Bu da fıtrî bir durumun neticesidir. Hayız halinde Allah'ın yasaklaması ile namaz kılmazlar, oruç tutmazlar, dolayısıyla bu hal dahi onlar hakkında bir levm, bir ayıplama, tahkir ifade etmez. Kâmil ve nâkıs olma işi nisbî bir durumdur. Ekmele nisbeten "kâmil" de noksan sayılır. Öyleyse hayız halinde namaz kılamayan kadın, kılana nisbetle dinen nâkıstır. Burada şöyle bir soru akla gelir: Nasıl ki, hasta kimse, sağlıklı iken kıldığı nafilelerin sevabını, hastalık sebebiyle kılamasa da aynen aldığı gibi, hayızlı kadın da, Allah'ın emriyle, hayız müddetince kılmadığı namazın sevabını, kılmış gibi alabilir mi?

Nevevî bu soruya: *"Zâhire göre alamaz"* diye cevap verir ve şöyle devam eder: *"Hayızlı ile hasta arasında şu fark var; hasta kimse sağlıklı iken nâfilelerini devam etmek niyetiyle yapmakta idi, hayızlı böyle değildir."*

3- HADİSTE MEVCUT BAZI FAYDALAR:

1) Kadınların bayramlarda musallaya çıkmaları meşrudur.

2) İmam, halka sadaka verme emrinde bulunabilir.

3) Kadınlar namazgâhta hususi bir kısımda bulunurlar.

4) İmam kadınlara hususî va'z edebilir.

5) Nimetin inkârı haramdır.

6) Kötü sözü (lanet, beddua, kehanet, kırıcı kelam...) çokça kullanmak da haramdır. *Nevevî* bu hadise dayanarak nankörlük ve kaba sözlüğü kebairden saymıştır.

7) Lânet yani Allah'ın rahmetinden uzak olmasını temenni etmek, muayyen bir şahıs hakkında ise caiz değildir.

8) Dinden çıkarmayan birkısım günahlar hakkında "küfür" kelimesini kullanmak câizdir. Bu kullanış tağlîz ve korkutma gayesini güder. Bu çeşit tağliz (ağır sözlerle caydırma) işi, hadislerde bazan imanın nefyi ile yapılmıştır.

9) Nasihatta, reddedilen, ayıplanan vasfın izalesi için, ağır tâbirler kullanılabilir (tağliz). Ancak bunun belli bir şahsa tevcih edilmemesi gerekir.

10) Sadaka, azabı defeder, kullar arasındaki günahlara kefaret olur.

11) Akıl, ziyâde-noksan kabul eder. Herkesin aklı eşit değildir. Bunu, kadınlar hakkında kabul etmenin, onlara bir levm olmadığını az yukarıda belirttik. Azab da akıl noksanlığına değil, küfrân, kötü söz, insanların aklını çelme gibi davranışlara terettüp etmektedir.

12) Dinin noksanlığı sadece günah hasıl eden davranışlardan ileri gelmez. Dinin noksan oluşu, (*Nevevî*'ye göre), izâfi bir haldir.

13) Talebe hocasına, tâbi olan metbûuna (tabi olduğu âmirine) anlamadığı şeyi sorabilir, itiraz edebilir.

14) Hadis *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın yüce ahlâkını, müsamahasını, insanlara karşı rıfk ve mülayemetini de göstermektedir.

5375 ١٣ـــ وَعَنْ عَلِى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: [لاَ خَيْرَ فِى قِرَاءَةٍ لَيسَ فِيْهَا تَدَبُّرٌ، وَلاَ عِبَادَةٍ لَيسَ فِيهَا فِقْهٌ؛ اَلْفَقِيهُ كُلُّ الْفَقِيهِ مَنْ لَمْ يَقْنِّطِ النَّاسَ مِنْ رَحْمَةِ اللّهِ وَلَمْ يُؤَمِّنْهُمْ مَكْرَهُ وَلَمْ يَدَعِ الْقُرْآنَ رَغْبَةً عَنْهُ إِلَى مَا سِوَاهُ]. أخرجه رزين.

13. **(5375)**- *Hz. Ali radıyallahu anh* demiştir ki: *"Tefekkür edilmeden yapılan kıraatte, (beklenen) hayır yoktur. Fıkıh olmayan ibadette (çok) hayır yoktur. Fakihlerin fakihi, halkı Allah'ın rahmetinden ümitsizliğe düşürmeyen ve Allah'ın mekrinden de emniyete salmayan ve insanları Kur'ân'dan başka şeye rağbete sevketmeyen kimsedir."* [Rezîn tahrîc etmiştir.]

5376 ١٤ـــ وَعَنْ مَالِكٍ أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ قَالَ: [لاَ تُكْثِرُوا الْكَلاَمَ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللّهِ فَتَقْسُوا قُلُوبَكُمْ، وَإِنَّ الْقَلْبَ

الْقَاسِى بَعِيدٌ مِنَ اللّهِ، وَلٰكِنْ لاَ تَعْلَمُونَ، وَلاَ تَنْظُرُوا فِى ذُنُوبِ النَّاسِ كَأَنَّكُمْ أَرْبَابٌ، وَانْظُرُوا فِى ذُنُوبِكُمْ كَأَنَّكُمْ عَبِيدٌ، فَإِنَّمَا النَّاسُ مُبْتَلًى وَمُعَافًى، فَارْحَمُوا أَهْلَ الْبَلاَءِ، وَاحْمَدُوا اللّهَ عَلَى الْعَافِيَةِ].

14. **(5376)**- *İmam Mâlik*'e ulaştığına göre, *Hz. İsa İbnu Meryem aleyhisselâm* şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın zikri dışında çok kelam etmeyin, kalpleriniz katılaşır. Çünkü katı kalp Allah'tan uzaktır, fakat bunu bilemezsiniz. Kendiniz efendiler imişcesine insanların günahlarına bakmayın, bilakis, kullar olarak kendi günahlarınıza bakınız. Çünkü insanlar(ın birkısmı) belaya maruzdur, (birkısmı âfiyete mazhardır, bela (imtihan) sahiplerine merhamet edin. Mazhar olduğunuz afiyete de hamd edin."* [Muvatta, Kelâm 8, (2, 986).]

5377 ١٥ــ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللّهِ ﷺ يَوْماً ثُمَّ رَقِىَ الْمِنْبَرَ وَأَشَارَ بِيَدِهِ قِبَلَ الْقِبْلَةِ، وَقَالَ أُرِيتُ الآنَ مُنْذُ صَلَّيْتُ لَكُمُ الصَّلاَةَ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ مُمَثَّلَتَيْنِ فِى قُبُلِ هٰذَا الْجِدَارِ، فَلَمْ أَرَ كَالْيَوْمِ فِى الْخَيْرِ والشَّرِّ]. أخرجه البخارى

15. **(5377)**- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir gün bize namaz kıldırdı, sonra minbere çıktı, eliyle kıble cihetine işaret etti ve:* **"Size namaz kıldırdığım andan beri, bana cennet ve cehennem gösterildi. Onlar şu duvarın önünde temessül etmiş vaziyette idiler. Hayırda ve şerde bugünkü kadarını hiç görmedim"** *buyurdu."* [Buhârî, Ezân 91, Salât 40, Rikâk 18.]

5378 ١٦ــ وَعَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ أَبِى بَكْرٍ. [أَنَّ أَبَا طَلْحَةَ الأَنْصَارِىَّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ. كَانَ يُصَلِّى فِى حَائِطٍ لَهُ فَطَارَ دُبْسِىٌّ، فَطَفِقَ يَتَرَدَّدُ وَيَلْتَمِسُ مَخْرَجاً فَلاَ يَجِدُ. فَأَعْجَبَ أَبَا طَلْحَةَ ذٰلِكَ فَتَبِعَهُ بَصَرُهُ سَاعَةً، ثُمَّ رَجَعَ إِلَى صَلاَتِهِ، فَإِذَا هُوَ لاَيَدْرِى كَمْ صَلَّى. فَقَالَ: لَقَدْ أَصَابَنِى فِى مَالِى هٰذَا فِتْنَةٌ. فَجَاءَ إِلَى رَسُولِ اللّهِ ﷺ، فَذَكَرَ لَهُ الَّذِى أَصَابَهُ

فِى صَلاَتِهِ، وَقَالَ: يَارَسُولَ اللّٰهِ، هُوَ صَدَقَةٌ فَضَعْهُ حَيْثُ شِئْتَ].

أخرجه مالك.

«الحَائطُ» البستان.

و «الدُّبسيُّ» طائر صغير، وقيل هو ذكر اليمام.

16. **(5378)**- *Abdullah İbnu Ebi Bekr* anlatıyor: *"Ebu Talha el-Ensâri radıyallahu anh bahçesinde namaz kılıyordu. Derken (dübsî denen kumruya benzeyen) bir kuş uçtu. Gidip gelmeye, çıktığı yeri aramaya başladı, fakat bulamadı. Bu hal Ebu Talha'nın garibine gitti ve bir müddet gözleriyle kuşu takip etti. Sonra namazına döndü. Ne kadar kıldığını bilemiyordu. Kendi kendine: "Bu malımdan bana fitne arız oldu!" dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek namazda başına gelen fitneyi anlattı ve "Ey Allah'ın Resûlü! Bu (bağım Allah için) sadakadır, onu dilediğine ver!" dedi."* [Muvatta, Salât 67, (1, 98).]

AÇIKLAMA:

Yine Muvatta'da yer alan benzer bir hadise *Hz. Osman*'ın hilafeti zamanında cereyan eder. Medine'nin Kuff vadisindeki bir hurma bahçesinde ensârdan bir zât, hurmaların erdiği yaz mevsiminde gölgelerin arasında namaz kılarken, meyvelere bakar ve çok hoşuna gider. Namazda kaç rekat kıldığını hatırlayamayınca, *"Bu malım sebebiyle bana fitne isabet etti"* diyerek, o gün halife olan *Hz. Osman radıyallahu anh*'a giderek bahçeyi Allah yolunda bağışlar. *Hz. Osman* da onu ellibin (dirhem)e satar.

Bu örnekler, ashabın sehâvetini, nazarlarında namazın ne kadar mühim bir yer tuttuğunu, buna bedel dünyalığa kıymet vermediklerini ifade eder.

MÜZÂRA'A (ZİRÂÎ ORTAKLIK) BÖLÜMÜ

(İki fasıldır.)

BİRİNCİ FASIL

MÜZARA'ANIN CEVAZI

İKİNCİ FASIL

MÜZARA'ANIN YASAK OLMASI

UMUMİ AÇIKLAMA

Müzâra'a, çiftçilikte yapılan bir akid çeşidini ifade eder. Bir taraftan tarla, diğer taraftan da çalışma konularak, elde edilen hâsılat aralarında tesbit edilen bir nisbette pay edilmek üzere teşkil edilen şirkettir. Her bir tarafın hâsılattan alacağı pay yarı, üçte bir veya üçte iki şeklinde önceden tesbit edilir ve bu esasa göre taksim edilir. Bu, az sonra kaydedilecek hadislerde görüleceği üzere sünnetle sâbit, meşru bir akittir. Müzâra'a akdine *muhabere, muâkale* de denir.

Müzâra'a akdine dört rükün dahil olur; tarla, tohum, çalışma ve ziraatte kullanılacak hayvan (veya makine). Ortaklardan herbirinin bunlardan bir veya daha fazlasıyla iştirakine göre, hasılattan alacakları pay farklı olur.

Sözgelimi arazi ile tohum bir taraftan; çalışma ve hayvan (makine), öbür taraftan olabilir.

★ Arazi, tohum ve hayvan bir taraftan; çalışma da diğer taraftan olabilir.

★ Arazi bir taraftan; amel, tohum, hayvan bir taraftan olabilir.

Bu üç şekilde yapılan akid sahihtir.

Müzâra'a akdinin sıhhati için sekiz şart aranır:

1) Akid yapanlar, akde ehil olmalıdır: Âkil olmaları şarttır. Çocuk bülüğa ermemiş olsa bile, velisinden izin almış (me'zun) olan bir çocuk bu akdi yapabilir.

2) Ziraate elverişli bir zaman kaydı konmuş olmalıdır: Bir yıl, iki yıl gibi.

3) Tohumu hangi taraf verecek, belirtilmesi şarttır.

4) Ne ekileceği belirtilmiş olmalıdır.

5) Âkidlerin, mahsulattan hisseleri ne ise, yarım, üçte bir gibi cüz-ü şâyi şeklinde belirtilmesi gerekir. Böyle belirlenmez veya hasılattan başka bir şey verilmek üzere tayin edilirse caiz olmaz.

6) Arazi, ziraate elverişli olmalıdır.

7) Ekilecek arazi, ekecek olana teslim edilmiş olmalıdır.

8) Hasılata, âkitler ortak sayılmalıdır.

BİRİNCİ FASIL

MUZÂRA'ANIN CEVAZI

5379 ١ ـ عَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ : [أَعْطَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ خَيْبَرَ بِشَطْرِ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا مِنْ ثَمَرٍ أَوْ زَرْعٍ فَكَانَ يُعْطِى أَزْوَاجَهُ كُلَّ سَنَةٍ مِائَةَ وَسْقٍ ثَمَانِينَ وَسْقاً مِنْ تَمْرٍ وَعِشْرِينَ وَسْقاً مِنْ شَعِيرٍ. فَلَمَّا وَلِىَ عُمَرُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَسَمَ خَيْبَرَ وَخَيَّرَ أَزْوَاجَ النَّبِىِّ ﷺ أَنْ يُقْطِعَ لَهُنَّ الْأَرْضَ وَالْمَاءَ، أَوْ يَضْمَنَ لَهُنَّ الْأَوْسَاقَ فِى كُلِّ عَامٍ، فَاخْتَلَفْنَ. فَمِنْهُنَّ مَنْ اِخْتَارَتِ الْأَرْضَ وَالْمَاءَ، وَمِنْهُنَّ مَنِ اخْتَارَتِ الْأَوْسَاقَ وَكَانَتْ عَائِشَةُ وَحَفْصَةُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا مِمَّنِ اخْتَارَ الْأَرْضَ وَالْمَاءَ]. أخرجه الخمسة

1. **(5379)**- *İbnu Ömer radıyallahu anhüma* anlatıyor: "*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, meyve ve ekinden çıkacak olan bütün mahsulün yarısı karşılığında Hayber'i (yahudilere) verdi. Her sene zevcelerine, yüz vask veriyordu: Seksen vask kuru hurma, yirmi vask arpa. Hz. Ömer radıyallahu anh başa geçince, Hayber'i taksim etti ve Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın zevcelerini, kendilerine arazi ve suyu ikta etmek veya her yıl almakta oldukları veskları tazmin etme arasında muhayyer bıraktı. Onlar bu teklifi benimsemede farklı kararlara vardılar: Birkısmı arazi ve suyu tercîh etti, birkısmı da veskları terchi etti. Hz. Aişe ve Hz. Hafsa radıyallahu anhüma arazi ve suyu tercih edenlerdendi.*" [Buhârî, Müzâra'a 8, 9, 11, İcâre 22, Şirket 11, Şurût 5, Megâzî 40; Müslim, Musâkât 2, (1551); Ebu Dâvud, Büyû' 35; Tirmizî, Ahkâm 41, (1383); Nesâî, Müzâra'a 46, (7, 53).]

5380 ٢ ـ وَفِى رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: [أَنَّ النَّبِىَّ ﷺ دَفَعَ إِلَى يَهُودِ خَيْبَرَ

نَخْلَ خَيْبَرَ وَأَرْضَهَا عَلَى أَنْ يَعْمَلُوهَا مِنْ أَمْوَالِهِمْ، وَلِرَسُولِ اللّهِ ﷺ شَطْرُ ثَمَرِهَا].

2. **(5380)**- Müslim'in bir rivayetinde şöyle denmiştir: *"Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm Hayber hurmalarını ve arazisini kendi emvalleri gibi işleyip meyvesinin yarısını Resûlullah'a vermeleri şartıyla Hayberlilere geri verdi."* [Müslim, Müsâkât 5, (1551).]

5381 ٣ـــ وَلَهُ فِى أُخْرَى: [لَمَّا فَتَحَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ خَيْبَرَ سَألَتِ الْيَهُودُ رَسُولَ اللّهِ ﷺ أنْ يُقِرَّهُمْ فِيهَا عَلَى أنْ يَعْمَلُوهَا عَلَى النِّصْفِ مِمَّا خَرَجَ مِنَ الثَّمَرِ وَالزَّرْعِ. فَقَالَ ﷺ: نُقِرُّكُمْ عَلَى ذٰلِكَ مَا شِئْنَا. فَكَانَ الثَّمَرُ يُقْسَمُ عَلَى السُّهْمَانِ مِنْ نِصْفِ خَيْبَرَ فَيَأْخُذُ رَسُولُ اللّهِ ﷺ اَلْخُمُسَ].

3. **(3581)**- Yine Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle denmiştir: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Hayber'i fethettiği zaman, yahudiler, Resûlullah'a müracaat ederek, çalışıp elde edecekleri ekin ve meyve hâsılatının yarısını vermek şartıyla, kendilerini arazilerinde bırakmasını talep ettiler. Aleyhissalâtu vesselâm onlara:* **"Biz sizi, dilediğimiz zamana kadar orada bırakabiliriz"** *dedi ve kalmalarına müsaade etti. Hayber'in meyve hasılatının yarısı iki hisseye taksim ediliyordu. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bu gelirin humusunu (beşte birini) alıyordu."* [Müslim, Müsâkat 4, (1551).]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen üç hadis de Hayber arazisi ile ilgilidir.

Hayber, Medine ile Şam arasında, Medine'ye dokuz konak mesafede bulunan ziraate elverişli, suyu bol bir vâhadır. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* devrinde, burada yahudiler yaşardı. Medine'de tutunamayan birkısım yahudi kabileleri de buraya göç ederek yahudi kesafetini artırmışlardır.

Hz. Peygamber, Mekke fethine hazırlık maksadıyla, Hudeybiye sulhünden sonra bu mukavemet ve tehlike yuvasını halletme cihetine gitti. Hayber gibi, Medine'nin burnunun dibinde İslâm düşmanı, maddi yönden güçlü müsellah bir kitlenin varlığı ciddi bir tehlike idi. Yapılacak siyasî bir sulh antlaşması ile de

tehlikelerinin bertaraf edilmesi düşünülebilirdi. Ancak Hendek savaşı sırasındaki ihanetleri, ciddî bir anda dostluklarına güvenilmeyeceğini ortaya koymuştu. Bu sebeple ne yapıp yapıp bu tehlike yuvası bertaraf edilmeli, iktisadî yönden çökertilmeli, silahları elinden alınmalı, zarar veremeyecek hale getirilmeli idi. *Resûlullah* siyasi dehasıyla, önce Hudeybiye sulhünü gerçekleştirerek Mekkelilerin bunlarla anlaşmasını önledi. Şöyle ki: Başta *Hz. Ömer*, bütün ashabın memnuniyetsizliğine rağmen, müslümanlara züll getiriyor görünümündeki –Mekkelilerce koşulan– bütün antlaşma şartlarına rağmen, Hudeybiye Sulhünü yapmadaki gerçek hedef belki de Hayber'in fethine gerekli siyasî ortamı hazırlamaktı. Zira asıl hedef olan Mekke'nin fethi için bu tehlike yuvasının mutlaka bertaraf edilmesi lâzımdı. Medine'den İslâm ordusunun uzaklaşması halinde bunların varlığı Medine için ciddi bir tehdit teşkil edecekti. Altıncı hicrî yılın akabinde, yedinci yıl içerisinde Hayber üzerine gidilerek, kaleler kuşatıldı ve birkaç gün devam eden mukavemetleri kırılarak müslümanların sulh şartlarını kabule mecbur edildiler: Servetleri, silahları ellerinden alındı, arazileri üzerinde ziraat işçileri olarak kalabilecekler, hasılatın yarısını müslümanlara ödeyeceklerdi. Burada kalma müddetleri, müslümanların dileyecekleri, uygun görecekleri zamana kadardı. *Resûlullah* ve *Hz. Ebu Bekir* zamanında orada kaldılar. *Hz. Ömer*, daha önce teferruatı geçtiği üzere, yapılmış olan antlaşma şartlarına dayanarak Hayber yahudilerini, Hayber'den Teyma'ya sürdü. Burası, Medine'den yedi-sekiz konak uzakta, Kudüs'e at sırtında bir günlük mesafede sarp yollarla çıkılan dağlık arazide, Ürdün'ün doğu tarafında bir yerdi. *Resûlullah*"ın ölüm döşeğinde yaptığı en son vasiyetlerinden biri de Arap yarımadasından yahudi ve hıristiyanların sürülmesi idi. *Hz. Ömer*'in onları Teyma'ya sürmesi, o hadiste, Arap yarımadası bilinen coğrafi bölgeden ziyâde, Hicaz'ın kastedildiği anlaşılmaktadır. Çünkü Teyma, Arap Yarımadası'ndan sayılırsa da Hicaz'dan sayılmaz.

2- Hayber arazisinin hukukî statüsü ve vasfı hususunda İslâm alimleri ihtilaf etmiştir. Burası sulh yoluyla mı alındı, savaşla mı fethedildi?

★ Harp yoluyla alındı diyenler olmuştur.

★ Sulh yoluyla alındı diyenler olmuştur.

★ Ahalisi burayı terkettiği için harpsiz olarak alındı diyenler olmuştur.

★ Bazı kısımlarının harp, bazı kısımlarının sulh, bazı kısımlarının ahalisinin çekilmesiyle alındığını söyleyenler de olmuştur.

Bu görüşlerden herbirini destekleyen rivayetler var. Ülemâ bu rivayetleri

benimsemede ihtilaf edince farklı görüşlerin ortaya çıkması tabiî bir durum olmuştur.

İslâm âlimlerinden *müsâkât* ve *müzâra'a*nın meşruiyyetini söyleyenlerin en kuvvetli delilleri bu mevzuda gelen rivayetlerdir. Bu rivayetlerde, *Aleyhissalâtu vesselâm,* Hayber halkı ile, araziden çıkacak mahsulün yarısını onlara vermek üzere antlaşma yapmış bulunmaktadır. Meyve ile ilgili yarılaşma antlaşmasına *müsakât,* ekin ile ilgili yarılaşma antlaşmasına da *müzâra'a* denmiştir.

İmam Şâfi'î, İmam Mâlik, Ahmed İbnu Hanbel, Leys İbnu Sa'd, Süfyan-ı Sevrî gibi fakihler, hadis ülemâsı, Zahirîler, fukahânın ekseriyeti müsâkâtın câiz olduğuna hükmetmiştir.

İmam A'zam'la *Züfer*'e göre müsâkât da müzâra'a da câiz değildir. *Ebu Hanîfe,* sadedinde olduğumuz hadiste belirtilen antlaşmanın bir akit olmayıp *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın Hayber ahalisine bir iyiliği, bir ihsan ve lütfu olarak yorumlar. Ona göre, *Aleyhissalâtu vesselâm* Hayber'i ganimet olarak almıştı, yahudilere hiçbir şey vermeyebilirdi.

Öyleyse onları, mahsulden yarısını alma karşılığında yerlerinde bırakması bir lütuftan ibarettir. Buna *harac-ı mukâseme* denmiştir. *Harac-ı tavzif* gibi mukâseme de câizdir.

Harac-ı mukâseme: İslam hükümdarı tarafından mahsulün üçte bir, dörtte bir veya onda bir gibi muayyen bir miktarı alınarak arazinin sahiplerine bırakılmasıdır. Bu usulde arazi sahiplerinin korunması vardır. Çünkü vergi, elde edilen mahsüle bağlıdır. Mahsul elde edilemezse vergi de alınmaz. Bu aynı zamanda cizye yani gayr-i müslimlerden alınan vergidir. Nitekim *Resûlullah, Hz. Ebu Bekir* ve *Hz. Ömer* zamanında yahudilerden bir de cizye alındığı rivayetlere intikal etmemiştir. Öyleyse, bu vergi aynı zamanda cizyedir, aksi takdirde bir de cizye alınması gerekirdi denmiştir. Bu hal *İmam Azam hazretleri*nin yaptığı yorumun sahîh olduğunu gösterir.

Harac-ı muvazzaf: Zımmîlerin ziraate elverişli arazisinden dönüm başına alınan bir sa' ve bir dirhemlik vergidir.

Müsâkâtı caiz görenler, bunun hangi ağaçlardan alınacağında ihtilaf ederler:

★ *İmam Şâfi'î*'ye göre yalnız hurma ve üzümden alınır.

★ *İmam Mâlik*'e göre her çeşit ağaçtan müsâkât alınır.

★ *Dâvud-u Zâhirî*'ye göre müsâkât sadece hurmadan alınır.

İmam Şâfiî ve birkısım ülemaya göre müstakillen müzâra'a câiz değilse de müsâkâtla birlikte olursa müzâraa da câizdir.

İmam Mâlik müstahil de olsa, müsâkâta, tebâen de olsa müzâra'aya cevaz vermez.

Hanefîlerden *Ebu Yusuf, İmam Muhammed* ile diğer Kûfe ülemâsı, muhaddisler, *İbnu Ebî Leyla, İmam Ahmed, İbnu Şübrüme* gibi birkısım ülemâ ise, müzâra'a ve müsâkâtın birlikte olsun ayrı olsun yapılabileceğini söylemişlerdir. *İmam Nevevî "Zâhir ve muhtar olan kavil budur"* der.

3- Zâhirîler hadiste geçen **"Dilediğimiz müddete kadar sizi burada bırakabiliriz"** ibaresini esas alarak müsâkât ve müzâra'a akdinin meçhul müddet için yapılabileceğini söylemiş ise de, cumhur, müsâkâtın icâre gibi malum bir müddet için câiz olacağını söylemiştir. Yahudilere tanınan avantaj, bir akit değil, bir lütuftur.

Müsâkât anlaşmasında, araziyi tutana terettüp eden hizmetler ağaçları sulamak, budamak, aşılamak, köklerini temizlemek, kazmak, meyvelerini korumak, zaman gelince toplamak, kurutmak gibi her sene yapılan hizmetlerdir. Duvar çekmek, hendek koymak gibi her yıl yapılmayan işler mal sâhibine aittir.

4- Savaşla alınan araziye yapılacak muamele de ihtilaflıdır:

★ *İmam Azam* ve Kûfe ülemâsına göre hükümdar muhayyerdir. İcab-ı hâle göre, dilerse fetheden askerlere taksim eder, dilerse sahiplerine bırakıp onlardan haraç alır.

★ Mâlikîler: *"Bu araziyi, hükümdar müslümanlara vakfeder. Nitekim Hz. Ömer Irak arazisini vakfetmiştir"* demiştir.

★ *Nevevî,* Hayber yahudileri ile yapılan antlaşmanın, alınan ganimetin askerlere dağıtılmasından sonra, onların rızası[y]'a yapıldığını söyler.

5382 ٤ ـ وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [كَانَتِ الْمَزَارِعُ تُكْرَى عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ أَنَّ لِرَبِّ اْلأَرْضِ مَا عَلَى رَبِيعِ السَّاقِى مِنَ الزَّرْعِ وَطَائِفَةٍ مِنَ التِّبْنِ لاَ أَدْرِى كَمْ هُوَ]. أخرجه النسائى.

«الرَّبِيعُ» النهر الصغير

4. (5382)- *İbnu Ömer radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Ekim arazileri, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zamanında, –tarlaya su alınan dere kenarındaki– ekin, tarla sahibinin olması ve ne kadar olduğunu bilmediğim bir miktar da saman verilmesi karşılığında kiralanırdı."* [Nesâî, Müzâra'a 46, (7, 53).]

5383 ٥ــ وَعَنْ مَالِكٍ قَالَ: [بَلَغَنِى أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بْنَ عَوْفٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ تَكَارَى أَرْضاً فَلَمْ تَزَلْ فِى يَدَيْهِ حَتَّى مَاتَ. قَالَ ابْنُهُ: فَمَا كُنْتُ أَرَاهَا إلاَّ لَنَا مِنْ طُولِ مَا مَكَثَتْ فِى يَدَيْهِ حَتَّى ذَكَرَهَا لَنَا عِنْدَ مَوْتِهِ وَأَمَرَنَا بِقَضَاءِ شَىْءٍ كَانَ عَلَيهِ مِنْ كِرَائِهَا ذَهَبٍ أَوْ وَرِقٍ].

5. (5383)- *İmam Mâlik* anlatıyor: *"Bana ulaştığına göre, Abdurrahmân İbnu Avf radıyallahu anh bir tarlayı kiraladı. Ölünceye kadar da bu arazi elinde kaldı. Oğlu dedi ki: "Ben, bu araziyi uzun müddet babamın elinde kaldığı için bizim malımız sanıyordum. Babam öleceği sırada tarlanın bize ait olmadığını söyledi ve tarlanın kirasından ödenmesi gereken bir miktar borcun altın veya gümüş olarak ödenmesini emretti."* [Muvatta, Kirâu'l-Arz 4, (2, 712).]

5384 ٦ــ وَعَنْ قَيْسِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِى جَعْفَر قَالَ: [مَا كَانَ بِالْمَدِينَةِ أَهْلُ بَيْتِ هِجْرَةٍ إلاَّ يُزَارِعُونَ عَلَى الثُّلُثِ وَالرُّبُعِ. وَزَارَعَ عَلِىٌّ وَسَعْدُ بْنِ مَالِكٍ وَابْنُ مَسْعُودٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمْ. وَعَنِ الْقَاسِمِ وَعُرْوَةَ مِثْلُهُ؛ وزاد: وَآلُ أَبِى بَكْرٍ وَآلُ عُمَرَ وَآلُ عُثْمَانَ وَآلُ عَلِىٍّ وَابْنُ سِيرِينَ]. أخرجه البخارى فى ترجمة.

6. (5384)- *Kays İbnu Müslim, Ebu Ca'fer*'den naklen diyor ki: *"Medine'de muhacir aileden hiçbiri yoktu ki, üçte veya dörtte bir pay ile ziraatçilik yapmasın. Hz. Ali, Sa'd İbnu Mâlik, İbnu Mes'ud radıyallahu anhüm de bu çeşitten muzâra'a akdi yapmışlardı. el-Kâsım (İbnu Muhammed) ve Urve'den de benzer rivayet mevcuttur. Rivayette şu ziyade de var: "Ebu Bekr ailesi, Hz. Ömer ailesi, Hz. Osman'ın ailesi, Ali ailesi ve İbnu Sîrîn âilesi de."* [Buharî, Müzâra'a 8 (bab başlığı olarak kaydedilmiştir.)]

AÇIKLAMA:

Başka kaynaklarda mevsul olarak gelen *Buhârî*'nin bu munkatî rivayeti, ashabın ileri gelenlerinin de müzâra'a usulüyle arazi kiraladıklarını, kira bedeli olarak mahsulatın –tarlanın durumuna, kiralayan kimsenin tohum, ekim, sulama... gibi katkılarına göre– üçte biri, dörtte biri, yarısı gibi bir miktarda kira ödediklerini ifade etmektedir. *Buhârî*'nin bunları kaydetmedeki maksadı, müzâra'a akdinin cevazını ifade etmektir.

İKİNCİ FASIL

MUZARA'ANIN YASAKLIĞI HAKKINDA

5385 ١ــ عَنْ رَافِعِ بْنُ خَدِيجٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [أَتَانِى ظُهَيْرٌ. فَقَالَ لِى: لَقَدْ نَهَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنْ أَمْرٍ كَانَ بِنَا رَافِقاً. فَقُلْتُ: مَا قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَهُوَ حَقٌّ. قَالَ: سَأَلَنِى كَيْفَ تَصْنَعُونَ بِمَحَاقِلِكُمْ؟ قُلْتُ: نُؤَاجِرُهَا عَلَى الرُّبُعِ وَعَلَى الْأَوْسُقِ مِنَ التَّمْرِ والشَّعِيرِ. قَالَ: لاَ تَفعَلُوا، أَزْرَعُوهَا أَوْ أَزْرِعُوهَا أَوْ أَمْسِكُوهَا. قَالَ رَافِعٌ: قُلْتُ سَمْعاً وَطَاعَةً].أخرجه الخمسة إلا الترمذى

1. **(5385)**- *Râfi' İbnu Hadîc radıyallahu anh* anlatıyor: *"Yanıma Züheyr geldi ve bana: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bize faydalı olan bir şeyi yasakladı" dedi. Ben:*

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm her ne söyledi ise, mutlaka haktır!" dedim.

"Muhâkala'yı (tarla kiralamasını) nasıl yaptığımızı sordu. Ben de:

"Biz onu, dörtte bir ve kuru hurma ve arpadan vasklarla ücretlendiriyoruz" dedim, bunun üzerine (Aleyhissalâtu vesselâm):

"Öyle yapmayın! Araziyi ya kendiniz ekin veya ektirin veya (kimseye vermeyip) sahip olun!" *buyurdular."*

Rafi der ki: *"Ben de: "(Başüstüne!) dinlemek ve itaat etmek (borcumuzdur!)" dedim."* [Buhârî, Muzâra'a 18, 19; Müslim, Büyû' 114, (1548); Ebu Dâvud, Büyû' 32, (3394); Nesâî, Müzâra'a 45, (7, 44, 49).]

5386 ٢ــ وَعَنْهُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [كُنَّا أَكْثَرَ الْأَنْصَارِ حَقْلاً وَكُنَّا نُكْرِى الْأَرْضَ عَلَى أَنَّ لَنَا هٰذِهِ، وَلَهُمْ هٰذِهِ، فَرُبَّمَا أَخْرَجَتْ هٰذِهِ وَلَمْ

تُخْرِجُ هٰذِهِ، فَنَهَانَا النَّبِىُّ ﷺ عَنْ ذٰلِكَ. وَأَمَّا الْوَرِقُ فَلَمْ يَنْهَنَا].

أخرجه الستة

«الحَقْلُ» الأرض الطيبة التربة الصالحة للزراعة.

و «المُحَاقَلَةُ» المفاعلة من ذلك، وهى المزارعة بالثلث أو الربع أو نحو ذلك، وقيل إكراء الأرض بمقدار من البرّ، وقيل بيع الطعام فى سنبله، وقيل بيع الزرع قبل إدراكه.

2. **(5386)**- Yine *Râfi radıyallahu anh* anlatıyor: *"Biz ensardan tarlası en çok olan kimseydik ve biz, şu tarla bize, şu tarla onlara (ekenlere) olmak üzere kiraya verirdik. Bazan şu tarla mahsul verirdi, şu tarla vermezdi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bizi bundan yasakladı. Fakat gümüş (mukabili kiralamay)a gelince onu yasaklamadı."* [Buhârî, Müzâra'a 6, 12, 18, Şurût 7; Müslim, Büyû' 106, (1547); Muvatta, Kirâu'l-Arz 1, (2, 713); Tirmizî, Ahkâm 42, (1384); Ebu Dâvud, Büyû' 31, 32, (3392, 3393, 3395, 3397, 3398, 3399, 4000, 3401, 3402); Nesâi, Müzâra'a 45, 7, (33-50).]

AÇIKLAMA:

Az yukarıda da (5381) açıkladığımız üzere arazinin kiraya verilmesi meselesi ülema arasında ihtilaflıdır. Yukarıda kaydedilen rivayetler, araziyi kiralama işini *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın yasakladığını ifade etmektedir. Hattâ bazı rivayetler, yasaklama ile ilgili hadislerin muahhar ve dolayısıyla nâsih, ruhsat ifade eden rivayetlerin de mensuh olduğunu ifade eder. Sahîheyn'de gelen şu rivayette olduğu gibi: *"Nâfi anlatıyor: "İbnu Ömer radıyallahu anh, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zamanında tarlasını kiraya verirdi. Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman devirlerinde ve Hz. Muâviye (radıyallahu anhüm ecmaîn) devrinin başına kadar kiraya vermeye devam etti. Ancak Hz. Muâviye'nin hilafetinin sonlarına doğru, kendisine, Râfi' İbnu Hadîc'in bu meselede Aleyhissalâtu vesselâm'ın bunu yasakladığına dair rivayette bulunduğu ulaştı. Bunun üzerine, Râfi'in yanına gitti, beraberinde ben de vardım. Meseleyi sordu. Râfi': "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm tarlaların kiralanmasını yasakladı" dedi. Bundan sonra İbnu Ömer kiralamayı terketti. Bu hususta kendisine sorulunca: "İbnu Hadîc, Resûlullah'ın bunu yasakladığı kanaatinde!" derdi."*

Tirmizî'nin *İbnu Abbâs*'tan kaydettiği bir rivayette: *"Resûlullah'ın müzâ-*

ra'ayı yasaklamadığı, ancak, insanların birbirlerine, rıfkla muamele etmelerini emrettiği" belirtilir. Yine Tirmizî'nin *İbnu Hadîc*'ten kaydettiği bir rivayette *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın: **"Birinizin tarlası varsa onu(n ekimini) kardeşine bağışlasın veya kendisi eksin"** dediği belirtilir.

Gerek hadislerde ve gerekse hadislerin yorumlarında teferruat var. Hepsine burada yer vermeyip, bahsin sonunda (5390'ın açıklamasında) bahsi özetleyeceğiz.

5387 ٣ـ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [كانَ لِرِجَالٍ مِنَّا فُضُولُ أَرَضِينَ. فَقَالُوا: نُؤَاجِرُهَا بِالثُّلُثِ أَوِ الرُّبُعِ أَوِ النِّصْفِ. فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَزْرَعْهَا أَوْ لِيَمْنَحْهَا أَخَاهُ وَلاَيُؤَجِرُهَا إِيَّاهُ وَلاَ يُكْرِيهَا]. أخرجه الشيخان و النسائى.

3. **(5387)**- *Hz. Cabir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Bizden bazı kimselerin ihtiyaçlarından fazla arazileri vardı. Onlar: "Biz aramizi üçte bire veya dörtte bire veya yarıya kiraya verelim" dediler. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:*

"Kimin arazisi varsa bizzat eksin veya bir kardeşine bağışlasın; ne ücret mukabili versin ne de kiraya versin!" *buyurdular."* [Buhârî, Müzâra'a 18, Hibe 35; Müslim, Büyû' 92, (1536); Nesâî, Müzâra'a 45, (7, 36-38).]

5388 ٤ـ وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [خَرَجَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إِلَى أَرْضٍ وَهِىَ تَهْتَزُّ زَرْعاً. فَقَالَ: لِمَنْ هٰذِهِ؟ قَالُوا: اِكْتَرَاهَا فُلاَنٌ. فَقَالَ: لَوْ مَنَحَهَا إِيَّاهُ كَانَ خَيْراً مِنْ أَنْ يَأْخُذَ عَلَيْهَا أَجْراً مَعْلُوماً]. أخرجه الشيخان و النسائى.

4. **(5388)**- *İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün) bir tarlaya uğramıştı, tarlada ekin üğrünüyordu.*

"Burası kime ait?" *buyurdular. Yanındakiler:*

"Falan kimse kiraya verdi" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Eğer burayı bağışlasaydı, kendisi için bunun üzerinden muayyen bir ücret almasından daha hayırlı olurdu" *buyurdular."* [Buhârî, Müzâra'a 9, 18, Hibe 35; Müslim, Büyû' 120, (1550); Nesâî, Müzâra'a 45, (7, 36).]

5389 ٥ـ وَعَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [نَهَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنِ الْمُخَابَرَةِ؛ قَالَ: وَالْمُخَابَرَةُ أَنْ يَأْخُذَ الْأَرْضَ بِنِصْفٍ أَوْ ثُلُثٍ أَوْ رُبْعٍ]. أخرجه أبو داود

5. **(5389)**- *Zeyd İbnu Sâbit radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm muhârebeyi yasakladı. Muhâbere, tarlayı yarı, üçte bir veya dörtte bir karşılığında almaktır."* [Ebu Dâvud, Büyû' 34, (3407).]

5390 ٦ـ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: مَنْ لَمْ يَذَرِ الْمُخَابَرَةَ فَلْيُؤْذِنْ بِحَرْبٍ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ]. أخرجه أبو داود

«المخابرة» نسبة إلى خيبر لأن النبى ﷺ: أقرّها فى يد أهلها على النصف من ثمارهم وزرعهم. فقيل خابرهم: أى عاملهم فى خيبر.

6. **(5390)**- *Hz. Câbir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Muhâbereyi terketmeyen, Allah ve Resûlü ile savaş ilan etsin." [Ebu Dâvud, Büyû' 34, (3406).]

AÇIKLAMA:

Son hadislerde geçen *muhâbere* Hayber kelimesinden alınmıştır. Bununla *Hayber usulünce arazi kiralanması* kastedilir. Hayber usulünce tâbirinden, Hayber yahudileri ile *Resûlullah* arasındaki arazi kiralaması anlaşılmaktadır. Yani *Resûlullah* Hayber arazisini, meyve ve ekin mahsulâtının yarısı mukabilinde Hayber yahudilerinin elinde bırakmıştı. Sadedinde olduğumuz hadise göre bu tarz arazi kiralanması yasaklanmıştır. Önceki tatbikat bilahare neshedilmiş olmaktadır. Ancak, bu husus ülemâ arasında ihtilaflıdır. *Abdülhak Dehlevî*'nin mevzuyu özetlemesi şöyledir:

"Müsâkât: Kişinin ağaçlarını, sulamak, bakımını yapmak, yetiştirip ürününü almak üzere bir başkasına, yarı, üçte bir, dörtte bir gibi belli bir hisse karşı-

lığında vermesidir. Müzâra'a ise tarlaya yapılan ekim hususunda, mahsulün bir miktarı karşılığında yapılan anlaşmadır. Musâkât ağaçlar üzerine, müzâra'a araziler üzerine yapılır. İkisinin hükmü de birdir. Ebu Hanîfe'ye göre iki akid de fâsiddir. Ebu Hanîfe'nin iki ashabı ve diğer imamlara göre câizdir.

Bazı müellifler: "Ebu Hanîfe dışında bu muameleleri yasaklayan bir başka âlim bilmiyoruz" demiştir. Ancak Züfer'in de Ebu Hanîfe gibi düşündüğü söylenmiştir.

el-Hidaye*'de: "Fetva İmameyn'e göre verildi" denir. Caiz görenlerin delili Resûlullah'ın Hayber yahudileri ile yaptığı anlaşmadır. Bu anlaşmaya göre ekin olsun, meyve olsun mahsulün yarın Resûlullah'a verilecektir. Ebu Hanîfe'nin delili, Resûlullah'ın muhâbereyi –ki bu, müzâraadır– yasakladığına dair rivayettir."*

Alimler, muhâbereyi yasaklayan ve diğer nehyedici rivayetleri tahrîme değil, tenzîhe hamlederek, gerek *müsâkât* ve gerekse *müzâra'a*'nın cevazına hükmetmişlerdir.

Alimler, yasakla ilgili bazı rivayetleri tarla sahibinin, arazinin belli birkısmını şart koşması haline hamletmişlerdir. Nitekim bu husus 5386 numaralı hadiste daha sarîh geçti. Sözgelimi kiraya verdiği arazinin "*sulanabilen kısmının ürünü benim, geri kalan kısmının ürünü senin olmak şartıyla*" demesi gibi. Yasağın bu çeşitten şartlarla yapılan anlaşmalara şâmil olduğu söylenmiştir.

Öyle ise, cumhura ve hatta Hanefi mezhebine göre *müsâkât* ve *müzâra'a* akdi meşrudur.

MEDH BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Medîh, övmek demektir. Birini övmek, ona kemal sıfatlarından birini veya birkaçını izafe etmekle olur. İslâm telâkkisinde her çeşit kemâlin sahibi, kaynağı Allah'tır. Bu sebeple insanlara kemâl nisbet etmek, kişiyi nankörlüğe, şirke atabilecek ciddi bir tehlikedir. Bu sebeple övmek veya övünmek pek hoş karşılanmamıştır. Kişi mazhar olduğu her çeşit nimet, fazîlet ve kemâli Allah'tan bilmeli, O'na nisbet etmelidir. Bu mânada nimetin zikir ve beyanı caizdir, bir nevi şükürdür. فَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ **"Rabbinin nimetini yâdet!"** (Duha 11) âyeti bir bakıma nimeti yâdetmeyi, söylemeyi emreder. Bu övünme olmuyor, nimet, sahibine nisbet ediliyor. Aksi takdirde nefis "nimet benden" yanılgısına bile düşebilir, Allah'a nisbet ederek zikri, bu vartayı önler.

Resûlullah, başkasını övmeyi de hoş karşılamamış, zaruret olmadan kişileri yüzlerine karşı övmeyi yasaklamıştır. **"Meddahların yüzüne toprak saçın"** buyurmuştur.

Son olarak şunu da belirtelim: Âlimler, medih yasağını kişide olmayan şeylerle yapılan mübalağalı medhe hamletmişler, hatta bazan övgünün kişiyi hayırda ilerlemeye, başkalarını bu hayırda ona uymaya teşvik olacağından, müstahsen olacağını söylemişlerdir. Bu husus bahsin sonunda açıklanacaktır.

5391 ١ ـ عَنْ مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ عَنْ أَبِيهِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [اِنْطَلَقْتُ فِى وَفْدِ بَنِى عَامِرٍ إلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ، فَقُلْنَا: أَنْتَ سَيِّدُنَا. فَقَالَ: السَّيِّدُ اللّٰهُ. قُلْنَا: وَأَفْضَلُنَا فَضْلاً، وَأَعْظَمُنَا طَوْلاً. فَقَالَ: قُولُوا بِقَوْلِكُمْ، أَوْ بَعْضِ قَوْلِكُمْ، وَلاَ يَسْتَجْرِيَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ]. أخرجه أبو داود.

ومعنى الحديث تكلموا بما يحضركم من القول ولا تسجعوا كأنما

تنطقون على لسان شيطان.

وفى قوله: «أَوْ بَعْضِ قَوْلِكُمْ» حذف واختصر، ومعناه دعوا بعض قولكم واتركوه وأراد بذلك الاقتصاد فى المقال.

1. **(5391)**- *Mutrıf İbnu Abdillah, babası radıyallahu anh*'tan nakledivor: *"Benî Âmir heyetiyle Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına gitmiştik.*

"Sen bizim efendimizsin!" diye hitap ettik.

"Efendi, Allah'tır!" *buyurdular. Biz:*

"Fazilette en ileride olanımız, mertlikte en başta gelenimizsin!" dedik. Bize: **"Söylediğinizin hepsi bu veya buna yakın bir söz olsun. Şeytan sizi (mübalağalı medihlerde) koşturmasın!"** *buyurdular."* [Ebu Dâvud, Edeb 10, (4806).]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, seyyid yani efendi kelimesini hakiki mânada insanlara izafe etmeyi yasaklamaktadır. İnsanların alnından tutup, onlara gerçek manada idare eden Allah'tır.

Ancak âlimler, bunun insanlara, daha hususi mânada ferdlere izafe edilerek kullanılmasını câiz görürler. Nitekim *Resûlullah* اَنا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ وَلاَ فَخْرَ **"Ben ademoğlunun efendisiyim. Bunu söylemem fahr değildir"** buyurmuştur. Yani: *"Ben bunu övünmek için değil, Allah'ın bana verdiği nimeti tahdîsen (zikretmiş olmak için) söylüyorum"* demek istemiştir. Nitekim Buhârî'de gelen bir rivayette *Hz. Ömer* ابو بكر سَيِّدُنَا وَاَعْتَقَ سَيِّدَنَا يَعْنِي بِلاَلاً *"Ebû Bekr bizim efendimizdir"* demiş ve *Bilâl*'i kastederek: *"Efendimizi azad etti"* diyerek sözlerini noktalamıştır.

2- *Tavl, "dostlara ihsan, düşmanlara yücelik"* mânasına gelir, *mertlik* diye çevirdik.

3- *"Söylediğinizin hepsi bu... olsun"* diye çevirdiğimiz ibarenin aslı muhtelif mânaları ifade edecek mahiyettedir. Bu sebeple şârihler *"İki kelimeyle yetinin, mübalağaya yer vermeyin", "Tevazuda mübalağa için, söylediğinizin birini söyleyin", "buraya ne maksadla geldi iseniz onu söyleyin, sizi ilgilendirmeyen, gayeniz olmayan şeyleri terkedin"* gibi mânalar anlamışlardır.

4- Hadis, medhi, mübalağalı övgüyü, şeytanın kendi yolunda koşturması olarak tavsif etmektedir. لاَيَسْتَجْرِيَنَّكُمْ kelimesinin cür'et kökünden gelme ihtimali-

ne binaen mânanın: *"Şeytan câiz olmayan şeyleri söylemekte sizi cür'etkâr kılmasın"* şeklinde olabileceğine dikkat çekilmiştir.

en-Nihaye'de hadisin, *"Şeytan size galebe çalıp, sizi elçi ve vekil kılmasın!"* mânasına geldiği belirtilir. *"Çünkü* denir, *onlar Resûlullah'ı övmüşlerdi. Aleyhissalâtu vesselâm bu davranışlarını beğenmeyerek onları bundan bu suretle men etti."* Mirkât'ta hadisin: *"Hatırınıza gelen kelimelerle konuşun, şeytanın vekilleri ve elçileri gibi, tekellüfe, yapmacıklığa gitmeyin, onun diliyle konuşmayın"* demek istediğine dikkat çekilir.

5392 ٢ـــ وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [سَمِعْتُ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ يَقُولُ: سَمِعْتُ النَّبِىَّ ﷺ يَقُولُ: لاَ تُطْرُونِى كَمَا أَطْرَتِ النَّصَارَى ابْنَ مَرْيَمَ، فَإِنَّمَا أَنَا عَبْدٌ. فَقُولُوا: عَبْدُ اللّٰهِ وَرَسُولُهُ]. أخرجه الشيخان.

«الإِطْرَاءُ» مجاوزة الحد فى المدح والكذب فيه.

2. **(5392)**- *Hz. İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Hz. Ömer radıyallahu anh*'ın şöyle söylediğini işittim:

"*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı dinledim diyordu ki:* **"Hakkımda, hıristiyanların Meryem oğlu İsa'ya yaptıkları aşırı övgülerde bulunmayın. Şurası muhakkak ki ben bir kulum. Benim için "Allah'ın kulu ve elçisi deyin."** [Buhârî, Enbiya 44, (Teysîr, bu hadisi Müslim'in de rivayet ettiğine işaret eder. Ancak rivayet Müslim'de mevcut değildir.)]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, kendisini medh u sena ederken ümmetinin aşırılığa gitmemesini talep etmektedir. Hıristiyanlar, *Hz. İsa*'ya ulûhiyet nisbet etmişler, Allah'ın oğlu demişler, üç unsurlu tek kabul ettikleri Allah'ın bir unsurunun *Hz. İsa* olduğunu söylemişlerdir. Şu halde, müslümanların bu çeşit ifratlara düşmemesi talep edilmiş olmaktadır. *Hz. Peygamber* abdiyet (kulluk) vasfını, risalet vasfından önce zikretmektedir. Hatta, İslâm'ı yeni öğrenenlerin kelime-i şehâdeti zikrederken yanlışlıkla bu sırayı ters çevirip *"şehadet ederim ki sen Allah'ın elçisi ve kulusun"* diyenlere: **"Ben önce kul, sonra elçiyim"** mânasında müdahale edip tashîhte bulunmuştur.

5393 ٣ـ وَعَنْ أَبِى بَكْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [أُثْنِى رَجُلٌ عَلَى رَجُلٍ عِنْدَ النَّبِىِّ ﷺ فَقَالَ: وَيْحَكَ قَطَعْتَ عُنُقَ صَاحِبِكَ، قَالَ لَهُ ثَلاَثاً. ثُمَّ قَالَ: مَنْ كَانَ مَادِحاً أَخَاهُ لاَ مَحَالَةَ، فَلْيَقُلْ أَحْسِبُ فُلاَناً، وَاللّٰهُ حَسِيبُهُ، وَلاَ أُزَكِّى عَلَى اللّٰهِ أَحَداً، أَحْسِبُ فُلاَناً كَذَا وَكَذَا، إِنْ كَانَ يَعْلَمُ ذٰلِكَ مِنْهُ]. أخرجه الشيخان وأبو داود

قوله: «قطعت عنق صاحبك» أى أهلكته بالإطراء والمدح والتعظيم عند نفسه فإنه يعجب بذلك فيهلك كأنك قد قطعت عنقه

3. **(5393)**- *Hz. Ebu Bekre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Bir adam, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında bir başkasını medh u sena etmişti.*

"Yazık sana! Arkadaşının boynunu kestin" *buyurdular ve bunu üç kere tekrar ettiler. Sonra da şu açıklamayı yaptılar:*

"Bir kimse kardeşini illâ da övecekse bari: "Falancayı zannederim, ona Allah kâfidir[10]. Ben Allah'a karşı kimseyi tezkiye etmem (çünkü Allah herkesi benden iyi bilir). –Ondan (böyle bir fazilet) biliyorsa– falanca şöyle şöyledir" desin." [Buhârî, Şehâdât 16, Edeb 54, 95; Müslim, Zühd 65, (3000); Ebu Dâvud, Edeb 10, (4805).]

5394 ٤ـ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [أَمَرَنا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ أَنْ نَحْثُوَ فِى أَفْوَاهِ الْمَدَّاحِينَ التُّرَابَ]. أخرجه الترمذى

«المَدَّاحونَ» هم الذين اتخذوا مدح الناس عادة يستأكلون به الممدوح. فأما من مدح على الأمر الحسن والفعل المحمود ترغيباً له فى أمثاله وتحريضاً للناس على الاقتداء به فى أشباهه فليس بمدّاح. والمراد «بالتُّرابِ» عينه، أو يكون مؤوّلا بمعنى الخيبة والحرمان

(10) *"Allah kâfidir"* diye çevirdiğimiz ibâre, hesâb kelimesinden gelme ihtimalini de taşır. Bu takdirde *"onun hesabını Allah tutucudur"* demek olur *(İbnu Hacer).*

4. **(5394)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, meddahların ağzına toprak saçmamızı emretti."* [Tirmizî, Zühd 55, (2396).]

AÇIKLAMA:

1- Son iki hadis, yüzlerine karşı insanların övülmesini yasaklamaktadır. Birincide, *Resûlullah,* övmeyi *"kardeşinin boynunu kesmek"*le tavsif buyuruyor. Şârihler bunu: *"Övülen kişi, bundan hoşlanır ve ucbe, gurura düşer. Bu ise helâke götüren bir durumdur. Resûlullah kişinin mânevî yıkımını "boynunu kesmek" –diğer bir hadiste geldiği üzere "sırtını kesmek"– şeklinde ifade etmiştir"* diye açıklar. *İbnu Battâl,* ucba (yaptığı amelin yeteceği kanaatine) düşen bir kimsenin meddahın ifade ettiği mübalağalı olan makamda olduğu zannına düşüp kendinde bulunmayan bu mevsuf (ve de mevhum) makama güvenerek ameli ve hayrını artırma gayretini terkedeceğini, böyle bir halin o kimse hakkında helak olduğunu söyler. *Hz. Ömer* اَلْمَدْحُ هُوَ الذَّبْحُ *"övme kesmedir"* demiştir.

2- Bu sadedde gelen bir Buharî hadisinde سَمِعَ النبى صلى الله عليه وسلم رَجُلاً يُثْنِى عَلَى رَجُلٍ وَيُطْرِيهِ فِى مَدْحِهِ فَقَالَ اَهْلَكْتُمْ اَوْ قَطَعْتُمْ ظَهْرَ الرَّجُلِ *"Resûlullah bir kimsenin bir başkasını övdüğünü ve "övgüde aşırı gittiğini" işitti. Bunun üzerine:* **"Adamı helak ettiniz** *–veya–* **sırtını kestiniz"** *buyurdu"* dendiğini görmekteyiz. 5392 numaralı hadiste de olduğu üzere, bu hadiste de «اطراء» kelimesi kullanılmaktadır. *İtrâ, "kişiyi, kişide olmayan vasıfları da kullanarak mübalağalı şekilde övmek"* mânasında bir kelimedir. Şârihler, kelimenin bu mânasını hesaba katarak, hadislerde gelen övme yasağını mübalağalı övmeye, övmeyi uzatıp gitmeye hamletmişlerdir. Bu sebeple, ihtiyaç halinde kişiyi, yanında, yüzüne karşı övmenin de câiz olacağına hükmederler. Yeter ki ifrata, mübalağaya yer verilmesin. Bu kanaatte olan *Buhârî hazretleri,* ilgili hadise şöyle bir bab başlığı koymuştur: بَابُ مَايُكْرَهُ مِنَ الْاَطْنَابِ فِى الْمَدْحِ وَالْيَقُلْ مَا يَعْلَمُ *"Övmede uzatmanın mekruh olduğuna ve (kişinin tezkiyede, bildiğini söylemesi gerektiğine dair bâb."* Şârihler, *Resûlullah*'ın, kişi hakkında, yüzüne karşı kısaca övgü beyan ederek tezkiyede bulunan kimseye müdahale edip ayıplamadığını örneklerle gösterir. *Hattâbî,* bir kimsenin, güzel davranışları sebebiyle onu benzeri güzel fiillere özendirmek ve başkalarını, böylesi güzel hareketlerinde ona uymaya teşvik etmek için övmede hiçbir mahzur bulunmadığını, bunun hadiste yasaklanan *"medih"* olmadığını belirtir.

3- Yeri gelmişken, tezkiye hususunda *İbnu Hacer*'in zikrettiği bir açıklamayı kaydedeceğiz. Der ki: *"Selef bir kimsenin tezkiye edilmesinde (yani iyi hal sâhibi olduğunu tesbitte) "iki şahid gerekir mi, tek şâhid yeterli olmaz mı" me-*

selesinde ihtilaf etmiştir. Şâfiîler, Mâlikîler ve Hanefîlerden İmam Muhammed'e göre şahitlikte olduğu gibi iki kişi müreccahtır. Tahavî de bu görüşü tercih etmiştir. Çoğu, bundan hâkimin hususî muhbirini hariç tutar. Çünkü bu, onun nâibidir, sözü hüküm yerine geçer. Alimlerin ekseriyeti, bir kişiden gelen cerh ve ta'dilin makbul olmasını tecvîz etmiştir. Çünkü, o hakem makamındadır. Hakemde sayı aranmaz. Ebu Ubeyd, "tezkiyede üçten aşağının sözü kabul edilmez. Rivayette, sahih olan, tek kişinin sözünün makbul olmasıdır. Zira başkasından nakil ise bu bir haberdir, haberde şahid aranmaz, kendisinden ise, hâkim durumundadır, bunda da sayı aranmaz" demiştir."

4- Son hadiste geçen *"meddahın ağzına toprak saçmak"*tan murâda gelince: Burada kötülenen meddah, az yukarıda da belirtildiği gibi, insanları, bâtıl şeylerle yüzüne karşı övendir. Kişide bulunmayın vasıflarla onu tavsif edendir, övmede mübalağaya kaçandır. Alimler kişide bulunan bir sıfatla onu övmenin bu yasağa girmediğini de belirtirler.

Toprak saçmak, çeşitli te'villere menşe' olmuştur: *"Bu, onu davranışından dolayı tahkîr etmektir, tezlil etmektir"*, *"Ona meddahlığı sebebiyle yüz vermeyin, ihsanda, ikramda bulunmayın; bunlardan mahrum kalsın"* demektir, *"Ağzından çıkan sözlerin, bu davranışının kötü olduğunu, iyi karşılanmadığını ihsâsdır, duyurmadır"*, *övülmüş olan kimseye de bunda bir hatırlatma vardır: Övgü sebebiyle ucba düşme, duyduğun methiyeler seni tuğyana atmasın, sonun şu toprak olmaktır"* mânasında bir hatırlatma. Bazıları da toprak saçmayı *"meddaha dilediğini vermek"* diye anlamıştır. *Tîbî: "Toprak saçmakla, adamı kendinden uzaklaştırmayı, verilecek bahşişlerle dilinden gelecek zararlara karşı ırzını, şerefini korumayı kastetmiş olması da muhtemeldir"* der.

5- YASAK OLAN VE OLMAYAN ÖVGÜNÜN FARKI:

İbnu Hacer açıklamalarına şöyle devam eder: *"Alimler, câiz olan mübâlağa ile caiz olmayan mübâlağa arasında şöyle bir fark zikrederler: Câiz olan mübâlağayı bir şart veya bir benzetme takip eder. Yasak olanda böyle bir kayıtlama yoktur. Bu husus, ma'sum kişiden sâdır olan övmelerde aranmaz. Zira onlar hakkında kayda ihtiyaç duyulmaz. Sahabelerden bazıları hakkında Aleyhissalâtu vesselâm'dan vârid olan tavsifler gibi. Bunlarda herhangi bir kayda* ***ihtiyaç duyulmaz. Aleyhissalâtu vesselâm'ın İbnu Ömer hakkında sarfettiği*** **"Abdullah ne iyi kuldur"** نِعْمَ الْعَبْدُ عَبْدُ اللّٰهِ ***cümlesinde olduğu gibi.***

Gazalî,* İhya*'da der ki: "Meddah hakkında medhin getireceği zarar şudur: Meddah bazan yalan söyler, bazan övdüğü kimseye övgüsüyle riyakârlık yapar. Hususan, övülen fâsık ve zalim ise, Hz. Enes'in Resûlullah'tan naklettiği bir ha-

diste إِذَا مُدِحَ الْفَاسِقُ غَضِبَ الرَّبُّ **"Fâsık övülürse Rabb Teâla gadab eder..."** *Meddah bazan, muttali olması mümkün olmadığı için tahkik edemediği şeyi söyler. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm:* **"Zannederim desin"** *buyurmuştur. Bu, şu misalde olduğu gibi: Kişinin "falan zât ehl-i verâdır, müttakidir, zâhiddir" demesi gibi. Halbuki buna bedel: "Ben onu namaz kılarken veya haccederken veya kurban keserken gördüm" derse daha uygundur. Çünkü buna muttali olması mümkündür. Fakat övülmüş olan kişi hakkında mahzur devam eder. Çünkü, medhin onun içinde kibir veya ucb hâsıl etmeyeceğinden, meddahın övgüsüyle şöhret bulan faziletine güvenerek çalışmaya karşı fütura düşmeyeceğinden emin olunamaz. Çünkü, amelde devamlı olanlar umumiyetle, kendilerini yetersiz gören kimselerdir. Eğer övgü, bu muzır unsurlardan âzâde ise, onda bir mahzur yoktur, hatta bazı hallerde makbûldür bile. İbnu Uyeyne der ki: "Nefsini hakkıyla bilen kimseye medih zarar vermez." Seleften şöyle diyen de olmuştur: "Kişi yüzüne karşı övülürse şöyle dua etsin: "Allahım! Beni insanların bildiği şeylerden dolayı mağfiret buyur, söyledikleri sebebiyle beni muâheze etme! Beni zannettiklerinden de hayırlı kıl."*

MİZAH VE ŞAKALAŞMA BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

İslâm dini, ölçü çerçevesinde kalınmak şartıyla mizah ve şakalaşmaya da yer verir. İslâmî ölçüleri korumak kaydıyla yer verilen şaka ve mizah hem dinlendirici olur, hem de insanlar arasında muhabbet ve sevginin artmasına vesile olur. Şakaya yer vermemek ciddiyet olarak ifade edilirse de, her şeyin fazlası ifrattır ve hoş karşılanmaz. Yani somurtkanlar fazla sevilmez. Çok şaka, azdan daha kötü durumlara sebep olabilir.

Kısacası dinimiz şakayı tecviz etmiştir. Fakat ölçülü olmaya dikkat çekmiştir. Hadis kitaplarımızın hepsinde bu bahse yer verilir. Bazılarında Kitâbu'l-Mizah adıyla müstakil bir bölümdür. Bazılarında *Bâbu'l-Mizah* diye bir bölümün tâlî bir başlığıdır. Nitekim görüldüğü üzere, Teysîru'l-Vüsul (ve bunun aslı olan el-Câmi'u'l-Usûl) müstakil bir bölüm yapmayı uygun görmüştür.

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın hayatında sıkça şakaya rastlanır. Hatta *Hz. Enes: "Resûlullah, çocuklarla şakalaşmada insanların en önde olanı"* der. Kadın, erkek kendisiyle temasta olanlara yaptığı şakalardan pek çok örneğe hadis kitaplarında rastlarız.

Resûlullah, şaka adabıyla ilgili uyarılarda da bulunmuştur. Mesela şakada yalana yer verilmemelidir. Şaka yoluyla başkası küçük duruma düşürülmemelidir. Ateşle, silahla korkutarak şaka yapılmamalıdır. Şaka caizse de ifrata gidilmemeli, hele hele insanları güldürmek meslek yapılmamalıdır vs..

★ **"Ben şaka yaparım ama sadece doğruyu söylerim."**

★ **"Bir müslümanın kardeşini korkutması helal değildir."**

★ **"Kardeşinle münakaşa etme, (alaya alarak) onunla şakalaşma."**

★ **"Başkalarını güldürmek için yalan söyleyene yazıklar olsun."**

★ **"Kul, şaka da olsa yalan söylemeyi, doğru da olsa münakaşa etmeyi bırakmadıkça iyi bir mü'min olamaz."**

★ **"Şaka da dâhil yalan söylemeyene cennette bir köşk garanti ederim."**

Resûlullah'ın ashabı arasında şakalarıyla meşhur olanlar vardır. *Ebu Hureyre, Nuayman, Abdullah İbnu Huzafe, Zeyd İbnu Sabit, Büreydetu'l-Eslemî,* hattâ *Hz. Ömer*'in bile şakalarına rastlanır. Bunu büyük ölçüde *Resûlullah*'ın müsamahasıyla izah edebiliriz. Esasen fıtrattan gelen bir mizac olan şakacılığa *Resûlullah* müdahale etmemiş, bazı kayıtlar beyan etmiştir. Şakacılığı ile en ziyade meşhur olan *Nuayman radıyallahu anh Resûlullah*'a bile şaka yapmıştır. Anlattığına göre, Medine'ye turfanda veya iyi bir şey gelince onu veresiye alır, *Resûlullah*'a "hediye" olarak getirir, ödeme zamanı gelince, *Aleyhissalâtu vesselâm*'a giderek *"hediyesi"* nin borcunu isterdi. *Resûlullah:* **"Sen onu bana hediye etmiştin ne oldu?"** deyince: *"Bu güzel şeyi sana layık gördüm, param olmadığı için böyle yaptım"* derdi. *Resûlullah Nuayman*'ı hep gülerek karşılar ve ona hiç kızmazmış. Hatta onunla karşılaşınca kendini gülmekten alamazmış. *Nuayman*'ın bir sefer sırasında kızdığı arkadaşı *Süveybit*'i "kölem" diye satması da onun meşhur şakalarından biridir.

5395 ١ ـ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ، إِنَّكَ لَتُدَاعِبُنَا . قَالَ: إِنِّى لاَ أَقُولُ إِلاَّ حَقًّا]. أخرجه الترمذى

1. (**5395**)- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"(Ashabtan birkısmı): "Ey Allah'ın Resûlü! Sen bize şaka yapıyorsun!" demişlerdi.*

"Şurası muhakkak ki (şaka da bile olsa) ben sadece hakkı söylerim!" *buyurdular."* [Tirmizî, Birr 57, (1991).]

AÇIKLAMA:

Şârihler, *Resûlullah*'a, ashabın: *"Sen bize şaka yapıyorsun!"* sözünü, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın **"Kardeşinle ne münakaşa yap, ne ona şaka yap, ne de yerine getirmeyeceğin vaidde bulun"** sözü üzerine söylemiş olacağını belirtirler. Zira bu hadiste şaka yasaklanmaktadır.

Aleyhissalâtu vesselâm, Cenab-ı Hak tarafından, gerek sözleri ve gerekse davranışları hususunda hatadan korunmuş olma keyfiyetine istinaden, şaka sırasında da haktan, doğru söylemekten uzak olmayacağını belirtmiştir. Öyleyse, *Resûlullah*'ın yasaklaması, şaka sırasında insanların kizbe, hataya düşme ihtimaline binaendir. Çünkü sapmalara karşı bir garantileri mevcut değildir.

5396 ٢ ـ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِىِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ اِحْمِلْنِى عَلَى بَعِيرٍ. فَقَالَ: إِنِّى حَامِلُكَ عَلَى

وَلَدِ النَّاقَةِ. فقال: يَا رَسُولَ اللّٰهِ مَا أَصْنَعُ بِوَلَدِ النَّاقَةِ. فَقَالَ: النَّبِىُّ ﷺ وَهَلْ تَلِدُ الْإِبِلَ إِلاَّ النُّوقُ]. أخرجه أبو داود والترمذى وهٰذا لفظه.

2. **(5396)**- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Bir adam Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü! Beni bir deveye bindir!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da:* **"Ben seni devenin yavrusuna bindireceğim!"** *dedi. Adam:*

"Ey Allah'ın Resûlü, ben deve yavrusunu ne yapayım (ona binilmez ki!)" deyince Aleyhissalâtu vesselâm:

"Acaba deveyi deveden başka bir mahluk mu doğurur?" *buyurdular."* [Tirmizî, Birr 57, (1992); Ebu Dâvud, Edeb 92, (4998).]

AÇIKLAMA:

Deveye bindirmesini talep eden kimseye *Aleyhissalâtu vesselâm:* **"Seni bir devenin yavrusuna bindireceğim"** diyerek, yavru kelimesiyle zikre gelen mânayı tevehhüm ettirdikten sonra, her devenin gerçekte bir başka deveden dünyaya geldiğine dikkat çekerek muhatabının şaşkınlığını giderir.

Hadis, insana bir söz işitince iyice düşünüp derinliğini, muhtevasını kavramadan reddetmemesi, itirazda acele etmemesi gerektiğini de göstermektedir.

5397 ٣ــ وَعَنْهُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ. [أَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ لَهُ: يَا ذَا الْأُذُنَيْنِ، يَعْنِي بِهِ أَنَّهُ يُمَازِحُهُ]. أخرجه أبو داود والترمذى.

3. **(5397)**- Yine *Enes radıyallahu anh, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, kendisine:* **"Ey Zü'l-üzüneyn (iki kulaklı)!"** *diye hitab ettiğini, bu sözüyle şaka yapmayı kasdettiğini rivayet etmiştir."* [Tirmizî, Birr 57, (1993); Ebu Dâvud, Edeb 92, (2005).]

5398 ٤ــ وَعَنْ أُسَيْدِ بْنِ حُضَيْرٍ [أَنَّ رَجُلاً مِنَ الْأَنْصَارِ كَانَ فِيهِ مِزَاحٌ! فَبَيْنَمَا هُوَ يُحَدِّثُ الْقَوْمَ وَيُضْحِكُهُمْ إِذْ طَعَنَهُ النَّبِىُّ ﷺ فِى خَاصِرَتِهِ بِعُودٍ كَانَ فِى يَدِهِ. فقال: أَصْبِرْنِى يَا رَسُولَ اللّٰهِ. قَالَ: اصْطَبِرْ. فَقَالَ: إِنَّ عَلَيْكَ قَمِيصاً وَلَيْسَ عَلَى قَمِيصٌ فَرَفَعَ النَّبِىُّ ﷺ قَمِيصَهُ فَاحْتَضَنَهُ وَجَعَلَ يُقَبِّلُ كَشْحَهُ، وَقَالَ: إِنَّمَا أَرَدْتُ هٰذَا يَا رَسُولَ

اللّهِ]. أخرجه أبو داود

«أصبرنى» أى أقدنى ومكّنى من نفسك لأقتصّ منك.

و «الكشح» ما فوق شدّ الإزار من جانب البطن وهما كشحان.

4. **(5398)**- *Useyd İbnu Hudayr radıyallahu anh* anlatıyor: *"Ensardan mizahçı bir zat vardı. (Bir gün yine) konuşup yanındakileri güldürürken Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm elindeki çubuğu (şaka yollu) adamın böğrüne dürttü. Bunun üzerine adam:*

"Ey Allah'ın Resûlü (canımı yaktınız). Müsaade edin kısas yapayım!" *dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da:* **"Haydi yap!"** *buyurdu. Adam:*

"Ama üzerinizde gömlek var, benim üzerimde yoktu (kısas tam olması için çıkarmalısınız)!"

Adamın talebi üzerine, Aleyhissalâtu vesselâm gömleğini kaldı(rıp böğrünü aç)tı. Adam, Resûlullah'ı kucaklayıp böğrünü öpmeye başladı ve:

"Ben bunu arzu etmiştim ey Allah'ın Resûlü!" dedi." [Ebu Dâvud, Edeb 160, (5224).]

5399 ٥ـ وَعَنْ عَبْدُ اللّهِ بْنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدِ بْنِ السَّائِبِ عَنْ أبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: لاَ يَأْخُذَنَّ أحَدُكُمْ عَصَا أخِيهِ لاَعِباً وَلاَ جَادّاً وَمَنْ أخَذَ عَصَا أخِيهِ فَلْيَرُدَّهَا إلَيهِ]. أخرجه أبو داود والترمذى..

5. **(5399)**- *Abdullah İbnu's-Sâib İbni Yezîd İbni's-Sâib babası tarîkiyle ceddi (Yezid İbnu's-Sâib) radıyallahu anh*'tan anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Sizden kimse, ne şaka ne de ciddî olarak kardeşinin değneğini almasın. Kim kardeşinin değneğini almışsa hemen ona geri versin." [Ebu Dâvud, Edeb 93, (5003); Tirmizî, Fiten 3, (2161).]

AÇIKLAMA:

1- Müteakip hadis, bu hadisin bir başka veçhine benziyor veya *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın bu hadisi söylemesine, şaka sebebiyle ashab arasında vukûa gelen bir korkma hadisesi sebep olmuştur.

2- *Hattabî* bir şeyin şaka yoluyla ve ciddi olarak alınmasını şöyle açıklar: İâde etmek maksadıyla alırsa, bu şaka yoluyla almaktır. İade etmemek maksadıyla alırsa bu ciddî alıştır.

Hadisin bir veçhinde *"şaka-ciddiyet suretiyle"* denmiştir. Bunu, *Hattâbî "bidayette şaka niyetiyle alıp, sonradan iade etmemeye karar vermek"* şeklinde izah eder.

3- Bu alışların yasaklanma sebebine gelince, ciddiyetle yani geri vermemek üzere alış bir nevi hırsızlıktır, böyle bir alışın yasak olacağı açıktır. Şaka yollu almanın yasaklanmasına gelince: Bunda bir fayda olmadığı gibi, çoğu kere malı alınanda öfke meydana getirir ve ona eza verir. Halbuki, mü'minin başkasına eziyet vermesi caiz değildir. Öyleyse eziyete sebep olan davranışlardan kaçınılmalıdır.

5400 ٦ ـ وَعَنْ اِبْنِ أَبِى لَيْلَى قَالَ: [حَدَّثَنَا أَصْحَابُ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ أَنَّهُمْ كَانُوا يَسِيرُونَ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ، فَنَامَ رَجُلٌ مِنْهُمْ، فَانْطَلَقَ بَعْضُهُمْ إِلَى حَبْلٍ كَانَ مَعَهُ فَأَخَذَهُ، فَفَزِعَ. فَقَالَ ﷺ: لاَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يُرَوِّعَ مُسْلِماً]. أخرجه أبو داود.

6. (5400)- *İbnu Ebî Leylâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın ashabı radıyallahu anhüm ecmaînin bize anlattıklarına göre, onlar bir sefer yürüyüşünde idiler. (Bir konaklama sırasında) içlerinden biri uyurken, arkadaşı gidip ipini alır. Uyanınca ipini bulamayan zat (kaybettim diye) korkar. (Duruma muttali olan) Aleyhissalâtu vesselâm:* **"Bir müslümana, bir başka müslümanı korkutmak helâl olmaz!"** *buyurdular."* [Ebu Dâvud, Edeb 93, (5004).]

ÖLÜM BÖLÜMÜ

(Bu bölüm üç babtır.)

BİRİNCİ BAB

RESULULLAH'IN VEFATI

★ RESÛLULLAH'IN HASTALANMASI VE ÖLMESİ

★ ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM'IN YIKANMASI VE KEFENLENMESİ

İKİNCİ BAB

ÖLÜM VE ÖLÜMLE İLGİLİ HUSUSLAR

BİRİNCİ FASIL

ÖLÜMÜN BAŞLANGICI VE GELİŞİ

İKİNCİ FASIL

AĞLAMA VE MATEM

★ CEVAZI

★ YASAKLANMASI

ÜÇÜNCÜ FASIL

GASİLVE KEFEN

DÖRDÜNCÜ FASIL

CENAZENİN TEŞYİİ VE TAŞINMASI

★ BU İŞLERDE ÇABUKLUK

BEŞİNCİ FASIL

DEFİN VE DEFİN ŞEKLİ

★ ŞEHİDİN DEFNİ

★ DEFİNDE ACELE

★ CENAZENİN NAKLİ

★

ALTINCI FASIL

KABİRLERİ ZİYARET

★ KABİR ZİYARETİNİN YASAKLANMASI

★ KABİR ZİYARETİNİN CEVAZI

★ ZİYARETÇİ NE DEMELİDİR?

★ KABİR ÜZERİNE OTURMA

★

YEDİNCİ FASIL

TAZİYE

★

ÜÇÜNCÜ BAB

ÖLÜMDEN SONRASI

★ KABİR AZABI

★ MÜNKER VE NEKİRİN SUALİ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Ölüm, insan hayatının en mühim hadisesidir. Kulluk ve imtihan için yaratılmış olan insanoğlunun imtihan müddetinin sona ermesi ölümle noktalanır. İnsanoğlu dünya hayatında yaşadıklarının ve yaptıklarının karşılığını görmeye başlar. Ölüm, gerçekleri görmek üzere, imtihan uykusundan gerçek uyanıştır.

Ölüm, tesadüfî bir hadise, bir yok oluş değildir. Ayet-i kerime, onun da, tıpkı hayat gibi, bir yaratılış, ilahi irade ve takdirle vukûa gelen bir hadise olduğunu belirtir (Mülk sûresi 2. âyet).

Ölüm zahiren hoş olmasa da, yakınlara bir acı, bir ağlama vesilesi olsa da hayat çarkının dönmesi, bu küçücük dünyadan ebed alemine daha çok mahsûlatın gitmesi için zarurî olan devr-i dâimin bir gereğidir, bir rahmettir. Ortalama elli-altmış yıllık bir ömür, ebedî hayatın kazanılmasında yeterli bir müddettir. O kazanç hasıl olduktan, insan imtihanını verdikten sonra esasen daha fazla yaşamanın mânası da kalmıyor. Yeni gelenlere yer açılması için gitmek, ölmek gerekiyor.

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, ölümün tefekkür edilmesini, sıkça hatırlanmasını tavsiye eder. Tâ ki ibret alınsın ve dünyaya olan boş ve fâni hevesler kırılsın.

BİRİNCİ BAB

RESÛLULLAH ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM'IN VEFATI

★ ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM'IN HASTALANMASI ve ÖLMESİ

5401 ١ــ عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ عَنْهَا قَالَتْ: [كَانَ النَّبِىُّ ﷺ: يَقُولُ فِى مَرَضِهِ الَّذِى مَاتَ فِيهِ: يَاعَائِشَةُ، مَا أَزَالُ أَجِدُ أَلَمَ الطَّعَامِ الَّذِى أَكَلْتُ بِخَيْبَرَ، وَهٰذَا أَوَانُ وَجَدْتُ انْقِطَاعَ أَبْهَرِى مِنْ ذٰلِكَ السَّمِّ].

أخرجه الترمذى

1. **(5401)**- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, kendisini ölüme götüren hastalığa yakalandığı zaman derdi ki:*

"Ey Aişe! Ben Hayber'de yediğim (zehirli) yemeğin elemini hep hissediyordum. İşte şimdi kalp damarımın kesildiğini hissettiğim anlar geldi." [Buhârî, Megâzî 83.]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Buhârî'nin muallaklarından biridir, başka kaynaklarda senetli olarak gelmiştir. Hadis, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın ölüm hastalığında, Hayber'in fethi sırasında yemiş bulunduğu zehirli etin tesirini göstermektedir. Hatta bu durumu gözönüne alan bazı âlimler, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın şehid olarak vefat ettiğini belirtirler.

Hadiste geçen ve *kalp damarı* diye tercüme ettiğimiz *ebher*, kalbe bağlı anadamardır. *İbnu'l-Esîr*, bununla ilgili farklı yorumlar kaydeder. Birine göre *ebher*, baştan çıkıp ayağa kadar uzanan bir ana damardır. *Şerâyin* denen tali damarlar ona birleşirler. Bunun baştaki kısmına *ne'me* denir, boğazdaki adı *verîd* (şahdamarı)dır. Bunun göğüsteki adı *ebher*dir. Sırta tekabül eden kısmına *vetîn* denir. Kalp bu kısma bağlıdır. Uyluktaki uzantısı *nesâ*, bacaktaki uzantısı *sâfin* adını alır. Bu damarın kopması ölüm demektir. Arapçada ölüm için kullanılan *ınkıtâu'l-ebher*, Kamus'ta dilimizdeki *ödü kopma* tabiriyle karşılanmıştır. Ancak ödü kopmak bizde çok korkma yerine kullanılır. Tercümenin isabetliliği su

götürür.

Resûlullah'a Hayber'de yahudiler tarafından zehirli koyun yedirilmesiyle ilgili haberin teferruatı daha önce geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz.

5402 ٢ــ وَعَنْهَا رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [لَمَّا ثَقُلَ النَّبِىُّ ﷺ وَاشْتَدَّ بِهِ وَجَعُهُ اسْتَأْذَنَ أَزْوَاجَهُ أَنْ يُمَرَّضَ فِى بَيْتِى فَأَذِنَّ لَهُ، فَخَرَجَ بَيْنَ رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا الْعَبَّاسُ بْنِ عَبدِالْمُطَّلِبِ وَرَجُلٌ آخَرُ تَخُلُّ رِجْلاَهُ فِى الْأَرْضِ. فَلَمَّا دَخَلَ بَيْتِى وَاشْتَدَّ وَجَعُهُ. قَالَ: أَهْرِيقُوا عَلَىَّ مِنْ سَبْعِ قِرَبٍ لَمْ تُحْلَلْ أَوْكِيَتُهُنَّ لَعَلِّى أَعْهَدُ إِلَى النَّاسِ، فَأَجْلَسْنَاهُ فِى مِخْضَبٍ لِحَفْصَةَ. ثُمَّ طَفِقْنَا نَصُبُّ عَلَيْهِ الْمَاءَ مِنْ تِلْكَ الْقِرَبِ، حَتَّى طَفِقَ يُشِيرُ إِلَيْنَا أَنْ قَدْ فَعَلْتُنَّ. ثُمَّ خَرَجَ إِلَى النَّاسِ فَصَلَّى بِهِمْ وَخَطَبَهُمْ]. أخرجه الشيخان

2. **(5402)**- Yine *Hz. Aişe radıyallahu 'anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın hastalığı ağırlaşıp, ağrıları artınca, benim odamda tedavi edilmesi için diğer zevcelerinden müsaade istedi. Onlar kendisine izin verdiler. İki kişinin arasında çıktı. Bunlardan biri amcası Abbâs İbnu Abdilmuttalib idi, bir başkası daha vardı. Ayakları yerde sürünüyordu. Odama girince ızdırabı daha da arttı.*

"Ağızlarındaki bağları açılmamış yedi kırbadan üzerime su dökün, belki (iyileşir), insanlara bir vasiyette bulunurum!" *buyurdular. Hz. Hafsa'ya ait bir leğene oturttuk. Sonra bu kırbalardan üzerine su dökmeye başladık. (Bir müddet sonra) "yeterince döktünüz" diye işaret edinceye kadar dökmeye devam ettik. Sonra (iyileşerek) halka çıkıp namaz kıldırdı ve bir hitabede bulundu."*

5403 ٣ــ وَلَهُمَا فِى رِوَايَةِ عُبَيْدُ اللّٰهِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ قَالَ: [دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا. فَقُلْتُ لَهَا: أَلاَ تُحَدِّثِينِى عَنْ مَرَضِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ؟ قَالَتْ: بَلَى ثَقُلَ النَّبِىُّ ﷺ، فَقَالَ: أَصَلَّى النَّاسُ؟ قُلْنَا: لاَ، هُمْ يَنْتَظِرُونَكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ. قَالَ: ضَعُوا لِى مَاءً فِى الْمِخْضَبِ.

قَالَتْ: فَفَعَلْنَا، فَاغْتَسَلَ، ثُمَّ ذَهَبَ لِيَنُوءَ فَأُغْمِىَ عَلَيْهِ. ثُمَّ أَفَاقَ. فَقَالَ: أُصَلِّى النَّاسُ؟ قُلْنَا: لاَ، هُمْ يَنْتَظِرُونَكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ. قَالَ: ضَعُوا لِى مَاءً فِى الْمِخْضَبِ قَالَتْ: فَفَعَلْنَا فَاغْتَسَلَ ثُمَّ ذَهَبَ لِيَنُوءَ فَأُغْمِىَ عَلَيْهِ، ثُمَّ أَفَاقَ فَقَالَ: أَصَلَّى النَّاسُ؟ قُلْنَا: لاَ، هُمْ يَنْتَظِرُونَكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ. قَالَ ضَعُوا لِى مَاءً فِى الْمِخْضَبِ، فَاغْتَسَلَ ثُمَّ ذَهَبَ لِيَنُوءَ فَأُغْمِىَ عَلَيْهِ، ثُمَّ أَفَاقَ. فَقَالَ: أَصَلَّى النَّاسُ؟ قُلْنَا: لاَ هُمْ يَنْتَظِرُونَكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ قَالَتْ: وَالنَّاسُ عُكُوفٌ فِى الْمَسْجِدِ يَنْتَظِرُونَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ لِصَلاَةِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ. قَالَتْ: فَأَرْسَلَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إِلَى أَبِى بَكْرٍ أَنْ يُصَلِّىَ بِالنَّاسِ ، فَأَتَاهُ الرَّسُولُ فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَأْمُرُكَ أَنْ تُصَلِّىَ بِالنَّاسِ. فَقَالَ: أَبُو بَكْرٍ، وَكَانَ رَجُلاً رَقِيقاً: يَاعُمَرُ صَلِّ بِالنَّاسِ. قَالَتْ؛ فَقَالَ عُمَرُ: أَنْتَ أَحَقُّ بِذَلِكَ. قَالَتْ: فَصَلَّى بِهِمْ أَبُو بَكْرٍ تِلْكَ الْأَيَّامَ. ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ وَجَدَ مِنْ نَفْسِهِ خِفَّةً، فَخَرَجَ بَيْنَ رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا الْعَبَّاسُ لِصَلاَةِ الظُّهْرِ، وَأَبُو بَكْرٍ يُصَلِّى بِالنَّاسِ. فَلَمَّا رَآهُ أَبُو بَكْرٍ ذَهَبَ لِيَتَأَخَّرَ. فَأَوْمَأَ إِلَيْهِ النَّبِىُّ ﷺ: أَنْ لاَيَتَأَخَّرَ؛ وَقَالَ لَهُمَا: أَجْلِسَانِى إِلَى جَنْبِهِ، فَأَجْلَسَاهُ إِلَى جَنْبِ أَبِى بَكْرٍ، فَكَانَ أَبُو بَكْرٍ يُصَلِّى وَهُوَ يَأْتَمُّ بِصَلاَةِ النَّبِىِّ ﷺ، وَالنَّاسُ يَأْتَمُّونَ بِصَلاَةِ أَبِى بَكْرٍ وَالنَّبِىُّ ﷺ قَاعِدٌ. قَالَ: عُبَيْدُ اللّٰهِ: دَخَلْتُ عَلَى عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَبَّاسٍ فَقُلْتُ: أَلاَ أَعْرِضُ عَلَيْكَ مَا حَدَّثَتْنِى عَائِشَةُ عَنْ مَرَضِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ؟ قَالَ: هَاتِ! فَعَرَضْتُ حَدِيثَهَا عَلَيْهِ؛ فَمَا أَنْكَرَ مِنْهُ شَيْئاً، غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: أَسَمَّتْ لَكَ الرَّجُلَ الَّذِى كَانَ مَعَ الْعَبَّاسِ؟ قُلْتُ: لاَ. قَالَ:

3. (5403)- Yine Sahiheyn'de *Ubeydullah İbnu Abdillah*'tan gelen bir rivayette *Ubeydullah* der ki: *"Hz. Aişe radıyallahu anhâ'nın yanına girdim. Ona:*

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın hastalığından bana anlatmaz mısın?" dedim. Anlatmaya başladı: "Elbette! Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ağırlaştı ve: **"Halk namazını kıldı mı?"** *diye sordu. Biz: "Hayır! Ey Allah'ın Resûlü, onlar sizi bekliyorlar!" dedik.*

"Leğene benim için su koyun!" *emrettiler. Hz. Aişe der ki: "Hemen dediğini yaptık, o da yıkandı. Sonra kalkmaya çalıştı, fakat üzerine baygınlık çöktü. Sonra kendine geldi ve tekrar:*

"Cemaat namaz kıldı mı?" *diye sordu. "Hayır!" dedik, onlar sizi bekliyorlar ey Allah'ın Resûlü!" Tekrar:*

"Benim için leğene su koyun!" *emretti. Hz. Aişe der ki:*

"Dediğini yaptık, yıkandı. Sonra tekrar kalkmak istedi. Yine üzerine baygınlık çöktü. Sonra ayılınca:

"İnsanlar namaz kıldı mı?" *diye sordu.*

"Hayır! dedik, onlar sizi bekliyorlar, ey Allah'ın Resûlü!" Aleyhissalâtu vesselâm: **"Benim için leğene su koyun!"** *dedi ve yıkandı. Sonra kalkmaya yeltendi, yine üzerine baygınlık çöktü, sonra ayıldı.*

"Halk namazı kıldı mı?" *diye sordu.*

"Hayır, onlar sizi bekliyorlar ey Allah'ın Resûlü!" dedik. Hz. Aişe der ki:

"Halk mescide çekilmiş, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı yatsı namazı için bekliyorlardı."

Hz. Aişe der ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Hz. Ebu Bekr'e adam göndererek halka namaz kıldırmasını söyledi. Elçi gelerek ona:

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm halka namaz kıldırmanı emrediyor!" dedi. İnce duygulu bir kimse olan Ebu Bekr radıyallahu anh:

"Ey Ömer halka namazı sen kıldır!" dedi. Hz. Aişe'nin anlattığına göre, Hz. Ömer:

"Buna sen daha ziyade hak sahibisin (ehaksın)!" cevabında bulundu. Aişe der ki: "O günlerde namazı Ebu Bekr radıyallahu anh kıldırdı. Bilahare Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, kendinde bir hafiflik hissetti. Biri Abbâs olmak üzere iki kişinin arasında, öğle namazı için çıktı. O sırada namazı halka Ebu Bekr kıldırıyordu. Ebu Bekr, Resûlullah'ın geldiğini görünce, geri çekilmek

istedi. Aleyhissalâtu vesselâm geri çekilme diye işaret buyurdu. Kendisini getirenlere: **"Beni yanına oturtun"** *dedi. Onlar da Hz. Ebu Bekr'in yanına oturttular. Hz. Ebu Bekr, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın namazına uyarak namaz kılıyordu. Halk da Hz. Ebu Bekr'in namazına uyarak namazını kılıyordu. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm oturmuş vaziyette idi."*

Ubeydullah der ki: "Abdullah İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ'nın yanına girdim ve:

"Hz. Aişe radıyallahu anhâ'nın Aleyhissalâtu vesselâm'ın hastalığı ile ilgili olarak anlattığını size anlatayım mı?" dedim. Bana: "Haydi anlat!" dedi. Ben de bu hususta anlattığını naklettim. Söylediklerimden hiçbir noktayı reddetmedi. Sadece:

"(Resûlullah'ı mescide) Abbâs'la birlikte taşıyan ikinci şahsın ismini verdi mi?" diye sordu. Ben: "Hayır söylemedi" deyince: "O, Ali radıyallahu anh idi" dedi."

5404 ٤ــ وَزَادَ الْبُخَارِى فِى رِوَايَةٍ: [كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَسْأَلُ فِى مَرَضِهِ يَقُولُ: أَيْنَ أَنا غَداً؟ أَيْنَ أَنَا غداً؟ يُرِيدُ يَوْمَ عَائِشَةَ. فَأَذِنَ لَهُ أَزْوَاجُهُ أَنْ يَكُونَ حَيْثُ شَاءَ. قَالَتْ فَمَاتَ فِى بَيْتِى وَفِى يَوْمِى الَّذِى كَانَ يَدُورُ عَلَىَّ فِيهِ. ثُمَّ قَبَضَهُ اللّٰهُ، وَإِنَّ رَأْسَهُ لَبَيْنَ سَحْرِى وَنَحْرِى، وَخَالَطَ رِيقَهُ رِيقِى. دَخَلَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ أَبِى بَكْرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا، وَمَعَهُ سِوَاكٌ يَسْتَنُّ بِهِ فَنَظَرَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَقُلْتُ: أَعْطِنِى هٰذَا السِّوَاكَ فَأَعْطَانِيهِ، فَقَضَمْتُهُ ثُمَّ مَضَغْتُهُ، فَأَعْطَيْتُهُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فَاسْتَنَّ بِهِ وَهُوَ مُسْتَنِدٌ إِلَى صَدْرِى].

«السَّحْرُ» الرئة، وأرادت أنه مات عندها فى حضنها.

و « الْفَصْمُ» بالفاء والصاد المهملة: الكسر من غير إبانة، وبالقاف والضاد المعجمة: الكسر مع الإبانة.

4. **(5404)**- Bir rivayette Buhârî şu ziyadede bulundu: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hastalığı sırasında:* **"Ben, yarın neredeyim? Ben, yarın neredeyim?"** *diye sorarak Hz. Aişe'nin yanında kalacağı günü öğrenmek isterdi. Zevceleri, dilediği yerde kalma izni verdiler."*

Hz. Aişe der ki: *"Aleyhissalâtu vesselâm, benim hücremde ve normal olarak bana uğramakta olduğu günde vefat ettiler. Ayrıca Azîz ve Celîl olan Allah onun rûh-u şerifelerini kabzettiği vakit, mübarek başları ciğerimle boğazım arasında (göğsümde) (yaslanmış vaziyette) idi. Tükrüğü de tükrüğüme karışmıştı. (Aleyhissalâtu vesselâm'ın hastalığı sırasında birara, kardeşim) Abdurrahmân İbnu Ebî Bekr radıyallahu anhümâ içeri girdi, elinde bir misvak vardı, dişlerini misvaklıyordu. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm o misvağa baktı.*

"Ver o misvağı bana!" dedim. O da verdi. Dişlerimle kemirip yonttum ve ucunu geverek (yumuşatıp) Aleyhissalâtu vesselâm'a uzattım. Resûlullah, başı göğsüme yaslı vaziyette onunla dişlerini misvakladı." [Buhârî, Megazî 83, Vudû 45, Ezân 39, 46, 47, 51, 67, 68, 70, Hibe 14, Humus 4, Enbiya 19, Tıbb 21, İ'tisâm 5; Müslim, Salât 90, (418); Tirmizî, Cenâiz 8, (978, 979); Nesâî, Cenâiz 6, (4, 6, 7).]

5405 ○ـ وَعَنْهَا رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [كَانَ النَّبِىُّ ﷺ يَقُولُ: وَهُوَ صَحِيحٌ لَنْ يُقْبَضَ نَبِىٌّ حَتَّى يَرَى مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ، ثُمَّ يُحَيَّا أَوْ يُخَيَّرُ. فَلَمَّا نُزِلَ بِهِ، وَرَأْيُتُهُ عَلَى فَخِذِى غُشِىَ عَلَيْهِ، ثُمَّ أَفَاقَ فَأَشْخَصَ بَصَرَهُ إِلَى سَقْفِ الْبَيْتِ، ثُمَّ قَالَ: اَللّٰهُمَّ فِى الرَّفِيقِ الْأَعْلَى. قُلْتُ: إِذَنْ لاَيَخْتَارُنَا، وَعَرَفْتُ أَنَّهُ الْحَدِيثُ الَّذِى كَانَ يُحَدِّثُنَا بِهِ وَهُوَ صَحِيحٌ، فَكَانَتْ تِلْكَ آخِرَ كَلِمَةٍ تَكَلَّمَ بِهَا: اَللّٰهُمَّ فِى الرَّفِيقِ الْأَعْلَى]. أخرجه الثلاثة والترمذى.

«الرَّفِيقُ الْأَعْلَى» هم النبيون الذين يسكنون أعلا العلين.

5. **(5405)**- Yine *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, sıhhati yerinde iken şöyle diyordu:*

"Hiçbir peygamber, cennetteki makamını görmeden kabzedilmez. Bundan sonra hayatı devam ettirilir veya öbür dünyaya gitme hususunda

muhayyer bırakılır."

Aleyhissalâtu vesselâm hastalandığı zaman O'nu, (başı) dizimin üstünde baygın vaziyette gördüm. Bir ara kendine geldi. Gözlerini evin tavanına dikti ve sonra: **"Ey Allah'ım! Refîk-i A'la'da (bulunmayı tercih ederim)"** *dedi. Bu sözü işitince ben (kendi kendime): "Demek ki (makamı gösterildi) ve bizimle olmayı tercih etmiyor" dedim. Bunun, sıhhatli iken bize söylediği şu hadis olduğunu anladım:* **["Hiçbir peygamber cennetteki makamını görmeden kabzedilmez, sonra yaşamaya devam veya öbür dünyaya gitme hususunda muhayyer bırakılır."]**

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın telaffuz ettiği son söz: **"Allahım, Refîk-i A'la'da"** *cümlesi oldu." (Refîk-i A'la: Cennetin en yüksek makamında bulunan peygamberler cemaatidir).* [Buhârî, Megazî 83, 84, Tefsîr, Nisa 13, Marda 19, Da'avât 29, Rikâk 41; Müslim, Fezâil 87, (2444); Muvatta, Cenâiz 46, (1, 238, 239); Tirmizî, Da'avât 77, (3490).]

5406 ٦ ــ وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [لَمَّا حُضِرَ النَّبِىُّ ﷺ وَفِى الْبَيْتِ رِجَالٌ، فِيهِمْ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ. قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: هَلُمُّوا أَكْتُبْ لَكُمْ كِتَاباً لَنْ تُضِلُّوا بَعْدَهُ. قَالَ عُمَرُ: إِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَدْ غَلَبَ الْوَجَعُ، وَعِنْدَكُمُ الْقُرآنُ، حَسْبُكُمْ كِتَابُ اللّٰهِ. فَاخْتَلَفَ أَهْلُ الْبَيْتِ. فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ: قَرِّبُوا يَكْتُبْ لَكُمْ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ: مَاقَالَ عُمَرُ. فَلَمَّا أَكْثَرُوا اللَّغطَ وَالإِخْتِلاَفَ. قَالَ ﷺ: قُومُوا عَنِّى وَلاَيَنْبَغِى عِنْدِى التَّنَازُعُ، فَخَرَجَ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا وَهُوَ يَقُولُ: إِنَّ الرَّزِيَّةَ كُلَّ الرَّزِيَّةِ مَا حَالَ بَيْنَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَبَيْنَ كِتَابِهِ]. أخرجه الشيخان.

«الرَّزِيَّةُ» المصيبة.

6. **(5406)**- *İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm muhtazar (ölmeye yakın) iken evde birkısım erkekler vardı. Bunlardan biri de Ömer İbnu'l-Hattâb radıyallahu anh idi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:*

"Gelin, size bir şey (vasiyet) yazayım da bundan sonra dalâlete düşmeyin!" *buyurdular. Hz. Ömer:*

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a ızdırap galebe çalmış olmalı. Yanınızda Kur'ân var, Allah'ın kitabı sizlere yeterlidir" dedi. Oradakiler aralarında ihtilâfa düştü. Kimisi: "Yaklaşın, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm size vasiyet yazsın!" diyor, kimi de, Hz. Ömer radıyallahu anh'ın sözünü tekrar ediyordu.

Gürültü ve ihtilâf artınca, Aleyhissalâtu vesselâm:

"Yanımdan kalkın, yanımda münakaşa câiz değildir!" *buyurdu. Bunun üzerine İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ: "En büyük musibet, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la onun vasiyeti arasına girip engel olmaktır!" diyerek çıktı."* [Buhârî, Megâzî 83, İlm 39, Cihâd 176, Cizye 6, İ'tisâm 26; Müslim, Vasiyye 22, (1637).]

5407 ٧ — وَعَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [لَمَّا حُضِرَ النَّبِىُّ ﷺ جَعَلَ يَتَغَشَّاهُ الْكَرْبُ. فَقَالَتْ: فَاطِمَةُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا: وَاكَرْبَ أَبَاهُ. فَقَالَ لَهَا: لَيْسَ عَلَى أَبِيكِ كَرْبٌ بَعْدَ الْيَوْمِ. فَلَمَّا مَاتَ قَالَتْ: يَاأَبَتَاهُ، أَجَابَ رَبًّا دَعَاهُ. يَا أَبَتَاهُ، مَنْ جَنَّةُ الْفِرْدَوْسِ مَأْوَاهُ يَا أَبَتَاهُ، إِلَى جِبْرِيلَ نَنْعَاهُ. فَلَمَّا دُفِنَ، قَالَتْ: يَا أَنَسُ كَيْفَ طَابَتْ أَنْفُسُكُمْ أَنْ تَحْثُوا عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ التُّرَابَ]. أخرجه البخارى والنسائى.

7. **(5407)**- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm muhtazar olduğu (ölüm anlarına geldiği) zaman, sık sık ızdıraplar bürümeye başladı. Kerîmeleri Hz. Fâtıma radıyallahu anhâ: "Vay babacığım, ne ızdırab çekiyor!" diye yakınmaya başladı. Aleyhissalâtu vesselâm:*

"Bugünden sonra baban ızdırab çekmeyecek!" *buyur(arak onu teselli etmek iste)di. Aleyhissalâtu vesselâm ölünce, Hz. Fâtıma:*

"Vay babacığım! Rabbi, duasına icabet etti! Vay babacığım, gideceği yer Firdevs cennetidir! Vay babacığım, ölümünü Cibril'e haber verdik" diye yas etti. Aleyhissalâtu vesselâm gömülünce de

"Ey Enes! Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm üzerine toprak atmaya gönlünüz nasıl râzı oldu?" diyerek ızdırabının azametini dile getirdi." [Buhârî, Megâzî 83; Nesâî, Cenâiz 13, (4, 13); İbnu Mâce, Cenâiz 65, (1629).]

5408 ٨ــ وَعَنْهُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ : [مَرَّ الْعَبَّاسُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ بِمَجْلِسٍ فِيهِ قَوْمٌ مِنَ الْأَنْصَارِ يَبْكُونَ حِينَ اشْتَدَّ بِرَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَجعُهُ. فَقَالَ: مَا يُبْكِيكُمْ؟ قَالُوا: ذَكَرْنَا مَجْلِسَنَا مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ. فَدَخَلَ الْعَبَّاسُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَأَخْبَرَهُ فَعَصَبَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ رَأْسَهُ بِعِصَابَةٍ دَسْمَاءَ، أَوْ قَالَ بِحَاشِيَةِ بُرْدٍ وَخَرَجَ فَصَعِدَ الْمِنْبَرَ، وَخَطَبَ النَّاسَ، وَأَثْنَى عَلَى الْأَنْصَارِ خَيْراً، وَأَوْصَى بِهِمْ. فَقَالَ: إِنَّ اللّٰهَ خَيَّرَ عَبْداً بَيْنَ الدُّنْيَا وَبَيْنَ مَاعِنْدَهُ فَاخْتَارَ مَا عِنْدَهُ].

أخرجه الترمذى.

«الدسمة» لون بين الغبرة والسواد.

8. **(5408)**- Yine *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"(Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın amcası) Hz. Abbâs radıyallahu anh, bir cemaate uğradı. Aralarında Ensardan bir grup vardı. Resûlullah'ın ızdırabı arttığı için ağlıyorlardı. Onlara: "Niye ağlıyorsunuz?" diye sordu.*

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la beraberliklerimizi hatırladık" dediler. Bunun üzerine Abbâs radıyallahu anh Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına girdi (ve ensarın ağlamakta olduğunu) ona haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm hemen başına boz renkli bir sargı sardı –veya "bir bürdenin kenarını" demişti– ve hücreden çıkıp minbere geçti. Halka hitap etti. Ensarı hayırla yâdetti ve onlara iyi muamele edilmesini vasiyet etti. İlâveten dedi ki:

"Allah bir kulunu dünya ile yanındaki arasında muhayyer bıraktı, o da Allah'ın yanındakini seçti." *Bu söz üzerine Hz. Ebu Bekr ağlamaya başladı ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Annelerimiz, babalarımız sana feda olsunlar!" dedi. Biz de "Bu ihtiyar adama da ne oluyor ki, Resûlullah'ın:* **"Allah bir kulunu dünya ile yanındaki arasında muhayyer bıraktı, kul da Allah'ın yanındakini tercih etti"** *sözü üzerine ağlıyor" dedik. Meğer burada muhayyer bırakılan Resûlullah'mış. Bunu en iyi bilenimiz de Ebu Bekr radıyallahu anh imiş."* [Buhârî, Salât 80, Fezâil 3.]

AÇIKLAMA:

Kaydedilen sekiz hadis, bize *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın hastalanmasından ve vefatından bahsetmektedir. *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın, dünyamıza *veda hazırlığı ve vedası* olan bu son demini yani hastalanmasından vefat anına kadar geçen zamanını, kitabımızda yer alan hadislerde temas edilmeyen bazı teferruatı da ilave ederek bir bütün halinde anlatmak isteriz:

Efendimiz aleyhissalâtu vesselâm Medine'ye hicretinin onbirinci yılında, Safer ayının onsekizinci çarşamba gününü ondokuzuncu perşembeye bağlayan gece, Medine'nin dışına çıkarak, gece karanlığında *Baki'* mezarlığını ziyaret etti. Mezarlıkta yatan ehl-i kubûra selam verdi. Onlar için istiğfar edip Allah'tan mağfiret diledi. Sözlerini: **"İnşaallah, yakında biz de sizin aranızda olacağız"** diyerek tamamladı ve oradan ayrıldı. Sanki dirilerle vedalaştığı gibi ölülerle de vedalaşmıştı. Doğru, ailelerinden *Meymûne radıyallahu anhâ*'nın yanına geldi.

Eve geldiği zaman, ahvalinde bir değişiklik hissetti. Bu hastalığının ilk belirtisi idi. *Fahr-ı âlem aleyhissalâtu vesselâm*, kendisini ölüme götürecek hummaya yakalanmıştı. Artık humma nöbetleri başlayacak ve kısa aralıklarla gelmeye devam edecektir.

Hastalığın başladığı bu ilk sıralarda Yâr-ı Gâr-ı olan, *Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh: "Ey Allah'ın Resûlü, müsaade ederseniz, iyileşinceye kadar size hizmet edeyim"* der. Bu talebe *Aleyhissalâtu vesselâm:* **"Ey Ebu Bekr, Ehl-i Beyt'im bugünlerde bana hizmet ederlerse ızdırapları artar, Allah Teâla hazretleri sana ecrini versin"** şeklinde cevap verdi ve kabul etmedi.

Hastalığının ilk beş günü, her zaman yaptığı gibi, sırayla hanımlarının yanında geçirdi. Pazartesi günü hastalığı ağırlaşıp ağrısı şiddetlenince, vahy-i ilahî kendisiyle beraber olduğu zamanlarda gelmiş olan *Hz. Aişe radıyallahu anhâ*'nın hücresinde kalmak için diğer hanımlarından izin istedi. Bu izni açıktan talep etse, onların kırılabileceğini bildiği için, dolaylı ve imalı bir şekilde ihsan etti: **"Yarın nerede kalacağım, kimin yanında olacağım?"** diye arada sırada sordu.

Aileleri, efendimizin arzusunu anlamışlardı. *Hz. Aişe*'nin hücresinde kalmasına müsaade ettiler; *"Nerede isterseniz orada kalın!"* dediler.

Hummanın tesiriyle, *Aleyhissalâtu vesselâm* zayıflamıştı, dermandan düşmüştü. *Hz. Ali* ile *Hz. Abbâs radıyallahu anhümâ*'nın kolları arasında, *Hz. Aişe radıyallahu anhâ*'nın odasına getirildi. Vefatına kadar da hep burada kaldı. Bu esnada sıhhati ve gücü elverdiği müddetçe mescide gidip, namazları kıldırdı.

Böylece ölümünden üç gün öncesine kadar namazları vakti vaktine mescidde bizzat kıldırdı. Son kıldırdığı namaz, perşembe gününün akşam namazı oldu. Bu esnada başı çok ağrıdığı için başına bir mendil bağlayarak namaz kıldırmıştı. Namazda da *Mürselât* sûresini okudu.

Namazdan sonra, yine *Hz. Aişe*'nin odasına döndü. Tâkati iyice azalıyordu. Öyle ki cemâate imamlık edemeyecek bir hale gelmişti. Yatsı namazının vakti girince, *Bilal-i Habeşî radıyallahu anh,* her zamanki usulü veçhile, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın odasının önüne gelip *"Ey Allah'ın Resûlü namaz vakti!"* diye seslendi.

Aleyhissalâtu vesselâm, yatsı namazının vaktinin girdiğini anlamıştı. **"Cemaat namazını kıldı mı?"** diye sordu. Yanındakiler: *"Hayır! Ey Allah'ın Resûlü, sizi bekliyorlar!"* diye cevap verdiler. Bunun üzerine: **"Leğene su koyun da yıkanayım, belki hafiflerim!"** buyurdular. Su hazırlandı. *Aleyhissalâtu vesselâm* oturup leğende yıkandı.

Mescide gitmek için ayağa kalmak istediği sırada, yatağın üzerine düşüp bayıldı. Ayılınca tekrar: **"Cemaat namazını kıldı mı?"** diye sordu. Yine: *"Hayır ey Allah'ın Resûlü! Sizi bekliyorlar!"* cevabını aldı.

Resûlullah yine, leğene su koymalarını söyledi. Yine su hazırlandı. *Aleyhissalâtu vesselâm* soğuk su ile bir kere daha yıkandı. Hazırlanıp mescide gitmek üzere ayağa kalktığı sırada tekrar bayılıp düştü.

Ayılınca, cemaatin namazı kılıp kılmadığını tekrar sordu. Yine kılmadıkları, kendisini beklediklerı söylendi. Tekrar su hazırlamalarını söyledi. Hazırladılar. Oturup soğuk su ile bir kere daha yıkandı. Yine mescide gitmek üzere ayağa kalkınca, bayılıp düştü.

Ayılınca, dördüncü defa yine aynı suali sordu. Yanındakiler de aynı cevabı verdiler. Bunun üzerine *Aleyhissalâtu vesselâm:* **"Ebu Bekr'e söyleyin, cemaate namaz kıldırsın!"** diye emretti. *Hz. Aişe,* babasının ne kadar yufka yürekli ve hassas olduğunu bildiği için, onun *Resûlullah*'ın makamında durup halka namaz kıldıramayacağını tahmin ederek bu emrin yerine getirilmesini istemedi. *"Ey Allah'ın Resûlü! Ebu Bekr yufka yüreklidir, Kur'ân okurken ağlar. Bu sebeple Resûlullah'ın yerinde durup namaz kıldıramaz!"* dedi. (Bazı rivayetler, *Hz. Aişe*'nin bu sözü *Hz. Hafsa*'ya söylettiğini ifade eder.) *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* bu itiraza itibar etmeyip: **"Ebu Bekr'e söyleyin, cemaate namaz kıldırsın"** dedi. Onlar da yine aynı şeyi tekrar ettiler. Bunun üzerine *Aleyhissalâtu vesselâm:* **"Sizler, Hz. Yusuf'un kadın arkadaşlarısınız?"** diye biraz si-

tem ettikten sonra: "**Haydi, Ebu Bekr'e söyleyin cemaate namaz kıldırsın!**" emretti.

Aleyhissalâtu vesselâm, bu suretle, ilerde hilafet, efdaliyet gibi ihtilaflı meselelerde, müslümanlara, hakkın ne tarafta olacağına bir işaret, bir ipucu vermek istiyordu: Daha sağlığında, *Hz. Ebu Bekr*'i namaz gibi en mühim dinî bir vecibede müslümanlara imam kılıyordu. Dahası, arkasında namaz da kılacaktı. Böylece Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in her meselede sünnete dayanan görüşlerinde, hilafet meselesinde de *Hz. Ebu Bekr*'in ehak olduğuna dair sünnetten bir delil bırakıyordu.

Hülâsa yanındakiler, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın ısrarı karşısında, *Hz. Ebu Bekr*'e gidip imam olması hususundaki emr-i nebevîyi tebliğ ettiler. O da, o günkü cuma gecesi, yatsı namazından başlamak üzere, pazartesi sabah namazına kadar cemaate onyedi vakit namaz kıldırdı. Bu namazlar, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'a vekâleten kıldırılmıştı.

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ebu Bekr'in vekâleten namaz kıldırdığı günlerden birinde, bir öğle vakti –ki rivayetlerde bunun, vefatından beş gün önceki öğle veya ikindi olduğu[11] belirtilir– kendisinde bir hafiflik hisseder. Bundan cesaretlenerek: "**Ey Aişe, yedi kuyudan yedi kırba su doldursunlar, ağızlarını bağlayıp, bağlarını çözmeden getirsinler. Onları üzerime dökün, belki hastalığım biraz hafifler de halka va'z ve nasihat ederim**" dedi. Söylediği gibi, gidip suları getirdiler. *Hafsa radıyallahu anhâ*'ya ait bir leğenin içine oturtup *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın üzerine suyu dökmeye başladılar. Epeyce bir döktükten sonra, eliyle işaret edip "**yeter!**" dedi.

Bu şekilde yıkandıktan sonra biraz rahatlayan *Aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ali* ile *Fazl İbnu Abbâs radıyallahu anhüm*'ün kolları arasında, tâkatsizlikten ayaklarını yerde sürüyerek mescide çıktı. Bu sırada *Hz. Ebu Bekir radıyallahu anh* namaza başlamıştı. *Resûlullah*'ın geldiğini hissedince, onun yerinden çekilerek, imamet makamını kendisine bırakmak istedi. Ancak, *Aleyhissalâtu vesselâm* yerinden ayrılmamasını işaret buyurdu ve *Hz. Ebu Bekr*'in sol tarafına oturtulmasını emretti. Oturduğu yerden imamet vazifesini ifâ etti. *Hz. Ebu Bekr*'in okumakta olduğu sureyi, bıraktığı yerden okumaya devam etti. Böylece *Hz. Ebu Bekir, Aleyhissalâtu vesselâm*'a, cemaat de *Hz. Ebu Bekr*'e uyarak namaz kıldı. *Hz. Ebu Bekr*'in bu namazdaki rolü, tekbirleri cemaate duyurmaktan ibaretti.

(11) *İbnu Hacer,* rivayetlerin "öğle" ve "ikindi" vakti diye ihtilafını "*Bu hadise iki ayrı günde olmuştur; birinde öğle'de, diğerinde ikindi'de*" diye te'vil ve te'lîf eder.

Namaz bitince *Aleyhissalâtu vesselâm,* minberin alt basamağına oturdu. Cemaat de mümkün mertebe ona yaklaşıp oturdu. Allah'a hamd ü sena ettikten sonra ashabla helalleşti. Sonra şunları söyledi:

"Ey insanlar! Her kimin sırtına vurmuşsam işte sırtım, gelip vursun. Kimin bende alacağı varsa gelip alsın!"

Cemaatten biri kalkıp: *"Ey Allah'ın Resûlü! Bir gün sizin emrinizle bir kimseye üç dirhem sadaka vermiştim!"* dedi. *Aleyhissalâtu vesselâm* hemen onu ödedi ve sözlerine devam etti: **"Allah Teâla hazretleri kulunu dünya hayatı ve nimetleri ile, âhiret hayatı ve nimetleri arasında muhayyer bıraktı. Allah'ın kulu da ahiret hayatı ve nimetlerini tercih etti!"**

Bu sözleri işiten *Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh, Aleyhissalâtu vesselâm*'ın ne demek istediğini anlayarak ağlamaya başladı. *Aleyhissalâtu vesselâm:* **"Ey Ebu Bekir, ağlama! Arkadaşlığına ve mal fedâkarlığına en çok medyûn olduğum insan, Ebu Bekir'dir. Ümmetimden herhangi birini bu dünyada dost edinmekliğim icab etse, bu dost Ebu Bekir olurdu. Fakat İslâm râbıtası (din kardeşliği) hepimizi kardeş etmiştir. (Şahsi kardeşlikten efdal kılmıştır.) Ebu Bekr'in mescide bakan kapısı açık kalsın, diğer kapılar kapansın!"** buyurdular.

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, vefatından dört gün önceki çarşamba günü, *Ashab-ı Kirâm radıyallahu anhüm*'den bazı mühim kimselerin yanında bulunduğu bir sırada, kendisinden sonra vukûa gelecek ihtilâfları önlemek ve onlardan korumak maksadı ile bir şey (vasiyetnâme) yazmak istedi:

"Bana yazı yazacak bir şey getiriniz. Size bir kitap (vasiyetname) yazayım ki, benden sonra yolunuzu şaşırıp dalâlete düşmeyesiniz!" buyurdu. Orada bulunanlardan bazısı –ki öncelikle *Hz. Ömer– "Resûlullah'ın hastalığı ağırlaşmış olmalı, yanımızda Kur'ân vardır. Bize Allah'ın kitabı yeter!"* diyerek böyle bir vasiyetnâme yazılmasına gerek duymadı. Bu söz üzerine oradakiler ihtilâfa düştü. Bir kısmı: *"Yazı malzemesi getirelim, vasiyetname yazsın!"* derken bir kısmı da *"Buna gerek yok, bize Kur'ân yeter!"* diyerek münakaşa ettiler. Gürültü çoğalmıştı. Bunun üzerine *Aleyhissalâtu vesselâm:* **"Haydi kalkın, Resûlullah'ın huzurunda ashabın münakaşa etmesi, ihtilâfa düşmesi doğru değildir. Beni kendi halime bırakın. Benim şu anda içinde bulunduğum murakabe ve Allah'a dönüş hazırlığı hâli, sizin beni meşgul etmek istediğiniz şeylerden daha hayırlıdır"** buyurdu ve vasiyetname yazdırmaktan vazgeçti.

Bundan sonra şifahen şu üç şeyi vasiyet etti:

1) Arabistan yarımadasında müslüman olmayan hiç kimse kalmasın.

2) Kabîleler tarafından gönderilen elçi ve heyetlere iyi muamele yapılsın, hediyeler verilmesi ihmal edilmesin.

3) Ravi *İbnu Abbâs* bu maddeyi unuttuğunu söyler, ancak bazı rivayetlerde **"namazların vaktinde kılınması"** *Resûlullah*'ın en son söylediği sözlerden olarak zikredilir.

Resûlullah'ın hastalığı bazan hafifliyor, bazan da şiddetleniyordu.

Cumartesi günü, *Cebrail aleyhisselam* gelip halini hatırını sordu. Pazar günü gelip tekrar hal-hatır sordu ve peygamberlik iddiasına kalkan *Esvedü'l-Anesî*'nin öldürüldüğünü haber verdi. Sonradan gelen haberler bunu te'yid etti.

Suriye'ye gönderilmek üzere *Resûlullah*'ın *Üsâme radıyallahu anh* komutasında hazırladığı ordu, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın hastalığının şiddetlenmesi üzerine cumartesi ve pazar günü yola çıkmadı. *Üsâme* gelip, *Hz. Peygamber*'i ziyaret edip gidiyordu.

Pazar günü hastalığı daha bir şiddet kazanınca, aileleri *Hz. Abbas radıyallahu anhüm* ile görüşerek zatülcenb ilacı vermek istediler. *Aleyhissalâtu vesselâm* bunu almayıp reddetti. *"Zatülcenb için faydalıdır"* dedilerse de almamakta ısrar etti. Ancak, baygın düştüğü bir anda ilacı ağzına koydular. Ayılınca ilacın içildiğini anladı. **"Ben zatülcenb değilim. Benim ilacım başkadır, o ilaçtan siz de içeceksiniz"** diyerek, orada bulunanlara ceza olarak ilaçtan içirdi. *Resûlullah*'ın hastalığı humma olduğu için soğuk suda yıkanmak iyi geliyor, hararetini düşürerek rahatlık ve iyileşme temin ediyordu.[12]

Resûlullah'ın vefat ettiği gün olan pazartesi günü, biraz iyileşmişti. Sabah olunca penceresinin perdesini aralayarak mescide baktı. Cemaat saf saf olmuş, sabah namazı kılıyordu. Manzaraya çok sevindi ve işitilecek bir sesle tebessüm buyurdu. Duyduğu rahatlık Onu mescide çıkma hususunda cesaretlendirdi. Mescide geçti. *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın geldiğini hisseden *Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh*, imamet makamını O'na bırakmak istedi ise de *Aleyhissalâtu vesselâm* yerinden ayrılmamasını işaret buyurdu. *Hz. Ebu Bekr*'in arkasında durarak sabah namazını kıldı. Bu sefer de oturarak kıldı, ama *İmam Ebu Bekir*'di.

Namazı kılınca *Hz. Aişe*'nin hücresine çekildi, perdeyi indirmek istedi, ama dermansızdı, başkaları indirdi.

Resûlullah'ı aralarında gören cemaat de, Efendimiz iyileşti diye sevinmişti.

---

(12) Kitabımızın Tıb'la ilgili bölümünde, hararete karşı soğuk su tatbik ederek tedavi yapma işinin günümüz tıbbında halen kulanıldığını belirttik (11. cilt, s. 288).

Hatta *Hz. Ebu Bekir,* izin alarak Medine civarındaki *Sunh*'taki evine gitmişti. Ancak bu hafifleme, ölüm öncesinde çoğunlukla herkeste görülen rahatlama idi. Öğleden sonra hastalığı ağırlaştı, bayılma nöbetleri sıklaştı. *Hz. Fatıma,* babasının çektiği ızdırabın müşahedesine dayanamayarak: *"Vay babacığımın ızdırabına! Ey Rabbinin davetine icabet eden babacığım, ey makamı Cennetü'l-Firdevs'te olan babacığım, ey Cebrail'e ölümünü haber verdiğimiz babacığım!"* diye yas ederek ağlamaya başladı. *Aleyhissalâtu vesselâm:* **"Kızım, baban bu günden sonra hiç ızdırap çekmeyecek!"** diyerek onu teselli etti.

Bu sırada *Hz. Aişe*'nin oğlan kardeşi *Abdurrahman* elinde bir misvak olduğu halde içeri girdi. *Hz. Aişe*'nin göğsüne dayalı olan *Aleyhissalâtu vesselâm* misvağa dikkatle bakmıştı. Bunu gören *Hz. Aişe,* misvağı *Hz. Abdurrahman*'dan alıp, ucunu dişleriyle koparıp, yumuşatarak *Aleyhissalâtu vesselâm*'a uzattı. Efendimiz alıp dişlerini misvakladı.

Bu sırada *Hz. Üsâme* huzura geldi. Onu gören *Aleyhissalâtu vesselâm* **"Artık, Allah'ın bereketiyle git!"** buyurdu. Hemen ayrılıp Medine dışındaki ordusuna hareket emri vermişti ki, Fahr-ı Kâinat'ın vefat haberi geldi. O da hareket emrini geri aldı.

Resûlullah, pazartesi öğleden sonra, iyice ağırlaşmıştı; nefeslerini zor alıyor, bazan da tıkanıyordu. İyileştiği bir anda kölelere iyi davranılması, namazın ihmal edilmemesini tavsiye etti.

Yanındaki su çanağına arada sırada elini batırıyor ve yüzünü ıslatıyordu. **"Lâilâhe illallah"** diyor, dua mahiyetinde âyetler okuyordu. Şu âyeti okumuştu. (Meâlen): **"Kimler, Allah ve Resûlüne itaat ederse onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, sıddîkler, şehidler ve sâlih kimseler ile beraberdirler, bunlar ise ne güzel arkadaşlardır"** (Nisa 69).

Okuduğu bir dua da şu idi: **"Lailahe illallah, Lailahe illallah, Lailahe illallah. Ölümün de şiddetleri, halleri, sadmeleri var. Ey Rabbim, ölümün sarsıntılı anlarında bana yardım et. Ey Rabbim beni bağışla, ey Rabbim beni bağışla!"**

Resûlullah'ın mübarek yüzleri bazan sararıp, bazan kızarıyordu. Sonunda nefesi daraldı, hareketleri daha da ağırlaştı. Ellerini yukarı kaldırıp üç kere mübarek parmaklarıyla semaya doğru işaret ederek: **"Refik-i A'la'ya, ulvî ve yüksek Refik'e, Beni Refik'i A'la'ya ulaştır"** dedi.

Bunlar son kelamlardı. Elleri düştü. Gözleri açık olarak tavana dikili kaldı. Mübarek ruhları, talep ettiği Refik-i A'la'ya, Rabb-i Rahîmine kavuştu. **Alla-**

hümme salli ve sellim ve bârik ala seyyidina Muhammedin ve alâ Âl-i seyyidina Muhammed'in bi adedi sevabı ümmetihi ve bi-adedi zerrâti'l-kâinat.

Her fani gibi *Aleyhissalâtu vesselam* da vefat etmişti. Ama geride, İslâm'ı medenî dünyanın her tarafına ulaştıracak güzide bir cemaat bırakmıştı: Ashab-ı Kiram... Kur'ân ve sünnet yolunda her şeyini fedaya hazır, sünnetin tek bir kelimesi ve hatta harfi için bir aylık meşakkatli yolculukları göze alan, tek bir hadisteki ufak bir şüphesini gidermek için Medine'den kalkıp Mısır'a giden sahabeler bırakmıştı. Müsterih olabilirdi. Rabbisinin tebliğ vazifesini hakkıyla yapmıştı, hesabını verebilirdi.

Rabbimiz, bizleri onun şefaatından mahrum etmesin, şeriatından ayırmasın, sünnetinden mahrum kılmasın. Amin.

★ RESÛLULLAH ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM'IN YIKANMASI, KEFENLENMESİ

5409 ١ـ عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [لَمَّا أَرَادُوا غُسْلَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ قَالُوا: وَاللّٰهِ لاَنَدْرِى أَنُجَرِّدُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ مِنْ ثِيَابِهِ كَمَا نُجَرِّدُ مَوْتَانَا؟ أَوْ نُغَسِّلُهُ وَعَلَيْهِ ثِيَابُهُ؟ فَلَمَّا اخْتَلَفُوا أَلْقَى اللّٰهُ عَلَيْهِمُ النَّوْمَ، حَتَّى مَا مِنْهُمْ رَجُلٌ إلاَّ وَذَقْنُهُ فِى صَدْرِهِ، فَكَلَّمَهُمْ مُكَلِّمٌ مِنْ نَاحِيَةِ الْبَيْتِ، لاَ يَدْرُونَ مَنْ هُوَ: اغْسِلُوا رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ وَعَلَيْهِ ثِيَابُهُ. فَقَامُوا: فَغَسَلُوهُ وَعَلَيْهِ قَمِيصُهُ، يَصُبُّونَ الْمَاءَ فَوْقَ الْقَمِيصِ، وَيُدَلِّكُونَهُ بِالْقَمِيصِ دُونَ أَيْدِيهِمْ، وَكَانَتْ عَائِشَةُ تَقُولُ: لَوِ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِى مَا اسْتَدْبَرْتُ، مَا غَسَلَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ إلاَّ نِسَاؤُهُ]. أخرجه أبو داود.

1. **(5409)**- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı yıkamak istedikleri zaman: "Allah'a kasem olsun bilmiyoruz! Ölülerimizi soyduğumuz gibi, Resûlullah'ı da elbiselerinden soyacak mıyız, yoksa elbisesi üzerinde olduğu halde mi yıkayacağız?" dediler. Bu şekilde ihtilaf edince, Allah üzerlerine uyku attı. Öyle ki, onlardan herbirinin çenesi göğüslerindeydi. Beyt cihetinden, kim olduğu bilinemeyen bir konuşmacı:*

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı elbisesi üzerinde olduğu halde yıka-

yın!" diye konuştu. Bunun üzerine kalkıp, kamîsi üzerinde olduğu halde yıkadılar. Su, kamîsin üzerinden dökülüyordu.. Aleyhissalâtu vesselâm'ın bedenini elleriyle değil, kamîsiyle ovuyorlardı."

Hz. Aişe sözlerine devamla dedi ki: *"Eğer, daha önce yaptığım işi şimdi yapacak olsaydım, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı kadınlarından başkası yıkamazdı."* [Ebu Dâvud, Cenâiz 32, (3141).]

5410 ٢ـ وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [كُفِّنَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فِى ثَلاَثَةِ أَثْوَابٍ نَجْرَانِيَّةٍ، اَلْحُلَّةُ ثَوْبَانِ وَقَمِيصُهُ الَّذِى مَاتَ فِيهِ].

زاد فى رواية عن عامر الشعبى: «وَغَسَّلَهُ عَلِىٌّ وَلَفَضْلُ وَأُسَامَةُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَهُمْ أَدْخَلُوهُ قَبْرَهُ» أخرجه أبو داود

«نَجْرَانِيَّةٌ» منسوبة إلى نجران، موضع باليمن معروف كان فيه نصارى نجران

2. **(5410)**- *İbnu Abbâs radıyallahu anhüma* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm üç Necrânî kumaş içerisine kefenlendi: İki parçalı bir hulle, bir de öldüğü sırada üzerinde bulunan kamîs."*

Âmiru'ş-Şâbî den kaydedilen bir rivayette *İbnu Abbâs* şu ziyadede bulunur: *"Aleyhissalâtu vesselâm'ı Hz. Ali, Fazl ve Üsâme radıyallahu anhüm yıkadı ve bunlar kabrine indirdiler."* [Ebu Dâvud, Cenâiz 34, (3153).]

5411 ٣ـ وَعَنْ مَالِكٍ قَالَ: [بَلَغَنِى أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ تُوُفِّىَ يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ وَدُفِنَ يَوْمَ الثُّلاَثَاءِ، وَصَلَّى عَلَيْهِ النَّاسُ أَفْرَاداً لاَ يَؤُمُّهُمْ أَحَدٌ. فَقَالَ نَاسٌ يُدْفَنُ عِنْدَ الْمِنْبَرِ. وَقَالَ آخَرُونَ: بِالْبَقِيعِ. فَجَاءَ أَبُو بَكْرٍ فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ: مَا دُفِنَ نَبِىٌّ إِلاَّ مَكَانَهُ الَّذِى تُوُفِّىَ فِيهِ، فَحُفِرَ لَهُ فِيهِ. فَلَمَّا أَرَادُو غُسْلَهُ أَرَادُوا نَزْعَ قَمِيصِهِ فَسَمِعُوا صَوْتاً يَقُولُ: لاَ تَنْزِعُوا الْقَمِيصَ، فَغُسِّلَ وَهُوَ عَلَيْهِ].

3. **(5411)**- *İmam Mâlik* anlatıyor: *"Bana ulaştığına göre, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm pazartesi günü vefat etti ve salı günü de defnedildi. Halk na-*

mazını (cemaat halinde değil) ferd ferd kıldı, hiç kimse imamlık yapmadı.

Bir kısmı: "Minberin yanına defnedilsin" dedi. Bazıları da: "Bakî' mezarlığına defnedilsin" dedi. Bu (münakaşaya) Hz. Ebu Bekir geldi ve: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın **"Her peygamber öldüğü yere defnedilir"** *buyurduğunu işitmiştim" dedi. Bunun üzerine, hemen orada mezar kazıldı.*

Aleyhissalâtu vesselâm'ı yıkamak istedikleri vakit, gömleğini çıkarmak istediler. Derken: "Gömleği çıkarmayın!" diye bir ses işittiler. Bunun üzerine gömleği üzerinde olduğu halde yıkadılar." [Muvatta, Cenâiz 27, (2, 231).]

5412 ٤ــ وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [جُعِلَ تَحْتَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فِي قَبْرِهِ قَطِيفَةٌ حَمْرَاءُ]. أخرجه النسائى و الترمذى

4. (5412)- *İbnu Abbâs radıyallahu anhüma* anlatıyor: *"Kabrinde Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın altına kırmızı bir kadife kondu."* [Tirmizî, Cenâiz 55, (1048); Nesâî, Cenâiz 88, (4, 81); Müslim, Cenâiz 91, (967).]

5413 ٥ــ وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ قَالَ: [الَّذِى أَلْحَدَ قَبْرَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ أَبُو طَلْحَةَ، وَالَّذِى أَلْقَى الْقَطِيفَةَ تَحْتَهُ شُقْرَانُ مَوْلاَهُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا]. أخرجه الترمذى .

5. **(5413)-** *Muhammed İbnu Ali İbni'l-Hüseyin* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın kabrine lahid*[13] *yapan Ebu Talha'dır. Aleyhissalâtu vesselâm'ın altına kadifeyi koyan, (Aleyhissâlatu vesselâm'ın) azadlısı Şükran radıyallahu anh'dır."* [Tirmizî, Cenâiz 55, (1047).]

5414 ٦ــ وَعَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ: [دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا بَيْتَهَا؛ فَقُلْتُ: يَاأُمَّهْ؛ اَكْشِفِى لِى عَنْ قَبْرِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَصَاحِبَيْهِ؟ فَكَشَفَتْ لِى عَنْ ثَلاَثَةِ قُبُورٍ: لاَ مُشْرِفَةٍ وَلاَ لاَطِئَةٍ، مَبْطُوحَةٍ بِبَطْحَاءِ الْعَرْصَةِ الْحَمْرَاءِ]. أخرجه أبو داود .

(13) *Lahid*, kabrin kıble cihetine ölünün yerleşmesi için açılan küçük oyuğa denir.

6. **(5414)**- *Kâsım İbnu Muhammed rahimullah* anlatıyor: *"(Halam) Hz. Aişe radıyallahu anhâ'nın evine gidip yanına girdim ve: "Ey anneciğim! Bana Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ve iki arkadaşının kabirlerini(n örtüsünü) aç da bir göreyim!" dedim. Üç kabri de benim için açıverdi. Bunlar (yer seviyesinden ne) yukarıda ne de aşağıda idiler. Kırmızı arsanın kumlarıyla kumlanmış idi."* [Ebu Dâvud, Cenâiz 72, (3220).]

5415 ٧ـ وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [أَنَّهُ رَأَى قَبْرَ النَّبِىِّ ﷺ مُسَنَّمًا]. أخرجه البخارى .

7. **(5415)**- *İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ*'nın anlattığına göre, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın kabrini yerden yükseltilmiş olarak görmüştür. [Buhârî, Cenâiz 96.]

AÇIKLAMA:

Burada kaydedilen yedi hadis, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın vefatından sonra yıkanması, kefenlenmesi ve defnedilmesiyle ilgilidir.

★ *Resûlullah* pazartesi günü vefat etmişti. Ancak defin işi salıya kaldı. Ashab teçhiz ve tekfîn işlerinde hizmet etmek için can atıyorlardı. Cenazenin birinci derecede sahibi olarak *Hz. Ali* vaziyete hâkim oldu. Bu hizmetleri önce kendisi olmak üzere *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın en yakınlarıyla yürüttü: *Hz. Abbâs, Fadl İbnu Abbâs, Kusam İbnu Abbâs, Usâme İbnu Zeyd* ve *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın azadlası *Şükrân radıyallahu anhüm ecmaîn. Hz. Ali*, Ensar-ı Kirâm'ı temsilen, Bedir ashabından olan *Evs İbnu Havlî radıyallahu anh*'ı içeri alıp odanın kapısını kapattı.

★ Yıkama sırasında elbisesinin çıkarılıp çıkarılmayacağı hususunda ihtilaf vaki oldu ise de, ilahi bir irşadla elbise çıkarılmadan yıkamaya karar verildi. Üst giysileri kaftan ve îzar soyuldu ise de, kamîsi (iç gömleği) soyulmadı. Kamîs üzerinden oğularak yıkandı. Böylece *Aleyhissalâtu vesselâm*'ı yıkayan *Hz. Ali*'nin eli *Resûlullah*'ın bedenine değmemiş oldu. *Hz. Aişe*, bilahare bir pişmanlık duyarak: *"Şimdiki aklım olsaydı, Aleyhissalâtu vesselâm'ın yıkanma şerefini, hanımlarından başkasına bırakmazdım"* mânasında bir söz sarfetmiştir.

★ *Aleyhissalâtu vesselâm* bir sedir üzerinde yıkandı. *Hz. Abbas* ve iki oğlu *Kusam* ve *Fadl, Aleyhissalâtu vesselâm*'ın cesedlerini çevirme hizmetini yaptılar.

★ *Aleyhissalâtu vesselâm* üç parça pamuklu kumaş ile kefenlendi. Bu ku-

maşlar Necrân'da bulunduğu için *necrânî* deniyordu. *Hz. Aişe*'den gelen bir rivayette, *Resûlullah*'ı kefenlemede kullanılan kumaşın renginin beyaz olduğu belirtilir.

Resûlullah'ın nereye defnedileceği de ihtilaf edilmiş ise de, *Hz. Ebu Bekir, Aleyhissalâtu vesselâm*'ın: **"Allah Teâla bir peygamberin ruhunu ancak o peygamberin defnolunmasını istediği yerde kabzeder"** sözünü hatırlatır ve *Aleyhissalâtu vesselâm*'ı en son yattığı döşeğin altına gömmek gerektiğini söyler ve böylece münakaşa biter. *Resûlullah*'ın cesedi başka yere kaldırılarak, son nefesini verdiği karyolanın altına mezar kazıldı.

Yıkanıp teçhîz ve tekfin işi bittikten sonra, daha önceden kullanmakta olduğu ve kendisine *Es'ad İbnu Zürare radıyallahu anh* tarafından yapılıp hediye edilmiş olan sedir üzerine kondu. Hücresi küçük olduğu için, müslümanlar, küçük gruplar halinde sırayla erkekler, kadınlar, en sonra da çocuklar ve köleler gelip teker teker namaz kıldılar. Namazın cemaatle kılınmayışına sebep olarak bir de hadis zikredilir. Buna göre, kendisine kılınacak namazdan sorulduğu zaman *Aleyhissalâtu vesselâm:* **"Beni kabrimin kenarında sedirimin üzerine koyup bölük bölük melekler, erkekler, kadınlar ve çocuklar sıra ile namazımı kılarsınız"** buyurmuştur. Namaz, teker teker kılındığı için, salı günü gece yarısına kadar devam etti. Bu sebeple defin gecikti ve salıyı çarşambaya bağlayan gecenin yarısında defnedilebildi. Defnin gecikmesine, ölüm haberinin, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın yakınlarını ne yapacaklarını şaşırtmasıyla da izah ederler. Nitekim, *Hz. Ebu Bekr*'in araya girmesiyle ölüm haberine inanmışlar ve kendilerine gelmişlerdir. İlaveten denir ki: *Hz. Ebu Bekr*'in Mescid-i Nebevî'de okuduğu hutbe bittiği zaman, cenazenin teçhiz, tekfin ve defin işlerine vakit kalmamıştı. Esasen kabrin kazılması işi de bir başka gecikme amili olmuştur: Çünkü teçhiz, tekfin işlerinin bitiminden sonra kabir kazılmıştır. Yer meselesi de münakaşa ile halledilmiştir.

Mezarın nasıl kazılacağı da ihtilaflı oldu. Bu işi iyi beceren iki kişi vardı: Biri muhacirlerden Mekkeli *Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrâh*, diğeri de ensardan Medineli *Ebu Talha radıyallahu anhümâ* idi. *Ebu Ubeyde* Mekkelilerin usulünce yerde bir çukur kazıyordu. *Ebu Talha ise,* Medinelilerin usulünce bir lahid yapıyordu. Efendimizin mezarı ne şekilde olacağı müzakere edilince, *Hz. Ömer: "İkisine de haber salalım, hangisi erken gelirse onun tarzınca kazdırırız"* teklifinde bulundu. Teklif kabul görünce her ikisine de adamlar çıkarıldı. *Ebu Ubeyde* evinde bulunamadı. *Ebu Talhâ* ilk gelen olunca, Medinelilerin usulünce kabir kazıldı.

Kazma işi bitince, *Fahr-i Âlem*'in mübarek cesedleri, *Hz. Ali, Fadl İbnu Abbâs, Üsâme İbnu Zeyd* ve *Abdurrahman İbnu Avf radıyallahu anhüm* tarafından mezara indirilip defnolundu. *Kusam İbnu Abbâs, Şükrân* ve *Evs İbnu Havlî radıyallahu anhüm* de definde hazır bulundular.

Alemlere rahmet olarak gönderilen ve güzel ahlâkı tamamlamak vazifesiyle gelmiş bulunan *Benî Adem*'in en eşrefi, *Rabbülâlemînin Habîbi Muhammed Mustafa Aleyhissalâtu vesselâm* ebedi istirahatgâhına, Rabb-i Rahîminin huzuruna tevdi edilmiş oldu. Cenab-ı Hak bizleri ve bütün mü'minleri O'nun şefaatinden mahrum etmesin, Kıyamet günü *Livâ'u'l-Hamd* altında beraberlik nasib etsin, sünnetine ittiba ve hizmetten ayırmasın. Amin, Elfü elfi âmin.

★ Son iki hadiste (5414, 5415) *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın kabirleriyle ilgili bilgi var: *Kâsım İbnu Muhammed*, halası olan *Hz. Aişe*'ye *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın ve beraberinde bulunan *Hz. Ebu Bekr* ve *Ömer*'in kabirlerinin üstündeki örtüyü açtırarak yakından gördüğünü, bu üç mezarın da yer seviyesinde olduğunu belirtiyor. *İbnu Abbâs* ise, kabrin yerden yüksekçe olduğunu ifade ediyor.

Bu hususta az-çok farklılık arzeden rivayetler var. Nitekim *Cafer İbnu Muhammed*, babasından naklen: *"Resûlullah'ın kabrinin yerden bir karış kadar yükseltildiğini ve arsadan alınan kırmızı toprakla sıvandığını"* belirtir. *Hâkim*'in rivayetinde aynı vecihten şu ziyade vardır: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın kabrini gördüm, o öndeydi. Hz. Ebu Bekr'in başı, Resûlullah'ın iki yanı arasındaydı. Ömer de Aleyhissalâtu vesselâm'ın ayak tarafındaydı."*

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın kabrinin *Ömer İbnu Abdilaziz*'in emirliği sırasında *"dört parmak kadar"* yerden yüksek gördüğünü belirten müşahidin veya *"bir karış veya bir karış kadar yüksek"* gördüğünü belirten müşahidlerin rivayetleri mevcuttur. Keza Buhârî'de *Süfyân et-Temmâr*'dan *"Resûlullah'ın kabrini yüksekçe gördüğü"* kaydedilmiştir.

إنّه رأى قبْرَ النبيِّ صلّى اللّهُ عليهِ وسلّم مُسنَّماً

Beyhâkî merhum, farklı rivayetleri şöyle te'lif eder: *"Muhtemeldir ki, bidayette kabirler yer seviyesinde idi. Ömer İbnu Abdilaziz'in Medine valiliği zamanında kabrin duvarları inşa edilince, kabirleri yükseltmiştir. Bidayette düz olması meselesini, Aleyhissalâtu vesselâm'ın Hz. Ali'ye* **"yer seviyesine indirilmedik kabir bırakmaması"** *ile ilgili emri de doğrular."*

Ebu Hanîfe, Mâlik, Ahmed, Müzenî ve Şafiîlerden birçoğu –hatta *Kadı Hüseyin, Şâfiî*'nin ashabının ittifak ettiğini iddia eder– *Kadı İyâz*'ın ülemânın ekseriyetinden nakline göre, kabri yüksek tutmanın efdal olduğuna hükmetmişler ve

İKİNCİ BAB

ÖLÜM VE ÖLÜMLE İLGİLİ BAHİSLER

(Bu babta yedi fasıl vardır.)

BİRİNCİ FASIL

ÖLÜMÜN BAŞLANGICI VE GELİŞİ

5416 ١ـ عَنْ أَبِى سَعِيدٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: لَقِّنُوا مَوْتَاكُمْ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللّٰهُ]. أخرجه الخمسة إلاّ البخارى.

1. (**5416**)- *Ebu Sa'îdi'l-Hudrî radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Ölülerinize (ölmek üzere olanlara) Lailahe illallah demeyi telkin edin." [Müslim, Cenâiz 1, 2, (916, 917); Tirmizî, Cenâiz 7, (976); Ebu Dâvud, Cenâiz 20, (3117); Nesâî, Cenâiz 4, (4, 5).]

5417 ٢ـ وَعَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اِقْرَءُوا عَلَى مَوْتَاكُمْ سُورَةَ يٓس]. أخرجه أبو داود

2. (**5417**)- *Ma'kıl İbnu Yesâr radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Ölülerinize (ölmek üzere olanlara) Yâ-sin sûresini okuyun." [Ebu Dâvud, Cenâiz 24, (3121); İbnu Mâce, Cenâiz 4, (1448).]

AÇIKLAMA:

1- Birinci hadis, muhtazar denen can çekişme hâlinde olan bir hastanın yanında kelime-i tevhîd ve kelime-i şehâdet veya her ikisini birden okuyarak telkinde bulunulması tavsiye edilmektedir. Telkin, onların telâffuz edilmesi suretiyle olur. Alimler, hastaya *"Bunu söyle!"* diye emretmemek gerektiğini, yanında söylemekle iktifa edilmesini tavsiye ederler. Telkin çok sık olmamalıdır. Bir kere söylendi mi hemen tekrar edilmemeli, araya başka bir kelam girmişse, arkadan bir kere daha söylenmeli derler.

Resûlullah bir başka hadislerinde مَنْ كَانَ آخِرُ كَلاَمِهِ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ **"Kimin son sözü Lâilahe illallah olursa cennete girer"** buyurarak ölülerimizin son kelamlarının *Lailahe illallah* olmasının ehemmiyetini belirtmiştir. Bir başka hadiste de: **"Lailahe illallah kelimesini, ölüm, onunla sizin aranıza girmeden çok tekrar edin, öleceklerinize de telkin edin"** buyrulmuştur.

2- İkinci hadis, muhtazarlara *Yâ-sîn* suresinin okunmasını tavsiye etmektedir. Bazı âlimlerimiz, buradaki hikmeti, Yâ-sîn suresinde ahiretle ilgili bahislerin çokluğuyla izah eder: *"Surede Allah'ın zikri, Kıyamet ve yeniden diriltilme ilgili haller mevcuttur. Muhtazar, bunları işiterek, o ahvalle ünsiyet peyda eder"* derler. *Fahreddin-i Râzi*, Tefsir-i Kebir'inde *Aleyhissalâtu vesselâm'ın:* **"Her şeyin bir kalbi vardır. Kur'ân'ın kalbi Yâ-sîn'dir"** *sözünün yanında bir de ölüme yaklaşan kimseye Yâ-sîn sûresinin okunmasının emredilmesi şu hususun ilânı olmaktadır"* der ve açıklar: *"O sırada lisanın kuvveti zayıftır, dermandan düşmüştür. Fakat kalp bütün varlığıyla Alah'a yönelir. Öyleyse bu esnada ona, kalbinin kuvvetini artıracak, tasdikini takviye edecek, yakînini güçlendirecek birşey okunmalıdır. İşte Yâ-sîn sûresinde bütün bu hassalar mevcuttur. Zira onda yeniden dirilme, Kıyamet ahvali, eski milletlerin ahvali, sonlarının beyanı, kaderin isbatı, kulların efdalinin Allah Teâla'ya dayandığı, tevhidin isbatı, Allah'ın zıddı, ortağı bulunmadığının beyanı, Kıyamet alâmetleri, yeniden dirilme ve haşrin vukûu, Arasat'ta huzur-u İlahide toplanma, hesap, ceza, hesaptan sonra dönülecek yerler vs. vs. hepsi mevcuttur. Bunun okunması kişide bütün bu ahvâlin hatıratını yeniler ve dinin temel meselelerine karşı uyarıda bulunur, kabir ve Kıyamet ahvalinden kendisini bekleyen şeyleri hatırlatır."*

3- Hadiste, **"muhtazara okuyun"** demiyor, **"ölülerinize okuyun"** diyor. Alimler çoğunlukla *"ölüler"* tabirinden ölüme yaklaşanları yani *muhtazarları* anlamış ise de, bazıları zahiri mânâyı esas alarak ölülere okumayı esas almıştır. Ama, *"en doğrusu her ikisinin de kastedildiğini anlamaktır"* diyenler de olmuştur.

Bir kısım Hanefîler bu hadise dayanarak *"Kişi amelinin sevabını bir başkasına bağışlayabilir, ameli kıraat, namaz, oruç, sadaka, hac... hangi çeşitten olursa olsun farketmez"* diye hükmetmiştir. Mutezile وَاَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلاَّ مَاسَعَى **"Kişi için ancak çalıştığı vardır"** (Necm 39) ayetini göstererek itiraz etmiş ise de, ülemâ mukabil delilller zikrederek Mutezilî görüşü reddetmişlerdir (Feyzu'l-Kadir 2, 67).

5418 ٣ــ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ

ﷺ: أَلَمْ تَرَوْا إِلَى الْإِنْسَانِ إِذَا مَاتَ شَخَصَ بَصَرُهُ قَالُوا: بَلَى قَالَ: فَذٰلِكَ حِينَ يَتْبَعُ بَصَرُهُ نَفْسَهُ]. أخرجه مسلم.

3. **(5418)**- *Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:* **"İnsan öldüğü zaman gözleri nasıl belerip kalıyor, görmez misiniz?"** *buyurmuştu. Cemaat:*

"Evet, görüyoruz!" dediler. Bunun üzerine:

"İşte bu, gözünün, nefsini (çıkan ruhunu) takip etmesindendir!" *buyurdular."* [Müslim, Cenâiz 9, (921).]

AÇIKLAMA:

1- Hadis ruhla nefsin aynı şey olduğunu ifade etmektedir. Çünkü, ölünce bedenden çıkan şey *"nefis"* kelimesiyle ifade edilmiştir.

2- Alimler ölümün ruhu değil, bedeni yok ettiğini, ruhun bâki kaldığını ifade ederler. Cesedden de *acbu'z-zeneb* denen kuyruk sokumu kemiğinin çürümeyeceği, bedenin yeniden diriltilmesi o nüveden başlatılıp tamamlanacağı hadislerde gelmiştir.

3- Alimler ölüm *vücûdî* mi, *ademî* mi yani bir yokluk hadisesi mi, varlık hadisesi mi diye münakaşa etmişlerdir. Vücûdî diyenler, ölümün de hayatın da yaratıldığını ifade eden ayete (Mülk 2) dayanırlar, ademî olduğunu söyleyenler, mezkur ayetteki *"yaratmak"* tan muradın takdir olduğunu söyleyerek te'vil ederler.

5419 ٤ـ وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [دَخَلَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَلَى أَبِى سَلَمَةَ وَقَدْ شَقَّ بَصَرُهُ، فَأَغْمَضَهُ. ثُمَّ قَالَ: إِنَّ الرُّوحَ إِذَا قُبِضَ تَبِعَهُ الْبَصَرُ. فَضَجَّ نَاسٌ مِنْ أَهْلِهِ فَقَالَ: لاَ تَدْعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ إِلاَّ بِخَيْرٍ، فَإِنَّ الْمَلاَئِكَةَ يُؤَمِّنُونَ عَلَى مَا تَقُولُونَ. ثُمَّ قَالَ: اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِأَبِى سَلَمَةَ، وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ فِى الْمَهْدِيِّينَ، وَاخْلُفْهُ فِى عَقِبِهِ فِى الْغَابِرِينَ، وَاغْفِرْ لَنَا وَلَهُ رَبَّ الْعَالَمِينَ، وَافْسَحْ لَهُ فِى قَبْرِهِ وَنَوِّرْ لَهُ فِيهِ]. أخرجه الخمسة إلا البخارى.

4. **(5419)**- *Ümmü Seleme radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Ebu Seleme radıyallahu anh'ın yanına girdi. Ebu Seleme'nin gözleri açık kalmıştı; onları kapattı. Sonra:*

"Ruh kabzedildi mi göz onu takip eder" *buyurdu. Ehlinden bazıları feryad u figân koparmıştı. Aleyhissalâtu vesselâm:*

"Kendinize kötü temennide bulunmayın, hayır dua edin! Çünkü melekler, söylediklerinize âmin derler!" *buyurdu. Sonra ilâve etti:*

"Allahım, Ebu Seleme'ye mağfiret buyur! Derecesini hidayete erenler arasında yükselt. Arkasında kalanlar arasında ona sen halef ol! Ey âlemlerin Rabbi! Ona da bize de mağfiret buyur! Ona kabrini geniş kıl, orada ona nur ver!" [Müslim, Cenâiz 7, (920); Tirmizî, Cenâiz 7, (977); Ebu Dâvud, Cenâiz 19, 21, (3115, 3118); Nesâî, Cenâiz 3, (4, 5).]

AÇIKLAMA:

1- Gözleri açık kalmıştı diye çevirdiğimiz شَقَّ بَصَرُهُ tâbiri, ölen bir kimsenin gözlerini bir noktaya dikip, başka tarafa çevirememesidir. Ölenin gözleri öylece açık kalır. Yanındakiler, bu halden hâsıl olan çirkinliği bertaraf etmek için gözleri kaparlar.

2- Gözün ruhu takip etmesi, ölünce çıkan ruhun peşinden gözün ona bakmasıdır.

3- **"Arkasından kalanlar arasında sen ona halef ol"** cümlesiyle: *"Ey Allahım, geride bıraktığı dul ve yetimlere sen koruyucu ol, rızıklarını ver, terbiye ve himayeleri aksamasın, rahmetinle muamele et"* demek istemiştir.

5420 ٥ـــ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: إِذَا حُضِرَ الْمُؤْمِنُ أَتَتْ مَلاَئِكَةُ الرَّحْمَةِ بِحَرِيرَةٍ بَيْضَاءَ فَيَقُولُونَ: اخْرُجِى رَاضِيَةً مَرْضِيًّا عَنْكِ إِلَى رَوْحٍ مِنَ اللّهِ وَرَيْحَانٍ وَرَبٍّ غَيْرِ غَضْبَانَ. فَتَخْرُجُ كَأَطْيَبِ رِيحِ الْمِسْكِ، حَتَّى إِنَّهُ لِيُنَاوِلُهُ بَعْضُهُمْ بَعْضاً، حَتَّى يَأْتُوا بِهِ أَبْوَابَ السَّمَاءِ، فَيَقُولُونَ: مَا أَطْيَبَ هٰذِهِ الرِّيحَ الَّتِى جَاءَتْكُمْ مِنَ الأَرْضِ! فَيَأْتُونَ بِهِ أَرْوَاحَ الْمُؤْمِنِينَ، فَلَهُمْ أَشَدُّ فَرَحاً بِهِ مِنْ أَحَدِكُمْ بِغَائِبِهِ يَقْدُمُ عَلَيْهِ، فَيَسْأَلُونَهُ: مَاذَا فَعَلَ فُلاَنٌ؟ مَاذَا فَعَلَ

فُلاَنٌ؟ فَيَقُولُونَ: دَعُوهُ فَإِنَّهُ كَانَ فِى غَمِّ الدُّنْيَا. فَإِذَا قَالَ فُلاَنٌ قَدْ مَاتَ مَا أَتَاكُمْ؟ قَالُوا: ذُهِبَ بِهِ إِلَى أُمِّهِ الْهَاوِيَةِ وَإِنَّ الْكَافِرَ إِذَا حُضِرَ أَتَتْهُ مَلاَئِكَةُ الْعَذَابِ بِمِسْحٍ. فَيَقُولُونَ: اخْرُجِى سَاخِطَةً مَسْخُوطاً عَلَيْكِ إِلَى عَذَابِ اللّهِ. فَتَخْرُجُ كَأَنْتَنِ رِيحِ جِيفَةٍ، حَتَّى يَأْتُونَ بِهِ بَابَ الأَرْضِ. فَيَقُولُونَ: مَا أَنْتَنَ هٰذِهِ الرِّيحَ! حَتَّى يَأْتُونَ بِهِ أَرْوَاحَ الْكُفَّارِ].

أخرجه النسائى

5. (5420)- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Bir müslüman muhtazar olduğu (can çekişme anına girdiği) zaman rahmet melekleri, beyaz bir ipekle gelirler ve şöyle derler:

"Sen razı ve senden de (Rabbin) razı olarak (şu bedenden) çık. Allah'ın rahmet ve reyhanına ve sana gadabı olmayan Rabbine kavuş."

Bunun üzerine ruh, misk kokusunun en güzeli gibi çıkar. Öyle ki melekler onu birbirlerine verirler, tâ semanın kapısına kadar onu getirirler ve: "Size arzdan gelen bu koku ne kadar güzel!" derler. Sonra onu mü'minlerin ruhlarına getirirler. Onlar, onun gelmesi sebebiyle sizden birinin kaybettiği şeyinin kendisine geldiği zamanki sevincinden daha çok sevinirler. Ona:

"Falanca ne yaptı? Falanca ne yaptı?" diye (dünyadakilerden haber) sorarlar. Melekler:

"Bırakın onu, onda hâla dünyanın tasası var!" derler. Bu gelen (kendisine dünyadan soran ruhlara):

"Falan ölmüştü, yanınıza gelmedi mi?" der. Onlar:

"O, annesine, Hâviye cehennemine götürüldü!" derler. *Aleyhissalâtu vesselâm devamla der ki:*

"Kâfir muhtazar olduğu vakit, azab melekleri mish (denen kıldan kaba bir elbise) ile gelirler ve şöyle derler:

"Bu cesedden kendin öfkeli, Allah'ın da öfkesini kazanmış olarak çık ve Allah'ın azabına koş!"

Bunun üzerine, cesedden, en kötü bir cîfe kokusuyla çıkar. Melekler onu arzın kapısına getirirler. Orada:

"Bu koku ne de pis!" derler. Sonunda onu kâfir ruhların yanına getirirler." [Nesâî, Cenâiz 9, (3, 8-9).]

5421 ٦ــ وَعَنْ بُرَيْدَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: اَلْمُؤْمِنُ يَمُوتُ بِعَرَقِ الْجَبِينِ]. أخرجه الترمذى والنسائى.

6. **(5421)**- *Büreyde radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:* **"Mü'min alnının teriyle ölür."** [Tirmizî, Cenâiz 10, (982); Nesâî, Cenâiz 5, (4, 6).]

AÇIKLAMA:

Alimler, hadiste gelen *alın teri* tâbirinden ne kastedildiği hususunda ihtilaf etmişlerdir:

★ Bazısı: *"Alın teri, mü'minin ölüm anında mâruz kaldığı şiddetten hasıl olur"* demiş, *İbnu Mes'ud*'un bir hadisini delil göstermiştir. Mezkur hadiste مَوْتِ الْمُؤْمِنِ بِعَرَقِ الْجَبِينِ يَبْقَى عَلَيْهِ مِنَ الذُّنُوبِ فَيُجَازَى بِهَا عِنْدَ الْمَوْتِ اَو يُشَدَّدُ لِيَتَمَحَّصَ عَنْهُ ذُنُوبُهُ buyrularak, mü'minin üzerinde kalan günahı sebebiyle ölüm ânında, terletici şiddetli bir sıkıntıya maruz kalacağı ifade edilir. Ancak bu hadîse kaynak gösterilememiştir.

★ Bazıları: *"Alın teri hayadan hasıl olur. Şöyle ki: Mü'min, günahlar işlemiş olmasına rağmen kendisine müjde gelince, bundan, Allah'a karşı bir hacâlet (utanma) ve istihya duyar, böylece alnında ter hasıl olur"* demiştir.

★ Bazıları: *"Alın teri, manası anlaşılmasa da mü'minin ölümüne alamet olarak konmuş olabilir"* demiştir.

5422 ٧ــ وَعَنْ عُبَيْدِ بْنُ خَالِدِ السُّلَمِى عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: مَوْتُ الْفَجَاةِ أَخْذَةُ

أَسَفٍ لِلْكَافِرِ، وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِ]. أخرجه أبو داود.

«الأسَفُ» الغضب.

7. **(5422)**- *Ubeyd İbnu Halîd es-Sülemî Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*"ın ashabından birinden naklen anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Ani ölüm, kâfir için gadab-ı ilahî'nin bir yakalamasıdır, mü'min için de bir rahmettir." [Ebu Dâvud, Cenâiz 14, (3110).]

İKİNCİ FASIL

ÖLÜYE AĞLAMA VE MATEM

★ CEVAZ

5423 ١ ـ عَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [دَخَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ عَلَى أَبِى سَيْفٍ الْقَيْنِ، وَكَانَ ظِئْراً لِإِبْرَاهِيمَ بْنِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَأَخَذَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إِبْنَهُ فَقَبَّلَهُ وَشَمَّهُ. ثُمَّ دَخَلْنَا عَلَيْهِ بَعْدَ ذٰلِكَ، وَإِبْرَاهِيمُ يَجُودُ بِنَفْسِهِ، فَجَعَلَتْ عَيْنَا رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ تَذْرِفَانِ. فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَوْفٍ: وَأَنْتَ يَارَسُولَ اللّٰهِ؟ فَقَالَ: يَا ابْنَ عَوْفٍ إِنَّهَا رَحْمَةٌ. ثُمَّ أَتْبَعَهَا بِأُخْرَى. فَقَالَ: إِنَّ الْعَيْنَ تَدْمَعُ وَالقَلْبَ يَحْزَنُ، وَلاَ نَقُولُ إِلاَّ مَا يُرْضِى رَبَّنَا، وَإِنَّا بِفِرَاقِكَ يَاإِبْرَاهِيمُ لَمَحْزُونُونَ]. أخرجه الشيخان وأبو داود .

«جَادَ الْمَرِيضُ بِنَفْسِهِ»: إذا قارب الموت كأنه سمح بخروج روحه.

1. (5423)- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte demirci Ebu Seyf radıyallahu anh'ın yanına girdik. O, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın oğlu İbrahim'in süt babası idi. Aleyhissalâtu vesselam oğlunu aldı, öptü ve kokladı. Daha sonra yanına tekrar girdik. İbrahim can çekişiyordu. Bu manzara karşısında Aleyhissalâtu vesselâm'ın gözlerinden yaş boşandı. Abdurrahman İbnu Avf radıyallahu anh:*

"Sen de mi (ağlıyorsun) ey Allah'ın Resûlü?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: **"Ey İbnu Avf! Bu merhamettir!"** *buyurdu ve ağlamasına devam etti. Sonra şöyle söyledi:* **"Gözümüz yaş döker, kalbimiz hüzün çeker, fakat Rabbimizi razı etmeyecek söz sarfetmeyiz. Ey İbrahim! Senin ayrılmandan bizler üzgünüz!"** [Buhârî, Cenâiz 44; Müslim, Fezâil 62, (2315); Ebu Dâvud, Cenâiz 28, (3126).]

AÇIKLAMA:

1- *Resûlullah*'ın oğlu *İbrahim*'in süt babası *Ebu Seyf*'in adı *Berâ İbnu Evs*'tir. Mesleği demircilikti. *el-Kayn* demirci demektir. Gerçi *kayn* kelimesi sanatkâr mânasında bütün ustalara müştereken ıtlak edilen bir isimdir. *İbrahim*'in süt annesi *Havle Bintu Münzir*'dir.

2- *Abdurrahman İbnu Avf radıyallahu anh*'ın hayreti, *Resûlullah*'ın ölülerin ardından mâtemi yasaklamış olmasına rağmen onu ağlar görmesindendir. Bir rivayette: *"Ağlamaktan men eden siz değil miydiniz?"* dediği ve *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın da: **"Ben sizi iki ahmak ve fâcir sesten yasakladım: Oyun ve eğlence sırasındaki ses ve şeytan mizmarı ile musibet sırasındaki ses ve yüzleri yolmak, üst başı yırtmak ve şeytan iniltisi"** cevabını verdiği belirtilir. Bir başka rivayete göre: **"Ben insanları matem tutmaktan, kişinin ölüde olmayan şeyleri sayıp dökerek yas çekmesinden yasakladım"** demiştir.

İbnu Hâcer'in açıklamasına göre, *Resûlullah*'ın Mısırlı cariyesi *Mâriye*'den olan oğlu *İbrahim* hicretin sekizinci yılında Zilhicce ayında doğmuştur. *Vâkidî*'ye göre onuncu hicrî yılda, Rebîu'l-Evvel ayının onüçünde vefat etmiştir. *İbn Hazm, Resûlullah*'ın ölümünden üç ay kadar önce olduğunu cezmen söylemiştir.

3- Hadis, mübah olan ağlamanın, caiz olan hüznün edebini göstermektedir. Allah'ın emrine karşı bir öfke, bağırıp çağırma olmadan gözden yaş akması, kalben duyulan üzüntüdür. Bu, insandaki merhamet hissinin gereği olarak meşrudur.

4- Hadis çocuğun öpülüp koklanmasının meşruiyyetini de gösterir.

★ Çocuğun sütanneye verilmesi, küçüğü hastalandığı zaman ziyareti (iyadet), can çekişme anında hazır bulunmanın, yakınlara merhametin meşruiyyeti.

★ Hüznü gizlemek evla ise de izhâr etmek de câizdir.

★ *Resûlullah*'ın, söyleneni anlamayan çocuğa hitapta bulunması, *"Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla"* tâbirimizde olduğu üzere başkasına niyet ederek, bir başkaya hitap etmenin cevazını gösterir. Çocuk:

a) Küçüklüğü,

b) Can çekişme halinde olduğu için söyleneni anlayacak durumda değildir. *Aleyhissalâtu vesselâm,* bu ağlamanın, önceki yasağa girmediğini yanındakilere ifade etmek için, çocuğa konuşmuştur.

★ Hadiste, yaptığı iş, söylediği sözüne uymayan kimseye itiraz etmenin câiz olduğu da görülmektedir.

5424 ٢ـ وَعَنْ عَبْدُ اللهِ بْنِ عُبَيْدُ اللهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ قَالَ: [تُوُفِّيَتْ بِنْتُ لِعُثْمَانَ ابْنِ عَفَّانَ بِمَكَّةَ وَجِئْنَا لِنَشْهَدَهَا وَحَضَرَهَا ابْنُ عُمَرَ وَابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ، وَإِنِّي لَجَالِسٌ بَيْنَهُمَا، فَقَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ لِعَمْرُو بْنِ عُثْمَانَ وَهُوَ مُوَاجِهُهُ أَلاَ تَنْهَى عَنِ الْبُكَاءِ، فَإِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: إِنَّ الْمَيتَ لَيُعَذَّبُ بِبُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ؟ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا: قَدْ كَانَ عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يَقُولُ بَعْضَ ذٰلِكَ. ثُمَّ حَدَّثَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَقَالَ صَدَرْتُ مَعَ عُمَرَ مِنْ مَكَّةَ، حَتَّى إِذَا كُنَّا بِالْبَيْدَاءِ إِذَا هُوَ بِرَكْبٍ تَحْتَ ظِلِّ سَمُرَةَ فَقَالَ: اذْهَبْ فَانْظُرْ مَنْ هٰؤُلاَءِ الرَّكْبُ فَنَظَرْتُ، فَإِذَا هُوَ صُهَيْبٌ فَأَخْبَرْتُهُ. فَقَالَ: ادْعُهُ لِي فَرَجَعْتُ إِلَى صُهَيْبٍ. فَقُلْتُ: ارْتَحِلْ فَالْحَقْ بِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ. فَلَمَّا أَنْ أُصِيبَ عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ: دَخَلَ صُهَيْبٌ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يَبْكِي، وَيَقُولُ: وَاأَخَاهُ وَاصَاحِبَاهُ. فَقَالَ: عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ: يَا صُهَيْبُ أَتَبْكِي عَلَيَّ؟ وَقَدْ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِنَّ الْمَيِّتَ لَيُعَذَّبُ بِبُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ. قَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا: فَلَمَّا مَاتَ عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ ذَكَرْتُ ذٰلِكَ لِعَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا. فَقَالَتْ: يَرْحَمُ اللّٰهُ عُمَرَ؛ لاَ وَاللهِ مَا حَدَّثَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: إِنَّ اللهَ لَيُعَذِّبُ الْمُؤْمِنَ بِبُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ، وَلَكِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: إِنَّ اللّٰهَ لَيَزِيدُ الْكَافِرَ عَذَاباً بِبُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ. ثُمَّ قَالَتْ: حَسْبُكُمُ الْقُرْآنَ، وَلاَ تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا عِنْدَ ذٰلِكَ: وَاللّٰهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى؛ قَالَ ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ: وَاللهِ مَا قَالَ ابْنُ عُمَرَ شَيْئاً]. أخرجه الشيخان

والنسائى.

«الوزرُ» الإثم والذنب.

«والوَازِرَةُ» النفس المذنبة، والمراد لايحمل أحد من المذنبين ذنب غيره.

2. (5424)- *Abdullah İbnu Ubeydillah İbni Ebî Müleyke* anlatıyor: *"Hz. Osman İbnu Affân radıyallahu anh'ın Mekke'de bir kızı vefat etti. Cenazesinde bulunmak üzere geldik. İbnu Ömer ve İbnu Abbâs radıyallahu anhüm de cenazede hazır oldular. Ben ikisinin arasında oturuyordum. Abdullah İbnu Ömer, tam karşısında bulunan Amr İbnu Osman'a:*

"Ağlamayı niye yasaklamıyorsun? Zira Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: **"Ölü, ehlinin, kendisi üzerine ağlaması sebebiyle azab görür"** *buyurmuştur!" dedi. Bunun üzerine İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ: "Hz. Ömer radıyallahu anh bunun bir kısmını söylemişti" dedi ve sonra İbnu Abbas konuşmasına devam ederek anlattı:*

"Hz. Ömer'le Mekke'den çıktım. el-Beyda nam mevkie geldiğimizde, semüre ağacının gölgesinde bir yolcu gördü. Bana:

"Git bak bakalım! Bu yolcu neyin nesi?" dedi. Gittim baktım, meğer Süheyb imiş, gelip haber verdim. "Onu bana çağır!" dedi. Tekrar Süheyb'e dönüp:

"Haydi yürü, Emir'ül-Mü'minine uğra!" dedim.

Hz. Ömer radıyallahu anh hançerlendiği zaman *Hz. Süheyb radıyallahu anh, ağlayarak girdi. Hem ağlıyor, hem de: "Vay kardeşim, vay arkadaşım!" diyordu. Hz. Ömer: "Ey Süheyb bana mı ağlıyorsun? Aleyhissalâtu vesselâm:* **"Ölü, ehlinin kendi üzerine ağlaması sebebiyle azab görür"** *buyurdu!" dedi.*

İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ der ki: "Hz. Ömer radıyallahu anh öldüğü zaman bunu Hz. Aişe radıyallahu anhâ'ya hatırlatmıştım. Şöyle dedi:

"Allah Ömer'e rahmet buyursun! Vallahi Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: **"Allah, mü'mine, ehlinin üzerine ağlaması sebebiyle azab verir"** *demedi. Lakin Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:* **"Allah, kâfirin azabını, ehlinin üzerine ağlamasıyla artırır"** *buyurdular."*

Hz. Aişe sözlerine şöyle devam etti: "(Bu meselede) size Kur'an yeter.

Orada وَلاَ تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرَى **"Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez"** (Fâtır 18) *buyrulmuştur."*

Bu söz üzerine İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ: "Gerçek şu ki, güldüren de, ağlatan da Allah'tır, (gülmek ve ağlamak fıtrî bir şe'niyettir, kişinin bundadahli yoktur)" dedi.

İbnu Müleyke der ki: "İbnu Ömer bu konuşmalar karşısında hiçbir şey söylemedi (serdedilen delilleri ikna edici buldu)." [Buhârî, Cenâiz 33; Müslim, Cenâiz 22, (928); Nesâî, Cenâiz 15, (4, 18, 19).]

5425 ٣ــ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا. وَذَكَرَ لَهَا أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا يَقُولُ: [إِنَّ الْمَيِّتَ لَيُعَذَّبُ بِبُكَاءِ الْحَيِّ عَلَيْهِ. فَقَالَتْ: يَغْفِرُ اللّٰهُ لِأَبِى عَبْدِ الرَّحْمٰنِ؛ أَمَا إِنَّهُ لَمْ يَكْذِبْ، وَلَكِنَّهُ نَسِىَ أَوْ أَخْطَأَ، إِنَّمَا مَرَّ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَلَى يَهُودِيَّةٍ يَبْكِى عَلَيْهَا أَهْلُهَا. فَقَالَ: إِنَّهَا لَيُبْكَى عَلَيْهَا، وَإِنَّهَا لَتُعَذَّبُ فِى قَبْرِهَا]. أخرجه الستة إلا أبا داود.

3. (5425)- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Kendisine, İbnu Ömer radıyallahu anhümâ'nın: "Sağ kimsenin üzerine ağlamasıyla ölüye azab edileceğini söylemekte olduğu" haber verilmişti. Şu cevabı verdi:*

"Allah, Ebu Abbirrahman'ı (İbnu Ömer'i) mağfiret buyursun. Aslında o, yalan söylemiyor, ancak unutmuş veya yanılmış olmalı. Zira Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, (ölmüş) bir yahudi kadın cenazesine uğramıştı, yakınları onun üzerine ağlıyorlardı.

"Bunlar onun üzerine ağlıyorlar. Ona da bu yüzden kabrinde azab ediliyor!" *buyurdu."* [Buhârî, Cenâiz 33; Müslim, Cenâiz 25, (931); Muvattâ, Cenâiz 37, (1, 234); Tirmizî, Cenâiz 25, (1004); Nesâî, Cenâiz 15, (4, 17).]

AÇIKLAMA:

Cenazenin üzerine ağlama meselesiyle ilgili olarak birçok rivayet gelmiştir. Bunlardan birkısmı ağlamayı menederken, birkısmı ruhsat vermektedir. *Nevevî*, ülemânın bu meselede ihtilaf etmiş olmalarına rağmen, ölüye azab edilmesine sebep olan ağlamanın bağıra çağıra yapılan, yas tutulan ağlama olup, sadece gözyaşı dökme suretindeki ağlamanın azaba sebep olmayacağı hususunda icma ettiklerini söyler.

★ *Hz. Ömer* ve *oğlu Abdullah* gibi seleften bazıları ölü üzerine ağlamanın, ölene azaba sebep olacağı kanaatinde olmuşlardır.

★ *Ebu Hureyre* وَلاَ تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرَى âyetini esas alarak, ölünün, mâtem sebebiyle azab görmeyeceğini söylemiştir. Birçok Şâfiî bu görüştedir.

★ Cumhur-u ülemâ bu hadislerin tevilini tercih etmiştir. Çünkü Kur'ân'ın umumî prensiplerine muhaliftirler, günahı olmayan kimsenin günah çekeceğini ifade etmektedirler. Tevilde de farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Cumhur, *Nevevî*'nin kaydına göre, *"üzerime ağlayın"* diye vasiyet edenlerle ilgili olduğunu söylemiştir. Nitekim Araplarda bu çeşit adetin varlığı belirtilmiştir.

5426 ٤ــ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [مَاتَ مَيِّتٌ مِنْ آلِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَاجْتَمَعَ النِّسَاءُ يَبْكِينَ عَلَيْهِ. فَقَامَ عُمَرُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ يَنْهَاهُنَّ وَيَطْرُدُهُنَّ. فَقَالَ: رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ دَعْهُنَّ يَاعُمَرُ، فَإِنَّ الْعَيْنَ دَامِعَةٌ، وَالْقَلْبَ مُصَابٌ، وَالْعَهْدُ قَرِيبٌ]. أخرجه النسائى.

4. (5426)- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın âlinden birisi vefat etmişti. Kadınlar, arkasından ağlamak üzere toplandılar. *Hz. Ömer radıyallahu anh* onları bundan men etmek ve geri çevirmek üzere kalktı. *Aleyhissalâtu vesselâm* müdahale edip:

"Ey Ömer! Bırak onları, çünkü göz ağlayıcıdır, kalp ızdıraba maruzdur, (ızdırabın yaşandığı) zaman yakındır!" *buyurdular."* [Nesâî, Cenâiz 16, (4, 19).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bu hadislerinde ölünün ardından ağlamaya cevaz vermektedir. Âlimler *"göz ağlayıcıdır"* ibaresinden, sessiz ağlamaya cevaz verildiğini istihrac etmişlerdir. Izdıraba mâruz olan kalp, ızdırabın yaşandığı zaman yakınken ağlamaktan kendini alamaz. Çünkü zamanın yakınlığı hüznü artırır. Artan hüzün, ağlayıcı olan gözleri ağlatır. Aradan zaman geçip, ızdırap veren hadise uzaklaşınca artık göz ağlamaz olur. Şu halde, hadîse yakınken sessiz ağlama câizdir.

5427 ٥ــ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا [أَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَبَّلَ عُثْمَانَ بْنَ مَظْعُونٍ وَهُوَ مَيِّتٌ وَعَيْنَاهُ تَذْرِفَانِ]. أخرجه أبو داود والترمذى.

5. **(5427)**- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, ölmüş bulunan Osmân İbnu Maz'ûn'u, gözlerinden yaşlar dökerek öptü."* [Tirmizî, Cenâiz 14, (989); Ebu Dâvud, Cenâiz 40, (3163); İbnu Mâce, Cenâiz 7, (1456).]

AÇIKLAMA:

Osman İbnu Maz'un radıyallahu anh ashabın ileri gelenlerinden âbid, müçtehid bir zât idi. *Resûlullah*'ın süt kardeşi idi. İki hicret yapmış, Bedir gazvesine katılmıştı. Cahiliye devrinde içkiyi kendine haram kılmıştı. Medine'de ilk ölen muhacir olup Hicretin otuzuncu ayının başında vefat etmişti. *Aleyhissalâtu vesselâm, Osman* ölünce, **"Bu bize ne iyi selef oldu"** diyerek muhabbet ve takdirlerini ifade etmiş, ölüsünü ağlayarak öpmüştü.

Bu rivayetten, müslüman ölüsünün öpülebileceği, ölü üzerine ağlanabileceği hükmü çıkarılmıştır.

5428 ٦ ـ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَنَتَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ شَهْراً حِينَ قُتِلَ الْقُرَّاءُ، فَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ حَزِنَ حُزْناً قَطُّ أَشَدَّ مِنْهُ]. أخرجه الشيخان.

6. **(5428)**- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Kurrâlar öldürüldüğü zaman, bir ay boyu kunut okudu. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın bir başka şey için bu kadar üzüldüğünü hiç görmedim."* [Buhârî, Cenâiz 41, Vitr 7, Cizye 8, Megazi 38, Da'avât 59; Müslim, Mesacid 29, (677).]

AÇIKLAMA:

"Kurraların öldürülmesi" tâbiriyle kastedilen hâdise Bi'r-i Ma'ûna vak'asıdır. Bu hadiseden daha önce de bahsetmiştik. Özeti şöyle: Hicretin dördüncü senesinde Kilâb kabilesinden *Ebu Bera Amir İbnu Mâlik,* kabilesinde İslâmı yaymak üzere *Resûlullah*'tan muallim istemişti. *Aleyhissalâtu vesselâm,* oraların emniyetsizliği sebebiyle endişe ifade etti ise de, *Ebu Berâ*'nın garanti vermesi üzerine, Ashab-ı Suffa'dan *kurrâ* tâbir edilen yetmiş kişiyi bu maksatla yolladı. Ancak bunlar *Amr İbnu Tufeyl* tarafından *Bi'r-i Mauna* nam mevkide pusuya düşürülerek bir tanesi hâriç hepsi şehid edilmişlerdi.

Böyle yetmiş kişilik güzide bir kitlenin kaybı *Aleyhissalâtu vesselâm*'ı ziyade üzdü. Bir ay boyunca sabah namazında *Resûllullah,* bu katle iştirak eden Arap kabilelerine (Ri'l-Zekvân ve Useyye) beddua etti.

Kunut denen bu beddua, bir bakıma ölüye karşı duyulan üzüntünün bir ay devam eden bir tezâhürü mânasını da taşıması sebebiyle hadîse, sadedinde olduğumuz babta yer verilmiştir.

★ MATEMDEN NEHİY

5429 ١ـــ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [لَمَّا مَاتَ أَبُو سَلَمَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قُلْتُ: غَرِيبٌ، وَفِى أَرْضِ غُرْبَةٍ، لَأَبْكِيَنَّهُ بُكَاءً يُتَحَدَّثُ عَنْهُ، فَكُنْتُ قَدْ تَهَيَّأْتُ لِلْبُكَاءِ إذْ أَقْبَلَتِ امْرَأَةٌ مِنَ الصَّعِيدِ تُرِيدُ أَنْ تُسْعِدَنِى. فَاسْتَقْبَلَهَا رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فقَالَ: أَتُرِيدِينَ أَنْ تُدْخِلِى الشَّيْطَانَ بَيْتاً أَخْرَجَهُ اللّٰهُ تَعَالَى مِنْهُ؟ فَكَفَفْتُ عَنِ الْبُكَاءِ فَلَمْ أَبْكِ].

أخرجه مسلم.

1. **(5429)**- *Ümmü Seleme radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Ebu Seleme öldüğü zaman şöyle dedim: "Garip adam, diyar-ı gurbette öldü. Ben de: "Onun için öyle bir ağlayacağım ki, herkes ondan bahsetsin."*

Tam ağlamak için hazırlanmıştım ki, Saîd'den, bana yardım etmek isteyen bir kadın geldi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm onunla karşılaşmış ve kadına: **"Sen, Allah Teâlâ'nın tard ettiği şeytanı tekrar eve sokmak mı istiyorsun?"** *dediler. Bunun üzerine ben de ağlamaktan vazgeçtim ve ağlamadım."* [Müslim, Cenâiz 10, (922).]

AÇIKLAMA:

Ümmü Seleme gurbette ölen garib diye kocasına demektedir. Aslen Mekkeli olan *Ebu Seleme* Medine'de ölünce gurbette ölmüş addedilmiştir. Zira, Medine, Mekkeli için gurbet sayılırdı.

Hadiste geçen *Saîd,* Medine'nin etrafındaki yüksek yerlerdir. Kadınlar mâtemde koro tuttukları, beraber ağladıkları için *Ümmü Seleme* bunu *"Bana yardım etmek isteyen..."* diye ifade etmiştir. Yani buradaki yardımdan maksad ağlamaya iştiraktir.

Bir hadiste gurbette ölene şehid denmiştir. Bunu her gurbette olana teşmil etmek muvafık düşmeyebilir. *"Meşru bir maksatla gurbette olan"* diye kayıtlamak uygundur.

5430 ٢ـ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [لَمَّا جَاءَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ نَعْيُ زَيْدِ ابْنِ حَارِثَةَ وَجَعْفَرِ بْنِ أَبِي طَالِبٍ وَعَبْدِ اللّٰهِ بْنِ رَوَاحَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ جلَسَ يُعْرَفُ فِيهِ الْحُزْنُ، وَأَنَا أَطَّلِعُ مِنْ شَقِّ الْبَابِ، فأَتَاهُ رَجُلٌ فقَالَ: إِنَّ نِسَاءَ جَعْفَرَ، وَذَكَرَ بُكَاءَهُنَّ. فَأَمَرَهُ بِأَنْ يَنْهَاهُنَّ. فَذَهَبَ، ثُمَّ أَتَى فَقَالَ: قَدْ نَهَيْتُهُنَّ وَذَكَرَ أَنَّهُنَّ لَمْ يُطِعْنَهُ. فَأَمَرَهُ الثَّانِيَةَ أَنْ يَنْهَاهُنَّ فَذَكَرَ أَنَّهُنَّ لَمْ يُطِعْنَهُ. فَقَالَ: أنهِهُنَّ، فَذَهَبَ. ثُمَّ أَتَاهُ الثَّالِثَةَ فَقَالَ: وَاللّٰهِ لَقَدْ غَلَبْنَنِي أَوْ غَلَبْنَنَا يَارَسُولَ اللّٰهِ: فَقَالَ: أَحْثُ فِي أَفْوَاهِهِنَّ التُّرَابَ]. أخرجه الخمسة إلا الترمذى.

2. (5430)- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a Zeyd İbnu Hârise, Ca'fer İbnu Ebî Ta'lib ve Abdullah İbnu Ravâha radıyallahu anhüm'ün ölüm haberi gelince oturdu. (Halinden) üzüntülü olduğu belliydi. Ben kapı aralığından bakıyordum. Yanına bir adam geldi ve: "Cafer'in kadınları!" dedi ve onların ağladıklarını haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm derhal onları men etmesini emretti. Adam gitti ve sonra geri gelip: "Ben onları yasakladım, fakat onlar sözüme kulak asmadılar" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm ikinci sefer emrederek kadınları bundan nehyetmesini söyledi. Ama o, kadınların yine kulak asmadıklarını haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm yine;* **"Yasakla onları!"** *buyurdu. Adam üçüncü sefer geri geldi ve:*

"Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a yemin olsun kadınlar bana –veya bize– galebe çaldılar" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Ağızlarına toprak saç!" *emretti."* [Buhârî, Cenâiz 41, 46, Megâzî 44; Müslim, Cenâiz 30, (935); Ebu Dâvud, Cenâiz 25, (3122); Nesâî, Cenâiz 14, (4, 15).]

5431 ٣ـ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَتِيكَ قَالَ: [جَاءَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَعُودُ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ ثَابِتٍ، فَوَجَدَهُ قَدْ غُلِبَ عَلَيْهِ، فَصَرَخَ بِهِ فَلَمْ يُجِبْهُ، فَاسْتَرْجَعَ؛ وَقَالَ: غُلِبْنَا عَلَيْكَ أَبَا الرَّبِيعِ، فَصَاحَ النِّسَاءُ وَبَكَيْنَ. فَجَعَلَ

ابْنُ عَتِيكٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ يُسَكِّتُهُنَّ. فَقَالَ ﷺ: دَعْهُنَّ يَبْكِينَ. فَإِذَا وَجَبَ فَلاَ تَبْكِيَنَّ بَاكِيَةٌ. قَالُوا: وَمَا وَجَبَ. قَالَ: إِذَا مَاتَ. فَقَالَتْ: اِبْنَتُهُ: وَاللّٰهِ إِنْ كُنْتُ لأَرْجُو أَنْ تَكُونَ شَهِيداً فَإِنَّكَ قَدْ قَضَيْتَ جِهَازَكَ. فَقَالَ ﷺ: إِنَّ اللّٰهَ قَدْ أَوْقَعَ أَجْرَهُ عَلَى قَدْرِ نِيَّتِهِ، وَمَا تَعُدُّونَ الشَّهَادَةَ فِيكُمْ؟ قَالُوا: اَلْقَتْلُ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ تَعَالَى. قَالَ: رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: إِنَّ شُهَدَاءَ أُمَّتِى إِذاً لَقَلِيلٌ، اَلْمَطْعُونُ شَهِيدٌ، وَالْغَرِيقُ شَهِيدٌ وَصَاحِبُ ذَاتِ الْجَنْبِ شَهِيدٌ، وَالْمَبْطُونُ شَهِيدٌ، وَصَاحِبُ الْحَرِيقِ شَهِيدٌ وَالَّذِى يَمُوتُ تَحْتَ الْهَدْمِ شَهِيدٌ. وَالْمَرْأَةُ تَمُوتُ بِجُمْعٍ شَهِيدَةٌ]. أخرجه الأربعة إلا الترمذى.

«اَلإِسْتِرْجَاعُ» عند المصيبة أن يقول: إنا للّه وإنا إليه راجعون. ويقال ماتت المرأة.

«بجمعٍ» بضم الجيم وإسكان الميم: إذا ماتت وولدها فى بطنها.

3. **(5431)**- *Câbir İbnu Atîk radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Abdullah İbnu Sâbit'e geçmiş olsun ziyaretine gelmişti. Onu, (Allah'ın emri) galebe çalmış buldu. Ona seslendi. Fakat cevap alamadı. Bunun üzerine Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm istirca'da bulundu* **"İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râci'ûn"** *dedi ve:*

"Biz (yaşamanı isteriz ama, Allah'ın emri) bize galebe çaldı ey Ebu'r-Rebî!" *dedi. Bunun üzerine kadınlar feryad edip ağlamaya başladılar. İbnu Atik radıyallahu anh kadınları susturmaya başladı. Ancak Aleyhissalâtu vesselâm:* **"Bırak onları ağlasınlar! Vâcib olduğu zaman tek ağlayan ağlamayacak"** *buyurdu.*

"Vacib olan da ne?" dediler.

"Öldüğü zaman (demektir)" *dedi. Bunun üzerine kızı:*

"Allah'a yemin olsun, elimden gelse şehid olmanı isterim. Çünkü sen (cihad için gerekli teçhizâtı) hazırladın" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da:

"Allah onun ecrini niyetine göre verdi. Siz aranızda şehid olmayı ne zannedersiniz?" *buyurdular.*

"Allah yolunda ölmek!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm açıkladı:

"Öyleyse ümmetimin şehidleri cidden azdır. Bilesiniz: Tâunda ölen şehittir, boğularak ölen şehittir, yeter ki seferi taatte olsun. Zâtulcenb'ten ölen şehittir. İshalden ölen şehittir, yanarak ölen şehittir, yıkık altında ölen şehittir, çocuk karnında ölen kadın şehittir." [Muvatta, Cenâiz 36, (1, 233, 234); Ebu Dâvud, Cenâiz 15, (3111); Nesâî, Cenâiz 14, (4, 13, 14).]

5432 ٤ــ وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [عَادَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ فَوَجَدَهُ فِى غَشْيَتِهِ فَقَالَ: قَدْ قُضِىَ؟ قَالُوا: لاَ، فَبَكَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَلَمَّا رَأى الْقَوْمُ بُكَاءَهُ بَكَوْا. فَقَالَ: أَلاَ تَسْمَعُونَ؟ إِنَّ اللّٰهَ لاَيُعَذِّبُ بِدَمْعِ الْعَيْنَ وَلاَ بِحُزْنِ الْقَلْبِ، وَلَكِنْ يُعَذِّبُ بِهٰذَا، وَأَشَارَ إِلَى لِسَانِهِ، أو يَرْحَمُ]. أخرجه الشيخان.

4. **(5432)**- *İbnu Ömer radıyallahu anhüma* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Sa'd İbnu Ubâde'ye geçmiş olsun ziyaretinde bulundu. (Yanına gelince) onu baygın buldu ve:* **"Ölmüş olmalı!"** *dedi. Yanındakiler: "Hayır" deyince, Aleyhissalâtu vesselâm ağladılar. Resûlullâh'ın ağladığını gören halk da ağladı.*

"İşitmiyor musunuz, *buyurdular,* **Allah Teâla Hazretleri ne gözyaşı sebebiyle ne de kalbin hüznüyle azab vermez. Ancak şunun sebebiyle azab verir!** *–ve dilini işaret ettiler–* **yahut da merhamet eder."** [Buhârî, Cenâiz 45; Müslim, Cenâiz 12, (924).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, hasta veya ölmüş için sırf gözyaşı dökerek ağlamanın veya kalben üzülmenin mahzurunun olmayacağına delildir. Mahzur "dil"den hasıl olmakta, yaşanan üzüntünün şevkiyle mü'minlik edebine yakışmayan çığlıklar atmaktan veya sözler sarfetmekten ileri gelmektedir.

2- Hadis, hasta ziyaretine, fâdıl (daha üstün) kimsenin mefdulü ziyaretine, devlet reisinin raiyyetine ve arkadaşlarına olan ziyaretine, münkerden nehye ve münker için vaîdin hatırlatılmasına delildir.

5433 ٥ـ وَعَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: لَيْسَ مِنَّا مَنْ ضَرَبَ الْخُدُودَ وَشَقَّ الْجُيُوبَ وَدَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ]. أخرجه الخمسة إلا أبا داود.

5. (5433)- *İbnu Mes'ud radıyallahu anh* anlatıyor: "*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"(Izdırab ve mâtemi sebebiyle) yanaklarını yolan, üst başını yırt(ıp dövün)en, cahileye duasıyla dua eden bizden değildir." [Buhârî, Cenâiz 36, 39, 40, Menâkıb 8; Müslim, İmân 165, (103); Tirmizî, Cenâiz 22, (999); Nesâî, Cenâiz 19, (4, 20).]

AÇIKLAMA:

1- *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm,* bu hadislerinde uğradığı keder sebebiyle, cahiliye insanının yaptığı gibi vücudunun şurasına burasına vurarak kendi kendine eziyet vermeyi, üstünü başını yırtmayı, felaket, bela temennisi gibi şer'an caiz olmayan sözler sarfetmeyi yasaklamaktadır. Zikredilen bu yasaklar, cahiliye devri mateminde yer verilen davranışlardır. İslâm, matem ve üzüntü tarzını da İslâmileştirmiştir.

2- "*Bizden değil*" tâbirini, âlimler, "*bizim sünnetimiz üzere değil*" şeklinde anlamış, "*İman yönüyle bizden ayrılır, küfre düşer*" mânasında anlamıştır. Bu hususu, *Resûlullah*'ın iman yönünden bizden değil mânasının da anlaşılacağı tarzında ifade etmesini âlimler, bu davranıştan vazgeçirmede mübalağa olarak değerlendirmişlerdir. Şu mâna üzerinde de durulmuştur: "*Kâmil mânada bizim dinimiz üzere değildir.*" Çünkü, dinin kemâlini sağlayan bir parçasını terketmiş olmaktadır. *İbnu Hacer el-Askalanî* der ki: "*Ben şu hususu da seziyorum: "Resûlullah'ın bu yasaklamasının mânasını, Ebu Musa radıyallahu anh'ın rivayet ettiği bir hadiste gelmiş olan teberri açıklığa kavuşturuyor. Mezkur hadiste Aleyhissalâtu vesselam:* **"Matem sırasında bağırıp çağırandan (sâlika) üst baş yırtanlardan (şâkka), saçını traş edenden (hâlika) berî (uzak) olduğunu"** *belirtmektedir. Berâe'nin (uzaklığın) mânası bir şeyden kopup ayrılma olduğuna göre, sanki bu hadisle, Aleyhissalâtu vesselâm, kişiyi mesela şefaatine dahil olmamakla tehdit edip korkutmaktadır.*" *İbnu Hâcer* devamla der ki: "*Süfyan-ı Sevrî'den rivayete göre, merhum, bu çeşit hadislerin te'viline girmekten hoşlanmaz ve dermiş ki: "Bundan kaçınmak gerekir, tâ ki hadis (kişiye imanını kaybedeceği endişesini vererek) ruhlarda daha müessir, caydırıcılıkta (zecr) daha etkili olsun.*"

5434 ٦ـــ وَعَنْ أبِى مُوسَى رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: مَا مِنْ مَيِّتٍ يَمُوتُ فَيَقُومُ بَاكِيهِمْ، فَيَقُولُ: وَاجَبَلاَهُ، وَاسَيِّدَاهُ، وَنَحْوَ ذٰلِكَ إلاَّ وَكَّلَ اللّٰهُ بِهِ مَلَكَيْنِ يَلْهَزَانِهِ، وَيَقُولاَنِ أَهٰكَذَا كُنْتَ].

أخرجه الترمذى.

«اللّهزُ» الدفع فى الصدر بجمع الكف.

6. **(5434)**- *Ebu Musa radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Bir kimse ölünce, arkada ağlayanları kalkıp: "Vay benim dağım, vay efendim..." gibi sözler sarfederse, ona iki melek vekil kılınır, melekler ölen kimsenin göğsüne vura vura: "Sen öyle misin?" diye sorarlar." [Tirmizî, Cenâiz 24, (1003).]

5435 ٧ـــ وَعَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [أُغْمِىَ عَلَى عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ رَوَاحَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ فَجَعَلَتْ أُخْتُهُ عَمْرَةُ تَبْكِى: وَاجَبَلاَهُ، وَاكَذَا، وَاكَذَا، تُعَدِّدُ عَلَيْهِ، فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ: وَاللّٰهِ مَا قُلْتِ مِنْ شَىْءٍ إلاَّ وَقِيلَ لِى: أَهٰكَذَا كُنْتَ؟ قِيلَ: فَلَمَّا مَاتَ لَمْ تَبْكِى عَلَيْهِ].

أخرجه البخارى.

7. **(5435)**- *Nu'mân İbnu Beşîr radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Abdullah İbnu Ravâha radıyallahu anh bayılmıştı. Kızkardeşi Amrâ ağlamaya başladı: "Vay benim dağım, vay şuyum, vay buyum!" diye sayıp dökerek yakınıyordu. Abdullah ayıldığı zaman:*

"Allah'a yemin olsun, o söylediklerini söylerken her defasında bana: "Sen böyle misin?" diye soruldu" dedi."

Söylendiğine göre, Abdullah vefat ettiği zaman Amrâ arkasından ağlamadı." [Buhârî, Megâzî, 44.]

AÇIKLAMA:

Bu son iki hadis birbirini tamamlamakta; ikincisi, birincide beyan edilen

hakikate bir örnek teşkil etmektedir: Ölen veya ağır hasta olan için ağlamak, bağırıp çağırmak, o kimseye fayda değil zarar getirmektedir.

Amrâ, böylece emr-i nebevîye imtisal ediyor.

5436 ٨ــ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [أَخَذَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ بِيَدِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَوْفٍ فَانْطَلَقُوا إِلَى ابْنِهِ إِبْرَاهِيمَ، فَوَجَدَهُ يَجُودُ بِنَفْسِهِ، فَأَخَذَهُ ﷺ فِى حِجْرِهِ فَبَكَى. فَقَالَ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ: أَتَبْكِي؟ أَوَ لَمْ تَكُنْ نَهَيْتَ عَنِ الْبُكَاءِ؟ فَقَالَ: لاَ، وَلَكِنْ نَهَيْتُ عَنْ صَوْتَيْنِ أَحْمَقَيْنِ فَاجِرِينِ: صَوْتٍ عِنْدَ مُصِيبَةٍ: خَمْشِ وُجُوهٍ، وَشَقِّ جُيُوبٍ، وَرَنَّةِ شَيْطَانٍ]. أخرجه الترمذى.

8. **(5436)**- *Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhümâ* anlatıyor: ***"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Abdurrahman İbnu Avf radıyallahu anh'ın elinden tuttu, oğlu İbrahim'e gittiler. Aleyhissalâtu vesselâm oğlunu can çekişir vaziyette buldu. Kucağına aldı ve ağladı. Abdurrahman:***

"Ağlıyor musun? Ağlamaktan bizi sen men etmedin mi?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Hayır (ağlamaktan değil), iki ahmak, fâcir sesten yasakladım: Musibet sırasındaki ses; yüzleri tırmalamak, cepleri yırtmak ve şeytan mâtemi." [Tirmizî, Cenâiz 25, (1005).]

AÇIKLAMA:

"Şeytan matemi" diye çevirdiğimiz رنّة الشيطان tâbirinin mânasında ülemâ ihtilaf eder. Bazısı, *"Musiki ve çalgı"* diye anlamıştır. Ama umumiyetle *matem sırasında çıkarılan ses* olduğu söylenmiştir. Matemin şeytana nisbet edilmesi hadiste اول من ناح ابليس **"İlk matem tutan iblistir"** diye gelen açıklamaya binaendir. Bu durumda, Tirmizî, iki sesten birini kaydetmiş, diğerini terketmiş olmaktadır. Zaten hadisin sonuna *Tirmizî, "Hadisin aslında daha çok kelâm var"* ihtisarını belirtmektedir. Hadisin Beyhâkî'de gelen veçhi buradaki eksiği tamamlamaktadır:

إِنِّى لَمْ أَنْهَ عَنِ الْبُكَاءِ إِنَّمَا نَهَيْتُ عَنْ صَوْتَيْنِ أَحْمَقَيْنِ فَاجِرَيْنِ: صَوْتٍ عِنْدَ نَغْمَةٍ وَلَهْوٍ وَلَعِبٍ وَمَزَامِيرِ شَيْطَانٍ وَصَوْتٍ عِنْدَ مُصِيبَةٍ خَمْشِ وُجُوهٍ وَشَقِّ جُيُوبٍ وَرَنَّةٍ وَهٰذَا هُوَ رَحْمَةٌ وَمَنْ لاَيَرْحَمْ لاَ يُرْحَمْ

"Ben ağlamaktan yasaklamıyorum. Ben iki fâcir ahmak sesten yasaklıyorum: Oyun, eğlence, musiki sesi ve şeytan çalgısı, bir de musibet sırasındaki (matem) sesi, yüzlerin yolunması, üst başın yırtılması ve matem. Ağlamak ise rahmettir, rahmet etmeyene merhamet edilmez.."

Hadis Sahiheyn'de *Hz. Enes*'in rivayeti olarak gelmiştir.

5437 ٩ـ وَعَنْ أَسْمَاء بِنْتِ يَزِيدِ بْنِ السَّكَنِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ:
[قَالَتْ اِمْرَأَةٌ مِنَ النِّسْوَةِ: مَا هٰذَا الْمَعْرُوفُ الَّذِى لاَ يَنْبَغِى لَنَا أَنْ
نَعْصِيَكَ فِيهِ يَا رَسُولَ اللّٰهِ؟ فَقَالَ: لاَتَنُحْنَ قَالَتْ: يَارسُولَ اللّٰهِ، إِنَّ
بَنِى فُلاَنٍ كَانُوا قَدْ أَسْعَدُونِى عَلَى عَمِّى، فَلاَ بُدَّ لِى مِنْ قَضَائِهِمْ،
فَأَبَى عَلَيْهَا فعَاوَدَتْهُ مِرَاراً، قَالَتْ: فَأَذِنَ لِى فِى قَضَائِهِنَّ، فَلَمْ أَنُحْ بَعْدَ
فِى قَضَائِهِنَّ وَلاَ فِى غَيْرِهِ، حَتَّى السَّاعَةَ، وَلَمْ يَبْقَ مِنَ النِّسْوَةِ امْرَأَةٌ
إِلاَّ وَقَدْ نَاحَتْ غَيْرِى]. أخرجه الترمذى.

9. **(5437)**- *Esma Bintu Yezîd İbni's-Seken radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Kadınlardan biri dedi ki:"Ey Allah'ın Resûlü! Bizim sana âsi olmamamız gereken şu ma'ruf (iyi amel) nedir?"Aleyhissalâtu vesselâm:*

"Matem yapmayın!" *buyurdu. Kadın:*

"Ey Allah'ın Resûlü! Falan sülâle(nin kadınları) amcamın (vefatında matemime iştirak edip) yardımcım olmuşlardı. Benim de mukabeleten borcumu ödemem gerek" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm kadına (matem için) izin vermedi. Kadın tekrar tekrar izin istedi."

Kadın der ki:

"Resûlullah, sonunda onlara borcumu ödemem için izin verdi. Onlara olan borcumu ödedikten sonra hiç matem tutmadım, şu ana kadar bir başka mateme de katılmadım. Benim dışında matem tutmayan kadın da kalmadı." [Tirmizî, Tefsîr, Mümtehine, (3304).]

AÇIKLAMA:

Hadiste, eski bir Arap âdetine ve bu adet karşısında *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın müsâmahakâr tutumuna şahid olmaktayız: Kadınların, birbirle-

rinin cenazesinde elbirlik ağlayarak matem tutmaları. Matemine iştirak edilen kadın, bu iştiraki yapanlara borçlanıyor, bu da onların matemlerine katılıyor. Sadedinde olduğumuz rivayette, kendisinin matemine iştirak edilmiş olan kadın, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın yasaklamasına rağmen ısrarlı talepleriyle, matem borcunu ödeme müsaadesi alır. Rivayetin sonunda *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın bu yasağına yeterince uyulmadığı mânası çıkmaktadır. Zira kadın *"benden başka bu yasağa uyarak matemden hâriç kalan kalmadı, herkes mateme katıldı"* şeklinde bir beyanda bulunmaktadır. Bu beyanı, hepsinin haram kılınan tarzdaki matemde bulundukları mânasında anlamamak gerekir. Yüzüne vurarak, elbisesini yırtarak yapılan matemden ziyade, ağlamak tarzındaki bir mateme iştirakleri düşünülebilir. Raviye kadın ise ağlama şeklinde de olsa mâteme iştirak etmemiş olabliir.

Şârihler, mateme iştirak için *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın başkalarına da izin verdiğini belirtir: *Ümmü Seleme el-Ensâriye, Ümmü Atiyye* gibi...

5438 ١٠ ـ وَعَنْ حُذَيْفَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ، حِينَ حَضَرَ: [إِذَا أَنَا مِتُّ فَلاَ يُؤَذِّنْ عَلَىَّ أَحَدٌ، إِنِّى أَخَافُ أَنْ يَكُونَ نَعْياً، وَإِنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَنْهَى عَنِ النَّعْيِ فَإِذَا أَنَا مِتُّ فَصَلُّوا عَلَىَّ وَسُلُّونِى إِلَى رَبِّى سَلاًّ]. أخرجه الترمذى إلى قوله عن النعي. وأخرج باقيه رزين.

10. **(5438)**- *Hz.Huzeyfe radıyallahu anh* muhtazar (ölüme yakın) olunca: ***"Ben ölünce, kimse üzerime ezan okumasın, ben bunun, ölüm haberinin duyurulması olmasından korkarım. Zira ben, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ölüm haberinden yasakladığını işittim. Öyleyse ben öldüm mü, üzerime namaz kılsınlar. Beni Rabbime (sessizce) taşısınlar" dedi."*** [Tirmizî, Cenâiz 12, (986); İbnu Mâce, Cenâiz 14, (1476).]

AÇIKLAMA:

Hadiste *Hz. Huzeyfe*'nin ölüm haberini ilân etmeyi yasakladığı anlaşılmaktadır. Üstelik bu yasaklama mutlak bir yasaklama görülmektedir. Ulemâ, başka hadislerde ölüm haberinin duyrulduğuna da örnekler verir. Meselâ: *Resûlullah, Zeyd İbnu Hârise, Ca'fer İbnu Ebî Talib, Abdullah İbnu Ravâha* Muta savaşında şehid edildikleri vakit ölüm haberlerini cemaate duyurmuştur. *Necâşî*'nin ölümünü de anında duyurmuştur. Keza *Resûlullah*, mescidi süpüren siyâhi kadının

ölüp gömüldüğünü duyunca: **"Bana niye haber vermediniz?"** demiştir.

Bunları nazara alan âlimler yasak ve kerâhetin cahiliye tarzındaki ilana râci olduğunu söylemiştir. Cahiliyede Araplar, mevkii, makamı, zenginliği olan biri ölünce, bir yakını ata biner, atı halkın içinde yürütüp: *"Falanca öldü"* diye haberini tantana ile duyururdu. Şu halde tantana maksatlı ilân yasaklanmış olmalıdır.

İbnu'l-Arabî, ölüm ilanında üç durumun varlığına dikkat çeker:

★ Yakınların, arkadaşların, salihlerin ölümlerinin duyurulması. Bu sünnettir.

★ Gösteriş ve mufahara için kalabalık celbetmek için ilân. Bu mekruhtur.

★ Matem ve feryad u figanla duyurma. Bu da haramdır.

5439 ١١ـ وَعَنْ أَبِى سَعِيدِ الْخُدْرِى رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [لَعَنَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ النَّائِحَةَ وَالْمُسْتَمِعَةَ]. أخرجه أبو داود.

11. **(5439)**- *Ebu Sa'idi'l-Hudrî radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm matemci kadına da, onu dinleyene de lânet etti."* [Ebu Dâvud, Cenâiz 20, (3128).]

5440 ١٢ـ وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا: [أَنَّهُ رَأَى فُسْطَاطاً عَلَى قَبْرِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ، فَقَالَ يَاغُلاَمُ انْزِعْهُ فَإِنَّمَا يُظِلُّهُ عَمَلُهُ]. أخرجه البخارى.

12. **(5440)**- *İbnu Ömer radıyallahu anhümâ*'nın anlattığına göre, *"Abdurrahman (İbnu Ebi Bekr es-Sıddîk) radıyallahu anh'ın kabri üzerinde bir çadır görmüştü, seslendi:*

"Ey oğlum! Çadırı mezarın üstünden kaldır. Çünkü onu, (sağken işlediği) ameli gölgelemektedir." [Buhârî, Cenâiz 82, (muallak olarak kaydetmiştir.)]

AÇIKLAMA:

Başka rivayetler, *Hz. Aişe*'nin, kardeşi *Abdurrahman*'ın mezarının üzerine çadır kurdurup başına da bir köleyi bıraktığı anlaşılmaktadır. İşte *İbnu Ömer* bu çadırı ve başındaki bekçiyi görünce müdahale edip çadırın indirilmesini emretmiştir.

Hadis, kabirde yatanlara, dünyada iken yaptıkları amellerin bir faydası olacağını, mezar üzerine kurulacak çadır veya örülecek binanın içindekine faydası olmayacağını ifade eder. Yine hadisten, kabir üzerine çadır ve bina kurup içinde oturmanın, ölüye bir zararının da dokunmayacağını, ancak, oturanların zararlı şeyler konuşmaları sebebiyle zarara uğramalarının melhuz olduğunu anlamaktayız.

ÜÇÜNCÜ FASIL

ÖLÜYÜ YIKAMA VE KEFENLEME

5441 ١ ـ عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [بَيْنَمَا رَجُلٌ وَاقِفٌ مَعَ النَّبِىِّ ﷺ بِعَرَفَةَ فَوَقَصَتْهُ نَاقَتُهُ، فَمَاتَ. فَقَالَ ﷺ: اِغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ وَكَفِّنُوهُ فِى ثَوْبَيْنِ وَلاَتُحَنِّطُوهُ، وَلاَ تُخَمِّرُ رَأْسَهُ، فَإِنَّ اللّٰهَ تَعَالَى يَبْعَثُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلَبِّياً]. أخرجه الخمسة.

«وَقَصَتْهُ نَاقَتُهُ» أى ألقته على ظهرها فوقع على الأرض واندقت عنقه.

«والحُنوطُ» ما يطيب به أكفان الميت خاصة.

«والتَّخميرُ» التغطية.

1. **(5441)**- *İbnu Abbâs radıyallahu anhüma* anlatıyor: *"Bir adam, Arafat'ta Resûlullah ile beraber dururken devesi onu (yere atıp) boynunu kırdı ve adam öldü. Aleyhissalâtu vesselâm:* **"Adamı su ve sidr ile gasledin, iki parça bezle kefenleyin, kefene tahnît yapmayın (koku sürmeyin). Başını da örtmeyin. Allah onu Kıyamet günü telbiye ederek diriltecektir."** *buyurdu."* [Buhârî, Cenâiz 20, 21, 22, Cezâu's-Sayd 13, 20, 21; Müslim, Hacc 94, (1206); Ebu Dâvud, Cenâiz 84, (3238, 3239, 3240, 3241); Tirmizî, Hacc 105, (951); Nesâî, Hacc 98, 99, 100, 101 (5, 195-197).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, hacc sırasında ihramı içerisinde ölen kimsenin ihramının bozulmayacağını ifade etmektedir. Çünkü normalde tekfîn erkekte üç parça bezle gerçekleşir ve baş da örtülür. Halbuki sadedinde olduğumuz hadis, ihramlının rida ve izardan mürekkep iki parçalı kıyafetinin tekfinde muhafazasını emretmekte ve ayrıca, Kıyamet günü telbiye okuyarak dirileceğini belirtmektedir. *Süfyan-ı Sevrî, Şâfi'î, Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Râhûye rahimehumullah* buna hükmetmişlerdir. Bu cumhûrun görüşüdür.

Hanefîlere ve Malîkilere göre ise, ölen ihramlının ihramı bozulur, ona diğer insanlara yapılan tekfin ve diğer hizmetler aynen uygulanır. Bunlar *Ebu Hureyre*'den gelen:... إِذَا مَاتَ ابْنُ آدَمَ انْقَطَعَ عَمَلُهُ **"Ademoğlu ölünce ameli artık kesilir..."** hadisine dayanırlar. Sadedinde olduğumuz hadisi de: *"Belki Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bu şahsın, ifade buyrulduğu şekilde ihramlı olarak diriltileceğini vahyen öğrenebilmiştir"* diye te'vil etmişlerdir. Dolayısıyla, ihramın devamı meselesi sadece bu şahsa aittir ve başkaları böyle değerlendirilemez.

Mesele üzerinde başka deliller de bulunduğu için münakaşalar devam ettirilmiştir.

5442 ٢ـ وَعَنْ لَيْلَى بِنْتِ قَائِفٍ الثَّقَفِيَّةِ قَالَتْ: [كُنْتُ فِيمَنْ غَسَّلَ أُمَّ كُلْثُومٍ بِنْتَ رَسُولِ اللّهِ ﷺ، وَكَانَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ عِنْدَ الْبَابِ مَعَهُ كَفَنُهَا يُنَاوِلُنَا ثَوْباً ثَوْباً. فَأَوَّلُ مَا أَعْطَانَا الْحِقْوُ، ثُمَّ الدِّرْعُ ثُمَّ الْخِمَارُ ثُمَّ الْمِلْحَفَةُ، ثُمَّ أُدْرِجَتْ فِي الثَّوْبِ الْآخِرِ]. أخرجه أبو داود

«الحقو» الإزار.

2. **(5442)**- *Leyla Bintu Kâif es-Sakafiyye* anlatıyor: *"Ben Ümmü Külsûm Binti Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı yıkayan kadınlar arasında idim. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm da kapının yanında idi. Yanında Ümmü Külsûm'un kefeni vardı, bize parça parça veriyordu. İlk verdiği parça izâr idi. Sonra gömleği(dır'), sonra başörtüsünü (hımâr) sonra göğüs örtüsünü (milhafe) verdi. Ümmü Külsûm sonra bir başka giysinin içine konuldu."* [Ebu Dâvud, Cenâiz 36, (3157).]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin senedi zayıftır. Muhtevada da bir iltibas var. Kıssanın *Resûlullah*'ın kızlarından *Zeyneb* validemizle ilgili olması gerekir. Çünkü *Ümmü Külsûm radıyallahu anhâ* Bedir savaşına çıktığı zaman, Medine'de bulunmadığı bir zamanda vefat etmiştir.

5443 ٣ـ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ ﷺ يَقُولُ: يُبْعَثُ الْمَيِّتُ فِي ثِيَابِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهَا].

أخرجه أبو داود.

قلت هذا مختص بالشهيد كما قاله القرطبى، وبه يجمع بين هذا الحديث وبين حديث: تُحْشَرُونَ حُفَاةً عُرَاةً غُرْلاً؛ الحديث والله أعلم.

3. **(5443)**- *Ebu Sa'îdi'l-Hudrî radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın:* **"Ölü, (Kıyamet günü), içinde öldüğü elbise ile diriltilecek"** *dediğini işittim."* [Ebu Dâvud, Cenâiz 18, (3114).]

AÇIKLAMA:

Burada kastedilen *"elbise"*den muradın amel olduğu söylenmiştir. Yani kişi hangi amel üzere ölmüş ise o amel üzere diriltilecektir. Çünkü hayatı o amel üzere mühürlenmiştir. Hadisi böyle anlayanlar, elbise kelimesinin Arapçadaki kullanılışını misal verirler. Kişinin ruhi temizliği ve ayıplardan uzak oluşu ifade edilmek istenince *"onun elbisesi temizdir"* denmektedir. *"Kirli elbiseli"* tabiri de bunun aksini ifade eder. Bu görüşte olanlar, ayrıca يُحْشَرُ النَّاسُ عُرَاةً حُفَاةً غُرْلاً **"İnsanlar çıplak, ayakkabısız ve sünnetsiz olarak haşredilecek"** hadisini de delil gösterirler. Mamafih, hadisin şehidlere hamledilebileceği de söylenmiştir. Onlar, şeref nişânesi olarak içinde şehid oldukları kanlı elbiseleriyle haşrolunacaklardır. Bu sebeple onlar kefenlenmez, elbiseleriyle gömülür.

Bazı alimler de hadisi zahiri üzere anlayıp kefenin temiz olması gereğine dikkat çekmişlerdir. Bu da ihtimalden uzak değildir.

5444 ٤ـ وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: لاَ تَغَالَوْا فِي الْكَفَنِ فَإِنَّهُ يُسْلَبُهُ سَلْباً سَرِيعاً]. أخرجه أبو داود.

4. **(5444)**- *Hz. Ali radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Kefen(e fazla ödeme)de ileri gitmeyin. Çünkü çabuk çürütülür." [Ebu Dâvud, Cenâiz 35, (3154).]

AÇIKLAMA:

Hadiste, kefen için çok kıymetli kumaş kullanılmaması, bu hususta ifrat ve mübâlağadan kaçınılması talep edilmektedir. Çürüyecek diye çok adî kefenliğin kullanılması da tavsiye edilmemiştir. Hanefiler, kişinin maddi durumuyla mütenâsib olarak kefenlik kullanmasını tavsiye ederler. Erkekler cuma ve bayram elbiselerinin denginde, kadınlar da babalarını ziyarette giydikleri elbisenin dengindeki kumaşı kefen olarak kullanmalıdır.

Kefenin beyaz pamuk bezinden olması efdaldir. Nitekim mûtad olan da patiskadan yapılmasıdır.

5445 ٥ ـ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [كَفَّنَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ حَمْزَةَ بْنَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فِى نَمِرَةٍ فِى ثَوْبٍ وَاحِدٍ]. أخرجه الترمذى.

5. (5445)- *Hz. Câbir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hamza İbnu Abdilmuttalib'i tek parçadan müteşekkil çizgili bir kumaşla kefenledi."* [Tirmizî, Cenâiz 20, (997).]

AÇIKLAMA:

Hz. Hamza şehid edildiği zaman, kefen olarak sarılacak yeterli miktarda bez bulunamamıştı. Bulunan bürde başına konsa, ayağı açık kalıyordu, ayağına konsa başı açık kalıyordu. En sonunda başı bürde ile örtüldü, ayağı da izhirle kapatıldı.

5446 ٦ ـ وَعَنْ اِبْنُ عَمْرُو بْنِ الْعَاصِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [اَلْمَيِّتُ يُقَمَّصُ وَيُؤَزَّرُ وَيُلَفُّ فِى الثَّوْبِ الثَّالِثِ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ إلاَّ ثَوْبٌ وَاحِدٌ كُفِّنَ فِيهِ]. أخرجه مالك.

6. (5446)- *Abdullah İbnu Amr İbni'l-As radıyallahu anhüma* anlatıyor: *"Ölü üç parça ile kefenlenir: Gömlek giydirilir, izar bağlanır, üçüncü giysi olan lifafeye sarılır. Eğer sadece bir kat giysi varsa onunla kefenlenir."* [Muvatta, Cenâiz 7, (1, 224).]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet erkek ölülerin normal şekilde hazırlanan kefen miktarını saymaktadır. Buna göre bir kefen üç parçadan müteşekkildir:

1- *Kamis:* Gömlek yerindedir. Boyun kökünden ayaklara kadar uzanır. Yeni ve yakası olmaz, etrafı oyulmaz.

2- *İzâr:* Don ve eteklik yerindedir. Baştan ayağa kadar uzun olur.

3- *Lifâfe:* Baştan ayağa kadar uzanır. Bu en dışta olur. Baş ve ayak tarafı düğümleneceği için boyca izardan daha uzun olur.

Üç çeşit kefenleme vardır:

a) *Kefen-i Sünnet:* Normal kefenlemedir, yukarıda sayılan üç parça ile yapılır. Kadınlar için buna iki parça daha ilave edilir: 1) Başörtüsü, 2) Göğüs örtü-

sü. Böylece kadınların kefeni beş parçadan meydana gelmiş olur.

b) *Kefen-i Kifaye:* Erkekler için izar ve lifafeden ibarettir. Kadınlar için bunlara bir de başörtüsü ilave edilir.

c) *Kefen-i Zaruret:* Erkek için de kadın için de tek kattan ibarettir. Yokluk halinde, ölü, elde edilebilen tek kat beze sarılarak kefenlenmiş olur. İmkan nisbetinde bu tarz kefenlemeden kaçınmalıdır.

Önce lifâfe tabuta veya hasır, kilim gibi bir yaygı üzerine serilir. Lifafe'nin üzerine de izar serilir. Ölü yıkandığı yerden kamis giydirilmiş olarak getirilip bunlar üzerine konur. Erkek ise, izar evvela soluna, sonra da sağına getirilerek sarılır. Sonra da lifafe aynı tarzda sarılır. Açılmasından korkulursa, kefen bir kuşak ile de bağlanır.

Ölü kadın ise: Saçları iki örgü yapılır, kefen gömleğinin üzerinden göğsü üzerine konur. Onun üzerine başörtüsü, yüzüyle beraber örtülür, üstüne de izar sarılır. İzarın üzerinden de göğüs örtüsü bağlanır, en üste de lifafe sarılır. Göğüs örtüsü lifafeden sonra da bağlanabilir.

Kefen bezlerinin, ölüye sarılmazdan önce bir, üç veya beş kere güzel kokulu şeylerle tütsülenmesi uygundur. Kefenin beyaz bezden olması efdal ise de zaferân ve usfur denen boyalarla boyanmış bezlerden de olabilir.

Mürahık ve mürâhıka olmayan çocukların kefenleri sadece izâr ve lifafeden ibaret olabilir. Üç kat olması daha iyidir.

DÖRDÜNCÜ FASIL
CENAZENİN TEŞYİİ VE TAŞINMASI

5447 ١ ـ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: مَنْ تَبعَ جَنَازَةً وَحَمَلَهَا ثَلاَثَ مَرَّاتٍ فَقَدْ قَضَى مَا عَلَيْهِ مِنْ حَقِّهَا]. أخرجه الترمذى.

1. **(5447)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:* **"Kim cenazeyi takip eder, ve önce üç kere taşırsa (ölen kardeşine karşı olan) borcunu ödemiş olur."** [Tirmizî, Cenâiz 50, (1041).]

AÇIKLAMA:

Cenazeyi üç sefer taşımadan maksat, yolda tabutu bir müddet tutup taşımak, sonra bırakıp dinlenmek, bir müddet sonra tekrar taşımak ve bu taşıma işini parça parça üç kere yapmaktır.

Burada edâ edilen hak, taşımaya müteallik hak ve vazifedir. Ölen kimsenin, şahıs üzerinde alacağı varsa, taşıyan gıybetini yapmış, zulümde bulunmuş ise, bu çeşit borçlar, cenazesini taşımakla düşmez. Hadiste, *Aleyhissalâtu vesselâm,* mü'minin mü'mine karşı vazifelerinden biri olarak cenazesini teşyi etmeyi göstermektedir.

5448 ٢ ـ وَعَنْهُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: لاَ تَتْبَعُوا الْجَنَازَةَ بِصَوْتٍ وَلاَ نَارٍ. زاد فى رواية: وَلاَ تَمْشُوا بَيْنَ يَدَيْهَا]. أخرجه مالك وأبو داود.

2. **(5448)**- Yine *Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Cenazeyi ne ses (matem), ne de ateşle takip etmeyin."

Bir rivayette şu ziyade var: **"Cenazenin önünde yürümeyin."** [Muvatta, Cenâiz 13, (1, 226); Ebu Dâvud, Cenâiz 46, (3171).]

5449 ٣ ـ وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [رَأَيْتُ النَّبِىَّ ﷺ وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ يَمْشُونَ أَمَامَ الْجَنَازَةِ]. أخرجه أصحاب السنن.

3. **(5449)**- *İbnu Ömer radıyallahu anhüma* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı, Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekir'i cenâzenin önünde yürürlerken gördüm."* [Ebu Dâvud, Cenâiz 49, (3179); Tirmizî, Cenâiz 26, (1007,1008); Nesâî, Cenâiz 56, (4, 56).]

5450 ٤ ـ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَمْشِى أَمَامَ الْجَنَازَةِ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ]. أخرجه الترمذى

وزاد رزين: [أَنْتُمْ مُشَيِّعُونَ فَامْشُوا بَيْنَ يَدَيْهَا وَخَلْفِهَا وَعَنْ يَمِينِهَا وَعَنْ شِمَالِهَا وَقَرِيباً مِنْهَا]. قلت: زيادة رزين ذكرها البخارى تعليقاً والله أعلم.

4. **(5450)**- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm cenazenin önünde yürürdü. Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman da (önde yürürdü).* [Tirmizî, Cenâiz 26, (1007).]

Rezîn şu ziyadede bulundu: **"Siz teşyî ederken cenazenin önünde, arkasında, sağında, solunda ve yakınında yürüyün!"**

Rezîn'in ziyâdesini Buhârî muallak olarak zikretmiştir.

AÇIKLAMA:

Cenazeyi teşyi ederken, cenazenin önünden mi ardından mı yürünecek meselesinde farklı rivayetler gelmiştir. Bu sebeple ülemâ ihtilaf etmiştir. Nitekim yukarıda 5448 numaralı hadiste önde yürümek yasaklanırken, 5449 ve 5450 numaralı hadislerde *Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman* gibi büyüklerin bile önde yürüdükleri ifade edilmektedir. *Ebu Hureyre, Ebu Katâde, İbnu Ömer, Ebu Üseyd* gibi başkalarının da önde yürüdüğünü ifade eden rivayetler de gelmiştir. *Ahmed İbnu Hanbel, Mâlik* ve *Şâfi'î* de önde yürümenin efdal olduğuna hükmetmişlerdir. Aksi kanaatte olanlar da var. *İbnu Mes'ud*'dan gelen bir hadiste cenazenin önde olması gereği ifade edilmiştir. Tirmizî'nin kaydına göre, *Sevrî, İshak* gibi birkısım âlimler bu rivayeti esas alarak, cenazenin ardından yürümenin efdal olduğunu söylemişlerdir.

Hanefîlere göre de cenazenin ardından yürümek efdaldir. Hanefîler, önden yürümenin de mekruh olmadığını kabul ederler.

Rezîn'den kaydedilen en son ibare nazar-ı dikkate alındığı takdirde, cenazenin ön, arka, sağ, sol her bir cihetinde yürünebileceği, bunda bir kerahet olmayacağı anlaşılmaktadır. Şu halde esas olan teşyie katılmaktır. Şartlara, kalabalık durumuna, yol durumuna göre cenazenin herhangi bir tarafında yürünmesinin kerahati mevzubahis değildir. Sadece efdaliyet mevzubahistir. Müteakip rivayetler de bu hususu te'yid edeceklerdir.

5451 ٥ــ وَعَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَت: [نُهِينَا عَنِ اتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ وَلَمْ يُعْزَمْ عَلَيْنَا]. أخرجه الشيخان وأبو داود.

5. **(5451)**- *Ümmü Atiyye radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Cenazeyi takipten (biz kadınlar) men edildik ama bunda çok şiddet gösterilmedi."* [Buhârî, Cenâiz 30; Müslim, Cenâiz 235, (938); Ebu Dâvud, Cenâiz 44, (3167).]

AÇIKLAMA:

Hadis, kadınların cenazeyi teşyî etmeye teşvik edilmediklerini göstermektedir. Yani kadınlarla ilgili olarak beyan edilen birçok yasaklar üzerinde hassasiyetle durulduğu, te'kîd edildiği halde, bu meselede te'kidde bulunulmamıştır. Cumhur, bu yasağın tahrim ifade etmeyip kerahet ve hatta kerahet-i tenzihiyye ifade ettiğini söylemiştir. Nitekim *İbnu Ebî Şeybe*'de gelen bir rivayette belirtildiği üzere, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın da katıldığı bir cenazede, *Hz. Ömer*, cenazeye katılan bir kadına bağırıp yasaklamak isteyince, *Aleyhissalâtu vesselâm:* دَعْهَا يَاعُمَرُ **"Ey Ömer, bırak onu (müdahale etme)!"** diyerek, kadının katılmasına müsamaha gösterir.

5452 ٦ــ وَعَنِ الْمُغِيرَةِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: اَلرَّاكِبُ يَمْشِى خَلْفَ الْجَنَازَةِ، وَالْمَاشِى كَيْفَ شَاءَ مِنْهَا، وَالطِّفْلُ يُصَلَّى عَلَيْهِ]. أخرجه أصحاب السنن وصححه الترمذى.

6. **(5452)**- *Muğîre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Binekli, cenazenin ardından yürür, yaya ise dilediği yerden. Çocuğa da namaz kılınır. Anne-babası için mağfiret ve rahmetle dua edilir." [Tirmi-

zî, Cenâiz 42, (1031); Nesâî, Cenâiz 55, 56, (4, 55, 56); Ebu Dâvud, Cenâiz 49, (4180).]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste çocuğa cenaze namazı kılınacağı ifade edilmiştir. Bazı rivayetlerde "düşük"e yani ölü doğana da namaz kılınacağı ifade edilmiştir. Doğduğu zaman ağlayacak kadar sağ olan çocuğun ölmesi halinde ona namaz kılınacağında ülemâ ittifak ederse de, ölü doğan çocuğa namaz kılınıp kılınmayacağı hususunda ihtilaf edilmiştir:

★ *İbnu Ömer: "Çocuk ağlamasa da namaz kılınır"* demiştir. *İbnu Sîrîn, İbnu Müseyyib* de aynı görüşü paylaşırlar.

★ *Ahmed İbnu Hanbel* ve *İshak İbnu Râhuye: "Her ruh üflenen yani dört ay on günü tamamlamış olan düşüğe namaz kılınır"* derler.

★ *İshâk* ayrıca: *"Miras ağlama ile tahakkuk eder, namaz ise, yaratılışı tamamlanana gerekir. Dört ay on günü tamamlayana ruh üflenmiş, şakî veya saîd olacağı yazılmıştır. Hangi sebeple onun namazı terkedilir?"* der.

★ *İbnu Abbâs*'ın: *"Doğan çocuk ağlarsa (yani canlı doğdu ise) varis olur, namaz kılınır"* dediği rivayet edilir.

★ *Hz. Cabir radıyallahu anh* ise: *"Doğunca ağlarsa namazı kılınır, ağlamazsa kılınmaz"* der. Ashab-ı Re'y'in hükmü de böyledir. *İmam Mâlik, Evzâî* ve *Şâfi'î* de böyle demişlerdir.

5453 ٧ـ وَعَنْ ثَوْبَانَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [خَرَجَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فِى جَنَازَةٍ فَرَأى نَاساً رُكْبَاناً. فَقَالَ: أَلاَ تَسْتَحْيُونَ. إِنَّ مَلاَئِكَةَ اللّٰهِ عَلَى أَقْدَامِهِمْ وَأَنْتُمْ عَلَى ظُهُورِ الدَّوَابِّ]. أخرجه أبو داود والترمذى.

7. (5453)- *Hz. Sevbân radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir cenazeye katılmıştı. Birkısım binekliler gördü.*

"(Binerek cenaze teşyi etmekten) utanmıyor musunuz? Allah'ın melekleri yaya olsunlar da siz hayvanların sırtında olun (olacak şey değil)!" *buyurdular."* [Tirmizî, Cenâiz 28, (1012); Ebu Dâvud, Cenâiz 48, (3177).]

5454 ٨ـ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [اتَّبَعَ رَسُولُ

اللهِ ﷺ جَنَازَةَ أَبِى الدَّحْدَاحِ مَاشِياً وَرَجَعَ عَلَى فَرَسٍ]. أخرجه الخمسة إلا البخارى.

8. **(5454)**- *Hz. Câbir İbnu Semure radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Ebu'd-Dahdâh'ın cenazesini yayan takip etti. At sırtında geri döndü."* [Müslim, Cenâiz 89, (965); Tirmizî, Cenâiz 29, (1014); Ebu Dâvud, Cenâiz 48, (3178); Nesâî, Cenâiz 95, (4, 85, 86).]

AÇIKLAMA:

Ülemâ bu çeşit rivayetlerden hareketle cenâze teşyiinde hayvana binmeyi mekruh addetmiştir. Definden sonra, dönüşte binmek câizdir, kerâhet mevzubahis değildir. Günümüz büyük şehirlerinde kabristanların uzakta olmaları sebebiyle cenazeler bile bir vasıta ile taşınmak zorunda kalmaktadır. Binâenaleyh, teşyiin de binekli olacağı açıktır. Bu çeşit hadisleri *"imkân nisbetinde"* diye kayıtlamak gerekecektir. Dinimiz kolaylık dinidir.

★ CENAZEYİ DEFİNDE SÜR'AT

5455 ١ـ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ أَسْرِعُوا بِالْجَنَازَةِ فَإِنْ تَكُ صَالِحَةً فَخَيْرٌ تُقَدِّمُونَهَا عَلَيْهِ، وَإِنْ تَكُ سِوَى ذٰلِكَ فَشَرٌّ تَضَعُونَهُ عَنْ رِقَابِكُمْ]. أخرجه الستة.

1. **(5455)**- *Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Cenazede çabuk olun. Eğer sâlih biri ise, kendisine iyilik yapmış olursunuz. Böyle biri değilse, belayı bir an önce sırtınızdan atmış olursunuz." [Buhârî, Cenâiz 52; Müslim, Cenâiz 51, (944); Muvatta, Cenâiz 56, (1, 243); Ebu Dâvud, Cenâiz 50, (3181); Tirmizî, Cenâiz 30, (1015); Nesâî, Cenâiz 44, (4, 42).]

AÇIKLAMA:

Hadise göre, cenazeyi taşırken hızlı yürümek emredilmektedir. *Emr'i, İbnu Hazm* "vâcib"e hamletmiş ise de diğer ülemâ *istihbâba* hamletmiştir. Hanefiler yürürken hızlıca olmalı derken, cumhûr fazla hıza mekruh der ve hafif hızlı yürümenin yeteceğine hükmeder. Hızlı olmayı "teçhizde hızlı olma"ya hamleden olmuş ise de, hadiste geçen "sırt" tâbiri bu te'vili reddeder.

5456 ٢ ـ وَعَنْ عُبَادَةَ بْنُ الصَّامِتِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَال: [كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إذَا تَبِعَ الْجَنَازَةَ لَمْ يَقْعُدْ حَتَّى تُوضَعَ حَتَّى فِى اللَّحْدِ فَعَرَضَ لَهُ حَبْرٌ مِنَ الْيَهُودِ. فَقَالَ لَهُ: إنَّا هٰكَذَا نَصْنَعُ يَا مُحَمَّدُ. فَقَالَ ﷺ: خَالِفُوهُمْ وَاجْلِسُوا]. أخرجه أبو داود والترمذى.

2. (5456)- *Ubâdetu'bnu's-Sâmid radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm cenazeyi takip ettiği vakit, cenaze mezara konuncaya kadar oturmazdı. Bir yahudi âlimi (bir gün) karşısına çıkıp:*

"Ey Muhammed biz de böyle yaparız!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: **"Onlara muhalefet edin! Oturun!"** *emrettiler!"* [Ebu Dâvud, Cenâiz, 47, (3176); Tirmizî, Cenâiz, 35, (1020).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis ülemâ arasında ihtilaf konusudur. Zira hadis, cenaze daha kabre konmazdan önce oturmayı emretmektedir. Halbuki, başka bazı rivayetler, cenaze konmadan oturmamaya delalet eder.

★ *Aliyyu'l-Kâri, "Cenaze omuzlardan yere bırakılmazdan önce, teşyicilerin oturmayacağı hususunda hüküm bakidir, sahih görüş de budur"* der. Nitekim Sahîheyn'de *Ebu Sâid el-Hudrî*'nin bir rivayetinde إذَا رَأيْتُمُ الْجَنَازَةَ فَقُومُوا فَمَنْ تَبِعَهَا فَلاَ يَقْعُدْ حَتَّى تُوضَعَ "**Cenaze görünce ayağa kalkın. Cenazeyi teşyi eden de yere konuncaya kadar oturmasın.**" Cenaze yere konuncaya kadar oturulmaması gereğine hükmedenler arasında *Hasan İbnu Ali, Ebu Hureyre, İbnu Ömer, İbnu'z-Zübeyr, el-Evzâî, Ehl-i Şam, Ahmed İbnu Hanbel* ve *İshâk İbnu Râhûye* vardır. Cenaze omuzlardan inmeden oturmayı mekruh addedenler arasında *İbrahim Nehâî, Şa'bî, Muhammed İbnu'l-Hasen*'in isimleri de geçer.

Buna muhalefet edip, önceki hükmün neshedildiğine ve oturmanın evla olduğuna hükmedenler de olmuştur.

Bazı âlimler, emrin vücuba hamledilmeyip her iki şeklin de cevazına hükmedilmesi kanaatini izhar etmişlerdir. *İbnu'l-Kayyim: "Böyle demek neshe hükmetmekten evlâdır"* der. *Ahmed İbnu Hanbel: "Ayakta olanı ayıplamam, oturana da bir beis yok"* demiştir.

İshak, Abdulmelik İbnu Habîb ve *İbnu'l-Mâceşûn: "Kişi muhayyerdir, ister oturur, isterse oturmaz"* der.

Hanefîlere göre, cenaze omuzlardan indirilince teşyiciler, oturmada mahzur yoksa otururlar. Daha önce oturmak mekruh olduğu gibi, bundan sonra ayakta kalmak da mekruhtur.

2- Hadis, imkân nisbetinde, kültürel tezâhürlerde, gayr-i müslimlere muhalefeti esas almaya delalet etmektedir. Çünkü İslâm müstakil bir ümmettir, her hususta kendine has, orijinal değerleri, tezahürleri olmalıdır. Yabancıya teşebbüh ve yabancıyı taklit câiz değildir. Bu hususta hadiste gelen irşad çoktur.

5457 ٣ـ وَعَنْ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: إِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ جِنَازَةً فَإِنْ لَمْ يَكُنْ مَاشِياً مَعَهَا فَلْيَقُمْ حَتَّى يُخَلِّفَهَا أَوْ تُخَلِّفَهُ أَوْ تُوضَعَ قَبْلَ أَنْ تُخَلِّفَهُ]. أخرجه الخمسة.

3. (5457)- *Âmir İbnu Rebî'a radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Sizden biri bir cenazenin geçtiğini görürse, cenaze ile birlikte yürümese bile, cenazeyi geride bırakıncaya veya cenaze kendisini geride bırakıncaya veya cenaze onu geride bırakmadan, yere konuncaya kadar oturmasın." [Buhârî, Cenâiz 47, 48; Müslim, Cenâiz 74, (958); Ebu Dâvud, Cenâiz 47, (3172); Tirmizî, Cenâiz 51, (1042); Nesâî, Cenâiz 45, (4, 44).]

5458 ٤ـ وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِين [أَنَّ جَنَازَةً مَرَّتْ بِالْحَسَنِ بْنِ عَلِىٍّ وَابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمْ؛ فَقَامَ الْحَسَنُ، وَلَمْ يَقُمِ ابْنُ عَبَّاسٍ. فَقَالَ الْحَسَنُ: أَلَيْسَ قَدْ قَامَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ لِجَنَازَةِ يَهُودِىٍّ؟ فَقَامَ ابْنُ عَبَّاسٍ: قَامَ لَهَا ثُمَّ قَعَدَ بَعْدُ؛ وفى رواية: إِنَّمَا قُمْتُ لِلْمَلاَئِكَةِ: أَىِ الَّتِى مَعَهَا]. أخرجه النسائى.

4. (5458)- *Muhammed İbnu Sîrîn rahimehullah* anlatıyor: *"Hasan İbnu Ali ve İbnu Abbas radıyallahu anhüm (otururlar iken) bir cenaze geçmişti. Hz. Hasan derhal ayağa kalktı, İbnu Abbâs ayağa kalkmadı. Hasan radıyallahu anh:*

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir yahudinin cenazesine ayağa kalkmadı mı?" dedi. Bunun üzerine İbnu Abbâs da ayağa kalktı. Cenâze için kalktı, sonra tekrar oturdu.

Bir rivayette: *"Ben melekler için, yani cenaze ile birlikte olan melekler için ayağa kalktım"* denmiştir. [Nesâî, Cenâiz 47, (4, 46).]

5459 ٥ـ وَقَالَ الْحَسَنُ بْنِ عَلِىٍّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا: [إِنَّمَا مُرَّ بِجَنَازَةِ يَهُودِىٍّ وَرَسُولُ اللّٰهِ ﷺ جَالِسٌ عَلَى طَرِيقِهَا، فَكَرِهَ أَنْ تَعْلُو رَأْسَهُ جَنَازَةُ يَهُودِىٍّ؟ فقَامَ]. أخرجه النسائى.

5. (5459)- *Hasan İbnu Ali radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm otururken bir yahudi cenazesi geçiyordu. Yahudi cenâzesinin, başından yukarıda olmasını iyi karşılamadı ve ayağa kalktı."* [Nesâî, Cenâiz 47, (4, 47).]

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydedilen üç hadiste, cenaze geçtiği zaman oturuyor isek, ayağa kalkmamız teşri edilmektedir. Cenazeye niçin ayağa kalkılır, müslüman olmayanın cenazesine de ayağa kalkmalı mı, ne müddet ayağa kalkmalı gibi bazı soruların cevabı hususunda, âlimler farklı yorumlara yer vermişlerdir. Söz-konusu farklılıklar rivayetlerin muhtevasından kaynaklanır. Bir rivayette; cenaze sebebiyle ayağa kalkan *Resûlullah*'a, cenazenin yahudi olduğu söylenince اَلَيْسَتْ نَفْساً **"O bir insan değil mi?"** demiştir. Benzer bir hâdisede *Resûlullah:* اِنَّ لِلْمَوْتِ فَزَعاً فِاِذَا رَاَيْتُمُ الْجَنَازَةَ فَقُومُوا. **"Ölüm için bir korku vardır. Öyleyse cenaze gördünüz mü ayağa kalkın"** buyurmuştur. *Sindî* şu açıklamayı sunar: *"Ölü görülünce, gaflet üzere devam etmek uygun olmaz. Ayağa kalkmak, gafleti terketmek, hayır yapmaya teşebbüs ve o yolda gayret içindir... Ayağa kalkmak ölüyü tazîm için değil, ölümün insanda hâsıl ettiği korku ve endişeyi tazîm içindir. Bu maksatla ayağa kalkılınca ölünün müslüman veya gayr-i müslim olması farketmez, ikisi de eşittir."*

Sonuncu hadiste, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın yahudi cenazesine ayağa kalkışı için farklı bir sebep zikredilmiş olsa da, cenazenin hüviyetine bakmadan, ayağa kalkılıp, ölüm hadisesinden ders alınması, kendimizin akibetinin de bu olduğunun düşünülmesi esas olmalıdır. Bu tefekkür, ola ki şahsi hayatta bir yenilenme, bir inkılâbın başlangıcı ve vesilesini teşkil eder.

BEŞİNCİ FASIL

DEFİN VE DEFİN ŞEKLİ

★ ŞEHİDİN DEFNİ

5460 ١ ـ عَنْ هِشَامِ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: [جَاءَتِ الأَنْصَارُ إِلَى رَسُولِ اللّهِ ﷺ يَوْمَ أُحُدٍ. فَقَالُوا: أَصَابَنَا قَرْحٌ وَجَهْدٌ؛ فَكَيْفَ تَأْمُرُنَا؟ فَقَالَ: أَوْسِعُوا الْقَبْرَ وَأَعْمِقُوا. وَاجْعَلُوا الرَّجُلَيْنِ وَالثَّلاَثَةَ فِى الْقَبْرِ. قِيلَ: فَأَيُّهُمْ يُقَدَّمُ؟ قَالَ: أَكْثَرُهُمْ قُرْآناً]. أخرجه أصحاب السنن.

«القرحُ» الجرح. و «الجهد» المشقة.

1. **(5460)**- *Hişâm İbnu Âmir* anlatıyor: *"Uhud günü Ensâr, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelip: "Bize yara ve meşakkat isabet etti, ne emredersiniz (ey Allah'ın Resûlü)?" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm da:*

"Kabirleri genişletin ve derinleştirin. Bir kabre iki-üç kişiyi birden koyun!" *buyurdular."*

"Öyleyse hangisi öne konsun?" denildi.

"Kur'an'ı daha çok bilen!" *buyurdular."*

5461 ٢ ـ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [كَانَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ يَجْمَعُ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ مِنْ قَتْلَى أُحُدٍ فِى ثَوْبٍ وَاحِدٍ. ثُمَّ يَقُولُ: أَيُّهُمْ أَكْثَرُ أَخْذاً لِلْقُرْآنِ؟.فَإِذَا أُشِيرَ إِلَى أَحَدِهِمَا قَدَّمَهُ فِى اللَّحْدِ، وَقَالَ: أَنَا شَهِيدٌ عَلَى هٰؤُلاَءِ، وَأَمَرَ بِدَفْنِهِمْ بِدِمَائِهِمْ، وَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِمْ وَلَمْ يُغَسِّلْهُمْ]. أخرجه الخمسة إلا مسلماً.

قلت: والجمع بين رجلين فى ثوب واحد بحيث تتلاقى بشرتهما لايجوز. فيحمل على أنه كان يجعل بينهما حائلا ثم يجمعهما فيه، أو على أنه كان يشق الثوب بينهما، وهو الظاهر لقوله فإذا أشير إلى أحدهما قدّمه فى اللحد. والتقديم لايمكن إلا إذا كان كل واحد منهما مفرداً أو بينهما حائل والله أعلم

2. **(5461)**- *Hz. Câbir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Uhud şehidlerini (defin sırasında), her iki kişinin (cesedini) bir giysiye koyuyor, sonra da:* **"Kur'an'ı hangisi daha çok almıştı?"** *diye sorup, onlardan birine işaret edildiği takdirde, onu lahidde öne koyuyordu. Sonra da:* **"Ben bunlara şahidim!"** *diyordu. Onları kanlarıyla defnetmelerini emretti. Onlara cenâze namazı kılmadı, onları yıkamadı da."* [Buhârî, Cenâiz 73, 74, 75, 76, 79, Megâzî 26; Ebu Dâvud, Cenâiz 31, (3138); Tirmizî, Cenâiz 46, (1036); Nesâî, Cenâiz 61, (4, 62).]

(*İbnu Deybe* hadisin bir meselesi ile ilgili olarak şu açıklamayı yapar): *"Derim ki: "İki kişinin, bir giysi içinde, derileri birbirlerine değecek şekilde birleştirilmeleri câiz değildir. Öyleyse bu "birleştirme" hadisesi, ikisinin arasına bir perde konduktan sonra gerçekleştirilmiş olacağına yahut o giysinin ikisi arasında bölünmüş olacağına hamledilir. Zahir mâna da bunu gerektiriyor, çünkü hadiste geçen "onlardan birine işaret edildiği takdirde, onu lahidde öne koyuyordu" ibaresi bunu ifade eder. Her birinin müstakil veya aralarında bir perde olmadan birini öne almak mümkün değildir."*(14)

5462 ٣ـ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ جَاءَتْ عَمَّتِي بِأَبِي لِتَدْفِنَهُ فِي مَقَابِرِنَا. فَنَادَى مُنَادِي رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ: رُدُّوا الْقَتْلَى إِلَى مَضَاجِعِهِمْ]. أخرجه أصحاب السنن، وهٰذا اللفظ للترمذى، وصححه.

---

(14) Şehitlerin elbiseleriyle gömülmeleri esas olunca, iki cesedin elbiselerinin üzerinden, tazimen usulî bir kefenle sarılmaları bedenlerinin birbirine değmesini intac etmez. Bu husus *İbnu Deybe*'nin gözünden kaçmış olmalı. Kur'ân'ı çok bilenin öne alınması,cesedlerin kefenlenmezden önce tanzimleriyle ilgili bir hadisedir (İ. C.).

3. (5462)- *Hz. Cabir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Uhud günü, halam, kabristanımıza gömmek için babamı (Uhud'dan Medine'ye) getirmişti. O sırada, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın tellâli şöyle nida etti: "Ölüleri yerlerine geri götürün!"* [Ebu Dâvud, Cenâiz 42, (3165); Tirmizî, Cihâd 37, (1717); Nesâî, Cenâiz 83, (4, 79).]

5463 ٤ـ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [أَمَرَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ بِقَتْلَى أُحُدٍ أَنْ يُنْزَعَ عَنْهُمُ الْحَدِيدُ وَالْجُلُودُ، وَأَنْ يُدْفَنُوا فِى ثِيَابِهِمْ وَدِمَائِهِمْ]. أخرجه أبو داود

4. (5463)- *İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Uhud şehidlerinin üzerinden demir(den mamul silah, zırh gibi şeyler)in ve deri(den mamul kan bulaşmamış giyecek)lerin çıkarılmasını ve onların elbiseleri ve kanlarıyla gömülmelerini emretti."* [Ebu Dâvud, Cenâiz 31, (3134).]

AÇIKLAMA:

1- Uhud savaşı, Bedir'den sonra cereyan etmişti. Müslümanlar bu savaşta 70 adet şehid vermişlerdi.

Uhud savaşında şehid olanlar yıkanmadan üzerlerindeki kanlı elbiseleri çıkarılmadan ve hatta onlara cenaze namazı kılınmadan defnedilmişlerdi. Bazı zayıf rivayetlerde Uhud şehidlerine namaz kılındığı ifade edilmiş ve hatta, bir kavlinde *Ahmed İbnu Hanbel,* –rivayetler karşısında kendine has olan nokta-i nazarına uygun olarak, onlara da itibar edip–: *"Şehidler üzerine namaz kılıp kılmama hususunda muhayyerlik var; kılınsa daha iyi, kılınmazsa idare eder, gerekmez"* diye hükmetmiştir. Ancak daha sıhhatli rivayetler defin sırasında değil, bilahare *Resûlullah*'ın mezkûr şehidlere namaz kıldığını göstermektedir. *Hz. Hamza*'ya namaz kıldığına dair gelen rivayetteki *salât* kelimesi lügat mânasında te'vîl edilerek *"Onun Resûlullah'ın yanındaki hususî yeri sebebiyle Hz. Hamza'yı tafdîlen dua etmiştir"* denmiştir.

Netice itibariyle bütün imamlar, şehidlerin yıkanmadan, üzerlerindeki elbiseleri ile gömüleceklerinde ittifak ederler. Şâfi'î, Mâlikî ve Hanbelî mezhebinde olanlar namaz da kılınmayacağında birleşirken, Hanefî mezhebindeki ülemâ ve *İshak İbnu Râhuye* namaz kılınacağına hükmetmiştir.

2- Şehidlerin üzerindeki deri ve demirin çıkarılmasından maksat, kefen

mânasını taşımayan giyeceklerin çıkarılmasıdır. Kürk, palto, miğfer, zırh, silahlar, ayakkabı gibi şeyler alınır. Bunlar alındıktan sonra, kalanlar normal kefenlemede sarılan miktarı aşarsa onlar da çıkarılır. Sünnete uyan kefen miktarından eksikse tamamlanır. Tahârete mâni bir pislik bulaşmışsa o yıkanır, kan bulaşığı yıkanmaz.

3- *Hattâbî*, şehidi yıkamayı terkle ilgili olarak yapılan şu yorumu kaydeder: *"Yıkamayı terketmenin mânası, şehidin Kıyamet günü yarasından kanlar akar vaziyette ihya edileceği, o halde kendisine konuşulacağı, kokusunun misk kokusu, renginin de kan renginde olacağına dair hadisin varlığıdır. Dirilerde, yıkanma namaza makrûn olarak yapılır, abdest de böyledir. Temizlik, herkes için namaz sebebiyle vâcibtir, (şehitten) yıkama sâkıt olunca namaz da sâkıt olur."*

Hattâbî, Uhud şehidlerinden birkaçının aynı kabre konduğunu belirten rivayetlerden şu hükümlerin çıkarıldığını belirtir:

★ Tek bir kabre bir cemaat defnedilebilir.

★ Toplu definlerde, efdal olanlar kıble tarafına konur.

★ Kefen darlığı varsa, bütün cemaat bir kefene sarılabilir.

★ DEFİNDE TA'CÎL

5464 ١ـ عَنِ الْحُصَيْنِ بْنِ وَحْوَحٍ قَالَ: [لَمَّا مَرِضَ طَلْحَةُ بْنُ الْبَرَاءِ أَتَاهُ رَسُولُ اللّهِ ﷺ يَعُودُهُ، فقَالَ: إِنِّى لاَ أُرَاهُ إلاَّ قَدْ حَدَثَ بِهِ حَادِثُ الْمَوْتِ فَآذِنُونِى بِهِ وَعَجِّلُوا فَإِنَّهُ لاَ يَنْبَغِى لِجِيفَةِ مُسْلِمٍ أَنْ تُحْبَسَ بَيْنَ ظَهْرَانَىْ أَهْلِهِ]. أخرجه أبو داود.

1. **(5464)**- *Husayn İbnu Vahvah radıyallahu anh* anlatıyor: *"Talha İbnu'l-Berâ hastalandığı zaman, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ona geçmiş olsun ziyaretine geldi. (Yakınlarına:)* **"Ben onda ölüm alâmetinin zuhurunu gördüm. (Ölümünü) bana hemen haber verin ve acele davranın. Çünkü, müslüman bir kimsenin cesedinin ailesi içerisinde hapsedilmesi uygun değildir"** *buyurdular."* [Ebu Dâvud, Cenâiz 38, (3159).]

AÇIKLAMA:

Ölünün bir an önce defnedilmesi, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın bu

ümmete teşrî ettiği sünnetlerden biridir. Bu hususu te'yiden, tekiden muhtelif irşadları olmuştur; müteakiben birkısmını göreceğiz. Burada kaydetmeyi uygun bulduğumuz bir başka rivayet şöyle: ثَلاَثٌ يَا عَلِيُّ لاَ يُؤَخَّرْنَ: اَلصَّلاَةُ إِذَا آتَتْ وَالْجَنَازَةُ إِذَا حَضَرَتْ وَالْأَيِّمُ إِذَا وَجَدَتْ لَهَا كُفُواً **"Ey Ali! Üç şey var ki onda gecikme caiz olmaz: Vakti girince namaz, hazır olunca cenaze, kendine denk birini bulan dul kadın."**

5465 ٢ــ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [خَطَبَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَوْماً فَذَكَرَ فِى خُطْبَتِهِ رَجُلاً مِنْ أَصْحَابِهِ قُبِضَ وَكُفِّنَ فِى كَفَنٍ غَيْرِ طَائِلٍ وَقُبِرَ لَيْلاً. فَزَجَرَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ أَنْ يُقْبَرَ الرَّجُلُ بِاللَّيْلِ حَتَّى يُصَلَّى عَلَيْهِ إِلاَّ أَنْ يَضْطَرَّ إِنْسَانٌ إِلَى ذٰلِكَ؛ وَقَالَ: إِذَا كَفَّنَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُحَسِّنْ كَفَنَهُ]. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى

2. (5465)- *Hz. Câbir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Bir gün Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir hutbe irad etti. Hutbesinde, ashabından, ölmüş, yetersiz bir kefene sarılıp, geceleyin defnedilmiş bir zâtı zikretti. Sonra kişinin, mecbur kalmadıkça geceleyin gömülmesini yasakladı, ta ki üzerine namaz kılınsın. Ve dedi ki:*

"Biriniz kardeşini kefenledi mi, kefenini güzel yapsın!" [Müslim, Cenâiz 49, (943); Ebu Dâvud, Cenâiz 34, (3148); Nesâî, Cenâiz 37, (4, 33).]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, geceleyin cenaze defnedilmesini yasaklamakta, ancak buna mecbur kalana müsaade etmektedir. Geceleyin defne müsaade şartı, ülemânın açıklamasına göre, *Aleyhissalâtu vesselâm* devrindeki fakirliktir. Sünnete uygun miktarda kefen bulamayanlar, bu eksikliği göstermemek için cenazelerini geceleyin defnederlermiş.

Resûlullah iki sebeple geceleyin defni tavsiye etmemektedir:

1) Gece olduğu için cenazeye iştirakin azlığı. Halbuki ne kadar çok kimse namaza iştirak ederse, ölen için daha iyidir, sevabı artırmaktadır.

2) Cenaze için iyi bir kefenlik bulunamayabilir. Gündüz defnedilecek cenazeden iki mahzur da kalkar. Ama hadis, mecbur kalanlara gece defnine de ruhsat vermektedir.

Ülemâ bu meselede ihtilaf eder: *Hasan-ı Basrî,* zaruret hali dışında, gece defnini mekruh addetmiştir. Cumhûr u ülemâya göre, geceleyin cenaze defni mekruh değildir. Çünkü *Hz. Ebu Bekr* ve seleften birçoğu geceleyin defnedildiği halde, diğer selef büyükleri buna itiraz etmemiş, normal karşılamıştır. Ayrıca, cumhûrun bir diğer delili *Resûlullah*'la ilgilidir: Mescidin temizliğine bakan zâtın geceleyin defnedilmesini *Resûlullah* öğrenince: *"Niye geceleyin defnettiniz?"* diye yadırgama ifade etmemiş, **"Niye bana da haber vermediniz, namazına ben de katılırdım"** demiştir. Ashab da gece sebebiyle haber vermediklerini belirtmiştir: *"Öyleyse* der cumhur, *eğer mekruh olsaydı Aleyhissalâtu vesselâm buna müdahale ederdi, etmediğine göre câizdir ve mekruh değildir."*

Cumhûr, sadedinde olduğumuz hadisteki yasağı *"geceleyin ya namaz kılınamayacağı için yahut da namaza iştirak edenlerin az olacağı, kefenlemeye gerekli itinanın gösterilemeyeceği için veya bu sayılanların hepsi için ifade edilmiş"* olarak yorumlar. Şu da söylenebilir: Nebevî yasakta hatırımıza gelmeyen nice başka sebepler vardır. Nitekim geceleyin defınde, cenazeyi görerek ibret alacak sağlardan pek çoğunun bu dersten mahrumiyeti var. Halbuki *Aleyhissalâtu vesselâm* ders almak için ölümün çok hatırlanmasını emretmiştir. Daha önce de geçtiği üzere (5459), *Aleyhissalâtu vesselâm,* kâfir-müslim demeden, rastlanan her cenazeye –bu dersi vermesi sebebiyle– ayağa kalkılmasını emretmiştir. Gece defninde bu gaye asgarî seviyede tahukkuk edecektir.

Hanefîler mekruh vakitlerde (öğleyin zeval vaktinde, ikindileyin gün batarken, sabah güneş doğarken) cenaze defnini ve cenaze namazı kılınmasını mekruh addetmişlerdir. Şafiîler bu vakitlerde cenaze namazı kılmayı mekruh addetmez, yeter ki hiçbir sebep yokken bu vakitlere bırakılmasın. Ancak Malikîlere göre, mecburiyet olmadan o vakitlerde cenaze namazı kılınamaz.

5466 ٣ـ وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ:[أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ دَخَلَ قَبْراً لَيْلاً فَأُسْرِجَ لَهُ سِرَاجٌ فَأَخَذَهُ مِنْ قِبَلِ الْقِبْلَةِ مُعْتَرِضاً. وَقَالَ: رَحِمَكَ اللّٰهُ إِنْ كُنْتَ لَأَوَّاهاً تَلاَّءً لِلْقُرْآنِ، فَكَبَّرَ عَلَيْهِ أَرْبَعاً]. أخرجه الترمذى.

وقال: إنما أخذه معترضا لعذر، للأمر بالسلّ من قبل رجلى القبر

«الأوّاه» كثير الدعاء وقيل: رقيق القلب.

3. **(5466)**- *İbnu Abbâs radıyallahu anhüma* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm, geceleyin bir kabre girdi. Kendisine bir kandil yakılmıştı. Uzanmış vaziyetteki cenazeyi kıble cihetinden aldı. (Ölüye):* **"Muhakkak ki sen çok dua eden, çok Kur'an okuyan (yufka yürekli) bir kimseydin. Allah sana rahmetini bol kılsın!"** *diye dua etti ve dört kere tekbir getirdi."* [Tirmizî, Cenâiz 62, (1057).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, ölünün geceleyin gömülebileceğine bir örnek olmaktan başka, ölünün kabre konuş âdabını da göstermektedir. Kabrin ağzına, kıble tarafına konulmuş olan cenazeyi kabrin içine girmiş olan kimse alıp içeriye defnedecektir. *Ebu Hanîfe,* bu hadisle ihticac ederek: *"Ölünün, kabrin kıble cihetine, cenazenin arka tarafı kabrin arka tarafına, başı da baş tarafına gelecek şekilde konup, sonra ölünün kabre sokulacağına"* hükmetmiştir. *İmam Şâfi'î* ve ülemânın ekserisi, cenazenin başı kabrin geri kısmına gelecek şekilde konup, oradan alınarak kabre yerleştirileceğine hükmetmiştir. *İbnu Deybe*'nin kaydettiği açıklamaya göre, Tirmizî, *Resûlullah*'ın cenazeyi bu şekilde almasını bir özre bağlamaktadır. Çünkü, kabrin ayak tarafından cenazenin, kabre, cenazenin baş tarafından çekilerek alınmasını emretmiştir.

5467 ٤ــ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [شَهِدْنَا بِنْتاً لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَدُفِنَتْ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ جَالِسٌ عَلَى الْقَبْرِ، فَرَأَيْتُ عَيْنَيْهِ تَدْمَعَانِ. فَقَالَ: هَلْ فِيكُمْ مِنْ أَحَدٍ لَمْ يُقَارِفِ اللَّيْلَةَ؟ فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ: أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: فَانْزِلْ فِى قَبْرِهَا. قَالَ: فَنَزَلَ فِى قَبْرِهَا فَقَبَرَهَا]. أخرجه البخارى.

«لم يقارف» أى لم يذنب، وقيل أراد به الجماع فسكنى به عنه.

4. **(5467)**- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın bir kızının defnine şahid olduk. Bu definde Resûlullah kabrin üzerine oturmuştu. Aleyhissalâtu vesselâm'ın gözlerinden yaş aktığını gördüm.*

"Aranızda bu gece günah işlemeyen (cima yapmayan) var mı?" *buyurdular. Ebu Talha radıyallahu anh: "Ey Allah'ın Resulü! Ben varım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da:*

"Öyleyse kabrine in!" *buyurdular."*

Râvi der ki: *"Ebu Talha kabre inip onu defnetti."* [Buhâri, Cenâiz 72.]

AÇIKLAMA:

1- Başka rivayetlerde burada kastedilen kızın, *Resûlullah*'ın kerimelerinden *Hz. Osman'ın zevcesi Ümmü Külsüm radıyallahu anhâ* olduğu tasrih edilir.

2- Şarihler, başka rivayetlerde gelen açıklamalardan hareketle *"bu gece günah işlemeyen"* sözüyle, *Resûlullah*'ın cima yapmayan kimseyi kastettiğini belirtirler.

3- *Resûlullah* kızının kabre indirilmesi işini bir erkeğe havale etmiştir. Çünkü bu iş için erkekler kadınlardan daha güçlüdür.

4- Hadis, kadın bile olsa, ölünün kabre indirilip defninde, şehevî lezzeti yakında değil, uzakta tatmış olanın baba ve kocaya tercih edilmesine bir örnektir.

5- Defin sırasında, kabrin kenarına oturulabilir.

6- Ölümden sonra, ağlamak câizdir. Ancak bu sessiz olmalıdır. Ağlamayı yasaklayan hadîsler, sesli ağlamaya hamledilmiştir. Bazı âlimler; *"Yasak daha ziyade kadınlarla ilgilidir. Çünkü onlar, sabırsız oldukları için sessiz ağlayamazlar, mâtem de katarlar"* demiştir.

5468 ٥ـ وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اَللَّحْدُ لَنَا وَالشَّقُّ لِغَيْرِنَا]. أخرجه أصحاب السنن.

5. **(5468)**- *Hz. İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Lahid bize, şakk bizden başkasına aittir." [Ebu Dâvud, Cenâiz 65, (3208); Tirmizî, Cenâiz 53, (1045); Nesâî, Cenâiz 85, (4, 80).]

AÇIKLAMA:

Lahd, kabrin içinde, kıble cihetinde açılan oyuktur. Ölü oraya bırakılır. Araya duvar örülür veya tahta konulur. Böylece kabir toprakla doldurulduğu zaman, toprak cesede değmez. Cesed lahid denen boşlukta serbest kalır. Bu, cesede bir ihtiram ve tazim ifade eder.

Şakk ise, kabrin ortasındaki açıklıktır.

Hadis, lahd usulüyle defnin, *şakk*dan evla olduğunu ifade etmektedir. Aslında *şakk* da gayr-ı İslâmî denilemez. Çünkü, *Resûlullah*'ın defniyle ilgili bahiste belirttiğimiz üzere, ashabın büyüklerinden olan *Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrâh* *şakk* usulüyle kabir açmada ustadır ve *Resûlullah*'ın defin işini, kendi usulünce yapmak üzere aranmış, evinde bulunamadığı için, lahid usulüyle kabir açan ensardan *Ebu Talha* bu işi yapmıştır. Şu halde her iki usül de ashab tarafından biliniyor ve uygulanıyor idi.

Kabirde lahid açma işi sert topraklı yerlerde mümkündür. Çok yumuşak, kumsal yerlerde lahid denen oyuğu elde etmek zorlaşabilir. Bu durumda cesedin, tabutla birlikte gömülmesi uygun görülmüştür. Tabut tahtadan veya madeni bir cisimden olabilir. Şu da bilinmeli ki, tabut veya lahid bir vecibe değildir, evlâ olandır.

5469 ٦ ـ وَعَنْ أَبِى الْهَيَّاجِ الأَسَدِى قَالَ: [قَالَ لِى عَلِىٌّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ: أَلاَ أَبْعَثُكَ عَلَى مَا بَعَثَنِى عَلَيْهِ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ؟ قَالَ: اِذْهَبْ، فَلاَ تَدَعْ تِمْثَالاً إلاَّ طَمَسْتَهُ، وَلاَ قَبْراً مُشْرِفاً إلاَّ سَوَّيْتَهُ]. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذى.

6. (5469)- *Ebu'l-Heyyâc el-Esedî* anlatıyor: *"Bana, Hz. Ali radıyallahu anh: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın beni göndermiş olduğu şeye ben de seni göndereyim mi?" diye sordu ve Resûlullah'ın kendisine:*

"Haydi git, kırıp dökmedik put, düzlemedik yüksek kabir bırakma!" *dediğini anlattı."* [Müslim, Cenâiz 93, (969); Ebu Dâvud, Cenâiz 72, (3218); Nesâî, Cenâiz 99, (4, 88, 89).]

AÇIKLAMA:

Hadis, kabirlerin yer seviyesinden yüksek olmamasını irşad etmektedir. *Resûlullah Hz. Ali*'nin Medine sokaklarını dolaşarak putları kırmasını emrettiği gibi, yerden yüksek kabirlerin de yer seviyesinde olacak şekilde yıkılmasını emretmiştir. Daha önce de açıkladığımız gibi, kabrin bir karıştan fazla yüksek olmaması esastır.

Hanefîlere ve Malikîlere göre kabrin üzeri deve hörgücü gibi kamburlaştırılabilir, bu müstehabtır. Çünkü *Hz. Peygamber*'in kabri bidayeten böyle yapılmıştır. Cumhûr da bu görüştedir.

Şafiîlerle diğer bazı âlimlere göre, kabrin tavanını düz yapmak müstehabtır.

5470 ٧ـــ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [نَهَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ أَنْ يُجَصَّصَ الْقَبْرُ، وَأَنْ يُبْنَى عَلَيْهِ، وَأَنْ يُقْعَدَ عَلَيْهِ، وَأَنْ يُكْتَبَ عَلَيْهِ، وَأَنْ يُوطَأَ]. أخرجه الخمسة إلا البخارى.

7. (5470)- *Hz. Câbir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kabrin kireçlenmesini, üzerine bina yapılmasını, üzerine oturulmasını, üzerine yazı yazılmasını ve ayakla basılmasını yasakladı."* [Müslim, Cenâiz 94, (970); Ebu Dâvud, Cenâiz 76, (3225, 3226); Tirmizî, Cenâiz 58, (1052); Nesâî, Cenâiz 96, (4, 86, 88).]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* kabirlerle ilgili bazı yasaklar beyan etmektedir:

★ *Kabrin içine veya dışına kireç dökülmesi, kireçle badana edilmesi:* Şâfiîler ve diğer ülemâ bunu mekruh addetmiştir.

★ *Kabir üzerine bina yapmak:* Bunun hükmü kerahet ve tahrim arasında değişmektedir. Eğer kabir mahalli, şahsî mülkü ise mekruh –*Ebu Yusuf*'a göre tahrîmen mekruh– olduğuna, umuma ait mezarlık ise haram olduğuna hükmedilmiştir. *Aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ali*'ye kabirlerin yer seviyesini aşan kısımlarının yıkılıp düzletilmesini emir buyurmuştur. Bununla birlikte ülemâ, sülehâ ve sâdattan olan büyük zatların kabirlerinin kaybolmaması için yanlarına taş konulmasında ve isimlerinin yazılmasında bir beis görmemiştir. Büyüklerden olmayan ölüler için de başlarına birer taş dikip isimlerinin yazılmasında beis görmeyen âlimler de vardır. Tâ ki eserleri tamamen kaybolup mezellete dûçar olmasınlar. Esasen sünnet olan kabir ziyaretinin devamı, mezarların tamamen kaybolmaktan korunmasıyla mümkündür. Bu da taş dikip isim yazmayı gerektirir. Bu fetvalar, menşeini müteakiben kaydedeceğimiz hadisten almış olabilir.

★ *Kabir üzerine oturma: Resûlullah* bir başka hadislerinde, kor üzerine oturup elbise ve oradan bedenin yanmasını, kabir üzerine oturmaktan daha hayırlı olarak vasfeder. Bir başka hadiste de, kabir üzerine oturur gördüğü *Amr İbnu Hazm*'a: **"İn! Bu kabrin sahibine ezâ verme"** der. Ancak ölüye Kur'an okuyacak kimsenin kabrin kenarında oturmasında kerahet görülmemiştir. Esasen Malikîler kabir üzerine oturup uyumada bir beis görmezler.

★ *Kabirlere basılması* da mükerrer rivayette yasaklanmıştır. Kabri çiğne-

me, içinde yatana saygısızlık kabul edilmiştir. Ancak ziyaret edeceğimiz kabre kadar bizi ulaştıracak hususi yol yoksa, imkan nisbetinde basmaktan kaçınılmasına rağmen, kabirlere basılarak ulaşılacaksa, Kur'an okumak, tesbihte bulunmak, dua etmek şartıyla üzerlerinden yürüyüp gitmekte bir beis görmeyen âlim olmuştur.

★ Bazı hadislerde *Resûlullah*, peygamber kabirlerini mescid ittihaz edenleri lanetler, kabre karşı namaz kılmayı yasaklar. Dolayısıyla, kabirlerin mescid yapılması, üzerlerinde namaz kılınması caiz değildir. Gerek Hanefî ve gerek Şâfiî üleması, herhangi bir kabri mescid ittihaz edecek derecede tazimde bulunmayı, kabre müteveccihen namaz kılmayı mekruh addederler.

5471 ٨ـ وَعَنِ الْمُطَّلِبِ بْنِ أَبِى وَدَاعَةَ قَالَ: [لَمَّا مَاتَ عُثْمَانُ بْنُ مَظْعُونٍ، وَهُوَ أَوَّلُ مَنْ مَاتَ بِالْمَدِينَةِ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ أُخْرِجَ بِجَنَازَتِهِ فَدُفِنَ؛ فَأَمَرَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ رَجُلاً أَنْ يَأْتِيَهُ بِحَجَرٍ فَلَمْ يَسْتَطِعْ حَمْلَهُ فَقَامَ إلَيْهَا رَسُولُ اللّهِ ﷺ وَحَسَرَ عَنْ ذِرَاعَيْهِ. قَالَ: كَأَنِّى أَنْظُرُ إلى بَيَاضِ ذِرَاعَىْ رَسُولِ اللّهِ ﷺ حِينَ حَسَرَ عَنْهُمَا ثُمَّ حَمَلَهَا فَوَضَعَهَا عِنْدَ رَأْسِهِ وَقَالَ: أُعَلِّمُ بِهِ قَبْرَ أَخِى أَدْفِنُ إلَيْهِ مَنْ مَاتَ مِنْ أَهْلِى].

أخرجه أبو داود.

8. **(5471)**- *Muttalib İbnu Ebî Vedâ'a* anlatıyor: *"Osmân İbnu Maz'ûn öldüğü zaman, cenazesi Medine'den dışarı çıkarıldı ve gömüldü. Osman radıyallahu anh, muhacirlerden Medine'de ilk ölen kimse idi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir adama Osman için bir kaya [getirerek mezar yerini belli etmesini] emretti. Adam [bir taş aldı, fakat] taşımaya güç yetiremedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bizzat gidip kollarını sıvadı. –Râvi der ki: "Sanki ben sıvadığı sırada Resûlullah'ın kollarının beyazlığını görür gibiyim."– Sonra kayayı getirip Osman'ın baş tarafına koydu ve:* **"Bununla, kardeşimin kabrini işaretliyorum, âilemden ölenleri bunun yanına gömeceğim"** *buyurdu."* [Ebu Dâvud, Cenâiz 63, (3206).]

AÇIKLAMA:

Osman İbnu Maz'un, daha önce de temas ettiğimiz üzere (5427. hadis) *Resûlullah*'ın takdir ettiği, zâhid, müttakî zâtlardan biri idi. *Resûlullah* onun ve-

fatına ağlamıştır. Burada *"kardeşim"* diye tesmiyesi, onun Kureyşî oluşundan veya sevgisinden ileri gelebilir. Süt kardeşi olduğu da bilinmektedir.

Hadis, müslüman kabirlerinin baş tarafına konacak bir taşla alemlenmesinin cevazına delildir. Ayrıca, "aile mezarlığı" ittihazına da bir delil olmaktadır. Yeri gelmişken şunu da kaydedelim ki: *Usdü'l-Gabe*'nin bir rivayeti *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın, oğlu *İbrahim* için de mezarına bir alâmet koyduğu ve üzerine su serptiği ve hatta üzerine su serpilen ilk mezarın da bu mezar olduğu tasrîh edilir.

★ ÖLÜNÜN NAKLİ

5472 ١ـ عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ أَبِى مُلَيْكَةَ قَالَ: [لَمَّا تُوُفِّىَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ أَبِى بَكْرٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُمَا بِالْحُبْشِىِّ، وَهُوَ مَوْضِعٌ قُرْبَ مَكَّةَ، حُمِلَ إِلَى مَكَّةَ فَدُفِنَ بِهَا: فَلَمَّا قَدِمَتْ عَائِشَةُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهَا أَتَت قَبْرَهُ وَجَعَلَتْ تَقُولُ:

وَكُنَّا كَنَدْمَانَىْ جَذِيمَةَ حِقْبَةً مِنَ الدَّهْرِ حَتَّى قِيلَ لَنْ يَتَصَدَّعَا

وَعِشْنَا بِخَيْرٍ فِى الْحَيَاةِ، وَقَبْلَنَا أَصَابَ الْمَنَايَا رَهْطَ كِسْرَى وَتُبَّعَا

فَلَمَّا تَفَرَّقْنَا كَأَنِّى وَمَالِكاً لِطُولِ افْتِرَاقٍ لَمْ نَبِتْ لَيْلَةً مَعَا

ثُمَّ قَالَتْ: وَاللّهِ لَوْ حَضَرْتُكَ مَادُفِنْتَ إلاَّ حَيْثُ مِتَّ. وَلَوْ شَهِدْتُكَ مَازُرْتُكَ]. أخرجه الترمذى.

1. **(5472)-** *Abdullah İbnu Ebî Müleyke* anlatıyor: *"Abdurrahman İbnu Ebî Bekr radıyallahu anhümâ Mekke yakınlarında bir yer olan Hubşiyy'de vefat ettiği zaman Mekke'ye taşındı ve orada defnedildi. Hz. Aişe radıyallahu anhâ Mekke'ye gelince Abdurrahmân'ın kabrine uğradı ve şu beyitleri okudu:*

"Biz (Irak Kralı) Cezîme'ye uzun zaman (kırk yıl hizmet eden) iki nedîmesi (Mâlik ve Akîl) gibiydik.

Öyle ki (hakkımızda): "Bunlar ebediyen ayrılmayacaklar" denmişti.

Vakta ki, ben ve (kardeşim) Mâlik uzun beraberlikten sonra ayrılınca, sanki tek gece beraber kalmadık gibi oldu."

Hz. Aişe sonra şunları söyledi: "Vallahi ben burada olsaydım, öldüğün yerde defnedilirdin. Eğer ölümüne hazır olsaydım ziyaretine de gelmezdim." [Tirmizî, Cenâiz 60, (1055).]

AÇIKLAMA:

1- *Hz. Aişe*'nin okuduğu mersiye, uzun da olsa, beraberliğin bir gün gibi geçeceğini ve ayrıldıktan sonra sanki hiç beraber kalınmamış gibi olacağını ifade etmektedir. Bu mersiyenin *Temîm İbnu Nüveyre*'ye ait olduğu, bunu *Halid İbnu Velid* tarafından öldürülen kardeşi *Mâlik* için söylediği bilinmektedir. *Cezîme* ise, Irak ve el-Cezîre taraflarında hükmeden bir kraldır. *Temîm* ve *Mâlik* adlı iki kardeş kırk yıl boyu beraberce kral *Cezîme*'ye nedimlik yaparlar. Şâir *Temîm*, öldürülen kardeşinden ayrılınca ona mersiye yazarak hasretini dile getirmiştir. *Hz. Aişe*, burada ifade edilen hasretin aynını, vefat etmiş olan kardeşi *Abdurrahman* hakkında duymuş olarak, o beyti ziyaret sırasında terennüm eder. Beytte, uzun müddet beraberliğe rağmen ayrılığın ferdasında, hiç beraber olunmamış gibi özlem içinde kalındığı ifade edilmektedir.

2- *Hz. Aişe*, ayrıca, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın kadın ziyaretçileri tel'in etmiş olmasına telmîhan, *"Eğer ölümünde hazır olsaydım, ziyaretine de gelmezdim"* demektedir. Telmihte bulunduğu hadiste *Aleyhissalâtu vesselâm:* لَعَنَ اللّٰهُ زَائِرَاتِ الْقُبُورِ وَالْمُتَّخِذِينَ عَلَيْهَا الْمَسَاجِدَ وَالسُّرُجَ Bir rivayette de لَعَنَ اللّٰهُ زُوَّارَاتِ الْقُبُورِ **"Allah kabirleri ziyaret eden kadınlara lânet etsin"** buyrulmuştur.

Kadınların kabir ziyareti meselesine 5477-5480 numaralı hadislerde temas edeceğiz.

Yasağa rağmen *Hz. Aişe*'nin ziyarete gelmesi, yasağın "çok ziyaret"le ilgili olmasına hamledilmiştir.

5473 ٢ ـ وَعَنْ عُثْمَانَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إذَا فَرَغَ مِنْ دَفْنِ الْمَيِّتِ وَقَفَ عَلَى قَبْرِهِ وَقَالَ: اسْتَغْفِرُوا لِأَخِيكُمْ، وَاسْأَلُوا لَهُ التَّثْبِيتَ، فَإِنَّهُ الْآنَ يُسْأَلُ]. أخرجه أبو داود.

2. (5473)- *Hz. Osman radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm., ölünün defnini tamamlayınca, kabri üzerinde durur ve:*

"Kardeşiniz için (Allah'tan) mağfiret talep edin, onun için (karşılaşa-

cağı sorgulamada) metânet dileyin. Zira şimdi ona hesap sorulacak!" *buyurdu."* [Ebu Dâvud, Cenâiz 73, (3221).]

AÇIKLAMA:

Hadis, definden sonra, ölüler adına istiğfarda bulunmanın, onlara, sual sırasında Allah'ın metânet bahşetmesini talep etmenin meşru ve câiz olduğunu ifâde etmektedir. Hadis, kabir hayatının sübûtuna da delil olmaktadır. Bu mesele üzerine bir çok hadis gelmiştir. Keza hadis, ölünün kabirde hesaba çekileceğini de ifade etmektedir. Bu hususta da başka hadisler var.

5474 ٣ـ وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ [أنَّهُ كَانَ يَقُولُ إذَا فَرَغَ مِنْ دَفْنِ الْمَيِّتِ: اَللّٰهُمَّ هٰذَا عَبْدُكَ نَزَلَ بِكَ وَأنْتَ خَيْرُ مَنْزُولٍ بِهِ، فَاغْفِرْ لَهُ وَوَسِّعْ مَدْخَلَهُ]. أخرجه رزين.

3. **(5474)**- *Hz. Ali radıyallahu anh*'tan anlatıldığına göre, bir ölünün defin işini tamamlayınca şöyle derdi: **"Allahım, bu kulundur, sana gelmiştir. Sen ise yanına inilenin en hayırlısısın. Ona mağfiret et, onun girdiği yeri (kabri) geniş kıl."** [Rezîn tahric etmiştir.]

5475 ٤ـ وَعَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ: [أنَّهُ أوْصَى أنْ يُجْعَلَ عَلَى قَبْرِهِ جَرِيدَتَانِ]. أخرجه البخارى فى ترجمة باب.

4. **(5475)**- *Hz. Bureyde radıyallahu anh*'tan anlatıldığına göre, *"Ölünce, kabrinin üzerine iki yaş çubuk konmasını tavsiye etmiştir."* [Buhârî, Cenâiz 82, (Bab başlığında muallak olarak kaydetmiştir).]

5476 ٥ـ وَعَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ لأخِيهِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ الزُّبَيْرِ: [إدْفِنِّى مَعَ صَوَاحِبِى وَلاَ تَدْفِنِّى مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فِى الْبَيْتِ فَإنِّى أكْرَهُ أنْ أُزَكَّى بِهِ]. أخرجه البخارى

5. **(5476)**- *Urvetu'bnu'z-Zübeyr, Hz. Aişe radıyallahu anhâ*'dan naklen anlattığına göre, *"Urve'nin kardeşi Abdullah İbnu'z-Zübeyr'e Aişe dedi ki:*

"Beni arkadaşlarımla birlikte defnedin. Resûlullah'la birlikte odaya defnetmeyin. Zira ben, O'nunla birlikte tezkiye olunmamdan hoşlanmam." [Buhârî, Cenâiz 96, İ'tisâm 16.]

AÇIKLAMA:

Hz. Aişe radıyallahu anhâ, kardeşi Abdullah'a vasiyet ederek, ölünce, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın yanına değil, *Resûlullah*'ın diğer hanımlarının yanına Bâki mezarlığına defnedilmesini talep eder. Büyük bir tevazû eseri olarak, *Resûlullah*'ın mazhar olacağı medh u senâya kendisinin lâyık olmayacağını, nefsülemirde sahib olmadığı muhtemel olan bir fazilet ve mertebeye konularak ziyade bir medh u senaya *Resûlullah* sebebiyle mazhar olmaktan hoşlanmayacağını ifade ediyor. Bu ifade, *Hz. Ömer*'in, kendisi için orada mezar izni istediği zaman sarfettiği كُنْتُ أُرِيدُهُ لِنَفْسِي *"Orayı ben kendim için istiyordum"* sözüne ters düşmektedir. *İbnu Hâcer*, bu farklılığı *Hz. Aişe, bilahere içtihadını değiştirmiş olabilir"* diye açıklar.

ALTINCI FASIL

KABİR ZİYARETİ

★ KABİR ZİYARETİNİN YASAKLANMASI

5477 ١ ـ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: لَعَنَ اللّٰهُ زَوَّارَاتِ الْقُبُورِ وَالْمُتَّخِذِينَ عَلَيْهَا الْمَسَاجِدَ وَالسُّرُجَ]. أخرجه أصحاب السنن.

1. **(5477)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Allah kabirleri çok ziyaret eden kadınlara ve kabirlerin üzerine mescidler yapanlara, kandiller takanlara da lanet etsin." [Tirmizî, Cenâiz 61.]

AÇIKLAMA:

1- *Zevvârât,* mübalağa sîgasıyla *çok ziyaret eden kadınlar* demektir. Bu sîgadan gelmiş olmasını esas alan *Kurtubî* ve *Aliyyu'l-Kâri* gibi birkısım şârihlerimiz, yasağın kabirleri çokça ziyaret eden kadınlara ait olduğunu söylemiştir. Kabirleri çokça ziyaretin, kadına terettüp eden birkısım vazifeleri aksatabileceği, kocasının hukukunun haleldâr olmasına sebep olacağı belirtilmiş, bu durumlar olmadığı takdirde ziyaretin mekruh olmayacağı söylenmiştir.

2- Ancak bu yasağın, kabir ziyareti hususunda kadın ve erkek herkese ruhsatın gelmesinden evvele ait olduğunu söyleyen alimler de vardır. Bazı alimler, mâtem için, sayım yapıp övünmek için, aşırı tazim için yapılan ziyaretlerle ilgili yasağın halen devam ettiğini belirtmeyi de ihmal etmez. Netice olarak, *"melhûz olan mahzurlar bulunmadığı takdirde, kadın da kabir ziyareti yapabilir; kabirden, ölümden ibret almaya erkek kadar onun da ihtiyacı vardır"* denilmiştir.

3- Bazı âlimler, hadisteki lanetin, kabrin üzerine mescid yapanlara yönelik olduğuna dikkat çekerek, önce mescid yapılsa, sonra da mescidi yaptıran vâkıfın mezarı, mescide yakın inşa edilse, bu, yasağın dışında kalabileceğini söylemiştir. Fakat *Zeynü'l-Irakî: "Zâhir olan şu ki, burada fark yok, bir kimse bir kenarına defnedilmek kasdıyla mescit yaptıracak olsa lanete dahil olur, hatta*

onun mescide defni haramdır. Şayet içine defnedilmeyi şart koşmuş olsa bu şart, mescidi gerektiren vakfına muhalefet edeceği için sahîh olmaz" demiştir.

4- Kabirlerin üzerine kandil takma da yasaklanmıştır. Çünkü fuzuli yere malın heder ve israf edilmesi mevzubahistir.

5478 ٢ــ وَعَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَبَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللّهِ ﷺ مَيِّتاً فَلَمَّا فَرَغَ وَانْصَرَفْنَا مَعَهُ حَاذَى بَابَ الْمَيِّتِ، وَإِذَا بِامْرَأَةٍ مُقْبِلَةٍ، أَظُنُّهُ عَرَفَهَا، فَإِذَا هِىَ فَاطِمَةُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهَا. فَقَالَ: مَا أَخْرَجَكِ مِنْ بَيْتِكِ؟ فقَالَتْ: أَتَيْتُ أَهْلَ هٰذَا الْمَيِّتِ فَرَحِمْتُ إِلَيْهِمْ مَيِّتَهُمْ، أَوْ عَزَّيْتُهُمْ بِهِ. فَقَالَ: لَعَلَّكَ بَلَغْتِ مَعَهُمُ الْكُدَى قَالَتْ: مَعَاذَ اللّهِ وَقَدْ سَمِعْتُكَ تَذْكُرُ فِيهَا مَا تَذْكُرُ، فقَالَ: لَوْ بَلَغْتِ مَعَهُمُ الْكُدَى؛ فَذَكَرَ تَشْدِيداً فِي ذٰلِكَ. قَالَ بَعْضُهُمُ الْكُدَى فِيمَا أَحْسَبُ الْقُبُورَ]. أخرجه أبو داود والنسائى.

وزاد «لَوْ بَلَغْتِيهَا مَعَهُمْ مَا رَأَيْتِ الْجَنَّةَ حَتَّى يَرَاهَا جَدُّ أَبِيكِ».

2- **(5478)**- *Abdullah İbnu Amr İbni'l-As radıyallahu anhüma* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte bir ölü defnettik. Defin işi bitince Aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte ölünün (çıktığı evin) kapısının*(15) *hizasına kadar geldik. Orada gelmekte olan bir kadınla karşılaştık. Zannımca, Aleyhissalâtu vesselâm onu tanıdı. Bu, Hz. Fâtıma radıyallahu anhâ idi.*

"Evden niye ayrıldın?" *diye sordu.*

"Şu ölünün sahibine geldim. Ölülerine olan merhamet duygularımı onlara ifade ettim. (Allah rahmet etsin dedim) –veya ölüleri sebebiyle onlara taziyede (başsağlığı dileğinde) bulundum–" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Belki sen onlarla birlikte kabirlere kadar vardın!?" *dedi. Hz. Fâtıma:*

"Allah korusun! O hususta sizin zikrettiğiniz günahı işittim, (hiç kabre kadar gider miyim!)" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

---

(15) *Bâbu'l-meyyit* tâbiri, ne Ebu Davud'daki ne de Nesâî'deki metinde mevcut değildir. Ebu Dâvud'da فَلَمَّا حَاذَى بَابَهُ *"Kapısının hizasına gelince"* tâbiri vardır. Ölünün çıktığı ev olsa gerektir.

"Eğer onlarla kabirlere kadar gitmiş olsaydın..." *diyerek ciddî bir tehditte bulundu.*

Râvilerden biri, "Küdâ" dan maksadın kabirler olduğunu zannederim" dedi." [Ebu Dâvud, Cenâiz 26, (3123); Nesâî, Cenâiz 27, (4, 27).]

AÇIKLAMA:

1- *Hz. Fâtıma*'yı *Resûlullah*'ın, kabirlere kadar gitmiş olma durumunda nasıl tehdit ettiğini *Ebu Dâvud*'un rivayetinde göremiyoruz.

Belki de *Hz. Fâtıma*'ya olan hürmet, onu kinaye ile bırakmaya sevketmiştir. *Nesâî*'nin rivayetinde görmek mümkün: **"Eğer onlarla kabirlere kadar gitseydin, cenneti babanın ceddi görünceye kadar göremezdin."**

Bu ibare *"Ebediyyen cenneti göremezdin"* demektir. Çünkü *"Babanın ceddi"* tâbiriyle cenneti görmekte çok müşkilat çekeceği ifade edilmiştir. Dilimizdeki *"Balık kavağa çıkınca"*, *"çıkmaz ayın son çarşambasında"* gibi tâbirleri andırır. Bu ifade ise, sâdece küfür ifade eden bir davranış için kullanılabileceğine göre, maksad tağliz ve mübalağadır. Aksi taktirde *Resûlullah*'ın dedesi *Abdulmuttalib*'in küfrüne ve ebedî cehennemlik olduğuna hükmetmek gerekir. Halbuki onun durumu, ülemâya göre kendilerine şeriat gelmeyenlerin hükmüne tabidir ve ehl-i necattır.

Ayrıca, bir kadın, cenazeyi kabristana kadar takip etse bile, bunun ebedî cehennemi gerektiren bir küfür olmayacağı da açıktır. Böyle bir günah, azabı gerektirse bile ebedî olmaz. Ehl-i Sünnet küfrü gerektirmeyen günahlar için *"cennete giremez"* şeklinde ifâde edilen hadisleri, *"İlk girenlerle giremez"* diye te'vil eder. Yani *"sen cenneti ilk görenlerden olamazsın, senin cenneti görmen gecikir"* demek olur.

2- Hadis tâziyenin meşruluğuna, kadınların taziye için tek başlarına taziye evine gidebileceklerine delildir.

★ KABİR ZİYARETİNE CEVAZ

5479 ١ـــ عَنْ بُرَيْدَةُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ:
كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ؛ فَزُورُوهَا. فَإِنَّهَا تُذَكِّرُكُمُ الْآخِرَةَ].
أخرجه الخمسة إلا البخارى.

1. **(5479)**- *Büreyde radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Ben sizi kabirleri ziyaretten men etmiştim. Artık onları ziyaret edebilirsiniz. Çünkü onlar size ahireti hatırlatır." [Müslim, Cenâiz 106, (977); Ebu Dâvud, Cenâiz 81, (3235); Tirmizî, Cenâiz 60, (1054); Nesâî, Cenâiz 100, (4, 89).]

5480 ٢ـــ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: اِسْتَأْذَنْتُ رَبِّى أَنْ اِسْتَغْفِرَ لأُمِّى فَلَمْ يَأْذَنْ لِى، وَاسْتَأْذَنْتُهُ فِى أَنْ أَزُورَ قَبْرَهَا فَأَذِنَ لِى]. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى.

2. **(5480)**- *Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Rabbimden anneme istiğfar talep etmek için izin istedim, fakat bana izin vermedi. Kabrini ziyaret etmem için izin istedim, buna izin verdi." [Müslim, Cenâiz 105, (976); Ebu Dâvud, Cenâiz 81, (3234); Nesâî, Cenâiz 108, (5, 90).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisler kabir ziyareti hususunda bidayetlerde konan yasağın kaldırıldığını ifade etmektedir. İslâm'ın başında putperestliğin tesirini azaltmak için kabir ziyareti yasaklanmıştı. İslâm kökleşip, iman kalplerde iyice yerleşince eski yasak kaldırıldı. Artık, kabirlere tapınmak mevzubahis olamazdı.

Her şeye rağmen, birkısım âlimler, kadınların ziyareti hususunda mutlak bir cevazdan yana değiller. Kimisi çok ziyareti, kimisi genç kadınların ziyaretini mübah görmemişlerdir. Mesela *Kurtubî*, genç kadınlara kabir ziyaretinin haram olduğu, yaşlılara haram olmadığı, erkeklerden ayrı giderlerse hepsine helal olduğu kanaatindedir.

2- Müşrik sayılan kimsenin de kabrinin ziyaret edilebileceği söylenmiştir. Ancak *Resûlullah*'ın annesi müşrik mi, değil mi tam bir hüküm yok. Fetret ehli olması sebebiyle ehl-i necat olacağı kabul edilmiştir. *Resûlullah*'ın ebeveyninin iman durumu ihtilaflı ise de, sahih görüşe göre mü'mindirler. Bu hususta üç görüş ileri sürülmüştür:

1) Bir görüşe göre *Hz. İbrahim*'in hanîflik dinine mensup idiler.

2) Fetret devri muvahhitlerindendirler. *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın nübüvvet nûrunu nakleden bütün ataları muvahhittir, ehl-i necattır.

3) Daha zayıf bir görüşe göre, *Resûlullah*'ın ebeveyni *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın duası ile dirilmişler, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın risaletine iman edip geri dönmüşlerdir.

3- Hadis, müşriklere istiğfar etmemek gerektiğini ifade eder. *Resûlullah*'ın ebeveyni müşrik olmadıkları halde onlar hakkında istiğfara müsaade edilmeyiş sebebi izah edilemiyor. Allah bilir deyip geçiyorlar.

4- Kabir ziyaretine cevaz veren hadisten sonra, erkeklerin ziyaretten men edileceklerine dair hiçbir âlim söz söylememiştir. Başta *Resûlullah* olmak üzere ashab kabir ziyaretinde bulunmuştur. *Resûlullah* bilhassa Uhud şehitlerini her yıl ziyaret etmiş, dua okumuştur. Hülefa-i Raşidin de aynı ziyaretleri devam ettirmişlerdir.

Hz. Ömer, babasının kabrini; *Hz. Aişe* kardeşi *Abdurrahman*'ın kabrini; *Hz. Fâtıma, Hz. Hamza'nın* kabrini her cuma ziyaret edermiş.

İbnu Habîb: "Kabirleri ziyaret ederek, yanlarında oturmak ve geçerken orada yatanlara selam vermekte bir beis yoktur. Bunu Aleyhissalâtu vesselâm da yaptı" der.

Aynî: "Kabir ziyareti ile ilgili olarak gelen rivayetlerden, kabir ziyaretinin kadınlar için mekruh, hatta bu zamanda haram olduğu mânası çıkar. Bâhusus Mısır kadınlarına! Çünkü onlar dışarıya fitne ve fesad için çıkarlar. Halbuki ziyaret ruhsatı, ahireti hatırlatmak ve göçenlerden ibret alarak dünyaya dalmamak içindir" diyerek bu gayeye uygun gelmeyecek olan ziyaretlerin halen mekruh veya haram addedilebileceğine dikkat çeker.

★ ZİYARETÇİ NE DEMELİDİR?

5481 ١ـ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [مَرَّ رَسُولُ اللّهِ ﷺ بِقُبُورِ أَهْلِ الْمَدِينَةِ فَأَقْبَلَ عَلَيْهِمْ بِوَجْهِهِ؛ فَقَالَ: السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ الْقُبُورِ وَيَغْفِرُ اللّهُ لَنَا وَلَكُمْ، أَنْتُمْ لَنَا سَلَفٌ وَنَحْنُ بِاْلأَثَرِ].

أخرجه الترمذى.

1. **(5481)**- *İbnu Abbâs radıyallahu anhüma* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Medine ehlinin mezarlarına uğramıştı. Mezarlara yüzünü çevirerek:* **"Esselamu aleyküm (selam üzerinize olsun) ey kabir halkı! Allah sizi de bizi de mağfiret buyursun. Sizler bizim seleflerimizsiniz. Biz de arkadan geleceğiz"** *buyurdular."* [Tirmizî, Cenâiz 59, (1053).]

5482 ٢ ـ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [خَرَجَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَلَى الْمَقْبَرَةِ فَقَالَ: اَلسَّلاَمُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ، وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللّٰهُ بِكُمْ لاَحِقُونَ]. أخرجه أبو داود.

ولمسلم والنسائى عن بُرَيْدَةَ نحوه؛ وزاد: «أَسْأَلُ اللّٰهَ لَنَا وَلَكُمْ الْعَافِيَةَ».

2. **(5482)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir mezarlığa uğramıştı:* **"Selam üzerinize olsun ey mü'minler cemaatinin mahalle halkı! İnşaallah biz de sizlere kavuşacağız!"** *buyurdular."* [Ebu Dâvud, Cenâiz 83, (3237).]

Müslim ve Nesâî'de *Büreyde*'den gelen bir rivayette şu ziyade var: **"Allah'tan bizim için de sizin için de afiyet dilerim."**

★ KABİRLER ÜZERİNE OTURMA

5483 ١ ـ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: لأَنْ يَجْلِسَ أَحَدُكُمْ عَلَى جَمْرَةٍ فَتُحْرِقَ ثِيَابَهُ فَتَخْلُصَ إِلَى جِلْدِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَجْلِسَ عَلَى قَبْرٍ]. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى

1. **(5483)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Birinizin bir kor üzerine oturup elbisesini oradan da bedenini yakması, kendisi için bir kabrin üzerine oturmaktan daha hayırlıdır." [Müslim, Cenâiz 96, (971); Ebu Dâvud, Cenâiz 77, (3228); Nesâî, Cenâiz 105, (4, 95).]

5484 ٢ـ وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ. [أَنَّهُ كَانَ يَتَوَسَّدُ الْقُبُورَ وَيَضْطَجِعُ عَلَيْهَا]. أخرجه مالك.

2. (**5484**)- *Hz. Ali radıyallahu anh*'tan anlatıldığına göre kabirlere dayanır, üzerlerine yatardı. [Muvatta, Cenâiz 34, (1, 233).]

5485 ٣ـ وَعَنْ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ قَالَ: [أَخَذَ خَارِجَةُ بْنُ زَيْدٍ بِيَدِى فَأَجْلَسَنِى عَلَى قَبْرٍ وَأَخْبَرَنِى عَنْ عَمِّهِ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ أَنَّهُ قَالَ: إِنَّمَا كُرِهَ ذٰلِكَ لِمَنْ أَحْدَثَ عَلَيْهَا]. أخرجه البخارى ترجمة.

3. (**5485**)- *Osman İbnu Hakîm* anlatıyor: *"Hârice İbnu Zeyd elimden tutup beni bir kabrin üzerine oturttu ve amcan Zeyd İbnu Sâbit radıyallahu anh'tan haber verdi. Buna göre, Zeyd şöyle demişti: "Kabir üzerine oturmanın mekruhluğu, onun üzerinde abdest bozanlaradır."* [Buhârî, Cenâiz 82, (bab başlığında muallak olarak gelmiştir).]

AÇIKLAMA:

Kabir üzerine oturmayı yasaklayan haberler ihtilaflı geldiği için ülemâ bunun yorumunda ihtilaf etmiştir. Cumhûr dediğimiz çoğunluk ne maksatla olursa olsun oturmayı anlarken, *İmam Mâlik, Ebu Hanîfe* ve ashabı gibi birkısım alimler de büyük veya küçük abdest bozmak maksadıyla oturmayı anlamıştır. *İbnu Hâcer,* hadisin şerhinde her iki görüşü te'yîd eden başka rivayetler de kaydeder.

YEDİNCİ FASIL

TA'ZİYE HAKKINDA

5486 ١ـــ عَنْ أَبِى بَرْزَةِ الْأَسْلَمِى رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: مَنْ عَزَّى ثَكْلَى كُسِىَ بُرْداً فِى الْجَنَّةِ]. أخرجه الترمذى.

1. **(5486)**- *Ebû Berze el-Eslemî radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Kim çocuğunu kaybeden bir anneye ta'ziyede bulunursa cennette ona bir bürde giydirilir." [Tirmizî, Cenâiz 74, (1076).]

5487 ٢ـــ وَعَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: مَنْ عَزَّى مُصَاباً فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ]. أخرجه الترمذى.

2. **(5487)**- *İbnu Mes'ud radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Kim (bir belâya) mâruz olana taziyede bulunursa, ona öbürünün sevabının bir misli verilir." [Tirmizî, Cenâiz 71, (1073).]

AÇIKLAMA:

Taziye, umumiyetle ölü sahibine başsağlığı için yapılan ziyarete denir. Lügat olarak *sabır tavsiye etmek, teselli etmek* mânasını ifade eder. Dinimiz musibete düşenlere ilgi göstermeyi emreder, ilgiye büyük sevap vaadeder. Nitekim ikinci hadiste, musibet sahibine teselli vermenin, musibeti çekenin sabır ve tevekkül göstererek kazanacağı sevap kadar sevaplı bir amel olduğu belirtilmektedir. Ta'ziye vermenin, alimlerimiz, bizzat giderek (telefon ederek), mektup yazarak gerçekleşebileceğini belirtir ve taziyenin, musibeti azaltıcı bir ifade olduğunu söyler. Sabır tavsiye etmek, musibetin ecrini, sevabını hatırlatmak, *"Allah ecrini artırsın"*, *"Sabr-ı cemil versin"*, *"Şükretmeyi nasip etsin"* gibi dualarda bulunmak. *"Hayra sebep olan, yapan gibidir"* düsturuna binaen, taziye ile musibet sahibini teskîn ve teselli eden, onun ecrine bi-iznillah iştirak edecektir.

5488 ٣ـ وَعَنْ عَبْدُ اللّٰهِ بْنِ جَعْفَرَ قَالَ: [لَمَّا جَاءَ نَعْىُ جَعْفَرٍ قَالَ: رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: اصْنَعُوا لِآلِ جَعْفَرٍ طَعَاماً فَإِنَّهُ قَدْ جَاءَهُمْ مَا يُشْغِلُهُمْ]. أخرجه أبو داود والترمذى.

3. **(5488)**- *Abdullah İbnu Ca'fer* anlatıyor: *"Ca'fer'in ölüm haberi geldiği zaman, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:* **"Ca'fer ailesi için yemek yapın! Çünkü onlara, onları meşgul eden (haber) geldi!"** *buyurdular."* [Tirmizî, Cenâiz 21, (998); Ebu Dâvud, Cenâiz 30, (3132).]

AÇIKLAMA:

Hadis, hicretin sekizinci yılında Mûte savaşında ölen *Hz. Ca'fer*'in ölüm haberi üzerine *Resûlullah*'ın bir tedbirini gösteriyor: Acı haber sahibi âileye, yemek hazırlamak suretiyle yardım. Alimlerimiz, bundan hareketle musibetli, meşguliyetli anlarda akraba ve komşuların yemek meselesinde ortaklaşması gerektiğine hükmetmişlerdir. Bunun müddetinin bir gündüz bir gece olduğu belirtilmiştir. *Aliyyu'l-Kâri: "Çünkü hüzün, umumiyetle yemekten alıkoyacak derecede insanı bir gün meşgul eder"* der. Ayrıca, yapılan yemekten yemeleri için ısrar edilir der. *İbnu'l-Hümam* yakın komşusu ve uzak akrabalara yemek hazırlamanın müstehab olduğunu belirttikten sonra, cenaze evinin, gelenlere ziyafet vermesinin mekruh olduğunu belirtir. *"Çünkü der, ziyafet sürur için teşrî edilmiştir. Şürûr (musibetler) için değil. Bu, çok çirkin bir bid'adır."*

5489 ٤ـ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ: [كَسْرُ عَظْمِ الْمَيِّتِ كَكَسْرِهِ وَهُوَ حَىٌّ، تَعْنِى فِى الْإِثْمِ]. أخرجه مالك وأبو داود

4. **(5489)**- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* şöyle buyurdular: *"Ölünün kemiğini kırmak, onu diri iken kırmak gibidir." (Hz. Aişe bu sözüyle) günah cihetiyle demek istemiştir."* [Muvatta, Cenâiz 45, (1, 238); Ebu Dâvud, Cenâiz 64, (3207).]

5490 ٥ـ وَعَنْ أَبِى قَتَادَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [مُرَّ بِجَنَازَةٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: مُسْتَرِيحٌ وَمُسْتَرَاحٌ مِنْهُ. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّٰهِ، مَا الْمُسْتَرِيحُ وَالْمُسْتَرَاحُ مِنْهُ؟ قَالَ: اَلْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ يَسْتَرِيحُ مِنْ نَصَبِ الدُّنْيَا

وَوَصَبِهَا؛ وَالْفَاجِرُ يَسْتَرِيحُ مِنْهُ الْعِبَادُ وَالْبِلاَدُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ].
أخرجه الثلاثة النسائى.

5. **(5490)**- *Ebu Katâde radıyallahu anh* anlatıyor: *"Bir cenaze geçirilmişti. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:* **"Hem o istirahata kavuştu, hem de ondan istirahata kavuşuldu!"** *buyurdular. Bunun üzerine, yanındakiler:*

"Ey Allah'ın Resûlü, "istirahata kavuşan" ve "ondan istirahata kavuşan" kimdir, bu ne demektir?" diye sordular. Şu açıklamayı yaptı:

"Mü'min kul (ölünce), dünyanın yorgunluk ve ağrılarından kurtulur. Fâcir (ölünce) ondan da kullar, memleket, ağaçlar ve hayvanlar kurtulur." [Buhârî, Rikâk 42; Müslim, Cenâiz 61, (950); Muvatta, Cenâiz 54, (1, 241, 242); Nesâî, Cenâiz 48, 49 (4, 48).]

5491 ٦ـ وَعَنْ اِبْنِ عَمْرُو بْنِ الْعَاصِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [مَاتَ رَجُلٌ بِالْمَدِينَةِ مِمَّنْ وُلِدَ بِهَا فَصَلَّى عَلَيْهِ رَسُولُ اللّهِ ﷺ. ثُمَّ قَالَ: يَالَيْتَهُ مَاتَ بِغَيْرِ مَوْلِدِهِ. قَالُوا: وَلِمَ ذَاكَ؟ قَالَ: إنَّ الْعَبْدَ إِذَا مَاتَ بِغَيْرِ مَوْلِدِهِ قِيسَ بَيْنَ مَوْلِدِهِ إِلَى مُنْقَطِعِ أَثَرِهِ فِى الْجَنَّةِ]. أخرجه النسائى.

6. **(5491)**- *İbnu Amr İbni'l-As radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Medine'de doğan bir adam Medine'de ölmüş idi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm namazını kıldırdı, sonra da:* **"Keşke doğduğu yerden başka bir yerde ölseydi!"** *buyurdu. Oradakiler "Niçin?" diye sorunca açıkladı:*

"Kul doğduğu yerin dışında ölürse, cennette doğduğu yerle eserinin kesildiği (ecelinin geldiği) yerin arası mukayese edilir!" [Nesâî, Cenâiz 8, (4, 7).]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, kişinin doğduğu yerde değil de gurbette ölmesinin faziletli olduğunu ifade eder. Daha önce kaydedilen bir hadiste (5431) kimlerin şehit olduğunu belirten *Aleyhissalâtu vesselâm,* gurbette ölenleri de zikretmiş idi. Diğer taraftan hadislerde Medine'de ölmenin fazileti de zikredilmiştir. Öyleyse, şârihlerin belirttiği gibi hadis, Medine'de ölen bu kimsenin, muhâcir olmasını te-

menni etmektedir. *"Keşke muhacir olsaydı, gurbette ölmüş olmanın sevabını da alacaktı"* mânasında bir temenni. Medine'de doğan için de bir başka yerde ölmesi temenni edilebilir. Böylece hadis, Medine'de ölmenin faziletini ifade eden hadise ters düşmemiş olur.

2- Gurbette ölenin ecelinin geldiği yerle memleketi arasının kıyaslanmasından murad, o kimseye aradaki mesâfenin uzunluğu ölçüsünde fazla sevap verilmesini ifade eder. Bazı âlimler: *"Kabrinin ona bu nisbette genişletilmesi muraddır"* demiştir. Ancak lafızda bu manaya delalet oldukça zayıf gözükmektedir.

3- Burada *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın muhatapları olan ashabı uzak diyarlara neşr-i dîn için gitmeye bir teşvik vardır. Gerçi her asırda insanlar bu teşvike muhtaçtır; ticaret, ilim, cihad, neşr-i din gibi maksadlarla, tehlikeli olan uzak diyarlara gitmede bu teşvîkler gereklidir.

ÜÇÜNCÜ BAB
ÖLÜMDEN SONRASI HAKKINDA

★ KABİR AZABI

5492 ١ ـ عَنْ هَانِيء مَوْلَى عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانٍ قَالَ: [كَانَ عُثْمَانُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ إذَا وَقَفَ عَلَى قَبْرٍ بَكَى حَتَّى يَبُلَّ لِحْيَتَهُ؛ فَقِيلَ لَهُ: تَذْكُرُ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ فَلاَ تَبْكِي، وَتَذْكُرُ الْقَبْرَ فَتَبْكِي ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ: الْقَبْرُ أَوَّلُ مَنْزِلٍ مِنْ مَنَازِلِ الآخِرَةِ. فَإِنْ نَجَا مِنْهُ فَمَا بَعْدَهُ أَيْسَرُ، وَإِنْ لَمْ يَنْجُ مِنْهُ فَمَا بَعْدَهُ أَشَدُّ مِنْهُ وَقَالَ ﷺ: مَا رَأَيْتُ مَنْظَرًا قَطُّ إلاَّ وَالْقَبْرُ أَفْظَعُ مِنْهُ].

زاد رزين، قال هانئ: سَمِعْتُ عُثْمَانَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يَنشُدُ:

فَإِنْ تَنْجُ مِنْهَا تَنْجُ مِنْ ذى عَظِيمَةٍ وَإلاَّ فَإِنِّى لاَ إخَالُكَ نَاجِياً

أخرجه الترمذى.

«الفَظِيعُ» الشديد الشنيع.

1. **(5492)**- *Hâni Mevlâ Osmân İbnu Affân radıyallahu anh* anlatıyor: *"Hz. Osman radıyallahu anh, bir kabrin üzerinde durunca sakalı ıslanıncaya kadar ağlardı. Kendisine: "Cenneti ve cehennemi hatırladığın vakit ağlamıyorsun, fakat kabri hatırlayınca ağlıyorsun!" dediler. Bunun üzerine: "Çünkü Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle söylediğini işittim:*

"Kabir, ahiret menzillerinin birinci menzilidir. Kişi ondan kurtulabilirse, ondan sonrakiler daha kolaydır. Ondan kurtulamazsa ondan sonrakiler bundan daha zordur, daha şediddir."

Hz. Osman devamla Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şu sözünü de nakletti:

"(Ahiret âleminden gördüğüm) manzaraların hiçbiri kabir kadar korkutucu ve ürkütücü değildi!"

Rezîn şu ziyadeyi kaydetti: *"Hâni der ki: "Hz. Osman radıyallahu anh'ın şu beyti inşad ettiğini işittim:*

"Eğer ondan necat buldunsa, büyük musibetten kurtuldun,

Aksi halde senin kurtulacağını hayal etmem." [Tirmizî, Zühd 5, (2309).]

5493 ٢ – وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [مَازِلْنَا نَشُكُّ فِي عَذَابِ
الْقَبْرِ حَتَّى نَزَلَ: أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ]. أخرجه الترمذى.

2. (**5493**)- *Hz. Ali radıyallahu anh* anlatıyor: *"Şu ayet ininceye kadar kabir azabından şüphelenmeye devam etmiştik.* (Meâlen): **"Sayınızın çokluğuyla övünmek sizi oyaladı. Öyle ki, kabirleri ziyaret ettiniz."** [Tirmizî, Tefsîr Tekâsür, (3352).]

AÇIKLAMA:

Tekâsür çoklukla övünme demektir. Çokluk ise malda, sayıda, menâkıbda, yani insanlar nazarında övünme vesilesi olan her şeyde mevzubahistir. Ayet-i kerime, bu sayı çokluğuyla övünme sebebiyle Rabbinize olan ibadetten geri kaldınız. O kadar ki, mezarı ziyaret ettiniz, yani öldünüz, ölünceye kadar bu işten vazgeçmediniz, ibadete bir türlü vakit ayıramadınız demektir. Şarihlerin kaydına göre, Arapçada kabiri ziyaret etmek, *"ölmek"* demektir. Böylece ayetin mânası: *"Malınızı çoğaltma hırsı sizi öylesine oyaladı ki, bu oyalanmaya devam ederken ölüm sizi yakaladı."*

Taberî, bu sûrede kabir azabının varlığına delil olduğunu söyler. *"Çünkü der, Allah Teâla hazretleri, övünmenin oyaladığı bu adamların haberini vermekte. Bunlar, kabre girdikleri zaman karşılaşacakları şeyi bilecekler, Rablerine ibadet yerine mal ve evlat çokluğuyla övünerek oyalanmanın karşılığı ne kadar fenadır kabre girince görecekler diye onları tehdid etmekte, korkutmakta"* (özetle).

Yeri gelmişken kaydedelim: Kur'ân-ı Kerîm'de kabir azabından daha açık bir şekilde bahseden başka ayetler de mevcuttur. Bunlardan biri النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ **"Onlar Kıyamete kadar sabah-akşam ateşe sunulurlar. Kıyamet günü geldiğinde ise, "Firavun ehlini azabın en şiddetlisine sokun" denir"** (Mü'min 46). Burada, alimlerin belirt-

tiği üzere, kabir azabının varlığı pek zâhir olarak ifade edilmiştir. Çünkü, âyetin devamında Kıyamet azabından ayrıca söz edilmekte ve bunun kabirde her gün çektikleri azabtan daha şiddetli olacağı belirtilmektedir. *İbnu Kesîr: "Bu ayet, Ehl-i Sünnet'in kabirde berzah azabının varlığını istidlal etmelerinde büyük bir asıldır"* der. *Râzi* de, ayette geçen *"akşam, sabah ateşe atılma"* hadisesinin Kıyamet'le ilgili olmadığını, çünkü Kıyamet'teki ateşe atılmaya ayetin sonunda ayrıca temas edildiğini belirtir. Kıyamet azabının da dünyadaki azab olmayacağını, çünkü dünyadaki azabtan ayetin başında *"sabah-akşam atılmaları"* şeklinde temas edildiğini belirtir. *"Öyleyse der, şurası kesinlik kazandı ki dünyadaki sabah-akşam ateşe atılma işi ölümden sonra başlayıp Kıyamet'e kadar devam edecek olan ateşe atılmadır. Öyleyse bu âyet onlar hakkında kabir azabının varlığını isbatlar. Bu onlar hakkında sâbitse başkaları hakkında da sâbittir. Çünkü arada fark olduğunu söyleyen yok."*

İmam-ı Buhârî, kabir azabı üzerine açtığı baba girerken, kabir azabına Kur'ân'dan delil zımnında şu ayetleri de kaydeder. (Meâlen): **"...Sen o zâlimleri can çekişirken bir görsen! Melekler ellerini uzatıp: "Haydi çıkarın canınızı bedenlerinizden!" derler. "Bugün Allah adına haksız yere söyledikleriniz ve O'nun ayetlerine karşı büyüklük tasladığınız için hor ve hakir edici azabla cezalandırılacağınız gündür"** (En'am 93); **"...Biz onları (dünyada ve kabirde) iki kere azâba uğratacağız. Sonra da onlar, pek büyük bir azaba atılacaklardır"** (Tevbe 101).

5494 ٣ـ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا. [أَنَّ يَهُودِيَّةً دَخَلَتْ عَلَيْهَا فَذَكَرَتْ عَذَابَ الْقَبْرِ فَقَالَتْ: أَعَاذَكِ اللّٰهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ. فَسَأَلَتْ عَائِشَةُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ عَنْ عَذَابِ الْقَبْرِ. فَقَالَ: نَعَمْ، إِنَّ عَذَابَ الْقَبْرِ حَقٌّ وَإِنَّهُمْ يُعَذَّبُونَ فِى قُبُورِهِمْ عَذَاباً تَسْمَعُهُ الْبَهَائِمُ؛ قَالَتْ: فَمَا رَأَيْتُهُ بَعْدُ صَلَّى صَلاَةً إِلاَّ تَعَوَّذَ فِيهَا مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ]. أخرجه الشيخان والنسائى.

3. **(5494)-** *Hz. Aişe radıyallahu anhâ*'nın anlattığına göre, bir yahudi kadın, yanına girdi. Kabir azabından bahsederek:

"Seni kabir azabından Allah korusun!" dedi. Aişe de Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a kabir azabından sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Evet, kabir azabı haktır. Onlar kabirde azap çekerler, onların azabını hayvanlar işitir!" *buyurdu. Hz. Aişe* der ki:

"Bundan sonra Aleyhissalâtu vesselâm'ı namaz kılıp da, namazında kabir azabından istiaze etmediğini hiç görmedim." [Buhârî, Cenâiz 89; Müslim, Mesâcid 123, (584); Nesâî, Cenâiz 115, (4, 104, 105).]

AÇIKLAMA:

Sadedinde olduğumuz rivayet, bidayette müslümanlar arasında kabir azabıyla ilgili bir malumatın olmadığını, ilk defa yahudilerin bu meseleyi müslümanlar arasında gündeme getirdiklerini ifade etmektedir. Gerçekten bu paralelde daha sarîh ifadeler de mevcuttur. Hatta bazı rivayetler *Hz. Aişe*'nin bunu *Resûlullah*'a sorduğunu, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın: **"Kıyamet gününün azabından başka azab yoktur"** diye cevap verdiğini, bilahare gelen vahiy üzerine *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın kabir azabının varlığını ikrar ve beyan ettiğini belirtir. Bundan sonra namazlarda kabir azabından istiaze etmiştir.

5495 ـ ٤ ـ وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [مَرَّ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَلَى قَبرَيْنِ. فقَالَ: إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ، وَمَا يُعَذَّبَانِ فِى كَبِيرٍ. ثُمَّ قَالَ: بَلَى، أَمَّا أَحَدُهُمَا فكَانَ يَمْشِى بِالنَّمِيمَةِ، وَأَمَّا اْلآخَرُ: فَكَانَ لاَيَسْتَتِرُ مِنْ بَوْلِهِ. ثمَّ دَعَا بِعَسِيبٍ رَطَبٍ، فَشَقَّهُ اثنَيْنِ، فغَرَسَ عَلَى هٰذَا وَاحِداً، وَعَلَى هٰذَا وَاحِداً. ثُمَّ قَالَ: لَعَلَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْهُمَا مَالَمْ يَيْبَسَا]. أخرجه الخمسة.

قوله: «وما يُعذّبان فى كبيرٍ» أى فى كبير فعله عليهما لو أرادا أن يفعلاه.

«وَالعَسِيبُ» من سعف النخل ما بين الكرب ومنبت الخوص، وما عليه من الخوص فهو سعف، والجريد السعف أيضاً.

4. (5495)- *İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün) iki kabre uğradı ve:*

"(Bunlarda yatanlar) azab çekiyorlar. Azabları da büyük bir günah-

tan değil" *buyurdular. Sonra sözlerine şöyle devam ettiler:*

"Evet! Biri, nemîmede (laf getirip götürmede) bulunurdu. Diğeri de idrar sıçrantısına karşı korunmazdı." *Aleyhissalâtu vesselâm sonra yaş bir hurma dalı istedi, ikiye böldü. Birini birinin üzerine dikti, birini de öbürünün üzerine dikti. Sonra da:*

"Belki bunlar yaş kaldıkça azapları hafifler!" *buyurdular."* [Buhârî, Vudû 55, 56, Cenâiz 82, 89, Edeb 46, 49; Müslim, Tahâret 111, (292); Tirmizî, Tahâret 53, (70); Ebu Dâvud, Taharet 11, (20, 21); Nesâî, Tahâret 27, (1, 28-30).]

5496 ٥ـ وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ
ﷺ: إِذَا مَاتَ أَحَدُكُمْ عُرِضَ عَلَيْهِ مَقْعَدُهُ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِىِّ، إِنْ كَانَ
مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَمِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَمِنْ أَهْلِ
النَّارِ. فَيُقَالُ: هٰذَا مَقْعَدُكَ حَتَّى يَبْعَثَكَ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ]. أخرجه الستة
إلا أبا داود.

5. **(5496)**- *İbnu Ömer radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Sizden biri ölünce, kendisine akşam ve sabah (cennet veya cehennemdeki) yeri arzedilir. Cennet ehlinden ise, (yeri) cennet ehlinin (yeridir), ateş ehlinden ise (yeri) ateş ehlinin (yeridir). Kendisine:

"Allah seni Kıyamet günü diriltiltinceye kadar senin yerin işte budur!" denilir." [Buhârî, Cenâiz 90, Bed'ü'l-Halk 8, Rikâk 42; Müslim, Cennet 65, (2866); Muvatta, Cenâiz 47, (1, 239); Tirmizî, Cenâiz 70, (1072); Nesâî, Cenâiz 116, (4, 107).]

5497 ٦ـ وَعَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [بَيْنَا رَسُولُ اللّٰهِ
ﷺ فِى حَائِطٍ لِبَنِى النَّجَّارِ، وَنَحْنُ مَعَهُ إِذْ حَادَتْ بِهِ بَغْلَتُهُ فَكَادَتْ
تُلْقِيهِ، وَإِذَا أَقْبُرٌ: سِتَّةٌ أَوْ خَمْسَةٌ. فَقَالَ ﷺ: مَنْ يَعْرِفُ أَصْحَابَ
هٰذِهِ الْقُبُورِ؟ فَقَالَ رَجُلٌ: أَنَا. قَالَ: مَتَى مَاتُوا؟ قَالَ: فِى الشِّرْكِ. قَالَ:

إِنَّ هٰذِهِ الْأُمَّةَ تُبْتَلَى فِي قُبُورِهَا. فَلَوْلاَ أَنْ لاَ تَدَافَنُوا لَدَعَوْتُ اللّٰهَ أَنْ يُسْمِعَكُمْ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ الَّذِى أَسْمَعُ مِنْهُ. ثُمَّ قَالَ: تَعَوَّذُوا بِاللّٰهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ. قَالُوا: نَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبرِ. قَالَ: تَعَوَّذُوا بِاللّٰهِ مِنَ عَذَابِ النَّارِ. قَالُوا: نَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ عَذَابِ النَّارِ. قَالَ: تَعَوَّذُوا بِاللّٰهِ مِنَ الْفِتَنِ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ.قَالُوا: نَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الْفِتَنِ مَا ظَهَرَ مِنهَا وَمَا بَطَنَ.قَالَ: تَعَوَّذُوا بِاللّٰهِ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ. قَالُوا: نَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ]. أخرجه مسلم.

6. (5497)- *Zeyd İbnu Sâbit radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bizimle birlikte, Benî Neccâr'a ait bir bahçede bulunduğu sırada bindiği katır, onu aniden saptırdı, nerdeyse (sırtından yere) atacaktı. Karşımızda beş veya altı kabir vardı. Aleyhissalâtu vesselâm:*

"Bu kabirlerin sahiplerini bilen var mı?" *buyurdular. Bir adam:*

"Ben biliyorum!" deyince, Aleyhissalâtu vesselâm:

"Ne zaman öldüler?" *dedi. Adam:*

"Şirk devrinde!" deyince Aleyhissalâtu vesselâm:

"Bu ümmet kabirde fitneye maruz kılınacak. Eğer birbirinizi defnetmemenizden korkmasaydım şahsen işitmekte olduğum kabir azabını size de işittirmesi için Allah'a dua ederdim" *buyurdular ve sonra şunları söylediler:* **"Kabir azabından Allah'a sığının!"** *Oradakiler:*

"Kabir azabından Allah'a sığınırız!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Cehennem azabından da Allah'a sığının!" *dedi.*

"Cehennem azabından Allah'a sığınırız" dediler.

"Fitnelerin açık ve kapalı olanından Allah'a sığının!" *dedi.*

"Açık ve kapalı her çeşit fitneden Allah'a sığınırız!" dediler.

"Deccal'ın fitnesinden Allah'a sığının!" *buyurdu.*

"Deccal'ın fitnesinden Allah'a sığınırız!" dediler." [Müslim, Cennet 67, (2867).]

5498 ٧ـ وَعَنْ أَبِى أَيُّوبَ الْأَنْصَارِى رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [خَرَجَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ بَعْدَمَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَسَمِعَ صَوْتاً. فَقَالَ: يَهُودُ تُعَذَّبُ فِى قُبُورِهَا]. أخرجه الشيخان والنسائى.

7. (5498)- *Ebu Eyyub el-Ensârî radıyallahu anh* anlatıyor: *"Güneş battıktan sonra, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm çıkmıştı, bir ses işitti:* **"Bu, kabirlerinde azab çeken yahudiler(in sesidir)!"** *buyurdular."* [Buhârî, Cenâiz 88; Müslim, Cennet 69, (2869); Nesâî, Cenâiz 114, (4, 102).]

5499 ٨ـ وَلِلنَّسَائِى عَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ: [أَنَّ النَّبِىَّ ﷺ سَمِعَ صَوْتاً مِنْ قَبْرٍ. فَقَالَ: مَتَى مَاتَ هٰذا؟ قَالُوا: مَاتَ فِى الْجَاهِلِيَّةِ. فَسُرَّ بِذٰلِكَ وَقَالَ: لَوْلاَ أَنْ لاَ تَدَافَنُوا لَدَعَوْتُ اللّٰهَ أَنْ يُسْمِعَكُمْ عذَابَ الْقَبْرِ].

8. (5499)- *Nesâî, Hz. Enes radıyallahu anh*'tan naklediyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir kabirden bir ses işitmişti:* **"Bu ne zaman öldü? (Bileniniz var mı?)"** *buyurdular.*

"Cahiliye devrinde!" dediler. Bu cevaba sevindi ve:

"Eğer birbirinizi defnetmemenizden korkmasaydım kabir azabını size de işittirmesi için dua ederdim" *buyurdular."* [Müslim, Cennet 68, (2868); Nesâî, Cenâiz 114, (4, 102).]

AÇIKLAMA:

Sadedinde olduğumuz hadisler kabir azabının varlığını açık bir şekilde ifade ederler. Ülemâ bu hususta fazla ihtilaf etmez. Sadece Haricîlerden bazıları ile Mutezile'den *Dırâr İbnu Amr* ve *Bişr el-Müreysî* gibi nâdir istisnalar, kabir azabını mutlak olarak inkâr cihetine gitmiştir. Mutezile'den birkısmı bunun sadece kâfir için varlığını iddia etmiştir. Asıl ihtilaf edilen husus, kabir azabının ruhi bir azab mı, yoksa hem ruhî ve hem de cesedî bir azab mı olduğudur. Mevzu üzerine vârid olan nasslar, bütün alimleri, birinden birini cezmen söylemeye sevkedecek vuzuhta olmadığı için fikirler ihtilaf etmiştir:

★ *İbnu Cerîr* ve Kerramiye fırkasından bir grup kimse, kabirde sualin sadece bedene vaki olacağını söylemiştir. Bunlara göre, Allah Teâla hazretleri,

ölünün bedeninde işitecek, anlayacak, elem ve lezzeti duyacak bir idrak yaratmıştır.

★ *İbnu Hazm* ve *İbnu Hubeyre* sualin sadece ruh üzerine vaki olacağını söylemiştir. Bunlara göre ruh, artık cesede bir daha dönmez.

★ Cumhûr bunlara muhalefet eder ve "*hadiste sabit olduğu üzere ruh, cesede veya cesedin bir kısmına döner*" der. Cumhura göre, azab, eğer sadece ruha vaki olsaydı, hadiste beden de hususi şekilde zikredilmezdi. Ölünün bedenen dağılması buna mâni değildir. Çünkü Allah Teâla hazretleri cesetten bir parçaya hayatı iade etmeye, bu parçaya suali vaki kılmaya kâdirdir, tıpkı bedenin eczasını cem etmeye kâdir olduğu gibi.

★ MÜNKER VE NEKİRİN SUALLERİ

5500 ١ ـ عَنْ أَنسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ وَتَوَلَّى عَنْهُ أَصْحَابُهُ، وَإِنَّهُ لَيَسْمَعُ قَرْعَ نِعَالِهِمْ إِذَا انْصَرَفُوا، أَتَاهُ مَلَكَانِ فَيُقْعِدَانِهِ، فَيَقُولاَنِ لَهُ: مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هٰذَا لِرَّجُلِ مُحَمَّدٍ ﷺ؟ فَأَمَّا الْمُؤْمِنُ فَيَقُولُ: أَشْهَدُ أَنَّهُ عَبْدُ اللّٰهِ وَرَسُولُهُ. فَيُقَالُ لَهُ: انْظُرْ إِلَى مَقْعَدِكَ مِنَ النَّارِ أَبْدَلَكَ اللّٰهُ بِهِ مَقْعَداً مِنَ الْجَنَّةِ. فَيَرَاهُمَا جَمِيعاً، وَيَفْتَحُ اللّٰهُ لَهُ مِنْ قَبْرِهِ إِلَيْهِ؛ وَأَمَّا الْكَافِرُ وَالْمُنَافِقُ فَيَقُولُ لاَ أَدْرِي، كُنْتُ أَقُولُ كَمَا تَقُولُ النَّاسُ. فَيُقَالُ لاَ دَرَيْتَ وَلاَ تَلَيْتَ، ثُمَّ يُضْرَبُ بِمِطْرَقَةٍ مِنْ حَدِيدٍ ضَرْبَةً بَيْنَ أُذُنَيْهِ! فَيَصِيحُ صَيْحَةً فَيَسْمَعُهَا مَنْ يَلِيهِ إِلاَّ الثَّقَلَيْنِ]. أخرجه الخمسة إلا الترمذى.

قوله: «وَلاتليتَ» أى ولا اتبعت الناس فقلت مثل ما قالوه؛ وقيل صوابه: ائتليت افتعلت، من قولك: لاآلو إذا لم يستطعه، والمحدّثون لايروونه إلا تليت.

1. **(5500)**- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: "*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Kul kabrine konulup, yakınları da ondan ayrılınca –ki o, geri dönenlerin ayak seslerini işitir– kendisine iki melek gelir. Onu oturtup:

"Muhammed aleyhissalâtu vesselâm denen kimse hakkında ne diyordun?" diye sorarlar. Mü'min kimse bu soruya:

"Şehadet ederim ki, O, Allah'ın kulu ve elçisidir!" diye cevap verir. Ona:

"Cehennemdeki yerine bak! Allah orayı cennette bir mekâna tebdîl etti" denilir. (Adam bakar) her ikisini de görür. Allah da ona, kabrinden cennete bakan bir pencere açar.

Eğer ölen kâfir ve münafık ise (meleklerin sorusuna):

"(Sorduğunuz zâtı) bilmiyorum. Ben de herkesin söylediğini söylüyordum!" diye cevap verir. Kendisine:

"Anlamadın ve uymadın!" denilir. Sonra kulaklarının arasına demirden bir sopa ile vurulur. (Sopanın acısıyla) öyle bir çığlık atar ki, onu (insan ve cinlerden ibaret olan) iki ağırlık dışında ona yakın olan bütün (kulak sahipleri) işitir." [Buhârî, Cenâiz 68, 87; Müslim, Cennet 70, (2870); Ebu Dâvud, Cenâiz 78, (3231); Nesâî, Cenâiz 110, (4, 97, 98); Tirmizî, Cenâiz 70, (1071) –*Ebu Hureyre*'den–.]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, kabir azabını isbat eden rivayetlerden biridir. Hadisin Tirmizî'deki veçhinde, gelen meleklerin, siyah-mavi oldukları, birine *Münker*, diğerine *Nekîr* dendiği tasrih edilir. Taberânî'de gelen bir veçhinde bu meleklerin gözlerinin bakır tenceresi, dişlerinin de sığır boynuzu gibi olduğu, seslerinin gök gürültüsünü andırdığı belirtilir. Bazı fakihler günahları hesaba çeken meleklere *Münker ve Nekîr* dendiğini, itaatkâr mü'minleri hesaba çeken meleklere *Mübeşşir ve Beşîr* dendiğini söylemiştir.

Bazı rivayetlerde, ölen kişi mü'min olduğu takdirde, *"namazı, başı ucuna, zekâtı sağına, orucu soluna, yaptığı iyi amelleri ayakları tarafına konacağı, adama "otur!" denince oturacağı, batışı sırasında güneşin temessül ettirileceği"* belirtilir. İbnu Mâce'deki rivayette, mü'min oturtulunca, gözlerini mesh edip: *"Beni bırakın namaz kılayım"* diyecektir.

Bazı rivayetlerde, meleklerin *"Neye ibadet ediyordun?"* diye de soracağı, Allah'ın hidayet ettiği kimsenin: *"Allah'a ibadet ediyordum"* cevabını vereceği belirtilir. Keza *Muhammed* denen kimse hakkındaki soruya, mü'minin kelime-i

şehadetle cevap vereceği, bu kimseye mezkur iki sual dışında bir şey sorulmayacağı belirtilir.

Bazı rivayetlere göre sual bitince mü'mine: *"Haydi, zifafa giren kimsenin uykusuyla uyu!"* denecek, o da, bir insanın uyuyabileceği en tatlı uyku ile Kıyamet'e kadar uyuyacaktır.

Bazı rivayetlerde, mü'mine, kabrinin yetmiş zira' genişletileceği, kabrinin dolunay gecesinde olduğu gibi aydınlatılacağı da belirtilmiştir.

Bir rivayette şu farklı bilgi sunulur: **"Semadan bir münâdi şöyle seslenir: "Kulum doğru söyledi, ona cennetten tefrişte bulunun, cennete giden bir kapı açın, onu cennetten giydirin!" Bunun üzerine cennetin nesiminden ve kokusundan ona getirilir, kabri gözü alabildiğince genişletilir."**

Sadedinde olduğumuz hadiste, ölenin kâfir veya münafık olması halinde ortaya koyacağı tavır ve bunun neticesi tasvir edilir. İster istemez akla *"facirlerin, fasıkların tavrı ve neticesi ne olacak?"* sorusu gelir. Ancak hadisin başka vecihlerinde, *"Eğer facir veya kâfir ise"* veya *"münafık veya şüpheci ise"* veya *"münafık ise"* veya *"kötü bir kimse ise"*, *"şek ehlinden ise"* gibi farklı tabirlere rastlanır. Böylece bütün insanların hesaba çekileceği ve mü'min dışındakilerin birbirine yakın kötü durumlarla karşılaşacağı anlaşılır.

Alimler kabirde sualin varlığında ittifak ederlerse de, çocuklar hususunda ihtilaf ederler. Mümeyyiz olan çocukların hesaba çekileceği kabul edilmiş, mümeyyiz olmayanlar hakkında ihtilaf edilmiştir. *Kurtubî* onların da hesaba çekileceği kanaatindedir. Hanefîlerden de bu görüş rivayet edilmiştir. Birçok Şâfiî, mümeyyiz olmayan çocuğa hesap yok demiştir. Bu sebeple çocuğa telkin yapmanın müstehab olmadığı söylenmiştir.

Hz. Peygamber'e de hesap sorulacak mı ihtilaf edilmiştir. *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın kabirde suale maruz kalmayacağı umumiyetle benimsenen görüştür. *"Çünkü derler, suâl, şe'ni fitneye maruz kalmak olanlara hastır."*

5501 ٢ ـ وَعَنْهُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: يَتْبَعُ الْمَيِّتَ ثَلاثَةٌ: أَهْلُهُ، وَمَالُهُ، وَعَمَلُهُ؛ فَيَرْجِعُ اثْنَانِ وَيَبْقَى وَاحِدٌ. يَرْجِعُ أَهْلُهُ، وَمَالُهُ؛ وَيَبْقَى عَمَلُهُ]. أخرجه الشيخان والترمذى.

2. (5501)- Yine *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Ölüyü, (mezara kadar) üç şey takip eder: Ailesi, malı ve ameli. Bunlardan ikisi geri döner, biri baki kalır: Ailesi ve malı geri döner, ameli kendisiyle bâki kalır." [Buhârî, Rikâk 42; Müslim, Zühd 5, (2960); Tirmizî, Zühd 46, (2380).]

5502 ٣ـ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ ﷺ:
مَا مِنْ أَحَدٍ يَمُوتُ إِلاَّ نَدِمَ. إِنْ كَانَ مُحْسِناً نَدِمَ أَنْ لاَيَكُونَ ازْدَادَ،
وَإِنْ كَانَ مُسِيئاً نَدِمَ أَنْ لاَيَكُونَ نَزَعَ]. أخرجه الترمذى

3. **(5502)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* buyurdular ki:

"Ölüp de pişman olmayan yoktur, mutlaka herkes nedamet duyar: İyi yolda olan hayrını daha çok artırmadığı için pişman olur, nedamet duyar. Kötü yolda olan da nefsini kötülükten çekip almadığına pişman olur, nedamet duyar." [Tirmizî, Zühd 59, (2405).]

5503 ٤ـ وَعَنْهُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: إِذَا
مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إلاَّ مِنْ ثَلاَثَةٍ: صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ، أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ
بِهِ، أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ]. أخرجه الخمسة إلا البخارى.

«الصدقة الجارية» المستمرة المتصلة كالوقوف وَما يجرى مجراه.

4. **(5503)**- Yine *Ebu Hureyre* anlatıyor: *"Resûlullah alayhissalâtu vesselâm* buyurdular ki:

"Bir insan ölünce üç kişi hariç herkesin ameli kesilir: Sadaka-i câriye (bırakan), veya istifade edilen bir ilim (bırakan) veya kendine dua edecek sâlih evlat (bırakan)." [Müslim, Vasıyyet 14, (1631); Ebu Dâvud, Vesâyâ 10, (2880); Tirmizî, Ahkâm 36, (1376); Nesâî, Vesâya 8, (6, 251).]

MESCİDLER BÖLÜMÜ

(Bu bölümde iki bab vardır)

BİRİNCİ BAB

MESCİD İNŞA ETMENİN FAZİLETİ

İKİNCİ BAB

MESCİD İNŞAASI

★ MESCİDLE İLGİLİ AHKÂM

UMUMİ AÇIKLAMA

Mescid, lügat olarak secde yeri demektir. Dolayısıyla öncelikle müslümanların cemaatle ibadetlerini yaptıkları yerin adıdır. Bu yerler, bilhassa *Resûlullah alayhissalâtu vesselâm* devrinde, içtimaî faaliyetlerin her çeşidinin odak noktasıdır. Çeşitli hizmetlerin görüldüğü ana merkezdir:

Mabeddir: Herkes ibadetini cemaat halinde orada yerine getirir.

Yabancı elçilerin kabul edildiği, ağırlandığı, İslâm'ın onlara öğretildiği yerdir.

Mekteptir: Müslümanlar suffadaki hususi yazı ve kıraat muallimlerinden yazı ve kıraat öğreniyorlar, ilmihal öğreniyorlardı.

Hapishanedir: Bazı suçlular mescidin direğine bağlanmıştır.

İrşad yeridir: Hutbeler, vaazlar, dinî sohbetler orada yapılır.

Buluşma görüşme yeridir: Müslümanlar mescide her seferinde sadece ibadet için gelmezler. Buluşmak, konuşmak üzere de gelirler, meselelerini hallederler.

İstirahat yeridir: Rivayetler, *Resûlullah* zamanında *kaylule* denen öğle uykusunu uyumak üzere birkısım sahabinin mescide uzandıklarını göstermektedir.

Mahkemedir: Birkısım davaları *Resûlullah* mescidde hükme bağlayıvermiştir.

Düğün yeridir: Hadislerde *Aleyhissalâtu vesselâm* nikahın ilan edilmesini, onun mescidde yapılmasını emreder.

Spor merkezidir: At yarışlarında başlama ve bitiş yeri olarak mescid tesbit edilmekten başka,bayramlarda Habeşiler kılınç kalkan oyunu oynamışlardır. *Hz. Aişe Aleyhissalâtu vesselâm*'ın izniyle bunu seyretmiştir. Günümüzde bu meselenin gündeme getirilmesi, bazılarınca haklı bir endişe ve itiraza sebep olabilir. Ancak biz bunu, spor meselesine dindarların sahip çıkarak meşru istikamette gelişmesinin sağlanması gereğine nebevî bir işaret kabul ediyoruz. Aksi takdirde, inananlar meseleyi gündem dışı bırakınca, o iş, mü'min vicdanları sızlatan

ve gerçekten de zararlı olan bir istikamette serbestçe gelişir ve başını alır gider. İslâm medeniyet dinidir, her meseleye el atar, ölçüsünü koyar. Spor da İslâm'ın ilgi alanına girer.

Mescidde yemek: Aleyhissalâtu vesselâm fakirlerin yemesi için mescidin direklerine hurma salkımları astırmıştır.

Mal taksim yeri: Taşradan gelen zekat ve sadaka mallarını, ganimeti, mescidde taksim etmiştir.

Abdest alma yeri: Resûlullah'ın mescidin içinde abdest aldığı rivayetlerde gelmiştir. Bu tatbikatı atalarımız, Bursa Ulu Camii'nde olduğu üzere, mescidin içerisine şadırvan yaparak müesseseleştirmiştir.

Şiir Kürsüsü: Efkâr-ı umumiyeyi hazırlamada mühim bir yer tutan şiirin okunması, şâirlerin desteklenmesi gayesiyle mescidde imkân hazırlanmıştır. *Aleyhissalâtu vesselâm* hususi şâiri *Hassan İbnu Sâbit* için hususi bir şiir kürsüsü ihdas etmiştir.

Kültür Evi: Aleyhissalâtu vesselâm'ın mescidi daha geniş manada kültürel faaliyetler, edebî yarışmalar için de kullanmıştır. Temimlilerle yapılan *mufâhara* buna misal olarak gösterilebilir. Mufâhara iki tarafın şairleri ve hatipleri arasında yapılan edebî bir yarışmadır: Şairler şiir okuyarak, hatipler konuşma yaparak yarışırlar.

Misafire Ma'bed: Aleyhissalâtu vesselâm, kendisiyle anlaşma yapmak üzere gelen Necranlı hıristiyanlara, âyinlerini yapmaları için bir pazar günü mescid-i nebeviyi göstermiş, onlar da, girip doğuya yönelerek ibadetlerini yapmışlardır.

Görüldüğü üzere İslâm'da mescid son derece mühim bir yer işgal eder. Bu sebeple müslüman bir cemaatin olduğu yerde ilk düşünülecek şey mesciddir. Nitekim *Aleyhissalâtu vesselâm* hicret ettiği zaman Medine'ye gelmeden ilk uğrak yeri olan Kuba'da bir müddet kalmış ve derhal bir mescid inşa etmiştir. Medine'ye geldiği zaman, henüz bir ikametgâh tesbit etmeden Mescid-i Nebevi'nin yerini tesbit etmiş ve derhal mescidin inşaatına başlamıştır.

Mescidlerin inşa ve imarı bizzat Kur'ân-ı Kerîm tarafından ele alınan, teşvik edilen bir meseledir. Ayet-i kerime mescide taraftar olup olmamayı küfürle imanı ayıran bir alâmet olarak kaydeder:

"Müşrikler, küfürlerine kendileri şahid oldukları halde Allah'ın mescidlerini imar edemezler. Öylelerinin bütün yaptıkları boşa gitmiştir. Onlar ebedî olarak cehennem ateşinde kalıcıdırlar" (Tevbe 17).

Rabbimiz Teâla Hazretleri bu ayetin devamında gerek maddî yardımıyla mescidin fiziki imarına ve gerekse cemaate katılarak mânevi imâr ve hayatiyetine katkıda bulunmayı, imanda kemal ifade eden bir alamet olarak zikir buyurmaktadır:

"Allah'ın mescidlerini, ancak Allah'a ve âhiret gününe iman eden, namazlarını dosdoğru kılan, zekâtlarını veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır" (Tevbe 18).

Şu ayet, mescidlerden men edenleri insanların *"en zalimi"* ilan etmektedir:

"Allah'ın mescidlerinde Allah'ın adının anılmasına mâni olan ve mescidleri tahrîbe çalışan kimseden daha zâlim kim vardır? Onlar, mescidlere ancak korku içinde gireceklerdir. Dünyada onlar için bir rezillik, ahirette ise pek büyük bir azab vardır" (Bakara 114).

Resûlullah alayhissalâtu vesselâm, müslümanların yaşadığı yerlerde mescid inşaasına fevkalâde ehemmiyet vermiş, her bir meskun mahalde mescidler açılıp "temiz tutulması" için tâmim çıkarmıştır. Kaynaklarımız Medine civarında kırktan fazla mescidin isminden ve yerinden, *Resûlullah*'ın onlarla olan alâkasından bahseder, bilgi verir. Medine'nin içinde ise, Mescid-i Nebevî'den başka dokuz ayrı mescidin varlığı belirtilmektedir. *Aleyhissalâtu vesselâm* bunlara da imam tayin etmiş, meseleleriyle ilgilenmiştir. O sıralarda Medine'nin onbin nüfuslu bir şehir olduğu tahmin edilmektedir. Bu duruma göre, ortalama bin nüfusa bir mescid düşmektedir.

Resûlullah mescid inşasına teşvik için مَنْ بَنَى مَسْجِداً كَمَفْحَصِ قَطَاةٍ أَوْ أَصْغَرَ يَبْتَغِى بِهِ وَجْهَ اللّٰهِ بَنَى اللّٰهُ لَهُ مِثْلَهُ فِى الْجَنَّةِ **"Kim Allah'ın rızasını düşünerek bağırtlak kuşunun yuvası kadar bir mescid inşa ederse, Allah onun için cennette bir mislini inşa eder"** buyurmuştur.

BİRİNCİ BAB
MESCİD İNŞA ETMENİN FAZİLETİ

5504 ١ ـ عَنْ عُثْمَانَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ:
مَنْ بَنَى مَسْجِداً يَبْتَغِى بِهِ وَجْهَ اللّهِ بَنَى اللّهُ تَعَالَى لَهُ بَيْتاً فِى الْجَنَّةِ؛
وفى أخرى: بَنَى اللّهُ لَهُ مِثْلَهُ فِى الْجَنَّةِ]. أخرجه الشيخان والترمذى.

1. **(5504)**- *Hz. Osman radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Kim Allah'ın rızasını talep ederek bir mescid inşa ederse, Allah ona cennette bir ev inşa eder."

Bir diğer rivayette: **"... Allah, onun için, cennette bir mislini inşa eder"** buyrulmuştur. [Buhârî, Salât 65; Müslim, Mesâcid 25, (533); Tirmizî, Salât 237, (318).]

AÇIKLAMA:

Hadiste, mescid inşasına teşvik edilmektedir. *"Mescid"* tâbiri mutlaktır. Âlimler *"büyük"* veya *"küçük"* hepsinin buna dahil olduğunu belirtir. Mamafih bazı vecihlerinde **"bağırtlak kuşunun yuvası kadar da olsa"** denmiştir. Kuş yuvası secde etmeye, mescid olmaya elverişli büyüklükte olmadığına göre, mübalağa kastedildiği açıktır. Yani, mescid inşaatlarına azıcık bir katkıda bulunmaya da teşvik edilmiş olmaktadır. Sözgelimi, cennette kuş yuvası kadar bir yer kazanmak, mü'min açısından büyük kazançtır. Çünkü başka hadislerde **"cennette kamçı kadarlık yerin dünyadan hayırlı olacağı"** ifade edilmiştir. Çünkü o ebediyete mazhardır.

Âlimler, ismini yazdırmak üzere veya ücret mukabili yaptırılacak mescidler için sevap olsa da, hadiste vaadedilen ücretin verilmeyeceğini belirtir. Bu ücret ihlâsa bağlıdır, sırf Allah'ın rızasını düşünerek mescid yaptırmış veya mescid inşaatına katkıda bulunmuş olmalıdır.

Âlimler, bu maksadla bir yeri duvarla çevirenin veya yine rıza-yı ilahi düşüncesiyle binasını mescid olarak vakfedenin de aynı ücrete mazhar olabileceğini söylerler.

Hadiste geçen **"cennette bir mislini"** ibaresi şu soruyu getirmiştir: Ayette yapılan her haseneye on katı sevap vaadedildiği halde, burada "misli" ile kayıtlanmaktadır. Âlimler, bu ifadenin mezkur ayetin nüzûlünden önce varid olmuş olabileceği ihtimaline dikkat çekmekten başka:

★ Hadisten muradın *"Allah bunun mislinden on tane bina yapar"* olması muhtemeldir.

★ Birle kayıtlanmış olması, ziyadeye mâni değildir.

★ Misli adettir, fazlası fazldır, lütuftur.

★ Burada misil sayı yönüyledir, keyfiyet yönüyle değildir. Biri diğerinin misli olan nice binalar, değer bakımından bire yüz farklıdır.

★ Misilden maksad, *"bu amelin mükâfaatı bina cinsindendir, başka şey cinsinden değil"* demektir gibi yorumlar yapılmıştır.

Mamafih *Ahmed İbnu Hanbel*'in bir rivayetinde بنى الله له في الجنة افضل منه **"..Allah onun için cennette daha iyisini bina eder"**; Taberanî"deki bir rivayette أَوْسَعُ مِنْهُ **"...Ondan daha genişini..."** denmiştir.

Nevevî mânanın *"Cennette inşa edilecek bu binanın diğer binalara üstünlüğü, dünyada mescidlerin evlere üstünlüğü gibidir"* şeklinde olabileceğine de dikkat çekmiştir.

*İbnu Hacer, "cennette binası olmak"*tan muradın, *"O kimsenin cennete mutlaka gireceğinin müjdesi olduğunu belirtir. Çünkü der, kişi cennete girdikten sonra orada bina sahibi olabilir."*

5505 ٢ــ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عُرِضَتْ عَلَىَّ أُجُورُ أُمَّتِى، حَتَّى الْقَذَاةُ يُخْرِجُهَا الرَّجُلُ مِنَ الْمَسْجِدِ، وَعُرِضَتْ عَلَىَّ ذُنُوبُ أُمَّتِى، فَلَمْ أَرَ ذَنْباً أَعْظَمَ مِنْ سُورَةٍ مِنَ الْقُرْآنِ أَوْ آيَــةٍ أُوتِيهَــا الرَّجُــلُ ثُــمَّ نَسِيهَــا].

أخرجه أبو داود والترمذى.

2. **(5505)**- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah alayhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Ümmetimin ücreti bana arzedilip gösterildi. Öyle ki mescidden çıkarılıp atılan bir çer-çöpün sevabını bile gördüm. Ümmetimin günahı da ba-

na arzedi(lip gösteril)di. Kişiye Kur'an'dan kendine gelen sure veya ayeti unutmasından daha büyük bir günah görmedim." [Ebu Dâvud, Salât 16, (461); Tirmizî, Fezâilu'l-Kur'ân 19, (2917).]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin zahiri Kur'an'dan öğrenildikten sonra sure veya âyet unutmanın müeyyidesinin büyüklüğünü ifade etmektedir.

Büyük günahlar arasında bunun zikredilmemiş olması, âlimlerimizi, farklı yorumlar yapmaya sevketmiştir:

★ *Nisyan (unutma) meselesine böyle ağır bir vaîd, Kur'ân-ı Kerîm'in şeriat-ı garrânın temelini teşkil etmesindendir. Onun unutulması şeriatın ihlâli gibi değerlendirilmiştir.*

★ *"Unutmaya muâheze yok" denecek olursa, burada muradın "âmden terkedilmesi" dir diye cevap verilebilir.*

★ *"Büyük günah" tâbiriyle "küçük günahların büyüğü" de kastedilmiş olabilir, yeter ki bu unutma, istihfâf ve hürmetsizlikten ileri gelmesin.*

2- Hadisin ikinci yarısı bir ayetten muktebestir. قَالَ كَذٰلِكَ اَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا وَكَذٰلِكَ الْيَوْمَ تُنْسٰى **"Allah buyurur: "Öyleydin. Fakat sana ayetlerimiz geldiğinde sen onları unutmuştun. Bugün de sen böyle unutulursun"** (Tâ-ha 126). *Gerçi müfessirlerin çoğu âyetteki unutulandan maksadın müşrik olduğunu ve nisyânın da imanı terki ifade ettiği söylenmiştir. Zaten âyette ,"verildi" ği zikredilmiş, ezberlendiği zikredilmemiş, böylece onun büyük bir nimet olduğuna işaret edilmiştir. Şu halde bunun unutulması bu nimete karşı bir küfrandır, nankörlüktür. Bu nokta-i nazardan unutma, kebairden olmasa da en büyük bir cürümdür" (Aliyyu'l-Kârî).*

3- *İbnu Raslân,* bu hadisin mescidleri temizlemeye teşvik gayesi güttüğünü, en ufak bir pisliğin atılmasıyla bile hesaba yazılan bir sevab hasıl olduğunun bildirildiğini belirtir.

İKİNCİ BAB

MESCİDLERİN İNŞA EDİLMESİ

5506 ١ـ عَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَدِمَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ الْمَدِينَةَ فَنَزَلَ فِى عُلُوِّهَا فِى حَىٍّ يُقَالُ لَهُمْ بَنُو عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ، فَأَقَامَ فِيهِمْ أَرْبَعَ عَشَرَةَ لَيْلَةً. ثُمَّ أَرْسَلَ إِلَى مَلَإِ بَنِى النَّجَّارِ، فَجَاءُوا مُتَقَلِّدِينَ سُيُوفَهُمْ، فَكَأَنِّى أَنْظُرُ إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ عَلَى رَاحِلَتِهِ، وَأَبُو بَكْرٍ رِدْفَهُ وَمَلأُ بَنِى النَّجَّارِ حَوْلَهُ، حَتَّى أَلْقَى بِفِنَاءِ أَبِى أَيُّوبَ الأَنْصَارِىِّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنهُ؛ وَقَالَ: يَابَنِي النَّجَّارِ ثَامِنُونِى بِحَائِطِكُمْ هٰذَا. قَالُوا: لاَ، وَاللّٰهِ مَا نَطْلُبُ ثَمَنَهُ إِلاَّ إِلَى اللّٰهِ، فَكَانَ فِيهِ نَخْلٌ وَقُبُورُ الْمُشْرِكِينَ وَخَرِبٌ. فَأَمَرَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ بِالنَّخْلِ فَقُطِعَ، وَبِقُبُورِ الْمُشْرِكِينَ فَنُبِشَتْ، وَبِالْخَرِبِ فَسُوِّيَتْ، وَصَفُّوا النَّخْلَ قِبْلَةَ الْمَسْجِدِ، وَجَعَلُوا عِضَادَتَيْهِ حِجَارَةً، وَكَانُوا يَرْتَجِزُونَ وَرَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مَعَهُمْ، وَهُمْ يَقُولُونَ:

اللّٰهُمَّ إِنَّهُ لاَخَيْرَ إِلاَّ خَيْرُ الآخِرَه فَانْصُرِ الأَنْصَارَ وَالْمُهَاجِرَهْ].

أخرجه سة إلا الترمذى

«ثَامِنُونِى» أى قاولونى فى ثمنه وساومونى على بيعه منى واشترائه.

1. **(5506)**- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Medine'ye geldiği zaman, Medine'nin yüksek kısmında, kendilerine Benî Amr İbni Avf denen bir kabileye indi. Onların yanında ondört gece kaldı.*

Sonra Benî Neccâr'a haber gönderdi. Onlar kılınçlarını kuşanmış olarak geldiler. Ben (şu anda) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı devesi üzerinde, Ebu Bekir de terkisinde, Benî Neccâr'ın ileri gelenleri etraflarını sarmış olarak görür gibiyim. Aleyhissalâtu vesselâm, (yükünü) Ebu Eyyûb el-Ensârî'nin evinin avlusuna indirdi.

"Ey Benî Neccâr! *buyurdular,* **şu bahçenin fiyatında pazarlık edelim!"** *buyurdu. Onlar:*

"Hayır! dediler. Vallahi biz senden onun bedelini istemiyoruz, Allah'tan istiyoruz!"

Bu arsada hurma ağaçları, müşriklere ait kabirler ve bazı yıkıntılar vardı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hurma ağaçlarının kesilmesini, müşrik kabirlerinin kaldırılmasını, harabelerin de düzlenip arazinin tesviyesini emretti. Hurma kütükleri mescidin kıble tarafına (direkler halinde) dizildiler, kapının iki yanı taşla örüldü.

(Bu inşaat devam ederken müslümanlar) şu beyti terennüm ediyorlardı, Resûlullah da onlara katılıyordu:

"Ey Rabbimiz, ahiret hayrından başka hayır yok!

Öyleyse muhâcir ve ensâra yardım et!" [Buhârî, Salât 48, Fezailu'l-Medine 1, Büyû' 41, Vesâya 27, 30, 34, Menâkıbu'l-Ensâr 46; Müslim, Mesâcid 9, (524); Ebu Dâvud, Salât 12, (453, 454); Nesâî, Mesâcid 12, (2, 39).]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, hicretle Medine'ye gelen *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın, ikametgâh yerini tesbit etmeden, mescid yerini tesbit ettiğini göstermektedir. Başka rivayetler, ensarın *Aleyhissalâtu vesselâm*'ı ağırlama yarışına girdiklerini, *Resûlullah*'ın da herhangi birini gücendirmemiş olmak için, **"deveyi serbest bırakmalarını, onun memur olduğunu, nerede durursa orada misafir kalacağını"** söylediğini belirtir. Yularından serbest bırakılan deve, bugünkü Mescid-i Nebevi'nin yerine kadar gelir ve orada çöker. *Aleyhissalâtu vesselâm* oranın mescid olmasını emreder. Oraya en yakın ev de *Ebu Eyyûb el-Ensârî*'nin evidir, oraya taşınır. Böylece *Ebu Eyyûb* hazretleri *Fahr-i Âlem*'in mihmandarlığı şerefine erer.

2- *Resûlullah* Benî Neccâr'ı çağırmıştır. Çünkü onlar *Abdulmuttalib*'in dayıları idi. Annesi *Selma* onlardandı. Kuba'dan Medine'ye gelince onların arasında oturmak arzu etmişti. Benî Neccar, ensârın büyük kabilelerinden biri idi, Hazrec'in bir koluydu.

3- *Resûlullah* Kuba'yı bir cuma günü terketmiş, cuma namazını da yolda Rânuna denen mevkide ikamet eden *Benî Selim İbnu Avf* yurdunda kılmıştır. Şehre girişi namazdan sonradır.

Halk, *Resûlullah*'ı beklemekte olduğu için yollara dökülmüştü, merasimle, heyecanla karşılamıştır.

4- Medine'ye girişte *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın bindiği deve, *Kasva* adındaki devesi idi. *Hz. Ebu Bekir*'i *Aleyhissalâtu vesselâm* teşrifen terkisine almış olmalıdır. Aksi taktirde hicret sırasında onun ayrıca devesi vardı.

5- Hadis müşrik kabirlerinin açılabileceğini, yerine mescid inşa edilebileceğini de göstermektedir.

5507 ٢ ـ وَعَنْ إِبْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [كَانَ الْمَسْجِدُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ مَبْنِيًّا بِاللَّبِنِ، وَسَقْفُهُ بِالْجَرِيدِ، وَعُمُدُهُ خَشَبُ النَّخْلِ، فَلَمْ يَزِدْ فِيهِ أَبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ شَيْئاً، وَزَادَ فِيهِ عُمَرُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ وَبَنَاهُ عَلَى بُنْيَانِهِ فِى عَهْدِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ، ثُمَّ غَيَّرَهُ عُثْمَانُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ وَزَادَ فِيهِ زِيَادَةً كَثِيرَةً، وَبَنَى جُدُرَهُ بِالْحِجَارَةِ الْمَنْقُوشَةِ وَالْقَصَّةِ، وَجَعَلَ عُمُدَهُ مِنْ حِجَارَةٍ مَنْقُوشَةٍ وَسَقْفَهُ سَاجاً]. أخرجه البخارى وأبو داود.

«القَصَّةُ»: الجص بلغة أهل الحجاز.

2. **(5507)**- *Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhüma* anlatıyor: *"Mescid, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zamanında kerpiçten yapılmıştı. Tavanı hurma dallarıyla örtülmüştü. Direklerini hurma kütükleri teşkil ediyordu. Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh buna (gerek tezyin ve gerekse tevsi yönüyle)) hiç bir ilâve getirmedi. Hz Ömer radıyallahu anh, (evini boyunu) artırarak mescidi, Resûlullah devrindeki tarz üzere [kerpiç ve hurma dallarıyla] yeniden inşa etti. Onu esaslı şekilde Hz. Osman radıyallahu anh (hem tezyin hem tevsî yönleriyle) değiştirdi ve pek çok ilavelerde bulundu. Duvarlarını nakışlı taşlarla ve kireçle inşa etti. Direklerini de nakışlanmış taşlardan yaptı. Tavanını da (pek kıymetli olan) sâc ağacından yaptı."* [Buhârî, Salat 62; Ebu Dâvud, Salat 12, (451).]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Mescid-i Nebevî'nin ilk yapıldığı zamanki halini ve müteakiben dört halife devrinde geçirdiği tadilatları anlatmaktadır.

İlk yapıldığı sırada son derece sadedir: Duvarları kerpiç, tavan sadece güneşe karşı gölge yapmak üzere hurma dallarıyla örtülmüş, tavan da hurma kütükleri üzerine oturtulmuştur. Başka rivayetler, zeminde herhangi bir sergi bulunmadığını, yağmur yağdığı zaman tavandan olduğu gibi geçip zemini ıslatılıp çamur haline getirdiğini ve secde sırasında alınların çamura bulandığını tasrîh eder. *Resûlullah*'ın verdiği bu ilk örnek mescidlerin inşasında sadeliğin esas olduğunu ifade eder. Aşırı süsleme ve bilhassa *zuhruf* denen yaldız kullanma işi mekruh addedilmiştir. Kerahet, bunun israf oluşundan, tevazuya aykırı bulunmasından, ibadet sırasında dikkatleri çekerek fitneye sebep olmasından ileri gelir.

Buhârî, mescidin yeniden inşaası sırasında *Hz. Ömer*'in ustaya: *"Sen, insanları yağmurdan koru, inşaata allı sarılı tezyinat katarak insanları fitneye atmaktan sakın!"* tenbihinde bulunduğunu belirtir. Bu açıklık *Hz. Ömer* zamanındaki tadilatta tavanın yağmur geçirmeyecek şekilde örtüldüğünü söylemeye imkan verir.

Rivayetten de anlaşılacağı üzere, Mescid-i Nebevî, her yönüyle ciddi bir tadilatı *Hz. Osman radıyallahu anh* zamanında görmüştür. Duvarlar, sütunlar nakışlı taştan örülmüştür. Böylece hem genişletilmiş ve hem de inşaat malzemesi değiştirilmiş, ayrıca estetikî unsurlara yer verilmiştir. *Hz. Osmân*'ın inşaat malzemesi arasında yer alan Sâc ağacının Hindistan'da yetişen ve abanoza benzeyen sert, dayanıklı bir ağaç nevî olduğu bilinmektedir. Kamus'ta buna *"Hint ardıcı"* ve *"Hint çınarı"* dendiği de belirtilir.

İslâm üleması mescidlerin süslenmesini hoş karşılamamıştır. Buhârî, *Hz. Enes*'in rivayet ettiği: "**(Öyle bir devir gelecek ki) insanlar mescidlerle öğünme yarışına girerek** (süslü ve masraflı inşaatlara yer verdikleri halde) **onları pek az mamur ederler,** (içinde namaz kılmaya gelmezler)" hadisini muallak olarak kaydeder.

Mescid süsleme bid'ati sahabe devrinin sonlarında başlamıştır. Buna ilk tevessül eden Emevi halifelerinden *Melik İbnu Abdülmelik İbnu Mervan*'dır. O sıralarda ümerânın, ülemâ üzerindeki terörü sebebiyle ülemânın bu bidaya *"fitne çıkar korkusuyla"* karşı koymayıp sükûtla geçiştirdiği belirtilir. Bilahare, evlerin tezyînata boğulması karşısında mescidlerin sâde kalması, onlara olan ihtira-

mı azaltabilir mülahazasıyla mescidlerin tezyîn edilmesine fetva veren âlimler çıkmıştır. Her halukarda, bu çeşit içtimâî gelişmeler, mescidlere olan tazim ve alakayı artırmak kasdıyla ve müslümanların resmî ve müşterek hazînelerinden (devlet bütçesinden) çıkmamak kaydıyla mescidlerin tezyinine verilmiş olan fetvalar benimsenmiş, tatbikat buna göre yapılır olmuştur. Hanefî ülemâ bu görüştedir. *İbnu'Hacer, "Tezyinden yasaklama selefe uyma gayesine matufsa, bunda asıl olan yasaklamadır"* der.

Mescid-i Nebevî müteakip asırlarda yeni tadilatlara genişlemelere mazhar olacaktır. Günümüzde icra edilmekte olan tadilat hepsinden fazladır.

5508 ٣ـــ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ عَبَسَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: مَنْ بَنَى مَسْجِداً لِيُذْكَرَ اللّٰهُ فِيهِ بَنَى اللّٰهُ لَهُ بَيْتاً فِى الْجَنَّةِ]. أخرجه النسائى.

3. **(5508)**- *Amr İbnu Abese radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah alayhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Kim içerisinde Allah(ın adı) zikredilsin diye bir mescid bina ederse, Allah da ona cennette bir ev bina eder." [Nesâî, Mesâcid 1, (2, 31).]

5509 ٤ـــ وَعَنْ أَبِى الْوَلِيدِ قَالَ: [سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا عَنِ الْحَصَى الَّذِى فِى الْمَسْجِدِ؟ فقَالَ: مُطِرْنَا ذَاتَ لَيْلَةٍ فَأَصْبَحَتِ الْأَرْضُ مُبْتَلَّةً، فَجَعَلَ الرَّجُلُ يَجِىءُ بِالْحَصَى فِى ثَوْبِهِ فَيَبْسُطُهُ تَحْتَهُ. فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ الصَّلاَةَ. قَالَ: مَا أَحْسَنَ هٰذَا]. أخرجه أبو داود.

4. **(5509)**- *Ebu'l-Velîd* anlatıyor: *"İbnu Ömer radıyallahu anhüma'ya Mescid(-i Nebevî)deki çakıldan sordum. Dedi ki:*

"Bir gece yağmura yakalanmıştık. Yerler hep ıslandı. Kişi giysisinin içinde çakıl taşı taşıdı ve onu altına yaydı. Resûlullah alayhissalâtu vesselâm namazı tamamlayınca: **"Bu (yaptığınız) ne iyi!"** *buyurdular."* [Ebu Dâvud, Salât 15, (458).]

AÇIKLAMA:

Hadis, Mescid-i Nebevî'nin altını çakılla döşemeye nasıl geçildiğini gös-

termektedir. Ayrıca mescidin zeminini çakılla döşemenin cevazına delildir. Ashabın, birkısım işleri, emr-i nebevî olmadan kendi iradeleriyle yaptığına da hadis delil olmaktadır. *Resûlullah,* uygun bulduklarını takdirle karşılamıştır, burada olduğu gibi.

5510 ٥ـ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: إِنَّ الْحَصَاةَ لَتُنَاشِدُ اللّٰهَ الَّذِى يُخْرِجُهَا مِنَ الْمَسْجِدِ لِيَدَعَهَا]. أخرجه أبو داود.

5. **(5510)**- *Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"(Mesciddeki) çakıllar, kendilerini dışarı çıkaran kimsenin tekrar mescide koyması için Allah'a talebde bulunur." [Ebu Dâvud, Salât 15, (459).]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, Ebu Dâvud'daki metni, mâna yönüyle aynı olsa da lâfız yönüyle biraz farklı: إِنَّ الْحَصَاةَ لَتُنَاشِدُ الَّذِى يُخْرِجُهَا مِنَ الْمَسْجِدِ **"Çakıllar, hiç kimsenin kendilerini mescidden dışarı atmaması için Allah'a talepde bulunur."**

2- İslâm inancı cansız eşyayı tamamen ölü kabul etmez. Kur'ân'da pekçok âyet, herşeyin Rabbini tesbîh ettiğini belirtir. Her eşyanın müekkel meleği vardır. Onun tesbihini Rabb Teâlâ'ya takdim eder. Burada çakılın, Allah'a ibadet edilen mahalden ayrılmak istemediği ifade edilmektedir.

5511 ٦ـ وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [كَانَ بَيْنَ الْمِنْبَرِ وَبَيْنَ الْحَائِطِ بِقَدْرِ مَمَرِّ الشَّاةِ]. أخرجه الشيخان وأبو داود.

6. **(5511)**- *Seleme İbnu'l-Ekva' radıyallahu anh* anlatıyor: *"Minberle duvar arasında bir koyun geçecek kadar aralık vardı."* [Buhârî, Salât 91, 95; Müslim, Salât 263, (509); Ebu Dâvud, Salât 222, (1082).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah'ın mescidinde mihrab yoktu. Namazları minberin yanında kılardı. Minberle kıble duvarının arasında koyun geçecek kadar aralık bulunmaktadır. *İbnu Hacer*'in açıkladığına göre, âlimler bu hadisi, musalli ile sütresi arasındaki mesafeyi tesbitte esas kılmışlardır. Çünkü, *Resûlullah,* mescidinde mihrab

olmadığı için, minberin yanında namaz kılmaktadır. Dolayısıyla, minberle duvar arasındaki mesafe *Resûlullah*'la duvar arasındaki mesafeyi ifade etmektedir. Bunu daha da vâzıh kılan bir diğer rivayet yine Buhârî'de gelmiştir. انه صلى الله عليه وسلم قَامَ عَلَى المِنبر حِيْنَ عُمِلَ وَوُضِعَ فَصَلَّى عَلَيْهِ "*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, yapıldığı ve yerine konduğu zaman minberin üzerinde namaz kıldı.*" Bu hadis, minberin genişliği hakkında bir bilgi vermektedir: Üzerinde namaz kılınabilecek uzunluktadır. *Resûlullah* bunun yanında namaz kıldığına göre, verilen ölçü –bir koyunun geçebileceği aralık– kıble duvarı ile *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın arasındaki –veya musalli ile sütresi arasındaki– mesafeyi belirlemektedir.

İbnu Battâl, bu –koyun geçme– mesafesini musalli ile sütre arasında bulunması gereken asgarî mesafe olarak değerlendirir. Ancak, *Resûlullah*'ın Ka'be'de duvardan üç zirâ geride namaz kıldığını ifade eden hadisi esas alan bazı alimler "*sütre mesafesi en az üç zira' olmalıdır*" demiştir. Fakat *Dâvudî,* en azı koyun geçme aralığı, en fazlası üç zira'dır diyerek iki görüşü cem'etmiştir.

Bazı âlimler: "*Önceki, kıyam ve kuûd halini, ikincisi ise rükû ve sücûd halini gösterir*" demiştir. *İbnu Salâh* da: "*Koyun geçme aralığını üç zira' ile takdir ettiler*" diyerek bir başka cem şeklini hatırlatmıştır. *Bagavî:* إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ إِلَى سُتْرَةٍ فَلْيَدْنُ مِنْهَا لاَ يَقْطَعُ الشَّيْطَانُ عَلَيْهِ صَلاَتَهُ **"Biriniz sütreye karşı namaz kılınca sütresine yakın dursun. Ta ki, şeytan namazını kesmesin"** hadisini esas alarak "*musallinin imkân nisbetinde sütreye yakın durmasını müstehab addetmişlerdir*" der. Bu durumda, sütre, normal secde yapılabilecek mesafede olmalı, ne yakın ne de uzak olmamalı.

★ MESCİDLERE MÜTEALLİK AHKÂM:

5512 ١ـــ عَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [رَأى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ نُخَامَةً فِي قِبْلَةِ الْمَسْجِدِ فَشَقَّ ذٰلِكَ عَلَيْهِ، وَقَامَ وَحَكَّهُ بِيَدِهِ وَقَالَ: إنَّ أَحَدَكُمْ إذَا قَامَ فِي الصَّلاَةِ فَإنَّمَا يُنَاجِى رَبَّهُ، أَوْ إنَّ رَبَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ فَلاَ يَبْصُقَنَّ أَحَدُكُمْ قِبَلَ قِبْلَتِهِ وَلٰكِنْ عَنْ يَسَارِهِ أَوْ تَحْتَ قَدَمِهِ، ثُمَّ أَخَذَ طَرَفَ رِدَائِهِ، فَبَصَقَ فِيهِ، ثُمَّ رَدَّ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ، ثُمَّ قَالَ: أَوْ يَفْعَلُ هٰكَذَا]. أخرجه الشيخان والنسائى.

«النُّخَامَةُ» بزقة تخرج من أصل الحلق من مخرج الخاء.

1. (5512)- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah alayhissalâtu vesselâm mescidin kıble (duvarında) balgam gördü. Bu onun ağrına gitti, kalkıp eliyle kazıdı ve:* **"Sizden biri namaza kalkınca, Rabbine hususi hitapta bulunur veya Rabbi(nin kıblesi) kendisi ile kıblesinin arasındadır. Öyleyse hiç biriniz kıble cihetine tükürmesin. (İlla tükürecekse bari) soluna veya ayağının altına tükürsün!"** *buyurdular. Sonra, (göstermek için) ridasının bir kenarını alıp içine tükürerek elbisesinin kenarını üst üste katladı, sonra da:* **"Veya şöyle yapsın!"** *buyurdu [ve tükrüğü katlar arasında ovdu]."* [Buhârî, Salât 33, 35, 36, 39, Mevâkîtu's-Salât 8, el-Amel fi's-Salât 12; Müslim, Mesâcid 54, (551); Nesâî, Taharet 193, (1, 163), Mesacîd 35, (2,52, 53).]

AÇIKLAMA:

1- *Resûlullah alayhissalâtu vesselâm,* bu hadislerinde, namaz esnasında tükürme edebini göstermektedir: Sağ ve kıble cihetine tükürülmemelidir. Ayak altına tükürme ruhsatını o günün şartlarında değerlendirmek gerekir: Mescidde sergi mevcut değildir. Elbisenin kıvrımına tükürmeyi de o günün şartlarında değerlendirmek esastır. Mendil taşıma gelenek ve âdeti olmayınca, tükürmek zorunda kalan kimsenin elbisesinin kıvrıntısına tükürmesi tavsiye edilmiştir. Yine Buharî'de yer alan bir başka hadiste اَلْبُزَاقُ فِي الْمَسْجِدِ خَطِيئَةٌ وَكَفَّارَتُهَا دَفْنُهَا **"Mescidde tükrük hatadır, kefareti, yok edilmesidir"** buyrulmuştur. Bir başka hadiste **"Kim mescidde balgam çıkarırsa, bir başka mü'minin beden veya elbisesine değdirip ona eza vermeden yok etsin"** denmiştir. Alimler, bu hadislerden hareketle, mescidde tükürüp, balgamı çıkarmamanın esas olduğu, ancak elinde olmadan balgam gelecek olursa, bunu da başkasını rahatsız etmeyecek şekilde yok etmesi gerekeceği hükmünü çıkarmışlardır. *"Yok etsin"* diye çevirdiğimiz kelimenin aslı *"defnetsin"*dir. Bazı âlimler bunu *"tükrüğün mescidden çıkarılmasıyla gerçekleşeceğini"* söylemiştir. Bazıları da yere gömmekle gerçekleşeceğini söylemiştir. Bazı alimler, mescide tükürme iznini, dışarı çıkma hususunda özrü olanlara hamletmiş, *"Özrü olmayana caiz değildir"* demiştir.

2- Kıble cihetindeki tükrüğü *Aleyhissalâtu vesselâm* bizzat kazıyor. Bazı rivayetlerde kazıma işini bir hurma dalı vasıtasıyla yaptığı tasrîh edilmiştir. Keza bazı rivayetler, *Resûlullah*'ın duvarda balgamı görünce mescid ehline öfkelenip kızardığını tasrih eder. *Resûlullah* bu hadiste kıble cihetinin hürmetinin büyüklüğünü de tesbit etmektedir. *Rabb'in kişi ile kıblesi arasında bulunması* ibaresini, Allah'a mekân izafesi olarak anlamamak gerekir. Allah mekândan münezzehtir. Öyleyse musallinin kıble ciheti onun için ehemmiyet taşımaktadır.

3- Bazı alimler, bu hadisten hareketle, mescidde veya başka yerde, kıble

cihetinde tükrüğün haram olduğuna hükmetmiştir. *İbnu Hibban* ve *İbnu Huzeyme*'nin Sahihlerinde مَنْ تَفَلَ تِجَاهَ الْقِبْلَةِ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَتَفْلُهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ **"Kim kıble cihetine tükürürse, Kıyamet günü, tükrüğü iki gözünün arasında olduğu halde gelir"** buyrulmuştur. Bazı hadislerde, imam olarak namaz kıldığı sırada kıble cihetine tüküren kimseye *Resûlullah*'ın **"bu namaz olmadı"**, **"sen Allah ve Resûlüne eziyet verdin"** dediği belirtilir.

5513 ٢ـ وَعَنْهُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: اَلْبُصَاقُ فِى الْمَسْجِدِ خَطِيئَةٌ وَكَفَّارَتُهَا دَفْنُهَا]. أخرجه الخمسة.

2. **(5513)**- Yine *Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah alayhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Mescidde tükrük hatadır, onun kefâreti defnedilmesidir." [Buhârî, Salât 37; Müslim, Mesâcid 55, (552); Ebu Dâvud, Salât 22, (474, 475, 476); Tirmizî, Salât 401, (572); Nesâî, Mesâcid 30, (2, 50, 51).]

AÇIKLAMA önceki hadiste geçti.

5514 ٣ـ وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: إذَا اسْتَأْذَنَتْ أحَدَكُمْ اِمْرَأتُهُ إلَى الْمَسْجِدِ فَلاَ يَمْنَعْهَا، وَقَالَ بِلاَلُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ: وَاللّٰهِ لَنَمْنَعُهُنَّ فَأقْبَلَ عَلَيْهِ عَبْدُ اللّٰهِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ فَسَبَّهُ سَبًّا مَا سَمِعْتُ مِثْلَهُ قَطّ. وَقَالَ: أُخْبِرُكَ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَتَقُولُ: وَاللّٰهِ لَنَمْنَعُهُنَّ]. أخرجه الثلاثة وأبو داود.

3. **(5514)**- *İbnu Ömer radıyallahu anhüma, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın:* **"Birinizin hanımı mescide gitmek için izin talep ederse ona mani olmasın (izin versin)"** *dediğini haber vermişti. Bilâl İbnu Abdillah:*

"Allah'a yemin olsun, biz onlara mani olacağız!" dedi. Bunun üzerine Abdullah radıyallahu anh, ona yaklaşıp öyle hakâretâmiz söz sarfetti ki, böylesini hiç işitmedim. Sonra şunu ekledi:

"Ben sana Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan haber veriyorum; sen ise durmuş, "Vallahi mani olacağız" diyorsun!" [Buhârî, Cum'a 12, Ezân 162, 166, Nikâh 116; Müslim, Salât 134, (442); Muvatta, Kıble 12, (1, 197); Ebu Dâvud, Salât 53, (566, 567, 568); Tirmizî, Salât 400, (570).]

AÇIKLAMA:

Bazı rivayetlerde **"geceleyin mescid için izin taleb ederlerse..."** denmiştir. Bazı alimler *"fitne ve şüphe endişesi daha çok geceleyin mevcuttur, gece mani olunmazsa, gündüz hiç mâni olunmaz"* demiştir.

Nevevî, hadisten *"kadının evden dışarı çıkması kocasının iznine bağlıdır"* hükmünü çıkarır. Bazı âlimler, *"kadının izinsiz çıkma yasağı zaten malum, mukarrer bir durumdur, hadis, istisnayı bildiriyor, çıkması caiz olan durumu belirtiyor, o da mesciddir, mescid dışı yerlerin yasaklığı bâkidir"* demiştir.

Hadiste, mezkur olan iznin, vücub ifade etmediğine işaret mevcuttur. Zira, eğer vacib olsaydı izin isteme mânası kalmazdı. Zira, bu (izin isteme işi), izin istenen kişinin, isteneni kabul veya reddetmede muhayyer olmasıyla gerçekleşir, mâna kazanır. Ancak, *İbnu Ömer* sünnete olan bağlılığı sebebiyle bunu vâcib gibi anlamıştır.

Şu halde, bu meselede esas, içinde bulunulan şartlara göre, erkek, hanımını mescide bile olsa gitmekten alıkoyabilmesidir.

5515 ٤ــ وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: صَلاَةُ لَمرْأَةِ فى بَيْتِهَا أَفْضَلُ مِنْ صَلاَتِهَا فِى حُجْرَتِهَا، وَصَلاَتُهَا فِى مَخْدَعِهَا أَفْضَلُ مِنْ صَلاَتَهَا فى بَيْتِهَا]. أخرجه أبو داود.

«المخدَعُ» بضم الميم وفتحها: البيت الصغير فى داخل البيت الكبير.

4. **(5515)-** *İbnu Mes'ud radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Kadının odasındaki namazı holündeki namazından üstündür. Mahda'ındaki namazı ise odasındaki namazından üstündür." [Ebu Dâvud, Salât 54, (570).]

AÇIKLAMA:

Hadiste, kadının, tesettüre en çok imkân taşıyan yerde namaz kılması tavsiye edilmektedir. Bu sebeple evin odasında (beyt) kılınan namazın oda kapılarının açıldığı ara odadaki (hücredeki)[16] namazından daha hayırlı olduğu belirtilmektedir. Mahda'da kılınan namaz ise hepsinden hayırlıdır. Çünkü *mahda'* oda içerisinde tesis edilen, kadına mahsus daha dar ve küçük hücreye denmekte-

(16) Şimdiki kullanışta hol demektir.

dir. Nitekim, bazı hadislerde kadınların mescide gitmelerine mâni olunmaması tavsiye edildiği halde, evindeki namazının daha hayırlı olacağı da ilave edilmiştir. Bir Ebu Dâvud hadisi şöyle: لاَ تَمْنَعُوا نِسَاءَكُمْ الْمَسَاجِدَ وَبُيُوتُهُنَّ خَيْرٌ لَهُنَّ **"Kadınlarınızı mescide gitmekten men etmeyin. Ancak evleri onlar için daha hayırlıdır."** Bu husustaki hadislerin hepsini nazar-ı dikkate alan âlimler: *"Kadınları mutlak şekilde veya geceleyin mescidden men etmek kocalarına haramdır. Ancak, kadınlar bilmelidir ki, evdeki ibadetleri daha hayırlıdır"* demiştir.

Hz. Aişe'nin bir yorumu mevzuyu aydınlatıcı mahiyettedir: لَوْ أَدْرَكَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ماأَحْدَثَ النساءُ لَمَنَعَهُنَّ الْمَسْجِدَ كما مُنِعَتْ [مُنِعَتْ] نِسَاءُ بَنِى اِسْرَائِيلَ

"Eğer Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kadınların (zinet, koku, güzel elbise vs. erkeklerin dikkatlerini üzerlerine çekici câzib şeylerden) ihdas ettikleri şeyleri görseydi, onları mescide gitmekten men ederdi. Tıpkı Benî İsrail kadınlarının men edilmeleri gibi."

Bazı âlimler bunu esas alarak, kadınları mescidden mutlak surette men etmek gerektiğine hükmetmiştir.

Fakat *İbnu Hacer* der ki: *"Bu hüküm itiraz götürür. Zira buna hükmün değiştirilmesi terettüp etmez. Çünkü, Hz. Aişe hükmü, bulunmayan bir şarta talik etmiştir. O şart da zanna dayanan zannıdır: "Resûlullah görseydi men ederdi" diyor. Buna mukabil: "Görmedi ve yasaklamadı, öyleyse hüküm devam etmektedir" denilir. Hatta, her ikisi de men etme görüşünde olduğunu ihsas etse bile Hz. Aişe de yasak hususunda kesin açık bir şey söylemiş değildir. Keza, Allah olacakları bildiği halde, Resûlüne, kadınların mescidden men edilmesini vahyetmemiştir. Eğer onların ihdas edecekleri bid'alar, onların mescidlerden men edilmelerini gerektirseydi, sokağa, çarşıya çıkma gibi başka şeylerden evleviyetle men ederdi. Ayrıca bid'a ihdası bütün kadınlardan değil, bazılarından olmuştur. Eğer bid'a sebebiyle men edilmeleri kesinlik kazanırsa, bunu ihdas edenler men edilir.*

En doğrusu, fesad çıkmasından korkulan şeye dikkat edip, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın irşadı üzere ondan kaçınmaktır, koku ve süslenme meselesinde olduğu gibi, gece ile kayıtlamak da böyle."

5516 ٥ـ وَعَنْ نَافِعٍ عَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: لَوْ تَرَكْنَا هٰذَا الْبَابَ لِلنِّسَاءِ، قَالَ نَافِعٌ: فَلَمْ يَدْخلْ مِنْهُ ابْنُ عُمَرَ حَتّٰى مَاتَ]. أخرجه أبو داود.

5. (5516)- *Nâfi, İbnu Ömer radıyallahu anhüma*'dan anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:* **"Bu kapıyı kadınlara ayırsak"** *buyurmuştu. Nâfi der ki: "İbnu Ömer radıyallahu anhüma, ölünceye kadar o kapıdan hiç girmedi."* [Ebu Dâvud, Salât 54, (571).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Mescid-i Nebevî'nin giriş kapılarından birinin kadınlara ayrılmasını dilemiş ve oradan erkeklerin girip çıkmamasını söylemişti. Bugün, Mescid-i Nebevî'de halen bir kapı kadınlara mahsustur, oradan sadece onlar girip çıkarlar.

Hadis, *Hz. İbnu Ömer*'in sünnete bağlılığındaki şiddeti göstermektedir. Bu hususta o meşhurdur.

5517 ٦ــ وَعَنْ بُرَيْدَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [نَشَدَ رَجُلٌ فِى الْمَسْجِدِ. فقَالَ: مَنْ دَعَا إِلَى الْجَمَلِ الْأَحْمَرِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: لاَ وَجَدْتَ، إِنَّمَا بُنِيَتِ الْمَسَاجِدُ لِمَا بُنِيَتْ لَهُ]. أخرجه مسلم.

قوله «من دعا إلى الجمل الأحمر» أى من وجده فدعا إليه صاحبه ليأخذه.

6. (5517)- *Hz. Büreyde radıyallahu anh* anlatıyor: *"Bir adam mescidde yitiğini ilan etti ve: "Kim kızıl deveyi gördü?" dedi. Bunu işiten Aleyhissalâtu vesselâm::* **"Bulamaz ol! Mescidler neye yarayacaksa onun için inşa edilmiştir, (gayesinden başka maksadla kullanılamaz)!"** *buyurdular."* [Müslim, Mesâcid 80, (569).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, mescidde kayıp ilanını yasaklamaktadır. Alimler bu hususta ihtilaflıdır. Birkısmı buna *mekruh* derken, birkısmı *haram* demiştir. Keza alışveriş, icâre gibi akitler de bu hükme dahil edilmiştir.

Camilerde yüksek sesle konuşmak da mekruh addedilmiştir. *İmam Mâlik* ve bir grup âlim *"İlim için bile olsa!"* diyerek yasağı âmm kılmıştır. *Ebu Hanîfe* ve Mâlikîlerden *Muhammed İbnu Mesleme* ilim, dâva vs. gibi insanların muhtaç olduğu meselelerin mescidde yüksek sesle konuşulmasında beis görmemişlerdir.

Resûlullah'ın: **"Mescidler ne maksadla yapılmışsa o iş içindir"** sözü,

mescidlerin sadece ibadet ve zikrullaha tahsisini gerektirir. Bu sebeple *İmam Mâlik* gibi birkısım âlimler *"çocuk okutma"* yı bile bu gayenin dışında görerek caiz bulmazlar. Sanat icrası, ticaret yapılması da caiz olmaz. Ancak savaş için gerekli olan silah ıslahı gibi bazı işlerin olabileceği de söylenmiştir.

5518 ٧ ـ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [نَهَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنِ الشِّرَاءِ وَالْبَيْعِ فِى الْمَسْجِدِ، وَأَنْ تُنْشَدَ فِيهِ ضَالَّةٌ، وَأَنْ يُنْشَدَ فِيهِ شِعْرٌ، ونَهى عَنِ الْحِلَقِ قَبْلَ الصَّلاَةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ]: أخرجه أصحاب السنن

«الحلق» جمع حلقه، وهى هٰهنا: الجماعة من الناس.

7. **(5518)**- *Amr İbnu Şu'ayb an ebîhi an ceddihi radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm mescidde alış-veriş yapmayı, yitik ilan edilmesini, şiir okunmasını yasakladı. Keza cuma günü namazdan önce (ilim, vaaz) halkası teşkil edilmesini de yasakladı."* [Ebu Dâvud, Salât 220, (1079); Tirmizî, Salât 240, (322); Nesâî, Mesâcid 22, 23, (2, 47, 48).]

5519 ٨ ـ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: وَجِّهُوا هٰذِهِ الْبُيُوتَ عَنِ الْمَسْجِدِ فَإِنِّى لاَ أُحِلُّ الْمَسْجِدَ لِحَائِضٍ وَلاَ جُنُبٍ]. أخرجه أبو داود.

8. **(5519)**- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Bu evlerin yönünü mescidden çevirin. Zira ben, mescidi ne hayızlı kadına ne de cünüb kimseye helal kılmıyorum." [Ebu Dâvud, Tahâret 93, (232).]

AÇIKLAMA:

1- Hadisten de anlaşılacağı üzere, Mescid-i Nebevî'nin civarındaki bazı evlerin giriş kapısı doğrudan mescide açılıyordu. Buradan doğru geçip mescide girebiliyorlardı. Temiz olunmayan durumlarda da mescidden geçme olabiliyordu. Bu sebeple, *Aleyhissalâtu vesselâm,* evlerin mescide bakan duvarlarındaki kapıların iptal edilerek başka cihetlerden kapılar açılmasını emretmiştir.

2- Hadisle istidlal eden âlimler, cünüblerin ve hayızlı kadınların mescidlere girmesinin haram olduğuna hükmetmişlerdir. Alimler, ayet ve hadiste gelen bazı tasrihatı nazar-ı dikkate alarak bu tahrimi az veya çok mescidde "kalma" ile kayıtlamışlardır, hiç durmaksızın içinden geçmeye cevaz vermişlerdir. Bazı âlimler, mescidi kirletme ihtimali olursa "geçme"ye de ruhsat tanımamıştır. *"Kirletmeyeceği hususunda kesin kanaat varsa geçmeleri caizdir"* demişlerdir.

Şafiî ve *Mâlik* hazretleri, kalmaksızın mescidden geçmeyi caiz görenlerdendir. Bir ihtiyaç için olsa da olmasa da farketmez derler. *Ebu Hanîfe, İshak, Süfyan-ı Sevrî* ve *Ebu Hanîfe*'nin ashabından da bunların, zaruret halinde abdest aldıktan sonra geçebilecekleri rivayet edilmiştir. Su bulamazlarsa teyemmüm ederler demişlerdir.

Ahmed İbnu Hanbel de: *"Bir şeyi almak veya bırakmak gibi bir maksadla veya yolun oradan geçmesi hallerinde mescidden geçmenin mübah olduğunu"* söyler, başka durumlarda geçmenin haram olduğuna hükmeder.

5520 ٩ــ وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: إِذَا نَعَسَ أَحَدُكُمْ وَهُوَ فِى الْمَسْجِدِ فَلْيَتَحَوَّلْ مِنْ مَجْلِسِهِ ذٰلِكَ إِلَى غَيْرِهِ]. أخرجه أبو داود.

9. (5520)- *İbnu Ömer radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Biriniz mescidde iken uyuklayacak olursa, bulunduğu yerden bir başka yere gidip orayı değiştirsin." [Ebu Dâvud, Salât 239, (1119); Tirmizî, Salât 379, (526).]

AÇIKLAMA:

Hadisin, Ahmed İbnu Hanbel'de gelen veçhinde *"cuma günü"* kaydı mevcuttur. Öyleyse, cuma günü, hutbe sırasında veya daha önce, uykusu gelen bir kimseye *Resûlullah*, uykuyu dağıtmak için, yer değiştirmeyi tavsiye etmektedir. Bu emirdeki hikmet, hareketin uykuyu dağıtması olabilir. Hikmet, kendisine uyku sebebiyle gaflet basmış olan yeri değiştirmek de olabilir. Nitekim –bir sefer sırasında– sabah namazı vaktinde uyku basan vadiden de çıkılmasını emretmiş, namazlar bir başka yerde kaza edilmişti. Şarihler: *"Namaz beklemek üzere oturan kimse namazda sayılır, namazda uyku ise şeytandandır. Öyleyse, yer değiştirme emri şeytana ait olan şeyin giderilmesi içindir. Böylece mescidde oturanın zikir, hutbe dinleme veya menfaatli bir başka meşguliyetine karşı gelen gafleti dağıtarak onu şeytandan kurtarmak gerekir"* derler.

5521 ١٠ ـ وَعَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: إِذَا خَرَجَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَسْجِدِ فَلاَ يُشَبِّكَنَّ يَدَيْهِ فَإِنَّهُ فِى صَلاَةٍ]. أخرجه أبو داود والترمذى.

10. **(5521)**- *Ka'b İbnu Ucre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Biriniz mescide gidince orada ellerini kenetlemesin, çünkü o namazdadır." [Ebu Dâvud, Salât 57, (562); Tirmizî, Salât 284, (386).]

AÇIKLAMA:

Muhtelif sahabî tarafından rivayet edilen hadislerde, namaz için abdest alındıktan sonra parmakların kenetlenmemesi *Resûlullah* tarafından emredilmekte, *"Çünkü denmektedir, kişi abdestten sonra namazda sayılır, ellerin kenetlenmesi ise şeytantandır."* Bazı rivayetlerde mescidde elleri kenetleyerek oturanları görünce *Resûlullah*'ın müdahale ettiği belirtilir.

5522 ١١ ـ وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: مَا أُمِرْتُ بِتَشْيِيدِ الْمَسَاجِدِ. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لَتُزَخْرِفُنَّهَا كَمَا زَخْرَفَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى]. أخرجه أبو داود

قلت: وعلق منه البخارى قول ابْنِ عَبَّاسٍ فقط والله أعلم.

«الزُّخرفةُ» النقوش وتمويه الحيطان بالذهب.

11. **(5522)**- *İbnu Abbâs radıyallahu anhüma* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Ben mescidlerin yükseltilmesiyle emrolunmadım!"

İbnu Abbas radıyallahu anh der ki: *"Yemin olsun! Sizler mescidlerinizi, yahudi ve hıristiyanlar gibi süsleyeceksiniz!"* [Ebu Dâvud, Salât 12, (448); Buhârî, Salât 62 (muallak olarak).]

AÇIKLAMA:

Hadis, mescidlerde süslemeyi yasaklamaktadır. Mescidler, mâbedler, İslâm'a göre sade olmalıdır. Onun imanı, güzelliği cemaatledir. Öyleyse, cemaate katılmak suretiyle mescidlere olan alâkanızı göstermek gerekirken, süslemek,

şatafatlı kılmak suretiyle alâka gösterilecektir. *Aleyhissalâtu vesselâm* bu duruma düşülmemesi için yahudi ve hıristiyanları misal verir. Onların gerek ayetlerde ve gerek hadislerde belirtilen hususiyetleri, kitaplarını tatbik etmemeleri, dinlerini hayatlarından çıkarmalarıdır. Her hususta tahrifata yer vermişlerdir. Kitap ahkâmı rafa kaldırılınca mâbedlerinin tezyinine ehemmiyet vermişlerdir. *Resûlullah,* müslümanların da bu meş'um, bu istenmeyen noktaya geleceklerini haber vermektedir. Hadisin devamı *İbnu Abbas*'ın sözü gibi görünüyor ise de, *Resû-lullah*'ın sözüdür. *İbnu Abbâs* geleceğe ait bir meseleyi böylesi kesin bir üslubla ifade edemez, bunu vahye mazhar olan söyleyebilir.

Mescidlerin süslenmesi meselesini daha önce açıkladık (5507).

5523 ١٢ــ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: لاَ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَتَبَاهَى فِى الْمَسَاجِدِ]. أخرجه أبو داود والنسائى.

«يَتَبَاهَى» أى يتفاخر.

12. **(5523)**- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Mescidler hakkında övünme olmadan Kıyamet kopmaz." [Ebu Dâvud, Salât 12, (449); Nesâî, Mesâcid 2, (2, 32).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah, Kıyamet'e doğru insanların ilahî ölçülerden uzaklaşarak mescidlerle de övünmeye başlayacaklarını belirtiyor. Mescidin boyu, genişliği, inşaatta kullanılan malzemenin çeşidi, süsleme ve tezyini, sergisi ayrı ayrı övünme, gösteriş vesilesi kılınabilir. Halbuki dinî hizmetlere kıymet kazandıran şey kemiyet değil, keyfiyettir, ihlastır, sırf Allah rızası için yapılmış olmasıdır. İhlasta övünmenin yeri yoktur. Bu çeşit tefahur bir bakıma muhtevaya gösterilmesi gereken alâkayı kıracağı için, zemmedilmiştir. Kişi madde ile övünerek tatmin bulur ve mâna, muhteva eksikliğini görme veya araştırma tasasına düşmez.

İbnu Raslân der ki: *"Bu hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm'ın açık bir mucizesi var. Çünkü, kendinden sonra vukua gelen şeyleri aynıyla haber vermiş olmaktadır. Zira bu zamanda melikler ve emirler, Kahire'de, Şam'da, Kudüs'te mescidleri tezyine yöneldiler ve onların süsüyle çokça övünmeye başladılar. Üstelik, halktan zulüm yoluyla mallarını alıp, onu estetik yönüyle üstün medreseler inşa etmede harcıyorlar..."*

5524 ١٣ــ وَعَنْ طَلْقِ بْنِ عَلِى رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [خَرَجْنَا وَفْداً

إلى رَسولِ اللّهِ ﷺ فَبايَعْنَاهُ وَصَلَّيْنا مَعَهُ، وَأَخْبَرْنَاهُ أَنَّ بِأَرْضِنَا بَيْعَةً لَنَا، وَاسْتَوْهَبْنَاهُ مِنْ فَضْلِ طَهُورِهِ، فَدَعَا بِماءٍ فَتَوَضَّأَ وَتَمَضْمَضَ ثُمَّ صَبَّهُ لَنَا فِي إدَاوَةٍ وَقَالَ: إذَا أَتَيْتُمْ فَاكْسِرُوا بِيْعَتَكُمْ، وَانْضَحُوا مَكَانَهَا هٰذَا الْمَاءَ، وَاتَّخِذُوهَا مَسْجِداً. فَقُلْنَا: إنَّ الْبَلَدَ بَعِيدٌ، وَالْحَرُّ شَدِيدٌ، وَالْمَاءُ يَنْشَفُ. فَقَالَ: مُدُّوهُ مِنَ الْمَاءِ فَإنَّهُ لاَ يَزْدَادُ إلاَّ طِيباً فَقَدِمْنَا بَلَدَنَا، وَكَسَرْنَا بَيْعَتَنَا، ثُمَّ نَضَحْنَا مَكَانَهَا وَاتَّخَذْنَاهَا مَسْجِداً فَنَادَيْنَا فِيهِ بِالأَذَانِ، وَالرَّاهِبُ رَجُلٌ مِنْ طَيِّىءٍ فَلَمَّا سَمِعَ الأَذَانَ قَالَ: دَعْوَةُ حَقٍّ. ثُمَّ اسْتَقْبَلَ تَلْعَةً مِنْ تِلاَعِنَا فَلَمْ نَرَهُ بَعْدَهُ]. أخرجه النسائى.

«اَلتَّلْعَةُ» مجرى أعلى الأرض إلى بطون الأودية، وقيل هو ما ارتفع من الأرض، وما انهبط منها، فهو من الأضداد إذاً.

13. **(5524)**- *Talk İbnu Ali radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm'a heyet olarak yola çıktık. Gelip ona biat ettik, Onunla namaz kıldık. Kendisine, memleketimizde Ehl-i Kitaba ait bir mabedin olduğunu haber verdik. Abdest suyunun fazlasından bize hibede bulunmasını talep ettik. Su getirtip abdest aldı, mazmaza yaptı, sonra bunu bir kaba bizim için döktü. Dedi ki:*

"[Haydi gidin! Memleketinize varınca (o eski) mabedinizi yıkın. Bu suyu onun yerine çileyin, orasını mescid yapın!"

"Biz: "Ama yerimiz uzak, hararet şiddetlidir. Bu su (buharlaşıp) kurur" dedik. Bize:

"Ona bir müdd su ilave edin. O (abdest artığı) öbürünün (ilave edilen suyun) güzelliğini de arttırır" *buyurdular. Oradan ayrılıp memleketimize geldik. Mabedimizi yıktık. Sonra yerine o suyu çiledik, orayı kendimize mescid yaptık. İçerisinde ezan okuduk. Râhibi, Tayylı bir adamdı, ezanı işitince:*

"Bu hak bir davettir!" dedi. Sonra dağın sırtındaki sel yataklarından birine yöneldi. Bir daha onu görmedik." [Nesâî, Mesâcid 11, (2, 38-39).]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, büyüklerin artığı ile teberrük etmenin cevazı var. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* abdest suyunun artığından isteyen bu heyetin talebini yerine getiriyor. Artık nedir? İki mâna üzerinde durulmuştur:

1) Abdest aldıktan sonra kalan kullanılmamış su.

2) *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın abdestte kullandığı ve azalarını yıkamış bulunduğu su. Hadisin elfazı iki manayı da anlamaya imkan tanır. *Resûlullah*'ın mübarek uzuvlarına değmiş bulunan su ile teberrük, Ashab-ı Kiram hazeratının müste'mir bir âdetidir. Sadedinde olduğumuz hadiste talep edilen artığın da bu olması ihtimale daha yakındır.

2- Hadiste mübarek addedilen az bir suya ilave edilecek suyun da aynı şekilde bereket kazanacağı ifâde edilmektedir.

3- Rahibin ezan sesini duyar duymaz imana geldiği anlaşılmaktadır. Bir daha görülmemesi, Cenab-ı Hakk'ın onu *ricâlu'l-gayb* denen insanlara dahil etmiş olma ihtimalini hatıra getirmektedir.

PEYGAMBERLİK BÖLÜMÜ

(Bu bölüm beş babtır)

BİRİNCİ BAB

RESÛLULLAH'A MAHSUS HÜKÜMLER

(Beş fasıldır)

BİRİNCİ FASIL

ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM'IN İSMİ VE NESEBİ

İKİNCİ FASIL

ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM'IN DOĞUMU VE YAŞI

ÜÇÜNCÜ FASIL

ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM'IN ÇOCUKLARI

DÖRDÜNCÜ FASIL

ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM'IN SIFATLARI VE AHLÂKI

BEŞİNCİ FASIL

ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM'IN PEYGAMBERLİK MÜHRÜ VS.

İKİNCİ BAB

HZ. PEYGAMBER ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM'IN ALAMETLERİ

ÜÇÜNCÜ BAB

VAHYİN BAŞLAMASI

DÖRDÜNCÜ BAB

İSRA

BEŞİNCİ BAB

HZ. PEYGAMBER'İN MUCİZELERİ VE PEYGAMBERLİĞİNİN DELİLLERİ

BİRİNCİ FASIL

GAYBTAN HABER VERMESİ

İKİNCİ FASIL

CANSIZLARIN ONA KONUŞTURULMASI VE İTAATLERİ

ÜÇÜNCÜ FASIL

YİYECEKVE İÇECEKLERİN BEREKET KAZANMASI

DÖRDÜNCÜ FASIL

RESÛLULLAH'IN DUASINA İCABET

BEŞİNCİ FASIL

EZA'DAN KORUNMASI

ALTINCI FASIL

ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM'A SORULANLAR

YEDİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK MUCİZELER

UMUMÎ AÇIKLAMA

İnsanlık tarihinin en mühim müessesesi peygamberliktir. Beşerin maddî ve manevî terakkisinin zenberek ve motorunu bu müessese teşkil eder. Peygamberliğin ehemmiyeti, sadece uhrevî saadet için değil, aynı zamanda dünyevî saadet için de büyüktür. Peygamberlik olmadan insanlığın bu günlere, bu şartlarda gelebileceği düşünülemez bile. İnsanlar, dünyaya gelişte, hayvanlardan pek farklıdırlar. Her hayvan hayat şartlarını sanki öğrenmiş olarak dünyaya gelir. Kısa zamanda, tek başına hayata intibak edebilir, talime, terbiyeye, mektebe, hocaya, kitaba, kaleme, ustaya ihtiyacı yoktur. Halbuki insan, hayat şartlarını, faydalı ve zararlıyı, mesleği vs. her muhtaç olduğu bilgi, beceri ve alışkanlıkları öğrenmek zorundadır. Daha mühimmi hukuka, nizama muhtaçtır.

Şu halde bidayetten beri, insanlık, hayvanlara nazaran taşıdığı eksiklik ve gerilikleri peygamberlerle karşılamıştır. Bütün peygamberler, getirdikleri nizamla, kanunlarla, terbiye sistemleriyle, insanlara rehberlik ve hocalık etmişlerdir.

Her akıl sahibini meşgul edip yoran *"İnsan nedir, nereden gelmiştir, nereye gitmektedir, bu dünyadaki işi nedir, kainat nedir, sonu ne olacaktır?"* gibi suallere en muknî cevapları peygamberler vermiştir.

★ Peygamberlik müessesesi öncelikle, insanlara Rablerini, yaratıcılarını tanıtır. O'nun şuunatını, sıfatlarını, isimlerini öğreterek zâtı hakkında malumat verir.

★ İkinci mühim gayesi insanlara Rablerine karşı vazifelerini öğretmektir.

★ Üçüncü olarak yeryüzünde nasıl bir istikamet takip edecekler, birbirleriyle münasebetleri nasıl olacak, muamelatta takip edecekleri ahkâm nelerdir, öğretir.

★ Dördüncü olarak ahlâk esaslarını tedris ve ta'lim eder, iyi-kötü, hayır-şer, faydalı-zararlı değerlerini koyar. Bunları, insanlar kendi akıllarıyla koyacak olsalar kargaşa çıkar, anarşi olur. Günümüzde dünya çapında yaşanan anarşinin, herkesi derinden düşündürüp, ızdıraba sevkeden, cihanşümul buhranın temelinde bu değerlerin beşerîleştirilme teşebbüsü yatmaktadır. Rabbine karşı Firavun-

laşan nesiller insanüstü değer kaynağını (vahyi) reddederek kendi değerlerini kendileri koymaya kalkmış ve bundan da fikirlerde teşeddüd, istikametlerde iğvicâc ve çaprazlar, kesişmeler ortaya çıkmıştır. Beşerî tevhid kaybolmuştur, millî birlikler ciddi şekilde kırılmış, parçalanmıştır.

★ Peygamberliğin beşinci misyonu uhrevî hedef göstermek, ölümden sonrası hakkında bilgi vermek, insanlığın derin bir yarasına, *ebediyet* arzu ve aşkına merhem getirmektir. Peygamberliğe inanarak ölüm sonrasında ikinci ve ebedî hayatı görebilen bahtiyarlar bu dünyada daha mes'ud, daha istikrarlı ve adâletli, daha ahlâkî ve ölçülü bir hayat geçirmektedirler. Uhrevî sorumluluk duygusu her günde yaptıklarına, her hareketlerine, her işlerine, her kararlarına müessir olmakta, yön vermektedir.

İslâm'a göre, Peygamberlik ilk insan *Hz. Âdem aleyhisselâm*'la başlar. Peygambersiz cemiyet yoktur. *Hz. Nuh, Hz. İdris, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa* vs. bütün peygamberler kendi cemiyetlerinin rehberleridir. Hadislerde 124 bin peygamberin geldiği söylenir. Bunlardan birkısmına kitap gelmiştir. Birkısmı önceki kitabın ahkamını ihya etmişlerdir. Bazı peygamberlere çok sayıda mü'min tabi olmuştur. Bir kısmına birkaç kişi tabi olmuştur. Hadislerde kendisine tek kişinin bile iman etmediği peygamberden söz edilmektedir.

Hz. Muhammed Mustafa aleyhissalâtu vesselâm son peygamberdir. Önceki peygamberlerin her biri tekbir cemiyet için gönderildiği halde, *Hz. Muhammed* bütün insanlığın hidayeti için gönderilmiştir. Onun risaleti Kıyamet'e kadar hükümfermâdır. Dünyanın hiçbir yerinde hiçbir zaman bir başka peygamber gelmeyecektir. Kim nerede ve ne zaman peygamberlik iddiasına kalkarsa o yalancıdır.

Hz. Muhammed'in getirdiği Kitap, Kur'ân-ı Kerîm her devirde ihtiyaçlara kâfi gelecek mahiyette ve zenginliktedir. Din, beşerî gelişmelere paralel olarak gelişecek temel prensipler vazetmiştir. Müçtehidler o esaslardan hareketle her yeni meseleyi hükme bağlamakla yetkili ve sorumludurlar. Müçtehid olmayanların dini meselelerde söz söylemeye, ahkâm kesmeye yetkileri yoktur.

İslâm dini, her şeye rağmen insanlığın zaman içinde sık sık haktan, sünnetten uzaklaşacağını kabul eder. Bu uzaklaşmalara dur diyecek, insanları asıl dinî mecraya iade edecek müceddidlerin geleceğini bildirir. Bir hadiste, dine giren batılları temizlemek, sünneti ihya etmek üzere, her asırda müceddid geleceği bildirilmiştir. Bir asırda, mesleği, meşrebi, sınıfı, memleketi farklı bir çok müceddid olabilir. Yani her asırda geleceği müjdelenen müceddid tek bir şahıs değildir. En son gelecek müceddide *Mehdî* denmiştir.

BİRİNCİ BAB

PEYGAMBERİMİZ ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM'A MAHSUS HÜKÜMLER

BİRİNCİ FASIL

ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM'IN İSMİ VE NESEBİ

5525 ١ ـ ذَكَرَ الْبُخَارِيُّ رَحِمَهُ اللّٰهُ فِى بَابِ مَبْعَثِهِ ﷺ فَقَالَ: [هُوَ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ ابْنُ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ بْنِ هَاشِمِ بْنِ عَبْدِ مَنَافِ بْنِ قُصَىٍّ ابْنِ كِلاَبِ بْنِ مُرَّةَ بْنِ كَعْبِ بْنِ لُؤَىِّ بْنِ غَالِبِ بْنِ فِهرِ بْنِ مَالِكِ بْنِ النَّضْرِ بْنِ كِنَانَةَ بْنِ خُزَيْمَةَ بْنِ مُدْرِكَةَ بْنِ إِلْيَاسَ بْنِ مُضَرَ بْنِ نِزَارَ بْنِ مَعَدِّ بْنِ عَدْنَانَ].

1. **(5525)**- *Buhârî* merhum *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın bi'setine (peygamber olarak gönderilişine) tahsis ettiği babta der ki: *"O, Allah'ın elçisi Muhammed İbnu Abdillah İbni Abdilmuttalib İbni Hâşim İbni Abdi Menâf İbni Kusayy İbni Kilâb İbni Mürre İbni Ka'b İbni Lüeyy İbni Gâlib İbni Fihr İbni Mâlik İbni'n-Nadr İbni Kinâne İbni Huzeyme İbni Müdrike İbni İlyâs İbni Mudar İbni Nizar İbni Ma'add İbni Adnân'dır."* [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 28.]

AÇIKLAMA:

Burada *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın babasından sonra yirmi tane ceddi sayılmaktadır. Yine *Buhârî*, tarihinde, *Resûlullah*'ın *Adnân'dan sonra Hz. İbrahim*'e kadar uzanan yedi ceddini daha sayar. *Hz. İbrahim*'den *Hz. Adem*'e kadar uzanan ecdad isimlerini serdeden rivayetler de mevcuttur. *Adnân*'a kadar olan isimlerde ihtilaf yoksa da *Adnan*'dan *Hz. İbrahim aleyhisselâm*'a, *Hz. İbrahim*'den *Hz. Adem aleyhisselâm*'a kadar olan isimlerde ihtilaf vardır. *İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ*'dan gelen bir rivayette, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* nesebini saydığı zaman *Ma'add İbnu Adnân*'dan ileri geçmez, orada durumuş.

5526 ٢ــ وَعَنْ وَاثِلَة بْنِ الأَسْقَع رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: إِنَّ اللّهَ اصْطَفَى كِنَانَةَ مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ، وَاصْطَفَى قُرَيْشاً مِنْ كِنَانَةَ، وَاصْطَفَى مِنْ قُرَيْشٍ بَنِى هَاشِمٍ، وَاصْطَفَانِى مِنْ بَنِى هَاشِمٍ]. أخرجه مسلم.

2. **(5526)**- *Vâile İbnu'l-Eska' radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Allah Teâla hazretleri, İsmâil'in evlatları arasından Kinâne'yi seçti, Kinâne'den Kureyş'i seçti, Kureyş'ten Benî Haşîm'i seçti. Benî Hâşim'den de beni seçti." [Müslim, Fezail 1, (2276).]

5527 ٣ــ وَعَن جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ رَضِىَ اللّهُ عَنهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: لِى خَمْسَةُ أَسْمَاءَ: أَنَا مُحَمَّدٌ، وَأَنَا أَحْمَدُ، وَأَنَا الْمَاحِى الَّذِى يَمْحَو اللّهُ بِىَ الْكُفْرَ، وَأَنَا الْحَاشِرُ الَّذِى يُحْشَرُ النَّاسُ عَلَى قَدَمِى، وَأَنَا الْعَاقِبُ، وَالْعَاقِبُ الَّذِى لَيْسَ بَعْدَهُ نَبِىٌّ]. أخرجه الثلاثة، وانتهى حديث مالك إلى قوله: وأنا العاقب. وأخرجه الترمذى إلى قوله: ليسَ بعْدَه نبىٌّ.

قوله: «يُحْشَرُ النَّاسُ عَلَى قدمِى» أى على أثرى، وقيل على عهدى وزمانى.

3. **(5527)**- *Cübeyr İbnu Mut'im radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Benim beş ismim var: Ben Muhammed'im, ben Ahmed'im, ben Allah'ın benimle küfrü mahvedeceği el-Mâhî (mahvedici)yim. Ben Hâşir (toplayıcı)yım, insanlar benim arkamda haşredilecektir. Ben Âkıb (sondan gelen)im, benden sonra peygamber gelmeyecektir." [Buhârî, Menâkıb 17, Tefsîr, Saff 1; Müslim, Fezâil 125, (2354); Muvatta, Esmâu'n-Nebî 1, (2, 1004); Tirmizî, Edeb 67, (2842).]

AÇIKLAMA:

1- *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm,* Cenab-ı Hakk'ın kendisine lutfettiği mümtaz yönlerini gösteren isimlere sahip olduğunu belirtmektedir:

Muhammed ve *Ahmed* en meşhur isimleridir. *Muhammed* ismi, *Ahmed*'den daha meşhurdur. Kur'ân'da mükerreren geçer (Âl-i İmrân 144, Ahzâb 40, Muhammed 2, Feth 29). *Ahmed* ismi Kur'ân'da *Hz. İsa*'nın sözünü hikâye zımnında geçer (Saff 6).

★ *Muhammed,* tef'il babından mübalağa ifade eder. *Hamd* kökünden gelir. *Mahmud* yani övülmüş demektir. Mübalağa sîgasındandır. Çokça övülmüş demek olur. *Tekrar tekrar övülmüş* manasına geldiği gibi, *kendisinde mahmud sıfatlar kemale ermiş* manasına da gelir.

★ *Ahmed,* ef'al-i tafdil sîgasından olup ahmedu'l-hâmidîn, *hamdedenlerin en çok hamdedeni* mânasına gelir. *Resûlullah*'ın *Ahmed* diye isimlenmesinin sebebi şudur: Buhârî'de geldiğine göre, *Resûlullah*'a *makam-ı Mahmud*'dan Allah Teâla hazretleri öyle hamdler ve öyle güzel senalar açıp ilham edecektir ki, böylesi daha önce kimseye açılmamıştır. *Resûlullah* bu hususî hamdlerle Rabb Teâla'yı hiç kimseye nasib olmayan tarzda hamdedecektir.

Bu hususta yapılan diğer bir açıklamaya göre: Bütün peygamberler *hammâd* yani çok hamdeden insanlardır, ama *Resûlullah* onlar arasında *ahmed* yani hepsinden çok hamdedendir, hamd sıfatında hepsinden büyüktür, bu sebeple *Ahmed* denmiştir.

Kâdı İyaz der ki: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Muhammed olmazdan önce Ahmed'di. Çünkü, Kütüb-i Sâlife'de (Tevrat... İncil'de) Ahmed diye, daha dünyaya gelmeden tesmiye edildi. Halbuki Muhammed diye tesmiyesi Kur'ân'da vaki olmuştur. Bu da, onun Rabbini, insanlar onu övmezden önce övmüş olmasından ileri gelir. Ahirette de, Rabbine hamd edecek, Allah da onun şefaatini kabul buyuracak, bundan sonra insanlar ona hamdedecektir. O Hamd suresi, Livau'l-Hamd ve Makam-ı Mahmud'la mümtaz kılındı; yemek içmekten sonra, duadan sonra, seferden dönüşten sonra hamdetmesi ona teşrî edildi; ümmeti el-Hammâdûn diye tesmiye kılındı; onda hamd'ın bütün çeşitleri ve mânaları cem'olundu."*

★ *el-Mâhî, "mahv"* kökünden gelir; mahveden, yokeden, ortadan kaldıran demektir. Küfrü kaldıran veya kendisine tâbi olanlardan kötülükleri kaldıran yani, Allah ona tâbi olanların seyyiatını yok eder mânasında yorumlar yapılmıştır.

★ *el-Hâşir*, toplayan demektir. Kıyamet günü önce, O diriltilecek, sonra geri kalan insanlar onun peşinden diriltileceklerdir. Bir başka hadiste أنَا أوَّلُ مَنْ تَنْشَقُّ عَنْهُ الأرْضُ **"Kendisinden arz ilk yarılacak olan benim"** buyurmuştur. Yani Kıyamet günü ilk dirilen O olacaktır.

★ *el-Âkıb*; hâtim, sonuncu demektir. Bazı rivayetlerde, *"kendinden sonra peygamber olmayan"* diye açıklama gelmiştir. Nitekim, ayet ve hadisten gelen pekçok delil *Aleyhissalâtu vesselâm*'dan sonra peygamber olmayacağını, O'nun Hâtemu'l-Enbiya olduğunu belirtmiştir. Şu halde *Âkıb* ismi *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın bu mümtaz yönünü belirtmektedir.

2- *Resûlullah*'ın başka isimlerinin de bulunmasına rağmen, sadedinde olduğumuz hadisin "beş"le kayıtlaması üzerinde muhtelif yorumlar yapılmıştır. *İbnu Hacer* bundan murad *"Bana mahsus olan beş ismim var, benden önce bu isimler eski milletlerde büyük ve meşhurlardan kimseye verilmemiştir" demektir. Resûlullah'ın ismini sınırlamak değildir"* der. Nitekim *Aleyhissalâtu vesselâm* Kur'ân'da *Raûf, Rahîm, el-Mübeşşir, en-Nezîr, el-Mübeyyin, ed-Dâî ila'llah, es-Sirâcu'l-Münîr, el-Müzekkir, er-Rahmet, en-Nimet, el-Hâdi, eş-Şehid, el-Emîn, el-Müzzemmil, el-Müddessir* gibi isimlerle tesmiye edilmiştir. Hadiste geçen meşhur isimlerden bazıları şunlardır: *el-Muhtâr, el-Mustafa eş-Şefî', el-Müşeffa', es-Sâdık, el-Masduk, vs... Resûlullah*'ın isimlerini inceleyip müstakil te'lifler yapan alimler olmuştur. *İbnu Dıhye* böyle bir te'lifinde, birkısım alimlerin: *"Resûlullah'ın da, Allah'ın esmâu'l-Hüsna'sı adedine denk sayıda doksandokuz ismi var"* dediğini kaydeder ve devamla: *"Bu hususu ciddi bir araştıran çıksa, üçyüz isim tesbit eder"* der. *İbnu'l-Arabî*, Şerhu't-Tirmizî'de sufilerden birinin *"Allah'ın bin ismi var, Resulünün de bin ismi var"* dediğini kaydeder.

İbnu Hacer, beşle sınırlamanın sebebi zımnında şu yorumu da kaydeder: *"Bu hadiste, Resûlullah'ın ismi hususunda beş ile sınırlamadaki hikmet, bunların diğerlerine nazaran daha meşhur olması, eski kitaplarda ve eski milletler arasında da bulunması sebebiyledir."*

5528 ٤ــ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: أَلاَ تَعْجَبُونَ كَيْفَ يَصْرِفُ اللّٰهُ عَنِّى شَتْمَ قُرَيْشٍ وَلَعْنَهُمْ؟ يَشْتِمُونَ مُذَمَّماً، وَيَلْعَنُونَ مُذَمَّماً، وَأَنَا مُحَمَّدٌ]. أخرجه البخارى.

4. **(5528)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Allah Teâla hazretleri, Kureyşlilerin şetmlerini (hakâretâmiz sözlerini) ve lânetlerini benden nasıl çevirdiğine hayret etmiyor musunuz? Onlar zemmedilen birine şetmediyorlar, zemmedilen birine lanet okuyorlar, ben ise (Muhammed'im) övülmüşüm." [Buhârî, Menâkıb 17; Nesâî, Talâk 25, (6, 159).]

AÇIKLAMA:

Şarihlerin belirttiği üzere, Kureyş, *Aleyhissalâtu vesselâm*'a olan öfke ve nefretleri sebebiyle övgü ifade eden *Muhammed* ismiyle anmayıp, onun zıddı olan Müzemmem (kötülenmiş, zemmedilmiş) lakabını takarak bu lakapla anıyorlardı. Faraza bir hakaret yapmak isteyince *"Allah müzemmeme şöyle yapsın"* diye bedduada bulunuyorlardı. Böylece, *Aleyhissalâtu vesselâm müzemmem* olmadığı için hakaret ve bedduaları ona gelmiyor, bu isme layık olan kendilerine gidiyordu.

Alimler çoğunlukla bu hadisle istidlâl edip, tâ'riz yoluyla kazıfta bulunandan haddin düşmesine hükmetmiştir. *İmam Mâlik* ise bu fetvada değildir.

İKİNCİ FASIL

HZ. PEYGAMBER'İN DOĞUMU VE YAŞI

5529 ١ ـ عَنِ الْمُطَّلِبِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ قَيْسِ بْنِ مَخْرَمَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جِدِّهِ قَالَ: [وُلِدْتُ أَنَا وَرَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَامَ الْفِيلِ]. أخرجه الترمذى.

1. **(5529)**- *Muttalib İbnu Abdillah İbni Kays İbnu Mahreme babası* vasıtasıyla ceddinden anlattığına göre ceddi şöyle demiştir:

"Ben ve Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Fil yılında doğduk." [Tirmizî, Menâkıb 4, (3623).]

5530 ٢ ـ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [تُوُفِّىَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ وَهُوَ ابْنُ ثَلاَثٍ وَسِتِّينَ]. أخرجه الشيخان والترمذى.

2. **(5530)**- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm altmışüç yaşında vefat etmiştir."* [Buhârî, Menâkıb 10; Müslim, Fezâil 115, (2349); Tirmizî, Menâkıb 28, (3655).]

5531 ٣ ـ وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [أَقَامَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ بِمَكَّةَ ثَلاَثَ عَشْرَةَ سَنَةً يُوحَى إلَيْهِ، وَتُوُفِّىَ وَهُوَ ابْنُ ثَلاَثٍ وَسِتِّينَ].

3. **(5531)**- *İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Mekke'de, kendisine vahiy geldiği durumda onüç yıl ikamet etti. Altmışüç yaşında da vefat etti."*

5532 ٤ ـ وَفِي رِوَايَةٍ: [أَقَامَ بِمَكَّةَ خَمْسَ عَشْرَةَ سَنَةً يَسْمَعُ الصَّوْتَ وَيَرَى الضَّوْءَ وَلاَ يَرَى شَيْئاً سَبْعَ سِنِينَ وَثَمَانَ سِنِينَ يُوحَى إلَيْهِ، وَأَقَامَ بِالْمَدِينَةِ عَشْراً، وَتُوُفِّىَ وَهُوَ ابْنُ خَمْسَ وَسِتِّينَ سَنَةً]. أخرجه الشيخان والترمذى

4. (5532)- Bir başka rivayette de şöyle demiştir: *"Mekke'de ses işitir ve ışık görür olduğu halde onbeş yıl ikamet etti. Bunun yedi yılında ışıktan başka bir şey görmedi, sekiz senesinde vahiy aldı. Medine'de on yıl ikamet etti. Altmış beş yaşında olduğu halde vefat etti."*

5533 ٥ـ وَفِي أُخْرَى لِلشَّيْخَيْنِ: [أُنْزِلَ عَلَيْهِ وَهُوَ ابْنُ أَرْبَعِينَ، فَمَكَثَ ثَلاَثَ عَشْرَةَ ثُمَّ أُمِرَ بِالْهِجْرَةِ، فَهَاجَرَ إِلَى الْمَدِينَةِ فَمَكَثَ بِهَا عَشْرَ سِنِينَ ثُمَّ تُوُفِّيَ ﷺ].

5. (5533)- Sahîheyn'de gelen bir diğer rivayette şöyle demiştir: *"Vahiy Aleyhissalâtu vesselâm'a o kırk yaşında iken indirildi. Bundan sonra onüç yıl kaldı. Sonra hicretle emr olundu. O da Medine'ye hicret etti. Orada on yıl kaldı. Sonra vefat etti. Aleyhissalâtu vesselâm."* [Buhârî, Megâzî 85, Fezâilu'l-Kur'ân 1; Müslim, Fezâil 117, 121, (2351, 2353); Tirmizî, Menâkıb 28, (3652, 3653).]

5534 ٦ـ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قُبِضَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ وَهُوَ ابْنُ ثَلاَثٍ وَسِتِّينَ، وَأَبُو بَكْرٍ: وَهُوَ ابْنُ ثَلاَثٍ وَسِتِّينَ، وَعُمَرُ: وَهُوَ ابْنُ ثَلاَثٍ وَسِتِّينَ]. أخرجه مسلم

6. (5534)- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm altmışüç yaşında vefat etti. Hz. Ebu Bekir de altmışüç yaşında vefat etti. Hz. Ömer de altmış üçyaşında vefat etti. (Radıyallahu anhüma)."* [Müslim, Fezâil 114, (2348).]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen bu altı rivayet *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın hayatındaki mühim hadiseleri tarihlemektedir.

Birinci hadise (5529) göre, *Aleyhissalâtu vesselâm* Fil yılında doğmuştur. Rivayetler, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın Fil yılında, Rebîulevvel ayının bir pazartesi gününde doğduğu hususunda ittifak ederler. Ayın kaçıncı gününde doğduğu ihtilaflıdır. Dört farklı tarih söylenmiştir:

★ Ayın ikinci gecesinde doğmuştur.

★ Ayın sekizinde doğmuştur.

★ Ayın onunda doğmuştur.

★ Onikisinde doğmuştur.

2- Araplar o zamanlarda takvim kullanmadıkları için, tarihlemeyi cereyan eden mühim hâdiselere göre yaparlardı. Burada *Fil yılı* denmiştir. Bununla, Kur'ân-ı Kerîm'de Fil sûresinde temas edilen hadise kastedilir: *Ebrehe İbnu Sabbah el-Eşrem* komutasında bir Habeş ordusu Mekke'yi fethetmek üzere gelir. Ancak, Cenab-ı Hak, ebâbil kuşları vasıtasıyla şehri korur. Deniz cihetinden gelen bu kuşlar, ordu üzerine havadan pişmiş tuğladan yapılmış taşlar atarlar. Bu taşlar değdiği vücudu zehirliyor, çiçek hastalığına sebep oluyordu. Böylece kocaman ordu, (danesi) yenmiş samana dönmüş, perişan olmuştu. Ordu, ihtiva ettiği çok sayıdaki fillerle meşhurdu. Fillerden birinin adı *Mamud*'du.

Bu seferin asıl hedefi Kâ'be'yi yıkma, Arap hacılarının yönünü San'a'da inşa edilen *Kul-Leys* adlı kiliseye çevirmekti. Ayet-i kerimenin ihbarıyla, kuşlara yenik düşen ordu, geri döner. Bu hadise bi'set öncesi, *Resûlullah*'la ilgili mucizevî vakalardan biridir. Henüz bi'set olmadığı için buna mucize değil *irhas* denir. Bazı alimler, *Resûlullah*'ın bu hadise yılında dünyaya geldiğini ve hatta hadisenin *Resûlullah*'ın doğumundan sonra olduğunu, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın mübarek vücudlarına hürmeten Ka'be yıkılmaktan, Mekke de yağmalanmaktan korunduğunu söylemiştir.

2- *Resûlullah* doğunca, Arap adeti üzere dili fasih olan *Beni Sa'd* kabilesinden *Hâris* adında bir zatın zevcesi *Halîme*'ye verildi. Süt annesi *Halime, Aeyhissalâtu vesselâm*'ı dört yıl boyu himaye etti, sütanneliği yaptı.

Resûlullah bir yaşına basmadan babasını kaybetmişti. Bir ara Medine'de bulunan dayılarını ziyarete götüren annesi *Amîne Hâtun*, Mekke'ye dönerken yolda, *Ebva* denilen yerde 20 yaşlarında iken vefat eder. Böylece annesinden de yetim kalan küçük *Muhammed*'i dadısı *Ümmü Eymen* Mekke'ye getirerek dedesi *Abdülmuttalib*'e teslim eder. Bu sırada altı yaşında olan *Aleyhissalâtu vesselâm*, iki yıl sonra da dedesini kaybederek amcası *Ebu Tâlib*'in himayesine sığınacaktır. *Ebu Tâlib* yeğenini çok sevecek, elinden gelen ilgiyi gösterecektir. Bir ara, küçük *Muhammed*'le birlikte Şam'a ticaret seyahatine çıkan *Ebu Tâlib* Busra'ya kadar onu getirecektir. Diğer bir amcası *Zübeyr* de O'nu Yemen'e kadar beraberinde götürecektir. Bu sırada 17 yaşlarındadır.

Resûlullah bir ara Mekkeli zengin bir tüccar olan *Hz. Hatice*'nin kervanında çalıştı, kervanı Busra'ya kadar götürdü. Bu sefer kârlı olmuştu. *Hz. Hatice Resûlullah*'ın dürüstlüğüne hayran kalmıştı.

Aleyhissalâtu vesselâm yirmibeş yaşlarında iken mezkur *Hatice* ile ilk evli-

liğini yaptı. Bu sırada *Hz. Hatice* kırk yaşlarında idi. *Resûlullah*'ın nesli *Hz. Hatice*'den devam edecektir. *Resûlullah*'ın küçük yaşta ölen ve Mısırlı *Mâriye*'den doğan *İbrahim* dışındaki bütün çocukları *Hz. Hatice*'den doğmuştur. *Hz. Hatice*'den doğan ilk çocuğu *Kasım*'dı. Buradan *Ebu'l-Kâsım* künyesini aldı. Sonra *Abdullah, Zeyneb, Rukiyye, Ümmükülsum, Hz. Fatıma radıyallahu anhüm ecmaîn* dünyaya geldiler. *Kasım, İbrahim* ve *Abdullah* daha çocuk iken öldüler. *Hz. Resûlullah*'tan sonra hayatta kalan *Hz. Fatıma* idi, o da *Resûlullah*'tan altı ay kadar sonra rahmet-i rahmân'a kavuşacaktır. *Fâtıma*'dan doğan *Hasan* ve *Hüseyin radıyallahu anhüma, Aleyhissalâtu vesselâm*'ın nesebini devam ettirecek-lerdir.

Hz. Peygamber çocukluğundan itibaren ahlak yüceliği, sıdk, emanet gibi vasıflarıyla tanınmış, *Muhammedu'l-Emîn* lakabını kazanmıştı. Müşrik cemiyetin birkısım ahlaksızlıklarından nefret ediyordu. Allah onu küçüklüğünden itibaren cahiliye pisliklerinden korumuştu. Kırk yaşına doğru bazı değişik haller hissetmeye başladı. Zaman zaman "Ey Muhammed!" diye bir nida işitiyordu. Yürüdüğü yollarda ağaçlar, taşlar kendisine selam veriyorlardı.

Kırk yaşına yakın, Mekke'nin bazı büyüklerince tatbik edilmiş olan bir geleneğine uydu. Bir ay kadar *Hira* mağarasına çekilerek tefekkür hayatı yaşadı. Bu esnada şehre sadece tükenen erzakını almak üzere iniyordu. Kırk yaşına girince ilk altı ay boyu rüyada gördükleri gündüz aynen gerçekleşmek suretiyle değişik bir safha yaşadı. Bu suretle peygamberliğin mukaddimesi başlamış, vahye mazhar olacak ruhi bir kemal kazanmıştı. Derken mutad olarak gittiği Hira mağarasında Alâk sûresinin ilk beş ayeti nâzil oldu.

İlk vahiy hadisesi, *Hz. Peygamber*'de korku ve endişe hasıl etti. Durumu zevcesi *Hz. Hatice*'ye anlattı. O, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ı teselli etmekle kalmayıp, bu mevzularda bilgi şahibi amcasının oğlu *Varaka*'ya götürdü. O, iyice dinledikten sonra, *Hz. İsa* tarafından haber verilen peygamber olduğunu söyledi ve tebrik etti.

Hz. Peygamber henüz kendine gelen vahyi tebliğ etmekle memur olmasa da meselesi Mekke'de şüyu bulmuştu.

Bu ilk vahiyden sonra vahiy kesildi. Melek de gelmez oldu. Buna *fetretü'l-vahy* denir. Bu fetret döneminin müddeti ihtilaflı ise de üç yıl kadar sürdüğü çoğunlukla kabul edilmiştir. Bu esnada Mekkeli müşrikler *"Rabbi Muhammed'i terketti"* diye istihzalara giriştiler. Bilahare tekrar başlayan vahiy Mekke hayatı boyunca aralıksız devam etmiştir.

Hicretten üç yıl önce mirac hadisesi meydana gelmiş, *Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm* ruh ve bedenleriyle Cenab-ı Hakk'ın kurbiyetine mazhar olmuştur. Bu hadisenin zamanında ihtilaf edilmiştir. Hicretten bir yıl önce olduğu da söylenmiştir.

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın Mekke'deki peygamberlik hayatı onüç yıldır. Bazı rivayetlerde bunun "on yıl" olduğu zikredilmiştir. Aradaki ihtilaf üç yıllık fetret devrinin hesaba dahil edilip edilmemesinden kaynaklanır. Fetret devresinde İslâm'ın tebliğ edilme emri gelmediği, asıl tebliğ işine üç yıl sonra başladığı için bu devreyi risalet dışı sayıp hesaba dahil etmeyenler olmuştur. Ama ülemâ büyük çoğunluğu ile fetret devresini de peygamberliğe dahil etmiştir.

Şu halde *Aleyhissalâtu vesselâm,* peygamberliğin onüçüncü yılında Medine'ye hicret etmiş, orada on yıllık tebliğ hayatından sonra altmış üç yaşında olduğu halde, geride ordusu, maliyesi ve adliyesi ile mükemmel bir devlet bırakarak ebedî aleme irtihal buyurmuştur; *Aleyhi efdalu's-salât ve's-selâm.*

ÜÇÜNCÜ FASIL

HZ. PEYGAMBER'İN ÇOCUKLARI

5535 ١ـ عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنهُمَا: [أَنَّ قُرَيْشاً تَوَاصَتْ بَيْنَهَا بِالتَّمَادِى فِى الْغَىِّ وَالْكُفْرِ، وَقَالَتِ: الَّذِى نَحْنُ عَلَيْهِ أَحَقُّ مِمَّا عَلَيْهِ هٰذَا الصُّنْبُورُ الْمُنْبَتِرُ، فَأَنْزَلَ اللّٰهُ تَعَالَى إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ إِلٰى آخِرِهَا؛ وَأَتَاهُ بَعْدَ ذٰلِكَ خَمْسَةُ أَوْلاَدٍ ذُكُورٌ: أَرْبَعَةٌ مِنْ خَدِيجَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا: عَبْدُ اللّٰهِ وَهُوَ أَكْبَرُهُمْ، وَالطَّاهِرُ، وَقِيلَ هُوَ عَبْدُ اللّٰهِ فَهُمْ ثَلاَثَةٌ؛ وَالطَّيِّبُ، وَالْقَاسِمُ، وَإِبْرَاهِيمُ مِنْ مَارِيَةَ؛ وَكَانَ لِلنَّبِىِّ ﷺ أَرْبَعُ بَنَاتٍ: مِنْهُنَّ زَيْنَبُ الَّتِى كَانَتْ تَحْتَ أَبِى الْعَاصِ بْنِ الرَّبِيعِ، وَرُقَيَّةُ، وَأُمُّ كُلْثُومٍ كَانَتَا تَحْتَ عُتْبَةَ، وَعُتْبَةَ وَعُتَيْبَةَ ابْنَىْ أَبِى لَهَبٍ. فَلَمَّا نَزَلَتْ: تَبَّتْ يَدَا أَبِى لَهَبٍ وَتَبَّ أَمَرَهُمَا بِفِرَاقِهِمَا وَتَزَوَّجَ عُثْمَانُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ أَوَّلاً رُقَيَّةَ وَهَاجَرَتْ مَعَهُ إِلَى أَرْضِ الْحَبَشَةِ، وَوَلَدَتْ هُنَاكَ اِبْنَهُ عَبْدَ اللّٰهِ، وَبِهِ كَانَ يُكَنَّى؛ ثُمَّ مَاتَتْ، وَتَزَوَّجَ بَعْدَهَا أُمَّ كُلْثُومٍ. وَفَاطِمَةُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا، وَكَانَتْ تَحْتَ عَلِىٍّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ، وَوَلَدَتْ لَهُ حَسَناً وَحُسَيْناً وَمُحْسِناً. وَزَيْنَبَ، وَكَانَتْ تَحْتَ عَبْدِ اللّٰهِ ابْنِ جَعْفَرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنهُمَا، وَأُمَّ كُلْثُومٍ وَزَوَّجَهَا عَلِىٌّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ مِنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ]. أخرجه رزين.

«الصُّنبورُ» فى الأصل: النخلة التى تبقى متفرقة ويدق أصلها،

ويقال هى سعفات تنبت فى جزع النخلة غير ثابتة فى الأرض لم يقلع منها، وأراد كفار قريش أن محمداً ﷺ بمنزلة صنبور فى جذع نخلة فإذا قطع انقطع، يعنون أنه لاعقب له، وإذا مات انقطع ذكره ويأبى الله إلا أن يُتمّ نوره ولو كره الكافرون

1. **(5535)**- *İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Kureyşliler, birbirlerine küfrün ve sapıklığın devamını tavsiye ettiler ve aralarında:*

"Bizim üzerinde olduğumuz şey var ya, bu, o köksüz sürgün (mesabesinde olan Muhammed)in üzerinde olduğu şeyden daha doğrudur!" dediler. Bunun üzerine, Allah Teâla hazretleri Kevser sûresini inzal buyurdu:

"Şüphesiz ki biz sana kevseri verdik. Öyleyse Rabbin için namaz kıl ve kurban kes. Asıl arkası kesik (nesilsiz) olan, sana düşmanlık edenin ta kendisidir" (Kevser 1-3).

Bundan sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın beş erkek çocuğu oldu. Dördü Hz. Hatice radıyallahu anhâ'dan: Abdullah; bu en büyükleri idi; Tâhir; -bunun Abdullah olduğu ve bunların üç tane oldukları da söylenmiştir–; Tayyib, Kâsım ve Mâriye'den olan İbrahim.

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın dört tane de kızı vardı: Bunlardan Zeyneb, Ebu'l-As İbnu'r-Rebî'in nikâhı altında idi. Rukiyye ve Ümmü Külsûm: Bu ikisi, Ebu Leheb'in oğulları olan Utbe ve Uteybe'nin nikâhı altında idiler. **"Ebu Leheb'in iki eli kurusun ve kurudu da..."** (Tebbet 1-5) *vahy-i şerifi nazil olduğu zaman, Ebu Leheb oğullarına onları boşamalarını emretti. Bunun üzerine Hz. Osman önce Rukiyye ile evlendi. Rukiyye onunla birlikte Habeşistan'a hicret etti. Orada Hz. Osman'ın Abdlullah adında bir oğlu dünyaya geldi. Hz. Osman ona izafeten (Ebu Abdillah diye) künye almıştı. Sonra Rukiyye radıyallahu anhâ vefat etti. Ondan sonra Hz. Osman Ümmü Külsûm radıyallahu anhümâ ile evlendi.*

Hz. Fâtıma radıyallahu anhâ: Bu Hz. Ali radıyallahu anh'ın nikâhı altında idi. Hz. Ali'nin Fatma'dan Hasan, Hüseyin ve Muhsin adlarında üç erkek çocuğu ile Zeyneb ve Ümmü Külsüm adlarında iki kız çocuğu dünyaya geldi. Bunlardan Zeyneb, Abdullah İbnu Ca'fer radıyallahu anhüma'nın nikâhı altında idi. Hz. Ali, Ümmü Külsûm'u da Hz. Ömer'e nikâhlamıştı, radıyallahu anhüm ecmâin." [Rezîn tahric etmiştir.]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen *sünbûr* kelimesi lügat olarak ince köklü, tek başına kalmış bir hurma ağacı mânasına gelir. Yerde sabit olmayan hurma kütüğünden sürmüş filize dendiği de söylenmiştir. *Münbetir* de arkası kesilmiş, nesli kesilmiş demektir. Şu halde müşrikler, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ı –çocuğu olmadığı için– arkası gelmeyecek bir hurma filizine benzetmek suretiyle üzmeyi, alay etmeyi düşünmüşlerdi. Yani bu müstehzîlere göre, *Resûlullah*'ın nesli, arkası yoktu, öldüğü zaman dünyadan tamamen kopacaktı, nesli devam etmeyecekti.

Bazı âlimler, *sünbûr* ile, erkek evladının ölmelerini kastetmiş olmalarının daha makul olacağını söylerler. *"Çünkü derler, daha peygamberlik gelmezden önce Aleyhissalâtu vesselâm'ın Hz. Hâtice'den dünyaya gelmiş bulunan çocukları vardı."*

Cenab-ı Hak, bu itham karşısında üzülen *Resûlullah*'ı Kevser sûresini inzal buyurarak teselli eder: **"Asıl ebter olanlar onlardır. Bilakis sana Kevser verilmiştir."** *Kevser,* ahirette ümmetin etrafında toplanacağı büyük havzın ismidir. Bolluk, çokluk mânasına da gelir; Öldükten sonra zikrin, yâdedilmenin çokluğu *Hz. Peygamber*'den başka kime nasib olmuştu; âlemde ismi O'nun kadar çok zikredilen başka kim var?

Al-i Beyt'in çokluğu, ümmetin çokluğu, şeref ve yâd-ı cemilin çokluğu, ümmete verilen ilmin, üstünlüğün çokluğu, şefaat ve rahmetin çokluğu vs. başka kime verilmiştir?

5536 ٢ ـ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ،
لَمَّا مَاتَ وَلَدُهُ إِبْرَاهِيمُ: أَنَّهُ مَاتَ فِي الثَّدْيِ، وَإِنَّ لَهُ لَظِئْرَيْنِ يُكَمِّلاَنِ
رَضَاعَهُ فِى الْجَنَّةِ فَإِنَّهُ ابْنِي]. أخرجه مسلم.

«الظِّئْرُ» المرأة التى ترضع ولد غيرها

2. **(5536)**- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, oğlu İbrahim öldüğü zaman buyurdular ki:*

"O daha memede iken öldü. Onun cennette iki sütannesi var. Bunlar onun sütünü (iki yıla) tamamlayacaklar. Çünkü o benim oğlumdur." [Müslim, Fezâil 63, (2316).]

AÇIKLAMA:

Daha önce de açıkladığımız gibi, hadis küçük çocukların süt döneminde süt emmelerinin ehemmiyetini nazara vermektedir. Esasen âyet-i kerimenin bu meseleyi ele alarak: **"Anneler çocuklarını iki yıl emzirirler"** (Bakara 233) buyurması, süt devresinin tam iki yıl devam etmesi gereğini te'yîd eder.

DÖRDÜNCÜ FASIL
ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM'IN SIFATLARI VE AHLÂKLARI

5537 ١ــ عَنْ إِبْرَاهِيمُ بْنِ مُحَمَّد ولد على رضى اللّه عنه قال: [كَانَ عَلِّىٌّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ إِذَا وَصَفَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ: لَمْ يَكُنْ بِالطَّوِيلِ الْمُمَّغِطِ، وَلاَ بِالْقَصِيرِ الْمُتَرَدِّدِ، كَانَ رَبْعَةً مِنَ الْقَوْمِ، وَلَمْ يَكُنْ بِالْجَعْدِ الْقَطِطِ، وَلاَ بِالسَّبْطِ، كَانَ جَعْداً رَجِلاً وَلَمْ يَكُنْ بِالْمُطَهَّمِ وَلاَ بِالْمُكَلْثَمِ، وَكَانَ أَسِيلِ الْخَدِّ، أَبْيَضَ مُشْرَباً بِحُمْرَةٍ، أَدْعَجَ الْعَيْنَيْنِ، أَهْدَبَ الأَشْفَارِ ذَا مُسْرُبَةٍ، شَثْنَ الْكَفِّ وَالْقَدَمَيْنِ، جَلِيلَ الْمَشَاشِ وَالْكَتِدِ، إِذَا الْتَفَتَ الْتَفَتَ مَعاً، وَإِذَا مَشَى يَتَكَفَّأُ تَكَفُّؤاً كَأَنَّمَا يَنْحَطُّ مِنْ صَبَبٍ بَيْنَ كَتِفَيْهِ خَاتَمُ النُّبُوَّةِ. وَهُوَ خَاتَمُ النَّبِيِّنَ. أَجْوَدُ النَّاسِ صَدْراً، وَأَشْجَعُهُمْ قَلْباً، وَأَصْدَقُهُمْ لَهْجَةً، وَأَلْيَنُهُمْ عَرِيكَةً، وَأَكْرَمُهُمْ عِشْرَةً، مَنْ رَآهُ بَدِيهَةً هَابَهُ، وَمَنْ خَالَطَهُ مَعْرِفَةً أَحَبَّهُ. يَقُولُ نَاعِتُهُ: لَمْ أَرَ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَلاَ بَعْدَهُ، لاَيَسْرُدُ الْحَدِيثَ سَرْداً، يَتَكَلَّمُ بِكَلاَمٍ فَصْلٍ يَفْهَمُهُ مَنْ سَمِعَهُ]. أخرجه الترمذى

«اَلْمُمَّغِطُ» بتشديد الميم الثانية وبالغين المعجمة: البائن الطويل، والمحدثون يشددون الغين.

و «الْمُتَرَدِّدُ» الداخل بعضه فى بعض من القصر فهو مجتمع.

و «الرَّبْعَة» معتدل القامة بين الطويل والقصير.

و «القَطِيطُ» شديد الجعودة.

و «السبَّطُ» ضده.

و « الرَّجْلُ» بينهما.

و «المطهِّمُ» الفاحش السمن.

و « المُكلثمُ» المستدير الوجه، ولا يكون إلا مع كثرة اللحم.

و «الخَدُّ الأسيلُ» المستطيل من غير ارتفاع.

و «الدَّعجُ» شدة سواد العين.

و «الأهدبُ» الذى طال شعر أجفانه وكثر.

و «أشفارُ العَيْنِ» منابت الشعر المحيطة بها.

و «المسرُبةُ» الشعر النابت على الصدر نازلا إلى آخر البطن.

و «الشَّثنُ» الغليظ، وهو مدح فى الرجال لِأَنه أشد لقبضهم وأصبر لهم على المراس.

و «جَلِيلُ المُشاشِ» أى عظيم رءوس العظام كالمرفقين والركبتين والمنكبين ونحو ذلك.

و «المُشاشُ» رءوسَ العظام اللينة التى يمكن بَعْضَهَا.

و «الكتِدُ» الكاهل.

و «التَّكفُّؤُ» التمايل فى المشى إلى قدّام كما تتكفأ السفينة فى جريها.

و «الصَّببُ» الانحدار من موضع عال.

و «اللَّهجةُ» اللسان.

و «ألينهمَ عَريكةً» أى سهلاً منقاداً.

و «سَرْدُ الحديثِ» المسارعة فى النطق به ومتابعته.

1. (5537)- *Hz. Ali*'nin evladlarından *Muhammed*'in oğlu *İbrahim* anlatıyor: *"Hz. Ali radıyallahu anh Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı vasfettiği zaman şöyle derdi: "Resûlu-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâm efendimiz çok uzun boylu olmadığı gibi, (azaları) birbirine girmiş kısa boylu da değildi, orta boylu bir insandı.*

Saçları kıvırcık değildi, düz de değildi, dalgalıydı. Şişman değildi, yuvarlak yüzlü de değildi, yanakları uzuncaydı.

Rengi kırmızıya çalan, beyazdı. Gözleri siyah ve kirpikleri uzundu, göğsünde göbeğine kadar inen kıldan bir hat vardı. El ve ayaklarının parmakları kalıncaydı. Eklem yerleri ve iki küreğin birleşme yeri olan omurga iri idi.

Bir tarafa dönünce (sadece başını çevirmez) bütün vücudunu çevirirdi. Yürüyünce, yamaçtan iniyormuşcasına öne meylederek yürürdü.

İki omuzu arasında peygamberlik mührü vardı. O, peygamberlerin mührü (sonuncusu) idi. İnsanların en iyi kalplisi, en şecaatlisi ve en doğru sözlüsü idi. O ahlâkça herkesten yüce, muâşere yönüyle de en geçimlisi idi. Onu âniden gören ondan heybet duyardı; bilerek beraber olan, kalpten severdi. Onu vasfeden şöyle derdi: "Ben ne O'ndan önce, ne de ondan sonra O'nun gibisini görmedim."

Resul-ü Ekrem çabuk konuşmazdı; her işitenin anlayacağı şekilde teker teker konuşurdu." [Tirmizî, Menakıb 19, (3642).]

5538 ٢ ــ وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [كَانَ أَهْلُ الْكِتَابِ يَسْدُلُونَ أَشْعَارُهُمْ وَكَانَ الْمُشْرِكُونَ يَفْرِقُونَ، وَكَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ تُعْجِبُهُ مُوَافقَة أَهْلِ الْكِتَابِ فِيمَا لَمْ يُؤْمَرْ بِهِ، فَسَدَلَ نَاصِيَتَهُ ثُمَّ فَرَقَ بَعْدَهُ]. أخرجه الشيخان وأبو داود .

«السَّدْلُ» ترك الشعر بغير فرق.

2. (5538)- *İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Ehl-i Kitap saçlarını düz salınmaya bırakırlar, müşrikler de ayırırlardı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ise, (vahiy yoluyla) emredilmediği hususlarda Ehl-i Kitaba uygun hareket etmekten hoşlanırdı. Bu sebeple saçını alnından serbest bıraktı. Bilahare*

(bütün müşrikler müslüman olduktan sonra) saçlarını (alnından) ayırdı." [Buhârî, Libas 70, Menakıb 23, Fezâilu'l-Ashâb 52; Müslim, Fezâil 90, (2336); Ebu Dâvud, Tereccül 10, (4188); İbnu Mâce, Libâs 36, (3632).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm her hususta müstakil, yepyeni bir medeniyet kuruyor, şekillendiriyordu. Bundaki orijinalite ve istiklaliyet bütün değer ve formlarını beşerî dehâdan ziyade ilâhî hüdaya dayandırmaya istinad ediyordu. Bu sebeple vahyin irşadı altında teşriatını yapıyordu. Vahiy gelmeyen hususlarda, ilahi bir şeriata dayanan ehl-i kitabı kazanmak ümidiyle onların tarzını kabul ediyor, müşriklerin takip ettiği tarzlara muhalefet etmeyi tercih ediyordu. Sadedinde olduğumuz hadis, bilhassa saç kıyafetindeki bu tutumu açıkça ifade etmektedir. *Ma'mer*'in rivayeti şöyle: وَكَانَ اِذَا شَكَّ فِى اَمْرٍ لَمْ يُؤْمَرْ فِيهِ بِشَىْءٍ صَنَعَ مَا يَصْنَعُ اَهْلُ الْكِتَابِ *"Eğer Resûlullah herhangi bir emir gelmeyen hususta şekke düşecek olsa, Ehl-i Kitab'ın yaptığını yapardı."*

Zaman içinde, gerek yakınında ve gerekse hariçte olan müşrikler müslüman oldukları halde, Ehl-i Kitap küfründe devam etmekteydi. Bunun üzerine *Aleyhissalâtu vesselâm,* sistemindeki orijinalite gereği, Ehl-i Kitab'a muhalefeti esas aldı.

Muhalefet saç ayırma meselesine münhasır değildir. Boyama meselesi de böyledir: Bir Buhârî hadisinde اِنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى لاَيَصْبُغُونَ فَخَالِفُوهُمْ **"Yahudiler ve hıristiyanlar saçlarını boyamazlar, (siz boyayarak) onlara muhalefet edin"** buyrulmuştur.

Aşura orucu da buna benzer. *Aleyhissalâtu vesselâm,* Ehl-i Kitap Aşura orucunu tuttuğu için önce emretmiş, sonra Ramazan farz kılınınca, Aşurenin farziyetini kaldırmış, ayrıca, Aşura gününden bir gün önce veya sonra da tutmak suretiyle, Ehl-i Kitab'a muhalefeti emretmiştir,

Kıblenin Kudüs'ten Kâ'be'ye çevrilmesi bir diğer muhalefet emridir.

Yahudiler hayız hâlinde kadınlarla ihtilat etmezlerdi. *Aleyhissalâtu vesselâm* ihtilatı (beraber yeyip içmeyi, beraber yatmayı) emretti ve: **"Hayzlı ile cima hariç her şeyde beraber olun"** buyurdu. Hatta bu emir üzerine yahudiler: *"Bize muhalefet etmedik bir şey bırakmadı"* demişlerdir. Bazı rivayetlerde gelen **"cumartesi ve pazar günleri oruç tutmak"** emri bir başka örnektir. Hadiste اِنَّهُمَا يَوْمَا عِيدِ الْكُفَّارِ وَاَنَا اُحِبُّ اَنْ اُخَالِفَهُمْ **"Cumartesi ve pazar (Ehl-i Kitap) kâfirlerinin (haftalık) bayram günleridir. Ben onlara muhalefeti severim"** buyurmuştur. Bir rivayette, *Resûlullah*'ın ölümüne doğru nafile oruçların ekseriye-

tini cumartesi-pazar günleri tuttuğu ifade edilmiştir. *Aleyhissalâtu vesselâm* *"bayram günleri"* tâbiriyle cumartesinin yahudiler, pazarın da hıristiyanlar için bayram günü olduğunu, bayram günlerinde oruç tutulmayacağını ifade etmiş olmaktadır. Öyleyse, oruç tutulunca onlara muhalefet hasıl olur.

Saçın alından yanlara ayrılıp alnı açma meselesine gelince, birkısım âlimler bunun vahiyle olma ihtimali üzerinde durmuşlardır. *İmam Mâlik* ve cumhûr saçı ayırmanın bir vecibe olmayıp müstehab olduğu kanaatindedir. Ashabtan birkısmının, saçı ayırırken, diğer birkısmının ayırmadığına dair rivayetler mevcuttur.

Alimler, Ehl-i Kitaba her hususta mutlak muhalefet yerine, maslahatı gözönüne alarak muhalefete gitmek gerekeceğini söylemiştir. *İbnu Hacer:* بَلْ يَحْتَمِلُ اَنْ لاَيَكُونَ الْمُوَافَقَةُ وَالْمُخَالَفَةُ حُكْماً شَرْعِيًّا اِلاَّ مِنْ جِهَةِ الْمَصْلَحَةِ *"(Rivayetler), Ehl-i Kitaba muhalefet ve muvafakatın maslahat yönünden şer'î bir hüküm olmasının muhtemel olduğunu ifade eder"* der. *Nevevî,* "ayırma"nın da "salıverme"nin de caiz olduğunu söyler. *Nevevî* şu açıklamayı da kaydeder: Âlimler, hadiste geçen *"Resûlullah Ehl-i Kitab'a uygun hareket etmeyi severdi"* sözünün mânasında ihtilaf etmiştir.

★ Bazıları: *"Onların gönlünü kazanmak içindi"* demiştir.

★ Bazıları: *"Aleyhissalâtu vesselam, kendisine vahiy gelmeyen hususlarda ve onların değiştirmediği bilinen hususlarda onların şeriatlarına uymakla emrolunmuştu"* demiştir. Bazıları bu hadisten hareketle *"Bizden öncekilerin şeriatı, bizim şeriatımızda muhalefeti vârid olmadıkça bizim de şeriatimizdir"* diye hükmetmiştir.

★ Bazı alimler de *"severdi"* kelimesini esas alarak, aksini söylemiş, bu hadisin, eski şeriatlerin bizim şeriatımız olmadığına delildir. *"Eğer, şeriatımız olsaydı "severdi" demezdi, daha kesin olarak uyulmasını emrederdi"* demişlerdir. *İbnu Hacer,* hadiste bu meseleye delil olmadığını, çünkü bunu söyleyen kimsenin, şeriatımızda gelmiş olan meseleye münhasır kaldığını, onun, şeriatımız olduğunu söylediğini, onların Ehl-i Kitaptan olacaklarını söylemediğini, çünkü Ehl-i Kitab'ın din diye naklettiklerine itimad edilemeyeceğini belirtir.

Kurtubî, Aleyhissalâtu vesselâm'ın, onların gönlünü kazanma ihtimaline binaen onlara muvafakat ettiğinde cezmeder.

5539 ٣ــ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ: [أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ شَيْبِ النَّبِىِّ ﷺ، فَقَالَ: مَا شَانَهُ اللّٰهُ بِبَيْضَاءَ. وَفِى رِوَايَةٍ: أَنَّهُ كَانَ يَكْرَهُ أَنْ يَنْتِفَ

الرَّجُلُ الشَّعْرَةَ الْبَيْضَاءَ مِنْ رَأْسِهِ وَلِحْيَتِهِ. قَالَ: وَلَمْ يَخْضِبْ ﷺ، وإِنَّمَا كَانَ الْبَيَاضُ فى عَنْفَقَتِهِ وَفِي الصُّدْغَيْنِ وَفِي الرَّأْسِ نُبَذٌ]. أخرجه مسلم.

3. **(5539)**- *Hz. Enes radıyallahu anh*'ın anlattığına göre, *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın saçındaki aklardan sorulunca (Enes) şöyle cevap vermiştir:*

"Allah O'nu, beyazla çirkinleştirmemiştir.""

Bir rivayette de şöyle demiştir: *"O, kişinin başında ve sakalında bulunan beyazları yolmasını mekruh addederdi. Ve (Enes radıyallahu anh): "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm saçlarını boyamadı. Beyaz kıl (onda nâdirdi ve sadece) alt dudağında, şakaklarında ve başında bir nebzecik vardı" derdi."* [Müslim, Fezâil 104, 105 (2341).]

5540 ٤ــ وَعَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فَرَأَيْتُ بَيَاضاً تَحْتَ شَفَتِهِ السُّفْلَى، يَعْنِى الْعَنْفَقَةَ]. أخرجه الشيخان.

4. **(5540)**- *Ebu Cuhayfe radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı gördüm, sadece alt dudağında yani anfetesinde beyaz gördüm."* [Buhârî, Menakıb 23; Müslim, Fezâil 106, (2342).]

5541 ٥ــ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ وَالْحَلاَّقُ يَحْلِقُهُ وَأَطَافَ بِهِ أَصْحَابُهُ، فَمَا يُرِيدُونَ أَنْ تَقَعَ شَعْرَةٌ إِلاَّ فِي يَدِ رَجُلٍ]. أخرجه مسلم

5. **(5541)**- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı, berber onu tıraş ederken gördüm. Ashabı etrafını çevirmişti. Aleyhissalâtu vesselâm'ın tek kılının yere düşmesini istemiyorlar, birinin eline düşsün istiyorlardı.."* [Müslim, Fezail 75, (2325).]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetler, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın saçlarında ağarma

olmadığını, çok az sayıda beyaz kılın bulunduğunu ifade etmektedir. Rivayetlerde bu az miktar farklı rakamlarla ifade edilmiştir. En az onbeş diyen rivayet olduğu gibi, en ziyade otuz diyen de vardır. Bu miktar saç, sakal, başta bulunan beyazlıkların tamamını ifade eder.

Bazı rivayetler, keza ihtilaflı olarak *Resûlullah*'ın saçını boyamasından bahseder: Bazılarına göre boyamıştır, bazılarına göre ise boyamamıştır. Kuvvetli rivayet *Hz. Enes*'ten gelen ve boyamadığını ifade edendir. Çoğunluk bunu esas almıştır. Bazı alimler bu zıt rivayetleri: *"Resûlullah koku sürerdi, Resûlullah*'ın *saça sürdüğü koku maddesini görüp bunu boya sanmıştır"* diye te'lif cihetine gitmiştir. *Nevevî, Resûlullah*'ın saçını bazan boyadığını, ravilerden herbirinin kendi gördüğünü rivayet etmiş olabileceğini söyler.

Ancak rivayetler, *Aleyhissalâtu vesselâm,* saçını bizzat boyamamış olsa da, ümmetine, siyah boya olmamak kaydıyla saçların boyanmasına cevaz vermiştir.

2- Son rivayet, ashabın *Resûlullah*'a ne kadar alâka gösterdiğini ifade etme yönüyle ayrı bir ehemmiyet taşır: Ashab, *Resûlullah*'ın berber tarafından kesilen kıllarını bile yere düşürmeyip, teberrüken topluyorlar. Ashabın bu ilgisi sadece saç kıllarına müteveccih değildir. *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın her bir maddi eseriyle teberrük ederlerdi: Abdest suyu, mübarek tükrükleri, terleri gibi. Bazı rivayetlere göre ashab, soğuk günlerde bile su kaplarını göndererek, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın o suya mübarek ellerini batırıvermesini isterlerdi, o da bu çeşit talepleri reddetmezdi.

Ashabın maddi hatıralara gösterdiği bu aşırı ilgi, onların dünya ve ahiret saadetinin düsturları olan sünnet, söz ve irşadlarına ne derece ehemmiyet vereceklerini anlamamızı kolaylaştırır. Aksi takdirde *Ebu Eyyub el-Ensarî hazretlerinin* kısa bir hadiste düştüğü tereddüdü gidermek için deve sırtında Medine'den kalkıp Mısır'a gitme hadisesini veya tek bir harfteki tereddüdü izale için bir aylık mesafeye seyahat etme hadiselerini anlamakta, kabulde zorlanırdık.

3- Bu sonuncu hadisten âlimlerimiz, büyüklerin maddi eserleriyle teberrük edilebileceği hükmünü çıkarmışlardır.

BEŞİNCİ FASIL

PEYGAMBERLİK MÜHRÜ VE MÜTEFERRİK ŞEYLER

5542 ١ـ عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ سَرْجِسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ :[أَكَلْتُ مَعَ رَسُولِ اللّهِ ﷺ خُبْزاً وَلَحْماً، وَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ غَفَرَ اللّهُ لَكَ. قَالَ: وَلَكَ. فَقِيلَ لَهُ: اِسْتَغْفَرَ لَكَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ. فَقَالَ: نَعَمْ وَلَكَ. ثُمَّ تَلاَ: وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ اْلآيَةَ: قَالَ: ثُمَّ دُرْتُ خَلْفَهُ فَرَأَيْتُ خَاتَمَ النُّبُوَّةِ بَيْنَ كَتِفَيْهِ عِنْدَ نَاغِضِ كَتِفِهِ الْيُسْرَى جُمْعاً، عَلَيْهِ خِيلاَنٌ كَأَمْثَالِ الثَّآلِيلِ]. أخرجه مسلم.

«نَاغَضُ الْكَتِفِ» طرف العظم العريض.

و «الجمعُ» قال الحميدى لعله عنى جمع الكف وهو جمعها وعطف أصابعها إلى باطن الكف.

و «الْخِيلاَنُ» جمع خال وهو الشامة.

1. **(5542)**- *Abdullah İbnu Sercis radıyallâhu anh* anlatıyor: "*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ile birlikte ekmek ve et yedim ve: "Ey Allah'ın Resulü! Allah seni mağfiret buyursun!" dedim. Bana:* **"Seni de!"** *diye karşılıkta bulundu.*

Râvi der ki: "(İbnu Sercis'e): "Resûlullah sana istiğfarda mı bulundu?" diye soruldu. O: "Evet, **"Seni de!"** *dedi" diye cevap verdi ve sonra şu ayeti okudu.* (Meâlen): **"Kendi günahın için de, mü'min erkek ve mü'min kadınlar için de Allah'tan af dile..."** (Muhammed 19). *İbnu Sercis* devamla dedi ki:

"Sonra etrafında döndüm, iki omuzu arasında peygamberlik mührünü gördüm. Sol kürek kemiğinin geniş tarafında idi, yumruk gibi ve üzerinde siğiller emsâli benler vardı." [Müslim, Fezâil 112, (2346).]

AÇIKLAMA:

Rivayetler, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın iki omuzu arasında bir peygamberlik mühründen haber verir. Müslim'in bir diğer rivayetinde bunun, keklik yumurtası büyüklüğünde olduğu ifade edilir. Ancak sadedinde olduğumuz rivayet onu yumruya benzetmektedir. *Hz. Aişe radıyallahu anhâ*, bu mührün *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın ölümüyle birlikte kaybolduğunu belirtir.

Kâdî Beyzavî, eski ümmetlerin kitaplarında bu mühürden bahsedilip, tavsif edildiğini, geleceği haber verilen peygamberin bilinmesinde bir alamet olarak ondan bahsedildiğini söyler. *Kâdî*, bu mührün, nübüvveti gelebilecek arazlardan korumaya mâtuf olduğunu belirtir, tıpkı mühürle koruma altına alınan vesaik gibi.

Bu mührü, *Aleyhissalâtu vesselâm* doğuştan mı getirdi, doğumla birlikte mi veya göğsü yarılınca mı veya peygamberlik gelince mi konulduğu hususlarında muhtelif görüşler var. *İbnu Hâcer*, göğsün yarılması anında konmuş olma görüşünü daha sıhhatli bulur.

5543 ٢ـ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [كَانَ خَاتَمُ النُّبُوَّةِ بَيْنَ كَتِفَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ غُدَّةً حَمْرَاءَ مِثْلَ بَيْضَةِ الْحَمَامِ]. أخرجه الترمذى.

2. **(5543)**- *Câbir İbnu Semüre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın peygamberlik mührü, iki omuzu arasında idi. Tıpkı bir güvercin yumurtası büyüklüğünde kırmızı bir yumru (gudde=bez) idi."* [Tirmizî, 42, (3647).]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, nübüvvet mührü *gudde*ye benzetilmiştir. *Gudde* dilimizde *bez* kelimesiyle karşılanır. Vücutta, derinin altında hâsıl olan yumruya denir. Üzerinden elle dokunulunca yerinden biraz oynar. Sözgelimi çıban yumrusu gibi sabit değildir.

5544 ٣ـ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [مَارَأَيْتُ أَحْسَنَ مِنْ

رَسُولِ اللّهِ ﷺ كَأَنَّ الشَّمْسَ تَجرِى فِي وَجْهِهِ، وَمَا رَأَيْتُ أَحَداً أَسْرَعَ فِي مِشْيَتِهِ مِنْ رَسولِ اللّهِ ﷺ. لَكَأَنَّمَا الأَرْضُ تُطْوَى لَهُ. كُنَّا إِذَا مَشَيْنَا مَعَهُ نُجْهِدُ أَنْفُسَنَا، وَإِنَّهُ لَغَيْرُ مُكْتَرِثٍ]. أخرجه الترمذى.

3. **(5544)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan daha güzelini hiç görmedim. Sanki güneş mübarek yüzlerinde yürüyor gibiydi. Yürürken Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan daha hızlı yürüyen kimse de görmedim. Sanki yer O'nun ayağı altında dürülüyor gibiydi. Biz O'nunla beraber yürürken kendimizi zorlardık. O ise, aldırmazdı."* [Tirmizî, Menakıb 26, (3650).]

5545 ٤ــ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [كَانَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ يُحَدِّثُ حَدِيثاً لَوْ عَدَّهُ الْعَادُّ لأَحْصَاهُ. كانَ لاَيَسْرُدُ الْحَدِيثَ كَسَرْدِكُمْ]. أخرجه الخمسة إلا النسائى.

4. **(5545)**- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm konuşurken (ağır ağır konuşurdu. Öyle ki) eğer biri çıkıp, kelimeleri saymak istese sayardı. O, sözü sizin gibi peş peşe getirmezdi."* [Buhârî, Menâkıb 23; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 19, (2493), Zühd 71; Tirmizî, Menâkıb 20, (3643); Ebu Dâvud, İlm 7, (3654, 3655).]

5546 ٥ــ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [كَانَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ يُعِيدُ الْكَلِمَةَ ثَلاَثاً لِتُعْقَلَ عَنْهُ]. أخرجه الترمذى.

5. **(5546)**- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, söylediği bellensin diye kelamını üç kere tekrar ederdi."* [Tirmizî, Menâkıb 21, (3644).]

5547 ٦ــ وَعَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ سَلاَمٍ قَالَ: [كَانَ رَسولُ اللّهِ ﷺ إِذَا جَلَسَ يَتَحَدَّثُ يُكْثِرُ أَنْ يَرْفَعَ طَرْفَهُ إِلَى السَّمَاءِ]. أخرجه أبو داود.

6. **(5547)**- *Abdullah İbnu Selam radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, oturup konuştuğu zaman, (vahiy bekleyerek veya mele-i*

A'la'ya iştiyak duyarak) çok sık nazarını semaya çevirirdi." [Ebu Dâvud, Edeb 21, (4837).]

5548 ٧ ـــ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ [كَانَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ تَبْسُطُ لِرَسُولِ اللّٰهِ ﷺ نِطْعاً فَيَقِيلُ عِنْدَهَا، فَإِذَا قَامَ أَخَذَتْ مِنْ عَرَقِهِ وَشَعْرِهِ فَجَمَعَتْهُ فِى قَارُورَةٍ، ثُمَّ جَعَلَتْهُ فِى سُكٍّ، فَلَمَّا حُضِرَ أَنَسٌ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ أَوْصَى أَنْ يُجْعَلَ فِى حَنُوطِهِ مِنْ ذٰلِكَ السُّكِّ]. أخرجه الشيخان والنسائى.

«السُّكُّ» شيء يتطيب به.

7. **(5548)**- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"(Annem) Ümmü Süleym, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm için yere bir post serer, O da üzerinde kaylûle (öğle uykusu) kestirirdi. Aleyhissalâtu vesselâm uyanınca annem O'nun terini ve kıllarını toplardı. Bunları bir şişede toplar, sonra onu sürünme maddesine katardı."*

(Râvi devamla der ki): *"Hz. Enes radıyallahu anh muhtazar (can çekişme halinde) olunca, kefenine sürülecek hanûta bundan katılmasını vasiyet etti."* [Buhârî, İsti'zân 41; Müslim, Fezâil 84, (2331); Nesâî, Zinet 119, (8, 218).]

AÇIKLAMA:

1- *İbnu Hacer, Resûlullah*'ın saç kıllarının toplanması ile terinin toplanmasını, başka rivayetlerdeki sarahate dayanarak, ayrı ayrı zamanlara hamleder: Sıcak mevsimde öğle uykusundaki terin toplanması ayrı bir hadisedir, *Ümmü Süleym*'e kocası *Ebu Talha*'nın *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın tıraşından sonra elde ettiği saçları vermesi ayrı hadisedir. Rivayetten de anlaşılacağı üzere *Ümmü Süleym* bunları teberrüken biriktirmiştir. *Resûlullah*'ın Haccetü'l-Veda'da, Mina'da tıraş olduğu gözönüne alınınca, hadiste mevzubahis olan kıssanın Veda haccından sonra cereyan ettiği anlaşılır.

Hadisin bir başka veçhinde, ter toplama anında *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın uyandığı ve: **"Ey Ümmü Süleym! Nedir bu yaptığın?"** diye sorduğu, *"Bu terinizdir, bunu tîbımıza (sürünme maddesi) koyuyoruz, bu bizim en güzel tîbımız oluyor"* cevabını aldığı belirtilir. Diğer bazı rivayetlerde *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın, bu davranışı tebessümle karşıladığı ve te'yîd ettiği tasrîh edilmiştir.

2- Hadîs, büyüklerin, tanıdığı kimselerin evlerinde kaylûle yapmasının cevazına delil olmaktadır. Bu davranışta sevginin te'yidi ve te'kidi vardır. Ayrıca hadis, insan ter ve saçının temiz olduğuna delil olmaktadır.

5549 ٨ـــ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [كَانَ فَزَعٌ بِالْمَدِينَةِ، فَاسْتَعَارَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَرَساً مِنْ أَبِى طَلْحَةَ يُقَالُ لَهُ الْمَنْدُوبُ، فَرَكِبَهُ! فَلَمَّا رَجَعَ قَالَ: مَا رَأَيْنَا مِنْ شَىْءٍ، وَإِنْ وَجَدْنَاهُ لَبَحْراً].

8. (5549)- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Medine'de bir panik olmuştu. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Ebu Talha radıyallahu anh'tan el-Mendûb denen (ağır yürüyüşlü) atını istiâreten aldı ve bindi. Dönüşünde:* **"Bir şey görmedik. Ancak atı çok hızlı bulduk"** *buyurdu."*

5550 ٩ـــ وَفِى رِوَايَةٍ: [كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ أَحْسَنَ النَّاسِ، وَكَانَ أَجْوَدَ النَّاسِ وَأَشْجَعَ النَّاسِ، وَلَقَدْ فَزِعَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ ذَاتَ لَيْلَةٍ. فَانْطَلَقَ نَاسٌ قِبَلَ الصَّوْتِ فَتَلَقَّاهُمُ النَّبِىُّ ﷺ رَاجِعاً، وَقَدْ سَبَقَهُمْ وَاسْتَبْرَأَ الْخَبَرَ، وَهُوَ عَلَى فَرَسٍ لأَبِى طَلْحَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ عُرْىٍ، وَفِى عُنُقِهِ السَّيْفُ، وَهُوَ يَقُولُ: لَنْ تُرَاعُوا، لَنْ تُرَاعُوا؛ وَقَالَ: وَجَدْنَاهُ بَحْراً، وَكَانَ فَرَساً يُبَطَّأُ]. أخرجه الخمسة إلا النسائى.

يقال: «فَرَسٌ بَحْرٌ» إذا كان واسع الجرى.

و «اسْتَبْرَأَ الْخَبَرَ] كشفه وحققه.

9. (5550)- Bir başka rivayette şöyle gelmiştir: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm insanların en iyisi, en cömerdi ve en şecaatlisi idi. Nitekim bir gece, Medine halkı umumî bir korku yaşamıştı. Halk (korkunun kaynağı olan) sesin geldiği tarafa yöneldi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ise, herkesten önce o cihete gitmiş, haberi tahkik etmiş ve geri dönmüştü, onları yarı yolda karşıladı. Ebu Talha radıyallahu anh'ın çıplak atı üzerinde idi. Boynunda kılıncı asılıydı. Şöyle diyordu:*

"Korkulacak bir şey yok, korkulacak bir şey yok."

Sonra, **"Bu atı pek hızlı bulduk"** *dedi. Halbuki at, ağır yürürdü."* [Buhârî, Cihad 46, 82; Müslim, Fezâil 48, (2307); Ebu Dâvud, Edeb 87, (4988); Tirmizî, Cihâd 14, (1685).]

5551 **١٠ ــ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [مَا خُيِّرَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فِي أَمْرَيْنِ إلاَّ أَخَذَ أَيْسَرَهُمَا، مَا لَمْ يَكُنْ إِثْماً، فَإِنْ كَانَ إِثْماً كَانَ أَبْعَدَ النَّاسِ مِنْهُ، وَمَا انْتَقَمَ لِنَفْسِهِ مِنْ شَيْءٍ قَطُّ إلاَّ أَنْ تُنْتَهَكَ حُرْمَةُ اللّٰهِ، فَيَنْتَقِمُ لِلّٰهِ]. أخرجه الثلاثة وأبو داود.**

10. **(5551)-** *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm iki iş arasında muhayyer bırakılırsa, mutlaka en kolayını tercih ederdi. Yeter ki bu, günah olmasın. Eğer bir iş günah idiyse, günaha karşı insanın en uzak duranı idi. Aleyhissalâtu vesselâm kendisi için hiç intikam aramadı. Ama Allah'ın bir haramı ihlâl edilince o zaman Allah için intikam alırdı."* [Buhârî, Menâkıb 23, Edeb 80, Hudud 10, 42; Müslim, Fezâil 77, (2327); Muvatta, Husnü'l-Hulk 2, (2, 903); Ebu Dâvud, Edeb 5, (4785).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın ahlak-ı şeriflerinden mühim bir prensibi belirtmektedir: Günaha düşülmediği müddetçe kolayı tercih etmek. Tercih edilecek olan daha kolay, günah olacaksa onu tercih etmiyor, şiddetli ve zor da olsa, günah olmayanı arıyor. Hadiste, muhayyer bırakanın kim olduğu belirtilmiyor, mübhem bırakılıyor. Bu, hadisin anlaşılmasına vüs'at kazandırıyor: Allah tarafından muhayyer bırakılma da mümkün, insanlar tarafından muhayyer bırakılma da mümkün. Ancak, Allah tarafından günahla sevap arasında muhayyer bırakılmayacağına dikkat çekilmiştir.

Şahsı için intikam almamış olmasını, bazı alimler *"mala müteallik meselelerde"* diye kayıtlamışlardır. Bu hususu, hadisin bir başka veçhi biraz daha açık olarak şöyle ifade eder: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir müslümanın ismini sarih olarak zikredip hiç lanette bulunmadı, eliyle de asla vurmadı. Allah yolunda olunca o başka. Keza kendisinden hiçbir talebi asla geri çevirmedi, yeter ki günah bir talep olmasın. Hiçbir sebeple şahsı için intikam da almadı. Ancak Allah'ın haramlarını ihlal edenlerden, Allah için intikam aldı."*

2- Hadis, kolayı varken zoru terketmeye ve kolay olanı almaya teşvik etmektedir. Muzdar kalınmayan şeyde ısrar etmeyip, terketmeye de teşvik var.

Ayrıca hata olduğu zâhir olmadıkça ruhsatla amelin mendub olduğu da görülmektedir. Bir de hukukullah'a girmeyen hususlarda affetmeye teşvik var.

5552 ١١ــ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ صَلاَةَ ٱلأُولَى، ثُمَّ خَرَجَ إِلَى أَهْلِهِ وَخَرَجْتُ مَعَهُ، فَاسْتَقْبَلَهُ وِلْدَانٌ، فَجَعَلَ يَمْسَحُ خَدَّىْ أَحَدِهِمْ وَاحِداً بَعْدَ وَاحِدٍ، وَمَسَحَ خَدِّى فَوَجَدْتُ لِيَدِهِ بَرْداً وَرِيحاً كَأَنَّمَا أَخْرَجَهَا مِنْ جُؤْنَةِ عَطَّارٍ]. أخرجه مسلم.

«جُؤْنَةُ الْعَطَّارِ» هى التى يعدّ فيها الطيب ويدخره.

11. (5552)- *Câbir İbnu Semüre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte ilk namazı kıldım. Sonra Aleyhissalâtu vesselâm ehline gitti. Onunla ben de çıktım. Onu birkısım çocuklar karşıladı. Derken onların yanaklarını bir bir okşamaya başladı. Benim yanağımı da okşadı. Elinde bir serinlik ve hoş bir koku hissettim. Elini sanki attar havanından çıkarmış gibiydi."* [Müslim, Fezâil 80, (2329).]

5553 ١٢ــ وَعَنْ اِبْنِ أَبِى اَوْفى رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يُكْثِرُ الذِّكْرَ، وَيُقِلُّ اللَّغْوَ، وَيُطِيلُ الصَّلاَةَ، وَيُقَصِّرُ الْخُطْبَةَ، وَلاَ يَأْنَفُ أَنْ يَمْشِىَ مَعَ الأَرْمَلَةِ وَالْمِسْكِينِ، فَيَقْضِى لَهُمَا الْحَاجَةَ]. أخرجه النسائى

«اللَّغْوُ» الهذر من القول.

12. (5553)- *İbnu Ebi Evfa radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, zikri çok yapar, lağvı (hoş sözü) de az yapardı, namazı uzatırdı, hutbeyi de kısa yapardı. Dul ve miskinlerle beraber yürümekten ar duymazdı, onların ihtiyaçlarını mutlaka yerine getirirdi."* [Nesâî, Cuma 31, (3, 109).]

5554 ١٣ــ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [مَشَيْتُ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَعَلَيْهِ بُرْدٌ نَجْرَانِىٌّ غَلِيظُ الْحَاشِيَةِ، فَأَدْرَكَهُ أَعْرَابِىٌّ فَجَبَذَهُ جَبْذَةً

شَدِيدَةً حَتَّى نَظَرْتُ إلى صَفْحَةِ عُنُقِهِ، وَقَدْ أَثَّرَ فِيهِ حَاشِيَةُ الْبُرْدِ مِنْ شِدَّةِ جَبْذَتِهِ. ثُمَّ قَالَ: يَامُحَمَّدُ، مُرْ لِي مِنْ مَالِ اللّٰهِ الَّذِى عِنْدَكَ فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ وَضَحِكَ. ثُمَّ أَمَرَ لَهُ بِعَطَاءٍ]. أخرجه الشيخان.

13. **(5554)**- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte yürüdüm. Üzerinde kenarı sert, Necrânî bir hırka vardı. Ona bir bedevi arkadan yetişerek hırkadan tutup şiddetle çekti. Boynunun derisine baktığımda, şiddetle çekilen hırkanın kenarının zedeleyip iz bıraktığını gördüm. Bedevi:*

"Ey Muhammed! Yanındaki Allah'ın malından bana da verilmesini emret" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm ona yönelik baktı ve güldü. Sonra da bi ihsanda bulunulmasını emretti." [Buhârî, Libas 18, Humus 19, Edeb 68.]

5555 ١٤ـــ وَعَنْهُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إِذَا صَلَّى الْغَدَاةَ جَاءَ خَدَمُ الْمَدِينَةِ بِآنِيَتِهِمْ فِيهَا الْمَاءُ فَلاَ يَأْتُونَهُ بِإِنَاءٍ إلاَّ غَمَسَ فيهِ يَدَهُ، وَرَبَّمَا جَاءَهُ فِي الْغَدَاةِ الْبَارِدَةِ فَيَغْمِسُ يَدَهُ فِيهِ]. أخرجه مسلم.

14. **(5555)**- Yine *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm sabah namazını kılınca, Medine'nin hizmetçileri ellerinde su bulunan kaplar olduğu halde kendisine gelirlerdi. Aleyhissalâtu vesselâm da hiçbirini ihmal etmeden kaplara elini batırırdı. Bazan sabahları hava soğuk olurdu, Aleyhissalâtu vesselâm yine de elini suya batırırdı."* [Müslim, Fezâil 74, (2324).]

5556 ١٥ـــ وَعَنِ الْخُدْرِى رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [بَيْنَا رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ يَقْسِمُ قِسْماً أَقْبَلَ رَجُلٌ فَأَكَبَّ عَلَيْهِ فَطَعَنَهُ ﷺ بِعُرْجُونٍ كَانَ مَعَهُ كَانَ فَجَرَحَ وَجْهَهُ. ثُمَّ قَالَ لَهُ: تَعَالَ فَاسْتَقِدْ. قَالَ: بَلْ عَفَوْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ]. أخرجه أبو داود والنسائى.

15. **(5556)**- *Hudrî radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın bir taksimde bulunduğu bir sırada, bir adam gelerek üzerine eğildi. Aleyhissalâtu vesselâm da elindeki hurma dalını adama dürtüp yüzünden yaraladı. Sonra da:* **"Gel! Kısas yap!"** *buyurdu. Adam:*

"Affettim ey Allah'ın Resûlü!" dedi." [Ebu Dâvud, Diyât 15, (4536); Nesâî, Kasâme 20, (8, 32).]

İKİNCİ BAB
ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM'IN ALÂMETLERİ

5557 ١ـ عَنْ عَلِيّ بْنِ أَبِى طَالِبٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [حدثنى أبى قال خَرَجْنَا إلى الشَّام فى أَشْيَاخٍ مِن قُرَيْشٍ، وَكَانَ مَعِىَ مُحَمَّدٌ ﷺ، فَأَشْرَفْنَا عَلَى رَاهِبٍ فِي الطَّرِيقِ فَنَزَلْنَا وَحَلَلْنَا رَوَاحِلَنَا فَخَرَجَ إلَيْنَا الرَّاهِبُ، وَكَانَ قَبْلَ ذٰلِكَ لاَ يَخْرُجُ إلَيْنَا فَجعَلَ يَتخَلَّلُنَا حَتَّى جَاءَ فَأَخذَ بِيَدِ مُحمَّدٍ، وَقَالَ: هٰذَا سَيِّدُ الْعَالَمِينَ. فَقَالَ لَهُ أَشْيَاخُ قُرَيْشٍ: وَمَا عِلْمُكَ بِمَا تَقُولُ؟ قَالَ: أَجِدُ صِفَتَهُ وَنَعْتَهُ فِى الْكِتَاب الْمُنَزَّلِ، وَإِنَّكُمْ حِينَ أَشْرَفْتُمْ لَمْ يَبْقَ شَجَرٌ وَلاَ حَجَرٌ إلاَّ خَرَّ لَهُ سَاجِداً، وَلاَتَسْجُدُ الْجَمَادَاتُ إلاَّ لِنَبِيٍّ، وَأَعْرِفُهُ بِخَاتَمِ النُّبُوَّةِ أَسْفَلَ مِنْ غُضْرُوفِ كَتِفِهِ مِثْلُ التُّفَّاحَةِ. ثُمَّ رَجَعَ فَصَنَعَ طَعَاماً فَأَتَانَا بِهِ، وَكَانَ مُحَمَّدٌ فِى رَعْيَةِ الْإبِلِ! فَجاءَ وَعَلَيْهِ غَمَامَةٌ تُظِلُّهُ. فَلَمَّا دَنَا وَجَدَ الْقَوْمَ قَدْ سَبَقُوهُ إلَى ظِلِّ الشَّجَرَةِ، فَجَلَسَ فِى الشَّمْسِ، فَمَالَ فَيْءُ الشَّجَرَةِ عَلَيْهِ وَضَحَوْاهُمْ فِي الشَّمْس. فَقَالَ: انْظُرُوا مَالَ فَيْءُ الشَّجَرَةِ عَلَيْهِ فَبَيْنَمَا هُوَ قَائِمٌ وَهُوَ يُنَاشِدُهُمُ اللّٰهَ تَعَالَى أَنْ لاَيَذْهَبُوا بِهِ إلَى الرُّومِ، وَيَقُولُ: إنْ رَأَوْهُ عَرَفُوهُ بِالصِّفَةِ فَيَقْتُلُونَهُ فَبَيْنَا هُوَ يُنَاشِدُهُمُ اللّٰهَ فِي ذٰلِكَ إذِ الْتَفَتَ فَإِذَا بِسَبْعَةٍ مِنَ الرُّومِ مُقْبِلِينَ نَحْوَ دِيْرِهِ، فَاسْتَقْبَلَهُمْ وَقَالَ: مَاجَاءَ بِكُمْ؟ قَالُوا: بَلَغْنَا مِنْ أَخْبَارِنَا أَنَّ نَبِيًّا مِنَ الْعَرَبِ خَارِجٌ نَحْوَ بِلاَدِنَا فى هٰذَا الشَّهْرِ

فَلَمْ يَبْقَ طَرِيقٌ إلاَّ بُعِثَ إِلَيْهِ بِأُنَاسٍ، وَبُعِثْنَا إِلَى طَرِيقِكَ هٰذَا. قَالَ: وَهَلْ خَلفَكُمْ أَحَدٌ خَيرٌ مِنْكُمْ؟ قَالُوا: إِنَّما أُخْبِرنَا خَبَرَهُ بِطَرِيقِكَ هٰذَا. قَالَ: أَفَرَأَيْتُمْ أَمْراً أَرَادَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالى أَنْ يَقْضِيَهُ. هَلْ يَسْتَطِيعُ أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ أَنْ يَرُدَّهُ؟ قَالُوا: لاَ. قَالَ: فَبَايِعُوا هٰذَا الرَّجُلَ فَإِنَّهُ نَبِيٌّ حقًّا، فَبَايَعُوهُ، وَأَقَامُوا مَعَ الرَّاهِبِ، ثُمَّ رَجَعَ إِلَيْنَا فَقَالَ: أَنْشُدُكُمُ اللّٰهَ أَيُّكُمْ وَلِيُّهُ؟ فَقَالُوا: هٰذَا يَعْنُونَنِي. فَمَا زَالَ يُنَاشِدُنِي حَتَّى رَدَدْتُهُ مَعَ رِجَالٍ كَانَ فِيهِمْ بِلاَلٌ بَعَثَهُ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما، وَزَوَّدَهُ الرَّاهِبُ كَعْكاً وَزَيْتاً]. أخرجه الترمذى. عن أبى موسى الأشعرى قال: خرج أبو طالب، وذكر نحو ما تقدم. وأخرجه رزين عن على رضى اللّه عنه عن أبيه باللفظ المتقدم .

«غُضروف الكَتف» رأس لوحه.

و «ضحوَا فى الشَّمْسِ» أى برزوا لها.

و «الأحبارُ» جمع حبر بفتح الحاء وكسرها، وهو العالم.

1. **(5557)**- *Hz. Ali İbnu Ebî Talib radıyallahu anh* anlatıyor: *"Babam anlatmış ve demişti ki: "Kureyş büyüklerinden bir grupla Şam'a gitmiştik; beraberimde Muhammed aleyhissalâtu vesselâm da vardı. Yolda bir rahîb(in manastırın)a yaklaştık ve yakınına konakladık. Develerimizi çözmüştük ki rahib yanımıza geldi. Daha önceki gelişlerimizde yanımıza hiç uğramamıştı. Aramızda dolaşmaya başladı ve Muhammed'i (bulup) elinden tuttu ve:*

"Bu âlemlerin efendisidir!" dedi. Kureyş büyükleri ona:

"Bu söylediğini nereden biliyorsun?" diye sordular. Adam:

"Ben onun sıfat ve evsafını bize indirilen kitapta bulmuşum! Nitekim siz yaklaştığınız zaman, O'na secde etmedik ne taş, ne ağaç kaldı, hepsi de secde ettiler. Bu cansız şeyler ancak bir peygambere secde ederler. Ben O'nu ayrıca

peygamberlik mührüyle de biliyorum, bu mühür omuz başındaki düz kemiğin baş kısmının aşağısında bulunur, elma büyüklüğündedir" dedi. Sonra bizden ayrıldı, yemek hazırlayıp getirdi. Muhammed o sırada, develeri gözetliyordu. Yanımıza geldiğinde üzerinde ona gölge yapan bir bulut vardı. Yaklaşınca, halkın kendinden önce ağacın gölgesini kaptıklarını gördü. O da güneşte oturdu. Ağacın gölgesi, üzerine meyletti, onlar güneşte kaldılar. Râhib:

"Bakın, ağacın gölgesi O'nun üzerine meyletti" dedi. Rahib onların yanında iken, bu çocuğu Allah aşkına Rum (diyarın)a götürmeyin diye ricada bulundu ve: "Eğer O'nu götürürseniz, taşıdığı sıfatlarıyla O'nu tanırlar ve öldürürler" dedi. O, bu hususta Allah'ın adını vererek onlara ricada bulunurken, yan tarafına bir göz attı. Manastırına doğru gelen yedi Rum gördü. Onları karşıladı ve:

"Niye geldiniz?" dedi.

"Rahiplerimiz bize Araplar arasında çıkacak bir peygamberin bu ayda memleketimize doğru gelmekte olduğunu söylediler. (Buralara giriş sağlayan) her yola bir grup insan çıkarıldı. Biz de senin su yoluna gönderildik" dediler. Rahip: "Sizden daha hayırlı birini geride bıraktınız mı?" dedi. Onlar:

"O şahsın senin yolunun üzerinde olduğu bize haber verildi!" dediler. Rahip: "Allah'ın icra etmek istediği bir iş hakkında ne dersiniz, insanlardan bunu geri çevirebilecek biri var mı?" diye sordu. Onlar: "Hayır!" dediler. Rahip:

"Öyleyse şu kimseye biat edin. Zira bu, gerçek peygamberdir" dedi. Onlar da ona biat ettiler, Rahiple birlikte orada kaldılar. Sonra rahip bize döndü, ve:

"Allah için söyleyin, bunun velisi kim?" dedi. Beni kastederek: "Şu" dediler. Rahib bana hususi şekilde, geri dönmemiz için ricada bulundu. Ben de O'nu içlerinde, Hz. Ebu Bekr'in gönderdiği, Bilâl'in de bulunduğu bir grup kimse ile geri çevirdim. Rahip O'na kek ve zeytinyağından azık koydu."

Bu rivayeti Tirmizî, (Menâkıb 5, (3624) *Ebu Musa el-Eş'ârî radıyallahu anh*'tan tahric etmiştir. Rivayete: *"Ebu Talib Şam için yola çıktı..."* diye başlar ve yukarıda kaydedildiği şekilde zikreder. Yukarıdaki metni Rezîn, *Hz. Ali radıyallahu anh*'ın babasından rivayeti olarak, kaydedilen elfazla tahric etmiştir.

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste zikri geçen rahibin adı bazı rivayetlerde *Buhayra* diye tasrih edilir. İçerisinde, bazı hatalı unsurlar varsa da, rivayet *Aleyhissalâtu Vesselâm*'ın nübüvvet öncesi hayatından bir sahneyi aydınlatmaktadır: Amcası *Ebu Tâlib*'le

yaptığı Şam yolculuğu. Bu ticari bir seyahatti. Mola verilen bu yerin Busra olduğu bazı rivayetlerde belirtilir.

Rahip, Şam'a gidildiği takdirde, orada yahudiler tarafından, *Muhammed*'in beklenmekte olan peygamber olacağının, kitaplarında mezkur olan alametlerle bilinerek öldürülebileceğinden korkuyor. Bu sebeple geri döndürülmesi için ısrarla ricada bulunuyor. *Ebu Talib* meseleyi kavrayarak Busra'dan geri çeviriyor, kendisi seyahatına devam ediyor.

2- Hadiste yadırganan bazı unsurlar var denmişti. O da *Hz. Bilal* ve *Hz. Ebu Bekr*'le ilgili pasajdır. Bu hususla ilgili olarak *el-Cezerî* der ki: "*Hadisin isnadı sahihtir. Ravileri, Sahîheyn veya birinin ravileri gibi sîkadırlar. Hz. Ebu Bekr ve Hz. Bilal radıyallahu anhümâ'nın zikredilmeleri mahfuz değildir (yani hadisi zayıflatan bir durumdur). Bu sebeple imamlarımız bu kısmı bir vehim addettiler. Bu gerçekten vehimdir. Zira, o sırada Aleyhissalâtu vesselâm'ın yaşı onikidir. Ebu Bekir ise, ondan iki yaş küçüktür. Muhtemelen Bilal o vakit henüz doğmadı bile.*" *Hz. Ebu Bekr* ve *Bilâl*'in zikri sebebiyle, *Zehebî* de hadisi zayıf addeder ve henüz o sıralarda *Hz. Ebu Bekr*'in *Hz. Bilâl*'i satın almadığına dikkat çeker. *Hafız İbnu Hacer*, el-İsâbe'de şunları söyler: "*Bu hadisin ravileri sîkadırlar. Hadiste bu lafızlar dışında reddi gereken bir husus yok. Muhtemelen o kısım bir derctir, bir başka hadisten alınma bir parçadır...*" *İbnu Hacer*'in bu tahminini doğrulayan bir husus, hadisin *Bezzâr*'ın Müsned'inde gelen veçhidir. O vecihte, hadis aynen kaydedilir, fakat "*Amcası onu Bilal'le geri gönderdi*" denmez, "*bir adamla*" denir.

Başta muhakkik bir zat olan *İbnu Hacer* olmak üzere âlimlerimiz, hadisin muhtevasını kabul edip buna siyer bahislerinde yer verirler.

5558 ٢ــ وَعَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ. قَالَ: [لَقِيتُ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ
الْعَاصِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا، فَقُلْتُ: أَخْبِرْنِى عَنْ صِفَةِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ
فِى التَّوْرَاةِ. فقَالَ: أَجَلْ وَاللّٰهِ إِنَّهُ لَمَوْصُوفٌ فِى التَّوْرَاةِ بِبَعْضِ صِفَتِهِ
فِى الْقُرْآنِ، يَا أَيُّهَا النَّبِىُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِداً وَمُبَشِّراً وَنَذِيراً، وَحِرْزاً
لِلْاُمِّيِّينَ، أَنْتَ عَبْدِى وَرَسُولِى. سَمَّيْتُكَ الْمُتَوَكِّلَ. لَيْسَ بِفَظٍّ، وَلاَ
غَلِيظٍ، وَلاَ صَخَّابٍ بِالْأَسْوَاقِ، وَلاَيَدْفَعُ بِالسَّيِّئَةِ السَّيِّئَةَ، وَلٰكِنْ يَعْفُو
وَيَغْفِرُ. وَلَنْ يَقْبِضَهُ اللّٰهُ حَتَّى يُقِيمَ بِهِ الْمِلَّةَ الْعَوْجَاءَ، وَيَفْتَحَ بِهِ أَعْيُناً

عُمْياً، وَآذَاناً صُمًّا، وغُلُوباً غُلْفاً]. أخرجه البخارى.

«الأُمِّيون» العرب لأنهم كانوا لايحسنون الكتابة.

و «الفظّ» القاسى القلب الغليظ الجانب.

و «الصَّخَبُ» بالصاد والسين الصياح والجلبة، يشير بذلك إلى عدم منافسته فى الدنيا وجمعها فيحضر الأسواق لذلك ويصخب معهم فيها.

و «الغُلْف» بضم الغين وسكون اللاّم جمع أغلف، وهو الذى عليه غلاف.

2. **(5558)**- *Atâ İbnu Yesâr rahimehullah* anlatıyor: "*Abdullah İbnu Amr İbni'l-As radıyallahu anhüma'ya rastladım ve: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın Tevrat'ta zikredilen vasıflarını bana söyle" dedim. Bunun üzerine hemen:*

"*Pekala dedi ve devam etti: Allah'a yemin olsun! O, Kur'an'da geçen bazı sıfatlarıyla Tevrat'ta da mevsuftur (ve şöyle denmiştir:)* **"Ey peygamber, biz seni insanlara şahid, müjdeleyici ve korkutucu** (Ahzâb 45) **ve ümmîler için de koruyucu olarak gönderdik. Sen benim kulum ve elçimsin. Ben seni mütevekkil diye tesmiye ettim. O, ne katı kalpli, ne de kaba biri değildir. Çarşı pazarda rastgele bağırıp çağırmaz. Kötülüğü kötülükle kaldırmaz, bilakis affeder, bağışlar. Allah, bozulmuş dini onunla tam olarak ikame etmeden onunla kör gözleri, sağır kulakları, paslanmış kalpleri açmadan onun ruhunu kabzetmez."** [Buhârî, Büyû' 50, Tefsîr, Feth 3.]

AÇIKLAMA:

1- *Abdullah İbnu Amr İbnu'l-As,* kitabımızın birinci cildinde (s. 28-29) açıkladığımız üzere sahabenin büyüklerindendir ve hadisleri, *Resûlullah*'ın bilgisi tahtında yazanlardan biridir. Burada bizi ilgilendiren yönlerden biri, âlim bir zât oluşu ve ehl-i kitap'tan çok miktarda kitap elde ederek onları okumasıdır. Bu sebeple İsrailiyatı ve Kitab-ı Mukaddes'in muhteviyatını iyi bilmektedir. Binaenaleyh, kendisinden, Kütüb-ü Sâbıka'da *Resûlullah*'tan haber veren ayetler hakkında soru sorulması tesâdüfi bir hâdise değildir. Görüldüğü üzere, soruya, güzel bir örnek zikrederek müsbet cevap vermiştir. *Radıyallahu anh*'ın zikrettiği Tevrat âyetinin bir benzeri Kur'ân'da aynen mevcuttur. Hele pasajın yarısı –ki

oraya, Kur'an'daki yerini belirten kayıt düştük– tıpa tıp Kur'an'a uymaktadır. Tevrat'tan zikredilen pasajın ikinci kısmına uyan bir başka âyet yine Kur'ân-ı Kerim'de zikredilmiştir. (Meâlen): **"Sen Allah'tan bir merhamet sayesindedir ki, onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar, etrafından herhalde dağılıp gitmişlerdi. Artık onları bağışla, günahlarının mağfiret edilmesini iste. İş hususunda onlarla müşâvere et. Bir kerre de azmettin mi, artık Allah'a güvenip dayan. Çünkü Allah kendine güvenip dayananları sever"** (Al-i İmrân 159). Tevrat'tan alınan pasajın en son kısmına benzeyen bir ayet de şöyledir. (Meâlen): **"Ne iyilik, ne de kötülük müsavi değildirler. Sen (kötülüğü) en iyi olanla önle. O zaman görürsün ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse bile, sanki samîmi dostun olmuştur"** (Fussilet 34).

5559 ٣ـ وَعَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ سَلاَمٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [مَكْتُوبٌ فِي التَّوْرَاةِ صِفَةُ مُحَمَّدٍ وَعِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يُدْفَنُ مَعَهُ. قَالَ أَبُو مَوْدُودٍ الْمَدَنِيُّ: قَدْ بَقِىَ فِي الْبَيْتِ مَوْضِعُ قَبْرٍ].أخرجه الترمذى.

3. **(5559)**- *Abdullah İbnu Selam radıyallahu anh* anlatıyor: *"Tevrat'ta Hz. Muhammed aleyhisselâm'ın sıfatı ve İsa İbnu Meryem'in de O'nunla birlikte defnedileceği yazılıdır.*

Ebu Mevdûd el-Medenî der ki: "(Resûlullah'ın kabrinin bulunduğu) hücrede bir kabir yeri var." [Tirmizî, Menâkıb 3, (3621).]

AÇIKLAMA:

Hadis, Tevrat'ta yazılanlar arasında Hz. Peygamber'in vasıfları ile Hz. İsa'nın, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın yanına defnedileceğinin de yazılı olduğunu belirtmektedir. *Hz. İsa*'nın, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın yanına gömüleceğine dair başka rivayetler de vardır. *Hz. Aişe*'den gelen bir rivayete –ki zayıftır– göre, *Hz. Aişe, Aleyhissalâtu vesselâm*'a:

"Senden sonra hayatta kalırsam yanına gömülmek isterim!" diye bir arzu izhar edince, *Aleyhissalâtu vesselâm*, bunun mümkün olmayacağını belirtir ve: **"Orada benim kabrim, Ebu Bekr ve Ömer'in kabirleri, bir de Hz. İsa İbnu Meryem'in kabri bulunacaktır"** der. Bu hususu te'yid eden rivayetlerden biri yine *Abdullah İbnu Amr*'dan rivayet edilmiştir: **"İsa İbnu Meryem yeryüzüne iner, evlenir ve çocukları doğar. Kırkbeş yıl böyle geçer. Sonra ölür ve benimle birlikte kabrime defnedilir."**

5560 ٤ـ وعَنْ أَبِى مُوسٰى رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ : [سَمِعْتُ النَّجَاشِىَّ صَاحِبَ الْحَبَشَةِ رَحِمَهُ اللّٰهُ تَعَالٰى يَقُولُ: أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللّٰهِ، وَأَنَّهُ الَّذِى بَشَّرَ عِيسَى عَلَيْهِ السَّلاَمُ، وَلَوْلاَ مَا أَنَا فِيهِ مِنَ الْمُلْكِ وَمَا تَحَمَّلْتُ مِنْ أُمُورِ النَّاسِ لأَتَيْتُهُ حَتّٰى أَحْمِلَ نَعْلَيْهِ]. أخرجه أبو داود.

4. **(5560)**- *Ebu Musa radıyallahu anh* anlatıyor: *"Habeşistan'ın sahibi (kralı) Necaşî merhum'u işittim, demişti ki:*

"Ben şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın Resûlüdür. O, Hz. İsa aleyhisselâm'ın geleceğini müjdelediği zâttır. Eğer ben, şu saltanatın başında olmasaydım ve üzerimdeki insanlarla ilgili yük bulunmasaydı onun ayakkabılarını taşımak üzere yanına giderdim." [Ebu Dâvud, Cenâiz 62, (3205).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, sarih bir şekilde Habeş Kralı *Necâşî*'nin müslüman olduğunu ifade etmektedir. *İbnu'l-Esîr*, *Necaşî*'nin *Resûlullah*'ın sağlığında müslüman olduğunu, kendisine muhacir olarak iltica eden müslümanları himaye edip onlara iyi davrandığını belirtir. Kendisine iltica eden müslümanları Kureyşliler geri almak üzere heyet gönderirler, hediyeler verirler. Fakat *Necaşî* taleplerini reddeder ve müslümanları himaye eder. *Necâşi*, Mekke'nin fethinden önce vefat etmiş, *Resûlullah* da Medine'de onun cenaze namazını kıldırmıştır, radıyallahu anh.

5561 ٥ـ وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [حَدَّثَنِى أَبُو سُفْيَانَ بْنُ حَرْبٍ قَالَ: اِنْطَلَقْتُ فِى الْمُدَّةِ الَّتِى كَانَتْ بَيْنِى وَبَيْنَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ إلى الشَّامِ. فَبَيْنَا أَنَا بِهَا إذْ جِىءَ بِكِتَابٍ مِنَ النَّبِىِّ ﷺ إِلَى هِرَقْلَ، جَاءَ بِهِ دِحْيَةُ الْكَلْبِىُّ فَدَفعَهُ إِلَى عَظِيمِ بُصْرَى، فَدَفعَهُ إلى عَظِيمِ الرُّومِ هِرَقْلَ. فقَالَ هِرَقْلُ: هَلْ هُنَا أَحَدٌ مِنْ قَوْمِ هٰذَا الرَّجُلِ الَّذِى يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِىٌّ؟ قَالُوا نَعَمْ فَدُعِيتُ فِى نَفَرٍ مِنْ قُرَيْشٍ فَدَخَلْنَا عَلَيْهِ فَأَجْلَسَنَا بَيْنَ يَدَيْهِ. فَقَالَ: أَيُّكُمْ أَقْرَبُ نَسَباً مَعَهُ؟ فَقُلْتُ: أَنَا. فَأَجْلَسَنِى بَيْنَ يَدَيْهِ، وَأَصْحَابِى خَلْفِى؛ ثُمَّ دَعَا بِتَرْجُمَانِهِ فَقَالَ: قُلْ لِهٰؤُلاَءِ: إِنِّى

سَائِلٌ هٰذَا عَنْ هٰذَاالرَّجُلِ الَّذِى يَزْعَمُ أَنَّهُ نَبِىٌّ فَإِنْ كَذَبَنِى فَكَذِّبُوهُ. قَالَ: أَبُو سُفْيَانَ: وَايْمُ اللّٰهِ لَوْلاَ أَنْ يُؤْثَرَ عَلَىَّ الْكَذِبُ لَكَذَبْتُهُ. ثُمَّ قَالَ لِتَرْجُمَانِهِ: سَلْهُ، كَيْفَ نَسَبُهُ فِيكُمْ؟ قُلْتُ: هُوَ فِينَا ذُو نَسَبٍ. قَالَ: فَهَلْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مِنْ مَلِكٍ؟ قُلْتُ: لاَ. قَالَ: فَهَلْ كُنْتُمْ تَتَّهِمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ مَا قَالَ؟ قُلْتُ: لاَ. قَالَ: فَهَلْ يَتْبَعُهُ أَشْرَافُ النَّاسِ أَمْ ضُعَفَاؤُهُمْ. قُلْتُ: بَلْ ضُعَفَاؤُهُمْ. قَالَ: أَيَزِيدُونَ أَمْ يَنْقُصُونَ؟ قُلْتُ: لاَ، بَلْ يَزِيدُونَ قَالَ: هَلْ يَرْتَدُّ أَحَدٌ عَنْ دِينِهِ بَعْدَ أَنْ يَدْخُلَ فِيهِ سَخْطَةً لَهُ؟ قُلْتُ: لاَ. قَالَ: فَهَلْ قَاتَلْتُمُوهُ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: كَيْفَ كَانَ قِتَالُكُمْ إِيَّاهُ؟ قُلْتُ: تَكُونَ الْحَرْبُ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ سِجَالاً، يُصِيبُ مِنَّا وَنُصِيبُ مِنْهُ، قَالَ فَهَلْ يَغْدِرُ؟ قُلْتُ: لاَ، وَنَحْنُ مِنْهُ فى هٰذِهِ الْمُدَّةِ مَا نَدْرِى مَا هُوَ صَانِعٌ قَالَ أَبُو سُفْيَانَ: فَوَاللّٰهِ مَا أَمْكَنَنِى مِنْ كَلِمَةٍ أُدْخِلُ فِيهَا شَيْئاً غَيْرَ هٰذِهِ. قَالَ: فَهَلْ قَالَ هٰذا الْقَوْلَ أَحَدٌ قَبْلَهُ؟، قُلْتُ: لاَ. فَقَالَ: لِتَرْجُمَانِهِ: قُلْ لَهُ إِنِّى سَأَلْتُكَ عَنْ نَسَبِهِ فِيكُمْ فَزَعَمْتَ أَنَّهُ فِيكُمْ ذُو نَسَبٍ، وَكَذٰلِكَ الرُّسُلُ تُبْعَثُ فى أَنْسَابِ قَوْمِهَا؛ وَسَأَلْتُكَ هَلْ كَانَ فِي آبَائِهِ مَلِكٌ؟ فَزَعَمْتَ: أَنْ لاَ. فَقُلْتُ: لَوْ كَانَ فِي آبَائِهِ مَلِكٌ، قُلْتُ؛ رَجُلٌ يَطْلُبُ مُلْكَ أَبِيهِ، وَسَأَلْتُكَ عَنْ أَتْبَاعِهِ: أَضُعَفَاؤُهُمْ أَمْ أَشْرَافُهُمْ؟ فَقُلْتَ: بَلْ ضُعَفَاؤُهُمْ، وَهُمْ أَتْبَاعُ الرُّسُلِ؛ وَسَأَلْتُكَ: هَلْ كُنْتُمْ تَتَّهِمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ مَا قَالَ؟ فَزَعَمْتَ أَنْ لاَ فَعَرَفْتُ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ لِيَدَعَ الْكَذِبَ عَلَى النَّاسِ وَيَكْذِبَ عَلَى اللّٰهِ تَعَالٰى، وَسَأَلْتُكَ: هَلْ يَرْتَدُّ أَحَدٌ مِنْهُمْ عَنْ دِينِهِ بَعْدَ أَنْ يَدْخُلَ فِيهِ سَخْطَةً لَهُ؟

فَزَعَمْتَ أَنْ لاَ. فَكَذٰلِكَ الْإِيمَانُ إِذَا خَالَطَتْ بَشَاشَتُهُ الْقُلُوبَ؛ وَسَأَلْتُكَ: هَلْ يَزِيدُو نَ أَمْ يَنْقُصُونَ؟ فَزَعَمْتَ: أَنَّهُمْ يَزِيدُونَ، وَكَذٰلِكَ أَمْرُ الْإِيمَانِ حَتّٰى يَتِمَّ؛ وَسَأَلْتُكَ: هَلْ قَاتَلْتُمُوهُ؟ فَزَعَمْتَ أَنَّكُمْ قَاتَلْتُمُوهُ، فَتَكُونُ الْحَرْبُ بَيْنَهُمْ سِجَالاً، يَنَالُ مِنْكُمْ وَتَنَالُونَ مِنْهُ، وَكَذٰلِكَ الرُّسُلُ تُبْتَلَى، ثُمَّ تَكُونُ لَهُمُ الْعَاقِبَةُ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ يَغْدِرُ؟ فَزَعَمْتَ أَنَّهُ لاَ يَغْدِرُ، وَكَذٰلِكَ الرُّسُلُ لاَ تَغْدِرُ؛ وَسَأَلْتُكَ هَلْ قَالَ هٰذَا الْقَوْلَ أَحَدٌ قَبْلَهُ؟ فَزَعَمْتَ أَنْ لاَ. فَقُلْتُ: لَوْ قَالَ هَذَا الْقَوْلَ أَحَدٌ قَبْلَهُ، قُلْتُ رَجُلٌ إِئْتَمَّ بِقَوْلٍ قِيلَ قَبْلَهُ؛ ثُمَّ قَالَ: بِمَ يَأْمُرُكُمْ؟ قُلْنَا: بِالصَّلاَةِ وَالزَّكَاةِ وَالصِّلَةِ وَالْعَفَافِ. فَقَالَ إِنْ يَكُ مَا تَقُولُ حَقًّا فَإِنَّهُ نَبِيٌّ، وَقَدْ كُنْتُ أَعْلَمُ أَنَّهُ خَارِجٌ، وَلَمْ أَكُنْ أَظُنُّهُ مِنْكُمْ، وَلَوْ أَعْلَمُ أَنِّى أَخْلُصُ إِلَيْهِ لَأَحْبَبْتُ لِقَاءَهُ، وَلَوْ كُنْتُ عِنْدَهُ لَغَسَلْتُ عَنْ قَدَمَيْهِ، وَلَيَبْلُغَنَّ مُلْكُهُ مَا تَحْتَ قَدَمَىَّ، ثُمَّ دَعَا بِكِتَابِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ، فَقَرَأَهُ فَإِذَا فِيهِ: بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ، مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللّٰهِ إِلَى هِرَقْلَ عَظِيمِ الرُّومِ، سَلاَمٌ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى. أَمَّا بَعْدَ فَإِنِّى أَدْعُوكَ بِدِعَايَةِ الْإِسْلاَمِ. أَسْلِمْ تَسْلَمْ يُؤْتِكَ اللّٰهُ أَجْرَكَ مَرَّتَيْنِ، فَإِنْ تَوَلَّيْتَ فَإِنَّ عَلَيْكَ إِثْمَ الْأَرِيسِيِّينَ، وَيَاأَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَنْ لاَنَعْبُدَ إِلاَّ اللّٰهَ وَلاَ نُشْرِكَ بِهِ شَيْئاً وَلاَ يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً أَرْبَاباً مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا أَشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ. فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ قِرَاْةِ الْكِتَابِ ارْتَفَعَتِ الْأَصْوَاتُ عِنْدَهُ وَكَثُرَ اللَّغَطُ فَأُمِرَ بِنَا فَأُخْرِجْنَا، فَقُلْتُ لِأَصْحَابِى: لَقَدْ أَمِرَ أَمْرُ ابْنِ أَبِى كَبْشَةَ إِنَّهُ لَيَخَافُهُ مَلِكُ بَنِى الْأَصْفَرِ. فَمَا زِلْتُ مُوقِناً

بِأَمْرِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ أَنَّهُ سَيَظْهَرُ حَتَّى أَدْخَلَ اللّٰهُ عَلَيَّ الإِسْلاَمَ؛ وَدَعَا هِرَقْلُ جَمْعَهُ فَجَمَعَهُمْ فِي دَارٍ لَهُ. فَقَالَ: يَامَعْشَرَ الرُّومِ، هَلْ لَكُمْ فِى الْفَلاَحِ وَالرُّشْدِ إِلَى آخِرِ الأَبَدِ، وَأَنْ يَثْبُتَ لَكُمْ مُلْكُكُمْ، فَحَاصُوا حَيْصَةَ حُمُرِ الْوَحْشِ إِلَى الأَبْوَابِ فَوَجَدُوهَا قَدْ أُغلِقَتْ، فَدَعَاهُمْ، فَقَالَ: إِنَّمَا اخْتَبَرْتُ شِدَّتَكُمْ عَلَى دِينِكُمْ، وَقَدْ رَأَيْتُ مِنْكُمُ الَّذِى أَحْبَبْتُ، فَسَجَدُوا لَهُ وَرَضُوا عَنْهُ]. أخرجه الشيخان.

قوله «يؤثَرُ علىَّ الكذبُ» أى يروى عنى وينسب إلى.

و «الغدرُ» صد الوفاء وهو نقض العهد.

و «البشاشةُ» إنشراح القلب بالشىء والفرح بقبوله.

وتقول «الحربُ بينهم سجَالٌ» إذا كانت متماثلة، تارة لهؤلاء، وتارة لهؤلاء.

«وَالصِّلَةُ» صلة الأرحام، وهى كل ما أمر به اللّٰه أن يوصل إلى الأقارب من أنواع البر والأحسان.

و «العفافُ» الكفّ عما لايحل لك.

و «الأريسيِّين» الفلاحون، وقيل الأتباع.

و «اللَّغط» اختلاط الأصوات واختلافها.

وقوله «أَمِرَ أَمْرُ ابن أبى كبشةَ» يعنى النبى صلى اللّٰه عليه وسلم: أى كبر شأنه وعظم واتسع. وكانوا ينسبون النبى صلى اللّٰه عليه وسلم إلى أبى كبشة الخزاعى لأنه خالف قريشاً فى عبادة الأوثان، وعبد الشعرى: النجم المعروف. فلما خالفهم النبى صلى اللّٰه عليه وسلم

فى عبادة الأصنام نسبوه إليه، وقيل كان جدًّا له صلى اللّه عليه وسلم من قبل الأم، أرادوا أنه نزع إليه فى الشبه.

و «بنُو الأصفر» هم الروم، سموا بذلك لما يعرض لأبدانهم من الصفرة فى الغالب.

«وَحاصَوا» نفروا وجالوا من جهة إلى أخرى.

5. (5561)- *İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Bana Ebu Süfyan İbnu Harb anlattı ve dedi ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ile aramızda sulh(-u Hudeybiye) olduğu bir sırada Şam'a gitmiştim. Ben orada iken, Herakliyus'a, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan bir mektup getirildi. Mektubu Dıhyetu'l-Kelbî getirmişti. Onu Busra emîrine teslim etti. O da, Rum Kralı Herakliyus'a ulaştırdı. Herakliyus:*

"Peygamber olduğunu zanneden şu adamın kavminden buralarda birileri var mı?" diye sordu. Ona "evet var!" dediler ve ben bir grup Kureyşliyle birlikte çağırıldım. Yanına girdik. Bizi önüne oturttu.

"Ona nesebce en yakın olan kimdir?" dedi. Ben atıldım:

"Benim!" dedim. Bunun üzerine beni, arkadaşlarım arkamda kalacak şekilde önüne oturttu. Sonra tercümanını getirtti.

"Şunlara söyle, ben şuna, o peygamber olduğunu zanneden kimse hakkında soracağım. Eğer cevaplarında bana yalan söylemeye kalkarsa, onu tekzîb etsinler!" dedi. Ebu Süfyan der ki:

"Allah'a yemin olsun. Eğer yalanım, aleyhime tesir hâsıl eder korkusu olmasaydı, cevaplarım sırasında yalan söylerdim. Sonra Herakliyus, tercümanına:

"Sor şuna! O zâtın aranızdaki nesebi nasıldır?" dedi. Ben:

"O, aramızda asîl bir nesebe sahiptir" dedim. O tekrar sordu:

"Onun ecdadı arasında kral var mı?

"Yok!" dedim.

"Siz onu bu iddiasından önce hiç yalanla itham ettiniz mi?" dedi. Ben:

"Hayır!" dedim.

"Ona insanların eşraf takımı mı tabi oluyor, zayıflar takımı mı?" dedi.

"Zayıflar takımı!" dedim.

"Artıyorlar mı azalıyorlar mı?" dedi. Ben:

"Eksilmiyorlar, bilakis artıyorlar" dedim. O tekrar sordu:

"Dine girdikten sonra hoşnutsuzlukla dininden vazgeçen, irtidad eden oldu mu?"

"Hayır!" dedim.

"Onunla hiç savaştınız mı?" dedi. Ben:

"Evet!" dedim.

"Onunla savaşınız nasıl oldu?" dedi.

"Harb onunla bizim aramızda münavebeli oldu. O bize karşı kazandı, biz de ona karşı kazandık!" dedim.

"Verdiği sözden caydığı oldu mu?" dedi.

"Hayır! Ancak, aramızda bir sulh var, bu esnada ne yapacak bilmiyoruz!" dedim.

Ebu Süfyân der ki: "Allah'a yemin olsun o konuşmamız esnasında, (aleyhte) bundan başka bir şey söyleme imkanı bulamadım." Herakliyus sormaya devam etti:

"Muhammed'den önce bu sözü söyleyen bir başkası var mıydı?" dedi.

"Hayır!" dedim. Bunun üzerine tercümanına:

"Söyle ona! Ben sana "aranızdaki nesebi" nden sordum, sen onun asaletli biri olduğunu söyledin. İşte peygamberler de böyledir, hep kavimleri arasında neseb sahiplerinden gönderilirler. Ben sana "ecdadı içinde kral var mı?" diye sordum "yok!" dedin. Ben de "eğer ecdadı arasında bir kral olsaydı bu ecdadının kraliyetini arayan bir adam" diyecektim. Ben, "ona tabi olanlar" dan sordum: "Cemiyetin zayıf takımı mı yoksa eşraf kesimi mi?" diye. Sen "zayıflar!" dedin. Peygamberlere tabi olanlar işte bunlardır. Ben sana "bu iddiasından önce onu hiç yalanla itham ettiniz mi?" diye sordum, sen "hayır!" dedin. Böylece anladım ki o, ne insanlara ne de Allah'a yalan söyleyecek biri değildir. Ben sana "dine girdikten sonra, hoşnut olmayarak dininden dönen oldu mu?" diye sordum, sen "Hayır!" dedin. İman böyledir, onun neşesi kalplere bir girdi mi, bir daha solmaz. Ben senden "onlar artıyorlar mı, eksiliyorlar mı?" diye sor-

dum, sen arttıklarını söyledin. İman işi böyledir, tamamlanıncaya kadar artarlar. Ben sana "onlarla savaştınız mı?" diye sordum, sen savaştığınızı, savaşın aranızda münâvebeli cereyan ettiğini, onların size, sizin de onlara galebe çaldığını söyledin. Peygamberler de böyledir, imtihandan geçirilirler, sonunda âkibet onların olur. Ben, sana "verdiği sözden döndüğü olur mu?" dedim, sen olmadığını söyledin. Peygamberler de böyledir, sözlerinden dönmezler. Ben, "Bu iddiayı ondan önce söyleyen oldu mu?" diye sordum. Sen "Hayır!" dedin. Ben "Eğer bu sözü ondan önce biri söylemiş olsaydı,"Bu adam, kendinden önce söylenmiş bir sözü tamamlamaya çalışan birisi" diyecektim.

Herakliyus sonra: "Size ne emrediyor?" diye tekrar soru sordu. Biz:

"Namaz, zekat, sıla-i rahim ve iffet" dedik. Bunun üzerine Herakliyus dedi ki:

"Eğer, senin söylediklerin gerçekse, O peygamberdir! Ben onun çıkacağını biliyordum. Ancak sizin aranızdan çıkacağını zannetmiyordum. Eğer, O'na kavuşabileceğimden emin olsam karşılaşmayı çok isterdim. Yanında olsaydım, ayaklarına su dökerdim. O'nun hakimiyeti, ayaklarımın altında olan şu diyarlara kadar uzanacaktır.

Sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın mektubunu getirtti ve okuttu. Şöyle diyordu: **"Bismillahirrahmanirrahim.**

Allah'ın elçisi Muhammed'den Rum'un büyüğü Herakliyus'a,

Selam hidayete tabi olanlara olsun.

Emmâ ba'd! Seni İslâm'a çağırıyorum. İslâm'a gir, selâmeti bul! Allah da ecrini iki kat versin. Yüz çevirirsen, bütün tebeanın günahı üzerine olsun. "Ey Ehl-i Kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze gelin: Allah'tan başkasına ibadet etmeyelim. Ona hiçbir şeyi ortak koşmayalım, Allah'ı bırakıp da birbirimizi Rabb edinmeyelim." Eğer onlar yüz çevirirse siz deyin ki: "Şâhit olun, biz müslümanlarız" (Âl-i İmran 64).

Herakliyus, mektubun okunuşunu tamamlayınca, yanında sesler yükseldi ve gürültüler arttı. Bize emretti, çıkarıldık. Ben arkadaşlarıma:

"İbnu Ebi Kebşe'nin işi ciddidir.(17) *Şu Benî Asfer'in (Rumların)*(18) *kralı*

---

(17) İbnu Ebi Kebşe'den murad *Aleyhissalâtu vesselâm*'dır. *Ebu Kebşe, Resûlullah*'ın ecdadından biridir. Araplar, bir insanın değerini düşürmek için ecdadından tanınmayan birine nisbet ederlerdi. Bir kavle göre de bu zât, puta tapmada Kureyş'e muhalefet eden *Huza* adlı birisidir.

(18) *Asfer* sarı demektir. Benî Asfer'le Rumlar kastedilmiştir. Dendiğine göre *Rum İbnu Ays* ismindeki cedleri, Habeş kralının kızı ile evlenir. Çocukları beyazla siyah arası bir renk taşır ve buna *Asfer* derler. Bir başka görüşe göre, Rumların, büyükanneleri olan *Sâre* –ki *Hz. İbrahim*'in zevcesidir– cedleri olan *Rum İbnu Ays*'ı altınla tezyin ettiği için, böyle tesmiye edilmişlerdir.

ondan korkuyor!" dedim. Allah İslâm'ı bana nasib edinceye kadar onun galip geleceği inancını taşıdım.

Herakliyus, ileri gelen cemaatini hep davet etti, kendine ait sarayların birinde toplandılar. Onlara:

"Ey Rum cemaati! Ebedî bir kurtuluşunuz ve şu saltanatınızın bekasına ne dersiniz?" dedi. Bunun üzerine, hep birden vahşi eşekler gibi ürküp kapılara koştular. Ancak hepsini kapatılmış buldular. Herakliyus onları geri çağırdı.

"Ben sizin dindeki salâbetinizi imtihan ettim. Sizde gördüğüm durum hoşuma gitti!" dedi. Bunun üzerine, ona secde ettiler ve ondan razı oldular." [Buhârî, Bed'ü'l-Vahy 1, İmân 37, Şehâdât 28, Cihâd 11, 99, 102, 122, Cizye 13, Tefsîr, Âl-i İmrân 4, Edeb 8, İsti'zan 24, Ahkâm 40; Müslim, Cihad 73, (1773); Tirmizî, İsti'zân 24, (2718).]

5562 ٦ــ وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰه عَنْهُمَا قَالَ: [كَانَ الْجِنُّ يَصْعَدُونَ إِلَى السَّمَاءِ يَسْتَمِعُونَ الْوَحْىَ! فَإِذَا سَمِعُوا كَلِمَةً زَادُوا عَلَيْهَا تِسْعاً وَتِسْعِينَ. فَأَمَّا الْكَلِمَةُ فَتَكُونُ حَقّاً، وَمَا زَادُوهُ يَكُونُ بَاطِلاً. فَلَمَّا بُعِثَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مُنِعَتِ الْجِنُّ مَقَاعِدَهَا مِنَ السَّمَاءِ بِالشُّهُبِ، وَلَمْ تَكُنِ النُّجُومُ يُرْمَى بِهَا قَبْلَ ذٰلِكَ. فَقَالَ: لَهُمْ إِبْلِيسُ: مَا هٰذَا إِلاَّ لِأَمْرٍ حَدَثَ. فَبَعَثَ جُنُودَهُ فَوَجَدُوا رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَائِماً يُصَلِّى بَيْنَ جَبَلَيْنِ بِمَكَّةَ فَأَتَوْهُ فَأَخْبَرُوهُ. فَقَالَ: هٰذَا الْحَدَثُ الَّذِى حَدَثَ فِى الْأَرْضِ]. أخرجه الترمذى.

6. **(5562)**- *İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Cinler semaya yükselip, orada vahyi dinliyorlardı. Bir tek kelime işitince, ona doksandokuz tane de (kendilerinden) ilave ediyorlardı. O tek kelime hak, ilâve edilenler bâtıldı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm gönderilince, semadaki yerlerine yükselmeleri şihâblarla (göktaşları) önlendi. Bundan önce gökte şihablar (bu kadar çok) atılmazdı. İblis onlara:*

"Nedir bu? Herhalde mühim bir hadise var!" dedi. Askerlerini gönderdi. Onlar Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı Mekke'de iki dağın arasında namaz kılıyor buldular. İblise tekrar dönüp gördüklerini haber verdiler. O da:

"Arzda meydana gelen hadise işte bu! (Sizin semadan haber almanız bu sebeple engelleniyor) dedi." [Tirmizî, Tefsîr, Cin,(3321).]

AÇIKLAMA:

Cinle ilgili bahis daha önce (4.cilt 343-350) geçtiği gibi az ileride de geçecek (5609. hadis). Bu sebeple burada açıklama yapmayacağız.

ÜÇÜNCÜ BAB

VAHYİN BAŞLANGICI

5563 ١ــ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [أَوَّلُ مَا بُدِىءَ بِهِ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مِنَ الْوَحْيِ الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ فِي النَّوْمِ، وَكَانَ لاَ يَرَى رُؤْيَا إِلاَّ جَاءَتْ مِثْلَ فَلَقِ الصُّبْحِ، وَحُبِّبَ إِلَيْهِ الْخَلاَءُ فَكَانَ يَخْلُو بِغَارِ حِرَاءَ فَيَتَحَنَّثُ فِيهِ ــ وَهُوَ التَّعَبُّدُ ــ اَللَّيَالِي ذَوَاتِ الْعَدَدِ قَبْلَ أَنْ يَنْزِعَ إِلَى أَهْلِهِ، وَيَتَزَوَّدُ لِذٰلِكَ ثُمَّ يَرْجِعُ إِلى خَدِيجَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا. فَيَتَزَوَّدُ لِمِثْلِهَا، حَتَّى جَاءَهُ الْحَقُّ وَهُوَ فِي غَارِ حِرَاءَ. فَجَاءَهُ الْمَلَكُ فَقَالَ: اِقْرَأْ. فَقَالَ: مَا أَنَا بِقَارِىءٍ. قَالَ: فَأَخَذَنِي فَغَطَّنِي حَتَّى بَلَغَ مِنِّى الْجَهْدُ، ثُمَّ أَرْسَلَنِي فَقَالَ: اِقْرَأْ. فَقُلْتُ: لَسْتُ بِقَارِىءٍ. فَغَطَّنِي الثَّانِيَةَ حَتَّى بَلَغَ مِنِّى الْجَهْدُ. ثُمَّ أَرْسَلَنِي فَقَالَ: اِقْرَأْ. فَقُلْتُ: مَا أَنَا بِقَارِىءٍ. فَأَخَذَنِي فَغَطَّنِي الثَّالِثَةَ حَتَّى بَلَغَ مِنِّى الْجَهْدُ. ثُمَّ أَرْسَلَنِي فَقَالَ: اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ خَلَقَ الإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ اِقْرَأْ وَرَبُّكَ الأَكْرَمُ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ الإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ. فَرَجَعَ بِهَا رَسُولُ اللّٰه ﷺ يَرْجُفُ فُؤَادُهُ، فَدَخَلَ عَلَى خَدِيجَةَ، فَقَالَ: زَمِّلُونِي زَمِّلُونِي. فَزَمَّلُوهُ حَتَّى ذَهَبَ عَنْهُ الرَّوْعُ. فَقَالَ لِخَدِيجَةَ، وَأَخْبَرَهَا الْخَبَرَ وَقَالَ: لَقَدْ خَشِيتُ عَلَى نَفْسِي. قَالَتْ لَهُ خَدِيجَةُ: كَلاَّ فَوَاللّٰهِ مَا يُخْزِيكَ اللّٰهُ أَبَداً، إِنَّكَ لَتَصِلُ الرَّحِمَ، وَتَصْدُقُ الْحَدِيثَ، وَتَحْمِلُ الْكَلَّ، وَتُكْسِبُ الْمَعْدُومَ، وَتَقْرِى

الضَّيْفَ، وَتُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ، ثُمَّ انْطَلَقتْ بِهِ خَدِيجَةُ إِلَى وَرَقَةَ بْنِ نَوْفَلِ بْنِ أَسَدِ ابْنِ عَبْدِ الْعُزّى بْنُ قُصَىٍّ، وَهُوَ ابْنُ عَمِّ خَدِيجَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهاَ، وَكَانَ اِمْرَأً قَدْ تَنَصَّرَ فِى الْجَاهِلِيَّةِ، وَكَانَ يَكْتُبُ الْعِبْرَانِىَّ فَيَكْتُبُ مِنَ الْإِنْجِيلِ بِالْعِبْرَانِيَّةِ مَا شَاءَ اللّٰهُ أَنْ يَكْتُبَ، وَكَانَ شَيْخاً كَبِيراً قَدْ عَمِىَ. فَقَالتْ خَدِيجَةُ: يَاابْنَ عَمٍّ، اسْمَعْ مِنْ اِبْنِ أَخِيكَ مَا يَقُولُ، فَقَالَ لَهُ وَرَقَةُ: يَاابْنَ أَخِى مَاذَا تَرَى؟ فَأَخْبَرَهُ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ خَبَرَ مَا رَأَى. فَقَالَ لَهُ وَرَقَةُ. هٰذَا النَّامُوسُ الَّذِى أُنْزِلَ عَلَى مُوسَى يَالَيْتَنِى فِيهَا جَذَعاً، لَيْتَنِى أَكُونُ حَيّاً إِذْ يُخْرِجُكَ قَوْمُكَ. فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ أَوْ مُخْرِجِىَّ هُمْ قَالَ: نَعَمْ لَمْ يَأْتِ رَجُلٌ قَطُّ بِمِثْلِ مَا جِئْتَ بِهِ إِلاَّ عُودِىَ، وَإِنْ يُدْرِكْنِى يَوْمُكَ أَنْصُرْكَ نَصْراً مُؤَزَّراً. ثُمَّ لَمْ يَنْشَبْ وَرَقَةُ أَنْ تُوُفِّىَ وَفَتَرَ الْوَحْىُ]. أخرجه الشيخان.

«غَطّهُ» إذا ضمه بشدة كما يغطه فى الماء إذا بالغ فى حطه فيه.

و «الكَلُّ» العيال والحوائج المهمة.

و «تكسبُ المعدومَ» أى تصل إلى كل معدوم وتناله، ولا يتعذر عليك لبعده، وقيل تكسب المعدوم: أى تعطيه غيرك وتوصله إلى كل من هو معدومٌ عنده.

و «الناموس» صاحب سر الملك الذى لايحضر إلا بخير، وسمى به جبريل لأنه مخصوص بالوحى والغيب الذى لايطلع عليهما أحد من الملائكة غيره.

و «الجذع» هنا كناية عن الشباب أى ليتنى أكون شابا عند

ظهورك لأنصرك وأعينك.

و «المؤزّر» المؤكد.

1. (5563)- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a vahiy olarak ilk başlayan şey uykuda gördüğü salih rüyalar idi. Rüyada her ne görürse, sabah aydınlığı gibi aynen vukua geliyordu. (Bu esnada) ona yalnızlık sevdirilmişti. Hira mağarasına çekilip orada, ailesine dönmeksizin birkaç gece tek başına kalıp, tahannüs'de bulunuyordu.* –Tahannüs ibadette bulunma demektir.– *Bu maksadla yanına azık alıyor, azığı tükenince Hz. Hatice radıyallahu anha'ya dönüyor, yine aynı şekilde azık alıp tekrar gidiyordu. Bu hal, kendisine Hira mağarasında Hak gelinceye kadar devam etti. Bir gün ona melek gelip:*

"Oku!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Ben okuma bilmiyorum!" *cevabını verdi. (Aleyhissalâtu vesselâm hâdisenin gerisini şöyle anlatır:* **"Ben okuma bilmiyorum deyince) melek beni tutup kucakladı, takatım kesilinceye kadar sıktı. Sonra bıraktı. Tekrar:**

"Oku!" dedi. Ben tekrar:

"Okuma bilmiyorum!" dedim. Beni ikinci defa kucaklayıp takatım kesilinceye kadar sıktı. Sonra tekrar bıraktı ve: "Oku!" dedi. Ben yine: "Okuma bilmiyorum!" dedim.Beni tekrar alıp, üçüncü sefer takatım kesilinceye kadar sıktı. Sonra bıraktı ve:

"Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Rabbin kerimdir, o kalemle öğretti. İnsana bilmediğini öğretti" (Alâk 1-5) **dedi."**

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bu vahiyleri öğrenmiş olarak döndü. Kalbinde bir titreme (bir korku) vardı. Hatice'nin yanına geldi ve:

"Beni örtün, beni örtün!" *buyurdu. Onu örttüler. Korku gidinceye kadar öyle kaldı. (Sükûnete erince) Hz. Hatice radıyallahu anhâ'ya, başından geçenleri anlattı ve:*

"Nefsim hususunda korktum!" *dedi. Hz. Hatice de:*

"Asla korkma! Vallahi Allah seni ebediyen rüsvay etmeyecektir. Zira sen, sıla-i rahimde bulunursun, doğru konuşursun, işini göremeyenlerin yükünü taşırsın. Fakire kazandırırsın. Misafire ikram edersin. Hak yolunda zuhur eden

hâdiseler karşısında (halka) yardım edersin!" dedi. Sonra Hz. Hatice, Aleyhissalâtu vesselâm'ı alıp Varaka İbnu Nevfel İbni Esed İbni Abdi'l-Uzzâ İbni Kusay'a götürdü. Bu zat, Hz. Hatice'nin amcasının oğlu idi. Cahiliye devrinde hıristiyan olmuş bir kimseydi. İbranice (okuma) yazma bilirdi. İncil'den, Allah'ın dilediği kadarını İbranice olarak yazmıştı. Gözleri âma olmuş yaşlı bir ihtiyardı. Hz. Hatice kendisine:

"Ey amcamoğlu! Kardeşinin oğlunu bir dinle, ne söylüyor!" dedi. Varaka Aleyhissalâtu vesselâm'a:

"Ey kardeşimin oğlu! Neler de görüyorsun?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm gördüklerini anlattı. Varaka da O'na:

"Bu gördüğün melektir. O Hz. Musa'ya da inmiştir. Keşte ben genç olsaydım (da sana yardım etseydim); keşke, kavmin seni sürüp çıkardıklari vakit hayatta olsaydım!" dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:

"Onlar beni buradan sürüp çıkaracaklar mı?" *diye sordu. Varaka:*

"Senin getirdiğin gibi bir din getiren hiç kimse yok ki, O'na husumet edilmemiş olsun! O gününü görürsem, sana müessir yardımda bulunurum!" dedi. Ancak çok geçmeden Varaka vefat etti ve vahiy de fetrete girdi (Kesildi." [Buhârî, Bed'ü'l-Vahy, Enbiya 21, Tefsîr, Alâk Ta'bîr 1; Müslim, İmân 252, (160); Tirmizî, Menakıb 13, (3636).]

5564 ـ ٢ ـ وَعَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ قَالَ: [سَأَلْتُ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عَنْ أَوَّلِ مَا نَزَلَ مِنَ الْقُرْآنِ. فَقَالَ: يَاأَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ. قُلْتُ: إِنَّهُمْ يَقُولُونَ: اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِى خَلَقَ. قَالَ: أَبُو سَلَمَةَ: سَأَلْتُ جَابِراً رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنْ ذٰلِكَ فَقَالَ: لاَ أُحَدِّثُكَ إِلاَّ مَا حَدَّثَنَا بِهِ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: جَاوَرْتُ بِحِرَاءَ شَهْراً، فَلَمَّا قَضَيْتُ جِوَارِى هَبَطْتُ فَنُودِيتُ فَنَظَرْتُ عَنْ يَمِينِى فَلَمْ أَرَ شَيْئاً، وَنَظَرْتُ عَنْ شِمَالِى فَلَمْ أَرَ شَيْئاً، وَنَظَرْتُ خَلْفِى فَلَمْ أَرَ شَيْئاً، فَرَفَعْتُ رَأْسِى فَرَأَيْتُ شَيْئاً فَلَمْ أَثْبُتْ لَهُ. فَأَتَيْتُ خَدِيجَةَ، فَقُلْتُ: دَثِّرُونِى. فَنَزَلَ: يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ، قُمْ

فَأَنْذِرْ، وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ، وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ، وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ وَذٰلِكَ قَبْلَ أَنْ تُفْرَضَ الصَّلاَةُ]. أخرجه الشيخان والترمذى.

2. **(5564)**- *Yahya İbnu Ebî Kesîr* anlatıyor: *"Ebu Seleme İbnu Abdirrahman'a Kur'an'dan ilk inenin ne olduğunu sordum.*

"Ya eyyühe'l-Müddessir (ey örtüsüne bürünmüş)! (suresi)dir!" dedi. Ben:

"İyi ama, başkaları ilk inenin İkra' bismi Rabbikellezi halâk (suresi)dir diyorlar" dedim. Bunun üzerine Ebu Seleme:

"Ben bu hususta Hz. Câbir radıyallahu anh'a sormuştum. O bana:

"Sana, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın söylediğinden başka bir şey söylemeyeceğim. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Bir ay kadar Hira mağarasına mücavir oldum (itikafa girdim). Mücaveretimi (itikafımı) tamamlayınca, dağdan indim. Derken bana bir seslenen oldu. Sağıma baktım, hiçbir şey görmedim. Soluma baktım, yine bir şey görmedim. Arkama baktım bir şey görmedim. Derken başımı kaldırdım, bir şey gördüm, ama (bakmaya) dayanamadım. Hemen Hatice'nin yanına geldim:

"Beni örtün!" dedim. Derken şu âyetler nazil oldu. (Meâlen): "Ey örtüsüne bürünen! Kalk! (İnsanları ahiretle) korkut! Rabbini büyükle, elbiseni temizle. Pislikten kaçın.." (Müddessir suresi). **Bu vahiy namaz farz kılınmazdan önceydi."** [Buhârî, Bed'ü'l-Vahy, Bed'ül-Halk 6, Tefsîr, Müddessir, Tefsir, Alak, Edeb 118; Müslim, İman 257, (161).]

5565 ٣ــ وَعَنْ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إِذَا نَزَلَ عَلَيْهِ الْوَحْىُ يُسْمَعُ عِنْدَ وَجْهِهِ كَدَوِىِّ النَّحْلِ؛ فَأُنْزِلَ عَلَيْهِ يَوْماً فَمَكَثَ سَاعَةً. ثُمَّ سُرِّىَ عَنْهُ فَقَرَأَ: قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ إِلَى عَشْرِ آيَاتٍ مِنْهَا مِنْ أَوَّلِهَا؛ وَقَالَ: مَنْ أَقَامَ هٰذِهِ الْعَشْرَ الآيَاتَ دَخَلَ الْجَنَّةَ. ثُمَّ اسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ وَقَالَ: اَللّٰهُمَّ زِدْنَا وَلاَ تَنْقُصْنَا، وَأَكْرِمْنَا وَلاَ تُهِنَّا، وَأَعْطِنَا وَلاَ تَحْرِمْنَا، وَآثِرْنَا وَلاَ تُؤْثِرْ عَلَيْنَا، اَللّٰهُمَّ أَرْضِنَا وَارْضَ عَنَّا]. أخرجه الترمذى.

3. **(5565)**- *Hz. Ömer radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a vahiy indiği zaman, yüzünün yakınlarında arı uğultusu gibi bir ses işitilirdi. Bir gün, O'na vahiy indirildi. Bir müddet öyle kaldı. Sonra o hal açıldı. O da Mü'minûn suresinden ilk on ayeti okudu:*

"Mü'minler kurtuluşa ermiş, umduklarına kavuşmuşlardır. Onlar namazlarını Allah'tan korkarak, hürmet ve tevazu içinde ve tâdil-i erkân ile kılarlar. Onlar dünya ve ahiretlerine faydası dokunmayan her türlü şeyden yüz çevirirler. Onlar nail oldukları her türlü nimetin zekatını aksatmadan verirler. Onlar namuslarını korurlar. Ancak hanımlarına ve cariyelerine karşı müstesna; bunlarla olan yakınlıklarından dolayı kınanmazlar. Kim helal sınırını aşarak bunların ötesine geçmek isterse, işte öyleleri haddini aşmış olanlardır. O mü'minler ki, Allah'a ve kullara karşı olan emânet ve mesuliyetlerini yerine getirirler ve sözlerinde dururlar. Onlar namazlarını devamlı olarak, vaktinde ve şartlarına riayet ederek kılarlar. İşte onlar vârislerin ta kendileridir. Onlar Firdevs cennetine vâris olurlar. Onlar orada ebedi olarak kalacaklardır" (Mü'minûn, 1-11).

Arkadan dedi ki: **"Kim bu on ayeti yerine getirirse cennete girer."**

Sonra kıbleye yöneldi ve ellerini kaldırıp:

"Allahım (hayrımızı) artır, bizi (iyilik yönüyle) noksanlaştırma. Bize ikram et, zillete düşürme. Bize ihsanda bulun, mahrum etme. Bizi tercih et, (düşmanlarımızı) bize tercih etme. Allahım, bizi râzı kıl, bizden de razı ol!" *buyurdular."* [Tirmizî, Tefsîr, Mü'minun, (3172).]

5566 ٤ـ وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [آخِرُ آيَةٍ نَزَلَتْ عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ آيَةُ الرِّبَا]. أخرجه البخارى.

4. **(5566)**- *İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a inen en son ayet Ribâ ayetidir."* [Buhârî, Bakara 53].

5567 ٥ـ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَعْرِضُ نَفْسَهُ بِالْمَوْقِفِ، فَيَقُولُ: أَلاَ رَجُلٌ يَحْمِلُنِى إِلَى قَوْمِهِ، فَإِنَّ قُرَيْشاً مَنَعُونِى أَنْ أُبَلِّغَ كَلاَمَ رَبِّى]. أخرجه أبو داود والترمذى.

5. **(5567)**- *Hz. Cabir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, hacc mevsiminde vakfe mahallinde kendini hacılara arzediyor:* **"Beni**

kavmine götürecek bir kimse yok mu? Kureyş, Rabbimin kelamını tebliğ etmeme mani oldu" *diyordu."* [Ebu Dâvud, Sünnet 22, (4734); Tirmizî, Sevabu'l-Kur'ân 24, (2926).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisler *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'a vahyin başlamasıyla ilgilidir. Vahy lügat olarak, gizlice bildirmek demektir. Yazma, yazılan şey, gönderme (ba's) ilhâm, emir, imâ, işâret, peş peşe ses çıkarma mânalarına gelir.

Şer'î bir ıstılah olarak *şeriatın bildirilmesi* demektir. *Vahy* birçok durumda vahyedilen şey mânâsında ism-i mef'ûl olarak kullanılmaktadır. Bu açıdan, Allah'ın *Resul-i Ekrem*'e indirilen kelamına vahy denmektedir.

2- İlk hadis, (5563), vahyin *Resûlullah*'a rüya-yı sâdıka şeklinde geldiğini belirtir. Bazı rivayetlerde *rüya-yı saliha* denmiştir. Bu rüya, uykuda görülenin sabahleyin aynen çıkması olarak tarif edilmiştir. Karışıklık olmayan bir rüyadır. Bu, uyanıklık halinde görülecek şeylere bir alıştırma, hazırlama safhasıdır. Bunu, uyanık halde ışık görme, ses işitme hadiseleri, yolda yürürken, taşların ve ağaçların selam vermeleri takip etmiştir. *Beyhâkî* rüya döneminin altı ay sürdüğünü benimser. *İbnu Hacer, "Kırk yaşını tamamlayınca, doğduğu ay olan Rebiulevvel ayında, peygamberlik rüya ile başlamış olmalı, aynı yılın Ramazanında da uyanık haldeki vahiy başlamalı"* der.

3- *Resûlullah* ilk safhada yalnızlık muhabbetinin sevkiyle Hira mağarasına gitmiş, tahannüsde bulunmuştur. *Tahannüs*, tahannüf yani *haniflik* yapmak demektir. Kelime, tahannüfün sonundaki fe'nin se'ye kalbiyle ortaya çıkmıştır. Öyleyse kök manasıyla, hanifleri takip etmek, onların yolunda gitmek demektir. Haniflik *Hz. İbrahim aleyhisselâm*'ın dininin adıdır. Bazı rivayetlerde *Zührî*'nin derci olarak *tahannüs*'ün *taabbüd* olarak açıklandığı görülür. Bu mağaraya çekilme safhasının, bir ay kadar devam ettiği ve bunun Ramazan ayında vuku bulduğu bilinmektedir.

Resûlullah bu safhada *Hz.Cebrâil*'i Mekke-i Mükerreme'nin *Ecyâd* nam mevkiinde görür. *Cebrail aleyhisselâm: "Ey Muhammed!"* diye bağırır. Sağa, sola, öne, arkaya bakar fakat kimseyi göremez. Derken başını semaya kaldırır. Onu, semayı gözün alabildiğine kaplamış olarak bir kürsü üzerinde oturmuş görür.

"Ey Muhammed ben Cibrîl'im, Cibril'im!" der. *Aleyhissalâtu vesselâm* bu manzaradan korkar, kaçıp, kalabalığa karışır ve bir şey görmez olur. Bilahare kalabalıktan çıkınca aynı ses yine çağırır, O da tekrar kaçar.

Bundan sonra *Cibril Aleyhisselâm*'ın Hira'da görünmesi ve *"Oku!"* diye emretmesi hâdisesi geliyor. Bazı rivayetler, bu esnada *Cibril*'in iki kanadıyla göründüğünü zikreder, kanatlar gözleri kamaştıracak şekildedir, yakuttandır. Bu rivayet zayıftır. Sahih rivayetler, Heyet-i asliyesi ile *Cebrail*'i *Resûlullah*'ın iki sefer gördüğünü, bunun birinin, kendisinden, yaratıldığı suret üzere görmeyi talep etmesi üzerine vukûa geldiği; ikincisinin de Mirac'ta cereyan ettiğini gösterir. *Resûlullah*'ın, *Cebrail*'i görmesiyle ilgili farklı rivayetlerin varlığını bilmede fayda var.

4- İlk vahiyden sonra *Resûlullah*'ın hissettiği korkunun mahiyeti ne idi? Bu hususta *İbnu Hacer*, âlimlerin oniki farklı tahminde bulunduklarını kaydeder:

1) Cünûn ve gördüklerinin kehânet olması. Çünkü kâhinler ahlâksız insanlardı. Bu sebeple onlardan zaten hoşlanmıyordu.

2) *Hâcis* dinen ve fikr-i sabit gibi insana musallat olan düşünceler.

3) Şiddetli korkudan ölme,

4) Hastalık,

5) Hastalığın devamı,

6) Peygamberlik yükünü taşımaktan acz,

7) Meleğe, korku sebebiyle bakmaktan acz,

8) Kavminin ezasına sabredememe,

9) Öldürülmek,

10) Vatanından ayrılma,

11) Yalanlanma,

12) Ayıplanma.

İbnu Hacer, bu görüşlerden üçüncüsünü ve ondan sonra gelen ikisini daha doğru, şüphelerden daha salim bulur, diğerlerine itiraz edildiğini söyler.

5- *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın o korku hissettiği anlarda *Hz. Hatice* tarafından teselli edilmesi ve tesellide kullandığı ikna edici delillerin, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın peygamberlikten önce izhar ettiği ahlakî kemalleri olması, üzerinde durulması gereken bir husustur. İlk müslüman *Hz. Hatice*'yi *Resûlullah*'ın hak peygamber oluşuna inanmaya, iknaya sevkeden husus mucize değil, O'nun önceden bilinen doğru sözlülüğü başta olmak üzere, dile getirmiş olduğu diğer ahlakî vasıflardır. Nice mucize gördüğü halde inanmayanlara rağ-

men, mucizesiz olarak sözündeki doğruluk ve ahlâkındaki kemal sebebiyle iman... Bu daha selametli, daha içten bir iman olmalıdır. *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın bu cihetten ortaya koyduğu mucize, ehemmiyetçe Şakk-ı Kamer mucizesini geçmese de geri de kalmaz. Kur'an-ı Kerîm'de her iki hususa da temas edilmiştir (Kalem 4, Kamer 1).

Bu vak'adan hareketle, âlimler, musibet ve sıkıntıya düşenleri, münasib sözlerle teselli etmenin müstehab olacağını, musibete düşen kimsenin de güvendiği kimselere halini açmasının uygun olacağını söylemişlerdir.

6- *Resûlullah*'ın *Varaka*'ya götürülmesi, vahyin başlangıcındaki hadiselerin mühimlerindendir. Onun, Kütüb-i Sâbıka'yı bilen biri olarak, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın risaletini te'yid etmesi, müjdelemesi, kavminin ileride Mekke'den çıkaracağını haber vermesi, Efendimizin o kitaplarda teferruatlı olarak tavsif edildiğini gösterir.

Varaka'yı daha önce tanıttığımız için burada tekrar etmeyeceğiz.

7- *Fetretu'l-Vahy*, ilk vahiyden sonra araya giren fasılayı ifade eder. Yani Hira dağında başlayan vahiy belli bir sistemle devam etmemiş, bilakis bir müddet kesilmiştir. Bu kesilmenin *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın üzerinde ilk vahiyle hasıl olan korkunun gitmesi, vahyin gelmesine iştiyak duyması gayesini güttüğü belirtilmiştir.

Bu fetretin müddeti ihtilaflıdır. Birkaç gün diyen rivayetlerin yanıbaşında *üç yıl* diyenler de var. Umumiyetle üç yıl diyen rivayetler daha kavi bulunmuş, diğerleri te'vîl edilmiştir. *İbnu Hacer, fetret'ü'l-vahyin* ikibuçuk yıl olduğuna dair mevsuk rivayeti makul kabul eder. Buna altı aylık rüya dönemini de ekleyerek üç yıla çıkarır. Böylece reddedilmeyecek bir te'lif ve te'vilde bulunur.

Mekke'deki peygamberlik müddetinin 10 veya 13 yıl olduğuna dair ihtilafın "fetretü'l-vahy" meselesine dayandığını belirten *İbnu Hacer*, 10 yıl diyenlerin, fetretü'l-vahyi hesaba dahil etmemiş olabileceklerine dikkat çeker.

8- İlk inen sure hususunda, kaydedilen rivayetlerde bir teâruz gözükmektedir. Birinci rivayet Alâk sûresini ilk inen sûre olarak belirlerken, ikinci rivayette(5564) Müddessir sûresinin ilk inen sûre olduğu ifade edilmektedir. Bu ikinci rivayeti esas alanlardan, ilk nazil olan sûrenin Müddessir olduğunu cezmen söyleyen de çıkmıştır. Buhârî'nin bir rivayetinde açık olarak görüldüğü üzere, Müddessir sûresi fetretü'l-vahiyden sonra ilk inen suredir. *Hz. Câbir radıyallahu anh*'ın bir rivayetinde *Aleyhissalâtu vesselâm* şöyle buyurmuştur:

"Ben yürürken birden semadan gelen bir ses işittim. Bakışlarımı (o ta-

rafa) çevirdim. (Sesin sahibi) bana Hira'da gözükmüş olan melekti, arz ve sema arasına kurulmuş bir kürsî üzerinde oturuyordu. O (manzara)dan korktum. Hemen (eve) döndüm ve:

"Beni örtün!" dedim. Allah Teâla hazretleri: "Ey örtüsüne bürünen! Kalk ve inzarda bulun..." diye Müddessir sûresini "pislikten de kaçın" ayetine kadar inzal buyurdu. Ondan sonra vahiy kızıştı da kızıştı."

İbnu Hacer, bu rivayetteki ziyade cümlelerde gelen tasrîhten, bazılarınca ileri sürülen işkâlin kalkacağını belirtir.

9- Vahyin geliş tarzıyla ilgili bir açıklama *Hz. Ömer* tarafından yapılmaktadır (5565). *Hz. Ömer radıyallahu anh*, vahiy esnasında arı kovanından işitilen uğultu nev'inden bir sesin, *Resûlullah*'ın başından işitildiğini söyler. Vahyin gelişi hususunda bu bize bir bilgi verse de, mahiyetini tam olarak anlamak, anlatmak biraz zor bir iş. Beşer-İlah arasındaki bu muhâbere irtibatı nasıl bir hadisedir? Başka rivayetlerde de gelmiş olan birkısım hârici tezahürler daha zikredilse de, vahiy hadisesi, esas itibariyle hârice kapalı olan bir hadise, sadece vahye mazhar kişi tarafından yaşanan bir hal olarak kalma durumundadır.

Başka rivayetlerdeki açıklamalara göre:

★ Vahiy hali, *Resûlullah*'a ağır gelen bir durumdur, epeyce bir sıkıntı ve sıklet hali yaşatmaktadır. Öyle ki, en soğuk günde bile buram buram terleme hâsıl etmektedir. Deve üzerinde vahyin geldiği de olmuş, o esnada deveye çöken ağırlık sebebiyle devenin karnı yere değecek şekilde bacakları yay gibi kavis yapmıştır. *Zeyd İbnu Sabit,* bir seferinde vahiy esnasında dizi *Resûlullah*'ın dizine değdiği için, duyduğu sıklet sebebiyle bacaklarının tamamen ezildiği, bir daha yürüyemeyecek hale geldiği zannına düştüğünü, ancak vahyin sona ermesiyle eski haline döndüğünü anlatır. Vahiy hadisesinin "ağır"lığı bizzat Kur'an ayetiyle tescil edilmiştir (Müzzemmil 5).

★ Vahiy geldiği sırada *Aleyhissalâtu vesselâm,* üzerini örttürüyor, normal uyanıklığa benzemeyen bir halete giriyor. Bu halde kalbine tulû eden vahiyler, vahiy hâli geçtikten sonra ezberlenmiş bir halde hafızada olduğu gibi kaydediliyordu. *Resûlullah* savaş sırasında bile yanından ayırmadığı vahiy kâtibine vahyi imla (dikte) ettiriyor. Yazdırdığı vahyi bir de okutup, kontrol ederek yazma sırasında bir hata olmuş ise düzelttiriyordu. Bazı rivayetler, ilk sıralarda, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın gelen vahyi *"unutabilirim"* endişesiyle vahyin gelmesi esnasında tekrar etmeye yeltendiğini, ancak âyet-i kerime ile müdahale edilerek, bu endişe ve telaşın yersiz olduğunun bildirildiğini belirtir. Şu ayet bu maksadla

vahyolmuştur: " **Ey habibim! Cebrâil sana Kur'an'ı okurken, acele edip de dilini kıpırdatma. Onu biraraya toplayıp okutmak bize aittir. Cebrail'e okuttuğumuzda sen onun okuyuşunu takip et. Sonra onu açıklamak yine bize aittir**" (Kıyamet 16-19).

Bu hadise bize, vahiy halinde, *Resûlullah*'ın tam bir şuur halinde olduğunu ifade etmesi bakımından ehemmiyetlidir. Normal uyanıklığın dışında bir hal yaşamış olması yanlış yoruma kabil bir durumdur. Bu ilahî müdahale ile anlıyoruz ki, vahiy hadisesi sırasında tam bir uyanıklık ve şuur hali mevcuttur. Kendisine ilkâ olunanı *Aleyhissalâtu vesselâm* algılayabilmekte, "*kaybederim*" endişesini duymakta ve ezberleme arzusuyla tekrar edip dudaklarını kıpırdatmaktadır. Yukarıda kaydettiğimiz vahiyden sonra *Aleyhissalâtu vesselâm* vahyin mekanizmasını öğrenmiş olarak ezberleme gayretini terketmiştir.

★ Vahiy *aleyhissalâtu vesselâm*'a muhtelif şekillerde gelmiştir:

★★ Çıngırak sesi şeklinde gelme. Bu *Hz. Peygamber*'e en zahmetli olan çeşididir. Hariçten bunun arı uğultusu şeklinde hissedildiği belirtilir.

★★ Kalbine atılmak suretiyle gelme.

★★ Rüyada öğrenmek suretiyle gelme.

★★ Miraç'ta olduğu üzere doğrudan doğruya Allah'tan vahyi telakki etmek suretiyle gelme. Bu tarz vahiyde melek arada elçi değildir.

★★ İlham suretiyle gelme.

DÖRDÜNCÜ BAB

İSRA

5568 ١ــ عَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰه عَنْهُ عَنْ مَالِكِ بْنِ صَعْصَعَة رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ. [أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ حَدَّثَهُمْ عَنْ لَيْلَةِ أُسْرِىَ بِهِ. قَالَ: بَيْنَا أَنَا فِى الْحَطِيمِ، وَرُبَّمَا قَالَ فِى الْحِجْرِ مُضْطَجِعاً، زَادَ فِى رِوَايَةٍ: بَيْنَ النَّائِمِ وَالْيَقْظَانِ إِذْ أَتَانِى آتٍ فَشَقَّ مَا بَيْنَ هٰذِهِ إِلَى هٰذِهِ. يَعْنِى ثُغْرَة نَحْرِهِ إِلَى شِعْرَتِهِ؛ قَالَ: فَاسْتَخْرَجَ قَلْبِى، ثُمَّ أُتِيتُ بِطِسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ مَمْلُوءٍ إِيمَاناً. فَغُسِلَ قَلْبِى، ثُمَّ حُشِىَ، ثُمَّ أُعِيدَ، ثُمَّ أُتِيتُ بِدَابَّةٍ دُونَ الْبَغْلِ وَفَوْقَ الْحِمَارِ أَبْيَضَ، هُوَ الْبُرَاقُ. يَضَعُ خَطْوَهُ عِنْدَ أَقْصَى طَرْفِهِ، فَحُمِلْتُ عَلَيْهِ. فَانْطَلَقَ بِى جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ الدُّنْيَا فَاسْتَفْتَحَ، فَقِيلَ: مَنْ هٰذَا؟ قَالَ: جِبْرِيلُ. وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ ﷺ. قِيلَ: وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قِيلَ: مَرْحَباً بِهِ. فَنِعْمَ الْمَجِىءُ جَاءَ، فَفُتِحَ، فَلَمَّا خَلَصْتُ فَإِذَا فِيهَا آدَمُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ؛ فَقَالَ: هٰذَا أَبُوكَ آدَمُ، فَسَلِّمْ عَلَيْهِ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ: فَرَدَّ عَلَىَّ السَّلاَمَ، ثُمَّ قَالَ: مَرْحَباً بِالإِبْنِ الصَّالِحِ؛ وَالنَّبِىِّ الصَّالِحِ؛ ثُمَّ صَعِدَ بِى حَتَّى أَتَيْنَا السَّمَاءَ الثَّانِيَةَ، فَاسْتَفْتَحَ. فَقِيلَ: مَنْ هٰذَا؟ قَالَ: جِبْرِيلُ. قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ ﷺ. قِيلَ: وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قِيلَ مَرْحَباً بِهِ وَلَنِعْمَ الْمَجِىءُ جَاءَ. فَفُتِحَ، فَلَمَّا خَلَصْنَا فَإِذَا أَنَا بِيَحْيَى وَعِيسَى وَهُمَا ابْنَا الْخَالَةِ.

قَالَ: هٰذَا يَحْيَى وَعِيسَى عَلَيْهِمَا السَّلاَمُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِمَا، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِمَا، فَرَدَّا عَلَيَّ السَّلاَمَ ثُمَّ قَالاَ: مَرْحَباً بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ ثُمَّ صَعِدَ بِي إِلى السَّمَاءِ الثَّالِثَةِ، فاسْتَفْتَحَ فَقِيلَ: مَنْ هٰذَا؟ قَالَ: جِبْرِيلُ. قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ قِيلَ: وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ قِيلَ: مَرْحَباً بِهِ فَلَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ، فَفُتِحَ لَنَا، فَلَمَّا خَلَصْنَا فَإِذَا يُوسُفُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ قَالَ: هٰذَا يُوسُفُ ، فَسَلِّمْ عَلَيْهِ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَرَدَّ عَلَيَّ. ثُمَّ قَالَ: مَرْحَباً بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ؛ ثُمَّ صَعِدَ بِي حَتَّى أَتَى السَمَاءَ الرَّابِعَةَ، فَاسْتَفْتَحَ. فَقِيلَ: مَنْ هٰذَا؟ قَالَ جِبْرِيلُ. قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ. قِيلَ: أَوَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ. قَالَ: نَعَمْ. قِيلَ: مَرْحَباً بِهِ فَلَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ فَفُتِحَ، فَلَمَّا خَلَصْنَا فَإِذَا إِدْرِيسُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ. قَالَ: هٰذَا إِدْرِيسُ، فَسَلِّمْ عَلَيْهِ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ. فَرَدَّ عَلَيَّ ثُمَّ قَالَ: مَرْحَباً بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ. ثُمَّ صَعِدَ بِي حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ الْخَامِسَةَ، فاسْتَفْتَحَ. فَقِيلَ: مَنْ هٰذَا؟ قَالَ جِبْرِيلُ. قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ ﷺ قِيلَ: وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ. قَالَ: نَعَمْ. قِيلَ: مَرْحَباً بِهِ فَلَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ فَفَتَحَ، فَلَمَّا خَلَصْنَا فَإِذَا هَارُونَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ. قَالَ: هٰذَا هَارُونُ، فَسَلِّمْ عَلَيْهِ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ عَلَيَّ. ثُمَّ قَالَ: مَرْحَباً بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ. ثُمَّ صَعِدَ بِي حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ السَّادِسَةَ، فَاسْتَفْتَحَ. فَقِيلَ: مَنْ هٰذَا؟ قَالَ: جِبْرِيلُ. قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ. قِيلَ: وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قِيلَ: مَرْحَباً بِهِ، فَلَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ. فَفَتَحَ. فَلَمَّا خَلَصْنَا فَإِذَا مُوسَى عَلَيْهِ السَّلاَمُ، قَالَ: هٰذَا

مُوسَى، فَسَلِّمْ عَلَيْهِ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَرَدَّ عَلَيَّ. ثُمَّ قَالَ: مَرْحَباً بِالْأَخِ
الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ فَلَمَّا جَاوَزْتُهُ بَكَى. فَقِيلَ لَهُ: مَا
يُبْكِيكَ؟ قَالَ: أَبْكِي لِأَنَّ غُلاَماً بُعِثَ بَعْدِي يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِهِ أَكْثَرُ
مِمَّنْ يَدْخُلُهَا مِنْ أُمَّتِي. ثُمَّ صَعِدَ بِي إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ، فَاسْتَفْتَحَ.
فَقِيلَ: مَنْ هٰذَا؟ قَالَ جِبْرِيلُ. قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ. قِيلَ:
وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قِيلَ مَرْحَباً بِهِ فَلَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ، فَفُتِحَ.
فَلَمَّا خَلَصْتُ فَإِذَا إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ. قَالَ: هٰذَا أَبُوكَ إِبْرَاهِيمُ، فَسَلِّمْ
عَلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَرَدَّ السَّلاَمَ. ثُمَّ قَالَ: مَرْحَباً بِالْإِبْنِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ
الصَّالِحِ. ثُمَّ رُفِعْتُ إِلَى سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى، فَإِذَا نَبْقُهَا مِثْلُ قِلاَلِ هَجَرَ،
وَإِذَا أَوْرَاقُهَا مِثْلُ آذَانِ الْفِيلَةِ؛ قَالَ: هٰذِهِ سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى، وَإِذَا أَرْبَعَةُ
أَنْهَارٍ: نَهْرَانِ بَاطِنَانِ وَنَهْرَانِ ظَاهِرَانِ؟ قُلْتُ: مَا هٰذَانِ يَاجِبْرِيلُ؟ قَالَ:
أَمَّا الْبَاطِنَانِ فَنَهْرَانِ فِي الْجَنَّةِ، وَأَمَّا الظَّاهِرَانِ فَالنِّيلُ وَالْفُرَاتُ، ثُمَّ رُفِعَ
لِيَ الْبَيْتُ الْمَعْمُورُ. ثُمَّ أُتِيتُ بِإِنَاءٍ مِنْ خَمْرٍ، وَإِنَاءٍ مِنْ لَبَنٍ، وَإِنَاءٍ مِنْ
عَسَلٍ؛ فَأَخَذْتُ اللَّبَنَ. فَقَالَ: هِيَ الْفِطْرَةُ الَّتِي أَنْتَ عَلَيْهَا وَأُمَّتُكَ. قَالَ:
ثُمَّ فُرِضَتِ عَلَيَّ الصَّلاَةُ خَمْسُونَ صَلاَةً كُلَّ يَوْمٍ. فَرَجَعْتُ فَمَرَرْتُ
عَلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلاَمُ. فَقَالَ: بِمَ أُمِرْتَ فَقُلْتُ بِخَمْسِينَ صَلاَةً فِي
الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ. فَقَالَ: إِنَّ أُمَّتَكَ لاَتَسْتَطِيعُ خَمْسِينَ صَلاَةً كُلَّ يَوْمٍ،
وَإِنِّي وَاللّٰهِ قَدْ جَرَّبْتُ النَّاسَ قَبْلَكَ وَعَالَجْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَشَدَّ
الْمُعَالَجَةِ. فَارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ لِأُمَّتِكَ. فَرَجَعْتُ، فَوَضَعَ
عَنِّي عَشْراً. فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسٰى. فَقَالَ: بِمَ أُمِرْتَ؟ قُلْتُ: وَضَعَ عَنِّي

عَشْراً. فَقَالَ: اِرْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ لِأُمَّتِكَ فَرَجَعْتُ، فَوَضَعَ عَنِّي عَشْراً فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى. فَقَالَ: مِثْلَهُ، فَلَمْ أَزَلْ بَيْنَ رَبِّي وَمُوسَى، حَتَّى أُمِرْتُ بِخَمْسِ صَلَوَاتٍ، فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلاَمُ فَقَالَ: بِمَ أُمِرْتَ؟ قُلْتُ: بِخَمْسِ صَلَوَاتٍ كُلَّ يَوْمٍ. فَقَالَ: إِنَّ أُمَّتَكَ لاَ تَسْتَطِيعُ خَمْسَ صَلَوَاتٍ كُلَّ يَوْمٍ فَارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ لِأُمَّتِكَ. قُلْتُ؛ قَدْ سَأَلْتُ رَبِّي حَتَّى اسْتَحْيَيْتُ، وَلَكِنْ أَرْضَى وَأُسَلِّمُ فَلَمَّا جَاوَزْتُ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلاَمُ نَادَى مُنَادٍ أَمْضَيْتُ فَرِيضَتِي، وَخَفَّفْتُ عَنْ عِبَادِي. زَادَ فِي رِوَايَةٍ: هُنَّ خَمْسٌ، وَهُنَّ بِخَمْسِينَ: لاَ يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ]. أخرجه الخمسة إلا أبا داود، وهذا لفظ الشيخين.

1. **(5568)**- *Hz. Enes radıyallahu anh Mâlik İbnu Sa'sa'a radıyallahu anh*'tan naklen anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, onlara, Mirac'a götürüldüğü geceden anlatarak demiştir ki:*

"Ben Ka'be'nin avlusunda Hatîm kısmında *–belki de* **Hıcr'da** *demişti–* **yatıyordum.** –Bir rivayette şu ziyade var: **Uyku ile uyanıklık arasında idim.– Derken bana biri geldi, şuradan şuraya kadar (göğsümü) yardı. –Bu sözüyle boğaz çukurundan kıl biten yere kadar olan kısmı kasdetti.– Kalbimi çıkardı. Sonra bana, içerisi imanla [ve hikmetle] dolu, altından bir kap getirildi. Kalbim [çıkarılıp su ve zemzem ile] yıkandı. Sonra içerisi (imanla) doldurulup tekrar yerine kondu. Sonra merkepten büyük katırdan küçük beyaz bir hayvan getirildi. Bu Burak'tı. Ön ayağını gözünün gittiği en son noktaya koyarak yol alıyordu. Ben onun üzerine bindirilmiştim. Böylece Cibril aleyhisselâm beni götürdü. Dünya semasına kadar geldik. Kapının açılmasını istedi.**

"Gelen kim?" denildi.

"Cibril!" dedi.

"Beraberindeki kim?" denildi.

"Muhammed aleyhissalâtu vesselâm!" dedi.

"Ona Mirac daveti gönderildi mi?" denildi.

"Evet!" dedi.

"Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliştir!" denildi.

Derken kapı açıldı. Kapıdan geçince, orada Hz. Adem aleyhisselam'ı gördüm.

"Bu babanız Adem'dir! Selam ver O'na!" dendi. Ben de selam verdim. Selamıma mukabele etti. Sonra bana:

"Salih evlad hoş gelmiş, salih peygamber hoş gelmiş!" dedi. Sonra Hz. Cebrail beni yükseltti ve ikinci semaya geldik. Kapıyı çaldı.

"Bu gelen kim?" denildi.

"Ben Cibrîl'im!" dedi.

"Beraberindeki kim?" denildi.

"Muhammed!" dedi.

"Ona Mirac daveti gönderildi mi?" denildi.

"Evet!" dedi.

"Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliş!" dediler. Derken bize kapı açıldı. İçeri girince, Hz.Yahya ve Hz. İsa aleyhimâsselam ile karşılaştım. Onlar teyze oğullarıydı. Hz. Cebrail:

"Bunlar Hz. Yahya ve Hz. İsa'dırlar, onlara selam ver!" dedi. Ben de selam verdim. Onlar da selamıma mukabelede bulundular. Sonra:

"Hoş geldin salih kardeş, hoş geldin salih peygamber" dediler. Sonra Cebrail beni üçüncü semaya çıkardı. Kapıyı çaldı.

"Bu gelen kim?" denildi.

"Cibrîl'im!" dedi.

"Yanındaki kim?" denildi.

"Muhammed'dir!" dedi.

"Ona Mirac daveti gitti mi?" denildi.

"Evet!" dedi.

"Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliş!" denildi. Kapı bize açıldı. İçeri gi-

rince Hz. Yusuf aleyhisselam'la karşılaştık. Cebrail:

"Bu Yusuf'tur! Ona selam ver!" dedi. Ben de selam verdim. Selamıma mukabele etti. Sonra:

"Salih kardeş hoş gelmiş, salih peygamber hoş gelmiş!" dedi. Sonra Cebrail beni dördüncü semaya çıkardı. Kapıyı çaldı.

"Bu gelen kim?" denildi.

"Cibrîl'im!" dedi.

"Beraberindeki kim?" denildi.

"Muhammed!" dedi.

"Ona Mirac davetiyesi indi mi?" denildi.

"Evet!" dedi.

"Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliş!" dediler. Kapı açıldı. İçeri girdiğimizde, Hz. İdris aleyhisselam ile karşılaştık. Hz. Cebrâil:

"Bu İdris'tir, ona selam ver!" dedi. Ben selam verdim. O da selamıma mukabele etti. Sonra bana:

"Salih kardeş hoş geldin, salih peygamber hoş geldin!" dedi. Sonra Hz. Cebrail beni yükseltti. Beşinci semaya geldik. Kapıyı çaldı.

"Kim bu gelen?" denildi.

"Ben Cibrîl'im!" dedi.

"Beraberindeki kim?" denildi.

"Muhammed!" dedi.

"Ona Mirac daveti indirildi mi?" denildi.

"Evet!" dedi.

"Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliş!" denildi. Kapı açıldı. İçeri girince, Hârun aleyhisselam ile karşılaştık. Cebrail aleyhisselâm:

"Bu Hârun aleyhisselâm'dır. Ona selam ver!" dedi. Ben selam verdim, o da selamıma mukabelede bulundu ve:

"Salih kardeş hoş geldin, salih peygamber hoş geldin!" dedi. Sonra Cebrail beni yükseltti ve altıncı semaya geldik. Kapıyı çaldı.

"Bu gelen kim?" denildi.

"Ben Cibrîl!" dedi.

"Beraberindeki kim?" denildi.

"Muhammed!" dedi.

"Ona Mirac daveti indirildi mi?" denildi.

"Evet!" dedi.

"Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliş!" dendi. Kapı açıldı. İçeri girince, Hz. Musa aleyhisselam ile karşılaştık. Hz. Cebrail:

"Bu Hz. Musâ'dır! Ona selam ver!" dedi. Ben selam verdim, o da selamıma mukabelede bulundu. Sonra:

"Salih kardeş hoş geldin, salih peygamber hoş geldin!" dedi. Ben onu geçince ağladı. Kendine: "Niye ağlıyorsun?" denildi.

"Çünkü dedi, benden sonra bir delikanlı peygamber oldu. Onun ümmetinden cennete gidecekler benim ümmetimden cennete gideceklerden daha çok!" dedi. Sonra beni yedinci semaya çıkardı ve kapıyı çaldı.

"Bu gelen kim?" denildi.

"Cibrîl'im!" dedi.

"Beraberindeki kim?" denildi.

"Muhammed!" dedi.

"Ona Mirac daveti indirildi mi?" denildi.

"Evet!" dedi.

"Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliş!" denildi. İçeri girince, Hz. İbrahim aleyhisselam ile karşılaştık. Cebrail:

"Bu baban İbrahim'dir, ona selam ver!" dedi. Ben selam verdim. O da selamımma mukabele etti. Sonra:

"Salih oğlum hoş geldin, salih peygamber hoş geldin!" dedi.

Sonra Sidretü'l-Müntehâ'ya çıkarıldım. Bunun meyveleri (Yemen'in) Hecer testileri gibi iri idi, yaprakları da fil kulakları gibiydi. Cebrail aleyhisselâm bana:

"İşte bu Sidretü'l-Müntehâ'dır!" dedi.

Burada dört nehir vardı: İkisi bâtınî nehir, ikisi zâhirî nehir.

"Bunlar nedir, ey Cibrîl?" diye sordum. Hz. Cebrâil:

"Şu iki batınî nehir cennetin iki nehridir. Zahirî olanların biri Nil, diğeri Fırat'tır!" dedi. Sonra bana el-Beytü'l-Ma'mur yükseltildi. Sonra bana bir kapta şarap, bir kapta süt, bir kapta da bal getirildi. Ben sütü aldım. Cebrail aleyhisselâm:

"Bu (aldığın), fıtrat(a uygun olan)dır, sen ve ümmetin bu fıtrat (yaratılış) üzerinesiniz!" dedi.

Resûlullah devamla dedi ki: "Sonra bana, her günde elli vakit olmak üzere namaz farz kılındı. Oradan geri döndüm. Hz. Musa aleyhisselâm'a uğradım. Bana:

"Ne ile emrolundun?" dedi.

"Gece ve gündüzde elli vakit namazla!" dedim.

"Ümmetin, her gün elli vakit namaza muktedir olamaz. Vallahi ben, senden önce insanları tecrübe ettim. Benî İsrail'e muamelelerin en şiddetlisini uyguladım (muvaffak olamadım). Sen çabuk Rabbine dön, bunda ümmetine hafifletme talep et!" dedi. Ben de hemen döndüm (hafifletme istedim, Rabbim) benden on vakit namaz indirdi. Musa aleyhisselâm'a tekrar uğradım. Yine:

"Ne ile emrolundun?" dedi.

"Benden on vakit namazı kaldırdı!" dedim.

"Rabbine dön! Ümmetin için daha da azaltmasını iste!" dedi. Ben döndüm. Rabbim benden on vakit daha kaldırdı. Dönüşte yine Musa aleyhisselâm'a uğradım. Aynı şeyi söyledi. Ben, beş vakitle emrolunmama kadar bu şekilde Hz. Musa ile Rabbim arasında gidip gelmeye devam ettim. Bu sonuncu defa da Hz. Musa'ya uğradım. Yine:

"Ne ile emredildin?" dedi.

"Her gün beş vakit namazla!" dedim.

"Senin ümmetin her gün beş vakit namaza da tâkat getiremez. Rabbine dön, hafifletme talep et!" dedi.

"Rabbimden çok istedim. Artık utanıyorum, daha da hafifletmesini isteyemem! Ben beş vakte razıyım. Allah'ın emrine teslim oluyorum!" dedim. Musa aleyhisselâm'ı geçer geçmez bir münadi (Allah adına) nida etti: "Farzımı kesinleştirdim, kullarımdan hafiflettim de!"

Bir rivayette şu ziyade geldi: "Namazlar (günde) beştir. Ve onlar ellidir de. İndimde hüküm değişmez artık!" [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 6, Enbiya 22, 43, Menâkıbu'l-Ensâr 42; Müslim, İman 264 (164); Tirmizî, Tefsir, İnşirah, (3343); Nesâî, Salât 1, (1, 217-218).]

5569 ٢ـــ وفى رواية للنسائى: [أَنَّ النَّبِىَّ ﷺ لَمَّا رُدَّ بِخَمْسِ صَلَوَاتٍ، قَالَ لهُ مُوسَى: فَارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ فَإِنَّهُ فَرَضَ عَلَى بَنِى إِسْرَائِيلَ صَلاَتَيْنِ فَمَا قَامُوا بِهِمَا، فَرَجَعْتُ إِلَى رَبِّى عَزَّ وَجَلَّ فَسَأَلْتُهُ التَّخْفِيفَ! فَقَالَ: إِنِّى يَوْمَ خَلَقْتُ السَّمٰوَاتِ وَالأَرْضَ فَرَضْتُ عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَّتِكَ خَمْسِينَ صَلاَةً، فَخَمْسٌ بِخَمْسِينَ، فَقُمْ بِهَا أَنْتَ وَأُمَّتُكَ فَعَلِمْتُ أَنَّهَا مِنَ اللّٰهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى صِرًّى، فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى. فَقَالَ: اِرْجِعْ فَلَمْ أَرْجِعْ].

«سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى» هى شجرة فى أقصى الجنة إليها ينتهى علمُ الأولين والآخرين.

و «السِّدْرُ» شجر معروف.

و «النَّبْقُ» معروف، والمراد به ثمرة شجرة سدرة المنتهى.

و «القِلاَل» جمع قلة، وهى الحب يسع مزادة من الماء ونسبت الى هجر لأنها تعمل بها.

و «صِرًّى» بكسر الصاد المهملة وتشديد الراء وفتحها وكسرها مقصور: أى حتم واجب.

2. (5569)- Nesâî'nin bir rivayetinde şöyle gelmiştir: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, beş vakit namazla gönderilince, Hz.Musa aleyhisselam kendisine:*

"Rabbine dön! Daha da azaltmasını talep et. Çünkü, Benî İsrail'e iki

namaz farz etmişti, onları kılmadılar!" dedi. Bunun üzerine aziz ve celil olan Rabbime tekrar dönüp daha da hafifletmesini istedim. Rabb Teâla şu cevabı verdi:

"Semavat ve arzı yarattığım zaman ben sana ve ümmetine elli vakit namaz yazmıştım. Öyleyse elli olan beştir. Sen ve ümmetin bunları kılın!" Böylece anladım ki, bu beş vakit namaz Rabbim Teâla'dan kesin bir emirdir. Hemen Hz. Musa'ya döndüm. O yine "Dön!" dedi. Fakat ben, artık geri dönmedim." [Nesâî, Salât 1, (1, 223-224).]

5570 ٣ــ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ:
لَمَّا كَذَّبَتْنِى قُرَيْشٌ قُمْتُ فِى الْحِجْرِ فَجَلَّى اللّٰهُ لِى بَيْتَ الْمَقْدِسِ
فَطَفِقْتُ أُخْبِرُهُمْ عَنْ آيَاتِهِ وَأَنَا أَنْظُرُ إِلَيْهِ]. أخرجه الشيخان والترمذى.

3. **(5570)**- *Hz. Câbir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Kureyş beni tekzib ettiği vakit, Hıcr'da doğruldum. Allah Teâla hazretleri Beytu'l-Makdis'i bana tecelli ettirdi. Ben onlara onun alametlerini birer birer haber vermeye başladım. Hem Beytu'l-Makdis'e bakıyor hem de haber veriyordum." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 41, Tefsir, İsra 3; Müslim, İman 276, (170); Tirmizî, Tefsîr, Benî İsrail, (3132).]

5571 ٤ــ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ:
أَتَيْتُ لَيْلَةَ أُسْرِىَ بِى عَلَى مُوسٰى قَائِماً يُصَلِّى فِى قَبْرِهِ عِنْدَ الْكَثِيبِ
الأَحْمَرِ]. أخرجه مسلم والنسائى.

4. **(5571)**- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"İsra gecesinde Hz. Musa'ya uğradım. Kırmızı kum tepesinin yanındaki kabrinde namaz kılıyordu." [Müslim, Fezâil 164, (2375); Nesâî, Kıyamu'l-Leyl 15, (3, 215).]

AÇIKLAMA:

1- İsra (veya Mirac) vak'ası *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın hayatında cereyan eden mühim hadiselerden biridir. İsra kelime olarak, geceleyin yürüt-

mek mânasına gelir. Geceleyin sefere çıkan askeri birliğe *seriyye* denir ki, aynı kökten gelir. Mi'rac ise yükselmek mânasına gelir.

2- *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın hayatında geçen bir hâdise olarak *İsra* veya *Mi'rac* deyince hemen hemen aynı şey kastedilir. Bu, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın bir gece, *Mescid-i Haram* denen Kâbe'den başlayıp Mescid-i Aksa denen Kudüs'deki mabede kadar uzanıp, oradan semâvatı aşıp *Sidretü'l-Münteha*'ya yani âlem-i imkân ile alem-i vücûb hududuna kadar ve daha ötesine ulaşan bir yolculuktur. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* bu yolculuğa ilahî bir lütuf olarak mazhar kılınmıştır. Bu yolculuğu *Aleyhissalâtu vesselâm* ruh ve cesediyle birlikte aynı gecede, yakaza (uyanıklık) halinde yapmıştır.

3- Miracla ilgili bazı teferruatta alimler arasında ihtilaf vaki olmuş ise de hadisenin Mekke'den Kudüs'e kadar olan kısmı âyet-i kerîmede sarîh olarak ifade edildiği için, bu safhayı inkâr eden kâfir olur. Ayet meâlen şöyle: "**Ayetlerimizden birkısmını ona göstermek için kulunu bir gece Mescid-i Haram'dan alıp, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya seyahat ettiren Allah, her türlü noksandan münezzehtir...**" (İsra 1).

İşte bu safha, *esrâ* (yani geceleyin yürüttü) kelimesi ile ifade edildiği için kelimenin mastarı olan *isrâ* ile tesmiye edilmiştir. Bu nebevî seyahatin devamı olan semâvata yükselme, ilahi kurbiyete erme işine *Mi'rac* denir. Miracla ilgili bazı meselelere her ne kadar *Necm* sûresinde temas edilmiş ise de (1-17. âyetler) daha ziyade hadislerde sarîh olarak teferruata kavuşturulmuştur. Bu hadislerden biri sadedinde olduğumuz babın birinci hadisidir (5568).

4- Mirac, *Hz. Muhammed*'in risaletinin umumiliğini ifade ve ısbat eder. İlahî saltanatın mülkü durumunda olan yedi kat semada O'nun gezdirilmesi, oraların ruhanî ahalisine onun gösterilmesi, Allah katındaki makamının yüceliğinin izharıdır. Mahlukat içinde mükerrem kılınan insanlığın en müntehab en seçkin ferdinin O olduğu böylece ifade edilmiştir.

Bu seyahatin sonunda, *Resûlullah* büyük melek Cebrail'in dahi ulaşmaya mezun olmadığı bir yakınlığa, ilahi kurbiyete ermiş, Allah'ın cemalini görmüş, her çeşit vâsıtadan, aracıdan mücerred olarak doğrudan ilahî kelâma mazhar olmuştur. Böyle bir yücelik, O'ndan başka hiçbir mahluka nasîb olmamıştır ve olmayacaktır da. Biz böyle bir peygambere ümmet olmakla iftihar ediyor, bizi de Fahr-i Kâinat'a ümmet olma şerefine erdirdiği için Rabbimize şükranlarımızı, hamdlerimizi arzediyoruz.

Mirac hadisesinin mahiyet ve mânası üzerine alimlerimiz birçok değerli

tahlillerde, yorumlarda bulunmuşlardır. Bunlar arasında *Bediüzzaman*'ın Sözler adlı eserinin 31'inci sözündeki tahlilleri müstesna bir değer taşır, orijinal değerlendirmeler ihtiva eder. Ayrıca, *Elmalılı Hamdi Yazır* merhumun tefsirinden de mevzu üzerine teferruatlı bilgi elde edilebilir (4. cilt 3141-3152).

5- Mirac hadisesinin yılı ve ayı'nı tesbitte rivayetler ihtilaflıdır. Ondan fazla görüş ileri sürülmüştür. Alimler çoğunluk itibariyle bunun Hicretten bir yıl veya onsekiz ay önce vuku bulduğuna dair rivayetleri benimsemiştir. Ay olarak da Rebiü'l-evvel veya Receb ayları üzerinde durulmuştur.

6- Ka'bu'l-Ahbâr, *Mis'adu'l-Melaike* denen sema kapısının *Beytu'l-Makdis*'in tam üstüne tekabül ettiğini rivayet etmiş, bunu esas alan bazı alimler, *Resûlullah*'ın Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya getirilip, oradan semaya çıkarılışını *"seyahatin, eğrilikten berî ve düz olması için"* diye açıklamıştır. Ancak, yine hadislerde: **"Her semada bir Beyt-i Ma'mûr var, dünya semâsındaki Beyt-i Ma'mûr Kabe'nin üst hizasında"** şeklinde gelen rivayet gözönüne alınınca, mezkur yorumun su götürdüğü anlaşılır. Zira, bu ikinci rivayet açısından, *Beyt-i Ma'mur*'a igvicâc (eğrilik) yapmadan ulaşmanın yolu Ka'be'den yola çıkmaktır, Mescid-i Aksa'dan değil. Mi'rac'ta *Aleyhissalâtu vesselâm*, her bir semadan geçerek Beyt-i Ma'mûr'a ulaşmıştır.

7- Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya gidişin hikmeti üzerine zayıf da olsa başka görüşler de ileri sürülmüştür:

★ *Resûlullah* böylece iki kıblenin görülmesini de tahakkuk ettirmiş, birleştirmiştir.

★ Mescid-i Aksâ, geçmiş peygamberlerden çoğunun hicret yeridir. Dolayısiyle *Aleyhissalâtu vesselâm*, pek çok fazileti cem' etsin diye oraya seyahat ettirilmiştir.

★ Mescid-i Aksa, haşrin yapılacağı yerdir. Mi'rac gecesinde *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın karşılaştığı durumların çoğunluğu ahiret ahvaliyle ilgili olduğu için, Mi'rac'ın bu mahşer mahallinden olması daha uygundur.

★ Gerek hissî ve gerekse mânevî, çeşitli takdislerin *Aleyhisselâtu vesselâm*'a hâsıl olmasına tefâülendir.

★ Bütün peygamberlerle toptan biraraya gelip görüşmek içindir.

★ *İbnu Ebî Cemre* der ki: *"Semaya uruc'tan önce Beytu'l-Maksid'e götürülmesindeki hikmet, Hakkı gizlemeye çalışanlara karşı onu izhar etme gayesini güder. Zira, Mi'rac'a Mekke'den gitmiş olsaydı hakkı inkar eden düşmanlara*

beyan ve izah fırsatı olmayacaktı. N. .kim, Aleyhissalâtu vesselâm, Beytu'l-Makdis'e geceleyin götürüldüğünü söyleyince, Beytu'l-Makdisle ilgili parçaları tarif etmesini istediler. Onlar gördükleri için bunları biliyorlardı ve yine biliyorlardı ki, Muhammed onu daha önce görmemişti, bilemezdi. Soruları üzerine, açıklayıp haber verince, Resûlullah'ın bir gecede Beytü'l-Makdis'e yaptığını söylediği diğer hususlardaki sıdkı tahkik edilmiş oldu. Bu husustaki haberi sahih olunca, diğer söylediklerinde de sadık olduğunu tasdik etmek gerekir. Bu durum mü'minlerin imanını artırdığı gibi, inkâr edenlerin de şekâvetini (zararını) artırır."

8- Mi'rac meselesinde münakaşa edilen bir husus bunun rüya halinde mi, yakaza (uyanıklık) halinde mi cereyan ettiğidir. Çok sayıda sahih rivayetlerin zahirini esas alan muhaddis, fakih ve mütekellim ülemâdan müteşekkil cumhur bunun yakaza halinde, ruh ve cesetle beraber yapılan bir seyahat olduğunu söylemekte ittifak etmiştir.

Ancak rüya halinde cereyan ettiğini ifade eden sahih rivayeti de nazar-ı dikkate alan alimler, Mirac'ın biri ruh ve cesedle uyanık halde, diğeri de rüya halinde olmak üzere iki ayrı sefer vâki olduğunu söylemişlerdir. Birincisi, uyku halinde cereyan etmiş, uyanık halde ruh ve cesedle yapılacak ikinciye hazırlama, alıştırma gayesini gütmüştür.

Bazı alimler, bu mevzu üzerine varid olan zayıf rivayetleri de değerlendirerek bi'setten önce de mirac hadisesinden bahsetmiştir.

9- Mi'rac işitildiği zaman Mekke'de müşrikler arasında *"böyle şey olur mu?" "Bir gecede Mescid-i Aksa'ya gidilip gelinebilir mi?"* diye ciddi bir vâveyla ve istihza havası hâsıl edilir. *İbnu Abbâs*'ın bir rivayetinde bu açık olarak görülür. Şöyle ki: *Resûlullah'ın Mi'raca gittiği gecenin sabahında Ebu Cehil, Aleyhissalâtu vesselâm'a uğrayarak:*

"Yeni bir şey var mı?" diye sorar.

"Evet, bu gece Mescid-i Aksa'ya götürüldüm" *cevabını alınca, müstehziyane sorar: "Sonra da aramızda oldun!".*

"Evet!"

"Kavmini çağırsam bu hikâyeni onlara da anlatır mısın?"

"Evet!"

Ebu Cehil, şamata ve tehzîl için fırsatı yakalamıştır. Benî Ka'b İbnu Lüey'i hemen çağırıp Resûlullah'a kıssayı anlattırır.

Duyduklarından şaşkına dönerler:

"Bize Mescid'i tavsif edebilir misin?" derler. *Resûlullah* bu teklif karşısında son derece sıkılır ise de 5570 numaralı hadiste geçtiği üzere, Cenab-ı Hak Beytu'l-Makdis'i gözünün önüne tecelli ettirir, o da teker teker hususiyetlerini anlatır.

Bu hadisenin *Hz. Ebu Bekr*'i ilgilendiren bir kıssası şöyle: *"Mirac hadisesiyle iyice şamata yapan müşriklerden bir grup Hz. Ebu Bekir radıyallahu anh'a gelip, onu da kendi istihzalarına çekme ümidiyle meseleyi anlatırlar. Fakat o:*

"Ben şehâdet ederim ki, o sâdıktır, doğru sözlüdür!" der.

"Yani, sen bir gecede O'nun Şam'a gidip sonra Mekke'ye geri geldiğine inanıyor, tasdik ediyor musun?" derler.

"Evet der, ben O'nun bundan daha öte söylediklerini zaten kabul etmişim, ben O'nun semavî haberini kabul ettim (bunu niye kabul etmeyeyim?)" buyurur. Bu hadise üzerine *Hz. Ebu Bekr "es-Sıddîk"* ünvanını alır.

İsra ile ilgili rivayetlerde farklı ziyadeler gelmiştir.

★ *Şeddâd İbnu Evs rivayetine* göre *Aleyhissalâtu vesselâm, geceleyin yürütüldüğü zaman önce hurmalıklı bir araziden geçirilir. Hz. Cibril aleyhisselâm: "İn ve namaz kıl!" der. Aleyhissalâtu vesselâm iner ve namaz kılar. Cebrail aleyhisselâm: "Burası Yesrib (Medine) idi" der.* Rivayetin devamında aynı tarzda, *Aleyhissalâtu vesselâm,* muhtelif yerlerde iner ve namaz kılar. Arkadan *Hz. Cebrail: "Burası "Tur-u Sina, Allah'ın Hz. Musa'ya konuştuğu yer" idi, "Burası Hz. İsa'nın doğduğu Beyt-i Lahm" idi, "Medyen idi"* diye açıklama yapar.

Yine aynı rivayetin devamında, *Resûlullah*'ın dönüş sırasında, Mekke'ye gelmekte olan Kureyş kervanına rastlayıp onlaraselam verdiğini, kervandakilerin birbirlerine *"bu, Muhammed'in sesi"* dediğini, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın hadiseyi reddedenlere bunu da anlatıp: *"Kervanınız falanca gün gelecek"* dediğini... görmekteyiz.

★ *Yezid İbnu Ebî Mâlik* rivayetinde **"...Sonra Beytu'l-Makdis'e girdim. Bana peygamberlerin hepsi toplandı. Cibrîl beni öne geçirdi, ben onlara imamlık yaptım (namaz kıldırdım)"** ziyadesi var.

★ *Abdurrahman İbnu Hâşim*'in *Hz. Enes*'ten yaptığı bir rivayette: *"Resûlullah giderken, yolun dışında, kendini çağıran birine rastlar. Cibrîl: "Yürü!" der. Az sonra bir yaşlı kadına rastlar. Cibrîl'e* **"Bu ne?"** *diye sorar. O:*

"Yürü!" der. Derken bir cemaate r...tlarlar. Cemaat bunlara selam verir. Cebrail aleyhisselâm: "Selama mukabele et!" der. Rivayetin sonunda Cibrîl açıklar: "Seni çağıran İblisti, yaşlı kadın da dünya idi, selam verenler de Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa idi" diye açıklar.

★ *Ebu Hureyre*'den gelen bir rivayette: *"Aleyhissalâtu vesselâm'ın, eken ve hasad yapan bir kavme rastladığı, hasadı tamamlar tamamlamaz, olduğu gibi ekinin yerine geldiği, Hz. Cebrail'in: "Bunlar mücahidlerdir" haberini verdiği; Aleyhissalâtu vesselâm'ın başlarını taşla ezen bir kavme rastladığını, başı ezildikçe eski haline döndüğünü, Cibrîl aleyhisselâm'ın: "Bunlar başları namaza gitmeyen kimselerdir" dediğini; sonra avret yerlerinde bir yama ile hayvanlar gibi otlayan bir kavme rastladığı, Hz.Cebrail'in: "Bunlar zekâtlarını vermeyenler" dediğini; sonra pis bir eti çiğ çiğ yiyen fakat pişmiş temiz et isteyen bir kavme rastladığını, Hz. Cebrail'in: "Bunlar zânilerdir" dediğini; sonra bir demet odun toplayan fakat taşıyamayan bir adama rastladığını, adamın bu demete yeni ilaveler yaptığını, Hz. Cebrail'in: "Bu, nezdinde emânet olup, emaneti eda etmeyen, başka emanet talep eden kimsedir" dediğini; sonra dil ve dudakları kesilen ve her kesilişte tekrar eski haline dönen bir kavme rastladığını, Hz. Cebrail'in: "Bunlar insanları fitneye çağıran kimselerdir" dediği; sonra küçük bir delikten çıkan büyük bir öküze rastladığı, bu öküzün o delikten tekrar geri gitmek isteyip muktedir olamadığı, Hz. Cebrail'in: "Bu, söz söyleyip pişman olan fakat, istediği halde sözünü geri alamayan kimse olduğu"*nu belirttiği kaydedilir.

★ *Hz. Ebu Hureyre*'nin bir rivayetinde: *"Aleyhissalâtu vesselâm'ın Beytu'l-Makdis'te meleklerle namaz kıldığı, buraya peygamberlerin ruhlarının da getirildiği, Allah'a senâda bulundukları, Hz. İbrahim'in: "Allah, Muhammed'i, hepinize üstün kıldı"* dediğini görmekteyiz.

10- Hadiste *Resûlullah*'ın göğsünün yarılması mevzubahistir. Bu hâdise muhtelif rivayetlerde te'yid edilmiştir. Ancak hemen belirtelim ki, çocuklukta, süt annesi *Halime*'nin yanında iken vukûa gelen göğüs yarılması ile bu yarılma aynı hâdise değildir. Şu halde *şakk-u sadr* hâdisesi *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın hayatında birkaç sefer vukua gelmiştir. Çocukluktaki şakk'da bir kan pıhtısının çıkarıldığı ve *"Bu şeytanın sendeki nasibi"* dendiği rivayette gelmiştir. Bu ameliyatın bereketine *"Resûlullah'ın "Şeytandan korunmuş olarak en mükemmel ahval üzere çocukluğunu geçirdiği"* söylenmiştir. Keza bir göğüs ameliyatını da peygamberliğin geldiği sıralarda geçirerek *"vahyi, tathir ve temizlik halinin en mükemmeline sahip kavi bir kalple karşılaması sağlandığı"* belirtilmiştir. Üçün-

cü şakk-u sadr ise Mi'ractan önceki şakk u sadrdır. Böylece, Mi'rac sırasında yapacağı münâcaat ve ilahî mülakata hazırlık sağlanmıştır.

11- Hadiste "iman dolu kap"tan bahsedilerek imanın maddîleştirilmesi mevzubahistir. Halbuki iman maddî bir şey değildir. Bunu âlimler *"Mânevî şeylerin, ifadede cisimleştirilmesi caizdir"* diye izah ederler ve hadisten başka örnekler verirler: *"Bakara sûresinin Kıyamet günü şemsiye şeklinde geleceği"*ne dair rivayet, *"ölümün bir koç suretinde getirilip kesileceği"*ne dair rivayet, *"amellerin ve bir kısım gaybi ahvalin tartılması"*yla ilgili haberler gibi. *Beyzavî* bunların hadislerde çokça geldiğine dikkat çektikten sonra, *"manevî hakikatların anlaşılması için mahsus olan yani hislerle algılanabilen şeylerle ifade edilmesi için bu teşbihe yer verildiğini"* belirtir.

12- Hadisin bazı vecihlerinde getirilen kabın "iman" ve "hikmet"le dolu olduğu ifade edilmiş, imandan sonra *"hikmet"* zikredilmiştir. *'bnu Ebî Cemre* buradan hareketle, İslâm nazarında, *"imandan sonra, hikmetten daha üstün bir şey bulunmadığı"* hükmünü çıkarır ve bunu te'yiden: وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ اُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا **"Kime hikmet verilmişse ona pek çok hayır verilmiştir"** (Bakara 269) ayetini zikreder. Hikmet hakkında çok şey söylenmiştir. *İbnu Hacer*'e göre bunların en doğrusu *"Hikmet, bir şeyi lâyık olduğu yerine koymaktır veya Kitabullah'tan anlaşılan şeydir."*

13- *Resûlullah*'ın bindiği *Burak* hakkında, farklı rivayetlerde bazı tavsifler gelmiştir:

★ Gözünün gördüğü en uzak yere ön ayağını atmak.

★ Dağa rastlayınca arka ayakları yükselmekte, inişe geçince ön ayakları yükselmekte.

★ (Bazı rivayetlerde): **"İki kanadı var."**

★ (Zayıf bir hadiste) **"Burak'ın insan yanağı gibi yanakları, at gibi yelesi var, deve gibi bacakları var, öküz gibi kuyruk ve tırnakları var, göğsü kırmızı bir yakut gibidir"** diye gelmiştir.

★ Rengi beyazdır.

Burâk kelimesinin *berk*, şimşekten gelmesi muhtemeldir. Süratle yol aldığı için şimşekle ilgili bir isim verilmiş olması makuldür. Ancak Arapça'da شَاةٌ بَرْقَاءُ tâbiri var, beyaz yünü üzerinde siyah damarlar bulunan koyun demektir. Şu halde *Burak*'ın berkâ'dan gelebileceği de ihtimal olarak söylenmiştir.

★ Burak, eğerlenmiş ve gemlenmiş vaziyettedir.

Cenab-ı Hak, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ı herhangi bir vasıtaya bindirmeden

de Mekke'den Kudüs'e intikal ettirebilirdi. Bir vasıtaya bindirmesi teşrif içindir. Zira aksi takdirde yayan hükmünde olacaktı, halbuki atlı yayandan üstündür.

★ Birçok rivayet Burak'ın daha önceki peygamberlere de binek olduğu belirtilmiştir. *"Hz. İbrahim'in ona binerek oğlu İsmail'i ziyarete gittiği"*, *Resûlullah*'ın: **"Ben onu, peygamberlerin de bağladığı halkaya bağladım"** sözü, *"O, daha önceki peygamberlerin emrine de verilmişti"* ifadesi, *Cebrail*'in *"Burâk, sana, Allah katında bundan daha kıymetlisi hiç binmedi"* gibi farklı hadislerde gelen ibâreler, *Burak*'a daha önce başka peygamberlerin de bindiğini ifade ederler. Nitekim *Mirac hadisesi*nin sadece *Hz. Muhammed*'e mahsus bir teşrif ve takrîb olduğu da söylenemez. *Resûlullah*'ın mazhar olduğu seviyede ekmel bir mânada olmasa da, diğer peygamberlerin de kendilerine mahsus bir Miracı olduğu söylenebilir. Şu halde, onlar da Miraclarında binek olarak *Burak*'ı kullanmışlardır. Nitekim *Hz. İsa*'nın Allah katına ref'i (Nisa 158), *Hz. İdris*'in yüksek bir makama ref'i (yükseltilmesi) (Meryem 57), *Hz. İbrahim*'e arz ve semanın melekûtunun gösterilmesi (En'am 75) gibi Kur'ân'da temas edilen bazı hâdiseler önceki peygamberlerden en azından bazılarının da bir nevi Miraca mazhar olduklarını ifade eder. Bu meseleye hadisten gelen delilleri de zâten *Burak*'la ilgili olarak kaydettik.

15- Miraca giderken *Hz. Cibril*'in dünya semasında çaldığı kapının adı bazı rivayetlerde *Bâbu'l-Hafaza* olarak belirtilmiştir. Kapıyı bekleyen meleğin ismi *İsmâil*'dir; emri altında onikibin melek mevcuttur.

16- Peygamberlerin semavattaki yerleri ile ilgili hikmet beyan edilmiştir. *İbnu Ebi Cemre* der ki: *"Hz. Adem'in dünya semasında oluşundaki hikmet, ilk peygamber, ilk baba olmasındandır. Bu sebeple ilk semada o olmuştur.*

Hz. İsa'nın ikinci semada olması, Hz. Peygamber'e zaman itibariyle en yakınıdır. Bunu Hz. Yusuf takip etmektedir. Çünkü ümmet-i Muhammed cennete O'nun suretinde girecektir.

İdris aleyhisselâm dördüncü semadadır. Çünkü ayet-i kerimede: **"Biz onu yüce bir mekâna yükselttik"** (Meryem 57) *denmektedir. Yedide dördüncü, ortayı ve itidali temsil eder.*

Hz. Harun kardeşi Hz. Musa'ya olan yakınlığı sebebiyle beştedir. Hz. Musa da Allah'ın kelamına mazhariyetinden gelen faziletçe Hârun'dan üstündür ve altıdadır. Sonra Hz. İbrahim gelmektedir. En yücede o vardır, o en son babadır.

Halîl'in mertebesi mertebelerin en yükseği olmalıdır. Habîb'in mertebesi ise Halil'inkinden daha yüce olmalıdır. Bu sebeple Habîb olan Aleyhissalâtu

vesselâm Hz. İbrahim'in makamını aşarak Kab-ı Kavseyn'e ve hatta "daha yakın" a ulaştı."

17- *Hz. Musa*'nın ağlaması *Resûlullah*'a karşı duyduğu kıskançlıktan ileri gelmez. Çünkü kıskançlık gibi mezmum bir sıfatın *Hz.Musa* gibi büyük bir peygamberde bulunacağına inanmak büyük hata olur. Alimler: *"Ahiret aleminde, hased gibi bir sıfatın sıradan bir müslümandan bile çıkarılacağı gözönüne alınırsa, bir peygamberde olacağı hiç mi hiç düşünülemez"* demiştir. *"Öyleyse* derler, *onun ağlaması, kendine terettüp edecek ecrin kaybı sebebiyledir. Onun ümmeti, şeriatlarına muhalefetlerinin fazlalığı sebebiyle ücretlerinden çokça kaybedip Allah katındaki mertebelerini çok düşürmüştür. Her peygamber ümmetinin sevabının bir misline mazhar olacağı için, Hz. Musa ümmetinin, sevabı kaybettirici davranışlarının çokluğu sebebiyle, Hz. Musa'nın derecesinin düşmesine sebep olmuştur."*

18- *Beytu'l-Ma'mur* bir hadiste şöyle açıklanır: **"Sem:.la bir mesciddir, Ka'be'nin tam hizasındadır, öyle ki, şayet düşecek olsa Ka'be'nin üstüne düşerdi. Ona her gün yetmişbin melek girer. Ondan bir çıktı mı bir daha dönmez."** Bir başka rivayette, **"Onun semadaki hürmeti, Ka'be'nin arzdaki hürmeti gibidir"** denir. Kaçıncı semada olduğu ihtilaflıdır. Çoğunlukla rivayetler yedinci semada olduğunu söylemiştir.

19- *Sidretü'l-Münteha.* Sidre bir ağaç ismidir. Bunun yaprakları kurutulup dövülür ve sabun gibi temizlikte ve bilhassa beden temizliğinde, hamamlarda kullanılır. Bu ağacın meyvesine *nebk* denilir. Bu meyvelerin büyük olduğuna dikkat çekiliyor. Küpler gibidir. Küpün büyüklüğü, o zamanın insanlarınca ma'ruf olan Yemen'deki Hecer nam beldenin küplerine teşbih ediliyor. Küpler *havz-ı kebir*in asgari nisabı olan bir *kulle* hacmindedir.

Münteha son nokta, nihâi hedef mânasına gelir. Meleklerin ilmi orada son bulduğu için buraya *"Sidretu'l-Münteha* dendiği belirtilir. Bu durumda *Sidretu'l-Münteha* tâbirini daha âmiyane bir ifade ile *hudud ağacı* olarak tercüme edebiliriz: Mümkin ve mahluk âlemi ile vücub yani esma ve şuunât-ı ilahiye alemini ayıran hudud. *Nevevî*, o hududu, *Resul-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâm* hariç hiç kimsenin aşamadığını söyler. *Sidretü'l-Münteha*'nın yeri hususunda rivayetlerde ihtilaf var; altıncı semada mı, yedincide mi diye. *İbnu Mes'ud*'dan gelen bir rivayette altıncı semada olduğu ifade edilirken, *Hz. Enes*'ten gelen rivayette yedinci semada olduğu anlaşılmaktadır. *İbnu Hacer* aradaki ihtilafı: *"Sidre'nin kökleri altıda, dal ve budakları yedide"* diyerek kaldırmaya çalışır ve yedinci semada sadece gövdesinin aslı vardır der.

Bu ağacın güzelliği, ağacı kaplayan bazı mahlûklarla ilgili farklı yorumlar şerh kitaplarımızda yer alır, onlara girmeyeceğiz.

BEŞİNCİ BAB

HZ. PEYGAMBER'İN MUCİZELERİ VE PEYGAMBERLİĞİNİN DELİLLERİ

BİRİNCİ FASIL

GAYBTAN HABER VERMESİ

5572 ١ـ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: إذَا هَلَكَ كِسْرَى فَلاَ كِسْرَى بَعْدَهُ، وَإذَا هَلَكَ قَيْصَرُ فَلاَ قَيْصَرَ بَعْدَهُ. فَوَ الَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَتُنْفَقَنَّ كُنُوزُهُمَا فِى سَبِيلِ اللّهِ تَعَالَى].

أخرجه الشيخان.

1. **(5572)**- *Câbir İbnu Semüre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Kisra ölünce, ondan sonra başka kisra yoktur. Kayser de öldü mü ondan sonra kayser yoktur. Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, siz her ikisinin de hazinelerini Allah yolunda harcayacaksınız." [Buhârî, Menâkıb 25, Humus 8, Eymân 3; Müslim, Fiten 77, (2919).]

AÇIKLAMA:

Kisra kelimesi, eski İran'da devlet başkanının lakabıdır. Osmanlılarda padişah, cumhuriyet Türkiyesinde reisicumhur dendiği gibi, İran'da da hep *Kisra* denmiştir. Aynı şekilde *kayser* de Rumlarda başa geçen liderin lakabıdır.

Hadis, *Kisra* ve *Kayser*'in ölümleriyle saltanatlarının sona ereceğini ifade etmektedir. Halbuki fiiliyatta, *Kisra*'nın memleketi devam etmiş, sonuncu kisra *Hz. Osman* zamanında öldürülmüştür. Keza Rum hakimiyeti daha fazla baki kalmıştır. Dolayısıyla hadisin hükmü fiilî durumu aksettirmediği için, hadiste müşkil olduğu söylenmiştir. Ancak İslâm alimleri bu müşkili: *"Bundan murad kisranın Irak'da, Kayser'in de Şam'da hakimiyetinin kalmayacağıdır"* diyerek halletmişlerdir. Bu yorum *İmam Şâfi'î*'den nakledilmiştir. İlaveten der ki: *"Hadisin vürud sebebi şudur: Kureyşliler Şam ve Irak'a tüccar olarak giderlerdi.*

Müslüman olunca onlara olan ticari seferlerinin İslâm'a girmeleri sebebiyle inkıtaya uğrayacağından korktular. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm, gönüllerini hoş etmek, içlerini rahatlatmak ve o iki devletin hakimiyetlerinin o iki beldede sona ereceğini müjdelemek için böyle söyledi." Şu da söylenmiştir: *"Şam ve civarından kalkmış olmakla beraber Kayser'in saltanatının devam etmesi, Kisra'nın saltanatının ise esas itibariyle yok olmasındaki hikmet şudur: Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın mektubu geldiği vakit Kayser, onu hürmetle karşılamış ve öpmüş ve neredeyse müslüman olacak noktaya gelmiştir. Kisra ise, mektubu öfke ile karşılamış ve yırtıp atmıştır; hadiseyi duyan Aleyhissalâtu vesselâm da mülkünün paramparça olması için beddua etmiştir ve öyle olmuştur." Hattâbî* der ki: *"Hadisin manası: "Kayser'den sonra, onun gibi hakimiyeti olan kayser olmayacak" demektir. Nitekim, Kayser'in Suriye bölgesinde hakimiyeti vardı. Hıristiyanların dinî menasiklerinin tamamlayıcı temel unsurlarından biri olan Beytu'l-Makdis bu bölgede idi. Rumlar üzerinde hakimiyet kuranlar, buraya gizli veya açık surette girerlerdi. İşte Kayser'in hakimiyeti buradan kaldırıldı ve hazineleri ele geçirildi. Resûlullah'ın muhatabı olan Kayser'den sonra gelenlerden hiçbiri buralara bir daha hâkim olamadı."* Yine Buhârî'de gelen bir rivayet bu yoruma daha uygundur: هَلَكَ كِسْرَى ثُمَّ لاَيَكُونُ كِسْرَى بَعْدَهُ وَلَيُهْلِكَنَّ قَيْصَرَ **"Kisra helâk oldu mu ondan sonra kisra olmayacak, kayser de mutlaka helak olacak."**

Bazı âlimlere göre, *"Resûlullah bu sözü, kisra olan Hürmüz oğlu Şirviye'nin ölüp, yerine kızı Bevrân'ın tahta geçtiği haberi kendisine gelince söylemiştir. Kayser ise, Hz. Ömer zamanına, Hicretin yirminci yılına kadar yaşamıştır."* Bazı âlimler de: *"Kayser, Resûlullah zamanında ölmüştür. Suriye'de müslümanlarla savaşan onun oğludur ve onun da lakabı kayserdir"* demiştir. *İbnu Hacer*, tahlili şöyle noktalar: *"Hangi değerlendirme esas alınırsa alınsın, bütün takdirlerde, hadiste ifade edilen maksad kesin bir şekilde vâki olmuştur. Çünkü gerek kayser ve gerekse kisra, her ikisinin de saltanatı, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zamanındaki şekilde devam etmemiştir."*

5573 ٢ــ وَعَنْ عَدِىٍّ بْنِ حَاتِمٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [بَيْنَا أَنَا عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ إذْ أَتَاهُ رَجُلٌ، فَشَكَا إِلَيْهِ الْفَاقَةَ، ثُمَّ أَتَاهُ آخَرُ فَشَكَا إِلَيْهِ قَطْعَ السَّبِيلِ. فَقَالَ: يَاعَدِىُّ! هَلْ رَأَيْتَ الْحِيرَةَ؟ قُلْتُ: لَمْ أَرَهَا، وَقَدْ أُنْبِئْتُ عَنْهَا. فَقَالَ: فَإِنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاةٌ لَتَرَيَنَّ الظَّعِينَةَ تَرْتَحِلُ

مِنَ الْحِيرَةِ حَتّٰى تَطُوفَ بِالْكَعْبَةِ، لاَ تَخَافُ أَحداً إلاَّ اللّٰه. قُلْتُ: فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَ نَفْسِى: فَأَيْنَ دُعَّارُ طَىِّءٍ الَّذِين صَعَّرُوا الْبِلاَدَ. وَلَئِنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاةٌ لَتُفْتَحَنَّ كُنُوزُ كِسْرَى. قُلْتُ: كِسْرَى ابْنِ هُرْمُزَ؟ قَالَ: كِسْرَى بْنُ هُرْمُزَ. وَلَئِنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاةٌ لَتَرَيَنَّ الرَّجُلَ يَخْرُجُ مِلْءَ كَفِّهِ مِنْ ذَهَبٍ أَوْ فِضَّةٍ يَطْلُبُ مَنْ يَقْبَلُهُ فَلاَ يَجِدُ أَحداً يَقْبَلُهُ مِنْهُ، وَلَيَلْقَيَنَّ اللّٰهَ أَحَدُكُمْ يَوْمَ يَلْقَاهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ حِجَابٌ وَلاَ تَرْجُمَانٌ يُتَرْجِمُ لَهُ. فَلَيَقُولَنَّ: أَلَمْ أَبْعَثْ إِلَيْكَ رَسُولاً فَيُبَلِّغَكَ! فَيَقُولُ: بَلَى. فَيَقُولُ: أَلَمْ أُعْطِكَ مَالاً وَأُفْضِلْ عَلَيْكَ؟ فَيَقُولُ: بَلَى يَارَبِّ. فَيَنْظُرُ عَنْ يَمِينِهِ فَلاَ يَرَى إلاَّ جَهَنَّمَ، وَيَنْظُرُ عَنْ يَسَارِهِ فَلاَ يَرَى إلاَّ جَهَنَّمَ. قَالَ عَدِىٌّ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ: فَاتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ، فَمَنْ لَمْ يَجِدْ شِقَّ تَمْرَةٍ فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ. قَالَ عُدِىٌّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ: فَرَأَيْتُ الظَّعِينَةَ تَرْتَحِلُ مِنَ الْحِيرَةِ حَتّٰى تَطُوفَ بِالْبَيْتِ لاَتَخَافُ إلاَّ اللّٰهَ، وَكُنْتُ فِيمَنِ افْتَتَحَ كُنُوزُ كِسْرَى ابْنِ هُرْمُزَ، وَلَئِنْ طَالَتْ بِكُمْ حَيَاةٌ لَتَرَوُنَّ مَا قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ ﷺ يُخْرِجُ الرَّجُلُ مِلْءَ كَفِّهِ ذَهَباً أَوْ فِضَّةً فَلاَ يَجِدُ مَنْ يَقْبَلُهُ مِنْهُ]. أخرجه البخارى.

2. (5573)- *Adiyy İbnu Hâtim radıyallahu anh* anlatıyor: *"Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında iken bir adam geldi ve fakirlikten şikayet etti. Derken biri daha gelip, o da yol kesilmesinden şikayet etti. (Aleyhissalâtu vesselâm bana dönerek:)*

"Ey Adiyy dedi, sen Hire şehrini gördün mü?"

"Hayır görmedim, ancak işittim!" dedim. Bunun üzerine:

"Eğer ömrün biraz uzarsa, devesine binen bir kadının Hire'den (tek başına) kalkıp Ka'be'yi tavaf edeceğini mutlaka göreceksin. O bu seyahatini yaparken Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmayacak!"

Adiyy der ki: "İçimden, kendi kendime: "Memlekete dehşet saçan Tayy eşkiyaları nereye gidecek?" dedim. Resûlullah sözlerine devam etti:

"Eğer ömrün olursa Kisra'nın hazinelerinin de fethedildiğini göreceksin!"

"Kisra İbnu Hürmüz mü?" diye araya girdim.

"Evet İbnu Hürmüz olan kisra!" *buyurdu ve devam etti:*

"Eğer hayatın uzarsa mutlaka göreceksin: "Kişi eli altın veya gümüş parayla dolu olduğu halde bunu tasadduk etmek üzere fakir arayacak fakat kendinden onu kabul edecek bir tek adam bulamayacak. Her biriniz, mutlaka bir gün gelecek aranızda herhangi bir perde, bir tercüman olmaksızın Allah'la karşılaşacaksınız. O zaman Allah Teâla hazretleri:

"Sana tebliğ getiren bir peygamber göndermedim mi?" diye soracak. Muhatabı: "Evet gönderdin!" diyecek. Rabb Teâla:

"Ben sana mal vermedim mi, ikram etmedim mi?" diye soracak, kul:

"Evet! Ey Rabbim, verdin!" deyip sağına bakacak, cehennemden başka bir şey görmeyecek, soluna bakacak cehennemden başka bir şey görmeyecek."

Adiyy der ki: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle söylediğini işittim:*

"Bir hurmanın yarısı da olsa onu sadaka olarak vererek ateşten korunun! Kim yarım hurma bulamazsa güzel bir sözle korunsun!"

Yine Adiyy radıyallahu anh dedi ki:

"Ben Hire'den kalkıp, Beytullah'ı tavaf eden ve Allah'tan başka kimseden korkmayan yaşlı kadını gördüm. Kisra İbnu Hürmüz'ün hazinelerini fethedenler arasında ben bizzat bulundum. Eğer sizlerin ömrü uzun olursa mutlaka, Ebu'l-Kasım aleyhissalâtu vesselâm'ın şu söylediğini de göreceksiniz: **"Kişi, eli altın veya gümüşle dolu olarak çıkacak, onu kendinden (sadaka olarak) kabul edecek adam bulamayacak."** [Buhârî, Menakıb 25.]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin râvisi *Adiyy,* Tayy kabilesinden sehavetiyle meşhur *Hatim-i Tâî*'nin oğludur. Kabilesinin reisidir. Tay kabilesi Irak'la Hicaz arasında yeralmaktadır. Kendilerinden önceden izin almadan, bölgelerinden geçenlerin yollarını kesmektedirler. Böylece eşkiyalıklarıyla şöhret kazandıkları için, *Adiyy,* Hi-

re'den kalkan bir kadının kendi yurtlarından korkusuz nasıl Hicaz'a, Mekke'ye ulaşabilecek diye hayrete düşer. *Adiyy*'i hayrete düşüren diğer bir ifade *"Kisra'nın hazinelerinin fethi."* O zaman için iki büyük devletten biri olan kisranın hazinelerini fethetmek ne demek? Bir yanlış anlama olmasın? Sorar: *"(Yani şu İran devletinin kisrası olan) İbnu Hürmüz'ün hazineleri mi?" Resûlullah:* **"Evet! O Kisra, İbnu Hürmüz olan kisra!"** der.

2- Hadiste temas edilen diğer bir husus yol emniyetini getirecek adalet-i İslâmiye'nin hasıl edeceği maddi refah seviyesiyle ilgili. *Aleyhissalâtu vesselâm:* **"Zekat veya sadaka vermek kasdıyla evden çıkan kimsenin, bunu kabul edecek bir adam bulamadan evine döneceği"** derecede refahın artacağından bahsediyor ki, bu adaletli idarenin tabiî sonucudur.

Bazı âlimler, başka bazı hadisleri esas alarak, bu halin, *Hz. İsa*'nın hakimiyeti sırasında hasıl olacak bolluk devrine ait olacağını söylemiş ise de, başta *Beyhâkî*, birkısım alimler hadiste *Ömer İbnu Abdilaziz* devrinde yaşanan duruma işaret edildiğini belirtirler. *Beyhâkî*'nin Delâil'de kaydettiğine göre, *"Kişi Ömer İbnu Abdillaziz'in otuz aylık hilafeti sırasında, halife ölmezden önce, büyük miktarda para getirip "Bunu fakirlerden dilediğinize verin" dendi. Ancak "halkı Ömer zenginleştirdiği için" bunu verecek bir kimse bulamadan parasıyla geri dönerdi." Beyhakî*, rivayeti kaydettikten sonra ilave eder: *"Bunda, Adiyy'in rivayet ettiği hadiste ihbar edilen durumun teyidi vardır." İbnu Haçer* der ki, *"bu ihtimal öncekinden daha kuvvetlidir, çünkü hadiste Adiyy'e:* **"Eğer ömrün uzun olursa göreceksin"** *denmiştir."*

3- Hadiste, bir kadının tek başına hacca gidebileceği de ifade edilmektedir. Bu, ihtilaflı bir mevzu olmakla birlikte, alimlerimizden bir kısmının vacib olan hacc için bunun caiz olduğunu söylemiştir. Bu husus daha önce yeterince açıklandı.

5574 ٣ ـ وَعَنْ أَبِى ذَرٍّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: سَتَفْتَحُونَ مِصْرَ، وَهِىَ أَرْضٌ يُسَمَّى فِيهَا الْقِيرَاطُ. فَاسْتَوْصُوا بِأَهْلِهَا خَيْراً. فَإِنَّ لَهُمْ ذِمَّةً وَرَحِماً]. أخرجه مسلم.

3. **(5574)**- *Hz. Ebu Zerr radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Sizler Mısır'ı fethedeceksiniz. Orası (paraya) "kîrat" denilen yerdir. Oranın halkına hayır tavsiye edin. Onların bir zimmet, bir de rahim (hakkı) vardır." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 226, (2543).]

AÇIKLAMA:

1- Mısır'da zikri geçtiği ifade edilen *kîrat,* dinar ve dirhemle diğer paraların cüzlerinden birinin adıdır. Orta büyüklükte beş arpanın ağırlığına denk bir miktara tekabül eder. Ancak şârihler, bu kelimenin Mısır'da o devirde çok kullanıldığını, küfür ve hakaret olarak yaygınca kullanılan günlük bir kelime olduğunu; hadiste, bu sebeple kelimenin Mısır'da zikredildiğine dikkat çekildiğini belirtirler.

2- Mısır'da *kîrat* kelimesinin hakâret mânasında çokça kullanıldığına dikkat çekildikten sonra hayır tavsiye edilmesinin emri, onların küfürbazlığına küfürle mukabele etmemek gerektiğine, onların bu davranışının çok ciddiye alınarak onlara kötü davranılmasının uygun olmayacağına bir uyarı olarak değerlendirilmiştir.

3- Zimmet, ahid ve eman mânasına gelir. İslâm memleketinde yaşayanlara, sahip oldukları eman hakkı (zimmet) sebebiyle zımmî denmiştir. *Rahim*le, neseb akrabalığı ifade edilmiştir. Mısırlılarla neseb akrabalığından murad, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın Mısırlı cariyesi *Mariye*'dir. *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın *Mariye*'den *İbrahim* adlı oğlu dünyaya gelmiştir.

4- *Resûlullah,* Mısır'ın fethedileceğini haber vermiş, gerçekten de sahabeler devrinde orası fethedilmiş, böylece gaybtan ihbar sadedinde vârid olan hadisin mucizesi görülmüştür. Orada zimmet hakkına sahip hıristiyan zümrenin hâlâ varlığı, hadiste görülen bir diğer mucize halidir.

5575 ٤ـ وَعَنْ ثَوْبَانٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ:
إِنَّ اللّٰهَ زَوَى لِيَ اْلأَرْضَ فَرَأَيْتُ مَشَارِقَهَا وَمَغَارِبَهَا، وَإِنَّ أُمَّتِى سَيَبْلُغُ
مُلْكُهَا مَازُوِىَ لِىَ مِنْهَا، وَأُعْطِيتُ الْكَنْزَيْنِ اْلأَحْمَرَ وَاْلأَبْيَضَ، وَإِنِّى
سَأَلْتُ رَبِّى أَنْ لاَ يُهْلِكَ أُمَّتِى بِسَنَةٍ عَامَّةٍ، وَلاَ يُسَلِّطَ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا
مِنْ سِوَى أَنْفُسِهِمْ فَيَسْتَبِيحَ بَيْضَتَهُمْ، وَإِنَّ رَبِّى تَعَالَى قَالَ: يَامُحَمَّدُ
إِذَا قَضَيْتُ قَضَاءً فَإِنَّهُ لاَيُرَدُّ، وَإِنِّى أَعْطَيْتُكَ لِأُمَّتِكَ أَنِّى لاَأُهْلِكُهُمْ بِسَنَةٍ
عَامَّةٍ، وَلاَ أُسَلِّطُ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ سِوَى أَنْفُسِهِمْ يَسْتَبِيحُ بَيْضَتَهُمْ،
وَلَوِ اجْتَمَعَ عَلَيْهِمْ مَنْ بِأَقْطَارِهَا حَتَّى يَكُونَ بَعْضُهُمْ يُهْلِكُ بَعْضاً].

أخرجه مسلم وأبو داود والترمذى.

«زَوَى لِىَ الأَرْضَ» أى جمعها لى وضمها إلىّ.

و «السَّنَةُ» الجدب والشدة.

و «الْعامّةُ» التى تعم الكل. و «بيضةُ الناس» معظمهم.

و «استباحتهم» جعلهم مباحاً بأخذهم أسراً وقتلا يتصرف فيهم كيف شاء.

4. **(5575)**- *Hz. Sevbân radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Allah Teâla hazretleri yeryüzünü benim için dürüp topladı, ben de doğusunu da batısını da gördüm. Ümmetimin mülkü, bana gösterilen yerlere kadar uzanacaktır. Bana iki hazine verildi: Kırmızı ve beyaz hazineler. Ben Rabbimden, ümmetimi umumî bir kıtlıkla helak etmemesini, ümmetime kendi nefislerinden başka bir düşman musallat edip çoğunluğu helak etmelerine meydan vermemesini talep ettim.

Rabbim Teâla hazretleri bu isteklerime şöyle cevap verdiler:

"Ey Muhammed! Bir hüküm verdim mi artık o geri alınmaz. Ben senin ümmetine "Onları umumî bir kıtlıkla helak etmeyeceğim, kendileri dışında, çoğunu helak edecek bir düşman da musallat etmeyeceğim, hatta yeryüzünün her tarafında bulunanlar, onlar aleyhinde toplansalar da. Ama kendi aralarında birbirlerini helak edecekler." [Müslim, Fiten 19, (2889); Tirmizî, Fiten 14, (2177); Ebu Dâvud, Fiten 1, (4252).]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, *Aleyhissalâtu vesselâm* İslâm'ın doğu-batı istikametinde yayılacağını işaret buyurmaktadır. Gerçekten de öyle olmuş, bu istikametlerdeki gelişme güney-kuzey istikametlerindeki gelişmeye nisbetle çok fazla olmuştur.

2- *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın ümmeti adına Cenab-ı Hak'tan birkaç isteği olmuş ve bunlardan ikisi kabul edilmiştir:

★ İslâm ümmeti umumî bir kıtlık afetiyle helak olmayacaktır. Tarih boyunca, bu ifadeye aykırı bir durum görülmüş değildir. Mevziî olan bazı küçük kıtlıklar umumî hükmü cerhetmez. Keza eski milletlerin maruz kaldıkları nev-

den, bütün ümmete şamil helak edici –sel, zelzele, salgın– afetler de görülmemiştir ve inşaallah görülmeyecektir de.

★ İkinci bir garanti, ümmetin toptan gayr-ı müslim istilâsına uğramasına karşıdır. Şimdiye kadar böyle bir durum olmamıştır. Yer yer esarete düşen İslâm beldeleri olmuş ise de, tamamına şâmil bir esaret vâki olmamıştır.

Ancak hadis, ümmet arasında fitneler hususunda garanti vermiyor. Ümmetin bu fitnelerden zarar göreceğine dikkat çekiliyor. Şu halde *Resûlullah*, dahilî fitnelerden kaçınmamız, her an çıkabilecek fitneye karşı müteyakkız olmamız gerektiğine bizleri uyarıyor. Nitekim bir hadislerinde: **"Fitne uyumaktadır. Onu uyandırana lanet olsun!"** buyurmuştur. Ayet-i kerimede de: **"Allah'ın ipine sarılmamız, tefrikaya düşmememiz"** irşad buyrulmuştur (Al-i İmrân 103).

5576 ٥ـ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ:
هَلْ لَكُمْ مِنْ أَنْمَاطٍ؟ قُلْتُ: وَأَنَّى تَكُونُ لَنَا الْأَنْمَاطُ؟ قَالَ: إِنَّهَا
سَتَكُونُ. فَكَانَتْ كَمَا قَالَ: فَأَنَا أَقُولُ لَهَا، يَعْنِى امْرَأَتَهُ: أَخِّرِى عَنَّا
أَنْمَاطَكِ. فَتَقُولُ: أَلَمْ يَقُلْ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: سَتَكُونُ لَكُمْ أَنْمَاطٌ؟
فَأَدَعُهَا]. أخرجه الخمسة.

«اَلْأَنْمَاطُ» جمع نمط، وهو نوع من البسط المعروف.

5. **(5576)**- *Hz. Câbir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir gün:* **"Halınız var mı?"** *diye sordular.*

"Bizde halı da nasıl olsun?" dedim.

"Şurası muhakkak ki o da olacak!" *buyurdular. Nitekim dediği gibi oldu. Gün geldi ben hanımıma (israf ve mekruh addettiğim için):*

"Şu halını benden bari uzak tut!" diye çıkıştığım vakit:

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: **"Sizlerin de halıları olacak!"** *dememiş miydi?" diye karşılık verdi."* [Buhârî, Menakıb 25, Nikâh 62; Müslim, Libâs 39; Ebu Dâvud, Libâs 45, (4145); Tirmizî, Edeb 26, (2775); Nesâî, Nikâh 83, (6, 136).]

AÇIKLAMA:

Alimler bu hadisten halı kulanmaya cevaz çıkarmışlar ve evlerin bununla tefrişinde bir kerâhet görmemişlerdir. Başka bazı rivayetler duvarlara halı gerilmesinin mekruh olduğunu ifade etmektedir: Bir rivayette, *Hz. Aişe, Aleyhissalâtu vesselâm* bir gazvede iken halı temin ederek kapıya astığını, dönüşte duruma muttali olan *Resûlullah*'ın, memnuniyetsizlik izhar etmekten başka: إِنَّ اللّٰهَ لَمْ يَأْمُرْنَا نَكْسُوَا الْحِجَارَةَ وَالطِّينَ : **"Allah bize ne taş, ne de toprağa elbise giydirmemizi emretmemiştir"** dediğini belirtir.

Hemen belirtelim ki, evlerin ve duvarların örtüyle (halı vs.) kaplanmasının cevazı ve adem-i cevazı ülemâ arasında ihtilaf mevzuu olmuştur: Birkısmı *"haram"* derken, birkısmı *"mekruh"* ve hatta *"câiz"* demiştir. *İbnu Hacer Şâfiî* ülemânın cumhuru tarafından *"mekruh"* dendiğini belirtir.

Bu vesile ile, Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye adlı çalışmamızda, evlerin tezyîn ve tefrişi ile ilgili olarak yaptığımız bir tahkiki aynen aşağıya almayı, meseleye ilgi duyacak okuyucularımız için faydalı mülahaza ediyoruz:

"Sünnette üzerinde titizlikle durulmuş olan diğer bir husus, içerisinde ikamet edilen meskenin dekorudur. Ev içerisinde yer alan herbir eşya ve eşyada tezâhür eden telkîn unsurları üzerinde, Hz. Peygamber hassasiyet göstermiştir. Gerek kendi evinde, gerekse ashabın evlerinde İslâm kültürüne muhalif düşen ve başka kültürleri temsil eden unsurların ve şekillerin varlığına muttali olunca ya sözle, ya fille, yahut da ahvaliyle istikrahını bildirerek müdahale etmiştir.

Buhârî*'nin Hz. Aişe'den yaptığı bir tahriçte Hz. Peygamber'in evde, üzerinde haç bulunan her eşyanın, mutlaka haçını bozduğu bildirilmektedir.*

Yasak, sadece haç şekillerini ihtiva eden eşyalara münhasır kalmayıp Allah'ı yaratma fiilinde taklid mânası taşıyan tasvirlere de şâmil kılınmıştır. Aleyhissalâtu vesselâm bu mânayı taşıyan tasvirlerin evde bulundurulma yasağını: **"Tasvirin olduğu yere melek girmez", "En büyük azaba maruz kalacak kimseler musavvirlerdir", "Dünyada suret yapana Kıyamet günü: "Haydi, yaptığına ruh üfle" denecek ve üfleyemeyecek"** *gibi şiddet ifade eden çeşitli tabirlerle dile getirmiştir. Bu hususla ilgili rivayetlerden birinde Hz. Aişe, şöyle bir vak'a anlatır: "Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm bir seferden dönmüştü. (Onun yokluğu esnasında) üzerinde [kanatlı at] timsalleri bulunan bir durnuku (eve) asmıştım. Bana onu indirmemi emretti, indirdim (...)" Hadisin bir başka veçhinde "üzerinde timsaller bulunan bir kıramımı sehve (denen duvardaki hücrenin) üzerine örtmüştüm. Hz. Peygamber onu görünce çıkardı ve:* **"Kıyâmet günü azabın en şiddetlisine düçar olacak kimseler Allah'ın yarattık-**

larını taklid edenlerdir" *dedi. Ben de ondan bir veya iki yastık yaptım." Bir başka veçhinde: "İki nümruka (yastık) yaptım, bunlar evdeydi ve Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm üzerinde oturuyordu" der.*

Bu hadîse müsteniden âlimlerin, gölgesi olmayan tasvirlerin, üzerine oturmak, basmak gibi hakir durumlarda kullanılan halı, döşek vs. eşyâ üzerinde bulunmasına cevâz verdiği belirtilir. Nevevî bu görüşün Sahâbe ve Tâbiîne mensub cumhur-u ülemânın görüşü olduğunu belirttikten sonra, bu meyânda Sevrî, Mâlik, Ebû Hanife ve Şâfi'î'nin ismini zikreder. Nesâî'nin bir tahricinde Hz. Peygamber'in yanına girmek için gelmiş olan Cibrîl girmez ve: "Nasıl gireyim, evinde tasvîrler ihtiva eden bir örtü var. Ya (suretlerin) başını kopar, ya örtüyü üzerine basılan bir sergi yap. Biz melekler tasvirin bulunduğu bir eve girmeyiz" der.

Hz. Peygamber, Abdullah İbnu Ömer'in rivayetinde ziyaret için gelmiş olduğu Sefîne Ebu Abdirrahmân'ın rivayetinde de beraber yemek için vâki davet üzerine gelmiş olduğu kızı Fâtıma'nın evine, kapıya asılmış olan nakışlarla süslü perde sebebiyle girmeden geri döner.

Abdurrezzâk'ın bir tahricinde de yemeğe davet edildiği eve geldiği vakit, çeşitli renklerle tezyin edilmiş olduğunu görür, kapıda durup renkleri saydıktan sonra: **"Keşke tek renk olsaydı"** *diyerek girmeksizin geri döner. Aşağıdaki misallerin de te'yid edeceği üzere, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, bu davranışıyla evin tezyininde sadeliğin esas olmasını irşad buyurmuştur.*

İlim adamları bu rivayetlerden "içerisinde muharremât bulunan eve girmek ve dâvete icâbet etmek için önce izâlesine çalışılır, muktedir olunmazsa girilmez, icabet edilmez" hükmünü vermişlerdir. Ancak Hz. Peygamber'in son misalde "keşke tek renk olsaydı" dediği, birinci misalde de geri dönüş sebebini soran Hz. Ali'ye: **"Dünya benim neyime, nakış benim neyime?"** *cevabını verdiği, kezâ yukarıda zikrettiğimiz tasvirli perde vs.'yi kaldırması için Hz. Aişe'ye verdiği emirle ilgili hadisin bâzı vecihlerinde:* **"Zira bu bana dünyayı hatırlatıyor", "Zira üzerindeki tasvirler namaz esnasında dikkatimi dağıtıyor", "Zira eve her girişimde bunu görüyorum, dünyayı hatırlıyorum"** *vs. dediği tasrih edilmektedir ki, bunlar Hz. Peygamber'in yeni tebliğ etmiş olduğu bir dinin tam yerleşmesine engel teşkil edebilecek sebepler hususunda titizliğinin derecesini göstermektedir.*[19] *O, istiyordu ki insanlar bütün himmetleriyle*

(19) Burada gayemiz, tasvirin cevâzı veya adem-i cevâzı husûsundaki münâkaşayı tekrar etmek değildir. Bu konuyu etraflıca inceleyen Kâmil Miras, ülemânın, ağaç, dağ, taş gibi eşyâ ve manzara fotoğraflarının ibâhası ile, vesikalık fotoğraf gibi tâmmülhilka olmayarak bedenin bir kısmına âit canlı resimlerinin imâl

Kur'ân'a yönelsin, onun hakikatlarını anlamaya, yaşamaya çalışsın. Hatta bu sebeple kendisinden, Kur'ân dışında bir şey yazmayı da yasaklamış, bir nevi câhiliye perestişlerinden biri olan kabir ziyâretlerini de men etmişti. Diğer taraftan "insanların kalbi Allah'ın iki parmağı arasındadır, istediği gibi oynatır" cümlesinde ifade ettiği beşer tabiatındaki istikrarsızlık sebebiyle imân ve amellerine rağmen, müşrikliğe ait hatıralar sebebiyle eski sapıklıklarının tekrar şu veya bu şekilde tezahüründen korkmakta idi. Bu sebeple o hususlarda Hz. Peygamber titizliği ileri götürmüş, açık kapı bırakmak istememiştir. Halkın espirisini nazara alışını gösteren en manidar misallerden biri Hz. Aişe'ye, cahiliye devrinde yanlış temele oturtulmuş olan Kâ'be'yi, yeniden asli temeli üzere kurmaya teşebbüs etmeyişinin sebebini izah sadedinde söylediği şu cümledir: **"Kavmin cahiliye devrine yakındır. Bu sebeple, (yapacağım tâdilâtın) kalplerinde nefret uyandıracağından korkuyorum."**

Şu halde "Cahiliye devrine yakın" olan insanlığın halet-i ruhiyelerini nazar-ı itibara alan Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, o devre ait şirklere alamet olan her şeye karşı amansız bir mücadele açmıştır. Bu, put olabilir, putların tasviri olabilir, o devreye ait bir yemin tarzı, selamlaşma şekli vs. olabilir, hepsi yasaklanmıştır.

Tasvirle ilgili yasakları, şârihlerin: "Kendisine ibadet edilen zîruhların hürmet ifade eden tarzda konması haramdır, ayak altına atılması mübahtır" diye formülle etmesi sünnette gelen yasağın terbiyevî yönünü ifade eder. Bu yasaktan ağaç tasvirleri istisnâ edilmiştir. Ancak Arapların o devirde takdis ettikleri ağaçları Hz. Peygamber'in yıktırdığını rivayetler haber verir.

Hz. Peygamber'in Medine'yi baştan ayağa kontrol ettirerek "putları kırdırdığı, yüksek kabirleri düzlettiği, tasvirleri de iptal ettirdiği" ne dair rivayetler bu husustaki titizliğinin ne dereceyi bulduğunu gösterir. Bu rivayetlerden bazılarında, bu maksatla gönderilen Ensardan bir adamın: "Yâ Resûlullah, ben kavmimin evlerine girmek istemiyorum" diye itirazı –ve bunun üzerine Hz. Ali'nin gönderilmesi– devletin, bu hususla ilgili olarak koyduğu yasağın uygulanmasını takip için evleri kontrolden bile geçirdiğini göstermektedir.

---

ve istimâlinin cevâzında ittifak ettiklerini, tâmmülhilka olanların vesile-i tâzim olmaksızın istimâlinde ihtilâf ederek bâzılarının câiz, bâzılarının gayr-i câiz gördüklerini ifade eder (Tecrîd 6, s. 421). Kezâ bak. Aynî 11, 224, 22, 69; Kâri, Mirkât 4, 485-86; M. M. Ammâre (Münziri'nin el-Tergib'inin dipnotu) 1, 148; M. Sabri, Meseleler (Sebil Yayınevi, İstanbul, 1974), s. 63-87; O. Şekerci, İslâm'da Resim ve Heykel'in Yeri, İstanbul, 1974, daha çok cevâzına mütemâyil yeni görüşlere dayanan bu sonuncuda değişik kaynakları topluca bulmak mümkündür. Tasvirin cevaz sınırlarıyla ilgili bazı teferruat bu kitabımızda daha önce farklı vesilelerle geçmiştir.

Söylediklerimizi hülasa etmek gerekirse, evin dekor ve tezyininde yer alan tezyin unsurları aynı zamanda bir telkin vasıtası kabul edilmektedir. Müslümanın hayat görüşüne ters düşen unsurların yer almaması gerekmektedir. Son olarak şunu da kaydedelim: Dihlevi'ye göre duvar ve elbisenin resimlenmesi iki sebepten yasaktır:

1- Fuzuli israf ve iftihârı önlemek,

*2- Putperestlik kapısını açmamak.**

5577 ٦ـــ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: إِنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ لِهٰذِهِ الْأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا]. أخرجه أبو داود.

6. **(5577)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Muhakkak ki, Allah bu ümmet için, her yüz senenin başında, kendisine dini tecdîd edecek kimse(ler) gönderecektir." [Ebu Dâvud, Melahim 1, (4391).]

AÇIKLAMA:

1- *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* bu hadis-i şeriflerinde kendinden sonra her asırda çıkacak ve hayat-ı içtimaiye-i medeniyeye soktukları bid'alarla dinden uzaklaşmış olan insanları tekrar İslâm'ın hakiki mecrasına sokacak olan kimseleri haber vermektedir. Bu zatlara müceddid denmektedir. Bu mübarek zatların mümeyyiz vasfı bid'ayı temizleyip sünneti ihyadır. Ölümü hicrî 101 olan *Ömer İbnu Abdilaziz*'den bu yana ümmet, böylesi insanlarla daima şerefyâb olmuştur. Daha önce, bir başka hadis vesilesiyle genişçe açıkladığımız üzere, *Resûlullah*'tan sonra geleceği belirtilen bu şahıslar her asırda bir tane değildir. Aynı anda her memlekette, farklı mezhep ve meşreplere göre her bir çevrede birçok insanlar, müceddid mânasında tecdid hizmeti yapabilecektir. Alimlerin belirttiği üzere kimlerin müceddid olduğu kesinlikle bilinemez, sünneti ihya, bid'atı imha, ilmi artırma, insanların amel, ahvâl ve düşüncede İslâm'a irca gibi karinelerle müceddid olduğuna zann-ı gâlible hükmedilir. Müceddidin, dinî âlimlerin zâhir ve batın her çeşidinde âlim olacağı belirtilmiştir. Fakih, muhaddis, müfessir, lügavî her tabaka kendi imamlarını *"müceddid"* görmüşlerdir.

2- "Yüzyıl başı" nedir? Asrın ilk yılları mı, son yılları mı ihtilaf edilmiştir. Bu hadiste, *yüzyıl başı* ile yüzyılın sonunun kastedildiği söylenmiştir.

5578 ٧ـــ وَعَنْ حُذَيْفَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَامَ فِينَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مَقَاماً فَمَا تَرَكَ شَيْئاً يَكُونُ مِنْ مَقَامِهِ ذٰلِكَ إلى قِيَامِ السَّاعَةِ إلاَّ حَدَّثَهُ، حَفِظَهُ مَنْ حَفِظَهُ، وَنَسِيَهُ مَنْ نَسِيَهُ. قَدْ عَلِمَهُ أَصْحَابِى هٰؤُلاَءِ وَإنَّهُ لَيَكُونُ مِنْهُ الشَّىْءُ قَدْ نَسِيتُهُ فَأَرَاهُ فَأَذْكُرُهُ كَمَا يَذْكُرُ الرَّجُلُ وَجْهَ الرَّجُلِ إذَا غَابَ عَنْهُ. ثُمَّ إذَا رَآهُ عَرَفَهُ]. أخرجه الشيخان وأبو داود.

7. **(5578)**- *Huzeyfe radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm aramızda doğrulup, o günden Kıyamet'e kadar olacak her şeyden bahsetti. Onu belleyen belledi ve unutan da unuttu. Şu arkadaşlarım da bunu bilirler. (Resûlullah'ın haber verdiği ve fakat) unutmuş olduğum o şeylerden biri vukua gelip görünce, öylesine canlı hatırlıyorum ki, tıpkı, kişinin gördüğü bir şahsın yüzünü, o şahıs kaybolunca hatırlamadığı halde*[20] *bilahare karşılaşınca hemen tanıyıvermesi gibi."* [Buhârî, Kader 4; Müslim, Fiten 23, (2891); Ebu Dâvud, Fiten 1, (4240).]

AÇIKLAMA:

Hadisin ravisi *Huzeyfe radıyallahu anh Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın –başkaları tarafından bilinmeyen– sırlarına vâkıf olan bir zattır. Bu sebeple ona *sâhib-i sır* da denmiştir. Hadisin bir veçhinde **"Allah'a yemin olsun benimle Kıyamet arasında vukua gelecek bütün fitneleri biliyorum..."** der. Hadisin Ebu Dâvud'daki veçhinde, *Resûlullah*'ın Kıyamet'e kadar gelip üçyüz ve daha fazla etbâı bulunacak her bir fitne başını ismiyle, babasının ve kabilesinin ismiyle zikrettiğini belirtir.

5579 ٨ـــ وَعَنْهُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [أَخْبَرَنِى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ بِمَا هُوَ كَائِنٌ إلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، فَمَا مِنْهُ شَىْءٌ إلاَّ وَقَدْ سَأَلْتُهُ عَنْهُ، إلاَّ أَنِّى لَمْ أَسْأَلْهُ مَا يُخْرِجُ أَهْلَ الْمَدِينَةِ مِنَ الْمَدِينَةِ]. أخرجه مسلم.

8. **(5579)**- Yine *Huzeyfe radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Kıyâmet'e kadar gelecek her şeyi bana haber verdi. Onlardan her ne varsa Aleyhissalâtu vesselâm'a sordum. Sadece "Medine halkını Medine'den kim çıkaracak?" bunu sormadım."* [Müslim, Fiten 24, (2891).]

(20) Hadisin aslında bir rekâket mevzubahis. *Kadı İyâz*'ın teklif ettiği şekli esas alarak tercüme ettik.

5580 ٩ـ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ أَخْطَبِ الْأَنْصَارِيِّ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللّهِ ﷺ يَوْماً اَلْفَجْرَ وَصَعِدَ الْمِنْبَرَ فَخَطَبَنَا حَتَّى حَضَرَتِ الظُّهْرُ. فَنَزَلَ، فَصَلَّى، ثُمَّ صَعِدَ الْمِنْبَرَ، فَخَطَبَنَا حَتَّى حَضَرَتِ الْعَصْرُ. فَنَزَلَ فَصَلَّى ثُمَّ صَعِدَ الْمِنْبَرَ فَخَطَبَنَا حَتَّى غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَأَخْبَرَنَا بِمَا هُوَ كَائِنٌ إلى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَأَعْلَمُنَا أَحْفَظُنَا]. أخرجه مسلم.

9. **(5580)**- *Amr İbnu Ahtab el-Ensârî radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir gün bize sabah namazını kıldırıp minbere çıktı. Öğle vakti girinceye kadar hitap etti. Sonra minberden inip namaz kıldı. Tekrar minbere çıkıp ikindi vakti girinceye kadar bize hitap etti. İnip ikindiyi kıldı, sonra tekrar minbere çıktı, güneş batıncaya kadar bize konuştu. Bu konuşmalarda Kıyamet gününe kadar olacak (hadisatı) bize haber verdi. Bunları en iyi bilenimiz, en belleyişli olanımızdır."* [Müslim, Fiten 25, (2892).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, 5578 numaralı hadiste belirtilen fitnecilerle ilgili bilgilerin bir gün içinde toptan verildiğini ifade etmektedir. Zaten o hadisten bazı alimler *"Resûlullah makamından hiç ayrılmadan, aynı mecliste Kıyamete kadar gelecek ve etbaı üçyüz ve daha fazla olacak fitneci başlarını isimleri, babalarının isimleri ve kabilelerinin isimleri ile birlikte haber verdi"* mânasını çıkarmışlardır.

Bunları en iyi bilenin kendisi olduğunu söylerken *Hz. Huzeyfe,* bu hutbeyi dinleyen diğerlerinin artık hayatta kalmadığını ima etmektedir. Bu hadis, daha sarih bir şekilde fitnecilere müteallik bilginin bir sır olarak sadece *Huzeyfe*'ye tevdi edilen bir bilgi olmayıp, herkese alenen öğretilen bir bilgi olduğunu ifade etmektedir. Her halükarda, bu mezkur hutbe dışında, *Hz. Huzeyfe*'ye hususi bir talimde bulunmuş olma ihtimalinin de varid olduğunu alimler belirtir.

5581 ١٠ـ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [لَمَّا فُتِحَتْ خَيْبَرُ أُهْدِيَتْ لِرَسُولِ اللّهِ ﷺ شَاةٌ فِيهَا سُمٌّ. فَقَالَ: ﷺ: اِجْمَعُوا لِي مَنْ هٰهُنَا مِنَ الْيَهُودِ، فَجُمِعُوا لَهُ. فَقَالَ لَهُمْ: هَلْ أَنْتُمْ صَادِقِيَّ عَنْ شَيْءٍ

إِنْ سَأَلْتُكُمْ عَنْهُ؟ قَالُوا: نَعَمْ. فَقَالَ لَهُمْ: مَنْ أَبُوكُمْ؟ قَالُوا: فُلاَنٌ. قَالَ: كَذَبْتُمْ، بَلْ أَبُوكُمْ فُلاَنٌ. قَالُوا: صَدَقْتَ. قَالَ: هَلْ أَنْتُمْ صَادِقِيَّ كَمَا قَالَ أَوَّلاً. قَالُوا: نَعَمْ. وَإِنْ كَذَبْنَاكَ عَرَفْتَهُ كَمَا عَرَفْتَهُ فِي أَبِينَا. قَالَ: مَنْ أَهْلُ النَّارِ؟ قَالُوا: نَكُونُ فِيهَا يَسِيراً. ثُمَّ تَخْلُفُونَا فِيهَا. قَالَ: اخْسَئُوا، وَاللّٰهِ لاَ نَخْلُفُكُمْ فِيهَا أَبَداً، ثُمَّ قَالَ: هَلْ أَنْتُمْ صَادِقِيَّ عَنْ شَيْءٍ إِنْ سَأَلْتُكُمْ عَنْهُ؟ قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: هَلْ جَعَلْتُمْ فِي هٰذِهِ الشَّاةِ سُمًّا؟ قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: فَمَا حَمَلَكُمْ عَلَى ذٰلِكَ؟ قَالُوا: أَرَدْنَا إِنْ كُنْتَ كَاذِباً أَنْ نَسْتَرِيحَ مِنْكَ، وَإِنْ كُنْتَ صَادِقاً لَمْ يَضُرَّكَ]. أخرجه البخارى.

10. (5581)- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Hayber fethedildiği zaman, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a zehir katılmış bir koyun (kızartması) hediye edildi. Aleyhissalâtu vesselâm:*

"Yahudilerden burada olanları bana toplayın!" *emrettiler ve derhal toplanıp getirildiler.*

"Size bir şey sorsam doğru söyleyecek misiniz?" *buyurdu. Onlar: "Evet!" deyince:* **"Babanız kimdir?"** *buyurdu.*

"Falancadır!" dediler.

"Yalan söylediniz, bilakis babanız falandır!" *buyurdu.*

"Doğru söyledin!" dediler.

"Önceki gibi bana doğru söyleyecek misiniz?" *diye tekrar sordu.*

"Evet! Zaten biz sana yalan söylesek sen onu anlayacaksın, tıpkı babamız hakkındakini anladığın gibi" dediler.

"Cehennem ehli kimdir?" *dedi.*

"Biz orada az kalacağız. Orada bize siz halef olacaksınız!" dediler.

"Defolun! Vallahi biz ebediyen size cehennemde halef olmayacağız!" *buyurdu. Sonra da:*

"Size bir şey sorsam bana doğru söyleyecek misiniz?" *buyurdu.*

"Evet" dediler.

"Bu koyuna zehir koydunuz mu, koymadınız mı?" *dedi.*

"Evet, koyduk!" dediler.

"Pekiyi bunu niye yaptınız?" *buyurdu.*

"Yalancı (bir peygamber) isen, senden kurtulmayı arzu ettik. Hakiki bir peygamber isen, bu zehir sana asla zarar vermez!" dediler." [Buhârî, Cizye 7.]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Hayber'in fethinden sonra *Zeyneb Bintu'l-Hâris* adında bir yahudi kadınının ihanetini anlatmaktadır. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın vefatıyla ilgili bahiste, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın bu zehirin tesiriyle öldüğüne dair rivayeti kaydetmiş idik.

İbnu İshak'ın rivayetine göre, savaştan sonra kadın, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın koyunun neresini daha çok sevdiğini sorar. Kolunu sevdiği söylenir. Bu kısma daha çok zehir koyarak, kızartılmış halde ikram eder. *Aleyhissalâtu vesselâm* kol kısmından bir parça alarak ağzında çiğner, fakat yutmaz. Ancak beraberinde bulunan *Bişr İbnu Bera* lokmasını yutmuş bulunur ve zehirin tesiriyle vefat eder, radıyallahu anh. *Aleyhissalâtu vesselâm*, yutmadan ashabına: **"Sakın yemeyin, koyun zehirli!"** diye durumu haber verir.

2- Bu ihaneti yapan *Zeyneb*'in akibeti hususunda rivayetler ihtilaf eder:

★ Bazı rivayetlerde kadının cezalandırılmadığını, kadın müslüman olduğu için serbest bırakıldığını belirtir. Müslüman olduğunu söyleyen bir rivayete göre, *Aleyhissalâtu vesselâm* koyunun zehirli olduğunu haber verince, kadın: *"Şimdi anladım ki, sen doğru sözlüsün. Seni ve burada bulunanları şahid kılıyorum ki ben senin dinindeyim, Allah'tan başka ilah yok, Muhammed de onun kulu ve elçisidir"* der. Rivayet *"Kadın müslüman olunca Aleyhissalâtu vesselâm kadından yüz çevirdi"* diye not düşer.

★ Bazı rivayetler öldürüldüğünü belirtir.

★ Bazıları da *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın kadını *Bişr İbnu Berâ*'nın velilerine teslim ettiğini, onların, kısasen öldürdüğünü kaydeder.

★ *Beyhâkî*, ihtilafları şöyle telif eder: *"Muhtemelen kadın önce serbest bırakıldı ama Bişr radıyallahu anh zehirin tesiriyle ölünce, kısasen kadın öldürüldü. Meseleyi bu şekilde açıklayan Süheyli merhum ilave eder: "Aleyhissalâtu vesselâm kadını önce terketti. Çünkü kendi şahsî meselesi için intikam almazdı,*

sonra kısâs olarak Bişr'e bedel öldürdü." İbnu Hacer önce terkedilişini *"müslüman olması"* ile izah eder. *"Öldürülmesini, Bişr'in vefatına kadar tehir etti. Ama o ölünce, şartı ortaya çıktığı için kısas vâcib oldu"* diye açıklar.

5582 ١١ـــ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا [أَنَّ بَعْضَ أَزْوَاجِ النَّبِىِّ ﷺ قُلْنَ: يَارَسُولَ اللّٰهِ، أَيُّنَا أَسْرَعُ بِكَ لُحُوقاً؟ قَالَ: أَطْوَلُكُنَّ يَداً، فَأَخَذْنَ قَصَبَةً يَذْرَعْنَهَا. فَكَانَتْ سَوْدَةُ أَطْوَلَهُنَّ يَداً. فَعَلِمْنَا بَعْدُ أَنَّمَا كَانَ طُولُ يَدِهَا الصَّدَقَةَ، وَكَانَتْ تُحِبُّ الصَّدَقَةَ، وَكَانَتْ أَسْرَعَنَا لُحُوقاً بِهِ]. أخرجه الشيخان والنسائى.

11. **(5582)**- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın hanımlarından bazıları: "Ey Allah'ın Resûlü! Hangimiz sana daha çabuk kavuşacak?" diye sordular. O da:*

"Kolu en uzun olanınız!" *diye cevap verdi. Onlar da bir karış alıp kollarını ölçtüler. En uzun kollusu Sevde idi. Bilahare anladık ki, kolunun uzunluğu(ndan murad) sadaka imiş. Zaten o sadaka vermeyi severdi. İlk önce o, Aleyhissalâtu vesselâm'a kavuşmuştu."* [Buhârî, Zekât 11; Nesâî, Zekat 59, (5, 66, 67).]

5583 ١٢ـــ ولمسلم فى أخرى: [أَسْرَعُكُنَّ لُحُوقاً بِى أَطْوَلُكُنَّ يَداً. قَالَتْ: فَكُنَّ يَتَطَاوَلْنَ أَيَّتُهُنَّ أَطْوَلُ يَداً: فَكَانَتْ أَطْوَلَنَا زَيْنَبَ، لِأَنَّهَا كَانَتْ تَعْمَلُ بِيَدِهَا وَتَتَصَدَّقُ].

12. **(5583)**- Müslim'in diğer bir rivayeti şöyledir: **"Bana kavuşmada en çabuğunuz kolu en uzun olanınızdır!"**

Hz. Aişe devamla der ki: "Kol yönüyle kim daha uzun diye uzunluk ölçüşmesi yaptılar. En uzunumuz Zeyneb [Bintu Cahş] idi. Çünkü o, eliyle çalışır ve kazandığını sadaka olarak fukaraya verirdi." [Müslim, Fezâilü's-Sahâbe 101, (2452).]

AÇIKLAMA

1- Bu iki hadis, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın zevcelerinin, kendisine ahirette kavuşmada hangisinin erken davranacağını sorduklarını görmekte-

tapları, zahire göre anlayarak kollarını ölçerler. Halbuki *Aleyhissalâtu vesselâm* mecaz kastetmiştir. Buradaki kol uzunluğundan maksad cömertliktir, sehâvettir. Allah yolunda yapılan tasaddukun çokluğudur. Bu durum, Allah Resûlünün vefatından sonra ilk vefat edenin *Zeyneb Bintu Cahş* olmasıyla anlaşılır. Çünkü *Zeyneb*, deri ustasıdır, hem işliyor, hem de dikiyordu. Mamulatını satıp kazandığı parayı Allah yolunda tasadduk ediyordu.

Önceki rivayette, kolu en uzun olanın *Sevde radıyallahu anhâ* olduğu zikredilmiştir. Ancak âlimler, bunda bir hata olduğunu, doğrusunun *Zeyneb* olması lazım geldiğini, hem erken ölme ve hem de cömertlik yönüyle vak'aya da bunun mutabık olduğunu belirtirler.

2- Hadisin aslında *"eli uzun"* tâbiri geçer. Biz, tercümeyi *"kolu uzun"* diye yaptık. Aslında tam karşılığı *"eli açık"* tâbiridir. Ancak bu takdirde ifadeyi tamamen bozmak gerekecekti. Dilimizde eli uzun, hırsız demektir. Şu halde hükmü, lafza göre değil, maksada göre vermek gerekir.

İSTİDRAD:

Hz. Zeyneb'in burada mevzubahis edilen mesleğiyle ilgili bir tahkikimizi, günümüzün ortaya çıkardığı bir probleme ışık tutma yönüyle arzettiği ehemmiyete binaen aynen kaydetmeyi uygun görüyoruz. Problem, kadınların çalışması meselesidir. Dinimize göre kadının çalışma yasağı diye bir problem yok, ama normal şartlarda kendisinin veya ailesinin nafakası için çalışma mecburiyeti de yok. Onun nafakası kocası üzerindedir. İlla da para getiren bir çalışma yapacaksa, bunun İslâmî şartlar çerçevesinde olması gerekir. *Hz. Zeyneb radıyallahu anhâ*'nın verdiği örnek, kadının evi dahilinde yapacağı çalışma ile ilgilidir. İslâm cemiyeti, iş hayatını, çalışmak isteyen kadınlara, evlerinde çalışabilme imkânı sağlayacak bir teşkilata kavuşturmaktadır. Zikri geçen tahkikimiz ***Hane-i*** *saadette İş Atölyesi* adını taşır.

HANE-İ SAADETTE İŞ ATÖLYESİ:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı Kur'ân-ı Kerîm, **"kendisinde her hususta en güzel örneği bulacağımız rehber"** (Ahzab 21) olarak tarif eder.

Evet *Aleyhissalâtu vesselâm* mü'minlere her hususta örneklerin en güzelini sunmuştur: Namaz, oruç, tevbe, istiğfar, tazarru gibi, ibadetin her çeşidinde; cihad, ticaret, komşuluk münasebetleri, devlet reisliği, aile reisliği, arkadaşlık gibi her çeşit beşeri ahvalde en güzel örnek O'ndadır.

İşte bu örneklerden biri aile içi çalışma düzeni ve ailevî iş atölyesiyle ilgili.

Tanıtacağımız iş atölyesinin ustası veya işçisi kendisi değil, ama hanımı, hanımlarından biri ve hatta ikisidir. Şöyle ki:

Mü'minlerin annelerinden olan *Zeyneb Bintu Cahş radıyallahu anhâ*'nın hayatına baktığımız zaman onun menkîbeleri arasında dindarlık, cömertlik ve *"san'atkarlık"* vasıflarına da rastlarız.

Meselâ *Ümmü Seleme radıyallahu anhâ* onu; *"Zeynep Bintu Cahş'ı Resulullah takdir eder, ondan sıkça bahsederdi, kendisi gerçekten saliha bir kadındı. Çok oruç tutar, geceleri namaza kalkar, san'at sahibi, san'atından kazandığının tamamını fakirlere tasadduk ederdi"* diye tanıtır.

Zeyneb Valide'nin sanatı bir başka rivayette açıklanır: *"Zeyneb radıyallahu anhâ el san'atkârı idi; deri işler, diker ve Allah yolunda tasadduk ederdi."*

Şu halde, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın aynı zamanda halasının kızı olan ve Hicretin üçüncü yılında *Hz. Peygamber*'le 35 yaşında iken evlenen *Zeyneb Bintu Cahş* deri işleme ustasıdır. Ham deriyi, o devrin usulünce debbağlayarak işlemekte, sonra da ondan kullanılacak eşyalar dikip satmaktadır.

Başka rivayetlerde rastladığımız bazı açıklamalardan, bu iş için, Hâne-i Saadet'te bir de müstakil oda, bugünün tâbiriyle bir iş atölyesi bulunduğunu anlamaktayız. Şöyle ki:

Bilindiği üzere *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm,* İslâm'ın tebliğ ve ahkâmın teşri yeri olan Medine hayatında, siyasî ve dinin neşrine dönük maksadlarla birçok kadınla evlenmiş ve her izdivacında yeni hanımı için müstakil bir hücre inşa ettirmişti. Böylece Mescid'in avlusunda, hanımları adedince hücreleri olmuştu. Bunlar tek katlı, yan yana birbirleriyle bitişik, önü mescidin avlusuna açılan yapılardı. *Resûlullah*'ın sırf kendine mahsus başka bir hücresi yoktu. Her gün sırayla hanımlarından birinin yanında kalıyor idi.

Bir ara hanımlar arasında çıkan bir huzursuzluk sebebiyle, onları te'dîben bir ay ayrı yaşamaya karar verdi. *Îlâ* da denen bu hâdiseyi anlatan rivayetler bu hücrelerden birinin üst kısmına inşa edilmiş ziyâde bir odadan bahsetmektedir. Bu oda bir ikinci kattır; hurma kütüğünden yapılmış merdivenle çıkılmaktadır. Buraya *meşrübe* denmektedir.

Sabah namazından sonra, her gün, mescidde kalıp kuşluk vaktine kadar ashabıyla sohbet eden *Resûlullah,* o gün namazı kılar kılmaz, hiç bir kelam etmeden doğru *meşrübe*ye çıkar. Ashab, haklı olarak, mühim bir hadise var zannıyla telaşlanır. *Hz. Ömer,* peşinden gitme cesaretini gösterir, fakat kapıda bekleyen hizmetçi *Resûlullah*'ın girme izni vermediğini belirtir. *Hz. Ömer,* birkaç kere gi-

der gelir, izin ister, her seferinde reddedilir. Dördüncü müracaatta Huzur-u risalet penâhiye kabul edilir.

Hz. Ömer'in bu oda ile ilgili tasviri, *Resûlullah*'la geçen konuşmaları birçok teferruata şâmildir. Bir kısmı konumuzu ilgilendirmez. Ancak oradaki müşahedelerinden bazıları mevzumuz açısından son derece ehemmiyet taşır. Zira onların tahlilinden burasının mutad olarak deri işleme atölyesi olduğunu anlıyoruz.

Zira, *Hz. Ömer* bize, gördüğü eşyalar meyanında duvara asılmış üç adet deriden (ühüb) ve deri işlemede kullanılan maddeden (karaz) bahsetmektedir. Şarihler *ühüb* kelimesinin, *ihâb*'ın cem'i (çoğulu) olduğunu söyler ve *işlenmemiş deri* mânasına geldiğini belirtir. Hatta bazan mutlak *deri* mânasında kullanıldığı da olmuştur. Buhârî Şarihi *İbnu Hacer* –bir başka rivayette *ühüb* yerine *efik* kelimesinin kullanılmış olmasından hareketle– şöyle der: *"Görünen o ki, ihâb'dan burada kastedilen şey debbağlanmağa başlanmış fakat henüz işlenmesi tamamlanmamış deridir. Nitekim Semmâk İbnu'l-Velîd'in rivâyetinde efik kelimesi kullanılmıştır, efik debbağlanması tamamlanmamış deri demektir."* Bu açıklamayı teyid eden bir başka karîne, bazı rivâyetlerde bu derilerin pis koku neşrettiklerine dair gelen teferruattır.

Hele yerde bir sa' miktarında arpa ve bir o kadar da, deri debbağlamada kullanılan *karaz* maddesinin bulunması, bu odanın deri debbağlamada kullanılan bir atölye olduğunu ifadede tamamlayıcı bir delil olmaktadır. Lügatler *karaz*ın Selem ağacının yaprağı olduğunu, bu meyvenin deri debbağlamada kullanıldığını belirtir.

Hz. Ömer'in tasvirlerinde *Resûlullah*'ın başucunda asılı olduğu belirtilen bu derilerin sathî bir nazarla *"namaz postu"* olduğunu söylemek, veya bir miktar arpanın da varlığını nazar-ı dikkate alarak o odayı *"kiler"* olarak tavsif etmek başka rivayetlerde gelen tasrihata ters düşmekten başka, burada belirtmeye çalıştığımız mühim bir ibreti gölgelemektedir.

Bu odanın *Zeyneb radıyallahu anhâ*'nın deri işlediği yer olduğu açıktır. Bugünün tabiriyle iş atölyesi, yani deri işleme işinde usta olan ve pek çok rivayette *Resûlullah*'la evlendikten sonra da mesleğini icra ettiği te'yid edilen Zevcât-ı Tâhirât'tan *Zeyneb Bintu Cahş*'ın deri işleme atölyesi.

Şunu da kaydetmede fayda var: *Resûlullah*'ın zevcelerinden *Ümmü Seleme radıyallahu anhâ* da deri işlemektedir. *Ahmed İbnu Hanbel*'in bir rivayetinde, *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm* kendisine evlenme teklifini yapmak üze-

re uğradığı sırada deri debbağlamakta olduğunu, elindeki *karaz* bulaşığını yıkayarak *Resûlullah*'ı içeri aldığını belirtir. Evlendikten sonra bunun meslek icra edip etmediğini bilmiyoruz. Ancak *Zeyneb Validemiz*in bu işi devam ettirdiği rivayetlerde pek sarih.

Burada şu soru hatıra gelebilir: İslâm fıkhına göre, kadının nafakası kocasına aittir, gelir getirecek bir işle meşgul olmak mecburiyetinde değildir. *Aleyhissalâtu vesselâm* da zevcelerinin nafakasını temin etmekte idi.

Bunun cevabı şudur: İslâm, kadını çalışmaya mecbur etmez; bu doğru, ama illa da çalışmayacaksın da demez. Kocasının izni tahtında, kadının çalışmasıyla ilgili, İslâm'ın derpiş ettiği şartlar çerçevesinde kadının çalışmasına hiç bir dini engel yoktur, çalışabilir. Nitekim *Hz. Zeyneb validemiz,* nafakasını temin için değil, Allah yolunda harcamak için çalışmış ve kazancının tamamını fakir fukaraya, dul ve yetimlere harcamıştır. *Hz. Aişe*'nin onunla ilgili bir tasviri şöyle: *"Ben Zeyneb kadar çok hayır yapan, onunki derecesinde sadaka veren, öylesine sıla-i rahimde bulunan, Allah'a yaklaştıran amellere onun kadar nefsini bezleden bir başka kadın bilmiyorum."* Yine *Hz. Aişe*'nin anlattığına göre bir gün *Hz. Peygamber:* **"İçinizde bana en çabuk kavuşacak olan, kolu en ziyade uzun olanınızdır"** buyurur. *Resûlullah*'ın vefatından sonra hanımları kim erken ölecek, bunu belirlemek üzere duvar üzerinde zaman zaman kollarının uzunluğunu ölçerler. *Hz. Zeyneb*, cüsse itibariyle hepsinden küçük olduğu için bu ölçüşmede daima kaybeder. Ancak *Hz. Aişe* der ki: *"Zeyneb ölünceye kadar bu ölçüşmeyi yaptık. Ne zaman ki aramızdan ayrılıp Aleyhissalâtu vesselâm'a ilk kavuşanımız o oldu, o zaman anladık ki, Resûlullah "uzun ellilik" le sadakayı kastediyormuş. Çünkü, Zeyneb el sanatı icra eden bir kadındı, deri debbağlar, deriden eşya diker, (satar, parasını) Allah yolunda sadaka yapardı." İbnu Sa'd,* bir rivayetinde, *Hz. Zeyneb*'in vefat ettiği zaman tek dirhem ve tek dinar bırakmadığını, bütün kazandıklarını sağlığında tasadduk etmiş bulunduğunu bildirir ve *Zeyneb*'in fakirlerin (ve dulların) sığınağı olduğunu belirtir. Buradaki "bütün kazandıkları" içerisinde *Hz. Ömer*'in tahsisatı da var; *Hz. Ömer radıyallahu anh, Resûlullah*'ın diğer zevceleri gibi ona da yıllık 12 bin dirhem bağlamış idi. Bunu almak zorunda kalan *Zeyneb Validemiz,* alır almaz tamamını yakınları ve yetimleri arasında taksim eder ve *"Allah'ım Ömer'in bir başka ihsanını nasip etme, bu fitnedir"* diye duada bulunur ve makbûl olan duanın bereketine o yıl içerisinde Rahmet-i Rahmân'a kavuşur. Kefenini kendi kazancından hazırlamış olan *Zeyneb radıyallahu anhâ, Halife Ömer radıyallahu anh*'ın da kendisi için göndereceği kefenin tasadduk edilmesini vasiyet eder ve yerine getirilir.

Mü'minlerin muhterem annelerinden olan *Hz. Zeyneb Bintu Cahş*'la ilgili olarak kaydedilen bu rivâyetlerden çıkarılacak birkaç mühim prensip var:

1- İslâm kadını, hiç bir maddi ihtiyacı olmasa bile boş durmamalıdır: Kazanmalı, Allah yolunda harcamalıdır.

2- Kadının evinde yapacağı işe, kocası mâni olmamalı, kolaylık göstermeli, imkân hazırlamalıdır: Çünkü rehberimiz *Fahr-i Âlem aleyhissalâtu vesselâm* öyle yapmıştır. *Zeyneb Validemizin, Resûlullah*'ın gıyabında, O'nun haberi olmadan bunu yapması mümkün değildir. *Hz. Zeyneb* öylesine sünnete bağlı, ölümünden sonra bile olsa *Resûlullah*'ın emir ve irşadlarına öylesine sadıktır ki, aksini düşünmek mümkün değil. *Ebu Hureyre* der ki: *"Veda Haccı esnasında Aleyhissalâtu vesselâm, hanımları için bu hacc'ın sonuncu hacc olması gerektiğini irşad buyurmuştu. Resûlullah'ın vefatından sonra Sevde ile Zeyneb hâriç hepsi hacc yaptılar, ama onlar yapmadı. Bu ikisi: "Resûlullah'ın o sözünü işittikten sonra bizi vallahi hiçbir hayvan hareket ettiremez"" dediler ve Medine'den dışarı çıkmadılar."*

3- Bu hadislerden çıkaracağımız diğer bir prensip, İslâm kadını öncelikle evinde icra edebileceği iş ve mesleklerde mahâret kazanmalı, İslâm cemiyet kadınlarına o istikamette formasyon vermelidir.

4- Çalışmak ar değildir. Kişinin mevkii, makamı, maddi durumu ne kadar yüce olursa olsun, çalışmak evladır: Peygamber hanımı bile, ihtiyacı olmadığı halde çalışmayı ihmal etmemiştir, hem de deri işlemek gibi nâhoş kokulu bir meslekte.

İçinde bulunduğumuz devrin gündemini işgal eden kadının çalışması meselesinde *Zeyneb Bintu Cahş radıyallahu anhâ* hadisesinden alacağımız ibretler olmalıdır.

5584 ١٣ ـ وَعَنْ هِلاَلِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: [سَمِعْتُ عَلِيًّا رَضِىَ اللّهُ عنهُ يَقُولُ، قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ يَخْرُجُ مِنْ وَرَاءِ النَّهْرِ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ الْحَارِثُ، حَرَّاثٌ، عَلَى مُقَدِّمَتِهِ، رَجُلٌ يُقَالُ لهُ مَنْصُورٌ يُوطِّىءُ أَوْ يُمَكِّنُ لِآلِ مُحَمَّدٍ كَمَا مَكَّنَتْ قُرَيْشٌ لِرَسُولِ اللّهِ ﷺ، وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُؤْمِنٍ نَصْرُهُ، أَوْ قَالَ: إِجَابَتُهُ]. أخرجه أبو داود.

13. (5584)- *Hilâl İbnu Amr* anlatıyor: *"Hz. Ali radıyallahu anh'ı dinledim. Demişti ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Maverâunnehr'den bi adam çıkacak, ona el-Hâris Harrâs (çiftçi) [el-Hâris İbnu Harrâs] denecek. (Ordusunun) önünde Mansûr denen bir adam olacak. Bu zât Âl-i Muhammed için (malıyla, hazineleriyle, silahıyla zemin) hazırlayacak, hilafeti mümkün kılacaktır. Tıpkı Kureyş'in Resûlullah aleyhissalâtu vesselân. a mümkün kıldığı gibi. Ona yardımcı olmak her müslümana vâcib olmuştur –veya ona icabet etmesi vacip olmuştur" dedi–." [Ebu Dâvud, Mehdî 1, (2452).]

AÇIKLAMA:

1- Burada, *Aleyhissalâtu vesselâm,* istikbalde Mâveraünnehr bölgesinden çıkacak sâlih bir kimseden ve onun ifa edeceği güzel hizmetlerden bahsetmekte, haber vermektedir. Çıkacak olan bu salih zat, imkânlarıyla Âl-i Beyt'in hilafete geçmesi için zemin hazırlayacak, yardımcı olacaktır. Âl-i Muhammed'den maksad, âmmeten *Resûlullah*'ın nesl-i mübareklerinin hepsidir. Şârihler, bundan maksadın hâssaten *Muhammed Mehdi* olduğunu söylerler. Öyleyse bu zatın, Âl-i Beyt'e yardımcı olup, düşmanlarına karşı destek vereceği, maddi ve mânevi imkânlarıyla muâvenet edeceği belirtilmektedir.

Kureyş'in *Resûlullah*'a desteği malum. Ancak, *"Kureyş'ten inananların"* diye kayıtlamak gerekir. İnananlar dışında sadece *Ebu Tâlib, Resûlullah*'a destek vermiştir.

2- Hadisin sonunda, Âl-i Beyt'e destek verecek olan *el-Hâris*'e yardım etmenin müslümanlara vacib olduğu bildirilmektedir. İfadenin zâhiri yardımın *el-Hâris*'e yönelik olduğunu ifade ederse de, onun komutanı durumundaki *Mansûr*'a yönelik olması daha uygun gözükmektedir. Alimlerin çıkardıkları mâna nokta-i nazarından *"Mehdi"* ye yardım vacib olmakt. dır.

3- Ravi, sonda bir şekk ifade etmektedir: Vacib olan yardım mı, yoksa davetine icabet mi? Gerçi her iki durumda da aynı neticeye ulaşılmaktadır: Bu sâlih kişiye yardım edilmelidir.

Son olarak belirtelim ki, rivayet zayıftır.

5585 ١٤ ــ وَعَنْ اِبْنِ أَبِي كَثِيرٍ قَالَ: [قَالَ أَبُو سَهْمٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ:
مَرَّتْ بِى امْرَأَةٌ فَأَخَذْتُ بِكَشْحِهَا ثُمَّ أَطْلَقْتُهَا. فَأَصْبَحَ رَسولُ اللّٰهِ ﷺ

فِى الْمَدِينَةِ يُبَايِعُ النَّاسَ فَأَتَيْتُهُ. فَقَالَ: أَلَسْتَ بِصَاحِبِ الْجَذْبَةِ بِالْأَمْسِ؟ فَقُلْتُ: بَلَى. وَإِنِّى لَاأَعُودُ يَارَسُولَ اللّٰهِ فَبَايَعَنِى]. أخرجه رزين.

14. **(5585)**- *İbnu Ebî Kesîr* anlatıyor: *Ebu Sehm radıyallahu anh* dedi ki: *"Bana [Menide'de] bir kadın uğramıştı. Böğründen tuttum, sonra saldım. Sabahleyin Aleyhissalâtu vesselâm halktan biat almaya başladı. Yanına ben de gittim.*

"Dün kadını tutan değil misin sen?" *diye sordular.*

"Evet! Ama bir daha yapmayacağım ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Benim biatımı da aldı." [Rezîn tahric etmiştir. Hadis, *Ahmed İbnu Hanbel'in* Müsned'inde mevcuttur (5, 293).]

İKİNCİ FASIL

CANSIZLARIN RESÛLULLAH'A KONUŞMALARI, BOYUN EĞMELERİ

5586 ١ـــ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللّهِ ﷺ بِمَكَّةَ فَخَرَجْنَا فِي بَعْضِ نَوَاحِيهَا، فَمَا اسْتَقْبَلَهُ شَجَرٌ وَلاَ جَبَلٌ إلاَّ وَهُوَ يَقُولُ: اَلسَّلاَمُ عَلَيْكَ يَارَسُولَ اللّهِ]. أخرجه الترمذى.

1. **(5586)**- *Hz. Ali radıyallahu anh* anlatıyor: ***"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la Mekke'de idim. Beraberce bir tarafına gitmiştik. Onun karşısına çıkan her ağaç, her dağ ona selam veriyor ve: "Allah'ın selamı üzerine olsun ey Allah'ın Resûlü!" diyordu."*** [Tirmizî, Menakıb 8, (3630).]

5587 ٢ـــ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ إنَّ بِمَكَّةَ حَجَراً كَانَ يُسَلِّمُ عَلَىَّ لَيَالِى بُعِثْتُ، إنِّى لأَعْرِفُهُ الآنَ]. أخرجه مسلم والترمذى.

2. **(5587)**- *Câbir İbnu Semüre radıyallahu anh* anlatıyor: ***"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:***

"Mekke'de bir taş var, peygamberlik geldiği zaman günler boyu bana selam verdi, şu anda o taşı biliyorum." [Müslim, Fezâil 2, (2277); Tirmizî, Menâkıb 7, (3628).]

5588 ٣ـــ وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [جَاءَ أَعْرَابِىٌّ إلَى رَسُولِ اللّهِ ﷺ، فَقَالَ: بِمَ أَعْرِفُ أَنَّكَ رَسُولُ اللّهِ؟ قَالَ: أَنْ أَدْعُوَ هٰذَا الْعِذْقَ مِنَ النَّخْلَةِ فَيَشْهَدُ لِى أَنِّى رَسُولُ اللّهِ، فَدَعَاهُ، فَجَعَلَ الْعِذْقُ يَنْزِلُ مِنَ النَّخْلَةِ حَتَّى سَقَطَ إلَى رَسُولِ اللّهِ ﷺ، وَقَالَ: اَلسَّلاَمُ عَلَيْكَ يَارَسُولَ اللّهِ؛ ثُمَّ قَالَ لَهُ رَسُولُ اللّهِ ﷺ ارْجِعْ إلَى مَوْضِعِكَ فَعَادَ

إِلَى مَوْضِعِهِ وَالْتَأَمَ، فَأَسْلَمَ الْأَعْرَابِيُّ]. أخرجه الترمذى.

3. **(5588)**- *İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Bir bedevî gelerek Aleyhissalâtu vesselâm'a:*

"Senin Allah elçisi olduğunu ne ile bileyim?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: **"Hurma ağacından şu salkımı çağırmamla. O benim Allah'ın elçisi olduğuma şehadet eder!"** *dedi ve onu çağırdı. Salkım, ağaçtan inmeye başladı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına düştü ve: "Selam senin üzerine olsun ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Sonra Aleyhissalâtu vesselâm ona:*

"Haydi yerine dön!" *emrettiler. Salkım yerine döndü ve eski yerine kaynadı. Bedevî (bu manzara karşısında) müslüman oldu."* [Tirmizî, Menâkıb 9, (3632).]

5589 ٤ـــ وَعَنْ مَعْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ قَالَ: [سَمِعْتُ أَبِى رَحِمَهُ اللّٰهُ يَقُولُ: سَأَلْتُ مَسْرُوقاً مَنْ آذَنَ النَّبِىَّ ﷺ بِالْجِنِّ لَيْلَةَ اسْتَمَعُوا الْقُرْآنَ؟ فَقَالَ: حَدَّثَنِى أَبُوكَ، يَعْنِى ابْنَ مَسْعُودٍ أَنَّهُ قَالَ: آذَنَتْ بِهِمْ شَجَرَةٌ]. أخرجه الشيخان.

4. **(5589)**- *Ma'n İbnu Abdirrahman* anlatıyor: *"Babam merhumu dinledim. Diyordu ki:*

"Mesruk'a sordum: "Kur'an'ı dinledikleri gece, cinleri(n geldiğini) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a kim haber verdi?" Bana şu cevabı verdi: "Baban, yani İbnu Mes'ud bana bildirdi ki: "Onların yani cinlerin geldiğini bir ağaç haber verdi." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 32; Müslim, Salât 153, (450).]

AÇIKLAMA:

Daha önce de geçtiği üzere (4. cilt, 343-347) *Resûlullah*'ın cinlerle görüşmesi mevzubahistir. Görüştüğünü te'yid eden rivayetle birlikte bunu reddeden rivayet de vardır. Teferruata girmeden şu kadarını söyleyeceğiz: Rivayetlere göre, *Resûlullah*'ın cinlerle iki sefer görüşmesi vardır: Biri hicretten üç sene evvele aittir, Mekke'dedir. Diğeri, hicretten sonraya aittir ve Medîne'dedir. *İbnu Hacer* cinlerin birinci gelişini, gökten haber almalarının şahaplarla önlenmesiyle izah ederken, ikinci gelişlerini müslüman olmak maksadlarıyla açıklar.

Sadedinde olduğumuz rivayet, cinlerin *Resûlullah*'ı gıyabında dinledikleri-

ni, fakat ağaçların, bunu *Aleyhissalâtu vesselâm*'a haber verdiğini te'yid etmektedir.

Resûlullah'ın cinlerle mülâkatı sırasında yanında *İbnu Mes'ud* var mıydı meselesi de münakaşa edilmiştir. Bu rivayetin Müslim'de kaydedilen bir diğer veçhinde sarîh olarak, *İbnu Mes'ud*'un o mülâkatta hazır bulunmadığı ifade edilir. Esasen aksini ifade eden rivayet zayıf bulunmuştur.

5590 ٥ ـ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [خَطَبَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إِلَى لِزْقِ جِذْعٍ، فَلَمَّا صَنَعُوا لَهُ الْمِنْبَرَ فَخَطَبَ عَلَيْهِ حَنَّ الْجِذْعُ حَنِينَ النَّاقَةِ. فَنَزَلَ ﷺ فَمَسَّهُ فَسَكَنَ]. أخرجه الترمذى.

5. (5590)- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir hurma kütüğüne dayanarak hitapta bulun(ur)du. (Duyulan ihtiyaç üzerine) ona bir minber yaptılar, onun üzerinde hutbe vermeye başladı. Hurma kütüğü (Aleyhissalâtu vesselâm'ın kendisini terketmesi üzerine) bir deve inleyişi gibi inleyip ağlamaya başladı. Bunun üzerine Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm minberden inip kütüğü meshedip okşadı. Kütük inlemeyi bırakıp sükûnet buldu."* [Tirmizî, Menâkıb 9, (3631).]

AÇIKLAMA:

Daha önce izahı geçtiği üzere, Mescid-i Nebevî'de cemaatın artmasıyla arkada kalanlar *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın konuşmalarını yeterince işitemez olurlar. Bunun üzerine, hutbelerin yüksekçe bir yerden verilmesi zaruret haline gelir ve bir minber inşa edilir. *Resûlullah* minberin inşaasından sonra, daha önce hutbe sırasında dayandığı hurma kütüğünü terkederek minberin üzerinde hutbe vermeye başlar.

Kütük bu ayrılığın tesiriyle inler ve deve gibi ses çıkarır. Hadisin Buhârî'de *Hz. Câbir*'den gelen veçhinde kütüğün çocuk gibi bağırdığı ifade edilir. Bu vak'a, mescidde çok sayıda kimsenin huzurunda cereyan etmiş olduğu için, pek çok sahabi tarafından rivayet edilmiştir, lafzî mütevatirlerden biridir. Teysîr, hadisin Tirmizî'de gelen *Hz. Enes* veçhini kaydetmiştir.

ÜÇÜNCÜ FASIL

YİYECEK VE İÇECEKLERİN ARTIP BEREKETLENMESİ

5591 ١ـ عَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ، وَحَانَتِ صَلاَةُ الْعَصْرِ، فَالْتَمَسَ النَّاسُ الْوُضُوءَ فَلَمْ يَجِدُوهُ. فَأُتِىَ ﷺ بِوَضُوءٍ، فَوَضَعَ يَدَهُ فِيهِ، وَأَمَرَ النَّاسَ أَنْ يَتَوَضَّؤُوا مِنْهُ. قَالَ: فَرَأَيْتُ الْمَاءَ يَنْبَعُ مِنْ تَحْتِ أَصَابِعِهِ فَتَوَضَّأَ النَّاسُ عَنْ آخِرِهِمْ]. أخرجه الستة إلا أبا داود.

1. **(5591)**- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı ikindi namazının vakti girince gördüm. Halk abdest alacak su arıyordu, bulamadılar. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a abdest suyu getirildi. Hemen elini içine koydu ve halka ondan abdest almalarını emretti. Enes der ki: "Ben suyun parmaklarının altından kaynadığını gördüm. Halk en sonuncuya varıncaya kadar abdestini aldı."* [Buhârî, Vudû 32, Menakıb 25; Müslim, Fezâil 5, (2279); Muvatta, Tahâret 32, (1, 32); Nesâî, Tahâret 61, (1, 60); Tirmizî, Menakıb 12, (3635).]

5592 ٢ـ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [عَطِشَ النَّاسُ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَةِ، فَأَتَوْا رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ؛ وَبَيْنَ يَدَيْهِ رَكْوَةٌ، فَتَوَضَّأَ: فَجَهَشَ النَّاسُ نَحْوَهُ. فَقَالَ :مَالَكُمْ؟ قَالُوا: لَيْسَ عِنْدَنَا مَا نَتَوَضَّأُ بِهِ وَلاَ نَشْرَبُ إِلاَّ مَا بَيْنَ يَدَيْكَ، فَوَضَعَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَدَهُ فِي الرَّكْوَةِ، فَجَعَلَ الْمَاءُ يَفُورُ مِنْ بَيْنَ أَصَابِعِهِ كَأَمْثَالِ الْعُيُونِ وَشَرِبْنَا. قِيلَ لِجَابِرٍ: كَمْ كُنْتُمْ يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ: لَوْ كُنَّا مِائَةَ أَلْفٍ لَكَفَانَا؛ كُنَّا خَمْسَ عَشَرَةَ مِائَةً].
أخرجه الشيخان.

2. **(5592)**- *Hz. Câbir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Hudeybiye günü, halk susadı. Aleyhissalâtu vesselâm'a geldiler. Resûlullah'ın önünde deriden mamul bir su kabı vardı, abdest aldı. Halk ona doğru sokuldu. Bunun üzerine:*

"Neyiniz var?" *diye sordu.*

"Yanımızda abdest almaya ve içmeye önünüzdekinden başka suyumuz kalmadı!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm, derhal ellerini kaba koydu. Derken, parmaklarının arasından su kaynamaya başladı, tıpkı gözelerin kaynaması gibiydi. Hepimiz ondan içtik."

Hz. Cabir'e:

"O gün kaç kişiydiniz?" denildi.

"Eğer, dedi biz yüzbin de olsak su yetecekti, ama biz binbeşyüz kişi idik" cevabını verdi." [Buhârî, Menâkıb 25, Megazî 35, Tefsîr, Feth 5, Eşribe 31; Müslim, İmâret 67, (1856).]

5593 ٣ — وَعَنِ الْبَرَاءِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [تَعُدُّونَ أَنْتُمُ الْفَتْحَ فَتْحَ
مَكَّةَ، وَقَدْ كَانَ فَتْحُ مَكَّةَ فَتْحاً، وَنَحْنُ نَعُدُّ الْفَتْحَ بَيْعَةَ الرِّضْوَانِ يَوْمَ
الْحُدَيْبِيَةِ، كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ: أَرْبَعَ عَشْرَةَ مِائَةً، وَالْحُدَيْبِيَةُ بِئْرٌ.
فَنَزَحْنَاهَا فَلَمْ نَتْرُكْ فِيهَا قَطْرَةً، فَبَلَغَ ذٰلِكَ النَّبِىَّ ﷺ، فَأَتَاهَا، فَجَلَسَ
عَلَى شَفِيرِهَا ثُمَّ دَعَا بِإِنَاءٍ مِنْ مَاءٍ، فَتَوَضَّأَ وَتَمَضْمَضَ وَدَعَا. ثُمَّ صَبَّهُ
فِيهَا فَتَرَكْنَاهَا غَيْرَ بَعِيدٍ. ثُمَّ إِنَّهَا أَصْدَرَتْنَا مَا شِئْنَا نَحْنُ وَرِكَابُنَا].
أخرجه البخارى.

3. **(5593)**- *Hz. Bera radıyallahu anh*'tan rivayete göre demiştir ki:

*"Siz Fetih deyince Mekke'nin fethini anlıyorsunuz. Evet Mekke'nin fethi bir fetihtir. Ancak biz sahabîler, fetih deyince, Hudeybiye günündeki Bey'a'tu'r-Rıdvan'ı anlardık. Biz o zaman, Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında bindörtyüz kişi idik. Hudeybiye bir kuyu(nun adı)dır. Biz o kuyunun suyunu tamamen aldık, tek damla bırakmadık. Bu durum aleyhissalâtu vesselâm'a ulaşmıştı. Derhal kuyunun yanına geldi, kenarına oturup bir kap su istedi. Elini yıkadı, ağzına su alıp [kuyuya püskürttü] ve dua etti. Sonra suyu kuyuya döktü. [***"Onu bir müddet terkedin"** dedi.] Biz kuyuyu terkedip biraz uzaklaştık. Az sonra kuyu bize ve bineklerimize yetecek kadar su saldı."* [Buhârî, Enbiyâ 25, Megazî, 35.]

5594 ٤ـ وَعَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [كُنَّا نَعُدُّ الْآيَاتِ بَرَكَةً، وَأَنْتُمْ تَعُدُّونَهَا تَخْوِيفاً، كُنَّا مَعَ النَّبِىِّ ﷺ فِي سَفَرٍ فَقَلَّ الْمَاءُ، فَقَالَ: اطْلُبُوا فَضْلَةً مِنْ مَاءٍ فَجَاءُوا بِإِنَاءٍ فِيهِ مَاءٌ قَلِيلٌ، فَأَدْخَلَ النَّبِىُّ ﷺ يَدَهُ فِيهِ ثُمَّ قَالَ: حَىَّ عَلَى الطَّهُورِ الْمُبَارَكِ، وَالْبَرَكَةُ مِنَ اللّٰهِ تَعَالَى. فَلَقَدْ رَأَيْتُ الْمَاءَ يَنْبَعُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِهِ. وَلَقَدْ كُنَّا نَسْمَعُ تَسْبِيحَ الطَّعَامِ وَهُوَ يُؤْكَلُ]. أخرجه البخارى والترمذى والنسائى.

4. (5594)- *İbnu Mes'ud radıyallahu anh* anlatıyor: *"Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın mucizelerini bereket addederdik, siz ise onları bir korkutma vesilesi sayıyorsunuz. Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte bir seferde bulunuyorduk. Suyumuz azaldı.*

"Bana (bir parça) artık su arayın!" *buyurdular. İçerisinde azıcık su bulunan bir kap getirdiler. Aleyhissalâtu vesselâm elini içine soktu ve:*

"Haydi temiz, mübarek suya gelin. Bereket Allah Teâla hazretlerindendir!" *buyurdular. Yemin olsun, suyun, parmaklarının arasından kaynadığını gördüm. Vallahi biz, yenmekte olan taâmın tesbihini işitirdik."* [Buhârî, Menâkıb 25; Tirmizî, Menakıb 14, (3637); Nesâî, Tahâret 61, (1, 60).]

5595 ٥ـ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [كُنَّا مَعَ النَّبِىِّ ﷺ فِي مَسِيرٍ فَنَفِدَتْ أَزْوَادُ الْقَوْمِ، حَتَّى هَمُّوا بِنَحْرِ بَعْضِ حَمَائِلِهِمْ. فَقَالَ عُمَرُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ: يَارَسُولَ اللّٰهِ: لَوْ جَمَعْتَ مَا بَقِىَ مِنْ أَزْوَادِ الْقَوْمِ. فَدَعَوْتَ اللّٰهَ عَلَيْهَا فَفَعَلَ فَجَاءَهُ ذُو الْبُرِّ بِبُرِّهِ، وَذُو التَّمْرِ بِتَمْرِهِ، وَذُو النَّوَاةِ بِنَوَاتِهِ. قِيلَ: مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ بِالنَّوَى؟ قَالَ: كَانُوا يَمُصُّونَهُ وَيَشْرَبُونَ عَلَيْهِ الْمَاءَ. فَدَعَا عَلَيْهَا حَتَّى مَلأَ الْقَوْمُ مَزَاوِدَهُمْ. ثُمَّ قَالَ عِنْدَ ذٰلِكَ: أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللّٰهُ وَأَنِّى رَسُولُ اللّٰهِ، لاَيَلْقَى اللّٰهَ بِهِمَا عَبْدٌ غَيْرُ شَاكٍّ فِيهِمَا إِلاَّ دَخَلَ الْجَنَّةَ]. أخرجه مسلم.

5. **(5595)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la beraber bir seferde idik. Derken bir ara halkın azığı tükendi. Bineklerinden bazısını kesmek istediler. Hz. Ömer, (Aleyhissalâtu vesselâm'a müracaat ederek):*

"Ey Allah'ın Resûlü! Ben cemaatin geri kalan yiyeceklerini toplasam da sen onlar üzerine –bereketlenmeleri için– dua ediversen daha iyi olur, bineklerimizi kesmeyiz)!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da öyle hareket etti. Buğdayı olan buğdayını, hurması olan hurmasını, (hurma) çekirdeği olan da çekirdeğini getirdi.

"Çekirdekle ne yapıyorlardı?" diye sorulunca açıkladı:

"Halk onu emiyor, üzerine de su içiyorlardı. Resûlullah dua buyurdu. (Taam öylesine bereketlendi ki) herkes azık kaplarını yiyecekle doldurdu. (Aleyhissalâtu vesselâm bu ilahi ikram karşısında:) **"Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve ben O'nun resulüyüm. Bu iki kaziyede şüpheye düşmeden Allah'a kavuşan cennete gidecektir"** *buyurdu."* [Müslim, İman 44, (27).]

5596 ٦ـــ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [كُنَّا فِي حَفْرِ الْخَنْدَقِ
فَرَأَيْتُ بِرَسُولِ اللّٰهِ ﷺ خَمْصاً شَدِيداً، فَانْكَفَأْتُ إِلَى امْرَأَتِى، فَقُلْتُ:
هَلْ عِنْدَكِ شَىْءٌ؟ فَإِنِّى رَأَيْتُ بِالنَّبِىِّ ﷺ خَمْصاً شَدِيداً؟ فَأَخْرَجَتْ
جِرَاباً فِيهِ صَاعٌ مِنْ شَعِيرٍ وَلَنَا بُهَيْمَةٌ دَاجِنٌ فَذَبَحْتُهَا وَطَحَنَتِ الشَّعِيرَ
فَفَرَغَتْ إِلَى فَرَاغِى وَقَطَّعْتُهَا فِي بُرْمَتِهَا ثُمَّ وَلَيْتُ إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ.
فَقَالَتِ امْرَأَتِى: لاَتَفْضَحْنِى بِرَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَجِئْتُهُ وَمَنْ مَعَهُ،
فَسَارَرْتُهُ؛ فَقُلْتُ: يَارَسُولَ اللّٰهِ، ذَبَحْنَا بُهَيْمَةً لَنَا وَطَحَنَّا صَاعاً مِنْ شَعِيرٍ
كَانَ عِنْدَنَا. فَتَعَالَ أَنْتَ وَنَفَرٌ مَعَكَ، فَصَاحَ بِأَعْلَى صَوْتِهِ: يَاأَهْلَ
الْخَنْدَقِ إِنَّ جَابِراً قَدْ صَنَعَ سُؤْراً فَحَيَّ هَلاً بِكُمْ. ثُمَّ قَالَ لاَتُنْزِلَنَّ
بُرْمَتَكُمْ وَلاَ تَخْبِزَنَّ عَجِينَكُمْ حَتَّى أَجِىءَ، فَجِئْتُ وَجَاءَ رَسُولُ اللّٰهِ
ﷺ يَقْدُمُ النَّاسَ حَتَّى جِئْتُ امْرَأَتِى، فَقَالَتْ: بِكَ وَبِكَ. فَقُلْتُ: قَدْ
فَعَلْتُ الَّذِى قُلْتِ لِى. فَأَخْرَجْتُ الْعَجِينَ فَبَصَقَ فِيهِ وَبَارَكَ ثُمَّ عَمَدَ

إِلَى الْبُرْمَةِ فَبَصَقَ فِيهَا وَبَارَكَ. ثُمَّ قَالَ: ادْعِي خَابِزَةً فَلْتَخْبِزْ مَعَكِ، وَاقْدَحِي مِنْ بُرْمَتِكِ، وَلاَتُنْزِلِيهَا وَهُمْ أَلْفٌ فَأُقْسِمُ بِاللّٰهِ لأَكَلُوا حَتَّى تَرَكُوا وَانْحَرَفُوا، وَإِنَّ بُرْمَتَنَا لَتَغِطُّ كَمَا هِيَ، وَإِنَّ عَجِينَنَا يُخْبَزُ كَمَا هُوَ]. أخرجه الشيخان.

«البُهيمةُ» تصغير بهيمة، وهى ولد الضأن ذكراً كان أو أنثى.

و «الدَّاجنُ» الشاة التى تألف البيت وتتربى فيه.

و «السُّؤْرُ» بالهمزة وهى كلمة فارسية، معناها الوليمة والطعام الذى يدعى إليه.

قال الأزهرى فى هذا: إن النبى ﷺ قد تكلم بالفارسية.

ومعنى «حَيَّ هلاً» تعالوا وعجلوا.

و «غَطّتِ» القدر: غلت، وغطيطها: صوتها.

6. (5596)- *Hz. Câbir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Hendek'in kazılması sırasındaydı. Aleyhissalâtu vesselâm'ın çok acıktığını gördüm. Hanımıma gelerek:*

"Yanında yiyecek bir şey var mı, Aleyhissaâtu vesselâm'ı çok acıkmış gördüm" dedim. İçerisinde bir sa' kadar arpa bulunan bir dağarcık çıkardı. Bizim, evcilleşmiş bir koyuncuğumuz vardı. Zevcem koyunu kesti, arpayı da öğüttü. Ben işimi bitirinceye kadar o da bitirdi. Koyunu onun çömleğine parçaladım. Sonra Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına döndüm. Hanımım:

"Sakın beni Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a karşı mahcup etmeyesin!" dedi. Ben, Aleyhissalâtu vesselâm ve beraberindekilerin yanına geldim ve gizlice:

"Ey Allah'ın resûlü! Bir hayvancağızımız vardı kestik, evde bulunan bir sa' kadar arpayı da öğüttük. Haydi siz ve beraberinizdekiler bize buyurun!" dedim. Ama Resûlullah yüksek sesle:

"Ey Hendek halkı! Câbir size ziyafet hazırlamış! Haydi buyurun!" *diye bağırdı. (Bana da):*

"Ben gelinceye kadar tencereyi ocaktan indirmeyin, hamurunuzu da ekmek yapmayın!" *buyurdular. Ben (eve) geldim. Halktan önce Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm geldi. Ben hanımıma uğramıştım. Bana:*

"Yaptığını gördün mü, (beni mahcup edeceksin), alacağın olsun" dedi. Ben de: "Senin söylediğini yaptım" dedim. Hemen hamuru çıkardım. Aleyhissalâtu vesselâm içine tükrüğünden koydu ve bereketle dua etti, sonra tencereye yöneldi, ona da tükrük koyup bereketle dua etti. Sonra zevceme:

"Ekmek yapacak bir kadın çağır, seninle ekmek yapsın! Tencereden de kepçeyle al, onu ocaktan indirme!" *diye talimat verdi. Gelenler bin kadardı. Allah'a yemin olsun hepsi de (doyuncaya kadar) yedi ve sofradan ayrıldı. Tenceremiz, olduğu gibi kaynıyordu. Hamurumuz ise, ekmek yapılıyor olduğu halde aynen (eksiksiz) duruyordu."* [Buhârî, Megazî 29, Cihâd 188; Müslim, Eşribe 141, (2039).]

5597 ٧ـ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [أَتَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَوْماً بِتَمَرَاتٍ. فَقُلْتُ: يَارَسُولَ اللّٰهِ ﷺ، اِدْعُ فِيهِنَّ بِالْبَرَكَةِ، فَضَمَّهُنَّ، ثُمَّ دَعَا لِى فِيهِنَّ بِالْبَرَكَةِ ثُمَّ قَالَ: خُذْهُنَّ فَاجْعَلْهُنَّ فِى مِزْوَدِكَ هٰذَا، وَكُلَّمَا أَرَدْتَ أَنْ تَأْخُذَ مِنْهُ شَيْئاً أَدْخِلْ يَدَكَ فِيهِ وَخُذْهُ وَلاَتَنْثُرْهُ نَثْراً. فَفَعَلْتُ، فَلَقَدْ حَمَلْتُ مِنْهُ كَذَا وَكَذَا وَسْقاً فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَكُنَّا نَأْكُلُ مِنْهُ وَنُطْعِمُ، وَكَانَ لاَيُفَارِقُ حِقْوِى حَتَّى كَانَ يَوْمَ قُتِلَ عُثْمَانُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ انْقَطَعَ؛ زَادَ رَزِينٌ: فَسَقَطَ فَحَزِنْتُ عَلَيْهِ]. أخرجه الترمذى.

«المزادة» القربة والرواية.

و «الحقو» شدّ الإزار، فسمى به الإزار.

7. **(5597)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Bir gün, elimde birkaç hurma olduğu halde Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına geldim ve: "Ey Allah'ın Resûlü, şunlara bereketle bir dua ediverin!" dedim. Hemen onları bir araya getirip, sonra onların bereketi için bana dua etti. Sonra:*

"Bunları al, şu erzak kabına koy. Her ne zaman bundan bir şey almak isteyince, elini içine daldır ve al. Sakın, içindekileri döküp dağıtma!" *buyurdular. Ben de öyle yaptım. Ben bundan şu şu kadar vask miktarında Allah yolunda tasaddukta bulundum. Ayrıca biz ondan hem kendimiz yedek hem de başkalarına yedirdik. Onu belimden hiç ayırmadım. Bu hal, Hz. Osman'ın şehid edildiği güne kadar devam etti. O zaman koptu. [Rezîn şu ilavede bulundu: "ve düştü, buna çok üzüldüm."* [Tirmizî, Menâkıb, (3838).]

AÇIKLAMA:

Bu kaydettiğimiz örnekler, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın duası hürmetine yiyecek ve içeceklerin bereket kazandığına ve miktarca arttığına delil olmaktadır. Bu çeşitten başka rivayetler de var. Bu hadiselerden bir tanesi ile ilgili rivayetlerin sayısı, mütevatir denecek seviyeye ulaşmaz ise de, hepsinin toplamı ulaşır ve böylece *"Aleyhissalâtu vesselâm'ın duası ile yiyecek ve içeceklerin bereketlenmesi"* hadisesi mütevatir olur ve ilm-i yakîn ifade eder. Bu çeşit mütevatir hadislere *manevî mütevatir* denmektedir.

DÖRDÜNCÜ FASIL

RESULULLAH'IN DUASININ MAKBUL OLMASI

5598 ١ـ عَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [بَيْنَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يُصَلِّى عِنْدَ الْبَيْتِ وَأَبُو جَهْلٍ وَأَصْحَابُهُ جُلُوسٌ، وَقَدْ نُحِرَتْ جَزُورٌ بِالْأَمْسِ. فَقَالَ: أَبُو جَهْلٍ: أَيُّكُمْ يَقُومُ إِلَى سَلاَ جَزُورِ بَنِى فُلاَنٍ، فَيَضَعَهُ بَيْنَ كَتِفَىْ مُحَمَّدٍ إِذَا سَجَدَ فَانْبَعَثَ أَشْقَى الْقَوْمِ فَأَخَذَهُ، فَلَمَّا سَجَدَ النَّبِىُّ ﷺ وَضَعَهُ بَيْنَ كَتِفَيْهِ؟ فَاسْتَضْحَكُوا، وَجَعَلَ بَعْضُهُمْ يَمِيلُ عَلَى بَعْضٍ، وَأَنَا قَائِمٌ أَنْظُرُ، لَوْ كَانَتْ لِى مَنَعَةٌ طَرَحْتُهُ عَنْ ظَهْرِهِ، وَالنَّبِىُّ ﷺ سَاجِدٌ مَا يَرْفَعُ رَأْسَهُ، حَتَّى انْطَلَقَ إِنْسَانٌ فَأَخْبَرَ فَاطِمَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا، فَجَاءَتْ وَهِىَ جُوَيْرِيَةٌ، فَطَرَحَتْهُ عَنْهُ. ثُمَّ أَقْبَلَتْ عَلَيْهِمْ تَشْتِمُهُمْ. فَلَمَّا قَضَى ﷺ صَلاَتَهُ رَفَعَ صَوْتَهُ. ثُمَّ دَعَا عَلَيْهِمْ، وَكَانَ إِذَا دَعَا دَعَا ثَلاَثَ مَرَّاتٍ، وَإِذَا سَأَلَ سَأَلَ ثَلاَثاً. ثُمَّ قَالَ: اللّٰهُمَّ عَلَيْكَ بِقُرَيْشٍ ثَلاَثاً. فَلَمَّا سَمِعُوا صَوْتَهُ ذَهَبَ عَنْهُمُ الضَّحِكُ وَخَافُوا دَعْوَتَهُ. ثُمَّ قَالَ: اَللّٰهُمَّ عَلَيْكَ بِأَبِى جَهْلِ بْنِ هِشَامٍ وَعُتْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ وَشَيْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ وَالْوَلِيدِ بْنِ عُتْبَةَ وَأُمَيَّةَ بْنِ خَلَفٍ وَعُقْبَةَ بْنِ أَبِى مُعَيْطٍ، وَذَكَرَ السَّابِعَ وَلَمْ أَحْفَظْهُ. فَوَ الَّذِى بَعَثَ مُحَمَّداً ﷺ بِالْحَقِّ لَقَدْ رَأَيْتُ الَّذِينَ سَمَّى صَرْعَى يَوْمَ بَدْرٍ. ثُمَّ سُحِبُوا إِلَى الْقَلِيبِ: قَلِيبِ بَدْرٍ].

أخرجه الشيخان والنسائى.

«السَّلاَ» هو الذى يكون فيه الولد فى بطن أمه، وقيل هو الكرش.

و «الجزور» البعير ذكراً كان او أنثى إلا أن اللفظة مؤنثة.

و «المنعة» القوة والشدة التى يمتنع بها الإنسان على من يريده بأذى أو غيره.

و «القَليبُ» البئر التى لم تطو.

1. **(5598)**- *Hz. İbnu Mes'ud radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Ka'be'nin yanında namaz kılarken, Ebu Cehl ve arkadaşları da orada oturuyorlardı. Bir gün öncesi bir deve kesilmişti. Ebu Cehl arkadaşlarına: "Falan ailenin kestiği devenin işkembesini kim getirip, secdeye gidince Muhammed'in omuzları arasına bırakacak?" dedi. Oradakilerin en bedbahtı fırlayıp, işkembeyi kaptığı gibi, Aleyhissalâtu vesselâm secdeye kapanınca iki omuzu arasına bıraktı. Buna hepsi güldüler, (keyflerinden) birbirlerinin üzerine eğilmeye başladılar. Ben (biraz uzaklarında) ayakta durmuş onlara bakıyordum. Eğer bir destekcim olsaydı onu sırtından atardım. Resulullah secdede idi, başını kaldırmıyordu. Derken biri kalkıp Hz. Fâtıma radıyallahu anhâ'ya haber verdi. O, henüz küçük bir kızcağızdı geldi, işkembeyi sırtından yere attı. Sonra onlara yönelip, hakaretler savurdu. Aleyhissalâtu vesselâm namazını tamamlayınca, sesini yükseltti ve hepsine bedduada bulundu. Resûlullah dua etti mi üç kere tekrar ederdi, bir şey isteyince de üç kere isterdi. Namazı bitince:*

"Allah'ım, Kureyş(in helâkini) sana havale ediyorum!" *dedi ve üç kere tekrar etti. Resûlullah'ın sesi kulaklarına gelince, onlardan gülme gitti. Duasından korkuya düştüler. [Beddua edince bu onlara çok ağır geldi. Zira onlar, bu beldede yapılan duaların kabul edildiğini biliyorlardı.] Sonra Resûlullah:*

"Ey Allah'ım, Ebu Cehl İbnu Hişam'ı, Utbe İbnu Rebî'a'yı, Şeybe İbnu Rebî'a'yı, Velid İbnu Utbe'yi, Ümeyye İbnu Halef'i, Utbe İbnu Ebî Muayt'ın helâklerini sana havale ediyorum" *dedi. Bir yedinciyi de zikretmişti, aklımda tutamadım. Muhammed'i hak ile gönderen Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, Resûlullah'ın ismen zikrettiği bu adamları, Bedir günü hep yerlere serilmiş gördüm. Bunlar, sonra da kuyuya, Bedir kuyusuna sürüklenip atıldılar."* [Buhârî, Vudû' 69, Salât 109, Cihâd 98, Cizye 21, Menâkıbu'l-Ensâr 29, Megâzi, 7; Müslim, Cihâd 107, (1794); Nesâî, Tahâret 192, (1, 161).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis birçok farklı meseleye şâmil bulunmaktadır:

★ Müşriklerin, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'a yaptıkları hakaretin

derecesi, görüldüğü üzere, secde ederken üzerine –işkembe diye tercüme ettiğimiz, aslında hayvan yavrusunun içinde bulunduğu– torbayı atıyorlar. Bu büyük bir hakarettir. *Resûlullah* bunları sabırla geçiştirir idiyse de, burada beddua ediyor.

★ *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın bedduası ciddî bir korkuya sebep oluyor ve bu korku zaman zaman dile getiriliyor. Öyle ki, *Resûlullah*'ın beddua ettiklerinden *Ümeyye İbnu Halef,* Bedir savaşı için Mekke'de hazırlık yapılırken, öldürülmekten korkarak gitmek istemez, ancak *Ebu Cehl'*in ısrarına karşı koyamaz, korktuğu zaman kolayca kaçabilecek en kaliteli bineği temin ederek yola çıkar. Hülasa, Mekke'nin hurmeti, orada yapılan duanın müstecab oluşu, müşrikler tarafından da kabul edilmektedir. Müşriklerin, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın duasından korkmaları, onların *Resûlullah*'ın sıdkını te'yid ettiklerini gösterir. Buna rağmen *Resûlullah*'a karşı çıkmaları *hased*le izah edilmiştir.

★ *Resûlullah*'ın ismen beddua ettiklerinin teker teker Bedir'de öldürülmeleri, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın peygamberliğine en büyük delillerden biridir.

★ Müşrik cenazelerinin kuyuya atılmaları, onların kokusundan insanların rahatsız olmalarını önlemek içindir. Alimler, öldürülen harbîlerin cesedlerini gömmenin bir vecibe olmadığını belirtirler.

★ Bedir kuyusunun sahipsiz, içmeye elverişli suyu bulunmayan, kör kuyu denen çeşitten bir kuyu olduğu anlaşılmaktadır. Esasen *kalîb,* eski kuyu demektir.

★ Bazı rivayetlerde *İbnu Mes'ud: "O güne kadar Resûlullah'ın beddua ettiğini görmedim"* demiştir. Bu hadisede bedduayı hak etmeleri, ibadet halinde iken o hakareti yapmaları sebebiyledir.

★ Duanın üç kere tekrarı müstehabtır.

★ Selamı da üç kere yapmak müstehabtır.

★ Zâlime beddua câizdir. Ancak bazıları: *"Kâfir ise caizdir, müslümansa, onun için istiğfar etmek, affı için dua etmek müstehabtır"* demiştir. Şayet, *"Bu hadiste, kâfire beddua etmeye de delil yok, zira Aleyhissalâtu vesselâm'ın onların imana gelmeyeceklerine muttali olduğu için bedduada bulunmuş olma ihtimali var"* denecek olursa, bütün canlılar için hidayetleri için dua etmek evlâdır.

★ *Hz. Fatıma*'nın, çocukluğundan itibaren güçlü bir şahsiyet taşıdığı görülmektedir. Kureyş ulularına hakaretten çekinmemiş, üstelik onlar mukabele de edememiştir.

★ Bir kötülüğe (veya iyiliğe) bizzat mübaşeret etmek, sebep olmak ve yardımcı olmaktan daha öncelikli bir durumdur. Zira, *İbnu Mes'ud* *Ukbe* hakkında *kavmin en bedbahtı* tabirini kullanmıştır. Halbuki aralarında küfür ve *Resûlullah*'a eziyette en ileri olan *Ebu Cehil* var idi. Fakat bedbahtlık burada, zikredilen hadiseye nisbetledir. Öbürleri de bunu emrederek, rıza göstererek iştirak etmişlerdir. *Ukbe* ise bu işe mubaşerette tek kalmış ve böylece onların en bedbahtı olmuştur.

★ Bir kimse namazda iken, bidayette, vukûu namaza mâni olan bir hal zuhur etse namazı iptal etmez. Bu konuda bazı teferruat mevcuttur.

★ Hadisten hareketle eti yenen hayvanın tersinin namaza mani olmayacağına hükmedilmiştir. Ancak bu hususta da teferruat ve münakaşa var, girmeyeceğiz.

5599 ٢ ـ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الأَنْصَارِى رَضِىَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ أَبَاهُ تُوُفِّىَ وَتَرَكَ عَلَيْهِ ثَلاَثِينَ وَسْقاً لِرَجُلٍ مِنَ الْيَهُودِ. فَاسْتَنْظَرَهُ جَابِرٌ رَضِىَ اللَّهُ عَنْهُ فَأَبَى أَنْ يُنْظِرَهُ. فَكَلَّمَ جَابِرٌ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لِيَشْفَعَ إِلَيْهِ. فَكَلَّمَهُ ﷺ لِيَأْخُذَ ثَمَرَ نَخْلِهِ بِالَّذِى لَهُ. فَأَبَى؛ فَدَخَلَ ﷺ النَّخْلَ وَمَشَى فِيهِ؛ ثُمَّ قَالَ لِجَابِرٍ: جُدَّ لَهُ فَأَوْفِ لَهُ، فَجَدَّ لَهُ فَأَوْفَاهُ ثَلاَثِينَ وَسْقاً، وَفَضَلَتْ سَبْعَةَ عَشَرَ وَسْقاً. فَأَتَى جَابِرٌ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لِيُخْبِرَهُ، فَوَجَدَهُ يُصَلِّى الْعَصْرَ. فَلَمَّا انْصَرَفَ أَخْبَرَهُ بِالْفَضْلِ. فَقَالَ أَخْبِرْ بِذٰلِكَ ابْنَ الْخَطَّابِ. فَذَهَبْتُ إِلَيهِ فَأَخْبَرْتُهُ. فَقَالَ عُمَرُ: لَقَدْ عَلِمْتُ حِينَ مَشَى فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيُبَارَكَنَّ فِيهَا]. أخرجه البخارى وأبو داود والنسائى.

«الإِسْتنظارُ» طلب التأخير إلى وقت آخر، وأنظرته: أخرته.

و «الجدادُ» الصرام، وهو قطع ثمرة النخل.

2. (5599)- *Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anh*'ın anlattığına göre, *"Babası öldüğü zaman bir yahudiye otuz vask borç bıraktı. Hz. Câbir radıyalla-*

hu anh yahudiden, bu borcun ödenmesi için biraz müddet talep etti. Ancak yahudi, tehir kabul etmedi. Hz. Câbir, Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek, yahudi nezdinde şefaatçi olmasını talep etti. Resûlullah yahudiye, (bu otuz vasklık) borca bedel bir hurmalığın meyvesini alması için konuştu. Yahudi kabul etmedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm hurmalığa girdi, içerisinde yürüdü. Sonra Cabir'e:

"Hurmayı kes, ona borcunu (tamamıyla) öde!" *buyurdu. Câbir hurmayı kesti, yahudiye otuz vask borcunu ödedi. Geriye onyedi vask hurma da arttı.*

Cabir, durumu haber vermek üzere Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gitti. Aleyhissalâtu vesselâm ikindiyi kılıyordu. Namazı bitince fazlalığı haber verdi.

"Bunu Ömer İbnu'l-Hattab'a haber ver!" *buyurdular. Ben de gidip ona söyledim. Ömer: "Ben, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm içinde yürüyünce hurmada bereket hasıl olacağını anlamıştım" dedi."* [Buhârî, Büyû 51, İstikraz 8, 9, 18, Sulh 13, Vesâyâ 36, Menakıb 25, Megazî 18; Nesâî, Vesâya 4, (6, 245, 246); Ebu Dâvud, Vesâya 17, (2884).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın ilgi ve duasıyla hasıl olan berekete bir başka örnek olmaktadır. Şarihlerin (*Aynî, İbnu Hacer...*) rivayetlere dayanarak yaptıkları açıklamaya göre, *Hz. Câbir*'in hurmalığından elde edilecek mahsul, otuz vasklık borcu[21] karşılayacak durumda değildi. *Aleyhissalâtu vesselâm* bu mahsulün –biraz eksiğiyle de olsa– ölçülmeden borca mukabil kabul edilmesi ricasında bulunur. Alacaklı taraf kabul etmeyince, *Aleyhissalâtu vesselâm* ertesi gün hurmalığa *Hz. Ebu Bekr* ve *Ömer*'le birlikte gelip durumu bizzat gözden geçirir, içinde dolaşıp her ağacın altında birer birer durup, bereketlenmesi için herşeye kâdir olan Rabb Teâlâ'ya dua eder. *Resûlullah* gittikten sonra toplanan hurma, borca kâfi geldiği gibi, onyedi vask kadar da artar.

2- İslâm'da esas itibariyle *mücazefe* denen göz kararı alış-veriş yasaklanmıştır. Hassas ölçümlerle alış-veriş yapılmalı, ne alan ne de satan aldanmamalıdır. Ancak burada, borcun zamanında ödenmesi, ahde vefanın yerine getirilmesi gibi maslahatlara binaen tecvîz edildiği belirtilmiştir.

3- Bereket hadisesini *Hz. Ömer*'e söylemesinin emredilmesi, onun meseleyle daha yakından ilgilenmesiyle izah edilebilir. Nitekim, *Aleyhissalâtu vesselâm* dua için geldiğinde de onu da beraberinde getirdiği, rivayetin bazı vecihle-

(21) Bir vask 60 sa'dır. Bir sâ-ı Irakî 1040 dirhem olunca 30x60=180x1040=187.200 dirhem yapar. Bunun bugünkü gram cinsinden karşılığı 6.002.324 gram yani 6 ton.

rinde belirtilmiştir. Hatta bir veçhinde, *Resûlullah* durumu *Hz. Ebu Bekr* ve *Ömer*'e haber vermesini *Câbir*'e emretmiştir.

4- HADİSTE GÖRÜLEN BAZI FEVAİD:

★ Borcun tehir edilmesi talep edilebilir.

★ Kendisinden ödenecek malın maslahatı için alacaklının alacağını tehir etmesi caizdir.

★ İmam, raiyyetinin borcuyla ilgilenmeli, şefaatçi olmalıdır.

★ *Resûlullah*'ın duası bereketine azın çoğaltıldığı görülmekte ve bir mucizesi müşahade edilmektedir.

5600 ٣ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [كُنْتُ أَدْعُو أُمِّي إِلَى الْإِسْلاَمِ، وَهِيَ مُشْرِكَةٌ فَتَأْبَى عَلَيَّ، وَإِنِّي دَعَوْتُهَا يَوْماً فَأَسْمَعَتْنِي فِي رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ مَا أَكْرَهُ، فَأَتَيْتُهُ وَأَنَا أَبْكِي، فَقَالَ: مَا يُبْكِيكَ؟ قُلْتُ: يَارَسُولَ اللّٰهِ. إِنِّي كُنْتُ أَدْعُو أُمِّي إِلَى الْإِسْلاَمِ فَتَأْبَى عَلَيَّ، وَإِنِّي دَعَوْتُهَا يَوْماً فَأَسْمَعَتْنِي فِيكَ مَا أَكْرَهُ. فَادْعُ اللّٰهَ أَنْ يَهْدِيَ أُمَّ أَبِي هُرَيْرَةَ. فَقَالَ: اللّٰهُمَّ اهْدِ أُمَّ أَبِي هُرَيْرَةَ فَخَرَجْتُ مُسْتَبْشِراً بِدَعْوَتِهِ ﷺ. فَلَمَّا أَتَيْتُ أُمِّي قَصَدْتُ الْبَابَ فَإِذَا هُوَ مُجَافٌ، وَسَمِعَتْ أُمِّي خَشْفَ قَدَمَيَّ، قَالَتْ: مَكَانَكَ أَبَا هُرَيْرَةَ. وَسَمِعْتُ خَضْخَضَةَ الْمَاءِ. فَاغْتَسَلَتْ وَلَبِسَتْ دِرْعَهَا وَعَجِلَتْ عَنْ خِمَارِهَا، وَفَتَحَتِ الْبَابَ وَهِيَ تَقُولُ: أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللّٰهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللّٰهِ. قَالَ: فَرَجَعْتُ إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَأَنَا أَبْكِي مِنَ الْفَرَحِ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَبْشِرْ؛ فَقَدِ اسْتَجَابَ اللّٰهُ لَكَ دَعْوَتَكَ، وَهَدَى أُمَّ أَبِي هُرَيْرَةَ، فَحَمِدَ اللّٰهَ تَعَالَى وَقَالَ خَيْراً]. أخرجه مسلم

قوله «فَإِذَا البابُ مُجَافٌ» أى مغلق.

و «الخَشْفُ» والخشفة: الصوت والحركة.

3. **(5600)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Ben müşrike annemi İslâm'a davet ediyordum, fakat hep imtina ediyordu. Bir gün yine davette bulunmuştum, bana Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hakkında hoşuma gitmeyen sözler işittirdi. Ağlayarak Aleyhissalâtu vesselâm'a gittim.*

"Niye ağlıyorsun?" *diye sordu.*

"Ey Allah'ın R ıûlü dedim, annemi İslâm'a davet ediyordum, hep bana imtina etti. Bugün de aynı davatte bulundum, bu sefer sizin hakkınızda hoşuma gitmeyen sözler sarfetti. Ebu Hureyre'nin annesine hidayet vermesi için Allah'a dua ediverin!" dedim.

Bu talebim üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:

"Allahım! Ebu Hureyre'nin annesine hidayet et" *buyurdular. Ben, Aleyhissalâtu vesselâm'ın duasına sevinerek huzurlarından ayrıldım. Anneme geldiğim zaman, kapıya yöneldim. Kapı kapalıydı. Annem ayak seslerimi işitti.*

"Ebu Hureyre! Yerinde dur (içeri girme)!" diye seslendi. Ben su şırıltılarını işittim, yıkanıyordu. Yıkandı, entarisini giydi, alelacele başörtüsünü koydu ve kapıyı açtı.

"Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur, Şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın elçisidir!" diyordu. Ben hemen Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a döndüm. Sevinçten ağlıyordum.

"Ey Allah'ın Resulü! Müjde dedim. Allah senin duanı kabul buyurdu, Ebu Hureyre'nin annesine hidayet nasib etti!"

Aleyhissalâtu vesselâm Allah'a hamdetti ve hayırlı sözler söyledi." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 158, (2491).]

5601 ٤ـــ وَعَنْ أَبِي زَيْدِ بْنِ أَخْطَبٍ قَالَ: [مَسَحَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ بِيَدِهِ عَلَى وَجْهِى وَدَعَا لِى، قَالَ عُرْوَةُ: فَلَقَدْ رَأَيْتَهُ بَعْدَ مَا عَاشَ مِائَةً وَعِشْرِينَ سَنَةً وَلَيْسَ فِى لِحْيَتِهِ إلاَّ شَعَرَاتٌ تُعَدُّ، بيضٌ]. أخرجه الترمذى.

4. **(5601)**- *Ebu Zeyd İbnu Ahtab* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm eliyle yüzümü okşadı ve bana dua etti."*

Urve der ki: "Ben onu yüzyirmi sene kadar yaşadıktan sonra gördüm, yüzünde sayılabilecek kadar sayıda beyaz kıl vardı." [Tirmizî, Menakıb 10, (3633).]

5602 ٥ـــ وَعَنْ يَزِيدِ بْنِ أَبِي عُبَيْد قَالَ: [رَأَيْتُ أَثَرَ ضَرْبَةٍ بِسَاقِ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ. فَقُلْتُ: مَا هٰذِهِ؟ فَقَالَ: أَصَابَتْنِى يَوْمَ خَيْبَرَ. فَقَالَ النَّاسُ: أُصِيبَ سَلَمَةُ، فَأُتِىَ بِى رَسُولَ اللّهِ ﷺ: فَنَفَثَ عَلَيْهَا ثَلاَثَ نَفَثَاتٍ فَمَا اشْتَكَيْتُهَا حَتَّى السَّاعَةَ]. أخرجه أبو داود. قلت: وأخرجه البخارى، وهو أحد ثلاثياته، والله أعلم.

5. **(5602)**- *Yezîd İbnu Ebi Ubeyd* anlatıyor: ***"Ben, Seleme İbnu'l-Ekva' radıyallahu anh'ın bacağında bir darbe izi gördüm.***

"Bu da ne?" diye sordum. Şu açıklamayı yaptı.

"Bana Hayber günü isabet etmişti. Halk: "Seleme isabet aldı" diye bağırdı. Sonra Resûlullah'a götürüldüm. O yara üzerine üç kere nefes etti. Şu ana kadar hiç acı duymadım!" [Ebu Dâvud, Tıbb 19, (3894).]

BEŞİNCİ FASIL

RESULULLAH'IN EZA'DAN KORUNMASI

5603 ١ـ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ أَبُو جَهْلٍ؟ هَلْ يُعَفِّرُ مُحَمَّدٌ وَجْهَهُ بَيْنَ أَظْهُرِكُمْ؟ قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: وَاللاَّتِ وَالْعُزَّى لَئِنْ رَأَيْتُهُ يَفْعَلُ ذٰلِكَ لَأَطَأَنَّ عَلَى رَقَبَتِهِ أَوْ لَأُعَفِّرَنَّ وَجْهَهُ فِي التُّرَابِ. ثُمَّ إِنَّهُ أَتَى النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ يُصَلِّى لِيَطَأَ عَلَى رَقَبَتِهِ، قَالَ: فَمَا فَجَأَهُمْ مِنْهُ إِلاَّ وَهُوَ يَنْكُصُ عَلَى عَقِبَيْهِ وَيَتَّقِي بِيَدَيْهِ. فَقِيلَ لَهُ: مَالَكَ؟ قَالَ: إِنَّ بَيْنِي وَبَيْنَهُ لَخَنْدَقاً مِنْ نَارٍ وَهَوْلاً وَأَجْنِحَةً. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: لَوْدَنَا لَاخْتَطَفَتْهُ الْمَلاَئِكَةُ عُضْواً عُضْواً. فَأَنْزَلَ اللّٰهُ تَعَالَى: كَلاَّ إِنَّ الإِنْسَانَ لَيَطْغَى أَنْ رَآهُ اسْتَغْنَى. إلى قوله: كَلاَّ لاَتُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ].

أخرجه مسلم.

«التَّعفيرُ» التمريغ فى التراب.

و «النُّكوصُ» الرجوع إلىوراء، وهو القهقرى.

و «الإِخْتطافُ» الاستلاب بسرعة.

1. **(5603)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"(Bir gün) Ebu Cehl: "Muhammed, aranızda, hâlâ yüzünü toprağa sürtüyor mu?" dedi.*

"Evet" cevabını alınca:

"Lat ve Uzza'ya yemin olsun! Onu böyle yaparken görürsem boynuna ayaklarımla basacağım –veya: Ben de O'nun yüzünü yere batıracağım" dedi. Sonra bir gün, Resûlullah namaz kılarken boynuna basmak üzere yaklaştı. Fakat birdenbire O'nu bırakıp geri döndüğünü ve elleriyle korunduğunu gördüler.

"Sana ne oldu?" dediler.

"Benimle onun arasında ateşten bir hendek, korkunç bir şey ve birtakım kanatlar var!" cevabını verdi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm da:

"Eğer bana yaklaşsaydı melekler onu uzuv uzuv kapıp parçalayacaktı!" *buyurdu. Bunun üzerine Allah Teâla hazretleri şu ayeti inzal buyurdu.* (Meâlen): **"Fakat insan, kendisini ihtiyaçtan uzak görünce azgınlaşır. Dönüş ancak Rabbinedir. Allah'ın kulunu namaz kılmaktan alıkoyanı gördün mü? Gördün mü o kâfiri? Eğer o doğru yol üzerinde olsa yahut kötülükten sakınmayı tavsiye etse daha hayırlı olmaz mıydı? Gördün mü o kâfiri? Eğer o yalanlayıp haktan yüz çevirirse, Allah'ın kendisini gördüğünü bilmez mi? Andolsun ki, eğer o inkâr ve isyanına son vermezse, biz onu alnından yakalayıp cehenneme sürükleriz. Zira o, pek yalancı ve günahkar bir alındır. O kavmini yardıma çağırsın. Biz de zebânîleri çağıracağız. Hayır sen ona aldırma, secde et ve Rabbine yaklaş"** (Alak 6-19).

5604 ٢ ـ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [غَزَوْنَا مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ قِبَلَ نَجْدٍ فَأَدْرَكْنَا رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فِي الْقَائِلَةِ فِي وَادٍ كَثِيرِ الْعِضَاهِ، فَنَزَلَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ تَحْتَ شَجَرَةٍ، فَعَلَّقَ سَيْفَهُ بِغُصْنٍ مِنْ أَغْصَانِهَا، وَتَفَرَّقَ النَّاسُ فِي الْوَادِى يَسْتَظِلُّونَ بِالشَّجَرِ. فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إِنَّ رَجُلاً أَتَانِي وَأَنَا نَائِمٌ، فَأَخَذَ السَّيْفَ فَاسْتَيْقَظْتُ وَهُوَ قَائِمٌ عَلَى رَأْسِي، وَالسَّيْفُ فِي يَدِهِ صَلْتاً، فَقَالَ: مَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّى؟ قُلْتُ: اَللّٰهُ. فَشَامَ السَّيْفَ، وَهَا هُوَ ذَا جَالِسٌ، ثُمَّ لَمْ يَعْرِضْ لَهُ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ، وَكَانَ مَلِكَ قَوْمِهِ. فَانْصَرَفَ حِينَ عَفَا عَنْهُ وَقَالَ: وَاللّٰهِ لأَكُونُ فِي قَوْمٍ هُمْ حَرْبٌ لَكَ]. أخرجه الشيخان.

«العضاه» شجر الشوك كالسلم وغيره.

و «السيفُ الصلتُ» المسلول من غمده.

و «شَامَ السيفَ» أغمده واستله، فهو من الأضداد.

2. **(5604)**- *Hz. Cabir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ile birlikte Necid istikametine gazveye çıktık. Resûlullah'a, öğle vakti, sık ağaçlı bir vadide yetiştik. Derken Aleyhissalâtu vesselâm bir ağacın altına indi. Kılıncını da dallardan birine astı. Askerler vâdi içerisinde dağılıp ağaçların gölgelerine sığındılar.*

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bizi çağırdı. Yanına gelince, anlattı):

"Ben uyurken yanıma bir adam geldi, kılıncımı aldı. Derken derhal uyandım. Herif tepemde dikilmişti, elinde de kınından sıyrılmış kılınç vardı.

"Seni benden kim kurtarabilir?" dedi.

"Allah!" cevabını verdim. Derhal kılıncı kınına soktu. İşte o, şu oturan adamdır!" *buyurdular. Aleyhissalâtu vesselâm (intikam maksadıyla) adama dokunmadı. O, kavminin lideri idi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm affedince, adamlarının yanına döndü. Ayrılırken:*

"Allah'a yemin olsun size karşı harb eden bir kavimle beraber olmayacağım!" dedi." [Buhârî, Cihâd 87, 84, Megazî 31, 32; Müslim, Müsafirîn 311, (843).]

AÇIKLAMA:

1- *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın eza ve diğer hayatî tehlikelerden korunmasıyla ilgili olarak iki hadis kaydedilmiş bulunmaktadır. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın, birkaç kişi dışında herkesin kendine düşman, hem de azılı düşman olduğu bir çevrede, aleyhine tezgâhlanan her çeşit hile ve planlara, suikast tertiplerine rağmen, hayatının korunması başlı başına bir mucizedir. Bu korunma hadisesinin tesadüfî olmadığını وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ **"Allah seni insanlara karşı korur"** (Maide 67) ayeti teyid eder.

Ayetin tefsirinde *İbnu Kesîr, Resûlullah*'ın bidayette, geceleri ashab tarafından korunduğunu, koruma hizmetine katılanlardan birinin amcası *Abbâs radıyallahu anh* olduğunu kaydeder. Müfessirimizin *Hz. Aişe radıyallahu anhâ*'dan kaydettiği bir hadise göre, *"Aleyhissalâtu vesselâm bir gece uyuyamaz. Hz. Aişe:*

"Ey Allah'ın Resûlü neyiniz var, niye uyuyamadınız?" diye sorar.

"Keşke ashabımdan salih biri beni bu gece korusa!" *buyurur. Onlar bu halde iken, Hz. Aişe bir silah sesi işitir. Aleyhissalâtu vesselâm:*

"Kim o?" *der. Dışardaki: "Ben! Sâd İbnu Mâlik!"" deyince:*

"Niye geldin?" *diye sorar. Sa'd:*

"Seni korumak için ey Allah'ın Resûlü" der. Hz. Aişe, Resûlullah'ın uyuduğunu ve uyuma sırasında çıkardığı horultuyu işittiğini belirtir." Bu hâdisenin, hicretten ve *Hz. Aişe* ile evlilikten sonra cereyan etmiş olacağına göre, en az hicretin ikinci yılı içerisinde vukuu söylenebilir. *Hz. Aişe*'den yapılan diğer bir rivayette وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ayeti ininceye kadar *Resûlullah* ashab tarafından korunmuştur. Ancak o âyet nazil olunca *Aleyhissalâtu vesselâm* başını çadırdan uzatıp: يَاأَيُّهَا النَّاسُ انْصَرِفُوا فَقَدْ عَصَمَنَا اللّٰهُ **"Ey insanlar artık dağılın, bizi aziz ve celil olan Allah korumaktadır"** buyurur.

İbnu Kesîr, Allah'ın *Resûlullah*'ı korumasının kesin bir hâdise olduğunu belirttikten sonra, örnekler verir:

★ Mekke halkından –hâsidlerinden, reislerinden, inadçılarından, mütref (ehl-i keyf zengin)lerinden, onların bütün aşırı ve şiddetli düşmanlıklarına, gece ve gündüz harp halinde olmalarına rağmen, kudret ve hikmetiyle yarattığı ciddi sebeplerle korunmuştur.

★★ Önce *Ebu Tâlib*'le korumuştur. *Ebu Tâlib Kureyş* içerisinde, kendisine itaat edilen büyük bir reisti. Allah onun kalbine şer'î olmayan fıtrî bir sevgi koydu. Eğer *Ebu Tâlib* müslüman olsaydı, müşrikler saldırılarında cür'etkâr olurlardı. Fakat *Ebu Talîb*'le onlar arasında küfür müşterekliği olunca, ona karşı heybet duydular ve hürmet gösterdiler.

★ *Ebu Talib* ölünce, müşrikler az da olsa eziyet edebildiler. Ancak Allah Ensârı devreye koydu ve *Aleyhissalâtu vesselâm*'a, İslâm'a girmek ve memleketleri olan Medine'ye hicret etme üzerine biat ettiler. *Aleyhissalâtu vesselâm* aralarına katılınca, kırmızıdan da siyahtan da korudular: Ehl-i Kitap veya müşriklerden biri kötülük yapmak isteyince Allah onların hilelerini bozdu. Nitekim yahudiler sihir yaptılarsa da, O'nu onlardan korudu. Bu maksadla, sihre karşı bir ilaç olarak Muavvizateyn sureleri indirildi.

★ Yahudiler Hayber'de zehirli koyun eti yedirmeye çalıştılar ise de Allah bunu kendisine haber vererek O'nu korudu.

İbnu Kesir, bu ayetin tefsiri zımnında *"Müfessirler pek çok örnek kaydeder"* diyerek teferruatı onlara havale ettikten sonra, son olarak, sadedinde olduğumuz hadiste geçen hâdiseye yer verir.

Şu halde *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın düşmandan korunması hâdisesi basit bir mesele olmayıp, pek çok örneklerle te'yîd edilen bir mucizedir.

2- Sadedinde olduğumuz hadiste zikri geçen hâdise, çok farklı teferruatlarla rivayet edilmiştir. Hatta hâdisenin yeri ve yılı bile ihtilaflıdır. Daha ziyade *korku namazı* ile ilgili bahislerde tahlil edilir. Çünkü bu sefer sırasında salât-ı havf (korku namazı) kılınmıştır. Mezkur seferin adı *Zâtu'r-Rikak*'dır. *İbnu İshâk, Resûlullah*'ın uyuması esnasında müşriğin ağacın dalında asılı olan kılıncı alma hadisesinde, burada kaydını uygun gördüğümüz bir ziyadeye yer verir: Müşrik *"Seni benim elimden kim kurtaracak?"* diye sorunca, *Aleyhissalâtu vesselâm* **"Allah!"** cevabını verir. Mezkur ziyade şöyle devam eder: *"Cibrîl herifin göğsüne vurdu ve elindeki kılıç yere düştü. Kılıncı alan Resûlullah:* **"Seni benden kim koruyacak?"** *buyurdular. Adam, çaresiz: "Kimse yok!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:*

"Kalk işine git!" *buyurdu. Adam gitmek üzere yönelince: "Sen benden iyisin!" dedi."*

Bu korunma mucizesinin müşahedesi için *Aleyhissalâtu vesselâm* ashabı çağırır ve adamın huzurunda hadiseyi anlatır. Bu adamın ismi bazı rivayetlerde tasrîh edildiği üzere *Gavres İbnu'l-Hâris*'dir. Bu müslüman olmuş mudur? Rivayetler, olmadığını söyler. *İbnu Hacer*'in açıkladığı üzere sadece *Zehebî*, benzer bir rivayetin kahramanı *Du'sûr İbnu'l-Hâris*'le bunu birleştirerek müslüman olduğuna hükmetmiştir. *Gavres* adının geçtiği rivayetlerde müslüman olduğuna dair sarahat yok. *Dü'sûr*'la ilgili bir rivayette –ki *Üsdü'l-Gabe*'de görmek mümkün– *Dü'sûr*'un müslüman olduğu zikredilir. Hadisenin benzerliği, iki şahsın aynı kimse olduğuna hükmetmeye yeterli olduğu takdirde, *Gavres*'in de İslamına hükmedilebilir. *İbnu Hacer*, bunun müslümanlığına hükmedenlerin, bir rivayette geçen, *Gavres*'in, adamlarına sarfettiği: *"Ben insanların en hayırlısının yanından geliyorum"* cümlesini delil yaptıklarını belirtir.

ALTINCI FASIL

RASÛLULLAH'A SORULANLAR

5605 ١ــ عَنْ ثَوْبَانَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [جَاءَ حَبْرٌ مِنَ الْيَهُودِ إلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ. فَقَالَ: السَّلاَمُ عَلَيْكَ يَا مُحَمَّدُ. فَدَفَعْتُهُ دَفْعَةً كَادَ يُصْرَعُ مِنْهَا. فَقَالَ: لِمَ دَفَعْتَنِى؟ فَقُلْتُ: أَلاَ تَقُولُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ؟ فَقَالَ: إنَّمَا أَدْعُوهُ بِاسْمِهِ الَّذِى سَمَّاهُ بِهِ أَهْلُهُ. فَقَالَ ﷺ: إنَّ إسْمِى الَّذِى سَمَّانِى بِهِ أَهْلِى مُحَمَّدٌ. قَالَ: جِئْتُ أَسْأَلُكَ. قَالَ ﷺ أَيَنْفَعُكَ شَىْءٌ إنْ حَدَّثْتُكَ؟ قَالَ: أَسْتَمِعُ بِأُذُنِى. فَقَالَ ﷺ: سَلْ. فَقَالَ: أَيْنَ يَكُونُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيامَةِ؛ يَوْمَ تُبَدَّلُ الأَرْضُ غَيْرَ الأَرْضِ وَالسَّمٰوَاتُ؟ قَالَ: فِى الظُّلْمَةِ دُونَ الْجِسْرِ؛ قَالَ: فَمَنْ أَوَّلُ النَّاسِ إجَازَةً؟ قَالَ: فُقَرَاءُ الْمُهَاجِرِينَ. قَالَ: فَمَا تُحْفَتُهُمْ حِينَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ؟ قَالَ: زِيَادَةُ كَبِدِ الْحُوتِ. قَالَ: فَمَا غِذَاؤُهُمْ عَلَى أَثَرِهَا؟ قَالَ: يُنْحَرُ لَهُمْ ثَوْرُ الْجَنَّةِ الَّذِى كَانَ يَأْكُلُ مِنْ أَطْرَافِهَا. قَالَ: فَمَا شَرَابُهُمْ عَلَيْهِ؟ قَالَ: مِنْ عَيْنٍ فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيلاً. قَالَ: صَدَقْتَ. قَالَ: وَجِئْتُ أَسْأَلُكَ عَنْ شَىْءٍ لاَ يَعْلَمُهُ إلاَّ نَبِىٌّ أَوْ رَجُلٌ أَوْ رَجُلاَنِ. قَالَ: أَيَنْفَعُكَ إنْ حَدَّثْتُكَ؟ قَالَ: أَسْمَعُ بِأُذُنِى. قَالَ: سَلْ. قَالَ: أَسْأَلُكَ عَنِ الْوَلَدِ. قَالَ: مَاءُ الرَّجُلِ أَبْيَضُ، وَمَاءُ الْمَرْأَةِ أَصْفَرُ فَإذَا اجْتَمَعَا فَعَلاَ مَنِىُّ الرَّجُلِ مَنِىَّ الْمَرْأَةِ أَذْكَرَا بِإذْنِ اللّٰهِ. وَإذَا عَلاَ مَنِىُّ الْمَرْأَةِ مَنِىَّ الرَّجُلِ أَنَّثَا بِإذْنِ اللّٰهِ قَالَ: صَدَقْتَ، وَإنَّكَ لَنَبِىٌّ. ثُمَّ انْصَرَفَ فَقَالَ ﷺ: لَقَدْ سَأَلَنِى هٰذَا عَنِ

الَّذِى سَأَلَنِى عَنْهُ، وَمَالِى عِلْمٌ بِشَىْءٍ مِنْهُ حَتَّى أَتَانِىَ اللّهُ تَعَالَى بِهِ].

أخرجه مسلم.

1. (5605)- *Hz. Sevbân radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a yahudilerden bir âlim geldi.*

"Ey Muhammed, Allah'ın selâmı üzerine olsun!" dedi. Bunu der demez adamı öyle bir ittim ki, nerdeyse yere yıkılayazdı.

"Beni niye ittin?" dedi.

"Niye ey Allah'ın Resûlü! demiyorsun?" dedim.

"Ben O'nu, ailesinin kendine koyduğu isimle çağırıyorum!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Ailemin bana koyduğu isim hakikaten Muhammed'dir!" *buyurdu. Adam: "Size bir şey sormaya geldim" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:*

"Sana söylediğim takdirde işine yarayacak mı?" *dedi. Adam:*

"Kulaklarımla dinlerim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Sor!" *buyurdular. Adam:*

"Kıyamet günü, yer ve gökler başka bir yer ve gök olup kılık değiştirdiği zaman, insanlar nerede olacaklar?" dedi. Resûlullah:

"Köprünün (Sırat'ın) önünde, karanlıkta" *buyurdular. Adam:*

"Köprüyü ilk geçen kim olacak?" dedi.

"Muhacirlerin fakirleridir" *buyurdu.*

"Cennete girince onlara ne armağan edilecek?" dedi.

"Balık ciğerinin ziyadesi!" *buyurdular.*

"Bunun arkasından ne yiyecekler?" dedi.

"Onlara cennetin etrafında otlayan cennet öküzü kesilecek!" *buyurdular.*

"Bunun üstüne ne içecekler?" dedi.

"Selsebîl denen cennetteki bir gözenin suyundan" *buyurdular. Adam: "Doğru söyledin!" dedi ve ilave etti:*

"Ben sana bir peygamber veya bir veya iki kişiden başka hiç kimsenin bi-

lemeyeceği bir şey sormak için geldim" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Söylediğim takdirde sana faydası olacak mı?" *buyurdular.*

"Kulaklarımla dinlerim" dedi.

"Sor!" *buyurdular.*

"Sana çocuktan soracağım" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Erkeğin suyu beyazdır. Kadının suyu ise sarıdır. İkisi birleşir ve erkeğin menisi kadının menisine üstün gelirse (ﷻ) Allah'ın izniyle çocuk erkek olur. Kadının menisi erkeğin menisine üstün gelirse çocuk Allah'ın izniyle kız olur" *buyurdular. Yahudi:*

"Vallahi doğru söyledin! Sen gerçekten hak peygambersin" dedi ve ayrıldı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:

"Bu adam bana soracağını sordu. Ben bunlardan birşey bilmiyordum. Tâ ki Allah onları bana bildirdi" *buyurdular."* [Müslim, Hayz 34, (315).]

AÇIKLAMA:

1- Zaman zaman yahudilerin *Aleyhissalâtu vesselâm*'dan bir şeyler sordukları olmuştur. Bu rivayette birkısım sorular gözükmektedir. Yahudiler bunları *Resûlullah*'ı denemek maksadıyla sormuş olabilirler. Cevapları *"Doğru söyledin"* diye tasdik etmesi, bu meseleleri öğrenmek için sormadıkları, önceden cevapları da bildikleri kanaatini tasdik eder.

2- *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* kendisine *Muhammed* diye hitap edilmesini normal karşılamıştır. Hele gayr-ı müslim biri hitap etmişse. Nitekim Hudeybiye anlaşması yapılırken Mekkeli müşrikler *Allah'ın Resûlü* tâbirini kabul etmemiş, *"Eğer Allah'ın Resulü olduğunu bilsek seninle harb etmezdik"* demişlerdi. *Aleyhissalâtu vesselâm* bu itirazı kabul ederek anlaşmaya bu ünvanla değil, *Abdullah oğlu Muhammed* ismiyle kaydedilmişti.

3- Yeryüzü ve semâ, Kıyamet'ten sonra değişecek ve tamamen farklı bir mahiyet kazanacaktır. Yeryüzünün dümdüz, bembeyaz, her çeşit kan ve hata lekesinden berî olacağı, ekmeğe dönüşüp mü'minin ayağının altından yiyebileceği rivayetlerde belirtilmiştir. Bu değişme hadisesi ayet-i kerime ile tescil edilmiştir. (Meâlen): **"O gün yeryüzü de başka bir şekle girer, gökler de. Sonra bütün varlıklar bir olan ve kudreti her şeye yeten Allah'ın huzuruna çıkar"** (İbrahim 48). Bu ayetle ilgili ilk sual bazı rivayetlere göre *Hz. Aişe*'den gelmiş. *Resûlullah:* **"Bunu senden önce kimse bana sormadı"** dedikten sonra, **"İnsanlar köprülerinin üzerindedir"** diye cevap vermiştir.

4- Sıratı ilk defa muhacirlerin fakirlerinin geçeceği ifadesi, fakirliğin zenginliğe nazaran efdal olduğu anlayışına imkân tanıyor ise de, âlimlerin tahkiki, hakkı verildiği, mala esir olunmadığı takdirde zenginliğin fakirlikten üstün olduğu neticesini doğrulamıştır. Bu hususu daha önce incelediğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz. Ancak şunu hatırlatmak isteriz: Hiçbir zaman tek bir hadisle kesin hükme gidilemez. Çünkü *Aleyhissalâtu vesselâm* muhataba ve şartlara göre farklı beyanlarda bulunmuştur.

5- *Balık ciğerinin ziyadesi,* ciğerin kenarındaki bir çıkıntıyı ifade eder. Bunun ciğerin en lezzetli kısmı olduğu belirtilmiştir. Cennetliklere ikinci safhada, önceden cennetlikler için hazırlanan öküzün eti yedirilecek, meşrubat olarak da *Selsebil* adlı bir kaynağın suyu içirilecektir. Şunu hemen kaydetmek isteriz: Rivayetler âhirette yenilip içilecek şeylerin dünyadakilere sadece ismen benzediğini, mahiyetlerinin farklı olduğunu belirtir. Şu halde burada zikri geçen yiyecek ve içecekleri de *"mahiyetleri sadece Allah tarafından bilinen..."* diye kayıtlamak gerekir.

6- Hadiste dikkatimizi çeken bir husus yahudi alimin tasdikleri ve sonunda: *"Gerçekten sen hak bir peygambersin"* sözüdür. Acaba bu kimse iman etmiş sayılır mı sorusu hatırımıza gelmektedir. Alimler *"Doğru söyledin"*, *"İslamiyet yüce bir dindir"*, *"Muhammed peygamberdir"* gibi teyidleri iman için yeterli addetmemiş, bu gibi ifadelerde bulunan kimseye *müslüman* dememiştir.

YEDİNCİ FASIL
MÜTEFERRİK MUCİZELER

5606 ١ــ عَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [انْشَقَّ الْقَمَرُ عَلَى عَهْدِ رَسولِ اللّٰهِ ﷺ بِشِقَّتَيْنِ. فقَالَ ﷺ: اِشْهدُوا]. أخرجه الشيخان والترمذى.

1. **(5606)**- *İbnu Mes'ud radıyallahu anh* anlatıyor: *"Ay, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zamanında iki parçaya bölündü. Aleyhissalâtu vesselâm bunun üzerine:* **"Şahid olun!"** *buyurdu."*

5067 ٢ــ وَفِى أُخْرَى: [بَيْنَ نَحْنُ مَعَ النَّبِىِّ ﷺ بِمِنىً: إذِ انْفَلَقَ الْقَمَرُ فَلْقَتَيْنِ: فَلْقَةً وَرَاءَ الْجَبَلِ، وَفَلْقَةً دُونَهُ. فقَالَ لَنَا ﷺ: آشْهَدُوا].

2. **(5607)**- Bir diğer rivayette *"...Biz Mina'da Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ile beraberken, ay iki parçaya ayrıldı. Bir parçası dağın arkasında, bir parçası dağın önünde idi. Bize:* **"Şahid olun!"** *buyurdu."* [Buhârî, Menakıb 27, Menâkıbu'l-Ensâr 36, Tefsîr, Ihterebetu's-Sâ'a 36; Müslim, Münâfıkûn 44, (2800); Tirmizî, Tefsir, Kamer, (3281, 3283).]

AÇIKLAMA:

Kamerin (ay'ın) ikiye bölünmesi hâdisesi bizzat Kur'ân-ı Kerîm'in zikrettiği mucizelerden biridir. Bu mucize hicretten beş yıl kadar önce Mekke'de cereyan etmiştir. Müşriklerin, *Resûlullah*'tan bir mucize talep etmeleri üzerine bunu göstermiştir. Bazı alimler, ayın ikiye bölünme mûcizesini diğer peygamberlerde benzeri görülmeyen büyük bir mucize olarak değerlendirmiştir.

Bazı mülhidler (inançsızlar), bu mucizeyi inkâr cihetine giderek: *"Böyle bir hadise olsaydı bütün dünya görürdü"*, *"Mütevatir rivayetle gelirdi"* gibi bahaneler ileri sürmüşlerdir. Alimler verdikleri cevaplarda, hâdisenin gece vakti olduğu, bu sebeple çoğunlukla uykuda olunduğu, ayın doğma, batma vakitlerinin her yerde bir olmadığı, bazı yerlerin bulutlu, yağışlı olabileceği; herkesin ayı gözetlemediği gibi durumları nazar-ı dikkate arzetmişlerdir. Kaldı ki Kur'ân

meseleye açık bir şekilde temas etmiş: اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ **"Kıyamet yaklaştı, ay yarıldı"** (Kamer 1) buyurmuştur. Pek çok sahabe tarafından da hâdise rivayet edilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de zikredilmiş olması sebebiyle, bir mü'mine bu hâdisenin vukûu hususunda şüphe etmeye hiçbir mecal ve mazeret yoktur. Bunun inkârı Kur'ân'ın tekzib edilmesi mânasına gelir, el-iyâzu billah.

5608 ٣ـ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [قُلْتُ يَارَسُولَ اللّٰهِ، هَلْ أَتَى عَلَيْكَ يَوْمٌ كَانَ أَشَدَّ مِنْ يَوْمِ أُحُدٍ؟ قَالَ: لَقَدْ لَقِيتُ مِنْ قَوْمِكِ، وَكَانَ أَشَدُّ مَا لَقِيتُ مِنْهُمْ يَوْمَ العَقَبَةِ، إِذَا عَرَضْتُ نَفْسِى عَلَيِّ ابْنِ عَبْدِ يَالِيلَ بْنِ عَبْدِ كُلاَلٍ فَلَمْ يُجِبْنِى إِلى مَاأَرَدْتُ، فَانْطَلَقْتُ وَأَنَا مَهْمُومٌ، عَلَى وَجْهِى. فَلَمْ أَسْتَفِقْ إِلاَّ وَأَنَا بِقَرْنِ الثَّعَالِبِ. فَرَفَعْتُ رَأْسِى، فَإِذَا أَنَا بِسَحَابَةٍ قَدْ أَظَلَّتْنِى. فَنَظَرْتُ فَإِذَا فِيهَا جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ، فَنَادَانِى فَقَالَ: إِنَّ اللّٰهَ تَعَالَى قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ وَمَا رَدُّوهُ عَلَيْكَ، وَقَدْ بَعَثَ إِلَيكَ مَلَكَ الْجِبَالِ لِتَأْمُرَهُ بِمَا شِئْتَ فِيهِمْ. فَنَادَانِى مَلَكُ الْجِبَالِ وَسَلَّمَ عَلَىَّ؛ ثُمَّ قَالَ: يَامُحَمَّدُ: إِنَّ اللّٰهَ تَعَالَى قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ، وَأَنَا مَلَكُ الْجِبَالِ قَدْ بَعَثَنِى إِلَيْكَ لِتَأْمُرَنِى بِأَمْرِكَ، فَمَا شِئْتَ؟ إِنْ شِئْتَ أَطْبَقْتُ عَلَيْهِمُ الأَخْشَبَيْنِ. فَقَالَ ﷺ: بَلْ أَرْجُو أَنْ يَخْرُجَ مِنْ أَصْلاَبِهِمْ مَنْ يَعْبُدُ اللّٰهَ وَلاَ يُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً].
أخرجه الشيخان.

«الأَخشبانِ» جبلا مكة المحيطان بها. وكل جبل عظيم فهو أخشب.

3. **(5608)**- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Uhud'dan daha kötü bir gün yaşadın mı?"*

"Senin kavminden neler çektim neler. Onlardan en kötü hal Akabe günü başıma geldi. O zaman kendimi İbnu Abdiyalil İbni Abdi Külâl'e arzetmiştim. Teklif ettiğim şeye müsbet cevap vermedi. Ben de üzgün vaziyette yüzümün doğrultusunda yürüdüm. Karnu's-Se'âlib nam mevkide kendi-

me gelebildim ve başımı kaldırdım. Baktım ki, bir bulut bana gölge yapıyor. Bir de ne göreyim, bulutun içerisinde Cibrîl aleyhisselâm! Bana bağırdı ve:

"Allah Teâlâ Hazretleri, kavminin sana neler söylediğini, seni nasıl reddettiğini işitti. Sana dağlar meleğini gönderdi, tâ ki kavmin hakkında dilediğini emredesin!" dedi. Bunun üzerine dağlar(a müekkel) melek bana seslenip, selam verdikten sonra:

"Ey Muhammed! Allah Teâla Hazretleri, kavminin sana söylediği sözü işitti. Ben dağlar meleğiyim. Allah beni sana dilediğini emretmen için gönderdi. Öyleyse haydi ne dilersen dile! Eğer üzerlerine iki Ahşeb'i kapamamı dilersen kapayayım!" dedi."

Aleyhissalâtu vesselâm:

"Hayır! Bilakis, Allah'ın onların sulbünden Allah'a ihlâsla ibadet edip hiçbir şeyi ortak koşmayacak kimseler çıkarmasını dilerim" *dedi."* [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 6, Tevhîd 9; Müslim, Cihâd 111, (1795).]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın Uhud gününden daha kötü olarak tavsif ettiği hâdise, Tâif ziyaretidir. Amcası *Ebu Tâlib* ölünce, *Aleyhissalâtu vesselâm*, bir hami aramak, onun himayesi altında, Allah'ın kendisine tevdi ettiği neşr-i hak vazifesini ifa etmek için Taif'e giderek oradaki akrabalarına uğramıştı. Bu ziyaret *İbnu Sa'd*'ın kaydına göre bi'setin onuncu yılında, Şevvâl ayında *Hz. Hatice* ve *Ebu Talib*'in ölümlerinin akabinde olur. Orada Taiflilerin liderlerini teker teker görüp, Kureyşlilerin yaptığı zulmü anlatır, onların himayelerini talep eder. Ancak, hiçbiri anlayış göstermez; çok bed bir muamele ile, oradan çıkmasını söylerler. Üstelik, ayak takımını ileri sürerek taşa tutturarlar. Beraberindeki *Zeyd İbnu Hârise*, atılan taşlara kendi vücudu ile perde olmaya çalışsa da, *Resûlullah* yaralanır ve kan içinde kalır.

Resûlullah on gün kadar süren bu ziyaretin sonunda, mâruz kaldığı gayr-ı insanî muamelenin elemini, Uhud'da savaşı kaybetme şartlarında çekilen sıkıntıya kıyasla çok daha ağır buluyor.

2- Rivayette adı geçen *İbnu Abdiyalil*'in isminin bir rivayete göre *Mes'ud* olduğu, Taif'in ileri gelenlerinden biri bulunduğu bilinmektedir. Kur'ân'da geçen عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ **"Bu Kur'an Mekke ile Taif gibi iki büyük şehirde bulunan bir büyük adama indirilmeli değil miydi?" dediler"** (Zuhruf 31) ayetinin *Utbe İbnu Rebî'a* ve *İbnu Abdiyalîl* hakkında indiği bazı rivayetlerde

tasrih edilmiştir. Diğer bazı rivayetlerde de başka isimlerin kastedildiği zikredilmiş olsa bile mezkur rivayetler *İbnu Abdiyalil*'in yerini ifadede ehemmiyet taşır.

3- Hadiste Ahşabeyn (iki ahşab) dağının ismi geçmektedir. Bu, Mekke'de bulunan iki dağın adıdır: *Ebu Kubeys* ile ona mukabil olan *Ku'aykı'ân* dağları. İkinci dağ için başka ihtimaller üzerinde de durulmuştur. Melek bu iki dağı Mekke'de bulunanlar üzerinde birleştirmeyi, dolayısıyla Mekke'yi yok etmeyi teklif etmiş olmaktadır. *Aleyhissalâtu vesselâm* bu teklifi reddederek kavmine karşı şefkat ve merhametini ve kendine karşı yapılanlara sabrını ifade etmiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm de: فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ **"Sen Allahtan bir rahmet olarak onlara karşı yumuşak davrandın..."** (Al-i İmran 159) وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إلاَّ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ **"Biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik"** (Enbiya 107) gibi ayetlerle *Resûlullah*'ın nasıl bir rahmet ve şefkatle gönderildiğini tescil eder.

5609 ٤ـ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: إنَّ عِفْرِيتاً مِنَ الْجِنِّ تَفَلَّتَ عَلَىَّ الْبَارِحَةَ لِيَقْطَعَ عَلَىَّ صَلاَتِى فَأَمْكَنَنِى اللّٰهُ تَعَالَى مِنْهُ فَذَعَتُّهُ فَأَرَدْتُ أَنْ أَرْبِطَهُ إلَى سَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِى الْمَسْجِدِ حَتَّى تُصْبِحُوا وَتَنْظُرُوا إلَيْهِ كُلُّكُمْ، فَذَكَرْتُ قَوْلَ أَخِى سُلَيْمَانَ: رَبِّ هَبْ لِى مُلْكاً لاَيَنْبَغِى لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِى. فَرَدَّهُ اللّٰهُ خَاسِئاً]. أخرجه الشيخان.

«الذَّعتُّ» أشد الخنق.

4. **(5609)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Cinlerden bir ifrit, dün akşam, namazımı bozdurmak için üzerime atıldı. Allah ona galebe çalmama imkân verdi. Ben de onu boğazından yakaladım. Hatta onu, mescidin direklerinden birine bağlamayı arzu ettim, ta ki sabah olunca hepiniz onu göresiniz. Ancak, kardeşim Süleyman aleyhisselâm'ın şu sözünü hatırladım: "... Ve benden sonra kimseye nasib olmayacak bir mülkü bana ihsan et" (Sad 35). **Allah da onu hor ve hakîr olarak geri çevirdi."** [Buhârî, Salât 75, Amel fi's-Salât 10, Bed'ül-Halk 11, Enbiya 40, Tefsîr, Sâd; Müslim, Mesâcid 39, (541).]

AÇIKLAMA:

1- *Resûlullah*'a ifritin musallat olma hadisesi muhtelif rivayetlerde gelmiştir. *Abdürrezzak*'ın rivayetinde *"Bir kedi suretinde geldiği"* belirtilir. *Müslim*'in bir rivayetinde **"yüzüme koymak için ateşten bir şihab ile geldi"** denilir. *Nesâî*'nin *Hz. Aişe*'den gelen rivayetinde **"Ben onu yakalayıp yere yıktım ve boğdum. Öyle ki elimin üstünde dilinin serinliğini hissettim"** buyrulmuştur.

2- Cinlerin varlığı çok sayıda âyet ve hadislerle sâbittir. Ehl-i sünnet ülemâsı bu meselede ihtilaf etmez. Ancak cinlerle ilgili bazı meselelerde farklı görüşler ileri sürülmüştür:

★ *Bakillanî,* Mutezile'den bazılarının: *"Cin, rakîk, basit cesedlerden ibarettir"* dediğini belirtir ve rivayet olduğu takdirde, bunun mümteni (aklen kabul edilemez) olmadığını belirtir. *Ebu Ya'la İbnu'l-Ferrâ* ise *"Cinlerin basit değil müellef cisimler olduğunu, temessül eden (şekillenen) şahıslar olduğunu söylemiş, rakîk de kesif de olabileceğini"* belirtmiştir. Burada *Mutezile*'ye muhalefet eder, çünkü onlar rakik olduklarına inanmışlardır. *İbnu'l-Ferrâ* devamla *"rikkatleri sebebiyle onları görmemiz mümkün değildir"* iddiasının yanlış olduğuna dikkat çeker. *"Zira, rikkat (incelik) rü'yete mâni değildir. Hatta kesif cisimlerden birkısmının, Allah bizde onları idrak etme kapasitesi yaratmadığı için, rüyetimiz dışında kalması caizdir"* der

Beyhâki'nin rivayetine göre *İmam Şâfi'î hazretleri: "Kim cinleri gördüğünü iddia ederse, onun şahitliğini iptal ederiz, çünkü cinleri sâdece peyamberler görebilir"* demiştir.

İbnu Hâcer der ki: *"Bu söz, "cinlerin, yaratıldıkları suret-i asliyesinde gördüğünü iddia edene hamledilir. Ancak herhangi bir hayvan suretinde olarak onlardan birşey gördüğünü" iddia eden kimse bu sebeple reddedilmez."* Onların farklı suretlere girdiklerine dâir çok sayıda haber vârid olmuştur. Bu meselede kelamcılar ihtilaf etmiştir.

★ Birkısmı: *"Bu bir hayallemeden ibarettir, hiçbir şey aslî suretini değiştirmez"* demiştir.

★ Birkısmı: *"Şekil değiştirebilirler, ancak bu onların bu işe olan güçlerinden ileri gelmez. Bilakis, sihir gibi bir nevi fiille bu olur, o fiil işlenince bir suretten başka bir surete intikal eder"* demiştir ki, bu görüş öncekine rücû eder. Bu meselede *Hz. Ömer*'den bir rivayet var: İbnu Ebi Şeybe'de sahih bir senedle geldiğine göre, *"Hz. Ömer'in yanında Gaylân'dan söz edilmişti. Dedi ki:*

"Hiçbiri, Allah'ın üzerine yarattığı sureti değiştirmeye muktedir değildir. Ancak onların sihirbazları vardır, tıpkı sizin sihirbazlarınız gibi. Bunu görünce ezan okuyun."

3- Cin ve şeytanın varlığı sabit olunca, asılları hususunda ihtilaf edilmiştir. *"Asılları iblisin çocuğudur, böylece bunlardan kim kâfir ise, şeytan denir"* denmiştir. Bir diğer görüşe göre: *"Sadece şeytanlar iblisin çocuklarıdır. Bunların dışında kalanlar onun çocukları değildir." İbnu Abbâs radıyallahu anh*'tan gelen bir rivayet, cin ve şeytanın aynı asıldan tek bir nev teşkil ettikleri görüşünü te'yîd eder: *"Kâfir olanına şeytan, olmayanına cinnî denmektedir."*

4- Mükellef olmaları meselesine gelince, çoğunlukla âlimler, cinlerin, insanlar gibi mükellef yani şeriatten sorumlu olduklarını söylemiştir. Bazıları *"Fiillerinde muzdardırlar, mükellef değillerdir"* demiştir. Mükellef olduklarını söyleyenler, delil olarak Kur'an'da şeytanların zemmedilmelerine, onların şerrinden kaçınmaya, onlara vaadedilen azaba dair ayetleri gösterirler. Bu hasletler, ancak emre muhalefet eden, yasağı işleyen, bununla beraber bunları yapmamaya iktidarı olan kimselere aittir. Bunlara delalet eden ayet ve hadisler cidden çoktur.

5- İmdi, onlar mükellef addedilince şu meselede ihtilaf edilmiştir: *"Onlar arasında kendilerinden bir peygamber var mıdır?" Dahhâk İbnu Müzâhim*'den gelen bir habere göre *"cinlerin kendilerinden peygamberleri vardır. Allah cin ve insten kendilerine peygamberler gönderdiğine dair ayette, cinnî peygamberlerden maksad insî peygamberler olsaydı, bunun aksi de caiz olurdu, bu ise fâsiddir, öyleyse bu iddia geçersizdir."* Burada zikri geçen âyet meâlen şöyledir: **"O gün Allah sorar: "Ey cinler ve insanlar topluluğu! Size ayetlerimi anlatan ve bugüne erişeceğinizi bildirip sakındıran peygamberler gelmedi mi?" Onlar da: "Biz kendi aleyhimize şahidlik ederiz" derler. Onları dünya hayatı aldatmıştır..."** (En'am 130).

Cinnîlerin kendilerinden peygamberi yoktur. Onlar insî peygamberlere tâbidirler görüşünde olan cumhur, yukarıdaki mülâhazayı şöyle cevaplandırır ve reddeder: *"Ayetin mânası şöyle olmalıdır: "İnsanların peygamberleri kendilerine Allah tarafından gönderilmişlerdir. Cinnî peygamberlere gelince: Allah onları yeryüzüne dağıttı, böylece insî peygamberlerin sözlerini işitme fırsatı buldular ve kendi kavimlerine bunu tebliğ ettiler. Bu sebeple onların bir sözcüsü:* **"Biz Hz. Musa'dan sonra indirilmiş bir kitap işittik"** (Ahkâf 30) *demiştir."*

İbnu Hazm, bazı rivayetleri değerlendirerek cinnîlere, insî peygamber gönderilmediğini, buna sadece *Hz. Muhammed aleyhissalâtu vesselâm*'ın istisna teş-

kil ettiğini, zira O'nun risâletinin umumî, cinnîlere de insîlere de şâmil olduğunu, bunda ittifak edildiğini söyler. *İbnu Abdilberr* der ki: *"Alimler, Aleyhissalâtu vesselâm'ın inse ve cinne gönderildiği hususunda ihtilaf etmezler. Bu husus, Aleyhissalâtu vesselâm'ın diğer peygamberlere üstün kılındığı yönlerden biridir. İbnu Abbâs'tan rivayete göre, Gâfir suresinde geçen:* **"Andolsun ki, size, daha önce, Yusuf da apaçık deliller getirmişti"** (Gafir, 34) *meâlindeki ayet hakkında şöyle demiştir: "O cin peygamberidir, bu da zikridir." İmâmu'l-Harameyn,* el-İrşâd *nam kitabında, hıristiyanlar hakkında söz ederken der ki: "Zarureten biliyoruz ki, Aleyhissalâtu vesselâm sakaleyn'e (ins ve cinne) gönderildiğini belirtmiştir." İbnu Teymiye: "Sahabe, Tâbiîn ve müslümanların imamlarından müteşekkil selef ülemâsı bu meselede müttefiktirler"* demiştir.

İbnu Hacer, Resûlullah'ın ins ve cinne gönderildiğini ifade eden bazı hadisleri kaydettikten sonra der ki: *"Cinnilerin de mükellef oldukları kesinleşince, onların tevhîd ve İslâm'ın rükünleriyle mükellef oldukları söylenebilir. Bunlar dışındaki fürû ahkâmı hususunda âlimler ihtilaf etmiştir. Bu ihtilafta dayanakları mayıs ve kemiğin cinnîlerin azığı olmaları gerekçesiyle tahârette kullanılmalarıyla ilgili yasaktır. Mezkur hadis, mayısın, insanlara haram olmasına rağmen, cinlere helâl olduğuna delildir."*

6- Cinler yiyip içer evlenirler mi? meselesi de ihtilaflıdır. *"Yerler!"* diyen olduğu gibi *"yemezler!"* diyen de olmuştur. Bunlara göre, şeytanın çiğnemek ve yutmaklı yeyişleri yoktur, koklama gibi bir fiille bu ihtiyaçlarını görürler. Fakat şeytanın sol eliyle yeyip sol eliyle içtiği, besmele çekmeden yenen yemeğe şeytanın da iştirak ettiği... gibi rivayetler onların da insanlar gibi yeyip içtiğine hükmetmeye sevketmiştir. *Vehb İbnu Münebbih*'ten gelen bir rivayet bu iki görüşü de birleştirir: Cinlerin farklı sınıfları vardır. Birkısmı yer içerse de, bir kısmı yeyip içmez... Merfu bir rivayet **"Cinler üç sınıftır: Bir sınıf kanatlıdır, havada uçarlar; bir kısmı yılanlar, akreplerdir, bir sınıf da hesabı ikabı bilenlerdir"** buyurur. Onların evlendiğini söyleyenler: **"...Onlara daha önce ne bir insan, ne de bir cin değmiş değildir"** (Rahman 56) meâlindeki ayetle: **"Şimdi siz, beni bırakıp da düşmanınız olduğu halde onu ve neslini dost edinir misiniz?"** (Kehf 50) meâlindeki ayetleri esas alırlar. Ayette geçen *nesil* kelimesi sebebiyle, onların evlendiğinin burada sarîh olduğu söylenmiştir.

7- Cinlerle ilgili olarak ihtilaf edilen bir mesele de onların sevap kazanıp kazanmadıkları hususudur. Mevkuf bir rivayette: **"Cennet ehli cennete, ateş ehli cehenneme girdikleri vakit, Allah Teâla Hazretleri mü'min cinlere ve insî olmayan diğer ümmetlere: "Toprak olun!" diyecek. İşte bu sırada kâ-**

firler يَا لَيْتَنِى كُنْتُ تُرَابًا **"Keşke ben de toprak olsaydım"** (Nebe 40) **diyecekler"** buyrulmuştur. Bazı âlimler: *"Cinnînin sevabı, ateşten kurtarılıp sonra da: "Toprak olun" denmesidir. Ebu Hanîfe merhumdan da benzer bir kavl rivayet edilmiştir. Ancak cumhûr, cinlerin itaate mukabil sevab kazanacakları*görüşündedir. *Şâfiî, Ahmed, Mâlik, Evzâî, Ebu Yusuf, İmam Muhammed rahimehumullah* vs. başkaları hep bu görüştedirler. Bu hükme giderken bazı alimler, yukarıda kaydettiğimiz En'am sûresinin 130. âyetini delil gösterirken, diğer bazıları: **"Öyleleri, kendilerinden önce gelip geçen cin ve insan toplulukları içinde azabı hak etmiş kimselerdir. Onlar hüsrana uğramışlardır"** (Ahkâf 18) meâlindeki âyeti delil göstermişlerdir. Keza bazıları: **"Herkes için işlediklerinden dolayı derece derece karşılıklar vardır ve Rabbin, onların işlediklerinden habersiz değildir"** (En'am 132) mealindeki ayeti delil olarak göstermiştir. *İmam Mâlik,* cinlere ve inslere ikab ve sevabın varlığına, Rahman suresinde geçen *"Rabbinin makamından korkana iki cennet vardır"* ayetinden delil çıkarmış ve arkadan gelen: **"Rabbinizin hangi nimetini inkâr edersiniz?"** ayetindeki tesniye olan muhataptan ins ve cinnin murad olduğunu belirtmiştir. (Rahman 46-47). Ayet, onlar içinde mü'minin varlığını tesbit eder. Mü'minin şe'ni de Rabbinden korkmadır. Öyle ise onlar için de cennet vardır.

8- Bir diğer ihtilaf: Cinler insanların girdiği yere mi girecek meselesindedir. Dört görüş ileri sürülmüştür:

★ Çoğunluk *"evet!"* demiştir.

★ *İmam Mâlik* ve bazıları: *"Cinler cennetin kenarındadır (içinde değil)"* demiştir.

★ Cinler ashabu'l-A'raf'tır denmiştir.

★ Bu hususta cevaptan kaçınmışlardır.

Cinlerle ilgili bir kısım meselelere daha önce temas ettiğimiz için (4. cilt, s. 343-350), burada tekrar etmeyeceğiz.

NİKÂH BÖLÜMÜ

(Dört babtır)

BİRİNCİ BAB

NİKÂHIN MUDADDEMELERİ

(Dört fasıldır)

BİRİNCİ FASIL

ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM'IN ZEVCELERİ

★ Hz. Aişe radıyallahu anhâ
★ Hz. Hafsa radıyallahu anhâ
★ Ümmü Seleme radıyallahu anhâ
★ Zeyneb radıyallahu anhâ
★ Ümmü Habibe radıyallahu anhâ
★ Hafsa radıyallahu anhâ
★ Cüveyriye radıyallahu anhâ
★ İbnetu'l-Cevn
★ Ümmü Şerîk

İKİNCİ FASIL

NİKÂHA TEŞVİK VE TERGİB

ÜÇÜNCÜ FASIL

KIZ İSTEME, NİKÂH DUASI, KIZI GÖRME

DÖRDÜNCÜ FASIL

NİKÂH ADABI

İKİNCİ BAB

NİKÂHIN RÜKÜNLERİ

BİRİNCİ FASIL

AKİD

İKİNCİ FASIL

VELİLER VE ŞAHİDLER

★ KÜFÜVLÜK

ÜÇÜNCÜ BAB

NİKÂHIN MÂNİLERİ

BİRİNCİ FASIL

MÜEBBED HARAMLIK

★ RAZA' (SÜT EMME)

İKİNCİ FASIL

MÜEBBED HARAMLIK GEREKTİRMEYEN HUSUSLAR

DÖRDÜNCÜ BAB

NİKÂHLA İLGİLİ MÜTEFERRİK HÜKÜMLER

BİRİNCİ FASIL

NİKÂHI FESHEDEN HUSUSLAR

İKİNCİ FASIL

KADINLAR ARASINDA ADALET

ÜÇÜNCÜ FASIL

AZL VE GAYLE

DÖRDÜNCÜ FASIL

NÜŞÛZ

BEŞİNCİ FASIL

NİKÂH MEVZUUNA GİREN BAŞKA MESELELER

UMUMÎ AÇIKLAMA

★ NİKÂH

Nikâh, tıpkı dil, din, kıyafet (ve mutfak) gibi beşerin başta gelen kültürel unsurlarından biridir. Bu müessese insanlıkla başlar. Kıyafetsiz bir beşer düşünülemeyeceği gibi, nikâh müessesesi olmayan insanlık da düşünülemez.

Nikâh, çok yönlü bir vak'adır. İnsanların birçok ihtiyaçlarını karşılar. Umumî bir nazarla bakılınca, gayeleri arasında önceliğin, *tenasüle* yani neslin devamına ait olduğu sanılır. Şüphesiz bu gaye küçümsenemez. Zira insanlığın devamı nikâh müessesesiyle gerçekleşmektedir. Ancak, ferdî plandan bakılınca, ünsiyet sağlamanın, ehemmiyetce öne geçtiği görülür. Zira insan, diğer mahluklara nazaran fıtrat itibariyle medenîdir, yalnız yaşayamaz. Eski alimlerimiz insana *medeniyyün bittab'* demişlerdir. Yani insanoğlu cemaat halinde, cemiyet içerisinde yaşamak zorundadır. İnsan cemiyetini, hayvan sürüsünden ayıran husûsiyet, organize olmasıdır. Burada iç içe daireler şeklinde teşkilatlanan bir bütün, bir cemaat mevzubahistir. En içte en küçük birim olan âile yer alır. Kur'ân-ı Kerîm'de de insanların bir erkekle bir kadından yaratılıp, küçük ve daha büyük üniteler halinde teşkilatlandırıldığı, kavim ve kabîlelere ayrıldığı belirtilmiştir (Hucurat 13). Buna bir milletin askeri örnek yapılabilir: Asker, en küçük birim olan "takım"dan başlayarak bölük, tabur, tugay, tümen, ordu ve ordular şeklinde teşkilatlanmıştır. Bunun gibi, insanlık ordusu da irili ufaklı birkısım ümmetlere (medeniyet gruplarına), kavimlere, aşiretlere ayrılmıştır. İşte bu silsilenin ilk halkasını, nikâh bağıyla bağlanan bir erkekle bir kadın etrafında hâlelenen bir cemaat teşkil eder.

Şu halde, cemiyetin bu temel taşına inilip tahlil edilince, bunun öncelikle yalnızlıktan kaçış ve *ünsiyet* arayış maksadıyla teşkil edildiği görülür. Neslin devamını sağlamak üzere çocuk elde etmek, ünsiyeti takip eden mühim gayelerden bir diğeridir.

Nikâhın bu temel ve asil gayeleri gözönüne alınınca insanın birkısım biyolojik ihtiyaçlarının tatmini daha tâlî bir planda kalır. Bu açıdan, meselenin şehevî yönü, "nikâh"ın gayesi değil, (bir büyüğün yorumuyla) onunla ifa edilecek hizmetin peşin bir ücreti[22], onun getireceği yükümlülükleri kabûle bir teşvik

(22) *Bediüzzaman.*

vasıtası olmaktadır.

Bu noktada aldanan, vasıtayı gaye yaparak müessesenin kıymetini tenzil eder. Nitekim, beraberliğin biyolojik yönü sona ermiş yaşlılık ve sakatlık gibi hallerde de evlilik devam eder ve hatta yaşlılar arasında dayanışma daha da artar. Çünkü, her iki insan da ünsiyete, sohbete, birbirlerinin tesellisine muhtaçtır.

Burada maksadımız evlilik müessesesinin sosyolojik tahlilini yapmak değildir. Ancak mevzumuzun anlaşılması bakımından şunu da belirtmemiz gereklidir: "*Nikah*", kültürel, beşerî bir müessese olması hasebiyle, her bir kültürel sistemin, kendine has bir *nikah* tarzı ve bundan teşâub eden (dallanıp budaklanan) bir değerler örgüsü olacağı tabiidir: Manevî değerler, merasimler, inançlar, akrabalıklar, haramlar, helaller, usuller, âdablar v.s. yani günlük hayatımızı ilgilendiren kültürel unsurların büyük bir bölümü, "*nikâh müessesesi*"yle ilgilidir.

İnsanların millî ve ferdî şahsiyetlerinde kültürel değerlerin yeri iyice bilinmektedir. İster ferdî planda isterse millet planında ele alalım, bizi diğerlerinden "*başka*" kılan, "*şahsî*" kılan, "*millî*" kılan, "*müşterek ve benzer*" kılan bu değerlerdir. Millî husûsiyetimizi, milletimizin ferdleri arasındaki benzer yönlerimizi, birlik ve beraberliğimizi sağlayan yegane âmil, asırlar boyu değişmemesi gereken, hepimizde aynı olması gereken değerlerimizdir.

Öyleyse bizler *müslümanlar* olarak İslâmî hüviyetimizi koruyabilmek için beşerî-kültürel hayatımızın büyük bir kısmını şekillendiren nikâh müessesesinde İslâmî değerleri korumak zorundayız. İslâmî şahsiyetimizin temel yapısı buna bağlıdır. Nikâhta, kıyafette, mutfakta (yenilip içilecek şeylerde) İslâmî ölçülerden taviz verilirse geriye din olarak ne kalacak? Sadece îtikad ve ibadetler... Halbuki İslâmiyet bir medeniyet dinidir. İnsanın medenî hayatta muhtaç olduğu cemiyet hayatının devamını sağlayan her hususta kendine has ölçüler, değerler verir; kalıplar, şekiller, tarzlar, kanunlar koyar, kişiyi hiçbir meselede yabana muhtaç etmez. Mü'min de bu İslâmî sünnetleri şahsında temsil ettiği nisbette, İslâmî, imânî kemale erer. Cenab-ı Hakk'ın kendisine vaad ettiği nusret ve üstünlüğe, Saadet-i Dareyn'e liyakat kazanır.

İslâm dinî, Kur'ân ve hadiste gelen değerlerin hepsiyle bir bütündür. Sadece itikad ve ibadetlerimiz değil, nikâh, mutfak, kıyafet v.s. her çeşit beşerî-kültürel değerlerimiz bütün teferruatıyla bu iki kaynaktan teşkil edilmiştir. Müslümanlığımızın tamamiyet ve temelini, bunlara uymaktaki derecesi tayin edecektir.

Sırf Kur'ân'ı esas alacak olsak bile, onda yer verilen emirlerin hepsi aynı

değerde olduğu için, kıyafetimizi, "nikâh"ımızı, mutfağımızı... ihmal ettiğimiz taktirde, sadece îtikad ve ibadetlerimiz acaba müslümanlığımızın bütünlüğüne yetecek midir? İbadet dışındaki Kur'ânî emirlerdeki ihmal, gevşeklik ve umarsamazlığımız, itikadımızı zedeleyen, imanımızı yaralayıp eksilten bir durum değil midir? Bu eksiklik ibadet hayatımıza da sirayet etmeyecek midir? Müslüman olduğu halde içki içen, haram ve –mesela domuz eti– yiyen veya kıyafette İslâmî örtünmeye riayet etmeyen veya nikâh dışı yollardan tatmin arayan bir kimsenin iman ve ibadeti ona ne derece faydalı olur? Onu nereye kadar götürür? Bu, elbette münakaşaya değer bir husustur.

Şunu demek istiyoruz: Müslümanlığımız, tıpkı iman esaslarında olduğu gibi, nikâh meselesinde de İslâmî nikâha uymakla kemalini bulabilecektir.

Öyleyse İslâmî nikâh nedir?

Dininin ve imanının Allah nazarında makbul olmasını dileyen her müslüman, nikâh meselesinde Allah'ın koyduğu ölçünün ne olduğunu bilmek ve ona uymak zorundadır.

İSLÂMÎ NİKÂH

İslâm'da nikâh, bizzat Kur'ân-ı Kerim'de ele alınmış ve esasları belirtilmiştir.[(23)] Şu esasları sayabiliriz:

1- Kişi, büluğ çağına erince geciktirilmeden evlendirilmelidir (Nisa 6).

2- Mü'min kişi mü'min bir eşle evlenmelidir. Müşrik kişi (neseb, zenginlik, güzellik.. gibi sebeplerle) hoşumuza gitse bile onunla evlilik yapılmamalıdır. Çünkü mü'min kimse, (burnu kesik siyahi) köle bile olsa, hoşumuza giden müşrikten daha hayırlıdır. Çünkü onlar cehenneme çağırırlar (Bakara 221).

3- Kadınlardan hoşa gidenle evlenilmelidir (Nisa 3).

4- Kadınlarla ailelerinin izniyle evlenilmelidir (Nisa 25).

5- Kadın namuslu, fuhuştan uzak ve gizli dostlar edinmeyenlerden olmalıdır (Nisa 25).

6- Kadına mehri verilmelidir (Nisa 25).

(23) Burada kaydedeceğimiz prensiplerin herbiri kelimesi kelimesine âyet meâli değil ise de, hadislerin de yardımıyla, alimler bu hükümleri netleştirmiştir.

7- Cemiyet, bekar olan (dul, yetim, köle) kimselerle ilgilenip, onları evlendirmelidir. Evlendirmede fakirlikten korkulmamalı, bekarlara yardım edilmelidir (Nur 32, Nisa 6).

8- Nikâh akdi alenî olmalıdır. Bu prensip bilhassa yukarıda işaret edilen Nisa 25. âyette sarihtir. Ayrıca *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm* nikâhın alenî olmasını, bu maksatla ziyafet verilmesini ve hatta def ve sesle ilan edilmesini ısrarla emretmiştir.

9- Nikâh kadın erkek arasında veraset hakkı te'sis eder (Nisa 12).

10- İslâmî nikâhın müddeti müebbettir, dâimîdir. Yani kadınla erkek hayat boyu beraber olmak üzere nikâhlanırlar. Belli bir müddetle sınırlı olan nikâh meşru değildir. Kişi, içinden muayyen bir müddete niyet etmiş olsa bile bu, müebbet kabul edilir. Boşanma dinimizde meşru ise de ciddî ve meşru bir sebebe dayanmayan boşama ve boşanmalar Allah'ın buğzettiği, sevmediği bir ameldir. Talâk, hadiste **"Allah'ın ençok buğzettiği helâl"** olarak tarif edilmiştir.

BİRİNCİ FASIL

HZ. PEYGAMBER'İN ZEVCELERİ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın evlilik hayatı deyince ilk nazar-ı dikkate çarpan husus, birçok hanımla evlenmiş olmasıdır. Bu meseleye yeri geldikçe başka bahislerde de temas etmiş olmamıza rağmen burada da kısaca temas edeceğiz. Sebebi de, Teysîr'in, *ümmühâtu'l-mü'minîn*'den bilinen *Hz. Hatice, Hz. Zeyneb Bintu'l-Zema'a, Reyhâne, Meymûne Bintu'l-Hâris radıyallahu anhünne* gibi bazı isimlere yer vermezken, ümmühatü'l-mü'minînden bilinmeyen *İbnetu'l-Cevn, Ümmü Şerik* gibi isimleri "Peygamber'in Zevceleri" başlığına dahil etmesidir.

Hemen şunu belirtelim ki, yirmibeş yaşında iken, kendisinden 15 yaş büyük bir kadın olan *Hz. Hatice* ile evlenip elli küsur yaşına kadar onunla yetinen *Hz. Peygamber*'in İslâm ahkâmının teşrî ve neşir safhası olan Medine hayatında çok sayıda kadınla evlenmesinin birinci sebebi peygamberlik vazifesi ile ilgilidir. Sünnetinin aile hayatında geçen safhasının tesbitini, onların kadınlara intikal ve neşrini bu hanımlar yapmıştır. Alimler, **"Dünyanızdan üç şey sevdirildi..."** diye başlayıp bunlardan birinin *"kadın"* olduğunu söyleyen hadisi açıklarken, kadınların *Resûlullah* tarafından sevilmesini, onların *"İslâm'ın neşrine olan hizmetleri"* sebebiyle izah ederler.

Çok kadınla evlenmede dikkat çeken bir diğer sebep siyasî yöndür. Müteakiben görüleceği üzere *Hz. Safiyye* ile evlilik, Hayber yahudileri ile sıla-i rahm'a vesile olmuş, *Cüveyriye* ile evlilik *Benî Müstalik*'ten yediyüz kadar harp esirinin bedava azadlıklarını sağlamıştır. Mekkelilerin lideri *Ebu Süfyan*'ın kızı *Ümmü Habîbe* ile evlilik, *Ebu Süfyan*'ın bozulan Hudeybiye sulhünü yenileyebilmek için, kızını da bahane ederek Medine'ye gelmesine, *Hz. Peygamber*'in hane-i saadetlerine kadar girmesine yol açmış, bu durum onun hasmane duygularını törpülemiştir. Diğer evliliklerinin her birinde tıpkı *neşr-i din* gibi siyasi bir yönün dahi varlığı inkâr edilemez.

Resûlullah'ın evlilik bağının siyasî yönünü nasıl kullandığını anlayabilmek

için İslâm'ın ilk baştaki kuruluş ve neşrini sağlayan siyasî lider kadronun evlilik bağıyla birbirine nasıl kenetlendiğini ibretle tetkîkte zaruret var: Hülefâ-i Râşîdîn denen bu çekirdek kadro, evlilik bağlarıyla birbirlerine perçinlenmiş gibidir. *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ebu Bekir* ve *Hz. Ömer*'in kızlarını almış, onlara damat olmuştur. *Hz. Osman* ve *Hz. Ali*'ye kızlarını vermiş, onları kendine damat yapmıştır. *Hz. Ali* ile olan akrabalık bağının, *Hz. Osman*'daki eksikliğini, ona ikinci bir kızını da vererek telafi etmiştir. *Hz. Hafsa* ile evlenmeleri hususundaki teklife menfî cevap verdikleri için *Hz. Osman* ve *Hz. Ebu Bekr*'e karşı kırgınlık içine düşen *Hz. Ömer*'i memnun etmek ve öbürlerine karşı kalbinde yerleşecek bir gücenmeyi ve bunun merkez-kurmay kadroda hasıl edeceği çatlağı bertaraf etmek için *Resûlullah*'ın *Hz. Hafsa*'yla evlenmesi fevkalâde siyasî bir ameliyedir.[24]

Evliliğin –hatta nikâhla noktalanmamış olan sade bir evlenme teklifinin bile– hasıl edeceği siyasî neticelerin şümûlü sebebiyle olacak, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın hayatında, –çalışmamızın aslını teşkil eden Teysîr'de yeterince yer verilmeyen– zevceleri dışında başka birçok kadınların da ismi geçer. *İbnu Sa'd*, Tabakât'ında bunları iki grupta sunar:

1- *Hz. Peygamber*'in nikâhladığı halde zifaf yapmadıkları. *el-Kilâbiyye, Esmâ Bintu Nu'mân, Kuteyle Bintu Kays, Müleyke Bintu Ka'b, Bintu Cündeb, Sena Bintu's-Salt.*

2- *Hz. Peygamber*'in evlenme teklifinde bulunduğu halde nikâhlanamadıkları kadınlar: *Leyla Bintu'l-Hatîm, Ümmü Hâni Bintu Ebî Tâlib, Zubâ'a Bintu Âmir, Safiyye Bintu Beşâme, Ümmü Şerîk Bintu Câbir, Havle Bintu Hakîm, Ümâme Bintu Hamza, Havle Bintu'l-Huzeylî, Şerrâf Bintu Halîfe.*

Bunlar hakkında biraz daha teferruatlı bilgi edinmek isteyenler, siyer kitaplarına, sahabîlerin hayatını inceleyen kitaplara başvurabilirler.

Hz. Peygamber'in evlilik hayatı ile başkaca teferruat daha önce geçtiği ve müteakiben geçeceği için burada bu kadarla yetiniyoruz.

---

(24) Bunun ehemmiyet ve şümûlünü tam kavramada, günümüz sosyolojisinde önemli bir yer tutan *sosyometri* bahislerini tetkik etmek gerekir.

★ HZ. AİŞE RADIYALLAHU ANHÂ[25]

5610 ١ ـــ عَنْ عُرْوَة عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [قَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ: أُرِيتُكِ فِي الْمَنَامِ ثَلاَثَ لَيَالٍ، جَاءَنِى بِكِ الْمَلَكُ فِي سَرَقَةٍ مِنْ حَرِيرٍ، يَقُولُ: هٰذِهِ امْرَأَتُكَ، فَاكْشِفُ عَنْهَا، فَإذَا هِىَ أَنْتِ: فَأَقُولُ: إِنْ يَكُ هٰذَا مِنْ عِنْدِ اللّهِ يُمْضِهِ]. أخرجه الشيخان والترمذى.

«السَّرَقَةُ» شقة من حرير خاصة.

1. (5610)- *Urve merhum, Hz. Aişe radıyallahu anhâ*'dan şunu nakletmiştir: *"Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm bana dedi ki:*

"Rüyamda sen bana üç gece gösterildin: Melek seni bana bir ipek parçası içerisinde getirdi ve "Bu senin zevcendir, aç onu!" dedi. Ben de açtım, içindeki sendin. Ben: "Bu rüya Allah katından ise, onu gerçekleştirecektir" dedim." [Buhârî, Nikâh 9, 35, Ta'bîr 20, 21; Müslîm, Fezâilu's-Sahâbe 79; Tirmizî, Menakıb (3875).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, evlenmezden önce *Hz. Aişe radıyallahu anhâ*'nın *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*'a rüyasında gösterildiğini ifade etmektedir. Sadedinde olduğumuz hadis, *Hz. Aişe*'nin bir ipek parçası içerisinde getirildiğini ifade eder. Ancak, hadisin bir başka veçhinde **"Cibrîl, avucundaki suretimle indi..."** ibaresi yer alır. Şârihler bu farklı ifadeleri: *"Cibrîl avucundaki ipek parçasında Hz. Aişe'nin suretini getirmiş olmalı"* diye te'lîf eder. Hadisin bazı veçhinde yer alan *"iki kere"* ibaresi nazar-ı dikkate alınarak *"bir seferinde kendisini, bir seferinde de ipekli üzerinde resmini getirmiş olabilir"* te'vilî de yapılmıştır.

2- Açma hususu, *"ipek kumaşın açılması"*, *"yüzün açılması"* gibi yorumlara tabi tutulmuştur. *"Kız isteyene, görülmesi caiz olan miktarca açılması"* tahmininde bulunanlara mukabil, *"O zaman Hz. Aişe çocukluk yaşındaydı; avret olması mevzubahis olamazdı"* diyenler de olmuştur. Şurası muhakkak ki, kadını, nikâh akdinden önce görmede, akde râci maslahat bulunduğuna hükmeden âlimler bu hadisten de delil çıkarmışlardır.

(25) *Hz. Aişe* hakında geniş bilgi birinci ciltte verilmiştir (s. 76-80).

3- Bu görme hâdisesinin bi'setten sonra da olabilme ihtimali üzerinde duran *Kâdı İyâz, Resûlullah*'ın şekki ile ilgili üç ihtimalin mevzubahis olacağını söyler:

"Birincisi: Ahiretteki ve dünyadaki zevcesi mi, yoksa sadece âhiretteki zevcesi mi?

İkincisi: Şekk lâfzının zâhiri murad değildir. Bunu belâgatta şekkin yakîn ile mezci denmiştir.

Üçüncüsü: Bu rüya, zahiri üzere aynen çıkan rüya-yı vahiy midir veya tâbir gereken bir rüya-yı vahiy midir? Peygamberler hakkında ikisi de câizdir."

Umumiyetle sonuncu ihtimal benimsenmiştir.

5611 ٢ـ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [تَزَوَّجَنِى النَّبِىُّ ﷺ وَأنَا بِنْتُ سِتِّ سِنِينَ، فَقَدِمْنَا الْمَدِينَةَ فَنَزَلْنَا فِى بَنِى الْحَارِثِ بْنِ الْخَزْرَجِ، فَوَعِكْتُ فَتَمَرَّقَ شَعْرِى فَوَفَّى جُمَيْمَةً، فَأتَتْنِى أُمِّى أُمُّ رُومَانَ، وَإنِّى لَفِى أُرْجُوحَةٍ وَمَعِى صَوَاحِبُ لِى. فَأَتَيْتُهَا لاَأَدْرِى مَا تُرِيدُ مِنِّى. فَأَخَذَتْ بِيَدِى فَوَقَّفَتْنِى عَلَى بَابِ الدَّارِ. فَإِذَا نِسْوَةٌ مِنَ الأَنْصَارِ فِى الْبَيْتِ، فَقُلْنَ عَلَى الْخَيْرِ وَالْبَرَكَةِ وَعَلَى خَيْرِ طَائِرٍ. فَأَسْلَمَتْنِى إلَيْهِنَّ فَأَصْلَحْنَ مِنْ شَأنِى. فَلَمْ يُرُعْنِى إلاَّ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَأَسْلَمَتْنِى إلَيْهِ. وَأنَا يَوْمَئِذٍ بِنْتُ تِسْعِ سِنِينَ]. أخرجه الخمسة إلا الترمذى.

«تَمرقَ الشّعْرُ وامرّقَ» إذا سقط وانتثر من مرض أو علة تعرض له.

و «الجُميمةُ» تصغير جمة، وجمة الأنسان مجتمع شعر الرأس.

و «وَفّى» الشىء: إذا كثر.

و «الأرجوحة» معروفة من لعب الصغار.

2. (5611)- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, ben altı yaşında iken benimle evlendi. Medine'ye geldik. Benî'l-Hâris İbnu'l-Hazrec kabîlesine indik. Ben hummaya yakalandım. Saçlarım döküldü. (İyileşince) saçım yine uzadı. Annem Ümmü Rumân, ben arkadaşlarımla salıncakta oynarken, bana geldi, benden ne istediğini bilmeksizin yanına gittim. Elimden tuttu. Evin kapısında beni durdurdu. Evimizde, Ensârdan bir grup kadın vardı. "Hayırlı, bereketli olsun!", "Uğurlu mübarek olsun!" diye dualar, tebrikler ettiler. Annem beni onlara teslim etti. Onlar kılık-kıyafetime çeki düzen verdiler. Beni, [kuşluk vakti aniden] Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm(ın gelişinden) başka bir şey şaşırtmadı. Annem beni O'na teslim etti. O gün ben dokuz yaşında idim."* [Buhârî, Nikâh 38, 39, 57, 59, 61; Müslim, Nikâh 69, (1422); Ebu Dâvud, Nikâh 34, (2121); Edeb 63, (4933, 4934, 4935, 4936, 4937); Nesâî, Nikâh 29, (6, 82).]

AÇIKLAMA:

1- *Hz. Aişe*'nin *Resûlullah* ile evlenme yaşı ihtilaflıdır. Yapılan tahkiklere göre en ziyade kabul gören ve en sahîh addedilen rivayetlere nazaran altı yaşında iken nikâhlanmış, dokuz yaşında iken zifaf edilmiş olmasıdır. *Resûlullah*'la evlendiği zaman *Hz. Aişe*'nin 16-17 ve hatta 18 yaşlarında olduğuna dair yapılan bazı açıklamalar varsa da tatminkâr değildir. Sahih rivayetlerin zahirine uygun gelmemektedir. Bu sebeple ihtiyatla karşılanması daha muvafıktır.

Resûlullah vefat ettiği zaman *Hz. Aişe* onsekiz yaşında idi. *İbnu İshak*'a göre, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Hz. Hatice*'nin vefatından sonra *Hz. Sevde* ile evlenmiş, *Sevde*'den sonra *Hz. Aişe* ile evlenmiştir. Ancak bazı rivayetlere göre, *Hz. Hatice*'den sonra *Hz. Aişe* ile evlenmiştir. Yapılan tahkikler, *İbn-i İshak*'ın kaydını haklı çıkarmıştır. *Resûlullah*, henüz hicret etmezden önce *Hz. Sevde* ile evlenmiştir. *Hz. Aişe*'nin evliliği hicretten sonra Medine'de vukûa gelmiştir.

2- Bu hadîse dayanan İslâm ülemâsı, küçük yaşta bulunan kız çocuğunun babası tarafından nikâhlanabileceği hükmünü çıkarmıştır. *Nevevî*, bu cevaz hususunda İslâm ülemâsının icma ettiğini belirtir. Hanefîlere göre bu câizdir. Ancak kızın büluğa erince seçme hakkı vardır, dilerse kabul etmeyebilir. Bu hakkını daha önce kullanamaz. Şâfiî, Mâlikî gibi Hicâz ülemâsı bu seçme hakkını tanımazlar. *İmam Şâfiî, Mâlik, Ahmed, Ebu Yusuf* gibi birkısım ülemâ büluğa ermeyen küçüğü nikâhlama yetkisine sadece babanın sahip olduğunu, diğer velilerin bu hakka sahip olmadığını söylerler. *Ebu Hanîfe, Evzâi* ve diğer birkısım ülemâ velilerin de evlendirebileceğine hükmetmiştir.

3- Hadis, gerdekten önce gelinin hususî bir hazırlığa tabi tutularak süslenmesinin müstehab olduğunu gösterir. Başka rivayetlerde, câhiliye devrinde, *mâşıta* denen kadın berberlerinin varlığını, bunların gerdeğe girecek kadınları –aynen günümüzde olduğu gibi– hususî bir hazırlık ve süslemeden geçirdiklerini, İslâm'dan sonra, aynı mesleğe devam edip edemeyeceklerini *Aleyhissalâtu vesselâm*'dan sorduklarını, *Resûlullah*'ın da **"kadınları süsleyin, kocalarına hazırlayın"** diyerek cevaz verdiğini görmekteyiz.

4- Gerdeğe girecek kızın yanında kadınların toplanıp ilgi göstermeleri, zifaf âdâbını öğretmeleri, hayır ve bereket duasında bulunmaları müstehabtır.

5- Bu hadisin bazı vecihlerinde, *Resûlullah*'ın kuşluk vakti zifafa girdiği tasrîh edildiğine göre, gündüzleyin de zifaf caizdir.

İSTİDRAD:

Sadedinde olduğumuz hadisten çıkarılan mühim bir hüküm, erkek veya kız, küçük çocukların evlendirilmesiyle ilgilidir. Bu husus, başta köylerimizde olmak üzere, bilhassa dindar ve muhafazakâr çevrelerde tatbikattadır. Meselenin Hanefî fıkhındaki yerini biraz daha etraflıca öğrenme ihtiyacı duyacaklara yardımcı olmak üzere, *Muhammed İbnu Muhammed el-Üsrûşenî*'nin (vefatı 632 Hicrî, 1235 Miladî) Ahkâmu's-Sıgâr adlı eserinden ilgili bahsi aynen iktibas etmeyi uygun gördük.[26]

HIYÂRÜ'L-BÜLÛĞ (BÜLUĞDA MUHAYYERLİK HAKKI)

Eğer küçük kız veya oğlanı evlendiren kimse baba veya dede işe, bülûğa erdikleri vakit evliliği kabul veya red hususunda çocuklara muhayyerlik hakkı mevcut değildir. Eğer evlendiren baba veya dede dışındaki velilerden biri ise, büluğa erince çocukların muhayyerlik hakkı vardır.

el-Münteka'da zikredildiğine göre, kız çocuğunun baba veya dedesi varsa çocuğu kadı evlendiremez. Eğer baba veya dede fâsık ise, bâliğ oldukları zaman çocuklar muhayyerlik hakkına sâhiptirler.

Şayet kızçocuğunu kadı evlendirecek olursa, *Ebû Hanîfe*'den (rahimehul-

(26) Bu eser, Ahkamu's-Sıgar adı ile tarafımızdan tercüme edilmiş, 1984 yılında Cihan Yayınevi tarafından İstanbul'da basılmıştır, tamamı 488 sayfadır.

lah) gelen iki rivayetten ezher olanına göre, kız muhayyerlik hakkına sahiptir. Bu aynı zamanda *İmâm Muhammed*'in (rahimehullah) sözüdür.

Şayet vasî, veli ise ve kız veya erkek çocuğunu evlendirdi ise, kadının onu küfüv birisiyle evlendirmesi gerekir. (Bu hüküm ez-Zâhire'de gelmiştir).

Şâyet kız veya erkek çocuk, velilerinden izin almaksızın evlendilerse, nikâh(ın meşrûiyeti) velilerin iznine mütevakkıftır ve bâliğ oldukları zaman da muhayyerlik hakkına sahiptirler.

İzni veren baba veya dede dışında biri olduğu durumdaki hüküm daha önce geçti.

Ebu Ca'fer el-Üsrûşenî'nin el-Câmi'u'l-Kebîr adlı eserinde zikredildiğine göre, baba veya dede dışında biri, kız çocuğunu bülûğa ermeyen biriyle evlendirecek olsa ve kız kocasından evvel bülûğa erse, ayrılığı tercih etse ve mes'elesini kadıya götürse, kocanın büyümesi beklenilmez, kadı'nın bunları ayırma hakkı vardır. Ancak oğlan çocuğunun babası veya vasîsi var ise, onu çağırır ve çocuğun hücceti varsa, hüccetini getirmesini emreder. Aksi halde aralarını, oğlanın velisinin huzurunda ayırır.

Kız bülûğa erince, zevci gâib iken ayrılmak istese, el-Câmi'de işaret edildiği üzere, kadı, gaib koca hazır olmadıkça, onları ayırmaz. Zira bu, gaib üzerine verilmiş bir hüküm olur.

Kız veya erkek çocuğu kadı evlendirdiği takdirde, çocuklar bülûğa erince, zâhirü'r-rivayeye göre, muhayyerlik hakkına sahiptirler. *Halid İbnu Sabîh*'in *Ebû Hanîfe*'den (rahimehullah) rivayetine göre, çocukların muhayyerlik hakkı mevcut değildir.

Bülüğda kızlar için sabit olan muhayyerlik hakkı, erkekler için de sabittir. *Ebû Hanîfe* ve *İmam Muhammed*'in (rahimehümallah) kavillerine göre, baba ve dede dışındakilerin evlendirmelerinde, kız ve erkek çocuklarına bülûğla birlikte tanınan muhayyerlik hakkı sebebiyle, onlar nikâhı tercih edecek olurlarsa, eski nikâhları devam eder, ayrılmayı tercih edecek olurlarsa, kadı, aralarında ayrılıkla hükmedince ayrılırlar.

Bu muhayyerlik hakkı, bâkire kız hakkında fevridir. Bülüğa erer ermez veya nikâhtan sonra, nikâha vâkıf olduğu mecliste hemen nikâhı feshettiğini bildirmelidir. Meclisin sonuna kadar ihtiyar hakkı devam edemez. Öyle ki, bâkire olduğu halde bülûğa eren kız, sükût edip, muhayyerlik hakkını hemen kullanmazsa, bu hakkı kaybeder.

Eğer aslında dul idiyse veya bâkire olmakla beraber zevci kendisi ile gerdek yaptı ve bu gerdekten sonra kocasının yanında bülûğa erdi ise, muhayyerlik hakki, sükûtu ile veya bulunduğu meclisi terketmesiyle bâtıl olmaz. Onun bu hakkı, sarîh bir şekilde nikâha râzı olduğunu ifâde etmesiyle veya kendisinden, râzı olduğuna delâlet eden bir davranışın zuhûr etmesiyle bâtıl olur. Bu davranış cimâya müsaade etmesi, nafaka talep etmesi ve benzer bir harekettir. Fakat eskide olduğu gibi, kocanın yemeğinden yemesi, ona hizmet etmesi bu hakkını iptal etmez.

Oğlanın muhayyerlik hakkı ise, (fevrî değil, ömrîdir, dul kadın hakkında olduğu gibi) sükûtuyla ortadan kalkmaz. Bu hak, onun razı olduğunu sarîh bir şekilde ifâde etmesiyle veya kıza yakınlık, onu techîz, mehrini kendisine teslim gibi rızaya delâlet eden fiilleriyle ortadan kalkar.

Bu tercih hakkı cehâlet sebebiyle de ortadan kalkabilir. Şöyle ki: Kız bâliğ olduğu zaman önceden kıyılmış nikâhı bilir, fakat kendisinin muhayyerlik hakkına sâhip olduğunu bilmezse ve bu sebeple sükût ederse bu hakkı kaybolur. Fakat bülûğ anında nikâh akdini bilmezse muhayyerlik hakkı devâm eder, yeter ki bu hakkın varlığını bilsin.

Bülûğla tanınan muhayyerlik hakkı ile ayrılık vâki olunca, erkek, kıza temâs etmemiş ise mehir gerekmez, bu ayrılık vâki olsa da hüküm böyledir. Gerdek yapmış ise, ayrılma kocanın veya kadının arzûsu ile de vâki olsa mehrin tam olarak koca tarafından ödenmesi gerekir.

★ HZ. HAFSA RADIYALLAHU ANHÂ

5612 ١ــ عَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا: [أَنَّ عُمَرَ حِينَ تَأَيَّمَتْ حَفْصَةُ مِنْ خُنَيْسِ بْنِ حُذَافَةَ السَّهْمِيِّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ، وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْراً، وَتُوُفِّيَ بِالْمَدِينَةِ. قَالَ عُمَرُ: فَلَقِيتُ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ، فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ حَفْصَةَ. فَقُلْتُ: أَنْ شِئْتَ أَنْكَحْتُكَ حَفْصَةَ بِنْتَ عُمَرَ؟ فَقَالَ: سَأَنْظُرُ فِي أَمْرِى، فَلَبِثْتُ لَيَالِيَ، ثُمَّ لَقِيتُهُ! فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ. فَقَالَ: قَدْ بَدَا لِي أَنْ لاَ أَتَزَوَّجَ يَوْمِي. فَلَقِيتُ

أَبَا بَكْرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ. فَقُلْتُ لَهُ: إِنْ شِئْتَ أَنْكَحْتُكَ حَفْصَةَ ابْنَةَ عُمَرَ؟ فَصَمَتَ، وَلَمْ يَرْجِعْ إِلَىَّ شَيْئاً. فَكُنْتُ عَلَيْهِ أَوْجَدَ مِنِّى عَلَى عُثْمَانَ فَلَبِثْتُ لَيَالِىَ. ثُمَّ خَطَبَهَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَأَنْكَحْتُهَا إِيَّاهُ، فَلَقِيَنِى أَبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ. فَقَالَ: لَعَلَّكَ وَجَدْتَ عَلَىَّ حِينَ عَرَضْتَ عَلَىَّ حَفْصَةَ فَلَمْ أَرْجِعْ إِلَيْكَ شَيْئاً. فَقُلْتُ: نَعَمْ. فَقَالَ: فَإِنَّهُ لَمْ يَمْنَعْنِى أَنْ أَرْجِعَ إِلَيْكَ فِيمَا عَرَضْتَ عَلَىَّ إِلاَّ أَنِّى كُنْتُ عَلِمْتُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَدْ ذَكَرَهَا فَلَمْ أَكُنْ لِأُفْشِىَ سِرَّ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ، وَلَوْ تَرَكَهَا لَقَبِلْتُهَا]. أخرجه البخارى والنسائى

«تأَيَّمت» المراد: إذا مات زوجها أو فارقها، وقيل الأيّم التى لازوج لها تزوجت أو لم تتزوج، والرجل أيضاً أيّم.

1. **(5612)**- *İbnu Ömer radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"(Kız kardeşim) Hafsa radıyallahu anhâ, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın Bedir Gazvesi'ne katılan ashabından olup, Medine'de vefat etmiş bulunan Huneys İbnu Huzâfe es-Sehmî radıyallahu anh'tan dul kalınca (babam) Hz. Ömer radıyallahu anh, (kız kardeşimi evlendirmek için harekete geçerek bazı teşebbüslerde bulunmuştur. Bu teşebbüslerini bana şöyle) anlattı:*

"Önce Hz. Osman İbnu Affân radıyallahu anh'a rastladım, Hafsa'yı ona teklif ettim ve: "Dilersen sana Hafsa Bintu Ömer'i nikâhlayayım" dedim.

"Hele bir düşüneyim!" dedi. Birkaç gece bekledim. Sonra ona rastladım. Teklifi tekrar arzettim.

"Şimdilik evlenmemeyi uygun gördüm!" dedi. (Ben bu menfi cevaba kızdım.) Sonra Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh'a rastladım. Ona da: "Dilersen sana Hafsa Bintu Ömer'i nikâhlayayım!" dedim. Hz. Ebu Bekr sustu ve bana hiçbir cevap vermedi. Osman'a kızdığımdan daha çok Ebu Bekr'e kızdım. Birkaç gün aradan geçti. Sonra Hafsa'yı Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm istedi ve O'na nikâhlayıp verdim. Sonra bana Hz. Ebu Bekr rastladı ve: "Hafsa'yı bana teklif

ettiğin zaman sana hiçbir cevapta bulunmayışımdan dolayı belki de bana kızdın" dedi. Ben de: "Evet kızmıştım!" deyince şu açıklamayı yaptı:

"Sen o teklifi yaptığın zaman beni cevap vermemeye sevkeden şey, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın Hafsa'yı zikretmiş olduğunu bilmemdi. Aleyhissalâtu vesselâm'ın sırrını ifşa etmek istemedim. Eğer Hafsa'yı o terketseydi teklifinizi ben kabul edecektim." [Buhârî, Nikâh 33, 36, 46, Megazî 11; Nesâî, Nikâh 30, (6, 83).]

AÇIKLAMA:

1- *Hz. Hafsa, Hz. Ömer radıyallahu anhümâ*'nın kızı, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın zevcesidir. *Hz. Aişe*'den sonra evlenmiştir. Rivayetler *Hz. Hafsa*'nın bi'setten beş yıl önce doğduğunu, bu sebeple, bi'set'in üçüncü veya dördüncü yılında doğmuş olan kardeşi *Abdullah*'tan 8 veya 9 yaş büyük olduğunu belirtir. *Hz. Hafsa* Hicrî 41 yılında *Hz. Hasan*'ın *Hz. Muâviye radıyallahu anhüma*'ya biat ettiği sırada (Cemadiye'l-Ûlâ ayında) vefat etti, radıyallahu anhâ.

2- *Aleyhissalâtu vesselâm, Hafsa* ile önceki kocasının vefatı üzerine dul kalınca evlenmiştir. Rivayetten de anlaşılacağı üzere, önceki kocası *Huneys İbnu Huzâfe*'dir ve Bedir gazvesine katılan bahtiyarlardandır. Bazı rivayetler *Huneys*'in, Uhud gazvesine de katıldığını, bu savaşta aldığı yaranın tesiriyle öldüğünü söyler. Ancak, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın, *Hz. Hafsa* ile hicretten yirmibeş ay sonra evlendiğini belirten rivayetler gözönüne alınınca *Huneys radıyallahu anh*'ın Bedir'den sonra vefat ettiğine dair haberlerin daha doğru olduğu anlaşılır. Esasen, *Vâkidî*'nin bir rivayeti de, *Hz. Ömer*'in *Hafsa*'yı, *Hz. Osman*'a, zevcesi *Rukiyye bintu Resûlullah*'ın vefatı üzerine teklif ettiğini belirtir. *Rukiyye* Bedir sırasında vefat ettiğine göre *Huneys*'in vefatı, Uhud değil, Bedir sonrasına rastlamalıdır. *Rukiyye*, Bedr'e çıkıldığı sırada hastalanmış, *Hz. Osman*, onun tedavisiyle ilgilenmek için sefere katılamamıştı.

3- *Hz. Hafsa*'nın *Resûlullah*'la evlenmesini *İzzeddin İbnu'l-Esîr*, Üsdü'l-Gâbe nam meşhur eserinde biraz farkla şöyle anlatır: "*...Hz. Hafsa dul kalınca, Hz. Ömer onu Hz. Ebu Bekr'e zikrederek evlenmesini teklif etti. Ebu Bekir tek kelimelik cevapta bulunmadı. Hz. Ömer bu duruma öfkelendi. Rukiyye bintu Resûlullah'ın vefatı ile dul kalan Hz. Osman'a gidip Hafsa'yla evlenmesini teklif etti. Ama Osman: "Şimdilik evlenmeyi düşünmüyorum!" diye cevap verdi. Ömer, bunun üzerine Hz. Peygamber'e gitti, Osman'ı şikayet etti. Aleyhissalâtu vesselâm:* **"Hafsa, Osman'dan daha hayırlı olan biriyle evlenecek, Osman da Hafsa'dan daha hayırlı biriyle evlenecek!"** *buyurdu. Sonra Hafsa'yı kendi-*

si evlenmek üzere istedi ve o da kızını Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a nikâhladı.

Sonra Hz. Ebu Bekr, Ömer'e rastladı ve: "Sakın içinden bana kızmayasın! Zira Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hafsa'yı zikretmişti. Ben Resûlullah'ın sırrını ifşa etmek istemedim (bu sebeple senin teklifine hiçbir cevap vermedim). Eğer o Hafsa'yı terketseydi ben alacaktım" dedi. Resûlullah bir ara Hafsa validemizi boşamıştır. Ancak Hz. Ömer'in fazlaca üzülmesi üzerine, Cebrail gelerek Hz. Hafsa'yı "O, çok oruç tutan, namaz kılan biridir, cennette de zevcenizdir" diye övmüş ve geri almasını söylemiştir. Aleyhissalâtu vesselâm da talaktan rücû etmiştir. Hz. Hafsa okuma-yazma bilirdi, rukye yoluyla hastaları tedavi etmeyi de sonradan öğrenmişti."

4- Rivayette *Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekr'e Hz. Osman*'dan daha çok kızdığını söylemektedir. Bu, iki sebeple izah edilir:

1) *Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekr*'i kendine daha yakın bir kardeş hissediyordu. Çünkü, *Resûlullah* onları kardeşlemişti. Dolayısıyla daha fazla bir anlayış beklemekte idi. Ayrıca *Hz. Osman,* muhtemelen *Hz. Ebu Bekir*'den önce bu teklifi reddetmiş idi ve aralarında sebkat eden hukuk daha sınırlı olduğu için *Hz. Osman*'a fazla gücenmemişti.

2) *Hz. Osman, Hz. Ömer*'in teklifini cevapsız bırakmamış, düşüneyim demiş, bilahare düşündükten sonra "*şimdilik evlenmeyeceğim*" diye cevap vermişti. Menfi de olsa bu, bir cevaptı. Ama sükût, cevap değildi. *Hz. Ömer* bu sebeple de fazla kızmıştı. Hatta, *İbnu Sa'd*'ın bir rivayetinde *Hz. Ömer* şöyle der: "... *Hz. Ebu Bekr sükût edince, ona, Osman'dan daha çok kızmıştım." İbnu Sa'd*'dan gelen bir başka rivayete göre, *Hz. Ebu Bekr* şöyle demiştir: "*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Hafsa ile ilgili olarak bir bahiste bulunmuştu, bu sırdı.*" Şu halde, bu sır olan bilgisi sebebiyle *Hz. Ömer*'e cevap vermemişti.

5- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI FEVÂİD:

★ Sırrı gizlemek fazilettir. Sır sahibi açıklayınca açıklamanın mahzuru kalkar.

★ Kişi, kardeşini itab edebilir, öbürü de özrünü beyan etmelidir.

★ *Hz. Ebu Bekr*'in bildiği sır, *Hafsa* ile ilgili olarak *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın *Ebu Bekir*'le iştişarî olarak o meselede konuşmuş olmasından veya hiçbir sırrını ondan saklamayıp açmasından ileri gelebilir.

★ Küçük olan kimse, büyüğün evlenme arzusu izhar ettiği bir kadınla ev-

lenmeyi düşünecek olsa, büyük bu meseleden açıklıkla vazgeçmeden araya girip o kadını talep etmemelidir.

★ *Hz. Peygamber*'in evlenme arzusu izhar ettiği bir kadınla evlenmemesi halinde bir başkasının evlenmesi caizdir, haram değildir. Çünkü *Hz. Ebu Bekir: "Aleyhissalâtu vesselâm terketseydi ben onu kabul edecektim"* demiştir.

★ Kişi kızını, kızkardeşini ve velayeti altında bulunan diğer kadınları sâlih kimselere teklif edebilir. Bunda utanılacak bir durum yoktur.

★ Bir başkasının sırrını fâş etmemek üzere bir kimse yemin etse, sır sahibi kendisi sırrını fâş ettikten sonra yemin eden kimse o sırrı açıkladığı takdirde hânis olmaz.

★ Baba, erkeğe dul kızını teklif edebileceği gibi, bâkire kızını da teklif edebilir. Ancak bakire kız erkeğe teklifte bulunamaz.

5613 ٢ ـ وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ. [أَنَّ النَّبِىَّ ﷺ: طَلَّقَ حَفْصَةَ ثُمَّ رَاجَعَهَا]. أخرجه أبو داود والنسائى.

2. (5613)- *Hz. Ömer İbnu'l-Hattâb radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hafsa radıyallahu anhâ'yı boşamıştı, sonra geri döndü."* [Ebu Dâvud, Talâk 38, (2283); Nesâî, Talâk 75, (6, 213).]

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki açıklamada da geçtiği üzere, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Hz. Hafsa*'yı bir kere boşamıştır. *Hz. Ömer* bunu işitince son derece üzülmüş, üzüntü ifadesi olarak başına toprak saçmış ve: *"Artık bundan sonra Allah ne Ömer'e ne de kızına itibar etmez, değer vermez!"* demiştir. Bunun üzerine ertesi gün *Cebrail aleyhisselam Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın yanına gelerek: *"Allah, Ömer'e merhameten Hafsa'ya dönmeni emrediyor!"* demiştir. Bir başka rivayete göre, *Hz. Ömer*, bir gün *Hz. Hafsa*'nın yanına girer. Ancak *Hafsa* ağlamaktadır. Şöyle der:

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm seni boşamış olmasın? Daha önce de bir kere boşamıştı. Sonra benim sebebimle rücû etmişti. Eğer bir kere daha boşamışsa, ebediyen seninle konuşmayacağım."

Ancak, *Resûlullah Hz. Hafsa*'yı boşamış değildir. Bu, *îlâ'* yani bütün hanımlarıyla bir aylık ayrı kalma kararının üzüntüsünden hâsıl olan ağlamadır.

★ **HZ. ÜMMÜ SELEME RADIYALLAHU ANHÂ**

5614 ١ـ عَنْهَا رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [لَمَّا انْقَضَتْ عِدَّتِى بَعَثَ إلَىَّ أَبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ يَخْطِبُنِى فَلَمْ أَتَزَوَّجْهُ. فَبَعَثَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ يَخْطُبهَا عَلَيْهِ، فَقَالَتْ: أَخْبِرْ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ أَنِّى امْرَأَةٌ غَيْرَى، وَأَنِّى مُصْبِيَةٌ، وَلَيْسَ أَحَدٌ مِنْ أَوْلِيَائِى شَاهِدٌ. فَذَكَرَ ذٰلِكَ لَهُ. فَقَالَ: اِرْجِعْ إلَيْهَا، فَقُلْ لها: أَمَّا غَيْرَتُكِ فَسَأَدْعُو اللّٰهَ أَنْ يُذْهِبَهَا عَنْكِ، وَأَمَّا صِبْيَتُكِ فَسَتُكْفَيْنَ أَمْرَهُمْ؛ وَأَمَّا أَوْلِيَاؤُكِ فَلَيْسَ أَحَدٌ مِنْهُمْ شَاهِدٌ وَلاَ غَائِبٌ يَكْرَهُ ذٰلِكَ. فَقَالَتْ لِابْنِهَا: يَاعُمَرُ؟ قُمْ فَزَوِّجْ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فَزَوَّجَهُ]. أخرجه النسائى.

«امرأةٌ غَيْرَى» كثيرة الغيرة.

و «المُصْبِيَةُ» ذات صبيان وأولاد صغار.

1. **(5614)**- *Hz. Ümmü Seleme radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"İddetim sona erince, Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh bana (bir elçi göndererek) istetti ve evlenme teklif etti. Ben kabul etmedim. Derken Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ömer radıyallahu anh'ı göndererek kendisi için Ümmü Seleme'yi istetti. Ümmü Seleme, Ömer'e: "Resûlullah'a haber ver. Ben çok kıskanç bir kadınım, ayrıca benim çok çocuğum var, bir de velilerimden hiçbiri burada hazır değil!" dedi. O da gidip, Resûlullah'a aktardı. Aleyhissalâtu vesselâm, Ömer'e:*

"Ona dön ve kendisine söyle ki: "Kıskançlığına gelince, senden onu gidermesi için Allah'a dua edeceğim. Çocuklarına gelince, onların himayesi de görülecektir. Velilerin meselesine gelince, onlardan hazır veya gaib hiç biri bu evliliği yadırgamayacak" *buyurdular. Bunun üzerine Ümmü Seleme oğluna: "Ey Ömer! Kalk! Resûlullah'la beni nikâhla" dedi. O da nikâhladı."* [Nesâî, Nikâh 28, (6, 81).]

AÇIKLAMA:

Ümmü Seleme radıyallahu anhâ'nın ismi *Hind*'dir. Babası *Ebu Ümeyye Huzeyfe İbnu'l-Muğîre*'dir. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Ümmü Seleme* ile

hicretin dördüncü yılında Cemâziyü'l-âhir ayında evlenmiştir. *Ümmü Seleme* ve zevci ilk müslümanlardan ve Habeşistan'a hicret edenlerdendir. Sonra Mekke'ye gelmişler, oradan da Medine'ye hicret etmişlerdir. Rivayette geçen *"Çok çocuk sahibiyim"* fıkrasından da anlaşılacağı üzere küçük çocukları vardı: *Seleme, Ömer, Dürre, Zeyneb.*

Ümmü Seleme, kocası *Ebu Seleme* ile hicret ederken, müşrik olan yakınları onu tevkif ederler ve hicret etmesine izin vermezler. Oğlu *Seleme*'yi de kocasının yakınları alıkoyar. *Ebu Seleme* Medine'ye tek başına intikal eder. Kocasından ve oğlundan ayrılan *Ümmü Seleme* her gün, sabahtan akşama kadar gözyaşları dökmeye başlar. Bu, günlerce devam eder. Sonunda merhamete gelen yakınları onun da hicretine izin verirler. Çocuğunu da alarak Medine'ye gelip kocasına kavuşur.

Ümmü Seleme Resûlullah'la evlendiği zaman çocuğu *Zeyneb* henüz onu emmekte idi. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* çocuğu annesinin yanında gördükçe gerdek yapmıyordu. Durumu sezen *Ammâr İbnu Yasir* çocuğu götürür. Bunun üzerine *Aleyhissalâtu vesselâm* gerdek yapar.(27)

Ümmü Seleme radıyallahu anhâ güzelliği, aklı ve isabetli re'yi ile meşhurdu. Hudeybiye'de sulh yapıldığı zaman, *Resûlullah,* ashaba kurbanlarını kesip traş olmalarını ve ihramdan çıkmalarını emrettiği halde, Ka'be'yi tavaf etmek maksadıyla yola çıktıkları için, tavafsız bunları yapmak ashabın ağrına gidiyor, bu sebeple emr-i nebevî'yi icraya kimsenin eli varmıyordu. *Resûlullah*'ı, mükerrer emirlerine rağmen dinleyen yoktu. *Aleyhissalâtu vesselâm* üzgün olarak çadırına girdi. Üzüntünün sebebini öğrenen *Ümmü Seleme: "Ey Allah'ın Resûlü sen kurbanını kes, traşını ol, ihramdan çık. Ashabın seni takip edecektir!"* diye tavsiyede bulundu. *Aleyhissalâtu vesselâm* bu tavsiyeye uydu. Aynen onun söylediği gibi, ashab da kalkıp menâsiki birer birer icra ettiler. Bu vak'a onun dirayetine örnek olarak hep zikredilmiştir.

Ümmü Seleme radıyallahu anhâ hicretin 59. yılında Şevvâl ayında Allah'ın rahmetine kavuştu. Daha muahhar yıllarda öldüğüne dair rivayetler de vardır.

★ ZEYNEB RADIYALLAHU ANHÂ

5615 ١ــ عَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [لَمَّا انْقَضَتْ عِدَّةُ زَيْنَبَ

(27) Çocuğunu emzirmekte olan *Ümmü Seleme* ile gerdekten kaçınması 5719. hadiste görülecek olan *"gayle"* meselesinden ileri gelebilir.

قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ لِزَيْدٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: إِذْهَبْ فَاذْكُرْهَا عَلَىَّ، فَانْطَلَقَ زَيْدٌ حَتّى أَتَاهَا وَهِىَ تُخَمِّرُ عَجِينَهَا. قَالَ: فَلَمَّا رَأَيْتُهَا عَظُمَتْ فِى صَدْرِى حَتّى مَا أَسْتَطِيعُ أَنْ أَنْظُرَ إِلَيْهَا فَوَلَّيْتُهَا ظَهْرِى وَنَكَصْتُ عَلَى عَقِبِى، وَقُلْتُ: يَازَيْنَبُ أَرْسَلَنِى رَسُولُ اللّهِ ﷺ يَذْكُرُكِ. فَقَالَتْ: مَا أَنَا بِصَانِعَةٍ شَيْئاً حَتّى أُوَامِرَ رَبِّى، فَقَامَتْ إِلٰى مَسْجِدِهَا وَنَزَلَ الْقُرْآنُ، وَجَاءَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ فَدَخَلَ عَلَيْهَا بِغَيْرِ إِذْنٍ. قَالَ. فَلَقَدْ رَأَيْتُنَا أَطْعَمَنَا رَسُولُ اللّهِ ﷺ اَلْخُبْزَ وَاللَّحْمَ حَتّى امْتَدَّ النَّهَارُ. فَخَرَجَ النَّاسُ وَبَقِىَ رِجَالٌ يَتَحَدَّثُونَ فِى الْبَيْتِ بَعْدَ الطَّعَامِ ، فَخَرَجَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ وَاتَّبَعْتُهُ فَجَعَلَ يَتَتَبَّعُ حُجَرَ نِسَائِهِ وَيُسَلِّمُ عَلَيْهِنَّ، وَيَقُلْنَ لَهُ: يَا رَسُولَ اللّهِ كَيْفَ وَجَدْتَ أَهْلَكَ؟ قَالَ أَنَسٌ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: فَمَا أَدْرِى أَنَا أَخْبَرْتُهُ أَوْ غَيْرِى أَنَّ الْقَوْمَ قَدْ خَرَجُوا، فَانْطَلَقَ حَتّى دَخَلَ الْبَيْتَ. فَذَهَبْتُ أَدْخُلُ مَعَهُ، فَأَلْقَى السِّتْرَ بَيْنِى وَبَيْنَهُ، وَنَزَلَ الْحِجَابُ، وَوُعِظَ الْقَوْمُ بِمَا وُعِظُوا بِهِ: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَتَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِىِّ. إِلٰى قوله: وَاللّهِ لاَ يَسْتَحْيِى مِنَ الْحَقِّ] أخرجه مسلم والنسائى ، وللبخارى والترمذى بمعناه.

1. (5615)- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Zeyneb'in iddeti tamamlanınca, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Zeyd radıyallahu anh'a:* **"Git onu bana (kendinden) iste!"** *dedi. Zeyd gitti. Zeyneb'e geldiği zaman hamurunu yoğuruyordu. Zeyd der ki: "Onu gördüğüm zaman içimde bir zorluk hissettim, ona bakamaz hale geldim. Sırtımı ona çevirerek, geri geri yaklaştım ve: "Ey Zeyneb! Beni Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm gönderdi. Seni istiyor" dedim. Zeyneb: "Ben (istihâre yoluyla) Rabbimle istişâre etmeden bir şey yapacak durumda değilim!" dedi ve kalkıp mescidine gitti. Derken Resûlullah'a vahiy geldi. Aleyhissalâtu vesselâm kalkıp izin almadan Zeyneb'in evine girdi. Zeyd der ki:*

Gündüzün ilerlemesiyle Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın bize ekmek ve et yedirdiğini gördük.

Yemekten sonra halk çıkmış, bazı kimseler evde kalmış sohbet ediyordu. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm da çıktı, peşinden ben de çıktım. Hanımlarının hücrelerine birer birer uğrayıp selâm vermeye başladı. Onlar: "Ey Allah'ın Resûlü (yeni) hanımını nasıl buldun?" diyorlardı.

Hz. Enes radıyallahu anh der ki: *"Bilemiyorum, "Halk çıktı!" diye ben mi haber verdim, başkası mı haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm gelip evine girdi. Ben de beraber girmek istedim. Benimle kendi arasına perde çekti. Örtünme âyeti nâzil oldu. Halk, kendilerine verilen öğütten derslerini aldı:* **"Ey iman edenler! Yemek için dâvet olunmadan Peygamber'in evine girip de orada yemek vaktini beklemeyin. Davet edildiğinizde ise girin, fakat yemeğinizi yedikten sonra sohbete dalmadan dağılın. Bu hareketiniz Peygamber'e eziyet verir. O da size bunu açıklamaktan sıkılır. Allah ise hakkı açıklamaktan çekinmez"** (Ahzâb 53). [Müslim, Nikâh 87, (1428); Nesâî, Nikâh 26, (6, 79).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, *Resûlullah*'ın *Zeyneb Bintu Cahş* ile evlenmelerini anlatmaktadır. *Zeyneb Bintu Cahş Aleyhissalâtu vesselâm*'ın hala kızı idi. Onu azadlısı *Zeyd İbnu Hârise* ile evlendirmişti. *Zeyneb* bu evliliği istemiyordu, *Resûlullah*'ın hatırına kabullenmişti. Sonunda evliliği devam ettiremeyip ayrıldılar. Şu halde *Zeyneb*'in bu boşanmadan hasıl olan iddetinin sona ermesi mevzubahistir.

Resûlullah, evlenme teklifini *Zeyneb*'in eski kocası *Zeyd* ile duyurur. *Zeyneb* bu teklife hemen evet demez. *"İstihâre yaparak Rabbimin irşadını alayım"* der. Mescidine gider. Bu esnada da *Aleyhissalâtu vesselâm*'a vahiy gelmiştir. Vahiyde, *Zeyneb*'in *Resûlullah*'a Allah tarafından nikâhlandığı ifade edilmektedir. *Aleyhissalâtu vesselâm* bu sebeple *Zeyneb*'e kendisi gider ve kapıyı çalmadan içeri girer. Kapıyı çalmadan girişi, *Zeyneb*'le nikâhının kıyılmış olması sebebiyledir. Mezkur âyet şöyle: **"Zeyd o hanımla alâkasını kesince, biz onu sana nikâhladık..."** (Ahzâb 37). Bilâhare, *Resûlullah*'ın hanımları birbirlerine karşı faziletleriyle övünürken *Hz. Zeyneb "Sizin nikâhınızı insanlar kıyarken, benim nikâhımı Aziz ve Celîl olan Allah kıydı"* diyecektir.

2- *Hz. Enes, Hz. Zeyneb*'in düğün yemeğinin, derhal aynı gün içinde yendiğini belirtir. Yemekten sonra cemaatin dağılmasına rağmen bazı rivayetlerde

tasrîh edildiği üzere iki kişi sohbete dalar ve evda kalmaya devam eder. *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın odayı terketmesi de bunlara çıkıp gitmeleri için yeterli mesaj sayılmaz, oturmaya devam ederler. *Aleyhissalâtu vesselâm* zevcelerini birer birer ziyarete başlar. Selam verir, hal-hatır sorar. Ziyaretleri tamamlayıp dönünce o iki kişi de çıkar.

3- HADİSTEN ÇIKAN BAZI FEVÂİD:

★ Kişi evine dışardan geldikçe âile halkına selâm vermeli, hal-hatır sormalıdır. Böylece utanarak meselesini açamayan, aile reisinin açtığı sohbet zemini içerisinde meseleler açılmış olur.

★ Selam verilirken, muhatap tek bile olsa cemî sigasıyla *es-selamu aleyküm* diye selam vermelidir.

★ Bir kimse ile karşılaşınca hal-hatır sormak müstehabtır.

★ ÜMMÜ HABİBE RADIYALLAHU ANHÂ

5616 ١ ـ عَنْهَا رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا: [أَنَّهَا كَانَتْ تَحْتَ عُبَيْدِ اللّٰهِ بْنِ جَحْش فَمَاتَ بِأَرْضِ الْحَبَشَةِ فَزَوَّجَهَا النَّجَاشِىُّ رَحِمَهُ اللّٰهُ مِنَ النَّبِىِّ ﷺ وَأَمْهَرَهَا أَرْبَعَةَ آلاَفِ دِرْهَمٍ، وَبَعَثَ بِهَا إِلَيْهِ مَعَ شُرَحْبِيلِ بْنِ حَسَنَةَ، فَقَبِلَ النَّبِىُّ ﷺ]. أخرجه أبو داود والنسائى.

1. (5616)- *Ümmü Habîbe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Kendisi, Ubeydillah İbnu Cahş'ın nikâhı altında idi. Habeşistan'da kocası ölünce, Necaşî merhum, onu Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a nikâhlayıp dörtbin dirhem mehir verdi. Onu Şürahbil İbnu Hasene ile birlikte Aleyhissalâtu vesselâm'a gönderdi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kabul etti."* [Ebu Dâvud, Nikâh 29, (2107, 2108); Nesâî, Nikâh 66, (6, 119).]

ÇIKLAMA:

Ümmü Habîbe radıyallahu anhâ'nın adı *Remle Bintu Ebî Süfyan Sahr İbni Harb*'tir. Babası *Ebu Süfyân*, o sıralarda Mekke'nin lideri ve müşrik idi. Fetih günü müslüman olanlardandır.

Ümmü Habîbe kocası *Ubeydillah* ile birlikte Habeşistan'a, ikinci hicretle gitmişti. Kocası orada içki düşkünlüğü sebebiyle hıristiyan oldu ve orada öldü. *Ümmü Habîbe* kocasına uyup İslâm'dan çıkmadı, imanında sebat etti.

Ümmü Habîbe'nin *Resûlullah*'a nikâhlanma vakti ve yeri hakkında ihtilaf edilmiştir. Bazı rivayetlere göre, Habeşistan'da hicretin altıncı yılında nikâh kıyılmıştır. Bazı rivayetlere göre, *Aleyhissalâtu vesselâm*, nikâh için, *Amr İbnu Ümeyye ed-Damrî*'yi *Necâşî*'ye göndererek *Ümmü Habîbe*'yi kendisine nikâhlayıvermesini, kendisi adına dörtyüz dinar miktarında mehir vermesini talep etmiştir. *Necaşi* bu arzu-yu nebevîyi yerine getirerek *Ümmü Habîbe*'yi *Şurahbil İbnu Hasene* ile birlikte Medine'ye göndermiştir.

Rivayete göre, *Necaşi, Resûlullah*'ın isteği kendisine ulaşınca, *Ebrehe* adındaki câriyesini *Ümmü Habîbe*'ye gönderir. *Ebrehe: "Melik sana diyor ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana yazarak seni O'na nikâhlamamı talep etti"* der. Bunun üzerine *Ümmü Habîbe, Hâlid İbnu Sa'îd İbni'l-As*'a haber gönderir ve onu nikâhta vekil tayin eder. Habere çok sevinen *Ümmü Habîbe Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'a zevce olmak gibi fevkalâde mutlu bir haberi getiren *Ebrehe*'ye iki bilezik ve bir gümüş yüzük verir. Akşam olunca, müslümanların temsilcisi olan *Ca'fer İbnu Ebî Tâlib* ve diğer müslümanları çağırır ve huzurlarında dua okuyup nikâh kıyar, mehri *Halid İbnu Sa'îd İbni'l-As*'a teslim eder. Cemaat dağılmak isteyince *Necaşî: "Oturun, peygamberlerin sünnetidir; evlendikleri zaman, nikâh üzerine yemek yerler"* der. Yemek getirilir, yerler ve dağılırlar.

Bazı rivayetlerde bu hâdisenin hicretin yedinci yılında vaki olduğu zikredilir. *Ümmü Habîbe*'nin vekil tayin ettiği *Halid, Ümmü Habibe*'nin babasının amcasının oğlunun oğludur. Nikâh sırasında *Ebu Süfyân* müşrik ve *Resûlullah*'la harp hâlinde idi.

Yukarda da söylediğimiz gibi bu nikâhın Habeşistan'dan döndükten sonra Medine'de kıyıldığı da söylenmiştir. Ancak meşhur olan önceki rivayettir.

Ümmü Habîbe radıyallahu anhâ, hicrî kırkdört yılında vefat etmiştir. Allah validemizi şefaatçimiz kılsın.

★ SAFİYYE RADIYALLAHU ANHÂ

5617 ١ــ عَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَدِمَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ خَيْبَرَ. فَلَمَّا فَتَحَ اللّٰهُ عَلَيْهِ الْحِصْنَ ذُكِرَ لَهُ جَمَالُ صَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَىِّ بْنِ أَخْطَبَ وَقَدْ قُتِلَ زَوْجُهَا وَكَانَتْ عَرُوساً فَاصْطَفَاهَا النَّبِىُّ ﷺ مِنَ

الْمَغْنَمِ وَخَرَجَ بِهَا حَتَّى بَلَغَ الرَّوْحَاءَ فَبَنَى بِهَا. ثُمَّ صَنَعَ حَيْساً فِى نِطْعٍ صَغِيرٍ. ثُمَّ قَالَ لِى: آذِنْ مَنْ حَوْلَكَ. فَكَانَتْ تِلْكَ وَلِيمَةَ رَسُولِ اللّهِ ﷺ عَلَى صَفِيَّةَ. ثُمَّ خَرَجْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ فَكَانَ ﷺ يُحَوِّى لَهَا وَرَاءَهَا بِعَبَاءَةٍ. ثُمَّ يَجْلِسُ عِنْدَ بَعِيرِهِ فَيَضَعُ رُكْبَتَهُ، فَتَضَعُ صَفِيَّةُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهَا رِجْلَهَا عَلَى رُكْبَتِهِ حَتَّى تَرْكَبَ]. أخرجه الخمسة إلا الترمذى.

قوله «يُحَوِّى» الحوية: كساء يعمل حول سنام البعير ليركب عليه.

1. (5617)- *Hz. Enes radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Hayber'e geldi. Allah kaleyi fethetmeyi müyesser kılınca, kendisine Safiyye Bintu Huyey İbni Ahtab'ın güzelliğinden bahsedildi. Safiyye'nin kocası savaş sırasında öldürülmüştü. Kadın daha yeni evlenmişti. Aleyhissalâtu vesselâm, ganimetten pay olarak kendisine onu seçti. Oradan Safiyye ile birlikte çıktılar. Revhâ nam mevkiye geldiler. Aleyhissalâtu vesselâm orada gerdek yaptı. Sonra küçük bir yaygı içerisinde hays (denen hurma, yağ ve keş'ten mamul bir yemek) hazırladı. Sonra bana:* **"Etrafındakileri çağır!"** *buyurdu. Bu, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın Safiyye için verdiği düğün yemeği idi. Sonra oradan Medine'ye hareket ettik. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Safiyye için, bineğinin terkisine bir örtü seriyordu. Sonra devesinin yanında çömelip dizini dayadı. Safiyye radıyallahû anhâ, dizine basarak deveye bindi."* **[Buhârî, Salât 12, Ezan 6, Salatu'l-Havf 6, Cihad 102, 130, Menâkıb 27, Megâzî 38; Müslim, Nikâh 464, (1367); Ebu Dâvud, Harâc ve'l-İmâret 21, (2996, 2997, 2998); Nesâî, Nikâh 79, (6, 131-134).]**

AÇIKLAMA:

Safiyye Bintu Huyey, rivayetten de anlaşılacağı üzere, *Ümmülhâtu'l-mü'minînden* olup Hayber yahudilerindendir. Sıradan bir kadın olmayıp ileri gelenlerden biridir. Hatta, başka rivayetlerin açıkladığı üzere, *"Bana esirelerden bir câriye ver!"* diye talepte bulunan *Dıhye İbnu Halîfe, Resûlullah*'ın: **"Git dilediğini seç al"** ruhsatı üzerine gider *Safiyye*'yi seçer. Ancak *Aleyhissalâtu vesselâm*'a: يَا رَسُولَ اللّهِ إِنَّهَا سَيِّدَةُ قُرَيْظَةَ وَالنَّضِيرِ مَا تَصْلُحُ إِلاَّ لَكَ *"Ey Allah'ın Resûlü, o, Kureyza ve Nadir kabilelerinin efendisidir, o ancak size münasibtir"* diye

ikazda bulunurlar. *Aleyhissalâtu vesselâm* belki de siyasî mülâhazalarla, yani yahudilerle müslümanlar arasındaki husumeti azaltmak, gerginliği asgariye indirip dostâne münasebetleri geliştirmek düşüncesiyle, böyle mümessil mâhiyetinde bir kadınla evlenmeyi uygun görür. *Dıhye*'yi çağırıp bir başka câriye seçmesini söyler ve *Safiyye*'yi kendisi alır. Azad eder, örtüye tâbi kılar ve evlenir. Örtmesi, zevce edindiğinin alâmetidir. Câriye olarak almış olsaydı örtünmeyi mecbur etmezdi. *Safiyye radıyallahu anhâ*'nın akıllı kadınlardan biri olduğu belirtilir. *Hz. Safiyye*, gerçekten yahudilere karşı dikkatleri çekecek, şikayetlere sebep olacak derecede hususi yakınlık göstermiş, Hâne-i Saadette onların temsilcisi rolünü oynamıştır. Bu aşırı ilgisinden sual edilince: *"Benim onlar arasında akrabalarım var, sıla-ı rahm yapıyorum"* diye cevap vermiştir.

Resûlullah, Safiyye'nin yüzünde morluk görür ve sebebini sorar. Anlatır ki: Rüyasında gökteki ayın kucağına düştüğünü görür. Bunu ertesi gün babasına anlatır. Babası: *"Sen Arap melikine zevce olacaksın"* diyerek öfkeyle tokat atar. Bu iz, o darbeden kalmadır. Bir başka rivayette, göğsüne düşen güneştir. Rüyayı anlattığı kimse de kocasıdır. Rüyayı annesine anlattığı da rivayetlerde de yer alır. *Safiyye*'nin evli olduğu düşünülürse, kocasına anlatmış, onun darbesini yemiş olması daha makul gelir.

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın zevcelerinden bazıları zaman zaman *Safiyye*'yi *"yahudi kızı"* diyerek; meselâ *Hz. Aişe* ve *Hz. Hafsa: "Biz Resûlullah'ın yanında senden daha muteberiz, biz Resûlullah'ın hem zevceleriyiz hem de amcasının kızlarıyız"* diyerek üzerler. *Safiyye* bu laf atmaları *Aleyhissalâtu vesselâm*'a şikayet eder. *Resûlullah* onu şöyle teselli eder: **"Sen onlara: "Siz benden nasıl daha hayırlı olursunuz? Benim kocam Muhammed'dir, babam Hârun'dur, amcam Musâ'dır" demedin mi?"** buyurur. Bir sefer sırasında *Hz. Safiyye*'nin devesi hastalanır. *Zeyneb Bintu Cahş* validemizin fazla devesi vardır. *Aleyhissalâtu vesselâm*, devesinin birini *Safiyye*'ye vermesini söyler. Ancak *Zeyneb: "Ben şu yahudi kızına mı devemi vereceğim?"* diyerek imtina eder. Bu tutuma üzülen *Aleyhissalâtu vesselâm* üç ay kadar bir müddet *Zeyneb*'i terkeder, ona gece ayırmaz ve hiç konuşmaz.

Medine'ye geldiği vakit ensar kadınları ve bu arada *Hz. Aişe, Safiyye radıyallahu anhünne*'yi görmeye gelirler. *Resûlullah Hz. Aişe*'ye: **"Zevcemi nasıl buldun?"** diye sorunca: *"Bir yahudi kadını"* diye istiskal edici bir cevap verir. *Resûlullah:* **"Öyle söyleme, o müslüman oldu ve müslümanlığında da samimi"** buyururlar.

Hz. Safiyye'nin ölüm tarihi ihtilaflıdır: 37 ile 52 arasında değişen yıllar söylenmiştir, radıyallahu anhâ.

★ HZ. CÜVEYRİYE RADIYALLAHU ANHÂ

5618 ١ـ عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [وَقَعَتْ جُوَيْرِيَةَ بِنْتُ الْحَارِثِ مِنْ بَنِى الْمُصْطَلِقِ فِى سَهْمِ ثَابِتِ بْنِ قَيْسِ بْنِ شَمَّاس رَضِىَ اللّٰه عَنْهُ، وَكَانَتِ امْرَأَةً مُلاَّحَةً لَهَا فِى الْعَيْنِ حَظٌّ، فَجَاءَتْ تَسْأَلُ رَسُولَ اللّٰهِ فِى كِتَابَتِهَا. قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا: فَلَمَّا قَامَتْ عَلَى الْبَابِ، وَرَأَيْتُهَا كَرِهْتُ مَكَانَهَا، وَعَرَفْتُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ سَيَرَى مِنْهَا مِثْلَ الَّذِى رَأَيْتُ. فَقَالَتْ: يَارَسُولَ اللّٰهِ، أَنَا جُوَيْرِيَةُ بِنْتُ الْحَارِثِ، وَإِنَّهُ كَانَ مِنْ أَمْرِى مَالاَ يَخْفَى عَلَيْكَ، وَإِنِّى وَقَعْتُ فِى سَهْمِ ثَابِتِ بْنِ قَيْسٍ، وَإِنِّى كَاتَبْتُ عَلَى نَفْسِى، وَجِئْتُكَ تُعِينُنِى فَقَالَ لَهَا: فَهَلْ لَكِ فِيمَا هُوَ خَيْرٌ لَكِ؟ قَالَتْ: وَمَا هُوَ؟ قَالَ: أُؤَدِّى عَنْكِ كِتَابَتَكِ وَأَتَزَوَّجُكِ؟ قَالَتْ: قَدْ فَعَلْتُ. فَلَمَّا تَسَامَعَ النَّاسُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَدْ تَزَوَّجَ جُوَيْرِيَةَ أَرْسَلُوا مَا بِأَيْدِيهِمْ مِنَ السَّبْىِ وَأَعْتَقُوهُمْ وَقَالُوا: أَصْهَارُ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ. قَالَتْ: فَمَا رَأَيْنَا امْرَأَةً كَانَتْ أَعْظَمَ بَرَكَةً عَلَى قَوْمِهَا مِنْهَا؛ أُعْتِقَ فِى سَبَبِهَا أَكْثَرُ مِنْ مِائَةِ أَهْلِ بَيْتٍ مِنْ بَنِى الْمُصْطَلِقِ]. أخرجه أبو داود.

«المَلاَّحَةُ» بمعنى المليحة، وهذا البناء للمبالغة فى الملاحة.

و «المكاتبةُ» أن يشترى المملوك نفسه من مولاه ليؤدى ثمنه إليه من كسبه.

1. (5618)- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Benî'l-Mustalik'ten Cüveyriye Bintu'l-Hâris, Sâbit İbnu Kays İbni Şemmâs radıyallahu anh'ın hissesine düşmüştü [esaretten kurtulmak için mukâtebe anlaşması yaptı]. O, çok güzel*

bir kadındı, gözde onun için bir hisse vardı (gören göz haz duyardı). Mukâtebe bedelini ödemede yardım talep etmek üzere Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a geldi.

Hz. Aişe devamla der ki: "Cüveyriye kapıda durduğu vakit onu görünce durumu hoşuma gitmedi (Resûlullah'ın onu beğenip evlenmeye kalkacağından korktum). Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın da benim onda gördüğüm (güzelliği) göreceğini derhal anladım.

"Ey Allah'ın Resûlü dedi. Ben Hâris'in kızı Cüveyriye'yim. Durumum size meçhul değil. Ben Sâbit İbnu Kays'ın hissesine düştüm. Fakat hürriyetime kavuşmak için onunla mukâtebe yaptım. Size, mukâtebe (bedelini ödemem)de yardım istemek üzere geldim. Resûlullah:

"Sana ondan daha hayırlısını söylesem ne dersin?" *buyurdular. Cüveyriye: "O nedir?" dedi.*

"Senin yerine mukâtebe ücretini ödeyeyim ve seni zevce olarak alayım?" *buyurdular. Cüveyriye de: "Kabul ediyorum!" dedi. [Bunun üzerine, Sabit İbnu Kays'a adam göndererek Cüveyriye'yi ondan talep etti. Sabit: "O senindir, Ey Allah'ın Resûlü! Annem babam sana feda olsun!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm mukâtebe ücretini hemen ödedi. Cüveyriye'yi azad edip evlendi. Halk, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın Cüveyriye ile evlendiğini işitince ellerindeki esirleri salıp azad ettiler ve: "Bunlar Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın artık akrabalarıdır (esir olarak tutulamazlar)!" dediler. Hz. Aişe devamla der ki: "Kavmine ondan daha hayırlı bir kadın görmedik; onun sebebiyle Benî Mustalik'ten yüz aile halkı azad olundu."* [Ebu Dâvud, Itk 2, (3931).]

AÇIKLAMA:

1- *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm,* Benî Müstalik'in müslümanlara karşı sefer hazırlığında olduğunu istihbar edince âni bir baskın hareketiyle düzenlerini önlemişti. Gâfil avlanan Benî Müstalik mağlup olmuş, yediyüz kadar insan da müslümanlara esir düşmüştü. *Hz. Aişe* yüz ailenin *Cüveyriye* sebebiyle azad edildiğini belirtir. Demek ki her bir aile ortalama yedi kişiden müteşekkildir. Bazı rivayetler *Cüveyriye radıyallahu anhâ*'nın adının *Berre* olduğunu, bunu *Resûlullah*'ın *Cüveyriye* diye değiştirdiğini belirtir.

2- Hadisten "veli"nin velisi olduğu kadını evlendirebileceği, dilerse kendisi o kadınla evlenebileceği hükmünü çıkarmışlardır. Çünkü, *Resûlullah* velisi durumunda bulunduğu *Cüveyriye* ile evlenmiştir. *Resûlullah* o durumda *Cüveyriye*'nin velisi sayılır. Çünkü *"sultan, velisi olmayanın velisidir." Cüveyriye* kö-

le olması haysiyetiyle velisiz sayılır. Keza *Aleyhissalâtu vesselâm Cüveyriye* için *mevla'l-itâka'dır*, yani "azadlık efendisi." Azadlık efendisi, azadlının velisidir. Çünkü ona *asabe* olmuştur. Böylece *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın *Cüveyriye*'ye veli olduğu sübut bulunca, cereyan eden hâdise, veli olan *Resûlullah*'ın velayeti altındaki *Çüveyriye*'yi kendisi ile evlendirmiş olmasından ibarettir. Öyleyse: *"Veli nefsini (velayeti altındaki ile) evlendirebilir."*

★ İBNETU'L-CEVN

5619 ١ــ عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: [لَمَّا دَخَلَتِ ابْنَةُ الْجَوْنِ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَتْ: أَعُوذُ بِاللهِ مِنْكَ، فَقَالَ لَهَا: لَقَدْ عُذْتِ بِعَظِيمٍ، إِلْحَقِى بِأَهْلِكِ]. أخرجه البخارى والنسائى.

1. **(5619)**- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"İbnetu'l-Cevn Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına girince: "Senden Allah'a sığınırım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da:*

"Gerçekten büyüğe sığındın. Ailene dön!" *buyurdular."* [Buhârî, Talâk 3; Nesâî, Talâk 14, (6, 150).]

AÇIKLAMA:

Siyer ve hadis kitaplarında gelen farklı rivayetler, bazı kadınların, *Resûlullah*'a gerdek sırasında *"Senden Allah'a sığınırım"* diyerek veya buna yakın bir cümle ile hitap ettiklerini belirtir. Rivayetlerde gelen bu kıssalar farklı hâdiseler midir, aynı hadisenin farklı rivayetleri midir, çok net değil, şârihler bu hususta cezmetmekten kaçınırlar. *İbnu Sa'd*'ın bir rivayeti şöyle: *"Kilâbiye'nin ismi ihtilaflıdır. Fatıma Bintu'd-Dahhâk İbni Süfyân dendi. Amra Bintu Yezid İbni Ubeyd dendi, Sena Bintu Süfyan İbni Avf dendi, el-Âliye Bintu Zıbyân İbnu Amr İbni Avf dendi."*

Nisbet olarak da kadın *Kilâbî* midir, *Kindî* midir ihtilaflıdır. *İbnu Hâcer*, en az iki ayrı hadisenin varlığına hükmedilebileceğini söyler. *Ebu Üseyd rivayetinde* geçen kadın *Ümeyme*'dir, *Sehl*'in rivayetinde geçen kadın *Esmâ*'dır. Bu meselenin teferruatı bize pratik bir fayda sağlamayacağı için münakaşaları aktarmayacağız.

Gerdek sırasında kadını (veya bazı kadınları) bu çeşit yakışıksız söz sarfetmeye sevkeden husus nedir? Rivayetler bu hususta ehemmiyetle, *Ümmühatu'l-*

Mü'minîn'den bazılarının hilesini rivayet ederler: Bu yeni kadın çok güzeldir. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın sevgi ve ilgisini kazanmada kendilerine galebe edeceğinden korkarlar ve kadıncağıza: *"Eğer derler, sen Resûlullah sana yaklaşınca "senden Allah'a sığınırım" dersen o bu sözden hoşlanır."* Saflığı sebebiyle aldanıp böyle söyleyen kadın, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'dan: **"...Ailene dön!"** karşılığını alır. Bu muameleye maruz kalan *Fatıma Bintu'd-Dahhâk el-Kilâbiye* (uğradığı bedbahtlığın sevkiyle) *"Mayıs toplar ve ben şakiyyeyim"* dermiş. Bir rivayete göre bu telkini yapanlar *Hz. Aişe* ve *Hz. Hafsa*'dır. Kadını tarayıp, kınalayarak gerdeğe hazırlarken, onlardan biri: *"Resûlullah, gerdeğe girdiği zaman kadının "Senden Allah'a sığınırım" demesinden hoşlanır"* derler.

Ebu Üseyd'in rivayetinde, kadın ailesine geri götürülür. Ailesi bunu hoş karşılamaz: *"Sen mübarek olmayan bir kadınsın"* diye bağrışırlar. Kadın üzülür, aldatıldığını söyler, kederinden ölür.

Bir başka rivayet, kadının muhâcir *İbnu Ebî Ümeyye* ile evlendiğini, *Hz. Ömer* kadını cezalandırmak istedi ise de, kadın: *"Bana örtü koymamıştı, Ümmü'l-mü'minîn de dememişti (Hz. Peygamber'e zevce olmamıştım)"* diyerek kendini müdafaa eder ve *Hz. Ömer* dokunmaz. Hicrî altmış senesinde vefat eder.

★ ÜMMÜ ŞERÎK

5620 ١ـ عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا: [أَنَّهَا كَانَتْ مِمَّنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِرَسُولِ اللّٰهِ ﷺ]. أخرجه النسائى.

1. (5620)- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ*'nın anlattığına göre, *"Ümmü Şerîk, Aleyhissâtu vesselâm'a nefsini hibe edenlerdendir."*

(Teysîr, *hadisin kaynağını Nesâî olarak gösterir ise de, Nesâî'nin* el-Mücteba *olarak meşhur olan* Sünen*'inde mevcut değildir,* es-Sünenü'l-Kübrâ*'sında olabilir.)*

AÇIKLAMA:

Kadınlardan zaman zaman, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'a gelip kendini hibe edenler olmuştur. Kadının nefsini hibe etmesi, karşılığında mehir gibi bir karşılık istemeksizin evlenme teklifinde bulunmasıdır. Bu sadedde ismi geçenlerden biri, sadedinde olduğumuz hadiste zikredildiği üzere *Ümmü Şerîk*'tir; bir diğeri *Havle Bintu Hakîm,* bir diğeri *Fatıma Bintu Şüreyh,* bir diğeri *Leylâ*

Bintu'l-Hatîm, bir diğeri *Zeyneb Bintu Huzeyme,* bir diğeri *Meymune Bintu'l-Hâris*'dir. Hemen belirtelim ki, aslında helal olmasına rağmen, *Aleyhissalâtu vesselâm* bu bağış sahiplerinin hiçbiriyle evlenmemiştir. Onun nikâhının altında bulunanlardan hiçbiri de nefsini bağışlayanlardan değildir. Buna rağmen *Hz. Aişe*'nin, nefsini bağışlayan kadınlara karşı kıskançlık duyduğu belirtilir.

5621 ٢ـ وَعَنْ ثَابِتٍ رَحِمَهُ اللّٰهُ قَالَ: [كُنْتُ عِنْدَ أَنَسٍ رَضِىَ اللّٰهُ
عَنْهُ وَعِنْدَهُ بِنْتٌ لَهُ. فَقَالَ أَنَسٌ: جَاءَتِ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِىِّ ﷺ تَعْرِضُ
نَفْسَهَا عَلَيْهِ، فَقَالَتْ: يَارَسُولَ اللّٰهِ؛ أَلَكَ بِى حَاجَةٌ؟ فَقَالَتْ بِنْتُ أَنَسٍ:
مَاأَقَلَّ حَيَاءَهَا، وَاسَوْأَتَاهُ وَاسَوْأَتَاهُ. فَقَالَ: هِىَ خَيْرٌ مِنْكِ. رَغِبَتْ فِى
رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَعَرَضَتْ نَفْسَهَا عَلَيْهِ]. أخرجه البخارى والنسائى

2. **(5621)**- *Sâbit rahimehullah* anlatıyor: *"Ben Hz. Enes radıyallahu anh'ın yanında idim. Onun yanında bir kızı vardı. Enes dedi ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir kadın gelerek nefsini ona arzetti ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Senin bana ihtiyacın var mı?" dedi. Bunun üzerine Enes'in kızı: "Bu kadının hayası ne kadar az! Ne ayıp, ne ayıp!" dedi. Enes:*

"Hayır, o senden daha hayırlı! Resûlullah'a rağbet ve arzu duydu ve nefsini ona arzetti" buyurdu." [Buhârî, Nikâh 32, Edeb 79; Nesâî, Nikâh 25, (6, 78-79).]

5622 ٣ـ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ. [أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ
جَاءَ يَسْتَأْذِنُ عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَوَجَدَ النَّاسَ بِبَابِهِ جُلُوساً لَمْ يُؤْذَنْ
لَهُمْ، فَأَذِنَ لَهُ فَدَخَلَ فَوَجَدَهُ جَالِساً حَوْلَهُ نِسَاؤُهُ وَهُوَ سَاكِتٌ. ثُمَّ
اسْتَأْذَنَ عُمَرُ فَأَذِنَ لَهُ وَهُوَ كَذٰلِكَ فَقَالَ: أَبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ لَأَقُولَنَّ
قَوْلاً أُضْحِكُ بِهِ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ. فَقَالَ: يَارَسُولَ اللّٰهِ: لَوْ رَأَيْتَ ابْنَةَ
خَارِجَةَ تَسْأَلُنِى النَّفَقَةَ. فَقُمْتُ إِلَيْهَا، فَوَجَأْتُ عُنُقَهَا فَضَحِكَ رَسُولُ
اللّٰهِ ﷺ، وَقَالَ: كُلُّ مَنْ حَوْلِى كَمَا تَرَى تَسْأَلُنِى النَّفَقَةَ، فَقَامَ عُمَرُ

إِلَى حَفْصَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا يَجَأُ عُنُقَهَا، وَقَامَ أَبُو بَكْرٍ إِلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا يَجَأُ عُنُقَهَا. كِلاَهُمَا يَقُولُ: تَسْأَلْنَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ مَا لَيْسَ عِنْدَهُ؟ فَقُلْنَ وَاللّٰهِ لاَ نَسْأَلُهُ أَبَداً مَا لَيْسَ عِنْدَهُ، ثُمَّ اعْتَزَلَهُنَّ شَهْراً؛ ثُمَّ نَزَلَتْ هٰذِهِ الْآيَةُ: يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ. حَتَّى بَلَغَ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْراً عَظِيماً. قَالَ: فَبَدَأَ بِعَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا. فَقَالَ: إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَعْرِضَ عَلَيْكِ أَمْراً أُحِبُّ أَنْ لاَتَعْجَلِي فِيهِ حَتَّى تَسْتَشِيرِي أَبَوَيْكِ. قَالَتْ: مَا هُوَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ؟ فَتَلاَ عَلَيْهَا الْآيَةَ. قَالَتْ: أَفِيكَ أَسْتَشِيرُ أَبَوَيَّ؟ بَلْ أَخْتَارُ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ وَأَسْأَلُكَ أَنْ لاَتُخْبِرَ امْرَأَةً مِنْ نِسَائِكَ بِالَّذِى قُلْتُ لَكَ. فَقَالَ: لاَتَسْأَلُنِى امْرَأَةٌ مِنْهُنَّ إِلاَّ أَخْبَرْتُهَا، لَمْ يَبْعَثْنِى اللّٰهُ تَعَالَى مُعْنِتاً ولاَمُتَعَنِّتاً، وَلَكِنْ بَعَثَنِى مُعَلِّماً وَمُيَسِّراً].

أخرجه مسلم.

«وَجَأْتُ» عتق فلان: إذا دستها برجلك ونحو ذلك.

3. **(5622)**- *Hz. Câbir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh gelip (Hz. Peygamber'in huzuruna girmek için) izin istedi. Kapıda oturmuş bekleyen insanlar vardı. Onlara izin verilmemişti. Hz. Ebu Bekr'e izin verildi, o da girdi. Girince, Aleyhissalâtu vesselâm'ı etrafında zevceleri toplanmış olduğu halde sessiz oturuyor buldu. Derken Hz. Ömer de izin istedi, ona da aynı halde iken izin verdi. Hz. Ebu Bekr: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı güldürecek bir şey söyleyeceğim!" dedi ve sordu:*

"Ey Allah'ın Resûlü! Hârice'nin kızı benden nafaka istese ben de kalkıp boğazını kessem ne dersiniz?" dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm güldü ve: **"Şu etrafında gördüklerinin hepsi benden nafaka istiyorlar!"** *dedi. Ömer, hemen kalkıp boğazını kesmek üzere Hafsa'ya yöneldi. Hz. Ebu Bekr de kalkıp boğazını kesmek üzere Aişe'ye yöneldi. Her ikisi de:*

"Demek siz Resûlullah'tan onda olmayan şeyi istiyorsunuz ha!" diyordu. Onlar: "Allah'a yemin olsun! Biz ondan asla olmayan şeyi istemiyoruz!" dedi-

ler. Sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm onlardan bir ay ayrı durdu. Arkadan şu ayet nâzil oldu. (Meâlen): **"Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: "Eğer dünya hayatını ve zevkini istiyorsanız, gelin boşanma bedelini verip sizi güzellikle serbest bırakayım. Eğer Allah'ı, Resûlünü ve âhiret yurdunu istiyorsanız, şüphesiz ki, sizden iyilik yapan ve iyi kullukta bulunanlar için Allah pek büyük bir mükâfaat hazırlamıştır"** (Ahzâb 28-29).

Hz. Câbir devamla der ki: *"Bunun üzerine Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Hz. Aişe radıyallahu anhâ'dan başlayarak şöyle dedi:*

"Ben sana bir husus arzedeceğim. Cevap vermede acele etmemeni dilerim, ebeveyninle de istişâre ettikten sonra cevap ver."

"O husus nedir ey Allah'ın Resûlü?" diye Aişe sorunca, Aleyhissalâtu vesselâm ayeti tilavet buyurdu. Bunun üzerine Hz. Aişe hemen: "Yani sizi tercih meselesinde mi âilemle istişâre edeceğim? Asla! Ben Allah'ı ve Resûlünü ve âhiret yurdunu tercih ediyorum. Senden ricam, kadınlarından hiçbirine benim şu söylediğimi haber vermemendir!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Onlardan biri sormaya görsün, ben hemen cevap veririm. Zira Allah beni zorlaştırıcı ve şaşırtıcı olarak değil, öğretici ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi!" *buyurdular."* [Müslim, Talâk 29, (1478).]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, *Ümmühâtu'l-mü'minîn*'in dünya veya âhireti tercih hususunda muhayyer bırakıldıklarını haber veren âyetin nüzul sebebini açıklamaktadır. Anlaşılacağı üzere *Hz. Ebu Bekr* ve *Hz. Ömer* mutad ziyaretlerinin birinde *Aleyhissalâtu vesselâm*'ı kadınları etrafında toplanmış olduğu halde sessiz (ve kaygılı) bulurlar. *Resûlullah*'ı neşelendirmek ve konuşturmak için *Hz. Ebu Bekr*'in şaka yollu bir cümlesi *Resûlullah*'ı güldürmekle kalmıyor, sessiz ve kaygılı oluşunun sebebini de ortaya çıkarıyor: Hanımları kendisinden veremeyeceği veya örnek olmalarında vermeyi uygun bulmadığı şeyleri istemektedir.

Bu durumu öğrenen kayınpederler (*Hz. Ebu Bekr* ve *Hz. Ömer radıyallahu anhümâ)* hemen kızlarının üzerlerine yürüyüp *"Demek siz, Resûlullah'tan onda olmayan şeyler istiyorsunuz ha!"* diyerek te'dîb etmek, cezalandırmak isterler. *Aleyhissalâtu vesselâm* buna mâni olur. Ama müdahale faydadan hâlî olmaz. Validelerimiz, o günden sonra *Resûlullah*'tan, onda olmayan bir şey talep etmeyecekleri hususunda söz verirler, yemin ederler. Derken muhayyerlik âyeti nazil olur.

Aleyhissalâtu vesselâm emr-i ilahîyi *Hz. Aişe*'den başlayarak zevcelerine tebliğ eder. Hepsi de düşünmeye, aileleriyle istişâreye gerek duymadan Allah ve Resûlü ile beraber olup darlık içinde yaşamayı, ayrılıp bolluk içinde yaşamaya tercih ederler.

Bu muhayyerlikte kadınlar ayrılmayı tercih etmiş olsalar, başkalarıyla evlenmeleri helal olup olmayacağı hususunda ülemâ mütâlaa yürütmüş, ihtilâfa düşmüştür. Çoğunluk, ayrılığın gereği olarak evlenebileceklerine hükmetmiştir.

Ayet geldiği zaman *Resûlullah*'ın nikâhı altında, hayatta dokuz karısının olduğu belirtilmektedir: Beşi Kureyşîdir: *Hz. Aişe, Hafsa, Ümmü Habîbe, Sevde, Ümmü Seleme radıyallahu anhünne;* dördü de Kureyş dışından: *Safiyye,* Benî Nadîr yahudilerinden; *Meymûne,* Benî Hilâl'den; *Zeyneb Bintu Cahş,* Benî Esed'den; *Cüveyriye,* Beni Mustalik'ten, radıyallahu anhünne.

2- Hadis üzgün olan eş dostun fıkra vs. nezih vasıtalara başvurularak konuşturulup, güldürülmesinin müstehab olduğunu ifade etmektedir.

İKİNCİ FASIL
EVLENMEYE TEŞVİK VE TERĞÎB

5623 ١ـ عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ: إِنِّي أَصَبْتُ امْرَأَةً ذَاتَ حَسَبٍ وَجَمَالٍ وَأَنَّهَا لاَتَلِدُ، أَفَأَتَزَوَّجُهَا؟ قَالَ: لاَ. ثُمَّ أَتَاهُ الثَّانِيَةَ، فَنَهَاهُ. ثُمَّ أَتَاهُ الثَّالِثَةَ، فَقَالَ: تَزَوَّجُوا الْوَدُودَ الْوَلُودَ، فَإِنِّي مُكَاثِرٌ بِكُمُ اْلأُمَمَ]. أخرجه أبو داود والنسائى.

1. **(5623)**- *Ma'kıl İbnu Yesâr radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir adam gelerek: "Ben (evlenmek üzere) asaletli ve güzel bir kadın buldum. Ancak kısırdır, çocuk doğurmuyor. Onunla evleneyim mi?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:*

"Hayır evlenme!" *buyurdular. Sonra adam ikinci sefer geldi, yine aynı cevabı aldı. Adam üçüncü sefer de gelince:* **"(Ey insanlar!) vedûd (çok seven) ve velûd (çok doğuran) olanla evlenin. Zira ben (Kıyamet günü) diğer ümmetlere karşı çokluğunuzla övüneceğim"** *buyurdular."* [Ebu Dâvud, Nikâh 4, (2050); Nesâî, Nikâh 11, (6, 65-66).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kadında aranması gereken belli başlı vasıfları belirtmektedir:

★ *Kadın kısır olmamalıdır.* Çünkü evlenmenin aslî gayelerinden biri tenâsül yani neslin devamını sağlamaktır. Çocuk doğurmayan kadın bu gayeyi hâsıl etmez.

★ *Kadın vedûd olmalıdır:* Yani kocasını çok sevmelidir.

★ *Kadın doğurgan olmaladır.* Kadının sadece kısır olmaması da yeterli değil, *velûd* da olmalıdır. İki vasıf birbirini tamamlayıcı olduğu halde ayrı ayrı zikredilmesi, evlilikte çocuk elde etme meselesinin din açısından ehemmiyetini nazara verir. Gerçi hadisin sonunda çocuk meselesine bir kere daha dönülüyor:

"Kıyamet günü sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı övüneceğim."

Eğer kadın *velûd* olur fakat *vedûd* olmazsa kocası tarafından sevilmez. Ailevî ahenk ve huzur kadının kocası tarafından sevilmesi ile mümkündür. Bu ise öncelikle kadının *vedûd* olmasına bağlıdır. Kadın *vedûd* olsa fakat *velûd* olmasa bu sefer evlilikten beklenen maksad hâsıl olmaz, ümmetin sayıca artması gerçekleşmez.

Âlimler bu iki vasfın bekârlarda, yakınlarının haline bakılarak bilinebileceğini belirtirler. *"Çünkü çoğunluk durumunda tabiatlar akrabalara intikal eder, yakınlarının tabiatları birbirlerine benzer"* derler. *Aliyyu'l-Kârî* **"Vedûd ve velûd olanlarla evlenin"** emrinde: *"Velûd ve vedûd olanlarla evliliğinizi devam ettirin"* mânasının da muhtemel olduğunu söyler.

Bu vesile ile bir kere daha tekrar edelim ki, İslâm dini, nüfus çokluğuna ehemmiyet verir. Birden fazla kadınla evlenme ruhsatı bile İslâm'ın nüfus politikasının gereğidir. Böylece doğum çağında olan kadın bekâr kalmamış olur. Ayrıca erken evlendirme prensibi de doğumu teşvik edici bir tedbirdir. Ortalama 15-17 yaşlarında büluğa eren gençlerin hemen evlendirilmesi daha çok sayıda çocuk edinmeye müessir olacaktır. Yüksek tahsilin yaygınlaştığı çevrelerde evlenme yaşı gittikçe gerilere kaymakta, dolayısıyla doğum nisbeti o çevrelerde azalmaktadır.

Doğum kontrolü diye günümüzde ortaya çıkan hadiseyi İslâm açısından kabul etmek mümkün değildir. Bu hadise esasen bizde dış baskılarla müesseseleştirilmiş, doğum kontrolüyle ilgili teşkilatlar Amerikan yardımlarıyla finanse edilmiştir. Maksad, İslâm ümmetinin sayısını azaltmaktır. Nitekim Kıbrıs askerî harekâtının akabinde Amerika'nın koyduğu askerî ve ekonomik ambargodan Türkiye'ye faydalı olacak her çeşit yardımlar nasibini alırken, sadece doğum kontrolüne yönelik yardımlar nasibsiz kalmış, onlar hiçbir kısıntıya uğramadan gelmeye devam etmiştir. Nedir bunun mânası?

Alim geçinen eyyamcı, fetvacı, günlük politikaya göre imâl-ı fikirde bulunan yeni yetme yarımlar, fıkıh kitaplarında birçok kayıtlarla medar-ı bahs edilen çocuk aldırma ruhsatını, kayıtları mevzubahis etmeden göstererek veya bazı hadislerde gelen yine kayıtlara tâbi *azl* ruhsatını[28] medar-ı bahs ederek, yabancı ideolojilerin işine yarayacak fetva vermektedir. Bu, manevî sorumluluğu mucib olduğu gibi, ümmetin dünyevî menfaatlerine de aykırıdır. Dış baskılara dayanamayan veya satın alınan politikacılarla, din temsilcileri millet nazarında bir değildir. Millet öncelikle din âlimlerine kulak verir.

---

(28) *Azl*, meniyi kadının rahmine değil, dışarı atmaktır. Buna, hamileliği önlemek için başvurulur.

Hadislerde "azl"e ruhsat olduğu gerekçesiyle doğum kontrolü caiz diyenl re *Resûlullah*'ın *azl*le ilgili şu tarifini de görmelerini tavsiye ederiz: Müslim ba ta diğer birkısım Kütüb-i Sitte müelliflerinin kaydettiği bir hadiste, *Resûlullal* tan *azl* sorulduğu zaman: ذٰلِكَ الْوَأْدُ الْخَفِىُّ **"Bu, gizli bir ve'd'dir"** demişt *Ve'd,* Arapça'da çocukları diri diri toprağa gömme fiilidir. Şu halde, *Resûlulla* *azl*i *"çocuğun gizlice toprağa gömülmesi"* olarak tarif etmiş bulunmaktadır. Y ni, sebepsiz azli tasvib etmemektedir. Azle bile fetva vermeyen dinimizde, kü taj denen çocuk katliamına fetva aramak tamamen boş bir gayrettir.

Nüfus artışının açlık ve ekonomik sıkıntıya sebep olması gibi, aslında ilm ve realiteye aykırı iddialara Kur'ân-ı Kerîm'in bir âyetiyle cevap vereceğiz:

وَلاَ تَقْتُلُوا اَوْلاَدَكُمْ خَشْيَةَ اِمْلاَقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَاِيَّاكُمْ اِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئاً كَبِيراً

"Fakirlik korkusuyla evlatlarınızı öldürmeyin. Onları da, sizi de rızı landıran biziz. Onları öldürmek, gerçekten çok büyük bir günahtır" (İs 31).

Makina, gübreleme, sulama, bilgi ve tecrübe gibi yeni unsurların ziraa dahil edilmesi, ziraî istihsali dünya genelinde öyle artırmıştır ki, bu, nüfus ar şından çok öndedir. Gelecekte bitki genlerine yapılan müdahale, ev ziraati gi şimdiden ufukta görülen gelişmeler gıda sıkıntısı diye bir tehlikenin yeryüzü hiçbir zaman gelmeyeceğini göstermektedir. Afrika gibi dünyanın bazı yerleri de görülen açlık ve sefalet, oralardaki Avrupa sömürüsünün eseridir, tabii l hadise değildir. Avrupalılar gittikleri memleketlerin iktisadî düzenlerini sist matik olarak bozarak yerli halkı, bir daha kendilerine karşı müessir şekilde b kaldıramayacak hale getirmişlerdir. Oradan ayrılsalar bile sömürü sistemleri kendi menfaatlerini devam ettirerek satın alınmış aydınlarla yürütüp, ayakta tı maktalar; ticari şirketleri, işletmeleri ellerinden bırakmayarak daha merhamet bir sömürge tatbikatını devam ettirmektedirler.

Kendi memleketlerinde bütün imkânlarıyla doğumu teşvik eden Batı, B dışındaki bütün memleketlerde siyasi, iktisadî ve askerî.. her çeşit güç ve bas imkânlarını kullanarak doğum kontrolü uygulamasını yaptırmaktadırlar.

MESELENİN İKTİSADÎ YÖNÜ: Nüfus artmasının açlığa sebep olac iddiasını, ilmî çalışmalarla, rakamlarla cevaplandıran ilim adamlarımız v Türkiye'de Nüfus Meselesi adlı kitabında *Prof. Dr. Sabahattin Zaim* pek ç dünya devletini esas almak suretiyle mukayeseli, istatistikî rakamlara dayanan yaptığı bir tahlili şöyle noktalar: *"Şu halde, umumiyetle iddia edildiği gibi, ül lerin refah seviyesindeki artış hızı ile nüfus hızı arasında tersine bir koralas*

(ilgi) yoktur (O.2). Bilakis iki mefhum arasında müsbete doğru bir koralasyon (O. 53) görülmektedir." İlim adamımızın Türkiye'nin 1960-1968 yılları arasındaki nüfus ve gelir artışı ile ilgili olarak verdiği rakamlara göre, bu yıllar arasında nüfusumuz %2.6 artarken, nüfus başına düşen GSMH (milli gelir) artışı 4.2 olmuştur.

Gıda-nüfus münasebetlerinde de şu kıymetli bilgiyi verir: *"Gıda-nüfus münasebetlerini Türkiye yönünden inceleyecek olursak, görülür ki, ülkemizde nüfus artışının en hızlı olarak kabul edildiği devrelerde 1952-56'ya nazaran 1969'da ferd başına ziraî üretim % 11 oranında, gıda üretimi de % 7 oranında artmıştır. Aynı devrede toplam zirai üretim %66, gıda üretimi ise % 61 oranında çoğalmıştır. Yani ülkemizde gıda yönünden bir dengesizlik yoktur. Zirai üretimle gıda üretimi, nüfustan daha hızlı artmaktadır."*(29)

Bu açıklamalar Cenab-ı Hakk'ın Kur'ân-ı Kerîm'de geçen **"Açlık korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, onları da sizi de biz rızıklandırırız"** âyetinin ilmî bir tefsiri mahiyetindedir. Bu açıdan gerek yurdumuzda, gerek dünyanın bazı yerlerinde zaman zaman görülen maddi sıkıntılar, tabiî değildir, nüfus çokluğundan değildir. Sömürgecilerin oyunundan, adaletsiz idareden ileri gelmektedir. *Ömer İbnu Abdilaziz*'in üç yıllık âdilane idaresi sırasında Mısır gibi büyük bir İslâm dünyasında zekât kabul edecek insan kalmayacak şekilde refah ve bolluk hâsıl olmuştur.

Doğum kontrolü uygulayarak, evlenmeyi,çocuk elde etme maksadının dışına çıkaran çevrelerde *"Cinsî münasebetlerin çocuk yapma ve neslin devamı ile hemen hemen hiçbir ilgisinin kalmadığı, tamamen bir eğlence ve zevk meselesi haline getirildiği"* bazı araştırıcıların yazılarında belirtilmektedir. Bu durumun beşerî ahlâkı son derece tahrip ettiğini belirten meşhur tarihçi ve içtimâiyatçı *Dr. Sazzoken: "Amerika'daki cinsî münasebetlerden bahisle, rakamlar üzerinde adeta ağlamaktadır. Doğum kontrolü teşviki sonucu evlenmeden önce gayr-ı meşru ilişkilerde bulunan erkeklerin sayısı % 27'den % 87'ye, kadınların ise % 7'den % 50'ye çıktığını tesbit etmiştir."* Yine verilen bir başka bilgiye göre *Dr. Cheoser* 1956 yılında altıyüz kadın üzerinde yaptığı incelemelerin sonucunu şöyle bildiriyor: *"İngiltere'de her üç kadından biri henüz evlenmeden iffet ve kızlığını kaybetmektedir."* Aynı zat 1960 yılında yayınlanan bir kitabında *"Artık kadınlarda iffet denilen şeyden bir iz, bir eser kalmış mıdır?"* diye sormaktadır. Ya şimdilerde (1992) ne hale geldi?

---

(29) Bu iktibastan yaptığımız eser (Türkiye'de Nüfus Meselesi) 1973'te İstanbul'da Boğaziçi Yayınevi tarafından basılmıştır.

5718. hadisin açıklama kısmında *çocuk öldürme* meselesine tekrar temas edeceğiz.

5624 ٢ــ وَعَنْ اِبْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: اَلدُّنْيَا مَتَاعٌ، وَخَيْرُ مَتَاعِ الدُّنْيَا الْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ]. أخرجه مسلم والنسائى.

2. **(5624)**- *Abdullah İbnu Amr İbni'l-As radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Dünya bir meta'dır. Dünya metâının en hayırlısı saliha kadındır." [Müslim, Radâ' 64, (1467); Nesâî, Nikâh 15, (6, 69).]

AÇIKLAMA:

Meta', altın ve gümüş parayla alınıp satılabilen her çeşit ticâret malıdır. Yenilen, giyilen, yere serilen bütün dünya malları metâ'dır. Bir müddet kullanılıp eskitilir. Âyet-i kerimede de "dünya hayatı" *bir aldanma metaı* olarak tavsif edilmiştir. وَمَا حَيَاةُ الدُّنْيَا إلاَّ مَتَاعُ الْغُرُورِ **"Dünya hayatı bir aldanma metâından başka bir şey değildir"** (Âl-i İmrân 185).

Hadis, dünyada hoşumuza giden hiçbir şeyin ebedî olmadığını, bir müddet istifadeden sonra elden çıkacağını bildiriyor. Bu fâniler arasında insan için en hayırlı olanı saliha bir kadındır. Çünkü diğer metalardan ağız tadıyla istifade, bu hayat ortağına bağlıdır. Eğer kadın sâliha olmaz da kötü olursa, kişi zengin ve sağlıklı da olsa, hayatta huzur bulamaz.

Saliha kadın, dindar, iffetli ve itaatkâr olan kadındır. Bir başka hadiste *Resûlullah* insanın saadetini üç şeye bağlar: **"Saliha kadın, sâlih mesken, sâlih binek."** Hadisin devamında, kişinin bedbahtlığı da üç şeye bağlanır: **"Kötü kadın, kötü mesken, kötü binek."** Dünyevî saadetin medarı denince birçok kimsenin aklına öncelikle maddî zenginlik gelir. Halbuki bir peygamber nokta-i nazarından, bu meselede maddî varlık hiç mevzubahis edilmemektedir. Ailevî huzurun yokluğunu hiçbir zenginlik telâfi edemez. Ayrıca, saliha kadın sadece dünya hayatı için değil, dünyayı ahiretin bir tarlası görüp, buradaki hayatı ebedî hayatını kazanmaya vasıta bilen kimseler için de ayrı bir ehemmiyet taşır. Sâliha bir hayat ortağına sâhip kişi, âhiret ekimini daha iyi yapar. Maddî serveti bir başka değer kazanır.

Müteakip hadis mevzuyu daha da açacaktır.

5625 ٣ــ وَعَنْ اِبْنِ أَبِى نَجِيحٍ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: مِسْكِينٌ مِسْكِينٌ رَجُلٌ لَيْسَتْ لَهُ امْرَأَةٌ. قَالُوا: وَإِنْ كَانَ كَثِيرَ الْمَالِ؟ قَالَ: وَإِنْ كَانَ كَثِيرَ الْمَالِ. مِسْكِينَةٌ مِسْكِينَةٌ اِمْرَأَةٌ لاَ زَوْجَ لَهَا. قَالُوا: وَإِنْ كَانَتْ كَثِيرَةَ الْمَالِ؟ قَالَ: وَإِنْ كَانَتْ كَثِيرَةَ الْمَالِ]. أخرجه رزين.

3. **(5625)**- *İbnu Ebî Necîh rahimehullah* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:* **"Kadını olmayan erkek miskindir, miskindir!"** *buyurmuşlardır. Yanındakiler:*

"Çokça malı olsa da mı?" dediler.

"Evet çokça malı olsa da!" *buyurdular. Sözlerine devamla:* **"Kocası olmayan kadın da miskînedir miskînedir!"** *buyurdular. Yanındakiler:*

"Çokça malı olsa da mı?" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Evet kadının çok malı olsa da!" *buyurdular.* [Rezîn tahric etti.]

5626 ٤ــ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: تُنْكَحُ الْمَرأَةُ لأَرْبَعِ خِصَالٍ: لِمَالِهَا، وَلِحَسَبِهَا، وَلِجَمَالِهَا، وَلِدِينِهَا. فَأَظْفَرْ بِذَاتِ الدِّينِ، تَرِبَتْ يَدَاكَ]. أخرجه الخمسة إلا الترمذى.

«حَسَبُ الإِنْسَانِ»مايعد من مفاخر آبائه؛ وقيل: هو شرف النفس وفضلها. وقوله «تَرِبَتْ يَدَاكَ» أى التصقت بالتراب من الفقر، وهذا الدعاء وأمثاله كان يرد من العرب بغير قصد الدعاء، بل فى معرض المبالغة فى التحريض على الشىء والتعجب منه ونحو ذلك.

4. **(5626)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Kadın dört hasleti için nikâhlanır: Malı için, haseb ve nesebi için, güzelliği için, dini için. Sen dindarı seç de huzur bul." [Buhârî, Nikâh 15;

Müslim, Radâ' 53, (1466); Ebu Dâvud, Nikâh 2, (2047); Nesâî, Nikâh 13, (6, 68).]

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bu hadislerinde evlenme mevzubahis olunca, kadın seçiminde erkeklerin üzerinde durduğu hasletleri belirtiyor: Güzellik, zenginlik, soy-sop üstünlüğü, dindarlık. Bu hususların hiçbirini aramayan erkek yoktur denebilir. Dinimiz öncelikle diyanetin aranmasını tavsiye eder. Kur'ân-ı Kerîm, bu meselede mü'minlere, eş olarak mutlaka *ehl-i iman* biriyle evlenmeyi irşad buyurur, mü'min eşin, hoşa gidecek kâfirden daha hayırlı olacağı ifade edilir (Bakara 221). Mü'min eşin güzelliği, çirkinliği, zenginliği, fakirliği ve nesebi (soyu-sopu) mevzubahis edilmiyor. Ama müşrikin hoşa gideni mevzubahis ediliyor. Müşrik, hadiste zikredilen üç sebepten biriyle hoşa gidebilir: Zengindir veya güzeldir veya soy-sop sahibidir, bu sebeplerden biriyle hoşa gidebilir. Öyleyse ayet-i kerimeye göre mü'min olan tercih edilecek, hadis-i şerife göre de mü'minlerden diyaneti kavî olanlar tercih edilecektir.

Başka hadisler dindarı tercihin sebeplerini belirtir: *Çünkü kadın kardeşlerine benzeyenleri doğurur.*

Bu hadis daha önce teferruatlı olarak geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz.

5627 ٥ـ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ:[لَمَّا تَزَوَّجْتُ قَالَ لِي رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مَاتَزَوَّجْتَ؟ قُلْتُ: تَزَوَّجْتُ ثَيِّباً. فَقَالَ: هَلاَّ بِكْرٍ تُلاَعِبُهَا وَتُلاَعِبُكَ]. أخرجه الخمسة.

5. (5627)- *Hz. Câbir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Evlendiğim zaman Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana:*

"Nasıl biriyle evlendim (dulla mı bakire ile mi?)" *diye sordular.*

"Bir dul aldım!" dedim.

"Niye bâkire değil? O seninle sen de onunla mülâtefe ederdiniz!" *buyurdular."* [Buhârî, Nikâh 10; Müslim, Radâ' 54, (715); Ebu Dâvud, Nikâh 3, (2048); Tirmizî, Nikâh 4, 13 (1086, 1100); Nesâî, Nikâh 6, 10 (6, 61-65).]

AÇIKLAMA:

1- Burada, bazı vecihlerinde başka teferruat bulunan bir hadisin birkısmı

yer almaktadır. Kısaca özetlemek gerekirse: *Hz. Câbir*'in babası öldüğü zaman geride yedi (veya dokuz) kız çocuğu bırakmıştır. *Hz. Câbir*, kendi ifadesiyle *"çocukları ayarında beceriksiz bir bâkire ile evlenmeyi [kızlarına bir yenisini eklemeyi] uygun bulmayarak bunlara analık yapacak, terbiye ve bakımlarını iyi ifa edecek, onlar üzerinde otorite kurabilecek tecrübeli bir dulla evlenmiştir."* Bir sefer dönüşü *Hz. Câbir*, Medine'ye yaklaşınca, evine bir an önce varmak için hayvanını hızlandırınca, oradaki acelecilik *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın dikkatini çeker. *Câbir*'den sebebini sorar.*Cabir*, yeni evlendiğini söyleyince, *Aleyhissalâtu vesselâm*, **"dulla mı, bakire ile mi evlendin"** diye tekrar sorar. *Câbir radıyallahu anh* dul deyince, *Aleyhissalâtu vesselâm*, sadedinde olduğumuz tavsiyede bulunur. *Hz. Câbir*, niçin dulla evlendiğini açıklayınca da: أَصَبْتَ **"İsabetli davranmışsın"** buyurarak takdir eder.

Hz. Câbir'in aldığı kadının adı *Sahle Bintu Mes'ûd İbni Evs İbni Mâlik el-Ensâriyye*'dir.

2- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI FEVÂİD:

★ Bakire ile evlenmeye teşvik var. *İbnu Mâce*'nin bir rivayetinde daha sarih olarak عَلَيْكُمْ بِالأَبْكَارِ فَإِنَّهُنَّ اَعْذَبُ اَفْوَاهاً وَاَنْتَقُ اَرْحَاماً **"Size bekârları tavsiye ederim. Onların ağızları daha tatlı (kaba-saba, kırıcı söz söylemezler...), rahimleri daha hareketlidir (daha çok çocuk yapar), (aza daha kolay razı olurlar)"** buyurmuştur.

★ *Hz. Câbir*, kızkardeşlerine karşı müşfik davranışı ve onların maslahatını şahsî hazzına tercih etmesiyle fazilet örneği vermiş, *Aleyhissalâtu vesselâm* da takdir etmiştir.

★ İki maslahat çakışırsa, hangisi daha çok ehemmiyet taşıyorsa o tercih edilir. Nitekim*Câbir* öyle yapmış ve *Resûlullah*'ın takdir ve dualarına mazhar olmuştur.

★ İmam, arkadaşlarının şahsî meseleleriyle de ilgilenmeli, sual etmeli, hayra, daha doğruya irşadda bulunmalıdır. Bu, nikâh meselesinde de olabilir, zikrinde haya duyulan meselelerde de olabilir.

★ Kadının kocasına hizmet etmesinin meşruiyyeti, sadece kocaya değil, kocanın kardeşi, ailesi, çocuklarına da hizmet meşrudur, fazilettir. Kocanın bu maksadla evlenmesinde kocaya bir mahzur yoktur, kadın da aslında bunu bir mecburiyet olarak yapmaz. Fakat beşerî hayatta âdet böyle cereyân etmektedir. Bundan dolayı *Resûlullah Câbir*'in kasdını kınamadı, yadırgamadı, dahası takdir etti.

5628 ٦ ـ وَعَنْهُ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: إنَّ الْمَرْأَةَ تُقْبِلُ فِى صُورَةِ شَيْطَانٍ، وَتُدْبِرُ فِى صُورَةِ شَيْطَانٍ. فَإذَا رَأى أَحَدُكُمْ مِنْ اِمْرَأةٍ مَايُعْجِبُهُ فَلْيَأْتِ أهْلَهُ فَإنَّ ذٰلِكَ يَرُدُّ مَا فِى نَفْسِهِ].

أخرجه مسلم وأبو داود والترمذى.

6. (5628)- Yine *Hz. Câbir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Şurası muhakkak ki kadın, şeytan suretinde gelir, şeytan suretinde gider. Biriniz bir kadında hoşuna giden bir husus görürse, hemen hanımına gelsin; zira bu, nefsinde uyananı giderir." [Müslim, Nikâh 9, (1403); Ebu Dâvud, Nikâh 44, (2151); Tirmizî, Nikâh 9, (1158).]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Müslim'deki aslının baş tarafında vürud sebebi de zikredilir. Buna göre, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* yolda gördüğü bir kadın sebebiyle ailesine gelmiş, sonra da ashabına yukarıdaki tavsiyede bulunmuştur. *Resûlullah* bu davranışıyla ümmetine örnek olmuştur. Öyleyse bir kadın görüp de içinde bazı hisler uyanan kimsenin sünnete ittibâen ailesine gelmesi ve şehvetini teskin etmesi müstehabtır.

2- Kadının şeytana teşbîhi, erkeklerin içinde his uyandırdıkları içindir. Zira yüce yaratan erkeklerin fıtratına kadınlara karşı şiddetli bir meyil koymuştur. O meyil her erkekte mevcuttur. Harama sevketme işi şeytanın vazifesi olması haysiyetiyle, erkeklerde haram hisler uyandıran kadınlar o yönüyle şeytana benzetilmiş, bakmanın, görmenin hâsıl edeceği şeytanî hisler ve neticeler nazar-ı dikkate arzedilmiştir. Öyleyse, ciddî bir sebep yokken, kadın, erkeklerin arasına karışmamalıdır. Erkek, yabancı kadına imkân nisbetinde bakmamalıdır. Hele zinetine, zinet yerlerine, güzelliklerine dikkatle bakması son derece mahzurludur. Bu sebeple olacak ki âyet-i kerîme'de erkeklerin de gözlerini haramdan kısmaları emredilmiştir (Nur 30).

Hadis, erkeğin hanımını gündüz de dâvet edebileceğini, hanımın buna uyması gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca şehvet duygusunun, imkân nisbetinde vakit geçirilmeden teskini müstehabtır, birkısım maslahatları mültezimdir.

ÜÇÜNCÜ FASIL

KIZ İSTEME, NİKÂH DUASI VE NAZAR

5629 ١ ـ عَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [نَهَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ أَنْ يَخْطُبَ الرَّجُلُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ حَتَّى يَتْرُكَ الْخَاطِبُ قَبْلَهُ أَوْ يَأْذَنَ لَهُ]. أخرجه الستة وهذا لفظ مالك والنسائى؛ والباقون بمعناه.

1. **(5629)**- *İbnu Ömer radıyallahu anhüma* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, kişiyi, kardeşi bir kızı isteme sırasında o kıza tâlip olmaktan nehyetti,* **"Ne zaman isteyen vazgeçer veya kendine izin verirse o takdirde tâlib olabilir"** *buyurdu."* [Buhârî, Nikâh 45; Müslim, Nikâh 49-56, (1412-1414); Muvatta, Nikâh 1, (2, 523); Ebu Dâvud, Nikâh 18, (2081); Nesâî, Nikâh 19, (6, 71); Tirmizî, Nikâh 38, (1134).]

AÇIKLAMA:

1- *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* içtimaî hayatta her zaman mühim bir yer tutan ve Kıyamete kadar bu ehemmiyetini koruyacak olan kız istemenin başkalarını da ilgilendiren belli başlı âdabını tesbit ediyor: Kardeşin talebi varken araya girmemek.

Hemen şunu belirtelim ki, *kardeş* tâbiri umûmidir. Öz kardeşi ifade ettiği gibi, süt kardeşi, din kardeşi gibi başkalarını da ifade eder. *Evzâî* ve bazıları *"Bu durumda zımmî'nin talip olduğu zımmîye bir kıza müslüman da talip olabilir, bu, haram veya mekruh değildir"* diye hükmetmişse de, cumhur, kız isteme meselesinde zımmîyi müslümana ilhak etmek gerektiğine hükmetmiş, *"kardeşi"* tabirinin galip durumu ifade için kullanıldığını söylemiştir. Öyleyse zımmînin dahi tâlib olduğu zımmîye kıza, o vazgeçmedikçe veya izin vermedikçe talip olunamaz.

2- Hadiste beyan edilen yasak haram mı ifade ediyor, kerâhet mi veya hangi şartlarda haram, hangi şartlarda kerâhet ifade eder gibi birkısım teferruatta ülemâ ihtilaf etmiştir:

★ Cumhûr: *"Bu nehiy tahrimdir, haram bildirir"* der.

★ *Hattâbî, "Nehiy te'dîb içindir, fakihlerin çoğu nezdinde, nikâh akdini iptal eden tahrimî bir nehiy değildir"* der. Ancak *Nevevî,* bu nehyin tahrîm ifade ettiğinde icma bulunduğunu nakletmiştir. Fakat, hangi şartlarda haram olacağı yine de ihtilâflıdır:

★★ Şâfiîlere ve Hanbelîlere göre, eğer kız veya kızın yetki tanıdığı velisi, isteyen tarafa sarîh bir şekilde müsbet cevap vermişse, bu durumda araya girmek haramdır. Ama, reddettiklerine dair sarih bir ifade varsa araya girmek haram değildir. Eğer reddettikleri belli değilse kız istemeye tevessül haram değildir. Çünkü bunda asıl olan mübahlıktır. Hanbeliler nezdinde bu durumda iki farklı görüş var:

★★ Eğer kız tarafının müsbet cevabı sarîh değil de *târiz* denen kaypakça bir üslûpla olursa –söz gelimi *"sizin gibisinden vazgeçilemez"*, *"sen yabana atılacak biri değilsin"* sözlerinde olduğu gibi– Şâfiîler nezdinde iki farklı görüş var: Sahîh olanına göre araya girmek haram değildir, Malikîler ve Hanefîler de bu görüştedir.

★★ Kız tarafı ne red ne de kabul cevabı vermemişse, araya girmek caizdir. Bu cevaza delil, *Fatıma Bintu Kays radıyallahu anhâ* meselesinde *Resûlullah*'ın tavrıdır. Bu kadın *Aleyhissalâtu vesselâm*'a gelip kendisini *Hz. Muâviye* ve *Hz. Cehm radıyallahu anhümâ*'nın talep ettiklerini bildirip hangisiyle evlenmesinin uygun olacağını sorduğu zaman, *Aleyhissalâtu vesselâm* araya girip üçüncü bir şahsı, *Hz. Üsâme radıyallahu anh*'ı tavsiye etmiştir. Bu hâdisede akla gelen bir ihtimali esas alarak farklı bir yoruma gidenler de olmuştur: *Nevevî* ve başka bazıları derler ki: *"Fatıma Bintu Kays misalinde söylenen hususa delil yoktur. Çünkü Ebu Cehm ve Muaviye hazretlerinin aynı anda istemiş olmaları muhtemeldir veya ikinci zât, birincinin talebinden habersizdir. Resûlullah da Üsâme'yi sadece işaret etmiştir, onun adına talep etmiş değildir."*

★ Tirmizî'nin kaydettiğine göre, *İmam Şâfiî*'ye göre, sadedinde olduğumuz hadisin mânası, *"Bir adam bir kadını isteyince kadın ondan razı olup ona meylederse, bir başkasının kızı istemeye artık hakkı yoktur" demektir. Eğer kızın rızasını veya meylettiğini bilmezse, istemesinde bir mahzur yoktur." Şâfiî'nin bu yorumuna delil yine Fatıma Bintu Kays'ın kıssasıdır. Çünkü mezkur rivayette o, kendisini iki kişinin talep ettiğini söylerken, bunlardan birine meylettiğini söylememiştir. Eğer böyle bir şey söyleseydi, Aleyhissalâtu vesselâm ona razı olduğunun dışında bir üçüncü şahıs göstermezdi."* Böylece Şâfiîlerden birkısmı, kadından, talep edene kabul veya red cevabı verilmedikçe araya girilebileceğine kesin olarak hükmetmiş, birkısmı da iki farklı görüş ortaya koymuştur:

★★ *Şâfiî*, bâkire kız hakkında: *"Onun sükûtu, isteyene rızasını ifade eder"* diye hükmetmiştir.

★★ Birkısım Mâlikî alimleri: *"Mehir üzerinde anlaşma vaki olmadıkça kızı başkaları da isteyebilir"* demiştir.

★ Kızın talep edilmesini haram kılan şartlara rağmen ikinci tâlip nikâh yapacak olsa bu nikâhın hükmü nedir? Batıl mı, değil mi?

★★ Cumhura göre haram işlemiş olsa da, nikâh sahihtir. Çünkü, bu işte yasaklanan husus taleptir, talep ise nikâhın sahih olmasında aranan bir şart değildir. Öyleyse, talebin gayr-ı sahih şekilde olması nikâhı feshetmez.

★★ *Dâvud u Zâhirî*'ye göre zifaftan önce de olsa sonra da olsa bu akid feshedilir.

★★ Mâlikilerde ihtilaf edilmiş, iki görüş ileri sürülmüştür: Bir kısmı *"zifaftan önce ise feshedilir, zifaftan sonra ise feshedilmez, akid sahihtir"* demiştir.

★ Bu hadisten hareketle, birinci talibin izin vermesi halinde ikinci talipten haramlığın kalkacağına hükmedilmiştir. Ancak bu ruhsat sadece kendisine izin verilen şahsa mı aittir, başkalarına da şâmil olur mu sorusunu getirmiştir. Umumiyetle ikinci şık benimsenmiştir. Çünkü birinci talipten hasıl olan mücerred bir izin onun bu kadınla evlenmekten vazgeçtiğinin ifadesidir, onun talepten yüz çevirmesiyle başkalarının talebini helal ve câiz kılar.

★ Kadını istemenin meşru vakti, onun iddetini tamamlamış olma vaktidir. Dolayısıyla birinci kişi, iddetli iken bir kadını talep etmiş olsa, ikincinin, iddeti tamamlanınca tâlip olması bu yasağa girmez. Çünkü birincinin talebi meşru değildir.

★ Mâlikîlerden *İbnu'l-Kâsım "Birinci tâlib fâsık ise, iffetli kimsenin araya girmesi câizdir"* demiştir. *İbnu'l-Arabî* kızın iffetli birisi olması halinde bunun caiz olacağını söylemiştir. Çünkü fâsık, iffetliye küfüv (denk) değildir, dolayısıyla fâsığın talebi talep değildir. Ama cumhûr, *"Kızdan kabul alâmeti sâdır olmuş ise bu doğru olmaz"* diye hükmetmiş, *İbnu'l-Kâsım*'ın görüşünü benimsememiştir.

★ Bazı âlimler, umumî âdete göre, birinci tâlibin, istememesi gereken bir kızı istemesi halinde, ikinci talibin araya girmesi câizdir demiştir. Mesela sıradan bir insanın padişah kızına talip olması gibi. Arada küfüvlük yoktur.

★ Hadis, sadece erkeklere araya girmeyi haram etmez, aynı şekilde, bir kız bir erkeğe evlenme teklifi yapmışsa, bu sonuçlanmadan aynı erkeğe ikinci bir

kızın evlenme teklifi yapmasını da haram eder. Nitekim daha önce, 5612 numaralı hadiste geçtiği üzere faziletli kimselerin kızları için, sâlih erkeklere talepte bulunmalarını ülemâ müstehab addetmiştir. Bu durumda haram, erkeğin tek kadınla evlenmeye azmetmiş olma şartına bağlıdır. Böyle bir kararı yoksa aynı anda birkaç kadın teklifte bulunabilir.

5630 ٢ـ وَعَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [عَلَّمَنَا رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ خُطْبَةَ الْحَاجَةِ: إِنَّ الْحَمْدَ لِلّٰهِ، نَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَسَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا. مَنْ يَهْدِهِ اللّٰهُ فَلاَ مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلاَ هَادِىَ لَهُ؛ وَأَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللّٰهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهِ الَّذِى تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالأَرْحَامَ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيباً(١). يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلاَ تَمُوتُنَّ إِلاَّ وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ.يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَقُولُوا قَوْلاً سَدِيداً يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزاً عَظِيماً]. أخرجه أصحاب السنن.

(١) لعله هكذا فى مصحف ابن مسعود. فإن الذى فى أول سورة النساء: واتقوا اللّه إلخ. بدون يا أيها الذين آمنوا

2. (5630)- *İbnu Mes'ud radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bize hâcet duasını öğretti. Şöyleydi:* **"Hamd Allah'a mahsustur. O'ndan yardım dileriz, O'ndan af talep ederiz, nefsimizin şerlerinden, amellerimizin kötülerinden O'na sığınırız. Allah kime hidayet verirse onu saptıracak yoktur. Allah kimi de saptırmışsa, onu da hidayete erdirecek yoktur. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim. Muhammed'in O'nun kulu ve resûlü olduğuna da şehadet ederim. Ey iman edenler, adını zikrederek birbirinize talepte bulunduğunuz Allah'tan ve aranızdaki akrabalık bağın(ı koparmak)tan korkun! Şurası muhakkak ki Allah üzerinizde murâkıbtır"**(Nisa 1). **"Ey iman edenler! Allah'tan hakkıyla korkun. Sakın ha müslamanlar olmaktan başka şekilde ölmeyin"** (Âl-i İmrân 102). **"Ey iman edenler Allah'tan korkun ve sağlam bir söz söyleyin. Tâ ki Allah sizin**

işlerinizi salaha çıkarsın ve günahlarınızı da affetsin. Kim Allah ve Resûlüne itaat ederse büyük bir kurtuluşa ermiş olur." (Ahzâb 70-71). [Ebu Dâvud, Nikâh 33, (2118); Tirmizî, Nikâh 16, (1105); Nesâî, Cum'a 24, (3, 105).]

AÇIKLAMA:

1- *Hacet duası* diye tercüme ettiğimiz tabirin aslı *hutbetu'l-hacet*dir. Hacet yani ihtiyaç hutbesi. Burada *hâcet* kelimesiyle nikâh kastedilmektedir. Dolayısıyla *hutbetu'l-hacet* tâbirini bu makamda nikâh duası şeklinde tercüme etmek de isabetli ve doğru sayılmalıdır. Ancak hadisin metni nazar-ı dikkate alınınca bu duanın nikâh akdine mahsus olmayıp, başkaca ihtiyaçlar zımnında okunmasının da meşruiyeti anlaşılır. Öyleyse mü'min, ihtiyaçlarının görülüp tamamlanması için Rabbinden yardım talep etme durumlarında bunu okuması gerekir. Nitekim, bu sebeple *İmam Şâfiî hazretleri: "Bütün akitlerin evvelinde –alış-veriş, nikâh vs.– hutbe (mezkur dua)yı okumak sünnettir"* demiştir. Ancak örf, bunu öncelikle nikâh akdinde müesseseleştirmiştir. Bu sebeple hadis metninde *hacet duası* denmiş olmasına rağmen, nikâh bahsinde *"nikâh duası"* makamında kaydedilmiştir.

Alimler bu hadisten, nikâh akdi sırasında dua okumanın meşruiyetini istidlal etmiştir. Ama bu duayı okumak bir vecîbe değildir. Duasız da olsa akid sahihtir. Fakat bunun okunması mendubtur. Bütün işlerimizde sünnet-i seniyyeye uymaya gayret göstermek İslâm'ın temel edeblerinden biridir. *"Bu vacib veya farz değildir, olmasa da olur"* deyip dinî âdabları geçiştirenler, kârdan büyük zarar ederler. Çünkü ister istemez yapılacak fıtrî adetlerde sünnete uymak onları ibâdete çevirir.

2- Hadiste açıklanması gereken bir-iki noktaya gelince:

★ Şerrin önce nefse nisbeti kesb itibariyledir. Arkadan "saptırma"nın Allah'a nisbeti yaratma ve takdir itibariyledir. Kul iradesiyle kesbeder. Allah da kulun dileği üzere yaratır. Bu sebeple kul yaptığı kötülükten sorumlu olur. İşin –iyilik veya kötülük– yaratılışı Allah'a mahsustur. Kul hiçbir şeyi yaratma gücünde değildir. Yaratmada çirkinlik yoktur, çirkinlik, kötülük kulun kesbinde ve niyetindedir.

★ *"Adını zikrederek birbirinizden talepte bulunduğunuz Allah.."* ibaresi, müslümanların *"Allah aşkına..."*, *"Allah rızası için..."* diyerek ihtiyaçlarını birbirlerinden talep etmelerine telmihtir. Bu tarz bir talep, bu âyetle meşruiyet kazanmış olmaktadır. Bu durumda, müslümanların aralarında *"insaniyet adına..."*

gibi başka şeyleri şefaatçi koşmaları muvafık gözükmüyor. Allah adı mü'min gönülde daha müessir, daha iş bitiricidir, bunu şefaatçi kılmak mü'minin edebidir.

★ Akrabalık bağını koparmaktan korkma ile Allah'tan korkmanın beraber zikredilmesi, İslâm nazarında akrabalık bağının ehemmiyetini ifade eder. Şunu da bilelim ki, *erhâm* kelimesi sadece kan bağından gelen rabıtaları ifade etmez. *Sıla-ı rahm* içerisine arkadaşlık, komşuluk, hemşehrilik, meslektaşlık, hoca-talebelik gibi her çeşit beşerî bağ girer. Dolayısıyla Rabbimiz Teâla Hazretleri bizleri bu insanî bağları koparmamaya çağırmakta, bunların ehemmiyetine dikkatimizi çekmektedir.

★ Allah'tan hakkıyla korkmayı, *İbnu Abbâs* ve *İbnu Mes'ud radıyallahu anhüm: "İtaat etmektir, isyan etmemektir"* diye açıklamışlardır. Bazı alimler de *"Allah'ı hep anmak, unutmamaktır"* diye açıklamıştır.

Rivayete göre, bu ayet indiği zaman müslümanlar buna güç yetirememekten korkarak *Resûlullah*'a müracaat ederler: *"Kim bunu yapmaya tahammül edebilir?"* derler. Bunun üzerine فَاتَّقُوا اللّٰهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ **"Elinizden geldikçe Allah'tan korkun"** (Tegâbün 16) âyeti nâzil olur.

★ Âyetin sonunda, hayatta kaldıkça İslâm'ı yaşamaya çalışmak, hiçbir surette İslâmî yaşayışı terketmemek emredilmektedir.

★ Sağlam söz diye çevirdiğimiz *kavl-i Şedîd:* Adaleti yerine getiren söz, doğru söz, istikametli söz, **Lâilahe illallah** cümlesi olarak açıklanmıştır. Şu halde bu sayılanlardan ayrılmamak emredilmiş olmaktadır.

5631 ٣ـ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: كُلُّ خُطْبَةٍ لَيْسَ فِيهَا تَشَهُّدٌ فَهِىَ كَالْيَدِ الْجَذْمَاءِ]. أخرجه الترمذى.

3. **(5631)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"İçerisinde teşehhüd bulunmayan bir dua, kesilmiş el gibidir." [Tirmizî, Nikâh 16, (1106); Ebu Dâvud, Edeb 22, (4841).]

5632 ٤ـ وَعَنْ رَجُلٍ مِنْ بَنِى سُلَيْمٍ قَالَ: [خَطَبْتُ إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ أُمَامَةَ بِنْتَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا فَأَنْكَحَنِى مِنْ غَيْرِ أَنْ يَتَشَهَّدَ]. أخرجه أبو داود.

4. **(5632)**- *Benî Süleym*'den bir adam anlatmıştır: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan Ümâme Bintu Abdilmuttalib radıyallahu anhâ'yi istedim, onu bana teşehhüd okumadan nikâhladı."* [Ebu Dâvud, Nikâh 30, (2120).]

AÇIKLAMA:

Burada teşehhüd'den maksad hutbe yani nikâh duasıdır. Bu rivayette, dua okumadan nikâh yapılabileceğine delil mevcuttur. Rivayette adı geçen *Ümâme, Resûlullah*'ın halasıdır.

5633 ٥ـ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: إِذَا خَطَبَ أَحَدُكُمُ الْمَرْأَةَ فَإِنِ اسْتَطَاعَ أَنْ يَنْظُرَ مِنْهَا إِلى مَا يَدْعُوهُ إِلٰى نِكَاحِهَا فَلْيَفْعَلْ]. أخرجه أبو داود.

5. **(5633)**- *Hz. Câbir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Biriniz bir kadının tâlibi olunca, onun kendini evlenmeye davet eden yerini görmeye muktedirse, onu hemen yapsın." [Ebu Dâvud, Nikâh 19, (2082).]

5634 ٦ـ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [تَزَوَّجَ رَجُلٌ اِمْرَأَةً مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: أَنَظَرْتَ إِلَيْهَا؟ قَالَ: لاَ. قَالَ: اِذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا، فَإِنَّ فِى أَعْيُنِ الْأَنْصَارِ شَيْئاً]. أخرجه مسلم والنسائى.

6. **(5634)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Adamın biri ensârdan bir kadınla evlenmişti. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:* **"Kadına baktın mı?"** *diye sordu. Adam: "Hayır"* deyince:

"Git, kadına bak. Çünkü ensarın gözlerinde bir şey vardır!" *buyurdular."* [Müslim, Nikâh 74, (1424); Nesâî, Nikâh 23, (6, 77).]

5635 ٧ـ وَعَنِ الْمُغِيرَةِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ. [أَنَّهُ خَطَبَ إِمْرَأَةً. فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: اُنْظُرْ إِلَيْهَا فَإِنَّهُ أَحْرَى أَنْ يُؤْدَمَ بَيْنَكُمَا]. أخرجه الترمذى والنسائى.

«أَحْرَى» أى أجدر.

«أنْ يؤدم بينكما» أى يجمع بينكما وتتفقا على ما فيه صلاح أمركما.

7. **(5635)**- *Hz. Muğîre radıyallahu anh*'ın anlattığına göre, o bir kadın istemiştir. *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kendisine :* **"Ona bak! Zira bakman, aranızdaki uyum için daha muvafıktır!"** *buyurdular."* [Tirmizî, Nikâh 5, (1087); Nesâî, Nikâh 17, (6, 69).]

AÇIKLAMA:

İslâm dini, evlenecek olan erkeğe kadını görmesini tavsiye eder. Bu mesele üzerine gelen hadisler umumiyetle emir sigası taşısa da bu, vecîbe ifade etmez, istihbab ve ruhsat ifade eder.

Kızlar için böyle bir emir yoksa da, âlimler kısas yoluyla onların da erkeğe bu maksadla bakabileceğini söylemiştir.

Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetinde: اِذَا خَطَبَ اَحَدُكُمْ اِمْرَأَةً فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِ اَنْ يَنْظُرَ مِنْهَا **"Biriniz bir kadın isteyeceği vakit ona bakmasında bir günah yoktur"** buyrulmuştur.

Nevevî der ki: *"Bu hadisler, erkeğin evlenmek istediği kadına bakmasının müstehab olduğunu ifade eder. Bu hem Şâfiîlerin, hem Mâlikî ve Hanefîlerin ve hem de Ahmed ve diğer ülemâ cumhûrlarının görüşüdür. el-Kâdı birkısım âlimlerin mekruh dediğini kaydetmiş ise de, bu hatadır. Hatadır, çünkü hem hadislerin sarahatine hem de alış-veriş, şehadet gibi durumlarda, ihtiyaç halinde bakmanın caiz olduğuna dair icmaya muhalefet eder."*

Âlimler, kadının sadece yüz ve ellerine bakmanın mübah olduğunu belirtir. *"Çünkü* derler, *bunlar avret değildir. Ayrıca yüz ile güzellik veya çirkinliğine, el ile de vücudunun matluba muvafık olup olmadığına hükmedilir." Evzâî hazretleri* etli yerlerine bakılabileceğini söylemiştir.

Kadının, erkeğin bakması haram olan yerlerine de bakılmak istendiğinde, araya bir kadın konmalıdır. Nitekim *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Ümmü Süleym*'i bir kadını görmesi için yollayarak أُنْظُرِى اِلَى عُرْقُوبِهَا وَشَمِّى مَعَاطِفَهَا **"Ökçelerine bak ve yakalarını kokla."** Bir diğer rivayette شَمِّى عَوَارِضَهَا **"Ön dişlerini kokla"** diye talimat vermiştir. *Hz. Ömer* de, *Hz. Ali*'nin kızıyla evlenmek

istediği zaman topuğunun üst kısmına bakmıştır. Bu çeşit araştırmalarda kadının hastalıklı olup olmadığı, temizlik durumu vs. tedkik edilmiş olmaktadır.

Alimler bu bakma işinin kadının rızasına tabi olmadığını, haberinin olmasının da şart olmadığını belirtirler. Vakit olarak da kadına talip olmazdan önce olmasının daha münasib olacağını; çünkü, kızı istedikten sonra bakar ve beğenmezse, bunun kızı rencide edip üzeceğini belirtirler. Ancak *İmam Mâlik: "Kadına haberi olmadan bakılmasını hoş bulmam, çünkü, gözü kızın avretine de kayabilir"* demiştir. Ancak *Resûlullah*'tan ruhsat mutlak geldiği için, kıza haber vermeden de bakmanın cevazı esas kabul edilmiştir. Bu sebeple Hanefî ülemâsı: *"İstemezden önce, haberi olmadan kız görülür, beğenilmezse talep edilmez. Böylece kızın rencide edilmesi de önlenmiş olur, bu tarz, müstehabtır"* demiştir.

Şunu da son olarak belirtelim ki, günümüzde yaygınlık kazanmaya yüz tutan bazı hallere dinimiz cevaz vermez: Gençler birbirlerini daha yakından tanıyıp daha sağlam evlilik yapmak bahanesini ileri sürerek beraber gezmek, tozmak, seyahet etmek gibi aşırılıklara düşüyorlar. İslâm'ın tecviz ettiği "görme" ile bu çeşit beraberliğin hiçbir ilgisi yoktur.

DÖRDÜNCÜ FASIL
NİKÂH ÂDABI

5636 ١ــ عَنْ عَائِشَة رَضِىَ اللّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: أعْلِنُوا هٰذَا النِّكَاحَ، وَاجْعَلُوهُ فِى الْمَسَاجِدِ، وَاضْرِبُوا عَلَيْهِ بِالدُّفُوفِ]. أخرجه الترمذى

1. **(5636)**- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Nikâhı ilân edin, onu mescidlerde yapın. Üzerine de def vurun." [Tirmizî, Nikâh 6, (1089).]

5637 ٢ــ وَعَنْهَا رَضِىَ اللّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [زَفَفْنَا إمْرَأةً إلَى رَجُلٍ مِنَ الأنْصَارِ. فَقَالَ: النَّبِىُّ ﷺ: يَا عَائِشَةُ أمَا كَانَ مَعَكُمْ لَهْوٌ! فَإنَّ الأنْصَارَ يُعْجِبُهُمُ اللَّهْوُ] . أخرجه البخارى

2. **(5637)**- Yine *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Bir kadını, ensârdan bir erkekle evlendirmiştik. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:* **"Ey Aişe! Eğlenceniz yok mu? Zira ensâr eğlenceyi sever!"** *buyurdular."* [Buhârî, Nikâh 63.]

5638 ٣ــ وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَاطِبِ الْجُمَحِى قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: فَصْلُ مَا بَيْنَ الْحَلاَلِ وَالْحَرَامِ الدُّفُّ وَالصَّوْتُ]. أخرجه الترمذى والنسائى.

وزاد: فى النِّكاح

3. **(5638)**- *Muhammed İbnu Hâtıb el-Cumahî* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:* **"[Nikâh'da] haramla helâli ayıran fark, def ve sestir."** [Tirmizî, Nikâh 6, (1088); Nesâî, Nikâh 72, (6, 127, 128).]

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydedilen üç hadisin üçü de biraz farklı ifadelerle, nikâhın alenî olmasını âmirdir. Bir erkekle kadının hususî suretle anlaşarak yapacağı birleşme meşru değildir, zinadır. Bu sebeple üçüncü hadiste meşru birleşme ile gayrımeşru anlaşma –yani helal ile haram akitlerin– arasındaki farkın aleniyetle gizliliğin teşkil ettiği ifade edilmiştir. Helal olan, def çalarak güfte okuyarak ilan edilendir. Gizlice, sessizce yapılan da zinâdır.

Resûlullah birinci hadiste **"Ensâr eğlentiyi sever"** buyurarak, düğün vesilesiyle eğlenti yapılmasını teşvik ediyor. Bunun anlaşılması için, daha önce açıkladığımız üzere, müslümanların hayatında ayrı bir eğlence programının olmadığını bilmek gerekir. İnsanın eğlenme ihtiyacı, birkısım düğün, davet ve merasimlerle karşılanacaktır. Zamanımızda eğlence, radyo, teyp, video ve televizyon gibi vasıtalarla her günümüze ve hatta her saatimize girdiği için, düğünlerin de o devirdeki gibi defli ve sesli olmasında ısrar edilmeyebilir. Üstelik câiz olan def ve ses yerine, câiz olmayan çalgı ve şarkılar kaim olmuştur. Bu sebeple dindar çevrelerde geliştirilen mevlütlü düğünlerimiz, zahirde sünnete zıd da görünse, şayan-ı tercih olmalıdır. Böylece pekçok menhiyyatın önüne sed çekilmiş olur.

Ama bu hadislerde vurgulanan husus ihmal edilmemeli: Düğünler alenî olacak, sesli olacak, ilân edilmiş olacak. Mevlütlü düğünler bu mânayı yeterince ifa etmektedir.

5639 ٤ــ وَعَنْ عَمْرو بْن شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: إذَا تَزَوَّجَ أَحَدُكُمْ امْرَأَةً أَوِ اشْتَرَى خَادِماً فَلْيَقُلْ: اَللَّهُمَّ إِنِّى أَسْألُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ؛ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَاجَبَلْتَهَا عَلَيْهِ؛ وَإِنِ اشْتَرَى بَعِيراً فَلْيَأْخُذْ بِذِرْوَتِهِ، وَلْيَقُلْ مِثْلَ ذٰلِكَ]. أخرجه أبو داود.

4. (5639)- *Amr İbnu Şu'ayb an ebîhi an ceddihi* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Biriniz bir kadınla evlenir veya bir köle satın alırsa şöyle dua etsin: "Allahım, ben bunun hayırlı olmasını ve hayırlı bir yaratılış üzere olmasını diliyorum. Onun şerrinden ve şerli bir tabiat üzere olmasından sana sığınıyorum.

Eğer bir deve satın alırsa, eliyle hörgücünün üstünden tutup aynı şeyi söylesin." [Ebu Dâvud, Nikâh 46, (2160).]

5640 ٥ــ وَعَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: [إذَا تَزَوَّجَ أَحَدُكُمُ الْمَرْأَةَ أَوِ اشْتَرَى خَادِماً فَلْيَأْخُذْ بِنَاصِيَتِهَا وَلْيَدْعُ بِالْبَرَكَةِ، وَإذَا اشْتَرَى الْبَعِيرَ فَلْيَأْخُذْ بِذِرْوَةِ سَنَامِهِ وَلْيَسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ]. أخرجه أبو داود.

5. **(5640)**- *Zeyd İbnu Eslem radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Biriniz bir kadınla evlenir veya bir hizmetçi (köle) satın alırsa, perçeminden tutup ona bereketle dua etsin. Bir deve satın alınca hörgücünün tepesinden tutup, şeytân-ı racîm'e karşı Allah'a istiâzede bulunsun." [Muvatta, Nikâh 52, (2, 547).]

5641 ٦ــ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إذَا رَفَّأَ الإنْسَانَ إذَا تَزَوَّجَ، قَالَ: بَارَكَ اللّٰهُ لَكَ، وَبَارَكَ عَلَيْكَ، وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي خَيْرٍ]. أخرجه أبو داود والترمذى.

6. **(5641)**- *Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, evlenen bir kimseyi şöyle tebrik ederdi:* **"Allah sana (evliliği) mübarek kılsın, üzerine bereket indirsin, ikinizin arasını hayırda birleştirsin."** [Ebu Dâvud, Nikâh 37, (2130); Tirmizî, Nikâh 7, (1091).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis yeni evlenenlere nasıl dua etmek gerektiğini öğretmektedir. Cahiliye devrinde بِالرِّفَاءِ وَالْبَنِينِ *"Kaynaşma ve oğullar"* diye dua edilirmiş. *Resûlullah* bu duayı yasaklamıştır. Çünkü kız evlatlara karşı tavır mevcuttur. Onun yerine *evliliğin mübarek olması ve hayırda beraberlik* duası ikâme edilmiştir.

İslâm, tebrik duasında bile kendi orijinalitesini aramaktadır.

5642 ٧ــ وَعَنِ الْحَسَنِ قَالَ: [تَزَوَّجَ عَقِيلُ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللّٰهُ

عَنْهُ امْرَأَةً مِنْ بَنِى جُشَمٍ فَقَالُوا بِالرِّفَاءِ وَالْبَنِينِ. فَقَالَ: قُولُوا كَمَا قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: بَارَكَ فِيكُمْ وَبَارَكَ لَكُمْ]. أخرجه النسائى .

«الرِّفاء» الموافقة وحسن المعاشرة، وإنما نهى عنه لأنه كان من شعار الجاهلية.

7. **(5642)**- *Hasan(-ı Basrî)* anlatıyor: *"Akîl İbnu Ebi Tâlib radıyallahu anh, Benî Cüşem'den bir kadınla evlenmişti. Onu: "Kaynaşma ve oğullar" dileyerek tebrik ettiler. Fakat o: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın kullandığı tabirlerle dua edin: "Allah size (evliliği) mübarek etsin ve size bereket versin" deyin!" dedi."* [Nesâî, Nikâh 73, (6, 128).]

5643 ٨ـ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهَا قَالَتْ: [تَزَوَّجَنِى رَسُولُ اللّهِ ﷺ فِى شَوَّالٍ وَدَخَلَ بِى فِى شَوَّالٍ، فَأَىُّ نِسَائِهِ كَانَ أَحْظَى عِنْدَهُ مِنِّى؟ وَكَانَتْ تَسْتَحِبُّ أَنْ تُدْخِلَ نِسَاءَهَا فِى شَوَّالٍ]. أخرجه مسلم والترمذى والنسائى.

8. **(5643)**- *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm benimle Şevvâl'de nikâh yapmıştı. Şevvâl'de gerdek yaptı. Yanında hangi kadını benden daha bahtlı idi?"*

[Urve der ki: *"Hz. Aişe rdıyallahu anhâ] yakınlarından olan kadınları şevvâl ayında gerdeğe sokmayı müstehab addederdi."* [Müslim, Nikâh 73, (1423); Tirmizî, Nikâh 9, (1093); Nesâî, Nikâh 77, (6, 130).]

AÇIKLAMA:

Hz. Aişe radıyallahu anhâ burada bir cahiliye âdetinin bâtıl olduğuna dikkat çekiyor. Şârihler, Arapların cahiliye devrinde Şevval ayında nikâhtan kaçındıklarını, bunu iyi saymadıklarını belirtir. Halbuki *Resûlullah* hem nikâhını hem de zifafını Şevvâlde yapmıştır. Günümüzde bile *"iki bayram arası düğün olmaz"* lafını işitiriz. Bu, cahiliye inancının hâlâ yaşamaya devam ettiğini gösterir. Halbuki *Resûlullah* ve *Hz. Aişe* fiilî tatbikatlarıyla bu anlayışın bâtıl olduğunu ortaya koymuşlardır.

5644 ٩ـ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُمَا قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ

ﷺ: أَمَا لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَأْتِي أَهْلَهُ قَالَ: بِسْمِ اللّٰهِ، اَللّٰهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا، ثُمَّ قُدِّرَ بَيْنَهُمَا فِي ذٰلِكَ وَلَدٌ لَمْ يَضُرَّهُ الشَّيْطَانُ أَبَداً]. أخرجه الخمسة إلا النسائى.

9. (5644)- *İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:*

"Sizden kim hanımına temas etmek isteyince: "Allah'ın adıyla! Allahım, bizi şeytandan uzak tut ve şeytanı da bize vereceğin nasipten uzak tut!" dese, sonra da Allah bu temastan onlara bir evlad nasip etse, şeytan ona ebediyen zarar vermez." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 11; Müslim, Nikâh 116, (1434); Ebu Dâvud, Nikâh 46, (2161); Tirmizî, Nikâh 8, (1092).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis münasebet-i cinsiyede mühim bir edeb tesbit etmektedir: Besmele ve dua ile başlamalı.Yapılacak dua rivayetlerde bazı farklılıklar arzeder. *Hasan Basri*'nin, *Abdurrezzak*'ın Musannaf'ında gelen bir mürseli şöyledir:

إِذَا أَتَى الرَّجُلُ أَهْلَهُ فَلْيَقُلْ بِسْمِ اللّٰهِ اَللّٰهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيمَا رَزَقْتَنَا وَلاَ تَجْعَلْ لِلشَّيْطَانِ نَصِيباً فِيمَا رَزَقْتَنَا فَكَانَ يُرْجَى إِنْ حَمَلَتْ أَنْ يَكُونَ وَلَداً صَالِحاً.

"Kişi hanımına gelince bismillah desin ve şu duayı okusun: "Allahım, bize vereceğin nasibi hakkımızda mübarek kıl. Bize nasib ettiğin şeyde şeytana bir pay koyma." Böyle derse, kadın hamile kaldığı takdirde çocuğun sâlih olacağı ümid edilir."

2- Besmele çekildiği takdirde çocuğa gelmeyecek olan zararlar nelerdir? Bu hususta ülemâ farklı yorumlar ileri sürmüştür. Bu yorumlara geçmeden önce, *Kadı İyâz*'ın yer verdiği bir görüşte ittifak edildiğini belirtmek isteriz: Buna göre *"Bu hadiste, belirtilen edebe uyulduğu takdirde, bütün hallerde, her çeşit zararlara karşı bir korunma hasıl olacağını hiç kimse söylememiştir, her ne kadar, hadisin zahiri bunu ifade etse de."* Bu noktadaki ittifak, bir başka hadiste *"İstisna edilen dışında her doğan çocuğun karnına şeytanın mutlaka dürteceği"* nin bildirilmiş olmasıdır ki, bu dürtme de bir nevi zarardır.

Farklı yorumlardan bazıları:

★ Birkısım âlimler: *"Şeytan besmelenin bereketine çocuğa musallat olmaz. Bilakis haklarında* إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ **"Şüphesiz ki kullarımı**

zorla saptıracak bir gücün yoktur. Sana uyan azgınlar müstesna" (Hicr 42) *denmiş olan kullar cümlesindendir"* demiştir. *Hasan-ı Basrî*'den kaydettiğimiz mürsel rivayetin bunu te'yid ettiği de belirtilmiştir.

★ Bazıları: *"Murad, doğarken çocuğun karnına dürtmez demektir"* demiş ise de, bu görüş mezkur hadisin zahiriyle zıtlığa düştüğü için kabul görmemiştir.

★ Bazıları: *"Çocuğun bedenine zarar vermez"* demiştir.

★ Bazıları: *"Çocuğa şeytan çarpmaz"* demiştir.

★ *İbnu Dakîku'l-İd*: *"Çocuğun diyanetine zarar vermeyeceğini ifade etmesi de muhtemeldir"* demiştir. Ancak bundan *ismet* iddiası hatıra gelir, halbuki hiç kimse ismet sahibi olmayacağı için, bu mânâ da kabul görmemiştir.

★ *Dâvudî*, biraz farkla: *"Çocuğu küfre atacak şekilde dininde fitneye düşüremez"* diye anlamış, *"Mâsiyetten ismet iddia edilemez"* demiştir.

★ Bazı alimler de: *"Annesiyle cima sırasında şeytan babasına iştirak etmez"* diye anlamıştır. Çünkü Mücahid'den gelen bir rivayette: *"Temasta bulunup besmele çekmeyen kimsenin ihlîline şeytan sarılır, onunla birlikte temasa iştirak eder"* denmiştir. *İbnu Hâcer*, bu te'vili doğruya en yakın yorum olarak değerlendirir.

3- *İbnu Abbâs*'tan gelen rivayetler, gerek helâda ve gerekse temas esnasında besmele çekmenin mekruh olduğunu ifade eder. Bu rivayetle sadedinde olduğumuz rivayet arasında tezad iddia edenler olmuşsa da, aslında böyle bir tezaddan söz edilemez. Çünkü hadîs, besmelenin, temastan önce söylenmesini ifade etmektedir.

İKİNCİ BAB

NİKÂHIN RÜKÜNLERİ

BİRİNCİ FASIL

NİKÂH AKDİ

5645 ١ــ عَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [كُنَّا نَغْزُو مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَلَيْسَ مَعَنَا نِسَاءٌ، فَقُلْنَا: أَلاَ نَخْتَصِى؟ فَنَهَانَا عَنْ ذٰلِكَ، ثُمَّ رَخَّصَ لَنَا أَنْ نَسْتَمْتِعَ. فَكَانَ أَحَدُنَا يَنْكِحُ الْمَرْأَةَ بِالثَّوْبِ إِلَى أَجَلٍ]. أخرجه الشيخان.

1. **(5645)**- *İbnu Mes'ud radıyallahu anh* anlatıyor: *"Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ile birlikte gazveye çıkmıştık. Beraberimizde kadın yoktu. "Husyelerimizi aldırmayalım mı?" diye sorduk. Bizi bundan yasakladı, sonra da muvakkat istifade hususunda bize ruhsat tanıdı. Herhangi birimiz, bir elbise mukabilinde kadınla, bir müddet için nikâh yapıyorduk."* [Buhârî, Tefsîr, Mâide 9, Nikâh 6, 8; Müslim, Nikâh 38, (1404).]

AÇIKLAMA:

1- Husyelerin aldırılması, kadınlaşma veya iğdiş olma diye de ifade edilir. Normalde erkek hayvanlara uygulanan bir ameliyedir. Dinimiz, tabiatı bozma olduğu için, insanlar hakkında bunu tecvîz etmez.

2- *Muvakkat istifade* diye tercüme ettiğimiz *istimta*dan murad *mut'a nikâhı* olarak bilinen bir nikâh çeşididir. Tıpkı şarabın tedrici olarak yasaklanması gibi, cahiliye devrinin bir nikâh çeşidi olan mut'a nikâhı başlangıçta yasaklanmamış, fakat bilahare ebediyen haram edilmiştir. Bahsin sonunda genişçe açıklayacağımız üzere, mut'a nikâhı mehirsiz, verasetsiz, boşanmasız, muvakkat bir nikâhtır. Müddeti anlaşma sırasında belirtilir. Müddet dolunca boşamaya hâcet kalmadan ayrılık hâsıl olur, karı-koca birbirlerine vâris olamazlar. Kadına, razı olacağı bir ücret verilir. Asgarî ve azamî bir müddeti yoktur. Birkaç saatlik, tek temaslık

bir akit olabileceği gibi, yılları içine alan bir müddet de olabilir.

İslâm ülemâsı bu çeşit câhiliye nikâhını haram bilmede icma etmiştir. Şiâdan aşırı olanlar dışında bunu benimseyen yoktur. Hele Ehl-i Sünnet ülemâsı arasında buna fetva veren tek kişi çıkmamıştır.

5651 numaralı hadisten sonra mevzuyu genişçe tahlil edeceğiz.

5646 ٢ــ وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [رَخَّصَ النَّبِىُّ ﷺ عَامَ أَوْطَاسٍ فِي الْمُتْعَةِ، ثُمَّ نَهَى عَنْهَا]. أخرجه الشيخان.

2. (5646)- *Seleme İbnu'l-Ekvâ radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Evtas gazvesi yılında mut'aya ruhsat verdi, sonra da onu yasakladı."* [Buhârî, Nikâh 31 (ta'lik olarak); Müslim, Nikâh 18, (1405).]

5647 ٣ــ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [إِنَّمَا كَانَتِ الْمُتْعَةُ فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ كَانَ الرَّجُلُ يَقْدُمُ الْبَلْدَةَ، لَيْسَ لَهُ بِهَا مَعْرِفَةٌ، فَيَتَزَوَّجُ الْمَرْأَةَ بِقَدْرِ مَا يَرَى أَنَّهُ يُقِيمُ فَتَحْفَظُ لَهُ مَتَاعَهُ وَتُصْلِحُ لَهُ شَأْنَهُ. حَتَّى نَزَلَتْ: إِلاَّ عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا: فَكُلُّ فَرْجٍ سِوَاهُمَا فَهُوَ حَرَامٌ]. اخرجه الترمذى.

3. (5647)- *İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"İslâm'ın evvelinde mut'a vardı. Kişi, hakkında bilgisi olmayan (tanımadığı) bir beldeye gelince, oradan yerli bir kadınla, orada kalacağını tahmin ettiği müddet miktarınca nikâh yapardı. Kadın, böylece onun eşyasını muhafaza eder, gerekli işlerini görürdü. Bu hal:* **"Onlar namuslarını korurlar. Ancak "hanımlarına" ve "câriyelerine" karşı müstesna, bunlarla olan yakınlıklarından dolayı kınanmazlar"** (Mü'minûn 6) *meâlindeki âyet nazil oluncaya kadar devam etti. (Bu âyet gelince mut'a haram ilân edildi.)*

İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ der ki: **"Bu ikisi dışındaki bütün fercler (cinsî tatmin yolları) haramdır."** [Tirmizî, Nikâh 28, (1122).]

AÇIKLAMA:

İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ, Resûlullah'ın mut'ayı yasaklamasıyla ilgili hadisleri *Hz. Ömer* zamanında işitmişti. Ruhsatla ilgili rivayetleri bildiği ve nesihten, yasaklamadan haberdar olmadığı için, bu hususta sorulunca zaman za-

man mut'anın cevazına fetva vermiştir. Ancak, az ileride açıklayacağımız üzere, *Hz. Ömer* zamanında bizzat *Hz. Ömer* tarafından mesele ele alınıp, *Resûlullah*'ın yasakladığı hatırlatılarak yasak tâmim edilince, *İbnu Abbâs* eski görüşünden vazgeçmiş, mut'anın yasak olduğunu belirtmiştir. Onun bu dönüşü pek çok rivayetle sâbit olmuştur. Onun ruhsatını ifâde eden rivayetleri esas alarak *İbnu Abbâs*'ın mut'anın câiz olduğu kanaatini taşıdığını söylemek cinayet olur, gerçeği aksettirmez.

5648 ٤ــ وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَنَفِيَّةِ: [أَنَّ عَلِيًّا قَالَ لِابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمْ: إِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ نَهَى عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ يَوْمَ خَيْبَرَ، وَعَنْ أَكْلِ لُحُومِ الْحُمُرِ الْأَنْسِيَّةِ]. أخرجه الستة إلا أبا داود.

4. **(5648)**- *Muhammed İbnu'l-Hanefiyye* anlatıyor: *"Hz. Ali, İbnu Abbâs radıyallahu anhüm'e dedi ki:*

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Hayber gazvesi günü, kadınlarla mut'ayı, ehlî eşek etlerinin yenmesini haram kıldı." [Buhârî, Megazî 38, Nikâh 31, Zebâih 28, Hiyel 3; Müslim, Nikâh 29, (1407); Muvatta, Nikâh 41, (2, 542); Tirmizî, Nikâh 28, (1121); Nesâî, Nikâh 71, (6, 125, 126).]

5649 ٥ــ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: [كُنَّا نَسْتَمْتِعُ بِالْقَبْضَةِ مِنَ التَّمْرِ وَالدَّقِيقِ الْأَيَّامَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَأَبِى بَكْرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ حَتَّى نَهَى عَنْهُ عُمَرُ رَضِىَ اللّٰهُ فِي شَأْنِ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا]. أخرجه مسلم.

5. **(5649)**- *Hz. Câbir radıyallahu anh* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ve Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh zamanında bir avuç hurma ve un mukabilinde birkaç gün boyu devam eden mut'a nikâhı yapardık. Bu hal, Hz. Ömer radıyallahu anh'ın Amr İbnu Hureys hâdisesi vesilesiyle mut'ayı yasaklamasına kadar devam etti."* [Müslim, Nikâh 16, (1405).]

AÇIKLAMA:

Mut'a nikâhının *Resûlullah* tarafından yasaklanmış olduğunu işitmeyen sadece *İbnu Abbâs* değildir. Başka sahabî ve tabiîn de mevcuttur. Şu halde, onlar arasında nâdirattan da olsa tatbikat *Hz. Ömer* zamanına kadar devam etmişe

benziyor. Bu tatbikat yaygın olsaydı, neshten ve yasaktan haberi olanların müdâhalesiyle karşılaşır, mesele halifelere daha önceden intikal ederdi. Demek ki pek nadir olan tatbikat, bir hadiseye sebep olmadığı için –bazı rivayetlerde tasrîh edildiği üzere– *Hz. Ömer*'in hilâfetinin ortalarına kadar devam etmiştir. İlerde açıklayacağımız üzere *Amr İbnu Hüreys*'in mut'a nikâhıyla evlendiği kadın, bu evlilikten hâmile kalınca, *Hz. Ömer*'e, çocuğun âkibeti ne olacak diye müracaat eder. O zaman *Hz. Ömer* öğrenir ki, hâlâ mut'a tatbik eden var. Halbuki *Resûlullah* bunu kesinlikle yasaklamıştı.

Hz. Ömer, meseleyi hutbe mevzuu yapar ve yasağı yeniden hatırlatıp, tâmim eder. Şârihler, bu yasaklamaya karşı çıkan tek sahabî olmadığını, yasak hususunda icma hâsıl olduğunu belirtirler.

5650 ٦ — وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: [نَهَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنِ الشِّغَارِ، وَهُوَ أَنْ يُزَوِّجَ الرَّجُلُ ابْنَتَهُ أَوْ أُخْتَهُ مِنَ الرَّجُلِ عَلَى أَنْ يُزَوِّجَهُ ابْنَتَهُ أَوْ أُخْتَهُ، وَلَيْسَ بَيْنَهُمَا صَدَاقٌ]. أخرجه الستة.

6. **(5650)**- *İbnu Ömer radıyallahu anhümâ* anlatıyor: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şiğâr nikâhını yasakladı. Bu, kişinin kızını veya kızkardeşini, karşılığında kızını veya kız kardeşini almak üzere bir erkeğe vermesi, aralarında mehir ödemeyi kaldırmalarıdır."* [Buhârî, Nikâh 28, Hiyel 3; Müslim, Nikâh 57, (1415); Muvatta, Nikâh 24, (2, 535); Ebu Dâvud, Nikâh 15, (2074); Tirmizî, Nikâh 29, (1124); Nesâî, Nikâh 60, 61, (6, 111, 112).]

AÇIKLAMA:

1- *Şiğâr nikâhı*, cahiliye devrinde cereyan eden bir nikâhtır. Kız velilerinin, kızları birbirlerine mehirsiz olarak nikâhlamalarıdır. Hadis metninde şiğârla ilgili gelen tarifi kim yapmıştır? *Resûlullah* mı, arkadan gelen râviler mi bu hususta ihtilaf edilmiştir. Dinimiz *"şiğâr"*ı yasaklamıştır. Çünkü, mehir kadının hakkıdır ve erkeğin ödemesi gereken bir vecibedir. *Kaffâl*, şiğârın bâtıl oluşundaki illetin zikredilen şart olduğunu belirtir: *"Veli sanki: "Kızımın nikâhı sana kesinleşmez. Ta ki kızının nikâhı da bana kesinleşmedikçe" demiş gibidir"* der. *Gazali*, bu nikâh tarzının şu şekilde olduğunu belirtir: *"Kişi der ki: "Kızımı sana şu şartla nikâhladım: Sen de kızını bana nikâhlayacaksın, bunlardan her birinin bud'u diğerinin mehri olacak, kızımın nikâhı ne zaman mün'akid olursa, senin kızının nikâhı da mün'akid olacak."* Veliler birbirlerine mehir ödememek üzere, bu şekilde birbirlerinden kız alıp verecek olursa, mağduriyet kızlara gelecektir.

Her iki taraf da kadınlara mehirlerini ödedikleri takdirde, velilerin karşılıklı olarak kız alıp vermeleri haram değildir. Hanefîler, şigâr akdinin sahîh olacağını, ancak, mehrin düşmeyeceğini söylemiştir. Bunlara göre, kadının *mehr-i misl*'e hakkı vardır.

İmam Şâfiî ve diğer bazı âlimler, şiğâr nikâhının bâtıl olduğuna, bütün hükümlerinin nikâh-ı fâsid gibi olduğuna hükmetmişlerdir.

İmam Evzâî, Hanefîlere yakın bir görüş beyan eder: *"Zifaf yapılmamışsa nikâh bozulur, mehir belirlenerek yeniden nikâh yapılır, zifaf yapılmışsa nikâh sahihtir. Ancak mehr-i misil vacib olur."*

2- Hadiste "kızlar" ve "kız kardeşler" mezkur ise de, alimler, "yeğenler"in ve başkalarının da bu meselede aynı hükme tâbi olacaklarını belirtmişlerdir.

5651 ٧ـــ وَعَنْ عُرْوَةَ قَالَ: [أَخْبَرَتْنِى عَائِشَةُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ النِّكَاحَ كَانَ فِى الْجَاهِلِيَّةِ عَلَى أَرْبَعَةِ أَنْحَاءٍ: فَنِكَاحٌ مِنْهَا نِكَاحُ النَّاسِ الْيَوْمَ، يَخْطُبُ الرَّجُلُ إِلَى الرَّجُلِ ابْنَتَهُ أَوْ وَلِيَّتَهُ فَيُصْدِقُهَا ثُمَّ يَنْكِحُهَا؛ وَنِكَاحٌ آخَرُ: كَانَ الرَّجُلُ يَقُولُ لِإِمْرَأَتِهِ إِذَا طَهُرَتْ مِنْ طَمْثِهَا؟ أَرْسِلِى إِلَى فُلاَنٍ اسْتَبْضِعِى مِنْهُ، وَيَعْتَزِلُهَا زَوْجُهَا وَلاَ يَمَسُّهَا حَتَّى يَتَبَيَّنَ حَمْلُهَا مِنْ ذٰلِكَ الرَّجُلِ الَّذِى تَسْتَبْضِعُ مِنْهُ. فَإِذَا تَبَيَّنَ حَمْلُهَا مِنْ ذٰلِكَ الرَّجُلِ الَّذِى تَسْتَبْضِعُ مِنْهُ أَصَابَهَا زَوْجُهَا إِذَا أَحَبَّ، وَإِنَّمَا يُفْعَلُ ذٰلِكَ رَغْبَةً فِى نَجَابَةِ الْوَلَدِ، فَكَانَ يُسَمَّى نِكَاحُ الْأِسْتِبْضَاعِ؛ وَنِكَاحٌ آخَرُ: يَجْتَمِعُ الرَّهْطُ مَا دُونَ الْعَشْرَةِ فَيَدْخُلُونَ عَلَى الْمَرْأَةِ، كُلُّهُمْ فَيُصِيبُونَهَا، فَإِذَا حَمَلَتْ وَوَضَعَتْ وَمَرَّ لَيَالٍ بَعْدَ أَنْ تَضَعَ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِمْ، فَلَمْ يَسْتَطِيعْ رَجُلٌ مِنْهُمْ أَنْ يَمْتَنِعَ حَتَّى يَجْتَمِعُوا عِنْدَهَا. فَتَقُولُ لَهُمْ: قَدْ عَرَّفْتُمْ الَّذِى كَانَ مِنْ أَمْرِكُمْ؛ وَقَدْ وَلَدْتُ فَهُوَ ابْنُكَ يَافُلاَنُ، تُلْحِقُهُ بِمَنْ أَحَبَّتْ. فَلاَيَسْتَطِيعُ أَنْ يَمْتَنِعَ؛ وَنِكَاحٌ آخَرُ رَابِعٌ: يَجْتَمِعُ النَّاسُ

الْكَثِيرُ فَيَدْخُلُونَ عَلَى الْمَرْأَةِ فَلاَ تَمْتَنِعُ مِمَّنْ جَاءَهَا وَهُنَّ الْبَغَايَا كُنَّ يَنْصِبْنَ عَلَى أَبْوَابِهِنَّ الرَّايَاتِ. فَمَنْ أَرَادَهُنَّ دَخَلَ عَلَيْهِنَّ، فَإِذَا حَمَلَتْ إِحْدَاهُنَّ وَوَضَعَتْ حَمْلَهَا جَمَعُوا لَهَا وَدَعَوْا لَهَا الْقَافَةَ. فَأَلْحَقُوا وَلَدَهَا بِالَّذِى يَرَوْنَ فَالْتَاطَ بِهِ وَدُعِىَ ابْنَهُ، لاَيَمْتَنِعُ مِنْهُ، فَلَمَّا بُعِثَ مُحَمَّدٌ ﷺ بِالْحَقِّ هَدَمَ نِكَاحَ الْجَاهِلِيَّةِ كُلَّهُ إِلاَّ نِكَاحَ النَّاسِ الْيَوْمَ]. أخرجه البخارى وأبو داود.

«الاستبضاع» طلب المرأة نكاح الرجل لتنال منه الولد فقط.

و «البغايا» الزوانى.

و «القافة» الذين يشبهون بين الناس فيلحقون الولد بالشبه.

و «التاط به» أى ألصقه بنفسه وجعله ولده.

7. **(5651)**- *Urve rahimehullah* anlatıyor: *"Hz. Aişe radıyallahu anhâ bana anlattı ki: Cahiliye devrinde dört çeşit nikâh mevcuttu: Bunlardan biri, bugün (dinimizin meşru kıldığı ve) herkesçe tatbîk edilen nikâhtır: Kişi, kişiden kızını veya velisi bulunduğu kızı ister, mehrini verir, sonra onunla evlenir.*

Diğer bir nikâh çeşidi şöyleydi: Kişi, hanımı hayızdan temizlenince: "Falancaya git, ondan hamilelik talep et" der ve hanımını ona gönderirdi. Kadının o yabancı erkekten hâmile kaldığı anlaşılıncaya kadar, kocası ondan uzak durur, temasta bulunmazdı. O adamdan hamileliği açıklık kazanınca, zevcesi dilerse onunla zevciyât muamelelerine başlardı. Bu nikâh çeşidine asaletli bir evlat elde etmek için başvurulurdu. İşte bu nikâha nikâhu'l-istibzâ denirdi.

Diğer bir nikâh çeşidi şöyleydi: On kişiden az bir grup toplanır, bir kadının yanına girerler ve hepsi de ona temasta bulunurdu. Kadın hâmile kalıp doğum yaparsa, doğumdan birkaç gün sonra, kadın onlara haber salar, hepsini çağırırdı. Hiçbiri bu davete icabet etmekten kaçınamaz, kadının yanına gelirdi. Kadın onlara: "Hâdisenizi hatırlamış olmalısınız. İşte şimdi doğum yaptım. Ey falan, çocuk senindir" der, çocuğu bunlardan dilediğine nisbet ederdi. Adamın buna itiraz etmeye hakkı yoktu.

Diğer dördüncü nikâh çeşidi şöyleydi: Çok sayıda insan toplanıp bir kadının yanına girerlerdi. Kadın gelenlerden hiçbirine itiraz edemezdi. Bu kadınlar fâhişe idi. Kapılarının üzerine bayraklar dikerlerdi. Bu kadınlarla temas arzu eden herkes bunların yanına girebilirdi. Bunlardan biri hâmile kaldığı takdirde, çocuğunu doğurduğu zaman, o adamlar kadının yanında toplanırlar ve kâifler çağırırlardı. Kâifler bu çocuğun, onlardan hangisine ait olduğunu söylerse nesebini ona dâhil ederlerdi. Çocuk da ona nisbet edilir, onun çocuğu diye çağrılırdı. O kimse bunu reddedemezdi.

Muhammed aleyhissalâtu vesselâm hak ile gönderilince, bütün câhiliye nikâhlarını yasakladı, sadece insanların bugün tatbik etmekte olduğu nikâhı bıraktı." [Buhârî, Nikâh 36; Ebu Dâvud, Talâk 33, (3272).]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıdaki hadis, izah gerektirmeyecek kadar açıktır. Sadece *kâif* kelimesini açıklamak gerekebilir: Kâifler, insanlar arasındaki benzerlikleri değerlendirerek neseb tesbiti yapan kimselerdir. *İbnu'l-Esîr*, en-Nihâye'de *kâifi*, *"İzleri takip edip, sahibini ortaya çıkaran kişinin kardeş ve babasına benzerliklerini tesbit eden kimse"* olarak tarif eder. Kâifin cem'i *kâfe*dir. *"İz"*e bakarak sahibini teşhis, benzerliklere bakarak nesebi teşhîs, cahiliye devrinde gelişmiş bir ilimdi.

2- Âlimler az ilerde açıklanacağı üzere, başka rivayetleri gözönüne alarak cahiliye devrinde câri olan nikâh çeşitlerine *bedel, hıdn* ve *mut'a* nikâhları da ekleyerek sayıyı yediye çıkarırlar.

Günümüzde bunların birkısmına halen, gayrimeşru cinsî münasebetler olarak rastlamak mümkün. İslâm'ın gayrımeşru addettiği, bir kelime ile zina olarak tavsif edip reddettiği bu haram ilişkileri ayrı ayrı tahlil edecek değiliz. Ancak, dinden cahil nesiller arasında mut'a nikâhı meşru bir nikâhmış gibi propaganda edilmeye başlandığı ve bilhassa okuyan dindarlar arasına sokulmaya çalışıldığı için, o bahsin etraflıca tahliline gerek duyuyoruz. Bu sebeple, dindar gençliğimizi, bu sapıklığa karşı uyarmak maksadıyla 1991 yılı yaz tatilinde konu üzerine hazırladığımız uzunca bir makalenin bazı mühim kısımlarını ufak-tefek tâdillerle aşağıya aynen kaydediyoruz:

KUR'ÂN, SÜNNET VE ÜLEMÂYA GÖRE EHL-İ SÜNNET VE ŞİA'DA MUT'A NİKÂHI(30)

DİKKAT:

1- Normalde, kitabımızın diğer bahislerinde takip edilen açıklama üslûbuna kıyasla, mut'a bahsinin çok fazla uzun bulunacağının farkındayız. İçinde yaşadığımız şu yıllarda bu mesele, kız veya erkek, bütün dindar gençlerimizin iğfal edilip aldatıldıkları bir konu haline getirilmiş olması sebebiyle açıklamaları geniş tutma mecburiyeti hissettik. Bu yüzden hatıra gelebilecek bütün soruları cevaplamak maksadıyla asıl mevzumuzun dışında sayılabilecek tamamlayıcı bilgiler de verdik. Şu halde mut'a nikâhı hususunda tereddüd sahiplerinin bu bahsi dikkatlice takip etmeleri gerekir. Böyle bir tereddüdü olmayan fakat mesele hakkında hülasa bir bilgi sahibi olmak isteyenlere mevzuun başında, **"ÖZET OLARAK MUT'A NİKÂHI"** başlığı altında kısa bir açıklama yapacağız. Birçok okuyucularımıza bu kısa bilginin yeterli olacağı kanaatindeyiz. Geri kalan açıklamalar, aslında bu özet bilginin kaynaklara inilerek delillendirilmesinden ibarettir.

2- Şunun da bilinmesinde fayda var: Bu bahsi işlerken hem sünnî, hem de şiî kaynaklara inilmiştir. Bahsin şiî kaynaklar açısından tahlilini müstakil bir bahiste **ŞİÎ KAYNAKLARA GÖRE MUT'A** başlığı altında sunduk.

3- Tahlil esnasında dercedilen yorum ve iktibasların alındıkları kaynaklar, yapılan atıflar, bahsin sonunda **DİPNOTLAR** başlığı altında kaydedilecektir. İstifade edilen kaynaklar da tanıtılacaktır. İltibas edilmemesi için şiî kaynaklar ayrıca tanıtılmıştır.

ÖZET OLARAK MUT'A NİKÂHI

Bugün dindar fakat dinini yeterince bilmeyen gençlerimiz arasında meşru bir akit gibi gösterilmeye, benimsetilmeye çalışılan *mut'a nikâhı*, esas itibariyle, İslâm öncesi Arap cemiyetinde mevcut olan zinâ çeşitlerinden biridir. *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*, pek çok içtimâî reformlarla uyguladığı tedrîc prensibiyle hareket ederek, bunu birden yasaklamamış, hatta bir ara ruhsat tanımıştır. Fakat, Mekke Fethi sırasında kesinlikle yasaklamış, Kıyamete kadar haram olduğunu belirtmiştir.

(30) Timaş Yayınevi (İstanbul) tarafından daha da özetlenerek neşredilen kitapçığın Namus Fitnesi Mut'a adıyla piyasaya çıkması uygun bulunmuştur.

Resûlullah'ın yasağını işitmemiş olanlar arasında bazı nâdir mut'a vak'aları, *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*'ın vefatından sonra da cereyan etmiştir. Durumdan haberdar olan *Hz. Ömer radıyallahu anh*, bu hususta *Resûlullah*'ın yasağını hatırlatarak kesin yasak koymuş ve yasağı tamim etmiştir. *Hz. Ömer*'in bu yasağına tek bir sahabî itiraz etmemiş, böylece mut'a nikâhının haram olduğu hususunda selef ülemâsı arasında icma tahakkuk etmiştir.

Şiadan bir grup, *Hz. Ömer*'e muhalefet taassubunun da sevkiyle mut'ayı mübah addetmekten de öte, bir taabbüd, bir akîde, uyulması gerekli bir doktrin hâline sokmuş, şiiliğin bir alemi, bir gereği haline getirmiştir. Şia, bu meselede objektif delillere dayanmaz, hissî yorumlara, temelsiz te'villere, peşin kabullere istinad eder.

Gençlerimiz, meseleyi kaynaklara inerek değerlendirmek durumundadır. Dinin son derece hassas olduğu kadın-erkek münasebetlerinde umursamazlık ve laubaliliğin dünyevî ve uhrevî cezasının şiddetli olacağı unutulmamalıdır.

السَّلاَمُ عَلَى مَنْ اِتَّبَعَ الْهُدَى وَالْمَلاَمُ عَلَى مَنْ اِتَّبَعَ الْهَوَى

NİKÂHIN MÂNÂ VE CİDDİYETİ

Nikâh yukarıda belirtildiği üzere çok yönlü bir müessese olduğu için dinimiz bu hususta müstesna bir hassasiyet göstermiştir. Bu nikâhın ifa ettiği hizmetin çok yönlü oluşundan, onda tecelli eden mânânın zenginliğinden ileri gelir. Şöyle ki:

1- Meşru nikâh, öncelikle kişiye, Allah'ın mülkünde tasarrufu helal kılmaktadır. Yani kâinatta hiçbir şey başıboş, kendiliğinden değildir. Her şey Allah'ın mülküdür. O'nun mülkünü O'nun istediği tarzda kullanmayan haram işlemiş olur. Öyleyse, erkek-kadın münasebetleri Allah'ın dilediği tarzda ve koyduğu şartlar çerçevesinde olmadığı takdirde, bu tasarrufla haram işlenmiş olur. Kadın-erkek münasebetlerinde helâl olmayan tasarruflara dinimiz zina demiştir(1) ve bütün cinayetler arasında zinaya en ağır cezayı takdir etmek suretiyle bu meselede Allah'ın mülkündeki haram tasarrufun dünyevî ve uhrevî neticelerinin azametine dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla Allah'a ve ahirete inanan bir kimsenin nikâh mevzuunda çok hassas olması, zandan, şüpheli durumlardan kaçınması gerekir.

Âyet-i kerimede, ileride açıklanacağı üzere, zevceler ve sağ elin malik oldukları (cariyeler) dışındaki ferçlerin haram olduğu beyân edilmiştir. Ehl-i Sünnet buna uygun olarak, ferçlerin helal olma yolunun iki olduğunu söylemişlerdir: 1-Mirasa dayanan nikâh, 2- Milk-i yeminle nikâh (2).

Sözü mut'a nikâhına getirecek olursak ileride belirtileceği üzere, bunun haram olduğu hususunda, ehl-i sünnet âlimleri icma eder. Çünkü bunda miras yoktur. Onlar ferçlerin helâl kılınmasına, muteber şer'î bir delile dayanmayan üçüncü bir yol eklemişlerdir: *"Mirassız nikâh"*(3). Bundan maksat mut'adır. "Bu, şiilerde var, onlar da bir mezhep, öyleyse biz de tatbik edebiliriz" muhakemesi son derece yanlış ve helâkete atıcıdır. Ehl-i sünnet mezhepleri arasında ihtilaflı meselelerde, darlanma hallerinde herhangi birine uygun amele cevaz verilmiştir, ama icma edilen meselelerde bunların dışına çıkmaya, zarûret denen ve hayatî tehlike ile tarif edilen durumlar dışında cevaz verilmemiştir. *Resûlullah,* mut'ayı, Allah'ın mülkünde haram bir tasarruf yönüyle şöyle irade buyurmuştur: **"Kadınlara mut'a yapmak haramdır. Ben Allah'a düşmanlıkta, Allah'ın haramlarını helal addeden ve kâtilinden başkasını öldürenden daha ileri birini tanımıyorum..."**(4)

2- Evlenme hâdisesinin içtimaî yönü vardır. Herşeyden önce kız ve erkek, aileleri, akrabaları arasında hısımlık dediğimiz bir bağ, bir yakınlık kurar. Ayrıca, anne-babalar için de bu, yıllar yılı emek çekerek yetiştirdikleri evlatlarının mürüvvetini görerek dünyada en büyük saadetî yaşama vesilesi olmaktadır. Bu sebepledir ki, meseleye bizzat Rabbimiz Teâla Hazretleri, Kur'ân'da yer vererek, yukarıda kaydettiğimiz üzere, kadınların *"ailelerinin izniyle"* nikâhlanmalarını emretmiştir. Bir hadiste *Hz. Peygamber:* **"Velisinin izni olmadan evlenen kadının nikâhı batıldır..."** buyurmuştur(5). Hadis, Muhallâ'da: **"Kadın, velisinin izni olmadan evlenemez. Şayet velisiz evlenirse nikâhı bâtıldır, nikâhı bâtıldır, nikâhı bâtıldır..."** şeklinde kaydedilmiştir(6). *Abdurrezzak*'ın Musannaf'ında, velisinin izni olmadan evlenen kadınların nikâhını *Hz. Ömer*'in reddettiğine dair birçok misal kaydedilmiştir(7). Evlenmelerde, velinin gıyabına nikâh yapma meselesine ashabın en şiddetli karşı çıkanının *Hz. Ali* olduğu(8), *İbnu Abbas radıyallahu anhüma*'nın, velisi olmadan nikâh yapan kadınları fâhişe olarak tavsif ettiği(9) rivayetlerde gelmiştir. *Hz. Ömer* de kadınların, velilerinin veya ailelerinden rey sahibi birisinin veyahut sultanın izniyle evlenmesi gerektiğinde ısrar etmiştir(10). *Resûlullah*'ın bazı hadislerinde **"Veli ve iki şahid olmadan nikâhın sahîh olmayacağı"** ifade edilmiştir(11). Bir rivayette, *İbnu Abbâs*'a göre, en az tâlib, dört unsurla nikâh gerçekleşir: "Velî, iki şahid"(12).

Velinin iznini tamamlayan bir husus nikâhın ilânıdır. Bu sebeple davul çalmak, türkü söylemek meşru kılınmıştır(13). Bazı rivayetlerde sadece iki şahitle yapılan nikâhın "gizli nikâh" olarak tavsif edilip reddedildiğini görmekteyiz (14). *İmam Mâlik* bu durumda şahidlerin de nikâh yaptıranların da cezalandırılmasına hükmeder(15). *Resûlullah*'tan kaydedilen bir rivayette de: **"Gizli nikâh câiz değildir, nikâhda ya def işitilmeli ya da (ziyafetin) dumanı görülmelidir"** buyurmuşlardır. Bu hadisi kaydeden *İmam Mâlik*, peşine *Ömer İbnu Abdülaziz*'in *Eyub İbnu Şurahbil*'e şu tamimi gönderdiğini ilave eder: *"Yanındakilere emret! Nikâh sırasında def çalsınlar. Zira def, nikâhla zinanın arasını ayırdeder"*(16). *Resûlullah*'ın bir hadisi de şöyle: **"Kadın kadını evlendiremez; kadın, kendi kendine de evlenemez. Kendi kendine evlenen kadın fâhişedir"**(17). *Ebu Hureyre* zâniyenin: *"Kendi kendine nikâh yapan kadın"* diye tarif edildiğini belirtir(18). *İmam Mâlik* nikâhın ilân meselesine o kadar ehemmiyet vermiştir ki, ilân olunca şâhid bulunmasa da nikâhın sahîh olacağını söylemiştir(19).

Tam bir gizlilik ve sadece kadınla erkeğin anlaşması şeklinde cereyan eden *mut'a nikâhı* değerlendirilecek olursa bu ulvî gayelerin sükût ettiği görülür. İleriki açıklamalarda görüleceği üzere, bizzat şiîler, bu nikâhın hem kıza, hem kızın ailesine getireceği zül ve arı kabul etmişlerdir. Yıllarca emek çekip evlat büyüten bir anne-babanın, haberleri olmadan kızlarının mut'a nikâhı ile kirlendiğini işitmeleri, onların kahrolmaları ve yıkılmaları için yeterlidir.

Sağduyu sahibi herkes, nezih şeri'atımızın böylesi bir kirliliği meşru addetmeyeceği hususunda tereddüt etmez.

3- Evliliğin öncelikli gayelerinden biri tenâsüldür. Yani insan neslinin devamı. Hatta eski büyüklerimiz, evlenenler için yapılan düğün şenliğinin bu evlilikten hâsıl olacak yeni nesli istikbâl etmeye râci olduğunu söylemişlerdir. Bu mülâhaza ve evliliğin böylesi bir yoruma tâbi tutulması, *Resûl-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâm efendimizin:* **"Evlenin çoğalın, ben sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı iftihar edeceğim"; "Vedûd (çok seven) ve velûd (çok doğuran) kadınla evlenin, kısır kadınlarla evlenmeyin!"** gibi hadislerine ne kadar muvafık düşmektedir.

Mut'a nikâhında tenasül de gaye değildir. Bu, nikâh müessesesini, herçeşit içtimâî, beşerî yönlerinden tecrit ederek, sırf şehevî duyguların tatminine indirgemektir.

Bu işten en çok zarar gören de kadındır. Kadın, para mukabili, erkeğin şehvetine bir alet durumuna düşmektedir. Mukabilinde ne zevce olma, ne anne olma, ne de vâris olma şansına sahip değildir. Hiçbir himaye ve ünsiyet hakkı da elde edememektedir.

Kadınları ve acizleri himaye edici esaslar getiren İslâm'ın, merhamet ve himayeye pek muhtaç olan kadınlar taifesinin aleyhine işleyecek ve suistimale çok açık böyle bir müesseseyi meşru addetmesi mümkün değildir. Esasen meşru nikâhın getirdiği aleniyet şartı, aleniyeti garantileyecek asgarî iki şâhid ve davullu-yemekli düğün, velinin izni, mehir gibi esaslar, nikâhta öncelikle kadının haklarını korumaya dönüktür. Bunlar hakkıyla yerine getirildiği takdirde kadını mağdur edecek suistimaller mevzubahis olamaz.

Ya mut'a nikâhı? Allah ve Resulünü veya melekleri ve hatta yatırları şâhid kılarak icra edilen mut'a nikâhı? Bu, zavallı kızların, cahilliğin sevkiyle, dindarlığın gereği imişcesine aldatılarak kirletilmesinden başka bir şey değildir.

Şimdi sıra mut'a nikâhının mâhiyetini açıklamaya geldi:

MUT'A NİKÂHI

"Nikâh kaza-i şehvet için değil, ancak nikâhla ulaşılabilen başka gaye ve maksadlar için meşru kılınmıştır. Mut'a ile şehvet giderilir. O maksatlar hasıl olmaz. Öyle ise o meşru değildir" (Kâsânî)

Mut'a kelime olarak dilimizde halen kullanılan *temettü* kelimesiyle aynı kökten gelir. *Temettü* faidelenmek, kâr elde etmek demektir. Mut'a nikâhı, "ma'lum veya (Zeyd'in gelmesine kadar diye belirlenen) meçhul bir müddet için yapılan nikâhtır. Bu nikâhta, normal nikâhta mevcut olan çocuk edinme, ünsiyet, verâset gibi diğer gayeler yoktur. Tek maksad temettü yani istifade olduğu için mut'a denmiştir(20). Mut'a nikâhı, önceden belirlenen müddetin dolmasıyla sona erer ve talâk olmadan ayrılık vukua gelir(21). Veraset, nafaka, iddet gibi normal nikâhla hâsıl olan durumlar bunda yoktur(22). Burada sadece, belirlenen müddet içinde kadının nefsinden yapılacak istifadeye mukabil ödenecek para mevcuttur.

Şu halde mut'a nikâhının en bariz vasfı muayyen bir müddetle sınırlandırılmasıdır. Halbuki normal, meşru nikâhta zaman tahdidi yoktur. Bazı âlimler, yapılan nikâhın mut'a nikâhı olduğunu tasrîh etmeden "mutlak bir nikâh" yapsa, fakat içinden mut'a nikâhına niyet etse bunun hükmü nedir sorusuna cevap aramışlardır. *el-Kâdı*'nın belirttiğine göre bu nikâhın mûteber nikâh olacağında âlimler icma etmişlerdir. Böyle bir nikâh mut'a nikâhı olmaz. Çünkü o, her iki tarafın bilgisi ve mutabakatı ile muayyen bir müddet için yapılan nikâhtır. *İmam Mâlik: "Böyle mutlak bir nikâh insanların ahlâkına uymaz"* derken, *Evzâ'i*, ülemâdan ayrı şaz bir yol tutarak: *"Bu, mut'a nikâhıdır, onda hayır yoktur"* demiştir(23).

Aynî'nin belirttiğine göre, müddeti insan ömrünü aşacak kadar –meselâ 200 yıl diyerek– uzun tutmak suretiyle, nikâhın talâksız sona ermesi, karı-koca arasında mirasın olmaması gibi korkulan mahzurlu hususların bulunmayacağı tarzda bir mut'a caiz olur mu diye düşünülmüş ise de, cumhûr bunu da caiz görmemiştir(24).

Netice olarak şunu söyleyeceğiz: Mut'a nikâhını, bazı şiîler hariç, İslâm ülemâsı elbirlik reddetmiş, haram olduğunda icma etmiştir(25).

SÜNNETTEKİ DURUM

Mut'a nikâhının fıkıhtaki hükmünü kısaca belirttikten sonra **Sünnetteki Durumu** deyince akla tabiî olarak şu soru gelir: İslâm'da fıkıh ayrı, sünnet ayrı mı?

Hemen cevap verelim: Fıkıh sünnetten ayrı değildir. Ancak sünnet fıkıhtan çok daha zengin bir kaynaktır ve *Hz. Peygamber*'in yirmiüç yıllık hayatındaki bütün tatbikatı ihtiva eder.

Bu açıklama, zihnimize *"Pekiyi sünnette birbirinden farklı tatbikat mı var?"* sorusunu getirecektir.

Bu sorunun cevabı *"Evet!"* dir. Sünnette hemen hemen her meseleyle ilgili farklı tatbikatlara, beyanlara rastlanabilir. Mut'a nikâhı meselesinin hakkıyla anlaşılabilmesi maksadıyla bu noktanın biraz açıklanması gereğine inandığımız için, önce kısaca bu hususa temas edeceğiz.

MUHATABA VE ŞARTLARA GÖRE FARKLILIK VE TEDRÎC: İslâm, miladî yedinci asrın Arap cemiyetine inmiştir. Bu cemiyette insanlar, yazıları olduğu gibi kaydedecek boş bir levha durumunda değildir; bir kısım inançlar, ibadetler, örfler, adetler, köklü alışkanlıklar mevcuttur. İslâmî mesaj, çoğu bâtıl olan eskilerin yerini alacaktır. Ama insanın kültür dağarcığı kara tahta değil ki, bir hamlede silinip, yerine yenileri yazılsın. Kaldı ki, yaratılışı gereği mükerrem olan insanoğlu, bilerek bâtıla, kötüye müşteri olmaz. Bâtılları da iyi, doğru bilerek benimser. Bu sebeple inançlarında, alışkanlıklarında mutaassıbtır. Onları terketmesi için, yanlışlığına ikna edilmesi, eski alışkanlığının kırılması lâzımdır. Bu iş, ferd planında zor olduğu gibi cemiyet planında çok daha zordur. Şu halde inançları, adetleri, alışkanlıkları ve her çeşit değerleriyle bir cemiyeti toptan değiştirmekten daha zor bir şeyin olmadığı söylenebilir. Günümüzde insan fıtratının tâbi olduğu kanunlar, gelişen beşerî ilimler sayesinde çok iyi bilin-

diği, kitap, dergi, gazete, radyo, televizyon gibi telkin vasıtaları son derece gelişip zenginleştiği ve mesela komünist âlem, bunları azamî ölçüde, istediği gibi kullandığı halde netice alamamış, *homosovieticus* dedikleri hakikî manada komünist yetiştirilememiş, cemiyet değil, fertler bile değiştirilememiştir. İşte bu zor işi, yani her şeyi ile İslâm dışı olan bir cemiyetin cahiliye kültürünü silip yerine İslâm'ı ikâme etme işini *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm* başarmıştır. Bunda *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm,* Cenab-ı Hakk'ın irşadıyla, tedrîc prensibini düstur edinmiştir. Tedrîc, muhatabın ahvalini esas almak, onları yavaş yavaş, alıştıra alıştıra asıl hedefine, kâmil durumundaki İslâm'a götürmektir.

Tedricte ilk söylenenle en son söylenen arasında birkısım merhaleler vardır. Tıpkı merdiven gibi. Merdiven bizi hedefe hemen ulaştırmaz, basamak basamak çıkarır.

İslâm, hemen hemen her meselede *tedrîce* yer vermiştir. Sözgelimi önce iman esaslarını tebliğ etmiştir. Sonra ahkâma geçmiştir. Onüç yıllık Mekke dönemi esas itibariyle imanî meseleleri açıklar. İmanî meselelerde de bir sıralama ve tedrîc vardır. Nitekim ilk nâzil olan sûreler Allah'tan, cennet ve cehennemden bahseder, uhrevî mesuliyetlere dikkati çeker. Hatta tevhîd inancını ilgilendirdiği halde, ilk vahiylerde putlar meselesine temas edilmemiş, bu sayede bütün Mekkeliler *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'*ı dinlemiş, bir kısmı da müslüman olmuştur. Putların batıl olduğu, put inancı üzere ölen atalarının akibetlerinin kötü olduğu açıklandığı andan itibaren Mekkeli müşrikler birden tavır değiştirmiş, istihzada kalan muhalefet tavırları işkenceye dönüvermiştir(26).

Amele, tatbikata giren –bir başka ifadeyle ibadet, muamele haram-helal gibi– bahislerde tedrîc meselesi daha belirgin, daha şümullüdür. Hadis, Tefsir, Siyer (Hz. Peygamber'in Hayatı) sahalarına giren kaynak kitaplarımız, bunun örnekleriyle doludur. Namaz, oruç, zekat gibi her bir farzın husûsî bir tarihi mevcuttur(27). Harama giren yasaklamalar da belli bir tarihe sahiptir. Sözgelimi içki ile ilgili vahiyler Mekke'de başlamış, yavaş yavaş alıştıra alıştıra, *Resûlullah*'ın hayatının sonlarına doğru bugünkü son şekil beyan edilmiştir. *Resûlullah*'a vahyedilen ilk sûrelerin hep imanî meselelere, ölümden sonra dirilmeye, cennet ve cehenneme yer verdiğini; haramlardan yasaklama gibi, alışkanlıklarla ilgili âyetlerin sonradan nâzil olduğunu belirten *Hz. Aişe radıyallahu anhâ* bu tedricteki sebebi şöyle açıklar: *"... Eğer ilk defa "içki içmeyin!" emri inseydi "biz içkiyi asla bırakmayız!" derlerdi. Eğer "zina etmeyin!" emri inseydi "asla zinayı bırakmayız!" derlerdi."* (28)

İslâm'ın tebliğinde, tedrîcin hemen her meselede umûmî bir prensip olduğunu göstermek için "besmele"den örnek vereceğiz. *İbnu Sa'd*'ın bir rivayeti şöyle: *"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bidayette, tıpkı Kureyşliler gibi, besmele makamında "Bismikallâhümme" formülünü yazıyordu. Bu tatbikat:* ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرٰيهَا وَمُرْسٰيهَا *âyeti* (Hud 41) *gelinceye kadar devam etti. Bu âyetten sonra "bismillah" diye yazmaya başladı. Bu tatbikat:* قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ اَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْاَسْمَاءُ الْحُسْنٰى **"De ki: O'na ister Allah, ister Rahmân diye dua edin. Hangisiyle dua ederseniz edin en güzel isimler O'nundur"** (İsra 110) *âyeti nâzil oluncaya kadar devam etti. Bundan sonra "Bismillahirrahman" diye yazmaya başladı. Bu tatbikat:* اِنَّهُ مِنْ سُلَيْمٰنَ وَاِنَّهُ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ. (Neml 130) *âyeti nâzil oluncaya kadar devam etti. Bu âyetten sonra "Bismillahirrahmanirrahim" diye yazmaya başladı."* (29)

Hülasa *"besmele"*si, üç safhalı bir tedrîcle son şeklini alan İslâm, gerek önceki alışkanlıkların tadilinde ve gerekse yeni teşriatta daima bir tedrîce, azdan çoğa, kolaydan zora müşahhastan (pek açık ve anlaşılması kolay olandan) mücerrede (yani anlaşılması zora, aklîye) doğru bir seyir takip etmiştir.

Şu halde sadece mut'a nikâhı meselesi değil, pek çok meselede karşımıza çıkacak şaşırtıcı, yanıltıcı problemlerin çözümünde bu *tedrîc* probleminin bilinmesi gerekir. Bu sebepledir ki âyetlerde ve hadislerde nesh meselesi vardır. Yani önceki şartlara göre gelen bir âyet ve *Resûlullah*'ın bir beyanı, gelişen şartlara göre değiştirilmiştir. Sonradan gelen âyet (veya hadis) önceki âyetin (veya hadisin) hükmünü kaldırmıştır. Hükmü kalkan âyet ve hadise *mensûh*, yeni hüküm koyan âyet ve hadise de *nâsih* denir. Öyle ise nâsih bir âyet veya hadis varken, mensûh olanla amel etmek, onu esas almak hatalı olur. Tıpkı bir tarihte *gidiş* olarak kullanılan bir yol, trafik yetkililerince sonradan *geliş* olarak değiştirildiği halde, "falanca tarihte gidişti" diye o yolu gidiş olarak kullanmanın hatalı olması gibi.

Dinî meselelerde bu hataya düşülmemesi için, dinde yorum yapma işi müçtehidlere bırakılmıştır. Müçtehid olmanın şartları arasında bütün âyet ve hadisleri nâsihiyle mensûhuyla bilmek de vardır(30).

MUT'A NİKÂHI MESELESİNİN İÇ YÜZÜ

Yukarıda bir ön bilgi olarak kaydedilen *tedrîc* meselesi anlaşıldıktan sonra asıl konumuza geçebiliriz. Konunun iyice anlaşılması için meseleyi birkaç ana fikir altında tahlil edeceğiz:

1- Mut'a cahiliye nikâhıdır.

2- *Hz. Peygamber* bidâyette yasaklamamış, ruhsat tanımıştır.

3- *Resûlullah* sonradan yasaklamıştır.

4- Yasak herkes tarafından duyulmamıştır.

5- *Hz. Ömer* zamanında yasak tamim edilmiştir.

6- Yasak üzerine icma tahakkuk etmiştir.

7- Şiâ'nın bu meseledeki tutumu.

1) MUT'A CAHİLİYE DEVRİNİN NİKÂHIDIR

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm efendimizin muhterem zevceleri İslâm'ın yetiştirdiği en büyük fakihlerden biri olan ve insanlığın mâbihil iftihar büyükleri arasında yer almaya şayeste *Hz. Aişe radıyallahu anhâ*, bir rivayetlerinde cahiliye devrinde dört çeşit nikâhın tatbikatta olduğunu belirtir(31). Şârihler başka rivayetleri de kaydederek cahiliye devrinde yedi çeşit nikâhın mevcudiyetini belirtirler(32). Bu yedi çeşit nikâhtan biri İslâm'ın da kabul ettiği hal-i hazır nikâh şeklidir: Kadın, velisinden talep edilir, karşılıklı rızadan sonra mehir ödenerek müebbed nikâhla evlenilir. Bir diğeri mut'a nikâhıdır(33). Bunun, cahiliye devrinden intikal eden bir nikâh olduğu hususunda herhangi bir ihtilâf mevcut değildir.

2) HZ. PEYGAMBER'İN BİDAYETTEKİ RUHSATI

İslâm'ın benimsediği *sünnî nikâh*a birçok yönden ters düşen mut'a nikâhını *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*, bir çırpıda yasaklamamıştır. Bu sebeple, mesele üzerine bize intikal eden rivayetlerin birkısmı mezkûr ruhsatı aksettirir. Az yukarıda açıkladığımız tedrîc prensibinin İslâm'da esas olduğunu bilmeyen veya kaale almayan bir kimse cehalet ve suiniyetle, bahsi tamamlayıcı diğer hadisleri görmeyerek veya görmezden gelerek sırf ruhsat ifade eden rivayetlere dayanarak İslâm'ın mut'a nikâhına ruhsat verdiğini söylemek suretiyle İslâm'a büyük bir iftirada bulunabilir. Şimdi bu rivayetlerden örnekler verelim:

Ruhsat ifade eden rivayetler umumiyetle *İbnu Mes'ud, Hz. Câbir, Seleme İbnu'l-Ekva, İbnu Abbâs, Esmâ Bintu Ebi Bekr, Hz. Mu'aviye, Ebu Saidi'l-Hudrî, Amr İbnu Hureys radıyallahu anhüm ecmâin*'den gelmektedir.

Meselenin yanlış anlaşılmaması için açıklamalara geçmeden iki noktayı

peşinen kaydetmek isteriz:

1- Mut'a hususunda ruhsat ifade eden rivâyet sahibi ashabtan neshine dair de rivayetler gelmiştir.

2- *Hz. Ömer* yasağı tâmim edince hiçbir sahâbî buna itiraz etmemiş ve böylece yasak hususunda icma hasıl olmuştur.

İbnu Mes'ud'dan gelen bir rivayet şöyle:

كُنَّا نَغْزُو مَعَ رَسُولِ اللّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ لَنَا نِسَاءٌ فَقُلْنَا اَلاَ نَسْتَخْصِى فَنَهَانَا عَنْ ذٰلِكَ ثُمَّ رَخَّصَ لَنَا اَنْ نَنْكِحَ الْمَرْأَةَ بِالثَّوْبِ إِلَى اَجَلٍ ثُمَّ قَرَأَ: يَا اَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا اَحَلَّ اللّهُ لَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُوا اِنَّ اللّهَ لاَيُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

"Biz, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la savaşa çıkmıştık. Beraberimizde kadın yoktu. "Husyelerimizi burdurup kadınlaşsak olmaz mı?" dedik.(31) *Bunu yapmayı bize yasakladı. Fakat bir giyecek (gibi basit ücret) karşılığında, kadınlarla bir müddet için nikâh yapmamıza ruhsat tanıdı." Abdullah İbnu Mes'ud* (görüşüne delil olarak) şu âyeti okudu. (Meâlen): **"Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı temiz ve güzel şeyleri kendinize haram edip de haddinizi aşmayın. Haddini aşanları Allah elbette sevmez"** (Maide 87)(34). Hemen belirtelim ki Müslim, hadisin bir başka veçhinde, âyetle istidlal işini *İbnu Mes'ud*'un yapmış olmasının sarîh olmadığını kaydeder. Bu durumda âyeti okuma işi ona değil, ondan sonra gelen bir raviye aittir.

Bu hadiste *İbnu Mes'ud*'un, mut'a nikâhına ruhsat verdiği anlaşılmaktadır. Ruhsat ifade eden diğer rivayet sahipleri hakkında söylendiği gibi, *İbnu Mes'ud* için de: *"Resûlullah'ın yasağını duymamış olabilir"* yorumu yapılmıştır(35). Ancak: *"İbnu Mes'ud, bu rivayeti mut'a'nin neshedildiğini işitmezden önce yapmış olabilir"* demek daha doğru olacak. Zira *Beyhâkî İbnu Mes'ud*'un اَلْمُتْعَةُ مَنْسُوخَةٌ نَسَخَهَا الطَّلاَقُ وَالصَّدَاقُ وَالْعِدَّةُ وَالْمِيرَاثُ *"Mut'a mensuhtur, onu İslâm'ın getirdiği, talâk, mehir, iddet ve miras gibi hükümler neshetmiştir"* dediğini kaydeder(36).

İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ'nın bu meseledeki yeri daha dikkat çekicidir. Bazı rivayetler, onun mut'a nikâhına fetva verdiğini, bu yüzden *Hz. Ali*'nin ona sert çıktığını ve:

اِنَّكَ رَجُلٌ تَائِهٌ اَنَّ رَسُولَ اللّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ

(31) *İbnu Hübbân: "Husyelerimizi burdurup kadınlaşsak olmaz mı?" dedik"* ibaresinden hareketle, *Resûlullah*'ın ilk bakışta mut'a'yı yasaklamış olabileceği görüşünü ileri sürer. *(Sahîh-u İbnu Hübbân* 6, 175).

"Sen şaşırmışa benziyorsun. Aleyhissalâtu vesselâm kadınlarla mut'a yapmayı yasakladı" dediğini belirtir(37).

Beyhâkî'nin bir rivayeti, bir ara, *İbnu Abbas*'ın bu meseledeki fetvalarıyla sadece *Hz. Ali*'nin değil, ehl-i ilm'in tarizlerini de üzerine çektiğini, ancak onun bu meseledeki görüşünde direndiğini; öyle ki, bazı şâirlerin şiirlerine bile hedef olduğunu belirtir(38).

Ne var ki, sonunda *İbnu Abbâs* da re'yinden rücu etmiştir. *Tirmizî,* ثُمَّ رَجَعَ عَنْ قَوْلِهِ حَيْثُ اُخْبِرَ عَنِ النَّبِيِّ *"... Sonra o, fetvasından, mut'a'nın Resûlullah tarafından haram kılındığı kendisine haber verilince rücu etti"* diyerek(39), bilâhare şârihlerin: *"Mut'a'ya fetva veren sahabeler, onun nesh edildiğini duymamış olanlardır"* (40) şeklinde yapacakları yorumun isabetliliğini te'yid eder. Nitekim *İbnu Abbâs,* nesihten haberdar olup *Rasûlullah*'ın bu husustaki beyanlarını öğrenince: هِيَ حَرَامٌ كَالْمَيْتَةِ وَلَحْمِ الْخِنْزِيرِ *"O, lâşe ve hınzır eti gibi haramdır"* diyecektir(41).

İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ'nın meşhur olan fetvasının mahiyeti hakkında *Hattâbî*'nin *Said İbnu Cübeyr*'den kaydettiği bir rivayeti kaydetmede fayda umarız: *"Said İbnu Cübeyr anlatıyor: "İbni Abbâs'a dedim ki: "Sen ne yaptığını, neye fetva verdiğini biliyor musun?"*

Said İbnu Cübeyr, hakkında yazılan şiiri okuyarak fetvasının nasıl istismar edildiğini gösterir. Şiiri işiten *İbnu Abbâs* şu açıklamada bulunur:

"İnna lillah ve innâ ileyhi râciûn! Allah'a yemin olsun, ben bu maksadla fetva vermedim ve bunu hiç aklımdan geçirmedim. Ben, (mut'a nikâhını), Allah'ın lâşeyi, kanı ve domuz etini helâl kıldığı şartlarda helal kıldım.(32) *Mut'a sadece muzdar durumda olanlara helaldi. O tıpkı lâşe, kan ve domuz eti gibi (haram)dır."*

Bu rivayeti kaydeden *Hattâbî, İbnu Abbas*'ın sözünden çıkabilecek *"Zaruret halinde, tıpkı leş, kan ve domuz etini yemek câiz olduğu gibi mut'a da câiz olabilir"* hükmünün yanlışlığını belirtir. Ona göre yanlışlık iki noktadan gelir:

1) Bu hükme giderken nassa dayanılmaz, kıyasa gidilmiş olur. (Halbuki nassın yani *Resûlullah*'tan açık hükmün bulunduğu yerde kıyasla hüküm verilmez. Mut'a nikâhını yasaklayan nass mevcuttur.)

---

(32) *İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ,* burada Bakara sûresinin 173. âyetine atıf yapmaktadır. Bu âyette Rabbimiz Teâlâ hazretleri, leş, kan, domuz eti ve puta kesilen hayvanların etinin haram olduğunu bildirdikten sonra, muzdar kalanların ölmeyecek kadar yemelerine ruhsat verir.

2) Mut'a'nın gıda hususunda muzdar kalana benzetilmesi de hatadır. Çünkü gıda bulamayan kimse hayatî tehlikededir, ölmemek için haram yemesine izin verilmiştir. Halbuki mut'a meselesi şehvetin galebesi ile ilgilidir. Burada kişi, hayatî tehlike ile karşılaşmayacağı için muzdar sayılmaz. Şehvete sabretmek mümkündür. Ayrıca şehvet, oruç ve ilaç yoluyla da kırılabilir. Öyleyse "gıda" ve "şehvet" zaruret olmadan aynı değerde değillerdir, dolayısıyla hükümleri de farklıdır"(42).

Kanaatimizce *İbnu Abbas*'ın fetvası, *Hattâbî*'nin dediği gibi "uzun gurbet", "ihtiyaç" ve "fakirlik" gerekçelerine mebni değildir. Nass bulunduğu zaman kıyas yoluyla fetvaya gidilmeyeceğini *İbnu Abbas radıyallahu anh* herkesten iyi bilmektedir. Fetva, ülemânın ittifakla belirttiği üzere, bu meseledeki nasslardan haberdar olmama sebebine dayanmaktadır.

İbnu Abbâs gibi yüce bir sahâbî hadisi duymamış olabilir mi diye yapılacak bir itiraza hemen cevap verelim: "Bu, pek tabii ve *Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer radıyallahu anhümâ* gibi –hem de ilkler arasında yer alan– diğer büyüklerde de sıkça rastlanan bir durumdur." Az ileride bu hususa tekrar dönüp örnekler vereceğiz.

Bu mevzudaki yasaklayıcı hadislere muttali olduğu devreye ait olduğu anlaşılan bir başka rivayette *İbnu Abbas* şöyle demiştir: *"Mut'a nikâhı İslâm'ın bidâyetinde câizdi. Kişi (ticaret malıyla)(43) tanıdığı bir adamı bulunmayan bir beldeye varınca, orada, kalacağını tahmin ettiği müddet için bir kadınla mut'a nikâhı ile evlenirdi. Kadın da onun eşyalarını o müddet içinde muhafaza eder, meselesini ıslah ederdi. Bu hal şu âyetin nüzûlüne kadar devam etti.* (Meâlen): **"Ancak hanımlara ve cariyelerine karşı müstesna, bunlarla olan yakınlıklarından dolayı kınanmazlar..."** (Meâric 30; Mü'minûn 6). *İbnu Abbâs* devamla: *"Bu ikisi dışındaki bütün fercler haramdır"*(44) der. *İbnu Abbas*'ın, âyetten hareketle mut'a nikâhı ile alınan kadının zevce sayılamayacağına hükmettiği belirtilmiştir. Zira âyette sadece zevcelerle milk-i yemin denen köle kadınlar helal addedilmektedir(45).

Rivayetler *İbnu Abbâs*'ın, belirtilen bu görüşe varmazdan önce mut'a nikâhı hususunda sert çıkan *Abdullah İbnu Zübeyr*'le de söz düellosuna girdiğini, *Abdullah*'ın hutbede, *İbnu Abbâs*'a târizde bulunduğunu göstermektedir. *İbnu Abbâs* bu tariz üzerine: *"Annene sor, yalan mı söylüyorum!"* der. Mesele annesi *Esma Bintu Ebî Bekr*'e intikal edince, *Resûlullah* zamanında mut'a'nın câiz olduğunu teyid eder. Rivayetin devamında *İbnu Abbâs*'ın: *"Mut'adan doğan Kureyşlilerin ismini sayabilirim"* dediği belirtilir(46).

İbnu Abbâs radıyallahu anhüma'nın bu meseledeki yerini *İbnu Hacer* şöyle noktalar: "*İmamlardan bir cemaat, İbnu Abbâs'ın mut'ayı mübah addetme kanaatinde yalnız kaldığını cezmen belirtir. Bu meşhur bir meseledir ve nâdir muhalefetlerden biridir.*" (47)

Fahreddin-i Râzî'nin de özetlediği üzere, bu meselede *İbnu Abbâs*'tan üç ayrı görüş rivayet edilmiştir:

1- Mut'a mutlak olarak mübah,

2- Zaruret halinde mübah,

3- Mensuh olduğunu ikrarı(48). Şu halde meseleyi değerlendirirken, *İbnu Abbâs*'ın neshi işitmezden önceki fetvasını esas alarak onu mut'a nikâhının lehinde göstermek ilme ve dine ihanet olur, yüce sahâbiyi kendi adımıza konuşturmak olur.

Hz. Câbir radıyallahu anh'tan gelen diğer bir rivayet, kendisine iki mut'a(33) konusunda *İbnu Abbâs*'la *Abdullah İbnu Zübeyr*'in ihtilafa düştükleri haberi ulaşınca *Hz. Câbir*'in şöyle söylediğini belirtir:

فَعَلْنَاهُمَا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ نَهَانَا عُمَرُ فَلَمْ نَعُدْ لَهُمَا

"*Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın sağlığında her ikisini de yaptık. Sonra Hz. Ömer radıyallahu anh onları yasakladı, artık bir daha onlara dönüp tekrar yapmadık.*" (49)

Hz. Câbir'den gelen bir diğer rivayette, O: "*Resûlullah ve Hz. Ebu Bekr zamanında bir avuç hurma veya un karşılığında birkaç günlüğüne mut'a nikâhı yapardık. Bu hâl Hz. Ömer'in bunu, Amr İbnu Hureys hâdisesi üzerine yasaklamasına kadar devam etti*" demiştir(50). *Ebu Saîdi'l-Hudrî*'nin beyanında "bir kadeh kavud' mukabilinde mut'a yapmışlardır(51). *Tahavî* ashabtan *Câbir* gibi zatların *Hz. Ömer*'in yasaklamasına kadar mut'aya yer vermelerini, *Resûlullah*'tan vârid olan yasağı daha önce işitmemiş olmalarına hamleder. (52)

Görüldüğü üzere, ruhsat ifade eden rivayetin sâhibi, mut'anın bilahare yasakandığını da tasrih ediyor. *İbnu Hacer* der ki: "*Hz. Câbir'in "yapardık" sözü bütün sahabeye şamil ise "Bir daha dönüp tekrar yapmadık" sözü de bütün sahabeye şâmildir. Dolayısıyla mut'a'nın terkinde icma hâsıl olmuştur.*" (53)

Hz. Câbir'in "*Ebu Bekri's-Sıddık zamanında da mut'a nikâhı yapmaya de-*

(33) İki mut'a'dan murad *temettû haccı* ile *mut'a nikâhı*dır. Temettû haccı da câiz mi değil mi diye münakaşa edilen bir konu olmuştur. Ancak teferruatı burada mevzumuzun dışında kalır.

vam ettikleri" ne dair beyanı üzerine, buraya kaydını muvafık gördüğümüz bir yorumu *İbnu'l-Arabî* yapmıştır. Der ki: *"Bu, halkın, Sıddık zamanında çıkan irtidad fitnesi yüzünden şeriatın yayılmasına zaman ayıramamalarından ileri gelmiştir. Çünkü herkes bu fitnenin bastırılması ile meşguldü. Ama, hak bâtıla galebe çalıp, halife ve diğer müslümanlar bu meşguliyetten halas bulunca, dinin usûle giren meselelerinin hallinden sonra fürû ahkâmına yöneldiler ve bu meyanda mut'a nikâhının tahrimi hususunda bildikleri meşhur hükmü de icraya koydular. İlk defa Hz. Ömer'in dikkatini Hz. Muâviye ile Amr İbnu Hureys çekti. (Resûlullah'ın yasağından haberi olmayan) bu iki zât kadınlarla mut'a nikâhı yapmışlardı, onları bundan men etti."* (54)

★ *Seleme İbnu'l-Ekva' radıyallahu anh*'tan gelen rivayette, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın: **"Bir kadınla bir erkek aralarında mutabâkat sağlamışlarsa beraberlikleri üç gecedir. Uzatmak veya daha önce ayrılmak isterlerse ayrılırlar"** dediğini görmekteyiz. *Seleme* devamla şunu söyler: *"Bilemiyorum, bu ruhsat, sadece biz sâhabelere mi mahsustu, yoksa herkese şâmil miydi?"* Rivayetin devamında *Buhârî* şunu ekler: *"Hz. Ali bu hususu açıklamıştır: Mut'a mensuhtur."* (55)

Görüldüğü üzere *Seleme hadisi* de mutlak bir ruhsattan bahsetmemektedir. Ancak, *Seleme*'nin nesihten haberdar olmadığı anlaşılmaktadır. *İmam-ı Buhârî*, rivayetin sonuna eklediği meşruhatla *Seleme* rivayetindeki tereddüdü izale etmekle kalmamış, şahsî inancını da belirtmiş olmaktadır.

3) MUT'A'NIN NESHİ

Ruhsat ve neshi açık şekilde ifâde eden rivayetler bilhassa *Sebre İbnu Ma'bed el-Cühenî radıyallahu anh*'tan gelmektedir. *Müslim* onun hadisini dokuz ayrı senetten kaydeder. Hüküm ve mânâ itibariyle aynı kalsalar da her bir rivayette bazı ziyade ve noksan bilgiler mevcuttur. Bazılarında, bizzat mut'a nikâhı yaptığını belirten *Şebre radıyallahu anh*(56), şu rivayette, eski ruhsatın neshedildiğini açık bir şekilde ifade eder:

اِنَّهُ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِنِّى قَدْ كُنْتُ اَذِنْتُ لَكُمْ فِى الْاِسْتِمْتَاعِ مِنَ النِّسَاءِ وَاِنَّ اللّٰهَ قَدْ حَرَّمَ ذٰلِكَ اِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنْهُنَّ شَيْءٌ فَلْيُخَلِّ سَبِيلَهُ وَلاَ تَأْخُذُوا مِمَّا اٰتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئاً.

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurdular: **"Ey insanlar! Ben size kadınlarla mut'a nikâhı yapmanıza izin vermiştim. Şimdi Allah Teâla Hazretleri, onu Kıyamet gününe kadar haram etmiş bulunmaktadır. Öy-**

leyse, kimin yanında böyle nikâhlı bir kadın varsa, artık ona yol versin. Onlara ücret olarak verdiklerinizden herhangi bir şeyi geri almayın"(57). Hadisin bir başka veçhinde *Sebre radıyallahu anh* der ki: *"Bundan sonra Aleyhissalâtu vesselâm mut'a'yı şiddetle tahrim etti ve bu nikâh hakkında en ağır kelimeleri sarfetti."* (58).

Bu rivayet, hiçbir yoruma hacet bırakmadan, mut'a nikâhıyla ilgili ruhsatın neshedildiğini açık bir surette ifade eder.

★ *Hz. Ali* de yasakla ilgili rivayetlerde bulunmuştur. Müslim'in kaydettiği rivayette: *"Resûlullah, Hayber'in fethi sırasında, kadınlarla mut'a yapmaktan ve ehlî eşeklerin etini yemekten men etti"* buyurur(59). Yine Müslim'in bir diğer rivayetinde, bu meselede müsamahası kulağına gelen *İbnu Abbâs*'a: *"Ağır ol, ey İbnu Abbâs. Çünkü Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Hayber günü, hem mut'a'yı, hem de ehlî eşek etinin yenilmesini yasaklamıştır"* (60) der. *Beyhâkî*'nin bir rivayetine göre, *Hz. Ali*, önce bazı kayıtlarla câiz kılındığını ancak, nikâh, talâk, iddet ve karı ile koca arasındaki miras ahkâmı nâzil olunca cevazın mutlak şekilde neshedildiğini belirtir(61).

Burada şu soru hatıra gelebilir: Mut'anın Mekke fethi sırasında da yasaklandığı sahih rivayetlerle sübût bulup meşhur olmasına rağmen *Hz. Ali* niye bunu mevzubahis etmeyip de sadece Hayber günü konan yasaktan bahsediyor? Bu soruya, *Hz. Ali*'nin üç gün gibi kısa bir müddeti içine alan izni işitmemiş olabileceği söylenerek cevap verilmiştir.(62)

İbnu Hâzm, Hz. Ali'den gelen rivayetleri şöyle değerlendirir: *"Bu mesele üzerine Hz. Ali'den birçok tarîkten hadis sahih olmuştur. Bunu, ondan Kûfîler, inkâr edilmeyecek kadar şöhret bulmuş ve sınırlanamayacak kadar çoğalmış tarîklerden rivayet etmişlerdir."* (63)

YASAK NEREDE VE NE ZAMAN KONDU?

Mut'a nikâhı yasağını, *Hz. Peygamber*'in ne zaman koyduğu hususunda rivayetler ihtilaflıdır ve altı ayrı yerin ismi zikredilir. Şöyle ki:

1) *Sabre İbnu Ma'bed*'in rivâyetlerinde Mekke fethi sırasında konmuştur (64).

2) *Hz. Ali*'den kaydettiğimiz rivayetlerde Hayber'in fethi zamanında konmuştur(65).

3) *Seleme İbnu'l-Ekva*'nın rivayetinde Evtas gazvesi sırasında, (üç günlük

ruhsattan sonra) konmuştur(66).

4) *Hasan Basrî*'nin mürsel bir rivayetine göre, mut'a nikâhı sadece Umretu'l-Kaza sırasında cereyan etmiştir, bundan önce yasak olduğu gibi, bundan sonra da yasak olmuştur.

Hasan-ı Basrî'den gelen bu rivayet, iki sebepten reddedilmiştir:

a) O'nun mürsel, yani hangi sahabeden aldığını belirtmeden yaptığı rivayetler zayıftır. Çünkü o, araştırma yapmadan, rastgele kimselerden hadis almıştır(67).

b) Mut'a'nın Hayber seferi sırasında haram edildiğini belirten sahîh rivayetlere muhalefet eder, dolayısıyla bu zayıf rivayet Sahîhler tarafından reddedilmiş olmaktadır(68). *İbnu Hacer*, bu rivayetin sâbit olduğunu farzedecek olursak şöyle yorumlarız der: *"Hasan Basrî hazretleri, muhtemeldir ki, Umretu'l-Kaza tabiriyle, Hayber'i kastetmiştir. Çünkü her iki sefer de aynı yıl içerisinde cereyan etti, tıpkı fetihle Evtas seferinin aynı yıl içerisinde cereyanları gibi."*(69)

5) *Ebu Hureyre*'den gelen bir rivâyete göre, mut'a nikâhı Tebük seferi sırasında haram edilmiştir(70).

Bu rivayet tahrim hâdisesinin Mekke fethi ve Hayber sırasında vâki olduğunu beyan eden sahîh rivayetlere muhalefet etmekten başka, nazar-ı dikkate alınamaycak derecede zayıf bir surette geldiği, hadis ilmi açısından bir değer ifade etmediği belirtilmiştir(71).

6) *Sebre İbnu Ma'bed*'den Ebu Dâvud'un kaydettiği bir rivayete göre mut'a, Veda Haccı sırasında tahrim edilmiştir(72). Ancak daha önce yine *Sebre*'den kaydedilen rivayetlerde yasağın fetih sırasında olduğu ifade edilmiştir. O rivayetler hem daha meşhur hem daha sahîhtir. Şârihler, *"Rivayetin sübûtu halinde, "Resûlullah Fetih günü ilân ettiği yasağı Veda Haccı sırasında tekrar etmiş olabilir. Çünkü, Veda Haccı'na çok sayıda müslüman katılmıştı. Bunlar arasında birkısım ahkâm duymamış olanlar da vardı. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm, bu fırsatta pek çok mühim meseleyi tekrar etmiş, tebliğ etmiştir. Bu tebliğin gayesi, dinin duyurulması ve yaygınlaştırılmasıydı"* diye açıklamışlardır (73).

Mut'a nikâhının yasaklanma zamanıyla ilgili olarak gelen birçok farklı rivayetin varlığı âlimleri farklı yorumlara sevketmiştir. Mühimlerini kaydedeceğiz:

★ *Maverdî* der ki: *"Mut'a'nın tahrim edildiği yerin tayini meselesinde iki tahmin söylenebilir:*

1) Tahrim, daha açık olması ve daha iyi yayılması için tekerrür etmiştir. Tâ ki, bu yasağı bilmeyen de duyup öğrenmiş olsun. Zira, her bir seferde, daha öncekilere katılmayan yeniler bulunuyordu.

2) Mut'a birçok defa mübah kılınmış olabilir. Nitekim, bu sebeple sonuncu defada: **"Kıyamete kadar haramdır"** *buyrulmuştur. Bu ifâde daha önceki tahrimi, bu sonuncunun hilâfına, ibâhenin takip ettiğini haber verip, bu sonuncu tahrîmin müebbed olduğunu, artık bundan sonra ibâhenin gelmeyeceğini duyurma gayesi güder."*

İkinci şıkkın esas olduğu belirtilir(74).

★ *Nevevî*'ye göre, mut'a nikâhı iki kere mübah kılınmış, iki kere de tahrim edilmiştir. Müslim'e yaptığı şerhinde bu bahse şöyle bir başlık atmıştır: *"Mut'a nikâhı babı ve bunun önce mübah kılınıp sonra neshedildiği, sonra tekrar mübah kılınıp tekrar neshedildiği ve tahrimin Kıyamete kadar devam etmek üzere kesinleştiğinin beyanı"* (75). Bu başlığın altına konu üzerine *el-Kâdı*'nın uzun bir tahlilini kaydettikten sonra kendi görüşünü kaydeder:

"Muhtar (tercih edilen) gerçek şudur: "Tahrim ve ibâhe iki sefer vukua gelmiştir. Hayber'den önce mut'a helaldi. Bilahare Hayber günü haram kılındı. Sonra da Mekke Fethi'nde mübah kılındı. Bu aynı zamanda Evtas gününü de içine alır, çünkü ikisi birbirine çok yakındır. Derken o sırada, üç gün sonra "Kıyamet gününe kadar, müebbeten haram" kılındı. Bu tahrim devam etti. Öyleyse: "İbâhe Hayber öncesine, ebediyet üzere tahrim de Hayber gününe mahsustur. Fetih gününde yapılan tahrîm de önceki tahrîmi te'kidden ibarettir. Fetih gününe tekaddüm eden bir ibâhe yoktur" demek caiz değildir... Çünkü Müslim'in fetih günündeki ibâhe ile ilgili olarak kaydettiği rivâyetler, bu hususta pek sarihtir, bunları görmezden gelmek câiz değildir. Esasen ibâhenin tekerrür etmesine mâni bir sebep de yok." (76)

★ Mut'a nikâhının yasaklama vakti ile ilgili rivayetler arasındaki ihtilâf üzerine *Mâzirî*'nin yaptığı açıklama da burada kayda değer:

"İslâm'ın bidayetinde mut'a nikâhı caizdi. Müslim*'de kaydedilen sahîh hadislerle neshedildiği görülmektedir. Ülemâ, haramlığı hususunda icma etmiştir. İcmaya, sapık mezheplerden bir grup dışında hiçbir muhalefet vârid olmamıştır. Onlar, bu hususta gelen bazı hadislere yapıştılar. Halbuki o hadisler mensuhtur. Onlarda kendileri için, mut'a'nın cevazına delâlet yoktur. Caiz görenler bir de şu âyete yapışırlar.* فَمَا اِسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ **"O halde onlardan hangisiyle faidelendi iseniz ücretlerini takdir edildiği vech üzere öde-**

yin" (Nisa 24). *Mâzirî,* bu âyetin *İbnu Mes'ud*'a nisbet edilen فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ اِلَى اَجَلٍ **"O halde onlardan hangisiyle "belli bir müddete kadar" faidelendi iseniz..."** şeklindeki bir kıraatı ileri sürdüklerini kaydettikten sonra: *"Oysa İbnu Mes'ud'un bu kıraatı şazzdır. Şazz kıraatle ne Kur'ân sâbit olur, ne haberi muteber addedilir, ne de hükmüyle amel edilir"* der. *Mâzirî* sözlerine şöyle devam eder: *"Bu mesele hakkında* Sahîh-i Müslim*'de gelen rivayetler ihtilaflıdır: Bir kısmına göre, Aleyhissalâtu vesselâm mut'a'yı Hayber seferinde yasaklamıştır. Bir kısmına göre de, Mekke fethinde, mut'a'yı caiz gören kimse, bu ihtilâfa takılıp hadislerin müteanz olduğuna, bu halin sıhhati yaralayacağına hükmedilebilir. Oysa mesele öyle değil, böylesi bir mülâhaza hatalıdır. Aslında hadisler arasında bir tenakuz mevzubahis değildir. Çünkü Resûlullah'ın onu iki ayrı zamanda yasaklaması sahîh bir durumdur. İkinci yasaklama, birinciyi te'kid için yapılmıştır veya yasak iyice şöhret bulsun da birinci yasağı duymayanlar da duymuş olsun diye ikinci sefer yapılmıştır. Böylece bazı râviler yasağı birincisinden, bazıları da ikincisinden işitmiş olmalı. Her biri kendi işittiğini rivayet etmiş ve işittiği zamana nisbet etmiştir."* (77)

★ *Zürkânî* de, mut'a nikâhının cevazına kâil olanların, kendilerine delil yaptıkları âyetin, talâk, iddet ve miras ahkâmının gelmesiyle neshedildiğine dair *İbnu Mes'ud* ve *Hz. Ali radıyallahu anhümâ*'dan rivayet olduğunu el-İstizkâr'a atfen belirtir(78). Biz bu rivayeti, *Beyhakî*'nin Sünen'inde bularak *Mut'a Meselesinin İç Yüzü* başlığını taşıyan kısımda kaydettik. Bu nesih haberini *Ebu Hureyre* merfu olarak rivayet etmiştir(79).

★ Mesele üzerine *Ebu Bekr İbnu'l-Arabî*'nin yorumu da *Nevevî*'nin yorumuna benzer: Nesh, iki sefer cereyan etmiş olmalıdır. Şöyle der: *"Allah Teâla hazretleri, İslâm'ın başlangıcında bu meseleyi meskut geçti, tâ ki insanlar eski adetleri üzere devam etsinler. Bilâhare Hayber seferi sırasında, Hz. Ali'nin rivayetinde görüldüğü üzere haram etti. Bu rivayet sahîh, sâbit ve açık bir rivayettir."* (80)

★ *Kurtubî* de şöyle demiştir: *"Bütün rivayetler mut'anın ibâhe zamanının kısa olduğunda müttefiktir. Dolayısıyla o, haramdır. Selef ve halef onun tahriminde icma ederler. Sadece Râfizîlerden, nazar-ı itibare alınmaya değmeyen bazıları aksini söylemiştir."* (81)

★ Zâhirîlerin İmamı *İbnu Hazm* da şunu söyler: *"Belli bir müddet için yapılan mut'a nikâhı caiz değildir. Resûlullah zamanında helal idi. Allah Teâla hazretleri Peygamberi aleyhissalâtu vesselâm'ın diliyle onu, kesin olarak neshetti. Mut'a Kıyamete kadar haramdır."* (82)

★ *İbnu Hâzım*'ın, Kitabu'l-İ'tibar'daki değerlendirmesinde, mut'a nikâhının "sefer halinde" mübah kılındığı hususu vurgulanır:

a) İslâm'ın bidâyetinde ve sefer halinde mübah kılınmıştır. İbâheyi haber veren hiçbir rivayette, bunun *mukime* yani sefer hâlinde olmayana tanındığını ifâde eden bir ibare yoktur.

b) Birkaç kere yasaklandı, birkaç kere mübah kılındı. *Resûlullah* ömrünün sonunda, *Veda Haccı*'nda kesin yasak koydu. Veda Haccı'nda ifade edilen yasak, zaten mevcut olan yasağın te'kidine matuf değildir, te'bîde (ebedileştirmeye) matuftur.

c) Bugün ne mezhep imamları ne başka fakihlerden hiçbiri buna mübah dememektedir, sadece Şia'dan bir kısmı onu helâl addetmektedir(83).

★ *İbnu Hâzım*'ın görüşlerini *Aynî* de aynen tekrar eder(84).

Mut'a nikâhıyla ilgili rivayetlerin değerlendirilmesinde *Tahavî*'nin görüşü, hepsini noktalayacak mahiyettedir. Ona göre, mut'aya fetva vermiş olanların dayandıkları rivayetlerin hepsi doğrudur, ancak bunlar neshedilmiştir. Zira mut'a nikâhını bizzat *Aleyhissâlatu vesselâm* yasaklamıştır. Efendimizin iznini ifâde eden rivayetler, yasaktan önceye aittir. Nehiyden sonra, o haram olmuştur ve bunun en iyi delîli *Sebre İbnu Ma'bed radıyallahu anh*'ın rivayetidir. Birçok farklı tarikten gelen bu hadis, hem cevazı hem de tahrimi sârih bir şekilde göstermektedir(85).

4- YASAKLAYICI RİVAYETLER

Buraya kadar mut'ayı yasaklayan rivayetlerle, yasaktan önceki ruhsatı da ifade eden rivayetleri beraberce kaydettik. Şimdi ise, yasaklamaya ağırlık veren ve şiddet ifâde eden rivayetleri belirteceğiz.

Ebu Hureyre'nin bir rivayetinde *Resûlullah* şöyle buyurmaktadır:

هَدمُ الْمُتْعَةَ الطَّلَاقُ وَالْعِدَّةُ وَالْمِيرَاثُ **"Mut'ayı, talâk, iddet ve miras (ile ilgili ahkâmın teşrii) haram kılmıştır."**(86)

Ebu Zerr radıyallahu anh: "İki mut'a (yani hacc-ı temettü ve mut'a nikâhı) sadece bize (ashab'a) helâldi, size değil" demiştir(87). *Beyhakî*'nin rivayetinde: *"Kadınlarla mut'a nikâhı Resûlullah'ın biz ashabına sadece üç gün helal kılındı sonra Resûlullah onu yasakladı"* der.(88)

★ *Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhüma*'ya bir zat gelerek mut'a nikâ-

hından sorar. *Abdullah "haram!"* deyince soru sahibi *"(İbnu Abbâs'ı* kasdederek)*(89) "ama bunu falan caiz görüyor!"* der. *Abdullah* ona şu cevabı verir: *"Allah'a yemin olsun! Herkes bilir ki, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hayber gazvesi sırasında onu haram etti. Artık zâniler değiliz"*(90). Bir rivayette, ***Abdullah İbnu Ömer***, kendisine *İbnu Abbâs*'ın mut'a nikâhına cevaz verdiği söylenince: ***"Sübhanallah! İbnu Abbâs'ın böyle bir fetva vereceğini zannetmiyorum!"*** der. Ancak oradakiler haberi teyid edince, ***İbnu Ömer: "Resûlullah hayatta iken İbnu Abbâs küçük bir çocuktu"*** der ve ilâve eder: ***"Resûlullah onu bize yasakladı. Artık zâniler değiliz."***(91)

Bir başka rivayet *İbnu Ömer*'in şu sözünü kaydeder: ***"Bir erkeğe, sadece İslâm nikâhıyla evlendiği kadın helaldir. Bu nikâhta mehir vardır, erkeğin kadına, kadının erkeğe miras hakkı vardır. Kadını muayyen bir müddetle alamaz. Aldımı artık o hanımıdır. İkisinden biri ölürse diğeri ona varis olur."***(92)

★ *Abdullah İbnu'z-Zübeyr*, mut'a hususunda şiddetle karşı çıkan sahâbilerdendir. Müslim'in bir rivayetinde, onun hutbede mut'ayı tecviz eden bir zâta(93) târizde bulunarak: ***"Şurası muhakkak ki, Allah bazı insanların gözlerini kör ettiği gibi, kalplerini de kör etmiş ki mut'a nikâhına fetva veriyorlar!"*** dediğini görmekteyiz. Rivayet, hücuma uğrayan zatın: ***"Sen hakikaten pek nezaketsiz, kabasaba birisin. Ömrüme yemin ederim ki, mut'a İmamü'l-Müttakîn (olan Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm) zamanında yapılırdı!"*** şeklindeki cevabını ***İbnu'z-Zübeyr*** meydan okuyarak karşılar: ***"Öyleyse haydi bir dene! Sen bunu yapacak olursan vallahi seni taşlarınla recmederim!"*** der(94). Alimler, ***Abdullah İbnu Zübeyr radıyallahu anhümâ***'nın bu kesin davranışını, kendisine mut'anın neshiyle ilgili haberin ulaşmış olması ve dolayısıyla onun haramiyeti hususunda zerre kadar tereddüdünün bulunmamasıyla izah ederler(95). *İbnu Zübeyr*'in bu müdahalesi, hilafeti zamanında mı cereyan etti, açık değil. Ancak rivayetlerde, *Hz. Ömer*'in yasaklamasından sonra sahabeden muhalefet kalmadığının söylenmesi gözönüne alınırsa, hilafet yıllarından, *Hz. Ömer*'in yasağından önceye ait olması gerekmektedir.

5- HZ. ÖMER'İN YASAKLAMA HADİSESİ

Buraya kadar kaydettiğimiz rivayetlerin bir kısmında *Hz. Ömer radıyallahu anh*'ın mut'ayı yasaklamasına temas edildi. Hatta, birkısım sahabenin, bu yasaklama ile mut'anın *Resûlullah* tarafından yasaklanmış olduğunu öğrendiklerini belirttik. Şu halde son olarak, *Hz. Ömer*'le ilgili haberin mahiyetini de

kaydetmede fayda var. Öncelikle şunu belirtelim ki *Hz. Câbir* ve *Ebu Sâid*'den gelen bir rivayete göre, "*Hz. Ömer, bu yasaklama işini, hilafetinin ortalarında ele almıştır. Dolayısıyla o zamana kadar, mut'a nikâhına başvuranlar olmuştur (96). O sıralarda Kûfe'ye gelen Amr İbnu Hureys radıyallahu anh, bir câriye ile mut'a nikâhı yapar ve câriye hamile kalır. Gelip durumu Hz. Ömer'e anlatır. Halife bu vesile ile, yasağın bütün mü'minlerce bilinmediğini anlayarak meseleyi hutbe konusu yapar ve herkesin işiteceği şekilde mut'a nikâhının yasak olduğunu ilân eder. İbnu Mace'nin kaydına göre Hz. Ömer şöyle buyurmuştur: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bize, mut'a için üç gün izin vermiş, sonra haram etmiştir. Allah'a yemin olsun, muhsan*[34] *bir kimsenin mut'a yaptığını duyarsam, Resûlullah'ın, bunu tahrîmden sonra helal kılmış olduğuna dair dört şahit getirmediği taktirde taşla recmederim.*"(97) Muvatta'nın bir rivayetinde, bu yasaktan önce yapılan mut'a nikâhı sonucu hamile kalan *Havle Bintu Hakîm*'in, yasaktan sonra *Rebî'a İbnu Ümeyye*'yi şikayet ettiğini görüyoruz. Bunu haram ve zina bilmekte kanaati kesin olan *Hz. Ömer radıyallahu anh: "Bu, (Resûlullah'ın haram kıldığı) mut'adır. Eğer yasağı ilanda sizden önce davranmış olsaydım şimdi sizi recmederdim*" der(98).

YASAK HZ. ÖMER'İN İÇTİHADI DEĞİLDİR: Âlimler *Hz. Ömer radıyallahu anh*'ın mut'a nikâhını yasaklarken içtihadıyla hareket etmediğine, *Resûlullah*'tan yasakla ilgili hadis zikrederek yasağı takrîr ettiğine dikkat çekerler(99). Nitekim bu husus İbnu Mâce'den kaydettiğimiz rivayette sarih olarak görülmektedir. Bir başka rivayette, hutbede geçen:

مَا بَالُ رِجَالٍ يَنْكِحُونَ هٰذِهِ الْمُتْعَةَ بَعْدَ نَهْيِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

"*İnsanlara ne olmuş ki, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yasağına rağmen mut'a nikâhı yapıyorlar?*" (100) ibaresi de aynı hususa delil olmaktadır. Bu ibâre, *Hz. Ömer*'i feverâna getirecek bazı mut'a nikâhı hadiselerinin ilk defa kulağına geldiğini ifade eder. Bunun tatbikatta olduğunu bilseydi bu kadar feveran etmez, tepkisini bu ibarelerle ifade etmezdi.

Hadiseyi tahlil eden âlimler, bu durumun *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın yasağının birkısım sahabiler tarafından işitilmemiş olmasına mebni olduğunu belirtirler. *İbnu Hazm*'ın, mut'ayı mübah addettiklerine dair haklarında rivayet bulunduğunu belirttiği tâbiînden *Tavus, Atâ* ve *Said İbnu Cübeyr*'in(101) de bu yasağı duymayanlardan oldukları anlaşılmaktadır. Meseleye temas eden kaynaklarda –ve bilhassa Mekkî olanların– mut'a lehine fetva verdiklerine dair ifadeler, sahabeden –yani *Hz. Ömer*'in yasaklamasından– sonra da bu işe fetva

(34) Muhsan evliliği tatmış kimsedir.

verildiği düşüncesine sevkedebilir. Bu yanlıştır; çünkü, Tâbiîn nesli sahabeden sonra yaşayanlar demek değildir. Onlar, sahabelerin muasırıdırlar. Fakat *Resûlullah*'ı görememişlerdir. Mezkur ifadelerde onların *Hz. Ömer*'in yasağından sonra fetva verdiklerine dair bir sarahat yok. Demek oluyor ki, Tabiînden bazıları *Hz. Ömer*'in yasağından önce, mut'a'nın neshedildiğini duymadıkları için, aynen bazı sahabiler gibi, fetva vermişlerdir.

MUT'ANIN HARAM OLDUĞUNA DAİR KUR'ÂNÎ DELİL

Mut'a nikâhının, görüldüğü üzere, *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'dan gelen rivayetler açısından haram olduğuna inanan ehl-i sünnet ülemâsı, bu görüşlerine Kur'ân'dan da delil kaydetmişlerdir. Zikredilen en mühim ayet, Mü'minûn sûresinde, felah bulacak mü'minlerin vasıfları meyanında zikredilen 5, 6 ve 7. âyetlerdir: **"(Öyle mü'minler) ki, onlar ırzlarını koruyanlardır. Şu var ki zevcelerine, yahut sağ ellerinin mâlik olduklarına (kendi cariyelerine) karşı (olan durumları) müstesnâdır. Çünkü onlar (bu taktirde) kınanmış değildirler. O halde kim bunların ötesini isterse şüphe yok ki, onlar haddi aşanlardır."**

Dikkat edilirse, âyet-i kerimede mü'minlere *cinsî tatminde*(35) iki meşru yol gösterilmekte, bunlar dışında kalan bütün yollar gayrımeşru ilân edilmektedir:

1) Dinin meşru kıldığı nikâh yoluyla edinilen eşler.

2) *Sağ elin sahip oldukları* diye ifade edilen *cariye*lerdir. *Cassas*, âyetin mut'a nikâhının haram olmasını iktiza ettiğini söyledikten sonra: *"Çünkü der, mut'a yoluyla nikâhlanan kadın ne zevcedir, ne de milk-i yemindir."* (102) *İbnu'l-Arâbî: "Bazı âlimler âyet-i kerimenin, "ferc" i, nikâh veya milk-i yemin (sağ elin sahipliği=cariye) yoluyla helal addetmiş olması ve mut'anın zevce olmaması sebebiyle, "Bu âyet mut'anın tahrimine delildir" demiştir"* dedikten sonra bu yorumun zayıf olduğunu söyler. Ancak ümmetin mut'anın haram olduğu hususundaki icmadan hareketle aynı neticeye ulaşır(103). *İbnu'l-Arabî, İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ*'nın da ayette geçen bu iki yol dışında kalan her çeşit fercin yani cinsî tatmin vasıtalarının haram olduğuna hükmettiğini belirtir(104).

Asıl mevzumuzun dışında kalmakla birlikte, yeri gelmişken şunu belirt-

---

(35) Mealde "ırzlar" kelimesiyle tercüme edilen Kur'ânî tâbir "fürûc"dur. Bu *fercin* cem'i (çoğulu)dur. Fercle ayet ve hadislerde gerek erkek ve gerekse kadınların cinsî uzvu kinaye olunur. Sadedinde olduğumuz ayette *cinsî tatmin*in kinaye olunduğu söylenebilir.

mek isteriz: Âyet-i kerîmenin bu ıtlakından hareket eden pek çok âlim, ayetle zikredilmiş olan iki meşru vasıta dışında kalan, hayvana temas, istimna, nazar gibi her çeşit cinsi tatmin yollarının aynen mut'a gibi haram kılınmış olduğunu söylemiştir(105).

İslâm âlimleri, şu ayetten de mut'anın reddedildiğini istidlâl ederler. (Meâlen): **"Evlenmeye imkân bulamayanlar da, Allah onları lütfuyla zenginleştirinceye kadar iffetlerini korusunlar..."** (Nur 33). *"Eğer derler, mut'a ve tahlîl*[36] *câiz olsaydı, iffetli olmalarını emretmezdi."* (106)

★ Bu meselede Kur'ân'dan gösterilen bir diğer âyet de şudur. (Meâlen): **Sizden hür ve mü'mine kadınları nikâhlamaya gücü yetmeyen olursa, sizin ellerinizde bulunan genç mü'mine câriyelerle evlensin... Câriye nikâhlama, sizden mehir ve nafakaya gücü yetmeyip de büyük bir meşakkat altına girmekten ve evlenmemekle de zinaya meyletmekten korkanlar içindir. Yoksa sabretmeniz sizin için daha hayırlıdır..."**(Nisa 25).

Alimler: *"Eğer* derler, *mut'a ve tahlîl câiz olsaydı, ne zinaya gitme korkusu olurdu ne câriye ile nikâhlanmaya hacet kalırdı, ne de cariyelerle nikâhlanmayı terkederek sabretmeyi esas almak tavsiye edilirdi."* (107)

★ Son olarak şunu da bilelim: Daha önce temas ettiğimiz ve Şiâ tarafından mut'a nikâhının mübahlığına delil yapıldığını belirttiğimiz âyet de âlimlerce, siyak ve sibakı içerisinde tahlîl edilerek, ondan Şiânın çıkardığı hükmün bâtıl olduğu gösterilmiştir. Bu âyetle ilgili olarak yapılan iki ayrı açıklamayı kaydedeceğiz. Mezkûr ayette فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ... **O halde onlardan hangisiyle faidelendi iseniz, ücretlerini takdîr edildiği vech üzere ödeyiniz"** (Nisa 24) denmektedir.

Alimler, bunun mut'ayı helal kılmak üzere indiğini iddia etmenin açık bir hata olduğunu, bu rivayetin hiçbir muteber sünnî kaynakta bulunmadığını, bunu *İbnu Mes'ud* veya bir başka sahabeye nisbet etmenin büyük bir iftira olduğunu söylerler. Ayrıca derler ki:

1) Şia'nın bundan çıkardığı hüküm Kur'ân'ın başka âyetlerine zıttır. Bu âyetleri yukarıda kısmen kaydettik.

2) Âyetin, diğer âyet ve hadislere uygun te'vili ise şöyledir: **"Eğer siz nikâh akdi sırasında mehir belirtti iseniz, akitten sonra kadınla zifaf yaptığı-**

(36) *Tahlîl*, bir Şia tabiri olarak, Şiî kaynaklarından olan Tehzîbu'l-Ahkâm'da *"Efendinin, kendi câriyesini, herhangi bir şahsa ariyeten helal addetmesidir. Bu muameleye âriyet denmekten kaçınılmış, tahlîl denmiştir"* (7, 244). Tabiri ehl-i sünnet alimleri, boşanan kadının, hulle yoluyla eski kocasıyla nikâhlanması mânasında kullanmışlardır.

nız takdirde, bir müddet sonra boşanacak olursanız, belirlenen mehrin tamamını ödeyeceksiniz, zifaf yapmadı iseniz yarısını ödeyeceksiniz."

Bu ibâreyi, mâkablinden koparıp müstakillen ele almak, Arapça açısından bâtıl bir davranış olur. Zira baştaki "fe", ibarenin mâkablinden koparılıp, cümle başı yapılmasına mânidir. Bu "fe" kendisinden sonraki ibâreyi, önceki kısma bağlar.

Ayrıca *İbnu Mes'ud*'a nisbet edilen إِلَى أَجَلٍ ziyadesine gelince, bu hiçbir muteber sünnî kaynakta mevcut değildir. Mensuh bir kıraat olarak sübutunu kabul edecek olursak, mensuh olduğu için onunla amel edilmez. Çünkü mütevatir âyetlerle sâbit olan ahkâma muhaliftir.

Farz-ı muhal olarak kabul edelim ki, bu sâbittir. Yine de onun mut'aya delalet ettiği söylenemez. Şöyle ki, إِلَى أَجَلٍ *"belirlenen müddet kadar"* tâbiri, istimtâya (kadından istifâdeye) müteallıktır, akdin kendine değil. Halbuki mut'ada belirlenen müddet, istimtâya değil akdin kendisine müteallıktır. Böylece mâna şu olur: **"Nikâhlı kadınlarla muayyen bir vakte kadar istimta etmişseniz onlara mihirlerini tam olarak verin."** Bu ziyadeyi ilave etmenin gayesi, mehrin tam olarak ödenmesi için nikâh müddetinin tamamen geçmesine bağlı olduğu hususunda düşülebilecek vehmi önlemektir. Nitekim örfte, mehrin üçte biri peşin verilir, üçte ikisi de nikâhın devamı müddetiyle bağlı kılınır. Halbuki bu geciktirme işi bir vecîbe olmayıp, kadının tasarruf ve ihtiyarı ile husûle gelir. Kadın dilerse, zifaftan sonra hepsini bir defada talep etme hakkına sahiptir. Şeriat ona bu hakkı tanımıştır. Eğer, إِلَى أَجَلٍ ibâresi, akde müteallık bir kayıt olsaydı, Şiâ nezdinde mut'a ömür boyunca ve ebeden sahîh olmazdı. Halbuki bu, şia'nın icmaıyla sahîhtir.

Ayette geçen وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلاً **"Sizden kim... bolluğa güç yetiremezse"** ibâresinin siyâkı da nikâhla ilgilidir. Yani, **"Sizden biri, hür kadınların mehrini ve nafakasını vermeye gücü yoksa müslüman câriyelerle nikâhlansın"** demektir. Durum böyle iken âyetin ortasında yer alan ibâreyi, siyak ve sibakından kopararak mut'aya hamletmek, Kalemullah'ı açık şekilde tahrif etmek olur.

Dahası bu âyeti teemmül eden her aklı başında kişi, mut'anın açık olarak haram edildiğini görür. Çünkü Allah Teâla hazretleri âyette hürlerle evlenmenin imkânsızlığı halinde câriyelerle iktifayı emretmektedir. Eğer önceki kelamda mut'anın müddeti kastedilseydi, arkadan وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلاً **"Sizden kim... bolluğa güç yetiremezse"** demezdi. Çünkü, hür kadınla nikâhlanamama halindeki mut'a, cima ihtiyacını görme ile sınırlı kalmayıp, aksine **"Her bir ye-**

nide daha hoş daha tatlı bir lezzet var" hükmüne tâbi olmuş olmaktadır. Bu durumda şöyle sorulabilir: Hangi zaruret bu sıkı ve şiddetli kayıtla câriyenin nikâhlanmasını helal kılmaya götürür?(108)

İkinci açıklama, diğer âyetlere dayanılarak yapıldığı için bundan daha sarihtir. Üstelik, Şia'nın âyetten çıkardığı delillere cevap mahiyetindedir. Şöyle ki: Şiî müellif *Tûsî*, Tehzîbu'l-Ahkâm'da, âyette *istimta* kelimesinin geçmesini şöyle açıklar: *"Bundan murad mut'a nikâhıdır. Çünkü kelime şeriatte mutlak kullanılınca bu hususî nikâh anlaşılır..."* *Tûsî* şöyle devam eder: *"Âyette geçen* فَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ **"Kadınlara ücretlerini verin"** *ibâresi de bundan muradın mut'a nikâhı olduğunu te'yid eder. Çünkü normal nikâhta verilen paraya şeriatta ücret denmez "mehir" denir."* (109)

Şiâ'nın bu yorumunu cevaplayan *Kâsânî* der ki: *"İstimta" dan (faidelenmeden) burada murâd nikâhtaki istimtadır. Çünkü âyetin başında da sonunda da zikri geçen şey meşru nikâhtır. Şöyle ki: Allah Teâlâ hazretleri âyetin başında* (37) *kadınlardan nikâhı haram olanlardan bir kısmını zikretti. Sonra bunların dışında kalanları:* وَاُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذٰلِكُمْ اَنْ تَبْتَغُوا بِاَمْوَالِكُمْ **"Bunların gerisinde olanları mallarınızla arayıp nikâhlamanız için size helal kılındı"** *ibâresiyle mübah kıldı. Âyetin devamında geçen* مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ **"namuskâr ve zinaya sapmamış olanlardan"** *ibâresi "evlenmemiş olanlar, zâni olmayanlar"* demektir. Âyeti kerîmenin devamında Allah Teâla وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلاً اَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ **"Sizden kim hür müslüman kadınları nikâhla alacak bir bolluğa güç yetiremezse.."** buyururken "nikâh" kelimesini zikretmiştir, icâreyi (kiralamayı) ve mut'ayı değil. Öyleyse, önceki geçen فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ (faidelendiğiniz) tâbiriyle "nikâhtaki faidelenme" anlaşılacaktır.

---

(37) *Kâsânî*'nin açıklamasını takip edebilmek için âyetin tam meâlini veriyoruz: **"(Harb esiri olarak) sağ ellerinizin mâlik olduğu kadınlar (mülk-i yemininiz olan câriyeler) müstesna olmak üzere diğer bütün kocalı kadınlar(la evlenmeniz de size haram edildi. Bu haramlar), üzerinize Allah'ın farzı olarak (yazılmıştır). Onlardan maadası ise –namuskâr ve zinaya sapmamış (insanlar) halinde (yaşamanız şartiyle) mallarınızla (mehir vermek veya satın almak suretiyle) ara(yıp nikâhla)manız için– size helal edildi. O halde onlardan hangisiyle faidelendiyseniz ücretlerini takdir edildiği vech ile verin. O mehrin miktarını tayin ettikten sonra aranızda gönül hoşluğu ile uyuştuğunuz şey (miktar) hakkında üstünüze bir vebal yoktur. Şüphesiz ki Allah hakkıyla bilicidir. Mutlak hüküm ve hikmet sahibidir.**

Sizden kim hür ve müslüman kadınları nikâhla alacak bir bolluğa güç yetiştiremezse, o halde sağ ellerinizin mâlik olduğu mü'min câriyelerinizden (alsın). Allah sizin imanınızı çok iyi bilendir. Kiminiz kiminizden (hasıl olmuşsunuz)dur. O halde –fuhuşta bulunmayan, gizli dostlar da edinmeyen namuslu kadınlar olmak üzere– onları, sahiplerinin izniyle, kendinize nikâhlayın. Ücretlerini (mehirlerini) de güzellikle onlara verin.

Onlar evlendikten sonra bir fuhuş irtikab ettiler mi o vakit üzerlerine hür kadınlar üzerindeki cezanın yarısı (verilir. Cariyeleri almak hususundaki) bu (müsaade), içinizde sıkıntıya düşmekten (zinaya sapmaktan) korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah hakkıyla mağfiret edicidir, çok esirgeyicidir" (Nisa 24-25).

Kâsânî açıklamasına şöyle devam eder: *"Âyette kadına verilecek meblağın "ecr" olarak isimlendirilmesine gelince: Nikâhtaki "mehir" bazan ücret kelimesiyle ifâde edilmiştir. Nitekim âyetin devamında Allah Teâla hazretleri* فَانْكِحُوهُنَّ بِاِذْنِ اَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ **"...Kadınları ailelerinin izniyle nikâhlayın onlara ücretlerini verin"** *buyurmakta, ücretle "mehr"i kasdetmektedir. Rab Teâla hazretleri bir başka âyette:* يَا اَيُّهَا النَّبِىُّ اِنَّا اَحْلَلْنَا لَكَ اَزْوَاجَكَ اللاَّتِى آتَيْتَ اُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ **"Ey peygamber! Ücretlerini (=mehirlerini) verdiğin hanımlarını Allah'ın sana ganimet olarak verdiği câriyeleri... sana helal kıldık"** (Ahzab 50) *buyurarak mehri ücret kelimesiyle ifâde etmiştir."*

Kâsânî, burada bir noktaya daha dikkat çeker: Nikâh esnasında verilene mehir denmiştir, kadına duhülden ve ondan istimtadan sonra verilmesi gerekene de ücret denmiştir(110).

Kâsânî'nin bu açıklaması kavranınca, Şiâ âlimlerinin, *"Bu ayette zikredilen mut'a serbestisi"* iddiasının tutarsızlığı anlaşılacak ve bunun neshedilmediğine dair yürüttükleri sayfalar dolusu mülahaza ve mütaalaların, itham ve tarizlerin havaya kürek sallama olduğu anlaşılacaktır(111).

6- ALİMLERİN İCMA'I

Rivayetleri teker teker kaydederken de yer yer belirttiğimiz üzere, şârihler, *Hz. Ömer*'in yasağından sonra, mut'a nikâhının haramlığı hususunda ehl-i sünnetin icmaından bahsederler(112).

★ Bir kere, *Hz. Ömer* çok sayıda sahabenin hayatta olduğu bir devrede mut'ayı açık seçik olarak haram ilân edip, bunu herkesin duyacağı şekilde tamim ettiği halde, ona herhangi bir sahabenin itiraz ettiği duyulmamıştır. Aksine, daha önce mut'a nikâhına ruhsat vermiş olanların hepsinin kanaatlerinden döndükleri görülmüştür. *Tahâvî*, bu durumu şöyle yorumlar: *"Ashabın bu meselede itiraz etmemeleri, onların, nehyettiği şeyde Hz. Ömer'e uyduklarına delildir. Bu husustaki yasakta icmaları da, ruhsatın neshedildiğine delildir ve hüccettir"* (113).

★ *Hz. Ali*, ruhsatın mensuh olduğunu söyler(114).

★ *Ca'fer İbnu Muhammed*, mut'a hakkında sorulunca: *"Bi-aynihi zina"* demiştir(115).

★ *İbnu'l-Münzir:"İlklerin (sahabe, tâbiîn) bazılarında mut'a hakkında ruhsat rivayeti gelmiştir. Ama şimdilerde, Râfizilerin birkısmı dışında ona cevaz ve-*

ren tek kişinin varlığını bilmiyorum. Râfizilerin iddiasına gelince: Allah'ın kitabına Resûlünün sünnetine muhalif sözün, hiçbir değeri yoktur" (116) demiştir.

★ *İmam Mâlik "haram"* dır demiştir(117).

★ *İmam Şâfiî "İki kere neshedildi"* demiştir(118).

★ *İbnu Cüreyc,* Basra'da, mut'ânın cevazıyla ilgili 18 hadis rivayet etmiş olmasına rağmen görüşünden rücu etmiş, haramlığına hükmetmiştir(119).

★ *Buhârî,* mut'a ile ilgili bab'a şöyle bir başlık koymuştur: بَابُ نَهْيِ رَسُولِ اللّٰهِ عَنْ نِكَاحِ الْمُتْعَةِ آخِرًا *"En sonda Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın mut'a nikâhını yasakladığına dair bab"* (120).

İbnu Hacer, Buhârî'nin, bu başlıkla, mut'a nikâhının önceden mübah olduğu halde sonradan yasaklandığı kanaatini taşıdığını belirtir(121).

Görüldüğü üzere, mut'a nikâhının haram olduğu hususunda icma hâsıl olmuştur. İcmânın hükmünü değiştirmeye, gerçek müçtehide bile din-i mübîn-i İslâm yetki tanımamıştır. İcma dinimizin kaynaklarından, edille-i Şer'iyye'den biridir.

MUT'A NİKÂHININ CEZASI

Belirttiğimiz üzere, Şi'a'dan bazıları hâriç, bütün İslâm ülemâsı bunun haram olduğunu söylemekte müttefiktir. Ehl-i Sünnet ise icma etmiştir. Ehl-i Sünnetten sadece *İbnu Abbâs*'tan lehinde fetva rivayet edilmişse de, sonradan o da fetvasından rücû etmiştir.

Alimler, *Hz. Ömer*'in yasağından sonra mut'a'ya başvuran olması durumunda verilecek hüküm üzerinde de mütâlaa beyan ederler. *Nevevî*'nin kaydına göre, böyle bir akdin, dühûlden (kadına temas) önce de olsa sonra da olsa bâtıl olduğunu söylemekte icma vardır. Sadece *İmam Züfer* merhum *"şart bâtıl, nikâh sahihtir"* demiştir. Yani, müddetle ilgili şart bâtıl addedilerek, normal bir nikâh sayılacağına hükmetmiştir(122). *Tahâvî, Züfer*'in: *"Müddet şartı bâtıldır, mut'a nikâhı ebedi müddetle yapılan nikâh gibi olur"* sözünü مَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنْ هٰذِهِ النِّسَاءِ الَّتِي يَتَمَتَّعُ بِهِنَّ فَلْيُفَارِقْهُنَّ **"Mut'a nikâhı ile aldığı kadını yanında bulunduranlar onları salsınlar"** hadisini göstererek reddeder: *"Önceki akid, akdin ebedi olarak devamını gerektirmez. Eğer gerektirseydi, kadın ve erkeğin akid sırasında koydukları müddet şartını feshederdi. Yasaktan önce sıhhat ve cevazı sâbit olduğuna göre, nikâhı feshetmez. Öyleyse hadisteki "ayrılma emri" bu çeşit akdin, ebedîlik hakkı tanımadığına delildir. Ebu Hanîfe, Ebu Yusuf, Muhammed böyle hükmeder."* (123)

Mut'aya terettüp edecek ceza, meseleyi değerlendirmedeki ihtilafla ilgilidir. Şöyle ki: Bu, bâtıl ve haram olduğuna göre, zina addedilip hadd-i zinanın uygulanması gerekir. Ancak âlimler, bunu demekte ihtiyatı tercih etmişlerdir. Eğer mut'anın zina ve dolayısıyla haram olduğu hususunda eksiksiz bir icma olsaydı hadd-i zina gerekecekti. Fakat icma meselesi biraz ihtilaflıdır. Zira dinde kesin bir hüccet addedilen icmanın bu meselede tahakkukunda şüphe hâsıl olmuştur. Çünkü *İbnu Abbâs*'ın bidâyette lehinde fetvası vardır. Ülemânın benimsediği umûmi prensibe göre, herhangi bir meselede, selef müçtehidlerinden bir tanesinin de olsa muhalefeti, icmayı bozmaktadır.

Bu meselede icmayı bozmuş olan *İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ*'nın da sonradan evvelki görüşünden vazgeçip mut'anın haram olduğuna kail olduğu da bilinmekte, dolayısıyla icma tamamlanmış olmaktadır. Ancak bu noktada usulcülerin bir ihtilafı devreye girmektedir: *"İhtilaftan sonra hâsıl olan icma önceki hilafın hükmünü kaldırır mı?"* Yani önce ihtilaf edildikten sonra icma hâsıl olsa, bu icma gerçek bir icma olabilir mi? Önceki ihtilafın, icmayı bozucu bir tesiri, bir rolü yok mu?

İşte bu noktada görüş ayrılığı ortaya çıkmış, âlimlerden birkısmı önceki ihtilâfın müessir olmayacağını söylerken, büyük kısmı önceki ihtilâfın müessir olacağını, icmayı yaralayacağını söylemiştir. *El-Kâdı Ebu Bekr el-Bakıllânî* bu görüştedir(124).

Dolayısıyla mut'a nikâhının zina olacağı ve buna hadd-i zina terettüp edeceği husufsu çok zayıf da olsa şüpheli hale gelmiştir. *Resûlullah*'ın: إدْرَأوا الحُدُودَ بِالشُّبُهَاتِ **"Şüphe durumunda hadleri tatbik etmeyin"**(125) emri hadlerin yani ağır cezaların tatbikinde ihtiyat emretmekte, suçun sübûtu tam olarak kesinleşmezse haddin tatbik edilmemesini istemektedir. Bu durumları gözönüne alan âlimler, mut'a nikâhı yapanların zina suçuyla cezalandırılmasına fetva vermemiş ancak şiddetle cezalandırılmasına hükmetmiştir(126).

MUT'ANIN FECİ MAHZURLARINDAN BAZILARI

Şah Abdülaziz mut'anın hâsıl edeceği mahzurların çokluğuna dikkat çektikten sonra, şeriata ters düşen en önemli zararlarını sayar:

1) Çocukların ziyan edilmesidir. Çünkü kişinin çocukları birçok memlekette yayılır ve kendi yanında olmazlarsa, adam, onların terbiyeleriyle ilgilenemez. Böylece onlar, evlâd-ı zina gibi terbiyesiz yetişirler. Bir de bu çocukların kız olduklarını farzedecek olsak, ortaya çıkacak rezaletin daha da büyük olacağını anlarız. Çünkü onların kendi denkleriyle evlenmeleri hiç mümkün olmaz.

2) Babanın temas ettiği kadına oğlunun da mut'a yoluyla veya normal nikâh yoluyla temas ihtimali var. Bu hal aksi surette de olabilir. Hattâ, kızıyla, kızın kızıyla, oğulun kızıyla, kız kardeşiyle, kız kardeşin kızıyla yani *mehârim* denen nikâhı ebediyen yasaklanmış bir kadınla şu veya bu suretle temasta bulunma ihtimali vardır. Zaman uzayınca bu ihtimal artar da artar. Böylesi bir hal, mahzurların en büyüğüdür. Zira, mut'a ile nikâhlanan kadının hamilelik durumu bir aylık veya daha fazla müddet içerisinde hemen bilinemez. Bilhassa mut'anın sefer sırasında olması, seferin uzun çekip, her uğranılan yerde yeni bir kadınla mut'a yapılması, bunlardan her birinden bir çocuk olması, bu alâkalardan sonra doğanların kız olması, bu adamın mesela onbeş yıl kadar sonra tekrar bu diyarlara uğraması veya buralardan kardeşlerinin veya oğullarının geçmesi, bu kızlarla onların mut'a yapmaları veya normal nikâh yapmaları gibi ihtimaller düşünülebilir.

3) Birçok defalar mut'a yapan kimsenin mirasının taksim edilememesi. Çünkü bu kişinin varislerinin ne sayısı, ne isimleri, ne de yerleri bilinemez. Bundan miras işinin iptali gerekir. Keza mut'a nikâhından olan çocuğa varis olmak da iptal olur. Çünkü böyle bir çocuğun baba, kardeş gibi vârisleri de meçhuldür. Nitekim vârisler sayıca sınırlanamazsa miras pay edilemez. Vârislerin erkeklik-kadınlığı, verasete hak sahibi olup olmadığı gibi vasıflar açıklıkla bilinmediği takdirde pay tayini yapılamaz.

Hülasa, mut'a nikâhının getireceği mahzurlar gerçekten pek zararlıdır. Bilhassa nikâh ve mirasa müteallık şer'î meselelerde. Bu sebeple Allah Teâla hazretleri, temasın helâl olmasını iki şeyle sınırlamıştır: sahih nikâh, milk-i yemin (câriye). Zira kadınla-koca arasındaki beraberliğin bu iki akidle sınırlandırılması, çocuğun muhafazası ve verâsetin bilinmesi içindir..."(127)

BAZI SAHABELERİN, BİRKISIM HADİSLERİ İŞİTMEMİŞ OLMALARI

Mut'a bahsinin hakkıyla anlaşılması için bilinmesi gereken hususlardan biri, sahâbelerin bazı hadisleri *Resûlullah*'ın sağlığında işitmemiş olmalarıdır. Nitekim, mut'a nikâhının yasaklandığı *İbnu Mes'ud, Hz. Ali, Hz. Muavîye, Hz. Esmâ* gibi bazı büyük sahabilerin işitmemiş olduklarını, bunun *Hz. Ömer*'in hilafeti zamanında tamîm edildiğini gördük. İlk nazarda, böyle bir yasağın duyulmamış olması garip karşılanabilir. Ama *birkısım hadisleri sonradan öğrenme hâdisesi*nin mut'a nikâhına has bir durum olmayıp, başka pek çok meseleye şâmil olduğu düşünülürse şaşılacak bir şey kalmaz.

Filhakika, başta dört halife: *Hz. Sıddîk, Hz. Fâruk, Hz. Zinnureyn, Hz. Ali el-Mürtaza radıyallahu anhüm ecmain hazeratı* olmak üzere, diğer birçok sahâbenin, birkısım hadisleri *Resûlullah*'ın vefatından sonra işittiklerine dair hadis kitaplarımızda nice örnekler var. Biz burada, mevzuyu uzatmamak için hepsini kaydedecek değiliz. Ancak, şu kadarını söyleyeceğiz: Vereceğimiz örnekler bizzat Kur'ân-ı Kerim'de *es-Sâbikûn el-Evvelûn* diye yad edilen ilk müslümanlardan *Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali* ile ilgili olacak. Bu zâtlar sadece *"ilkler"* olmakla da kalmazlar, aynı zamanda *Resûlullah*'ın en yakınları ve İslâm'ın en büyükleridirler. Bunların üstelik *Resûlullah*'la yakınlık ve beraberlikleri de fazla: *Hz. Ebu Bekr Resûlullah*'ın eski bir dostudur, *yâr-ı gâr*'ıdır yani hicret sırasında, mağarada bile beraberlikleri âyet-i kerime ile tescîl edilmiştir (Tevbe 40). *Resûlullah* her gün belli saatlerde bir akşam bir de sabah olmak üzere iki sefer muntazaman yanına uğramaktadır(128).

Hz. Ömeru'l-Fâruk, Aleyhissalâtu vesselâm'ın en çok takdir ettiği, dirâyet ve re'yine güvendiği biridir. Aynı zamanda kayınpederidir. Ayrıca *Hz. Ömer, Resûlullah*'ın peşini hiç bırakmama hususunda azim, gayret ve şuurlu plân sahibidir. Buhârî'nin, bir rivayetinde anlattığına göre: *"Bir ensâri kardeşiyle münâvebe yapmıştır: Bir gün birisi Resûlullah'ın yanında bulunmakta, diğeri de tarla işlerini yapmakta; akşam olunca Aleyhissalâtu vesselâm'dan görüp işittiklerini dinlemektedir. Ertesi günü öbürü tarla işlerine giderken, diğeri Resûlullah'a mülazemet etmekte, akşam olunca Aleyhissalâtu vesselâm'dan görüp işittiklerini anlatmaktadır."* (129)

Hz. Ebu Bekir ve *Hz. Ömer*'in *Resûlullah*'tan hadisi daha çok, daha sağlıklı öğrenmelerine imkân tanıyan diğer bir durum, bu iki büyüğün, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın *iki veziri* durumunda olmalarıdır(130). Rivayetler *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın sık sık onlarla –bazan sabahlara kadar devam eden– istişâreler yaptığını belirtir(131).

Hz. Osman radıyallahu anh da *Resûlullah*'ın yakınlarından ve çok takdir ettiği zatlardandır. İki kızını ona vermiş olması, aradaki kayınpeder-damatlık münasebeti, beraberlik ve yakınlığı anlamaya yeterli bir durumdur.

Hz. Ali, Resûlullah'ın terbiyesinden geçen, yanında büyüttüğü, ilk çocuk müslüman, amcaoğlu ve damadıdır. Kendi ihbarıyla *Aleyhissalâtu vesselâm* ile daima biri gece biri gündüz olmak üzere, günde iki sefer muttarıd, hususî görüşme programı olmuştur(132).

İşte, *Aleyhissalâtu vesselâm*'la böylesine beraber, böylesine içli dışlı olan bu

büyükler, bu ilkler, birçok hadisi *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'ın vefatından sonra işitmişlerdir.

Rivayetler, yeni bir hadis işitince, *Hz. Ebu Bekr* ve *Hz. Ömer*'in, bazı durumlarda ihtiyatlı davranıp ikinci bir şâhid istediklerini, *Hz. Ali*'nin ise yemin ettirdiklerini belirtir.

Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh'a "cedde", yani büyükanneye torundan düşecek mirasın miktarı hakkında sorulmuştu. Bu mesele hakkında *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm*'dan birşey işitmediğini belirtti ve bir öğle namazından sonra cemaate sordu: *"İçinizden kim ceddenin payı hususunda Aleyhissalâtu vesselâm'dan birşey işitti?"*

Muğîre İbnu Şu'be kalkıp, *Resûlullah*'ın ceddeye *südüs* (altıda bir) takdir buyurduğunu söylemiş; *Hz. Ebu Bekr* de: *"Sizden kim buna şehadet edecek?"* demiştir. *Muhammed İbnu Mesleme* kalkıp *Muğire*'nin isabetli konuştuğunu te'yid etmiş, *Hz. Ebu Bekr* meseleyi buna göre hükme bağlamıştır(133).

Hz. Ömer, kapıyı üç kere çalarak izin istemek gerektiğini ifade eden hadisi *Ebu Musa el-Eş'arî*'den işittiği zaman: *"Ya şahit getirirsin, ya da elimden çekeceğin var"* diye çıkışmıştır. *Hz. Ömer*'in hiddetinden beti-benzi atmış olarak Mescid'e geldiği zaman *Ebu Musa hazretlerine*: *"Neyin var, rengin niye uçtu?"* diye sorarlar. Durumu anlatınca: *"Bunu hepimiz biliyoruz, en küçüğümüz gitsin!"* derler ve *Hz. Ömer*'e *Ebu Saîdi'l-Hudrî*'yi gönderirler(134). *Hz. Ömer*'le ilgili rivayetler çoktur: Veba çıkan bir yere girilmemesi, vebanın çıktığı yerden ayrılınmaması ile ilgili hadisi(135), mecusîlere ehl-i kitapla ilgili ahkâmın uygulanması gerektiğine dair hadisi(136), mescid inşa edilecek bir yerin sahibi razı olmadıkça istimlak edilemeyeceğini beyan eden hadisi(137), hamile kadında düşüğe sebep olana takdir edilecek ceza ile ilgili hadisi *Hz. Ömer* hep, *Resûlullah*'ın vefatından sonra işitmiştir. Düşüğe bedel *Resûlullah*'ın erkek veya kadın bir köleye hükmettiğini *Muğîre İbnu Şu'be* haber verdiği zaman *Hz. Ömer*, buna şahid talep eder. *Muhammed İbnu Mesleme* şahitlik yapar(138).

Ehli nezdinde meşhur ve malum olan bu duruma başka misaller vererek asıl mevzumuzdan daha fazla uzaklaşmak istemiyoruz(139). Örneklerimize son verirken *Hz. Ali*'nin mevzuya giren bir beyanını kaydedeceğiz: *"Ben, Resûlullah'tan bir hadis işittim mi onunla amel ederek Allah'ın dilediği nisbette faydalanıyordum. Resûlullah'tan bir başkası bana hadis nakledecek olsa yemin talep ediyordum. Yemin edince onu tasdik ediyordum. Ebu Bekir hadis rivayet edince (yemin talep etmiyordum, çünkü) Ebu Bekr, Sıddîk idi..."*(140).

Şarihler, yukarıda kaydettiğimiz hadisleri açıklarken, Aşere-i Mübeşşere'ye mensup olanlar dahil, ashabın büyüklerinin bile birkısım hadisleri bilmemesinin normal olduğunu, bu çeşit bilgi eksikliğinin onların büyüklüğüne bir noksanlık getirmeyeceğini belirtirler. *İbnu Battâl: "Bu hal, Hz. Ömer hakkında câiz olursa başkaları hakkında haydi haydi câizdir"* demiştir(141).

Şu halde mut'a nikâhını yasaklayan hadisi bazı sahâbilerin *Resûlullah*'ın sağlığında işitmeyerek sonradan işitmiş olması, normal, olağan bir hadisedir ve pek çok emsalinden sadece biridir. Ashab *Resûlullah*'tan hadis bilmedikleri hususlarda ya eski bilgileriyle amel ediyorlardı, ya da içtihadlarıyla. Ama o meseledeki hadisi işittikleri taktirde, hadise uymayan tatbikatlarını derhal bırakıp sünnete rücu ediyorlardı. Buna da *Hz. Ömer*'den birkaç örnek verelim: O, parmakların diyetlerinin farklı olması gerektiği kanaatinde idi. Çünkü elde ifâ ettikleri hizmet bir değildi. Sözgelimi başparmakla serçe parmağının ehemmiyetleri aynı değildi. Öyleyse diyetleri de farklı olmalıydı. Fakat diyette parmaklara aynı değeri biçen hadisi işittiği zaman, derhal eski kanaatinden dönüp hadîse göre uygulamaya geçmiştir(142). Keza zina yapan mecnuna had tatbik etmek isteyen *Hz. Ömer*, **"Üç kişiden kalem kaldırılmıştır.. kendine gelinceye kadar mecnûndan..."** hadisini işitir işitmez, kanaatinden vazgeçer(143). Keza *Abdullah İbnu Ömer*, kendisinden fârenin yenilip yenilmeyeceğinden sorulunca, En'âm sûresinin 145. âyetini okuyup orada zikredilen haramlar arasında olmadığını belirterek *"Ye!"* diye cevap veriyordu. Kendisine *Resûlullah*'ın fâre için: **"O, murdarlardandır, habistir"** dediği hatırlatılınca: *"Resûlullah böyle dediyse o öyledir"* der ve fetvasından derhal rücû eder(144).

Yukarıda belirttiğimiz üzere, *Hz. Ömer radıyallahu anh*, mut'a nikâhının *Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm* tarafından haram edilmiş olduğunu hatırlatınca ashabtan hiç kimse buna itiraz etmemiş, bil-icmâ hepsi emre uymuştur.

7- ŞİÎ KAYNAKLARINA GÖRE MUT'A

NOT: 1- Bu bahiste kullanacağımız kaynaklar Şiîlerin hadis kitaplarıdır: el-İstibsâr, Men La Yahdaruhu'l-Fakîh, Tehzîbu'l-Ahkâm, el-Furû' mine'l-Kâfi.

2- Rivayetlerin kaynağı: Bunlar da *Hz. Peygamber* değil, Şiîlerin masum dedikleri imamlardır.

★ *Ebu Abdillah: Câfer es-Sadık rahimehullah* (vefatı 148 hicri).

★ *Ebu Ca'fer: Muhammed İbnu Ali el-Bâkır rahimehullah* (vefatı 114 hicri).

★ *Ebu'l-Hasen: Ali İbnu Musa er-Rıza rahimehullah* (vefatı 203 hicri).

★ *Emîru'l-Mü'minîn Hz. Ali radıyallahu anh.*

TARİF VE TAVSİF

Mut'a ile ilgili rivayetler şiî kaynaklarında daha çok yer tutar ve sayıca sünnî kaynaklarda geçenlerle mukayese edilemeyecek kadar çoktur(145).

Öncelikle belirtelim ki, Şiâ da, mut'ayı (أَجَلٌ مُسَمًّى وَأَجْرٌ مُسَمًّى) *"Belirlenen ücret karşılığında, belirlenen müddet için"* yapılan bir nikâh olarak tarif eder(146).

Burada kastedilen müddet, akitte belirtilmelidir. Belirtilmezse normal nikâh ahkâmı cari olur. Bu durumda *talâku's-sünne* ile boşanabilir, miras terettüp eder ve iddet sırasında nafaka gerekir(147). Müddet için asgarî ve azamî sınır yoktur, karşılıklı antlaşmaya bağlıdır(148). Mut'a nikâhında Şia veraset tanımaz(149). Ancak şart koşulursa karşılıklı miras olabilir diyen olmuşsa da, *"Şart koşsa da koşmasa da miras almaz"* görüşü vardır. *"Çünkü kadın zevce değil, müste'cere (kiralanmış kimse)dir"*(150).

Ücret de anlaşılan miktardır, bir avuç buğday, bir dirhem nakit vs. olabilir (151).

Şia, mut'a nikâhında şâhid gerekmediğine inanır ve *"Allah ve melekleri şâhid olarak yeter"* der(152). Ehl-i Sünnet, *"Nikâhta Allah ve Resulünün şâhit"* kılınması halinde nikâhın mün'akid olmayacağına ve yapanın da –fiilinde *Resûlullah*'a gaybı bilme nisbeti bulunmasına binâen, **"Gaybı Allah'tan başka kimse bilmez"** (Neml 65) meâlindeki âyete muhalefet ettiği için– küfre düşeceğini kabul eder(153). Şia'ya göre, normal nikâhta şâhid, zaten çocuğun nesebi, miras -ve bir rivayette de hudud– için gereklidir(154). *Tûsî*, *"Resûlullah zamanında şahitsiz nikâh yoktu"* itirazına: *"O, efdal olanı ifade eder"* diye tevil ederek cevazın asıl olduğunu belirtir(155).

Ehl-i sünnetin rivayetlerinde, *Hz. Ömer*'in yasaklamasına kadar, ashab ve tâbiînden, *Resûlullah*'ın yasağını duymayanların mut'aya yer verdiğini belirtmiştik. Mut'a meselesine selefteki anlayışla Şia'nın anlayışını mukayese ederek bakınca, bazı ciddî farklar görülür:

1- Sünnî kaynaklar ruhsat tanıyan rivayetleri de, yasak getiren rivayetleri de hep *Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm*'a dayandırırken, Şiî kaynaklarda, pek nadir *Resûlullah*'tan söz edilir. Onlar bu meseleyi hep imamlarına dayandı-

rırlar. Mesela, İstibsâr'da *Hz. Peygamber*'e nisbet edilen hemen hiçbir rivayet mevcut değildir.

2- Sünnî kaynaklarda cevaz, hep sefer haliyle ilgilidir, mukîme de tecviz edildiğine dair rivayet yoktur. Halbuki Şiî kaynaklar bunu, mukîm, misafir, evli, bekar herkese "helal ve mübah" addederler(156). Kumî'de yer alan bir fetva şöyle: وَلَهُ اَنْ يَتَمَتَّعَ إِنْ شَاءَ وَلَهُ اِمْرَأَةٌ وَإِنْ كَانَ مُقِيماً مَعَهَا فِى مِصْرِهِ . *"Kişi, dilerse mut'a yapar, hatta zevcesi olsa ve memleketinde zevcesiyle birlikte olsa bile"* (157).

3- Bir kadınla pek çok erkek mut'a yapabildiği gibi, aynı erkek mükerrer seferler mut'a yapabilir. *Kuleynî*'nin bir rivayeti aynen şöyle: *"Ebu Ca'fer aleyhisselam'a*(38) *sordum:*

"Kurbanın olayım! Bir adam mut'a yapsa, şartı sona erse, sonra o kadınla bir başka erkek evlense, sonra ondan ayrılsa, sonra önceki erkek evlense, sonra ayrılsa, bu üç sefer cereyan etse, kadın üç erkekle evlense, birinci ile tekrar evlenmesi caiz olur mu?"

Bana şu cevabı verdi:

"Evet kaç sefer dilerse. Bu kadın hür kadın gibi değildir, bu, kirayla tutulmuş (müste'cere) biridir; câriye kadın mesabesindedir" (158).

Şiâ, prensip olarak mut'ayı benimseyince kendi vicdanının da kabul etmeyeceği birkısım ayıplara fetvâ vermiş, tezadlara düşmüştür. Şiî kaynaklarında bu çeşit rivayetlere sıkça rastlanır.

Birkısım rivayetler, kadının kocasına sadakati emrettiği(159), erkek-kadın herkesi zinadan men ettiği(160) halde mut'a bahsinde evli kadınla da mut'aya müsamaha gösteren bir üsluba rastlanır. *Ebu Abdillah*, bir soru üzerine mut'a yapmaktan kaçınılacak kadınları şöyle sayar: إِيَّاكُمْ وَالْكَوَاشِفَ وَالدَّوَاعِيَ وَالْبَغَايَا وَذَوَاتِ الأَزْوَاجِ *"Kevâşif, devâ'î, begâyâ ve zevâtu'l-ezvâçtan kaçın!"* Soru sahibi, bu tabirlerle neyi kastetttiğini sorunca, *Ebu Abdillah* açıklar: *"Kevâşif, açıktan zina yapan, herkesçe bilinen zâni kadınlardır; devâi': Nefislerine erkekleri davet eden ve fesadı bilinen kadınlardır; begâya: Zina ile ma'ruf olanlar (fahişeler); zevatu'l-ezvâc: Sünnete uygun olmayan şekilde boşanmış olanlar"* (161). Burada evlilerin zikredilmemesi dikkat çekicidir. Esasen mut'a yapacağı kadının evli bir kadın olduğundan şüphelenip, tahkik edince evli çıktığını, bu durumda ne yapması gerektiğini soran kimseye, *Ebu Abdillah: "Niye araştırıyorsun?"* cevabını vererek evliyle de mut'aya gözyumucu bir cevap verir(162). Meselede

(38) Şiîler, "aleyhisselam" ifadesini imamları için kullanırlar. Sünnîler bunu sadece peygamberlere kullanır.

temel prensip, kadının evli olup olmadığını araştırmamaktır(163). *Ebu Abdillah: "Kadının evli olup olmadığını sorman gerekmez. Sana düşen, nefsi hususunda kadının beyanını tasdik etmektir"* der(164).

Buna rağmen, bir başka tezada yer verir ve *"mut'a yapılacak kadında iffet arar, güzel bile olsa zâniye ile mut'a yapılmaz"* der(165). *Ebu Abdillah*'ın mut'a üzerine bir soruya cevap sadedinde *"Helaldir, ancak afife kadınla nikâhlan, Allah Teâla hazretleri (mü'minleri tarif ederken):* **"Onlar ki ferclerini muhafaza ederler..."** (Mü'minûn 5) *buyurmuştur. Dirhemin hususunda itimadın olmayan yere fercini koyma"* dediğini görürüz(166).

Şiî kaynaklarda bu hususta kesin bir hüküm yok. Nitekim bazı rivayetlerde sadece iffet değil, iman da aranır, mü'mine ile mut'anın mümkün olduğu, diğer bazılarında yahudi ve hıristiyanlarla da caiz olacağı, mecûsilerle câiz olmayacağı, ama bulunmamaları halinde mecûsî ile de câiz olacağı ifade edilir(167).

Mut'a nikâhına bir hayız dönemi, 45 gün (ve bazılarına göre 4 ay 10 gün) (168) gibi bir iddet tanımaları(169), bir başka tezad olmaktadır. Gizlilik içinde mut'a yapan evli kadın mı iddete riayet edecek?

Bir rivayette mut'a yapılmayacaklar arasında zevâtu'l-ezvâc (kocalılar) da zikredilir, ancak bunun tarifi de yapılır: *"Sünnete uymaz tarzda boşananlar"* (170).

ONLAR DA AYIBIN FARKINDALAR

Şiî kitapların mut'a ile ilgili bahislerinde öyle pasajlara, fetvalara rastlanıyor ki, insanlık adına haya etmemek, iğrenmemek mümkün değil. Evli kadının bile, bir başka erkekle *"Allah'ın kitabı ve Resulünün sünneti üzere(!)"* mut'a yapmasına fetva verdirecek(171) ruh hali nedir diye insan sormadan edemiyor. Bırakın İslâmiyet'i, evlilik müessesesinin kudsiyetine inanmış hangi din, fıtratı bozulmamış hangi insan böyle bir fetvayı verebilir? Aslında, bu fetvayı verenler de düştükleri ifratın, yaptıkları işin iğrençliğinin farkındalar: *Abdullah İbnu Umeyr*, mut'aya fetva veren (!) *Ebu Ca'fer*'e sorar: *"Kendi kadınların, kendi kızların, kız kardeşlerin, amcanın kızları mut'a yapsalar bu seni memnun eder mi?"*

Rivayet şöyle devam eder: *"Ebu Ca'fer aleyhisselam kadınları ve amcasının kızları zikredilince yönünü çevirdi"* (172).

Bir diğer rivayette *Ebu'l-Hasen*'in, bir kısım mevâlisine (yardımcılarına) şöy-

le yazdığını görmekteyiz: *"Mut'ada ısrar etmeyin, size sünneti ikame etmek düşer.*[39] *Odalıklarınız ve hür hanımlarınız varken mut'ayla meşgul olmayın; aksi taktirde, onlar sizleri inkâr ederler, uzaklaşırlar, bunu emredene beddua ederler, bizlere lânet okurlar"* (173).

Keza *Ebu Abdillah*'tan da: *"Mut'ayı bırakın, ayıp iş yapmaktan haya etmiyor musunuz?"* dediği rivayet edilmiştir.

Ancak *Kuleynî* te'vili yapıştırır: *"Bu yasak, ashabından ve ihvanlarından sâlih olanlara hamledilir"* (174). Yani havâstan olanlara, salihlere ayıp; fakat avama, halka ayıp değil. Sünnî İsâm'da, hadislerde böyle bir telakkiye rastlanmaz. *"Ayıp'*, herkese ayıptır.

ŞİÂ'NIN MUT'AYI TECVİZ EDİŞİNİN BİR SEBEBİ

Bazı rivayetler, Şiâ'nın bu utandırıcı ayıpta ısrarının sünnîliğe karşı yürüttüğü taassuptan ileri geldiğini göstermektedir. Öyle ki, onların kitabında da mut'a nikâhının Hayber seferi sırasında ehlî eşek etiyle birlikte haram edildiğine dair *Hz. Ali*'nin beyanı aynen yer alır(175). Hadisi kaydeden *Tûsî*, bunu *takiyye*[40] olarak yorumlar. Aynen şöyle der: *"Bu rivayeti takiyyeye hamlederiz. Çünkü o, âmmenin mezhebine muvafıktır. (Mut'anın helal olduğuna delalet eden) önceki haberler ise, kitabın zahirine ve hakikat üzere olan(!) fırkanın bunun mucibiyle amel hususundaki icmaına muvafıktır. Böylece bu şâzz rivayetle değil öbürleriyle amel etmek gerekir."* (176) Bunun takiyye olduğunu Tehzîbu'l-Ahkâm'da da tekrarlayan *Tûsî* orada *"İmamlarımızın yolu, mut'anın ibâhesidir. (Gerekçesini açıklamak için) sözü uzatmaya ihtiyaç yok"* der(177).

Ebu Abdillah'a nisbet edilen: *"Mü'min kadınla mut'a yapma! Onu zelil edersin"* şeklindeki rivayeti, bu meselede ısrarlı olan *Tusî* şöyle te'vil eder: *"Bu rivayet mürseldir, senedi kopuktur. Bu çeşit rivayetle sıhhatli olana itiraz edilmez. Rivayetin sabit olduğunu kabul edecek olsan, ondan murad: "Kadın asaletli bir ailedense" demektir. Çünkü böyle bir kadınla mut'a uygun olmaz. Zira kadının ailesine ar gelir, kendisine de züll isabet eder, her ne kadar mahzuru yoksa da"* (178).

---

(39) Sünneti ikâmeden iki mâna çıkarmışlardır: 1- Mut'ayı bir kere yaparak sünneti yerine getirmek; 2- Mut'anın sünnet olduğunu kavl ile ikrar etmek, fakat bunu yapmak bir vecîbe değildir. Onu yaparak zarara düşmek gerekmez.

(40) *Takiyye:* Şia'ya ait bir ıstılahtır, canını kurtarmak için inancını gizlemek, olduğundan başka görünmek mânasına gelir.

Bazı fetvalarda *"Mut'a, onu bilene helal, bilmeyene haramdır"* denmiş olması(179) da Şiâ'nın bu meseledeki temelsizliğine bir delildir. Hele *Ebu Abdillah*'dan nakledilen: *"Allah Teâla hazretleri, bize sarhoşluk veren bütün içkileri haram kıldı. Buna bedel olarak mut'ayı helal kıldı"* fetvası(180) da bir tezat olarak karşımıza çıkar. Keza, bazı rivayetlerde ailesine getireceği ar sebebiyle bakire kızlarla, babalarının izni olmadan, mut'aya cevaz verilmezken(181), diğer bazılarında izinsiz tecvîzi(182) Şiânın bu meseledeki tutarsızlığına bir başka delil olmaktadır.

Tûsî ve diğer Şiâ ülemâsını bu meselede taassuba sevkeden espirinin geri plânını görmede şu rivayet daha açıktır: *"Kureyşli bir erkek anlattı: "Amcamın kızının çok malı vardı. Bana (mut'a nikâhı yapmamız için) haber göndererek: "Bilirsin benimle evlenmek isteyen çok erkek var. Ben onlarla evlenmedim. Ben sana, erkeklere olan sevdam için talip değilim. Ancak bana ulaştı ki, mut'ayı Allah kitabında helal kılmış, Resulü de sünnetinde beyan etmiş. Fakat Züfer de* (*Züfer*'le *Hz. Ömer*'in kastedildiği belirtilir) *haram etmiş. Ben de Arşı'nın fevkinde azîz ve celîl Allah'a itaat etmek, Resulüne itaat etmek, Züfer'e de isyan etmek istedim. Benimle mut'a nikâhı yap!" dedi. Ben de kendisine:*

"Ebu Cafer'e gidip onunla istişare edeyim!" dedim. Sonra gidip haber verdim. Bana: "Yap! Allah ikinize de rahmet etsin!" dedi."(183)

Hz. Ömer'e ve sünnîliğe muhalefetteki taassub, Şiâ'yı sadece ülemânın değil, bütün fıtrat-ı selime sahiplerinin *"zina"* demekte icma edecekleri bir ayıp için إِنَّ الْمُؤْمِنَ لاَ يَكْمُلُ حَتَّى يَتَمَتَّعَ *"Mü'min, mut'a yapmadıkça kemale ermez"* dedirtecek(184), buna akidevî bir mahiyet kazandıracaktır.

Resûlullah'a nisbet edilen bir iftiraya göre *Aleyhissalâtu vesselâm*, hâşâ şöyle demiştir: **"Ben miractayken Cibrîl aleyhisselâm bana geldi ve dedi ki:"Ey Muhammed! Allah Teâla hazretleri buyurdular ki: "Ben ümmetinden mut'a yapan kadınları mağfiret ettim!"**(185)

İnsanlığın iftihar edeceği nâdir dâhilerden biri olan *Hz. Ömer radıyallahu anh*'a muhalefet taassubu, Şiâ'yı mut'a yapmaya ibadet dedirtecek noktaya getirmiştir. Aynen kaydediyoruz. *"Salih İbnu Ukbe, Ebu Câfer aleyhisselâm'dan rivayet etmiştir: "Kendisine: "Mut'a için bir sevap var mı?" dedim. Bana şu cevabı verdi: "Eğer mut'a ile Allah'ın rızasını ve O'nu inkâr edenlere muhalefeti murad etmişse (mut'a yolunda) konuştuğun her kelime için Allah ona sevap yazar. Elini kadına uzatınca, Allah ona mutlaka sevap yazar. Kadına temas etti mi, bu sebeple, günahını affeder. Yıkandı mı saçından geçen su miktarınca Al-*

lah ona mağfiret eder!" Ben tekrar: "Saçı adedince mi?" dedim. "Evet, saçı adedince!" dedi." (186) *Ali es-Sibâî,* iğrenç ve hayırsız bularak, *"bir daha mut'a yapmayacağım!"* diye Allah'a yemin eder. Durumunu *Ebu'l-Hasan*'a sorunca şu cevabı alır: *"Sen itaat etmeyeceğim diye Allah'a söz vermişsin. Allah'a yemin olsun (mut'a yaparak) O'na itaat etmezsen isyan etmiş olursun."* (187)

Ve İslâm ülemâsı arasında meşhur olmuş bir sözü hatırlatıyoruz: لاَ لِحُبِّ عَلِىٍّ بَلْ لِبُغْضِ عُمَرَ *"Maksad Ali sevgisi değil, Hz. Ömer buğzudur."* Evet mut'a meselesi de öyle: Hakkı ortaya çıkarmaktan ziyade, *Ömer*'e muhalefeti tahkim. Yani üzüm yemek değil, bekçiyi dövmek.

Taassub ve husûmetin Şiî âlimleri nerelere götürdüklerini görmek için bir başka örnek kaydedelim: *"Ebu Ca'fer aleyhisselâm dedi ki: "Azîz ve celîl olan Allah, şehveti on cüz (parça) olarak yarattı. Bunun dokuzunu erkeklere birini kadınlara koydu. Bu hal Benî Hâşim ve taraftarları için böyledir. Benî Ümeyye kadınları ve taraftarları için ise, şehvetin on cüzünden dokuzu kadınlara, biri erkekleredir."* (188) Burada karalanan Benî Ümeyye, Şia'nın siyasi kavga yaptığı Emevîlerdir. Benî Haşîm de *Hz. Ali* ve ahfâdının geldiği hânedandır.

ŞİÎ TAVIR

Burada bir noktayı okuyucuların insaf nazarlarına arzetmek isteriz. Yukarıda, mut'a nikâhı bahsini sünnî kaynaklara göre incelerken gördük ki Ehl-i Sünnet ülemâsı mesele üzerinde tamamen *Hz. Peygamber*'in hadislerine dayanmaktadır. Mut'anın *Resûlullah* tarafından bir ara mübah kılındığını, bilâhare yasaklandığını, son defa Mekke fethi sırasında yasaklanıp, Veda hutbesi sırasında yasağın bir kere daha hatırlatıldığını.. bu yasağı işitmemiş olan sahâbî ve tâbiînden bazılarının bunun lehinde fetva verdiğini, *Hz. Ömer*'in buna muttali olunca, *Aleyhissalâtu vesselâm*'ın haram kılma hadisesini hatırlatarak, meseleyi gündeme getirip yasağı tamim ettiğini belirttik. Yine gördük ki, şârihler bu hususta icmadan bahsederken, *İbnu Abbâs*'tan bir ara vârid olan lehindeki fetva sebebiyle tam bir icma hususunda tereddüt hasıl olduğunu, Şia'dan bâzılarının mut'aya fetva verdiğini vs. hep kaydetmektedirler.

Halbuki Şia'nın dayandığı muteber kaynakları, meseleyi açıklarken ehl-i sünnetin dayandığı sahîh rivayetleri hiç görmezden gelir. Onlara atıfta bile bulunmaz. *Tûsî*'nin şu açıklamasına dikkat edilince, Şiâ dışında müslümanın varlığının bile kabûl edilmediği görülür: *"..Mut'anın mübah oluşuna müslümanların Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın onu bir zaman mübah kıldığı hususunda icmaları delalet eder. Onun bunu daha sonra yasakladığı hususunda kat'i bir*

delil getirilmemiştir. Öyleyse delil getirilinceye kadar önceki hali üzere mübah olması gerekir. Şeriatta ise buna delalet eden bir delil mevcut değildir. Buna keza Cenab-ı Hakk'ın şu kelamı da delalet eder..."

Tûsî, bundan sonra, yukarıda bilvesile zikrettiğimiz âyetleri, iddiasına delil olarak kaydeder(189).

BİR SORU VE CEVABI

Şimdi şöyle bir soru makuldur: *"Şia da esas itibariyle Kur'ân ve sünnete dayandığına göre, mut'a nikâhı meselesinde niye bu kadar zıt görüşler ortaya çıkmıştır? Onların hiç mi haklılık tarafı yok?"*

Bunun gerçek bir izahı uzun kaçar. Ancak kısaca bilinmesi gereken husûs şudur: Ehl-i sünnet bu meselede onların kendiliklerinden hadîs uydurduğunu söylemiyor. *Resûlullah*'ın mut'aya cevaz verdiğini, sağlığında bununla amel eden sahabilerin bulunduğunu kabul ediyor. Bu husus ehl-i sünnet nezdindeki sahîh rivayetlerde sabittir. Ancak, diğer birçok meselede olduğu gibi *Aleyhissalâtu vesselâm* bunu sonradan yasaklamış, böylece neshedilmiştir. Ehl-i sünnet, *Resûlullah*'ın vefatından sonra, bu yasağı işitmemiş bulunan bazı sahabî ve tâbiîn tarafından da mut'a nikâhının icra edildiğini de kabul eder. Ancak, ehl-i sünnet, bu tatbikatın *Hz. Ömer*'in meseleye müdahale edip yasağı tamim etmesiyle son bulduğunu ve *Hz. Ömer*'e hiçbir sahabinin itiraz etmediğini, böylece mut'anın haram olduğu hususunda icma hasıl olduğunu da kabul eder.

Şiâ ile ehl-i sünnet, hadîs anlayışında farklıdır. Aradaki ayrılık temelde bundan kaynaklanır. Şöyle ki:

1) Ehl-i sünnet sahabe arasında hiçbir ayırım yapmadan hepsinin rivayetini makbûl addederken, Şia Âl-i Beyt'e mensup çok az sayıda sahabenin rivayetini kabul eder, diğerlerini reddeder.

2) Ravî meselesindeki tefrikleri sahabe tabakasında kalmaz, sahabeden sonra gelen tâbiîn ve etbauttâbiîn gibi diğer râvi tabakalarında da ayırım devam eder. Sahabeden sonraki ravilerdeki ayırım, ravinin makbûl olabilmesi için ravide aradıkları şartlardan ileri gelir. Gerçi ehl-i sünnet de her râviden hadis almaz, ravinin mü'min, dindar, doğru sözlü, mürüvvet sahibi vs. olmasını şart koşar. Şiâ da benzer vasıfları şart koşar. Ama *"mü'min"* deyince, ravinin *İmâmiye-İsnâaşeriye* mezhebinden olmasını kasteder. Yani râvide aranan şart objektif ol-

maktan çok subjektif bir hal alır[41]. Halbuki ehl-i sünnet, ravinin *"mü'min olması gerekir"* derken, bununla İslâm'ın iman esaslarını dil ile ikrar kalp ile tasdiki kasteder, başka bir kayıt koymaz. Hatta ehl-i sünnet'ten olmasını da şart koşmaz. Diyanet ve sıdk vasıflarını taşıyan şiî râvilerden de hadis alır. Şiâ ise, değil Ehl-i Sünnet, İsnâaşere dışında kalan, şiî mezheplerine mensup kimselerden bile hadis kabul etmez.

3) Şiîlere göre, hadis, masum imamların söz, fiil ve takrirleridir[42]. Bir rivayetin hadis olabilmesi için mutlaka masum addettikleri bir imama ulaşması şarttır. Ona ulaşmadan gelen sözler hadis değildir, makbul değildir. Bu sebeple Şiîlerin hadis kitapları hep, masum olduğuna inandıkları imamların sözleriyle doludur. *Resûlullah*'a nisbet edilen hadisler pek nâdirdir.

Hemen şunu belirtelim ki, *masum imam* inancı, Ehl-i Sünnette yoktur. Ne Kur'ân, ne de sahîh hadisler böyle bir akîdeye yer vermez, bu Şiâya mahsus bir inançtır. Ehl-i Sünnet *İsmet*'i yani her çeşit ve hata ve günahtan korunmuş olma halini sadece peygamberlere tanır. Peygamberler dışında hiç kimse *İsmet Sahibi* yani günahsız ve hatasız olamaz, Allah namına hüküm beyan edemez.

Şu halde Ehl-i Sünnet ile Şiâ arasında bir kısım farklar, objektiflik, subjektiflik noktasında başlar. Ehl-i Sünnet Kur'ân ve hadiste gelen objektif kıstaslarla hareket eder. Şiâ subjekiviteyi esas alır, aklı ve sağduyuyu tatmin etmeyen bir kısım peşin kabullerden hareket eder. Kur'ân'la ilgili açıklamalarda olsun, Kur'ân'da olmayan meselelerin zuhurunda koyacağı hükümde olsun Ehl-i Sünnet hep sünnete dayanmayı esas aldığı halde, sahâbileri reddetmesi sebebiyle *Resûlullah*'ın hadislerinden kendini mahrum bırakan Şiâ, ortadaki boşluğu masum imamla doldurmayı denemiş, hıristiyanlıktaki kilise müessesesi gibi bir *masum imam* otoritesi kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu yüzden onlar masum imamın sözlerine, fiillerine ve takrirlerine *sünnet* demeye mecbur olmuşlardır.

---

(41) Tarif aynen şöyle: مَا اتَّصَلَ سَنَدُهُ اِلَى الْمَعْصُومِ بِنَقْلِ الْعَدْلِ الإمَامِي عَنْ مِثْلِهِ فِي جَمِيعِ الطَّبَقَاتِ حَيْثُ تَكُونُ مُتَعَدِّدَةً

"Sahîh hadis, senedi bütün tabakalarda imamiye mezhebine mensub âdil râvinin âdil râviden masum imama kadar muttasıl suretle rivayet ettiği hadistir (Zeynûd-Dîn İbnu Ali İbnu Ahmed vefat 965, *er-Riâye fi ilmi'd-Diraye* s. 77; el-Kahpâni, Mecma'u'r-Ricâl 7, 195).

(42) Her ne kadar *mâsum* tâbirinin zımnında *Hz. Peygamber* de dahil ise de (Amilî, a.g.e. s. 77), kitaplarında nâdiren *Hz. Peygamber*'e ulaşan hadis mevcuttur. Ayrıca bilinmesi gereken bir husus şudur: *Hz. Peygamber*'in sözünün de muteber bir hadis sayılabilmesi için, masum imamlar yoluyla rivayet edilmelidir. Böyle olmayan rivayetler onların nazarında değersizdir. Bu çeşitten masum imam tarikıyle rivayet edilmeyen hadislere *muvassak* denmektedir. Üçüncü derecede bir ehemmiyet taşımaktadır. (*Abdulvehhâb Abdullatif el-Müsteker*, el-Mu'tasar kısmında s. 20); a.g.e. 84.

İşin içerisine siyasî taassup ve garazkâr muhalefet de girince, yukarıda kaydettiğimiz örneklerde görüldüğü üzere, mut'a meselesinde kendiliğinden bir ayrılık ve kemikleşme ortaya çıkmıştır. Ashabı reddetme, kendi mezheplerinden olmayanları mü'min saymama ve *Hz. Ömer* buğzunu her şeyin üstünde tutma gibi bazı prensipler, onları objektiviteden uzaklaştırmış, birçok sahîh rivayetlerden mahrum bırakmış, ölçülerinden geçen ve fakat işlerine gelmeyen rivayetleri de keyfî tevillere sevkederek hatalı sonuçlara atmıştır. Nitekim mut'a nikâhının Hayber seferi sırasında yasaklandığına dair *Hz. Ali*'den gelen rivayeti *"takiyye"* diye nasıl te'vil ettiklerini gördük.

Ehl-i Sünnet ülemâsının uydurma veya çok zayıf addettiği birkısım rivayetler vardır ki, Şiî kaynaklarında masum imamlardan sünnet olarak rivayet edilmektedir. Kadın üzerine gelen birkaç örnek kaydediyoruz:

Ebu Ca'fer kadınlar hakkında şöyle demiştir: *"Kadınlarla husûsi şekilde istişâre etmeyin. Yakınlar hakkında onları dinlemeyin. Şurası muhakkak ki, kadın yaşlanınca onun iki yarısının da hayrı gider ve iki yarısının şerri kalır. Güzelliği gider, dili keskinleşir, rahmi kısırlaşır. Erkek ise, yaşlanınca iki yarısının da şerri gider, her iki tarafının hayrı bâki kalır. Aklı sabitleşir, re'yi sağlamlaşır, cehâleti azalır."* (190)

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm harbe çıkmayı irade edince kadınlarını çağırır, onlarla istişâre eder, sonra onlara muhalefet ederdi." (191)

"Ebu Abdillah demiştir ki: "Kadınlarla istişâreden kaçının. Zira onlarda za'f ve acz ve düşüklük vardır." (192)

"Emiru'l-Mü'minîn (Hz. Ali): "Kadınlara muhalefette bereket var" demiştir." (193)

Ebu Abdillah demiştir ki: "Mü'min kadın, siyah öküzdeki benek mesabesindedir (sayıca azdır)." (194)

"Kadınlar arasında sâlih olanlar iki kanadı da beyaz olan karga gibidir (yani yok gibidir)." (195)

DİPNOTLAR

(1) Fıkıh açısından "had cezası"nı gerektiren zinadan başka olarak, bu zinaya zemin hazırlayıcı davranışlar da hadislerde zinâ olarak tavsif edilmiş ve "el"in, "dil"in, "göz"ün, "kulak"ın zinasından bahsedilmiştir. (Buhârî, İsti'zan 12, Kader 9; Müslim, Kader 20).

(2) İbnu'l-Arabî, Ahkamu'l-Kur'an 3, 1311; Cessas, Ahkamu'l-Kur'ân 5, 92.

(3) Küleynî, Füru 5, 364; Kumî, Menlâ 3, 297; Tusî, Tehzîb 7, 240.

(4) el-Müttaki el-Hindî, Kenzu'l-Ummâl, 16, 328.

(5) Abdurrezzak, Musannaf 6, 195.

(6) İbnu Hazm, Muhalla 11, 24; İbnu Mâce, Nikâh 15.

(7) Abdurrezzak, a.g.e., 6, 198-199.

(8) Dârakutnî, Sünen 3, 229.

(9) Abdurrezzak 6, 197. İbnu Mâce'nin rivayetinde bu tavsif merfudur (Hz. Peygamber'in sözü). Sünen, Nikâh, 15.

(10) Dârakutnî 3, 229.

(11) Abdurrezzak, 6, 196.

(12) A.g.e., 6, 197. Dul kadın nikâh işlerinde bâkire gibi değildir. Velinin izni fıkhen bâkireler hakkındadır.

(13) Buhârî, Nikâh 50; Nesâî, Nikâh 72; Tirmizî, Nikâh 6; İbnu Mâce, Nikâh 20.

(14) İmam Mâlik, el-Müdevvene 2, 194.

(15) A.g.e., aynı sayfa.

(16) A.g.e., aynı sayfa.

(17) Dârekutnî, Sünen 3, 228; İbnu Mâce, Nikâh 15.

(18) Dârekutnî, Sünen 3, 228.

(19) Fetevâ'yı Kâdıhân, 1, 331.

(20) Zürkânî, Şerhu Muvatta, Mısır 1962, 4, 45.

(21) İbnu Hacer, Fethu'l-Bârî, Mısır 1959, 11, 70.

(22) Aynî, Umde 17, 246.

(23) Nevevî, Şerhu Muslim 9, 182.

(24) Aynî, a.g.e., 17, 246.

(25) Kâsânî, Bedâi' 2, 272-273; Şerbînî, el-Muğnî 3, 142.

(26) İbnu Sâd 1, 199.

(27) İbadetlerle ilgili tarihi gelişmeyi ve değişik safhaları Tahiru'l-Mevlevî merhum *Müslümanlıkta İbadet tarihi* adlı eserinde göstermiştir (İstnbul 1963, 2. Baskı).

(28) Buharî, Fezailu'l-Kur'ân 6.

(29) İbnu Sa'd, et-Tabakâtü"l-Kübra, Beyrut, 1960, 1, 263.

(30) Amîdî, el-İhkam, 4, 142.

(31) Buhârî, Nikâh 36; Ebu Dâvud, Talâk 33.

(32) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari, 11, 88.

(33) Geri kalan beş çeşit nikâha gelince:

1-*İstibza nikâhı:* Daha asaletli bir nesil elde etmek gayesiyle, erkeğin hanımını, hayız halinden çıkınca, hamile kalması için bir başka erkeğe göndermesidir. Kadın hamile kalıncaya kadar, kocası ona temasta bulunmazdı.

2- *Bedel Nikâhı:* Bu, iki erkeğin hanımlarını karşılıklı olarak değiştirmesidir.

3- *Hıdn Nikâhı:* Bu, kadınların gizlice dost edinmeleri şeklinde hasıl olan nikâhtır. Kur'ân-ı

Kerîm bu çeşit haram münasebete temas eder (Nisa 25, Maide 5).

4- *Fahişeliği meslek yapan ve bunu kapısına diktiği bayrakla ilan eden kadınların nikâhı:* Çocuk sahibi olduğu takdirde kendisine temas eden erkekleri toplar, getirilen bir kâif'in hükmüyle onlardan biri baba tayin edilirdi.

5-On kişiden az bir grup, kadınla, sırayla temasta bulunur, hamilelik halinde kadın bunları çağırır, en ziyade hoşuna gideni *baba* ilan eder, erkek buna itiraz edemezdi.

(34) Muslim, Nikâh 11, (1404).

(35) Nevevî, Şerhu Muslim 9, 181.

(36) Beyhâkî, es-Sünenü'l-Kübra 7, 207. İleride görüleceği üzere İbnu Hibbân bunu Resûlullah'ın sözü olarak kaydeder.

(37) Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Asâr, 3, 24; Nesâî, Nikâh 71.

(38) Beyhâkî, a.g.e., 7, 205.

(39) Tirmîzî, Nikâh 28.

(40) Nevevî, Şerhu Muslim 9, 182.

(41) Beyhâkî, a.g.e., 7, 205.

(42) Hattâbî, Meâlimü's-Sünen (Ebu Dâvud'un hamisinde basılmıştır, Humus 1393/1973, Birinci Tab), 2, 559.

(43) İbnu Hazım'ın rivayetinde bu sarahat mevcuttur (s. 179).

(44) Tirmizî, Nikâh 28, (1122, 4).

(45) Mübârekfurî, Tuhfetu'l-Ahvezî 4, 269.

(46) Tahavî, a.g.e., 3, 24.

(47) İbnu Hacer, Fethu'l-Bârî 11, 78.

(48) Râzî, Tefsir 10, 49.

(49) Müslim, Hac 213, Nikâh 7.

(50) Müslim, Nikâh 16; Bkz. Dârakutnî, a.g.e., 3, 242.

(51) F.B., 11, 78.

(52) Tahâvî, a.g.e., 3, 26.

(53) İbnu Hacer, Fethu'l-Bârî, 11, 78.

(54) İbnu'l-Arâbî, Arızatü'l-Ahvazî 5, 51.

(55) Buhârî, Nikâh 31.

(56) Müslim, Nikâh 19, Nesâî, Nikâh 71.

(57) Müslim, Nikâh 21.

(58) Tahâvî, a.g.e., 3, 26.

(59) Müslim, Nikâh 29; Nesâî, Nikâh 71.

(60) Müslim,Nikâh 31.

(61) Beyhâkî, a.g.e., 7, 207.

(62) İbnu Hacer, Fethu'l-Bârî 11, 74.

(63) İbnu Hâzım, a.g.e., s.178.

(69) Müslim'de Sebre'den gelen sekiz rivayetten beşi (Nikâh 20, 22, 23, 25, 26. hadisler) sarîh olarak yasağın fetih gününde olduğunu belirtir, diğer üçünde (19, 21, 24. hadisler) yer belirtmeksizin yasaklama zikreder.

(65) Müslim, Nikâh 29, (1407).

(66) Müslim,Nikâh 18.

(67) İbnu Hacer, Fethu'l-Bârî, 11, 73.

(68) Bkz. Nevevî, Şerhu Müslim 9, 181.

(69) İbnu Hacer, Fethu'l-Bârî 11, 73.

(70) İbnu Hibbân, a.g.e., 6, 178.

(71) A.e., 11, 73-74.

(72) Ebu Dâvud, Nikâh 13.
(73) Bkz. İbnu Hacer, Fethu'l-Bârî 11, 74; Nevevî, Şerhu Müslim 9, 180.
(74) İbnu Hacer, Fethu'l-Bârî 11, 74.
(75) Nevevî, Şerhu Müslim 9, 179.
(76) A.e., 9, 181.
(77) Nevevî, Şerhu Müslim 9, 179.
(78) Zürkânî, a.g.e., 4, 48.
(79) İbnu Hibbân, Sahîh 6, 178.
(80) İbnu'l-Arâbî, Arızatu'l-Ahvazî 5, 48.
(81) İbnu Hacer, Fethu'l-Barî 11, 78.
(82) İbnu Hazm, el-Muhallâ 11, 141.
(83) İbnu Hâzım, Ebu Bekr Muhammed el-Hemedânî, kitabu'l-İ'tibâr fi Beyani'n-Nâsih ve'l-Mensûh,Humus, 1386/1966, s. 177.
(84) Aynî, Umdetü'l-Kâri 17, 246.
(85) Tahavî, a.g.e., 3, 24-25.
(86) Darakutnî, 3, 259.
(87) Muslim, Hâcc, 162;Tahavî, a.g.e., 3, 26.
(88) Beyhakî, a.g.e., 7, 207.
(89) Beyhakî, a.g.e., 7, 202.
(90) Tahavî, a.g.e., 3, 25.
(91) Heysemî, Mecmau'z-Zevâid 4, 265.
(92) Beyhakî, a.g.e, 7, 207.
(93) Daha önce Hz. Ali ile ilgili rivayetlerde kaydettiğimiz üzere, Abdullah'ın târizde bulunduğu bu zat İbnu Abbâs olabilir.
(94) Müslim, Nikâh 27.
(95) Nevevî, Şerhu Müslim, 9, 188.
(96) Aynî, Umde 17, 246.
(97) İbnu Mâce, Nikâh 44.
(98) Muvatta, Nikâh 41.
(99) İbnu Hacer, Fethu'l-Barî, 11, 76.
(100) A.e., 11, 77.
(101) İbnu Hazm, el-Muhallâ 11, 141.
(102) Cessas, Ahkâmu'l-Kur'ân 5, 92.
(103) İbnu'l-Arabî, Ahkâmu'l-Kur'an 3, 1311. İbnu'l-Arabî'nin bu üslubunu başka bazı meselede olduğu üzere Hanefîlere karşı taşıdığı taassupla izah edebiliriz.
(104) İbnu'l-Arabî, Arızatu'l-Ahvazî 5, 49.
(105) Bu mevzuda daha geniş bilgi ve kaynaklar için *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye* adlı kitabımız görülmelidir (s.330-333).
(106) Şah Abdülaziz, tuhfe 228.
(107) A.e., aynı sayfa.
(108) Şah Abdülaziz, a.g.e., 229-230.
(109) Tûsî, Tehzîb 7, 249-250.
(110) Kâsânî, Bedâî' 2, 273.
(111) Söylediğimiz hususa en güzel örneği Muhammed el-Hüseyn, *Aslu'ş-Şia ve Usûlüna* adlı eserde vermektedir (s. 93-116).
(112) Zürkânî, Şerhu Muvatta 4, 47; Hattâbî, a.g.e., 2, 558.
(113) Tahâvî, a.g.e., 3, 27.

(114) Buhârî, Nikâh 31.
(115) İbnu Hacer, Fethu'l-Barî 11, 77.
(116) A.e., aynı sayfa.
(117) Zürkanî, a.g.e., 4, 36.
(118) İbnu Hacer, Fethu'l-Barî 11, 74.
(119) İbnu Hacer,Fethu'l-Barî 11, 77. Onun rivayet ettiği hadisler, yukarıda kaydettiğimiz çeşitten mensuh hadîsler olmalıdır.
(120) Buhârî, Nikâh 31. Bab.
(121) İbnu Hacer, Fethu'l-Barî 11, 70.
(122) Nevevî, Şerhu Müslim 9, 182.
(123) Tahâvî, a.g.e., 3, 27.
(124) Nevevî, Şerhu Müslim 9, 182; Zürkânî, Şerhu Muvatta 4, 47.
(125) Münavî, Feyzu'l-Kadir 1, 227.
(126) Nevevî, a.g.e., 9, 182; Zürkânî, a.g.e., 4, 47; Aynî, a.g.e., 17, 246; İbnu Hacer, Fethu'l-Barî, 11, 78.
(127) Şah Abdülaziz, Gulâm Hakim ed-Dehlevî, Muhtasaru Tuhfeti'l-İsnâ Aşeriyye, s. 227, 228.
(128) İbnu Hacer, Fethu'l-Barî 13, 110.
(129) Buharî, İlim.
(130) İbnu Kesîr, Tefsîr, 3, 143.
(131) Hâkimen-Neysâburî, el-Müstedrek, Haydarâbad-Deken 1335, 2, 227.
(132) Nesâî, Sehv 17.
(133) Tirmizî, Ferâiz 10; İbnu Mâce, Ferâiz 4; Ebu Dâvud, Ferâiz 5. Ashabın birbirlerinden şâhid istemeleri yalancılık ithamından ileri gelmez. Meselenin mahiyetini Kütüb-i Sitte Muhtasarı adlı kitabımızda genişçe açıkladık (1. cilt, 58-60).
(134) Buhârî, İsti'zan 13; Tirmizî, İsti'zan 3; Muvatta, İsti'zan 3.
(135) Buharî, Tıbb 30.
(136) Muvatta, Zekat 42; Şâfiî, er-Risâle, Beyrut, Tarihsiz, s. 240.
(137) İbnu Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübra 4, 21-22.
(138) Müslim, Kasâme 39. Dehlevi, el-İnsaf'ta başka örnekler de kaydeder.
(139) İmam Şâfiî hazretleri er-Risâle'sinde *haber-i vahidle ihticâc bab'ında* bu meseleye birçok örnek kaydeder. Orada topluca görmek mümkündür. Mezkûr bab 401-471 sayfaları arasında yer alır. er-Risâle Ahmed Muhammed Şâkir merhum tarafından tahkîk edildiği için rivayetlerin kaynağı bulunabilmektedir.
(140) Müsnedu Ahmed İbnu Hanbel 1, 2.
(141) İbnu Hacer, Fethu'l-Barî 13, 268, Zürkanî, Şerhu'l-Muvatta, Mısır, 1962, 5, 411.
(142) Şâfiî, Risâle s. 422.
(143) İbnu Mâce, Talâk 15.
(144) Şâtıbî, el-Muvâfakat 4, 23.
(145) Meselâ Tûsî'nin, Tezhibu'l-Ahkâm'ında 32 sayfalık 57, 240-272 arası); İstibsâr'da 14 sayfa (3, 141-155 arası); Kuleynî'nin Fürû'da20 sayfa (5,448-468 arası) rivayet hep mut'a nikâhı üzerinedir.
(146) Küleynî, el-Fürû' 5, 455.
(147) Tusî, İstibsâr 3, 151; Küleynî, Fürû' 5, 455.
(148) Tusî, İstibsâr 3, 151; Küleynî, Furû' 5, 455
(149) Tusî, İstibsâr 3, 147, 151; Furû' 5, 460
(150) Tusî, İstibsâr 3, 147.
(151) Tusî, İstibsâr 3, 149.
(152) Tusî, İstibsâr 3, 149; Küleynî, fürû' 5, 457.
(153) Azîmâbâdî, Avnu'l-Ma'bud 11, 306. Fetâvâ-yı Kâdıhân 1, 334.

(154) Kuleynî, Furû' 5, 387.
(155) Tusî, İstibsâr 3, 148-149.
(156) Kuleynî, Furû' 5, 452.
(157) Kumî, Men la Yahdarahu'l-Fakîh 3, 296.
(158) Kuleynî, Furû' 5, 460.
(159) Tusî, İstibsar 3, 143.
(160) Tusî, İstibsâr 3, 142, 168.
(161) İstibsâr 3. 143; Menla 3, 292. *Zevâtu'l-Evzâc* tâbiri ibare yönüyle "kocaları olan kadınlar" mânasını ifade eder ise de, rivayetin metninde, yukarıda kaydettiğimiz manada açıklanır: قُلْتُ: فَذَوَاتِ الأَزْوَاجِ؟ قَالَ: الْمُطَلَّقَاتُ عَلَى غَيْرِ السُّنَّةِ **Tercümesi:** "Dedim ki: Zevâtu'l-Ezvac ne demektir? Dedi ki: Sünnete uygun olmayan bir tarzda boşanan kadınlardır."
(162) Tusî, Tehzhibu"l-Ahkâm 7, 453-454.
(163) A.e., 7, 252.
(164) Kuleynî, Furû' 5, 462.
(165) Tusî, İstibsâr 3, 143.
(166) A.e., 3, 142.
(167) İstibsâr, 3, 144.
(168) Kumî, Men la Yahdarahu'l-Fakih 3, 296.
(169) Kuleynî, Furû' 5, 455.
(170) Tusî, Tehzib 7, 252.
(171) Kuleynî, Furû' s. 462; Tusî, İstibsâr 3, 152.
(172) Tusî, Tehzibu'l-Ahkâm 7, 250-251.
(173) Kuleynî, Furû' 5, 453.
(174) A.e. aynı sayfa.
(175) Tusî, İstibsâr 3;Tehzîbu'l-Ahkâm 7, 251.
(176) Tusî, İstibsâr 3, 142.
(177) Tusî, Tehzîb 7, 251-252.
(178) Tusî, İstibsâr 3, 143.
(179) Kumî, Men la 3, 292.
(180) A.e. 3, 298.
(181) Kuleynî, Furû' 5, 393.
(182) Tusî, İstibsâr 3, 145.
(183) Kuleynî, Furû' mîne'l-Ahkâm 5, 465.
(184) Kumî, Men La Yahdarahu'l-Fakîh 3, 297.
(185) A.e., 3, 295.
(186) A.e., 3, 295.
(187) Tusî, İstibsâr 3, 142.
(188) A.e. 3, 298.
(189) Tusî, Tehzîb 7, 249-250.
(190) Kumî, Men la 3, 298.
(191) Kumî, a.g.e., 3, 299. Kadınlarla istişâre meselesini ayrı bir makalede inceledik (Sur dergisi, Şubat 1987, sayı 131).
(192) Kuleynî, Furû' 5, 517.
(193) A.e., 5, 518.
(194) A.e., 5, 515.
(195) A.e., 5, 515.

İSTİFADE EDİLEN KAYNAKLAR

Abdu'l-Vehhâb Abdullatif, el-Mu'tasar min Mustalahâtı Ehli'l-Eser min Ehli's-Sünne ve'ş-Şî'a ve'l-İmâmiyye Ve'z-Zeydiyye, 5. baskı, Kahire, 1966.

'Abdu'r-Rezzâk İbnu Muhammed es-San'ânî(v. 211). Musannafu 'Abdi'r-Rezzâk, Beyrut (Ofset), 1970.

Ahmed İbnu Hanbel (v. 241), Müsnedu Ahmedi'bni Hanbel, 1313, Kahire (baskısından ofset). Beyrut, tarihsiz.

Amidi, Seyfuddin Ebu'l-Hasen Ali İbnu Ebî Ali (v. 631), el-İhkâm fî Usuli'l-Ahkâm, Kahire, 1968/1387.

'Azimâbâdî-Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hakk, Tahkîk: 'Abdurrahmân Muhammed 'Osmân, 'Avnu'l-Ma'bûd Şerhu Süneni Ebi Dâvud, Medine, 1968.

'Aynî-Bedru'd-Dîn Ebu Muhammed Mahmûd İbnu Ahmed (v. 855),'Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahihi'l-Buhârî, 1348 (baskısından ofset, Beyrut).

Beyhakî-Ebû Bekr Ahmed İbnu'l-Huseyn (v. 958), es-Sünenü'l-Kübra Haydarabâd-Deken 1353.

Buhârî, Ebî 'Abdillah Muhammed İbnu İsmâ'il (v. 256), el-Edebi'l-Müfred. Kâhire, 1379.

Canan, İbrahim, Hz.Peygamberin Sünnetinde Terbiye; 1979, Ankara.

Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Muhtasarı Şerhi,Ankara, 1988.

Cessas, Ebu Bekir Ahmed İbnu Ali (v. 370), Ahkamu'l-Kur'an, Kâhire, tarihsiz.

Darakutnî, Ali İbnu Ömer (v. 358), es-Sünen Kahire, 1386/1966.

Dehlevî, Şah Veliyyullah Ahmed İbnu'Abdurrahim (v. 176) el-İnsaf fî Beyan-ı Sebebi'l-İhtilâf fi'l-Ahkâmi'l-Fıkhiyye Kahire, 1398.

Fetevâ-yı Hindiyye (Bir Heyet tarafından hazırlanmıştır), 3. tab, Bulak 1310 baskısından ofset 1973.

Fetâva-yı Kadıhan (Fetavâ-yı Hindiye ile basılmıştır).

Hâkim, Ebû 'Abdillah Hâkim en-Neysâbûrî (v. 405), el-Müstedrek 'Alâ's-Sahîhayn, Haydarâbâd-Deken, 1335.

Hattâbî, Ebû Süleyman Ahmed İbnu Muhammed (v. 388), Me'âlimu's-Sünen Humus 1393/1973, Birinci Tab.

Heysemî, Nureddin Ali İbnu Ebî Bekr (v. 807), Mecma'u'z-Zevâid, Beyrut, 1967.

İbnu'l-Arabî, Ebû Bekr (v. 543), Ahkamu'l-Kur'an, Kâhire, 1968.

İbnu Hacer, Ahmed İbnu Alî el-Askalanî (v. 852), Fethu'l-Bârî, Mısır, 1959.

İbnu Hâzım, el-Hemedânî: Ebû Bekr Muhammed İbnu Mûsa (v. 584), Kitabu'l-İ'tibar fî Beyânı Nâsih ve'l-Mensuh, Humus, 1386/1966.

İbnu Hazm, Ebû Muhammed Ali İbnu Ahmed (v. 456), el-Muhalla, Tahkik: Hasan Zeydan Talebe Mısır.

İbnu Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed İbnu Hibbân el-Bustî. Sahîhu İbnu Hibbân Beyrut 1987.

İbnu Kesîr, İmamuddîn Ebu'l-Fida (v. 774), Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm Beyrut, 1966.

İbnu Mâce-Ebû 'Abdillah Muhammed İbnu Yezîd el-Kazvînî (v. 275), Sünenü İbni Mâce, Kâhire 1952, Tahkîk: Muhammed Fuâd 'Abdulbâkî.

İbnu Sa'd-Ebû 'Abdillâh Muhmmed Ş(v. 230), et-Tabakâtu'l-Kübrâ, Beyrut, 1960.

Kasânî, Alauddin Ebu Bekr İbnu Mes'ud (v. 587), Bedâi'u's-Sanâi', fî Tertîbi'ş-Şerâi'. Beyrut, 1974/1394.

Malik İbnu Enes (v. 179), el-Müdevvenetü'l-Kübrâ, Nâşir: el-Hâc Muhammed Efendi Beyrut (1323 Mısır baskısından) ofset.

el-Mübârekfûri-Ebû'l-Alî Muhammed 'Abdurrahmân İbnu 'Abdirrahîm (v. 1353). Tuhfetu'l-Ahvazî bi-Şerhi Câmi'i't-Tirmizî, Kahire, 1963.

el-Muttakî, Alaeddin Ali, Kenzu'l-'Ummâl, (v. 975), Haleb, 1969.

Münâvî-Şemsü'd-Dîn Muhammed Zeynü'd-Dîn 'Abdurrauf (v. 1031), Feyzu'l-Kadîr Şerhu'l-Cami'i's-Sâğîr, Beyrut, 1972.

Müslim-Ebu'l-Hüseyin Müslim İbnu'l-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbûrî (v. 261), Sahîhu Muslim, Tahkik: Muhammed Fuâd 'Abdu'l-Bâkî, Kâhire, 1955.

en-Nesâî-Ebû 'Abdirrahmân Ahmed İbnu 'Ali İbni Şu'ayb (v. 303), es-Sünen, Kahire 1930.

en-Nevevî-Muhyi'd-Dîn Ebû Zekeriyyâ Yahyâ (v. 677), Şerhu Muslim, Mısır, Tarihsiz.

er-Râzî-Ebu 'Abdillâh Muhammed İbnu 'Ömer İbni Hüseyn (v. 606), et-Tefsîrû'l-Kebîr, Nâşiri: Abdurrahmân Muhammed, Kâhire, tarihsiz.

Şâfiî, Muhammed İbnu İdrîs (v. 204), er-risâle, Tahkîk: Ahmed Muhammed Şâkir, Beyrut, tarihsiz.

Şâh Abdülaziz, Gulâm Hâkim ed-Dehlevî, Muhtasaru't-Tuhfetu'l-İsnâ Aşeriyye. İstanbul 1976/1396.

eş-Şâtıbi-Ebû İshâk İbrâhim İbnu Mûsâ (v. 790), el-Muvâfakat fî Usûli'l-Ahkâm, Kâhire, 1969, Tahkîk: Muhammed Muhyi'd-Dîn Abdu'l-Hamîd.

Şerbînî, Muhammed eş-Şerbînî, Muğni'l-Muhtaç, Mısır 1958/1377.

Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed İbnu Muhammed (v. 321), Şerhu Me'ânî'l-Âsar Kâhire, 1387/1968.

Tahiru'l-Mevlevî, Müslümanlıkta İbadet Tarihi, İstanbul, 1963.

Tirmizî, Ebu İsa Muhammed İbnu İsa İbni Sevre (v. 279), Sünenü't-Tirmizî, Humus, 1966.

Zürkânî-Ebû 'Abdillâh Muhammed İbnu 'Abdilbâkî İbnu Yusuf (v. 1122), Şerhu'l-Muvatta', Kahire 1961.

ŞİÎ KAYNAKLAR

Amîli, Zeynü'd-Dîn İbnu Ali İbni Ahmed (v. 965), er-Ri'aye fî İlmi'd-Dirâye, Kum, 1408.

Kahpânî, Zekiyyü'd-Dîn Mevlâ İnayetullah İbnu Ali, Mecma'u'r-Ricâl, Kum, Tarihsiz.

Küleynî, Ebû Ca'fer Muhammed İbnu Ya'kub, (ö. 329), el-Furû' Mine'l-Kâfi, Tahran, 1391.

Kumî, Ebû Ca'fer es-Sadık, Men La Yahdarahu'l-Fakih, Tahran, 1390, 5. Tab.

Muhammed el-Hüseyn Âl-i Kâşifu'l-Gıtâ, Aslu'ş-Şî'a ve Usûluha, 4. Tab, Beyrut, 1982-1402.

Muhammed Şirâzî, el-Mesailu'l-İslamiye,Tarihsiz, Yersiz.

Tusî, Ebu Ca'fer Muhammed İbnu'l-Hasen, (v. 460), el-İstibsâr fîma'htulife Mine'l-Ahbâr, Tahran, 1390, 3. Tab.

Tusî, Ebu Ca'fer Muhammed İbnu'l-Hasen, (v. 460), Tehzîbu'l-Ahkâm fî Şerhi'l-Mukni'a, Tahran, 1390, 3. Tab.

İÇİNDEKİLER